

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคม
เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2558

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

DEVELOPMENT OF A LEARNING PROCESS USING SOCIAL CAPITAL-BASED
COMMUNITY EMPOWERMENT CONCEPT FOR CREATING
COMMUNITY IDENTITY

Mrs. Kulthida Ratanakosol

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Non-Formal Education

Department of Lifelong Education

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic Year 2015

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

โดย

นางกุลธิดา รัตนโกศล

สาขาวิชา

การศึกษานอกระบบโรงเรียน

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

ดร.ปาน กิมปี

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต

..... คณบดีคณะครุศาสตร์

(รองศาสตราจารย์ ดร.บัญชา ชลาภิรมย์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(ดร.ปาน กิมปี)

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระฉัตร สุปัญญา)

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิธิตา จรุงเกียรติกุล)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(ดร.สมบัติ สุวรรณพิทักษ์)

กุลธิดา รัตนโกศล : การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน (DEVELOPMENT OF A LEARNING PROCESS USING SOCIAL CAPITAL-BASED COMMUNITY EMPOWERMENT CONCEPT FOR CREATING COMMUNITY IDENTITY) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ผศ. ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา, อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม: ดร.ปาน กิมปี, 442 หน้า.

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์และสังเคราะห์ทุนทางสังคมที่เป็นฐานการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน 2) พัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และ 3) ศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้ไปใช้ โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชนกรณีศึกษา คือ บ้านบ่อหิน หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอมือง จังหวัดระยอง กลุ่มตัวอย่างการวิจัย ประกอบด้วย คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน จำนวน 12 คน และประชาชนบ้านบ่อหินที่เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้แต่ละกิจกรรม ผลการวิจัยมีดังนี้

1. ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหินโดยภาพรวมมีระดับศักยภาพอยู่ในระดับสูง ($X = 2.62$) โดยทุนทางสังคมทุกประเภทมีระดับศักยภาพในระดับสูง เรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ ทุนผูกพันทางสังคม และทุนพื้นฐาน ทุนทางการเงิน ทุนมนุษย์ ทุนธรรมชาติ และทุนทางวัฒนธรรม ตามลำดับ การนำทุนทางสังคมมาใช้เป็นฐานในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน พบว่า นำมาใช้ทุกทุน ยกเว้นทุนทางการเงิน โดยทุนมนุษย์ และทุนผูกพันทางสังคมเป็นทุนทางสังคมสำคัญในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

2. กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ประกอบด้วย 11 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การเห็นปัญหาและความต้องการในการพัฒนาชุมชน 2) การสร้างความเข้าใจและสร้างความตระหนักในอัตลักษณ์ชุมชน 3) การกำหนดแผนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน 4) การศึกษาชุมชน 5) การวิเคราะห์ทุนทางสังคม 6) การกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน 7) การสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชน 8) การกำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน 9) การถอดบทเรียน และประเมินผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน 10) การประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนต่อสาธารณะ และ 11) ปฏิบัติการพัฒนาชุมชนโดยใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ชุมชน

3. ปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้ไปใช้ 1) ปัจจัยภายในชุมชน ประกอบด้วย 9 ปัจจัย ได้แก่ 1.1) ผู้นำชุมชนให้ความสำคัญกับการเรียนรู้สิ่งใหม่ 1.2) สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน 1.3) สมาชิกชุมชนมีความเชื่อมั่นในตัวผู้วิจัย ผู้นำชุมชนและแกนนำ 1.4) ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีบทบาทเป็นทั้งแกนนำและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 1.5) สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ 1.6) การสร้างข้อผูกพันร่วมกันในการเรียนรู้ 1.7) การนำกลยุทธ์ท้องถิ่นนิยมมาใช้ในการสร้างการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ 1.8) การสร้างทีมงานทำงาน และ 1.9) ระบบการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ 2) ปัจจัยภายนอกชุมชน ประกอบด้วย 4 ปัจจัย ได้แก่ 2.1) ความคาดหวังของผู้บริหารองค์กรส่วนท้องถิ่นที่มีต่อชุมชน 2.2) การเห็นกรณีตัวอย่างชุมชนอื่นที่ประสบปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชน 2.3) การประสานงาน และการบูรณาการกิจกรรมร่วมกันของภาคีเครือข่าย และ 2.4) การเรียนรู้จากบุคคลภายนอกชุมชน 3) เงื่อนไข ประกอบด้วย 3 เงื่อนไข ได้แก่ 3.1) เงื่อนไขพื้นฐานของชุมชน 3.2) เงื่อนไขด้านเวลาในการเรียนรู้ และเวลาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และ 3.3) เงื่อนไขการจัดการ

ภาควิชา การศึกษาตลอดชีวิต

ลายมือชื่อนิสิต .....

สาขาวิชา การศึกษานอกระบบโรงเรียน

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก .....

ปีการศึกษา 2558

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาร่วม .....

5484485327 : MAJOR NON-FORMAL EDUCATION

KEYWORDS: COMMUNITY LEARNING PROCESS / COMMUNITY EMPOWERMENT / SOCIAL CAPITAL / COMMUNITY IDENTITY

KULTHIDA RATANAKOSOL: DEVELOPMENT OF A LEARNING PROCESS USING SOCIAL CAPITAL-BASED COMMUNITY EMPOWERMENT CONCEPT FOR CREATING COMMUNITY IDENTITY. ADVISOR: ASST. PROF. WIRATHEP PATHUMCHAROENWATTANA, Ph.D., CO-ADVISOR: PANN KIMPEE, Ph.D., 442 pp.

This study aimed to 1) analyze and synthesize the social capital as a base in community empowerment process; 2) develop a learning process using social capital- based community empowerment concept to create community identity; and 3) analyze the factors and conditions of the learning process. The study employed participatory action research (PAR). PAR was carried out in Ban Bo Hin Community, Rayong which was selected by purposive sampling. The target of study were Ban Bo Hin Community Identity Creating Working Group total 12 persons and people who participate in learning activities. The research findings revealed as follow:

1. Social capital of Ban Bo Hin community had overall potential at high level ($X = 2.62$) and all categories of social capital had potential at high level, including bonding social capital, basic capital, financial capital, human capital, natural capital and cultural capital, respectively. All categories of social capital were used as a foundation for community empowerment except financial capital. Human capital and bonding social capital were reported as significant social capital in empowerment process.

2. Learning process using social capital- based community empowerment concept for creating community identity includes 11 steps: 1) visualizing problems and needs for community development, 2) building the understanding and creating the awareness of community identity, 3) planning the realization of creating the community identity, 4) community study, 5) analyzing community capital, 6) determining the community identity, 7) communicating for strengthen the understanding of community identity, 8) determining targets of developing the community based on community identity, 9) lesson learned visualizing and evaluating the creation of community identity, 10) publicizing the community identity, and 11) organizing the activities and projects based on community identity to develop community.

3. The factors and conditions leading to the success of the learning process included 1) nine significant internal factors: community leaders, community members, local intellectuals and village authorities, community members trust, positive environment and learning climate, commitments, exploitation of localism, efficient teamwork, and efficient communication network; 2) four significant external factors: expectancy of sub-district administrative organization, learning from other community which faced the problem on changing way of life, learning network outside the community, and learning with special outside facilitator; and 3) three significant conditions: community foundation, duration and learning management.

Department: Lifelong Education
Field of Study: Non-Formal Education
Academic Year: 2015

Student's Signature .....

Advisor's Signature .....

Co-Advisor's Signature .....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนฉบับนี้ สำเร็จและสมบูรณ์ได้ด้วยความกรุณาและการให้คำปรึกษาแนะนำอย่างดียิ่งจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และ ดร.ปาน กิมปี อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม นอกจากนี้ยังมีคณาจารย์บุคคล คณะบุคคล และองค์กรอื่น ๆ ที่มีส่วนช่วยเหลือ สนับสนุนให้การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ซึ่งผู้วิจัยขอขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้ ดังนี้

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งประกอบด้วย รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล ประธานกรรมการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระฉัตร สุปัญญา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิธิตา จรุงเกียรติกุล และ ดร.สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ กรรมการ ที่ช่วยกลั่นกรอง และให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ และทำให้วิทยานิพนธ์มีความสมบูรณ์

ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย ซึ่งประกอบด้วย รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ รองศาสตราจารย์ ดร.ชูเกียรติ ลีสวรรณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระฉัตร สุปัญญา อาจารย์ ดร.ภัทรพล มหาพันธ์ และ ดร.วิรุฬห์ นิลโมจน์ ที่ช่วยตรวจสอบคุณภาพ ให้ข้อเสนอแนะเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในแต่ละระยะของการดำเนินการวิจัย ซึ่งทำให้เครื่องมือวิจัยมีความถูกต้อง สมบูรณ์ นำไปใช้ได้เป็นอย่างดีมีประสิทธิภาพ

สมาชิกชุมชนบ้านบ่อหิน ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งนายนิมิต สกกุลพงษ์ ผู้ใหญ่บ้าน นายอำนาจ อ่างศิลา และนายวิไล โปธิ์แก้ว ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ให้ความกรุณาเป็นแกนนำหลักในการวิจัยครั้งนี้ รวมถึงคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินท่านอื่น ๆ ที่ร่วมทุ่มเทพลังสมอง พลังกาย และพลังใจด้วยกันมาตลอดหนึ่งปีเต็ม และสมาชิกชุมชนบ้านหินที่มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาครั้งนี้อย่างต่อเนื่อง

ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยองที่มีส่วนผลักดัน และสนับสนุนเชิงนโยบาย ทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญและเข้าร่วมในการวิจัยครั้งนี้

พัฒนากรตำบลตะพง ครู กศน.ตำบลตะพง และเพื่อนร่วมงานของสถาบัน กศน. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ช่วยเหลือสนับสนุนอย่างแข็งขัน ทำให้กิจกรรมการเรียนรู้บรรลุตามวัตถุประสงค์

ขอขอบคุณ ภาควิชาการศึกษาดูแลชีวิต และคณะครุศาสตร์ที่สนับสนุนทุน ทำให้ผู้วิจัยมีประสบการณ์อันทรงคุณค่า โดยได้ไปเรียนรู้ในต่างประเทศ ในโปรแกรม Conducting studies and research as a part of the Doctorate in Education “Andragogy program” ณ มหาวิทยาลัยลินเดนวูด (Lindenwood University) เมืองเซนส์ชาลส์ รัฐมิสซูรี ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นเวลา 1 ภาคการศึกษา และการนำเสนอผลงานวิจัยในการประชุมวิชาการระดับนานาชาติ ERPA International Congress on Education 2015 ระหว่างวันที่ 4-7 มิถุนายน 2557 ณ กรุงเอเธนส์ ประเทศกรีซ และขอขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัย ที่สนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัย "ทุน 90 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช" และขอขอบคุณสมาชิกครอบครัวทุกคนที่ให้การกำลังใจมาโดยตลอด

สุดท้ายนี้ ประโยชน์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ขอมอบแต่ทุกท่าน และทุกองค์กรที่กล่าวมาข้างต้น

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
คำถามการวิจัย	10
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	11
ขอบเขตของการวิจัย.....	11
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	13
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	18
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	19
ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน.....	20
1.1 ความหมายของกระบวนการเรียนรู้.....	20
1.2 ความหมายและลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน	23
1.3 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน	30
1.4 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน.....	33
1.5 เงื่อนไขของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน.....	37
1.6 แนวทางการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน.....	39
ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน.....	46

2.1 ความหมายของอัตลักษณ์	46
2.2 ความสำคัญของอัตลักษณ์	48
2.3 กระบวนการสร้างอัตลักษณ์.....	49
2.4 ความหมายของอัตลักษณ์ชุมชน	51
2.5 ความสำคัญของอัตลักษณ์ชุมชน.....	52
2.6 องค์ประกอบของอัตลักษณ์ชุมชน.....	54
2.7 รูปแบบและกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน	56
2.8 แนวทางการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน	60
ตอนที่ 3 แนวคิดทุนทางสังคม.....	62
3.1 ความหมายของทุนทางสังคม.....	62
3.2 ประเภทของทุนทางสังคม.....	69
3.3 บทบาทของทุนทางสังคมต่อการพัฒนาชุมชน.....	79
ตอนที่ 4 แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน.....	83
4.1 ความหมายของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน	84
4.2 ปรัชญา แนวคิดพื้นฐานของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน	87
4.3 ความสำคัญของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน	91
4.4 องค์ประกอบของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน	94
4.5 ปัจจัยที่มีผลต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน.....	95
4.6 กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน.....	98
ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	109
5.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน.....	109
5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ชุมชน	111
5.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม.....	115

5.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน.....	117
ตอนที่ 6 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	121
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	125
ชั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ และสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน	125
1.1 การกำหนดขอบเขตเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	126
1.2 การสืบค้นและคัดเลือกเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	126
1.3 การจัดหมวดหมู่เอกสารและคัดกรองเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยตรง	127
1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	131
1.5 การสังเคราะห์ข้อมูล.....	132
ชั้นตอนที่ 2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน	132
1. ขั้นตอนการวางแผน.....	134
2. ขั้นตอนการปฏิบัติ	143
3. ขั้นตอนการสังเกตผลจากการปฏิบัติ	168
4. ขั้นตอนการสะท้อนผล	168
ชั้นตอนที่ 3 การศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้	172
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	173
ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ สังเคราะห์ทุนทางสังคมที่เป็นฐานในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน.....	174
ตอนที่ 2 ผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน.....	213

ตอนที่ 3 ผลการศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ ชุมชนไปใช้	276
ตอนที่ 4 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้าง พลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน	282
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	292
สรุปผลการวิจัย.....	293
อภิปรายผล.....	299
ข้อเสนอแนะ	324
รายการอ้างอิง	330
ภาคผนวก.....	340
ภาคผนวก ก รายงานผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	341
ภาคผนวก ข รายงานคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน	343
ภาคผนวก ค เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	345
ภาคผนวก ง จดหมายขอความอนุเคราะห์ และขอความร่วมมือในการทำวิจัย	420
ภาคผนวก จ ภาพกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน บ้านบ่อหิน.....	428
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	442

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1	ลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน.....	29
ตารางที่ 2	องค์ประกอบของอัตลักษณ์ร่วมที่ก่อรูปในระดับปัจเจกบุคคล	55
ตารางที่ 3	วิเคราะห์ลักษณะ ความหมาย และองค์ประกอบของทุนทางสังคม.....	67
ตารางที่ 4	วิเคราะห์ประเภทของทุนทางสังคม	78
ตารางที่ 5	แนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน.....	89
ตารางที่ 6	ปัจจัยภายในที่มีผลต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน	96
ตารางที่ 7	กระบวนการสนับสนุนและการเสริมสร้างพลังอำนาจ	99
ตารางที่ 8	วิเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน	106
ตารางที่ 9	การเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลชุมชนบ้านบ่อหิน	145
ตารางที่ 10	กิจกรรม วิธีดำเนินการ เป้าหมาย ระยะเวลาและงบประมาณการจัดกิจกรรม เสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน	159
ตารางที่ 11	ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านบ่อหินเพื่อประกอบการตัดสินใจเลือกเป็นชุมชน กรณีศึกษา	175
ตารางที่ 12	ข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมและเกณฑ์การวัดค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนของชุมชน	184
ตารางที่ 13	ผลการวิเคราะห์ค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน	200
ตารางที่ 14	สรุปผลการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของบ้านบ่อหิน.....	216
ตารางที่ 15	เป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน	230
ตารางที่ 16	องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน บนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน	258

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ 1 กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของบุคคล	49
แผนภูมิที่ 2 รูปแบบอัตลักษณ์ 4 มิติ	56
แผนภูมิที่ 3 การเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบที่โดดเด่นของอัตลักษณ์และมาตรฐานการ เปรียบเทียบทางสังคม.....	57
แผนภูมิที่ 4 เปรียบเทียบแบบแผนของอัตลักษณ์บุคคลกับอัตลักษณ์ทางสังคมที่นำไปสู่การสร้างอัต ลักษณ์กลุ่ม	58
แผนภูมิที่ 5 รูปแบบอัตลักษณ์ภายในกลุ่ม	59
แผนภูมิที่ 6 รูปแบบทุนชุมชนตามแนวคิดของ Flora.....	70
แผนภูมิที่ 7 รูปแบบทุนชุมชนตามแนวคิดของ Hart.....	71
แผนภูมิที่ 8 ทุนชุมชนตามรูปแบบการเสริมสร้างสุขภาพและความสามารถในการแข่งขันของ ชุมชน.....	73
แผนภูมิที่ 9 รูปแบบกระบวนการและองค์ประกอบของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนตาม แนวคิดของ Rissel.....	100
แผนภูมิที่ 10 กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจและองค์ประกอบเสริมสร้างพลังอำนาจตาม แนวคิดของ Gudaitis	105
แผนภูมิที่ 11 กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน.....	109
แผนภูมิที่ 12 กรอบแนวคิดในการวิจัย	124
แผนภูมิที่ 13 ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ ชุมชน.....	133
แผนภูมิที่ 14 ขั้นตอนย่อยและวงจรปฏิบัติการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อ พัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุน ทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในขั้นตอนการวางแผน (Plan).....	142

แผนภูมิที่ 15	แผนภูมิหกเหลี่ยมใยแมงมุม (Hexagon Spiderweb Chart)	148
แผนภูมิที่ 16	ขั้นตอนย่อยและวงจรปฏิบัติการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในขั้นตอนการปฏิบัติ (Action)	166
แผนภูมิที่ 17	ขั้นตอนย่อยและวงจรปฏิบัติการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในขั้นตอนการสะท้อนผล (Reflect).....	171
แผนภูมิที่ 18	เปรียบเทียบระดับศักยภาพทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน.....	211
แผนภูมิที่ 19	กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคม	242
แผนภูมิที่ 20	ขั้นตอนและกิจกรรมการเรียนรู้ของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน	249
แผนภูมิที่ 21	การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน.....	256
แผนภูมิที่ 22	กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน	291

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศไทยที่ผ่านมามุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อความมั่นคงและความทันสมัย ทำให้สังคมไทยเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมอย่างขาดการพิจารณาผลกระทบอย่างเพียงพอ ควบคู่กับกระแสวัตถุนิยมที่ทัศนคติของคนในสังคม ผู้คนส่วนใหญ่ยึดโยงความสัมพันธ์อยู่บนรากฐานแห่งผลประโยชน์เงินทอง และความสุข โดยขาดความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้ง เกื้อกูลกันในระดับชุมชน การพัฒนาขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ เนื่องจากการกำหนดเป้าหมายและการแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่อยู่ในมือของภาครัฐเป็นสำคัญเพื่อความรวดเร็วและความสะดวกในกระบวนการทำงาน ทั้ง ๆ ที่ปัญหาชุมชนที่เกิดขึ้นมีมากกว่าขีดความสามารถในการจัดการของภาครัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว ส่งผลให้ปัญหาของชุมชนไม่ได้รับการแก้ไขอย่างตรงจุด ศักยภาพของคนในชุมชนไม่ได้รับการพัฒนา และยังเป็นการสร้างค่านิยมการเผื่อรอคอยการแก้ไขปัญหาจากภาครัฐ นอกจากนี้ การพัฒนาที่เน้นให้สถาบันทางสังคมและเทคโนโลยีเข้ามาทดแทนชุมชน ในการตอบสนองความต้องการของสมาชิกชุมชน ทำให้ชุมชนต้องพึ่งพากลไกของสถาบันต่าง ๆ ในสังคมเป็นหลัก ความสัมพันธ์เชิงลึกระหว่างคนภายในชุมชนสูญหาย ส่งผลให้ความสัมพันธ์ในระดับจิตใจ ความผูกพัน และการเสียสละช่วยเหลือกันและกันในชุมชนลดน้อยลง (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2544) สภาพการณ์ที่เกิดกับประเทศข้างต้น สอดคล้องกับข้อสรุปผลการพัฒนาประเทศในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 – 7 (พ.ศ. 2504 – 2539) ซึ่งพบว่าแม้เศรษฐกิจขยายตัวดี แต่การพัฒนาคนและสังคมและการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมยังเป็นไปได้ช้า ส่งผลให้การพัฒนาไม่สมดุลและไม่ยั่งยืน นอกจากนี้ ยังพบว่ามีการใช้อำนาจรัฐอย่างเข้มแข็ง งานพัฒนาต่าง ๆ เป็นไปในแนวทางสั่งการและควบคุมจากเบื้องบน (Top-down Approach) (โกวิท ฝรั่งาม, 2553)

ผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาดังกล่าว นำไปสู่การปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาใหม่ โดยเริ่มในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) ที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาคนให้มีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดี พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาแบบแยกส่วนมาเป็นบูรณาการแบบองค์รวม และเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายในสังคมมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการพัฒนา (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549) และแนวคิดการพัฒนาดังกล่าวยังต่อเนื่องมาจนถึงแผนพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) และฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) โดยน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ ควบคู่ไปด้วย ผลของการพัฒนาในช่วงนี้ ส่งผลเชิงบวกต่อชุมชนท้องถิ่นไทยหลายประการ อาทิ เกิด กระแสรักชุมชนท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น คนในท้องถิ่นหันมาให้ความสนใจท้องถิ่นและพึ่งพาตนเองมากขึ้น การให้ความสำคัญและปรับตัวเพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน และสร้างความมั่นคงปลอดภัยให้แก่ชุมชน การตื่นตัวในแนวคิดประชาธิปไตยและประชาสังคม และการที่กลุ่ม องค์กรพัฒนาต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วม ในการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนมากขึ้น (โกวิทย์ พวงงาม, 2553)

อย่างไรก็ตาม จากการประเมินสถานการณ์ที่จะมีผลต่อทิศทางการพัฒนาประเทศ ในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559) สะท้อนให้เห็นว่า ในภาพรวมสังคมไทยมีภูมิคุ้มกันเพิ่มขึ้น แต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะรองรับสถานการณ์ในอนาคต แนวคิด การพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559) จึงยังมีความต่อเนื่องในการยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา รวมทั้งการสร้างสมดุลการพัฒนาในทุกมิติ และขับเคลื่อนให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ในทุกระดับ เพื่อให้การพัฒนาและบริหารประเทศเป็นไปบนทางสายกลาง เชื่อมโยงทุกมิติของ การพัฒนาอย่างบูรณาการทั้งคน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและการเมือง (สำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554) ในส่วนของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นเพื่อให้เป็นชุมชน พึ่งตนเอง และมีกลไกที่มีศักยภาพในการบริหารจัดการและมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ คนในชุมชนนั้น มีแนวทางการพัฒนาโดยได้กำหนดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการ เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการ เปลี่ยนแปลง โดยมุ่งพัฒนาคนด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่เสริมสร้างวัฒนธรรมการแก้ปัญหา พัฒนาทักษะ การเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต ต่อยอดสู่การสร้างนวัตกรรมที่เกิดจากการฝึกฝนเป็นความคิดสร้างสรรค์ ปลุกฝังการพร้อมรับฟังความคิดเห็นจากผู้อื่น และจิตใจที่มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ มีระเบียบวินัย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554)

นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเข้มแข็ง และพัฒนาบทบาทของ สถาบันหลักทางสังคมให้เอื้อต่อการพัฒนาคนและสังคม แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของ สถาบันทางสังคมนั้น เน้นการส่งเสริมให้มีการดำเนินการ

1. สนับสนุนการค้นหาลักษณะชุมชน อนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้ง ส่งเสริมกลไกเชิงสถาบันในชุมชนท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมสร้างความเข้าใจในพหุวัฒนธรรม สามารถอยู่ ร่วมกันอย่างสันติสุข มีความมั่นคงทางวัฒนธรรมและดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ชุมชน

2. การสนับสนุนให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมคิดและร่วมกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบนหลักการพึ่งพาตนเองที่คำนึงถึงศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในชุมชนเป็นหลัก โดยให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนรู้ในชุมชน การศึกษาถอดองค์ความรู้ของชุมชนและชุมชนต้นแบบ การจัดการตนเองได้ตามบริบทของพื้นที่ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ช่วยพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพ

3. การส่งเสริมการขยายผลและพัฒนาศักยภาพของคนสามวัย เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ และสร้างความเข้าใจที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตในการอยู่ร่วมกับครอบครัว ชุมชนอย่างอบอุ่นและเข้มแข็ง ควบคู่กับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนกับเครือข่ายภาคประชาสังคม และภาคส่วนต่าง ๆ ในการพัฒนาระบบเฝ้าระวังปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554)

จากแนวทางดังกล่าว นับได้ว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559) เป็นแผนแม่บทการพัฒนาประเทศฉบับแรกที่ทำให้ความสำคัญอย่างจริงจังกับความเป็นชุมชน อัตลักษณ์ชุมชน และส่งเสริมสนับสนุนให้มีการนำอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้ประโยชน์เชิงสร้างสรรค์ในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนในมิติต่าง ๆ ทั้งมิติด้านสังคม วัฒนธรรม มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านการเมือง และมิติด้านการบริหารจัดการ โดยประเมินและมุ่งหวังว่า เมื่อสังคมไทยมีค่านิยมและวัฒนธรรมที่ดีงาม ยึดโยงคนไทยให้เป็นปึกแผ่น ลดอิทธิพลของความทันสมัยและความขัดแย้ง ครอบครัวยุคใหม่พาความเป็นไทยที่มีจิตสำนึก และอัตลักษณ์ให้บุตรหลานได้ตระหนักถึงรากเหง้าของตนเองแล้ว จะช่วยสร้างภูมิคุ้มกันของประเทศได้ทางหนึ่ง

โกวิท พวงงาม (2553) วิเคราะห์ลักษณะการเปลี่ยนแปลงของชุมชนท้องถิ่นไทย ลักษณะหนึ่งที่พบคือ ความผูกพันของคนในชุมชนท้องถิ่นกับ “พื้นที่” ลดน้อยลง ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีและการสื่อสารส่งผลให้ “อดีต” หรือ “ความเป็นตัวตน” ของชุมชนท้องถิ่นลดน้อยลง รวมถึงมีความเสี่ยงต่อความมั่นคงและปลอดภัยของชุมชนจากกระแสการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ครอบงำสังคมไทยมากขึ้น ปัจจุบัน แนวทางการพัฒนาสังคมได้ให้ความสำคัญกับคำว่า อัตลักษณ์ (Identity) โดยมีมุมมองการพิจารณาที่แตกต่างกันใน 2 มุมมอง ประการแรกเห็นว่า ผลกระทบของการพัฒนาสังคมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของประชาชน และชุมชน กับอีกมุมมองหนึ่งเห็นว่าอัตลักษณ์จะเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่จะช่วยขับเคลื่อนให้การพัฒนาคนและสังคมไทยบรรลุผล โดยอัตลักษณ์แบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ 1) อัตลักษณ์ระดับปัจเจกบุคคล (Individual Identity) เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคล หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่บ่งบอก หรือแสดงถึงความเป็นตัวตนของบุคคล หรือสิ่งนั้นผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ และ 2) อัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) หรืออัตลักษณ์กลุ่ม ซึ่งเป็น

กระบวนการสร้างสำนึกร่วมของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม อันจะทำให้สมาชิกได้ตระหนักถึงลักษณะร่วมของกลุ่ม และเข้าใจว่า “พวกเรา” มีลักษณะแตกต่างจาก “พวกเขา” อย่างไร

อัตลักษณ์ชุมชนมีลักษณะเป็นอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) หรืออัตลักษณ์กลุ่ม เป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนที่บ่งบอก หรือแสดงถึงความเป็นตัวตนของชุมชน ผ่านระบบสัญลักษณ์ทางสังคมหลากหลายรูปแบบ เช่น วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ความเชื่อ อาชีพ ภูมิศาสตร์ เป็นต้น โดยสมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมกำหนด รับรู้ และยอมรับในลักษณะเฉพาะนั้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2538) กล่าวว่า แต่ละชุมชนต่างก็มีเอกลักษณ์ของตนเอง และเอกลักษณ์นี้ เป็นต้นกำเนิดแห่งความภาคภูมิใจในตัวเอง ศักดิ์ศรีในตัวเอง และเป็นแหล่งกำเนิดพลังชุมชน ซึ่งจะส่งผลต่อการทำนุบำรุงรักษากิจกรรมงานพัฒนาให้มีอายุยืนยาว อีรยุทธ บุญมี (2547) กล่าวว่า อัตลักษณ์ชุมชนทำให้เกิดความสมานฉันท์ภายในกลุ่ม ความพยายาม ความต้องการ หรือประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน ในขณะที่ Scott (1990 อ้างถึงใน ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์, 2552) กล่าวว่า การสร้าง และแสดงตัวตนหรืออัตลักษณ์ของกลุ่มนั้น มีจุดมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงค่านิยมการพัฒนาทางเลือกสำหรับวิถีชีวิตเพื่อสร้างนวัตกรรมทางวัฒนธรรม และสร้างสรรค์วิถีชีวิตแบบใหม่ (Creation of New Life Style) โดยภาพรวมแล้ว อัตลักษณ์ชุมชนมีความสำคัญทั้งต่อบุคคล ต่อกลุ่ม และต่อชุมชน เป็นพลังที่ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ความเคารพ นับถือในตัวเองและหมู่คณะ ทำให้สมาชิกในชุมชนมีความผูกพัน มีสำนึกความรับผิดชอบต่อกันและกัน และเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์ให้กับตนเอง กลุ่มและชุมชน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อัตลักษณ์ไม่ใช่ความหมายที่มีอยู่แล้วโดยอัตโนมัติในตัวของมันเอง หรือกำเนิดขึ้นพร้อมกับคนหรือสิ่งของ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีลักษณะเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา กระบวนการสร้าง และดำรงอัตลักษณ์เป็นกระบวนการเรียนรู้ของคนในการสร้างความหมาย คุณค่า ผ่านการปฏิบัติ ผลิตซ้ำ และการปรับเปลี่ยนจนเกิดความตระหนักและสำนึกในความเป็นตัวตนของตนเอง ในส่วนของการสร้าง การรื้อฟื้นหรือผลิตซ้ำ การแสดง และดำรงอัตลักษณ์ชุมชนก็เช่นเดียวกัน การที่จะทำให้คนในชุมชนได้รับรู้และเข้าถึงวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความเชื่อ ฯลฯ ที่เป็นตัวตนหรือลักษณะเฉพาะของชุมชนอันทรงคุณค่ายิ่ง ปลูกฝังจิตสำนึกในการดำรงความเป็นอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งจะส่งผลต่อความสมานฉันท์ ความพยายาม ความต้องการ หรือประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหา ร่วมกันของคนในชุมชน ตลอดจนการนำอัตลักษณ์ของตนเองไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนในมิติต่าง ๆ นั้น จำเป็นต้องมีกระบวนการเรียนรู้ภายในและระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กรในชุมชนที่เหมาะสม

การสร้างและแสดงอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ร่วมหรืออัตลักษณ์กลุ่มนั้นมีรากฐานที่เกี่ยวข้องกับความเคลื่อนไหวทางสังคม และอำนาจ (Power) ในหลากหลายรูปแบบที่เกิดขึ้นจากความมีเหตุมีผล ต่อเนื่อง ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงชั่วคราวชั่วคราว แต่เกิดขึ้นในชีวิตปกติของสังคมนั้น ๆ โดยมีเครือข่ายการจัดตั้งมากมายและหลายระดับ ผ่านความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การปฏิบัติร่วมกันและมีการผลิตซ้ำในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ดังนั้น เมื่อก้าวถึงอัตลักษณ์จึงต้องพิจารณาและคำนึงถึงพลวัตอำนาจควบคู่ไปด้วย เพราะอำนาจนั้นสัมพันธ์อยู่กับความรู้ ความจริงที่เชื่อมโยงกับระบบ ระเบียบและสถาบันทางสังคม (ณัฐพงษ์ จิตรนิรันดร์, 2552)

จากการศึกษา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ อัตลักษณ์กลุ่ม และอัตลักษณ์ชุมชนในสังคมไทย อาทิ อัตลักษณ์ของไทยเชื้อและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม : กรณีศึกษาบ้านแม่สาบ ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ โดย เสกสรร สรรสรพิสิทธิ์ ในปี พ.ศ. 2546 กระบวนการเรียนรู้อัตลักษณ์มุสลิมของสตรีมุสลิมพหุวัฒนธรรมศึกษา : สตรีมุสลิมพหุวัฒนธรรมทำอิฮฺญ โดย ปวีณา โกมารกุล ณ นคร ในปี พ.ศ.2546 การสื่อสารการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทยทรงดำ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี โดย เขียวลักษณ์ จุลมกร ในปี พ.ศ. 2550 การดำรงอัตลักษณ์ของชุมชนกลุ่มน้อยในภาคเหนือ โดย มงคล พนมมิตร ในปี พ.ศ.2551 เป็นต้น พบว่า เน้นการศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นส่วนใหญ่ ด้วยเหตุที่สังคมไทยเป็นสังคมหนึ่งที่ประกอบด้วยผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความแตกต่างหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี การเปลี่ยนแปลงของโลก กระแสโลกาภิวัตน์ และความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตของประชาชนและสังคมไทยเป็นอย่างมาก ในส่วนของการดำเนินงานเกี่ยวกับการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน พบว่า ส่วนใหญ่เป็นการดำเนินงานโดยชุมชนองค์กรในชุมชน และหน่วยงานพัฒนาเอกชนในชุมชนที่มีวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็ง โดยให้ความสำคัญการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ การธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เป็นส่วนใหญ่ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น

ส่วนการดำเนินงานส่งเสริม สนับสนุนการค้นหาอัตลักษณ์ชุมชนถือว่ายั่งยืนในวงจำกัด มีหน่วยงาน องค์กรไม่กี่องค์กรที่ให้ความสำคัญและดำเนินการส่งเสริมอัตลักษณ์ชุมชน ที่เห็นเด่นชัด เช่น ในปี พ.ศ. 2554 กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้ส่งเสริมการค้นหาและกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน โดยกำหนดแนวทางการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนว่าควรจัดให้มีเวทีเรียนรู้ วิเคราะห์ตนเองและชุมชน เพื่อให้เกิดการกำหนดตำแหน่งหมู่บ้าน (Position) การกำหนดตำแหน่งการพัฒนา

อาชีพของหมู่บ้าน (Market Position) รวมถึงการวางแผนและกำหนดทิศทางการพัฒนาอาชีพในอนาคตอีกด้วย (กรมการพัฒนาชุมชน, 2553)

สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.) ร่วมกับชุมชนค้นหาและพัฒนาอัตลักษณ์ชุมชนเพื่อพัฒนาสินค้าชุมชน

สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในภูมิภาคร่วมกับชุมชนค้นหาและพัฒนาอัตลักษณ์ชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่

อย่างไรก็ตาม พบว่ามีชุมชนที่สร้างสรรค์อัตลักษณ์ชุมชนด้วยชุมชนเองหลายชุมชน อาทิ ชุมชนบางน้ำผึ้ง อำเภอพระปะแดง จังหวัดสมุทรปราการ ชุมชนบ้านปะอาว อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น กรณีชุมชนบางน้ำผึ้ง อำเภอพระปะแดง จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งมีอัตลักษณ์โดดเด่นด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้น พัฒนาจากการเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่ประสบปัญหาคนในชุมชนว่างงาน และผลผลิตการเกษตรล้นตลาด แต่ชุมชนได้ใช้การจัดการเรียนรู้และการบริหารจัดการชุมชนในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ และอาศัยทุนทางสังคมที่ชุมชนมีทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีและวัฒนธรรมพื้นบ้าน สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ตลอดจนพื้นที่ทำการเกษตรและป่าชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ นำมาสู่แนวความคิดการสร้างตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง และกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของประเทศ ผลการสร้างสรรค์อัตลักษณ์ร่วมกันของคนในชุมชนบางน้ำผึ้ง เกิดจากการที่คนในชุมชนมีความเข้าใจ รู้สภาพปัญหาและความต้องการของตน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้หลากหลายวิธีการ ทำให้ชุมชนแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้ ทั้งเรื่องการทำมาหากิน การพัฒนาคุณภาพชีวิต การจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน และการเชื่อมโยงคนในชุมชนเข้าด้วยกัน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2554)

แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาชุมชน ให้ความสำคัญกับต่อแนวคิดที่ว่า คนมีความสำคัญมากที่สุด โดยเชื่อมั่นในศักยภาพหรือพลังความสามารถของคน เพราะการดำรงอยู่หรือการล่มสลายของชุมชน การพัฒนาหรือการเสื่อมถอยของชุมชน ขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นสำคัญ จึงต้องให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา พัฒนาคนให้มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองและชุมชน ร่วมกันสร้างมาตรฐานในการดำรงชีวิตหรือมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนของตนเอง (โกวิทย์ พวงงาม, 2553) ซึ่งการให้การศึกษาแก่ชุมชนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เป็นยุทธศาสตร์และเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน เพราะการเรียนรู้จะทำให้คนรู้จักตนเอง รู้จักโลก และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันได้อย่างสอดคล้อง สมดุลและเป็นสุขตามอัตภาพ ในระดับชุมชนกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน เป็นหัวใจสำคัญของการฟื้นฟูพลังของท้องถิ่น และเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ ชุมชนจำเป็นต้องพัฒนาคนในชุมชนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรม

และมีความสุข ซึ่งต้องอาศัยการเรียนรู้ร่วมกัน นำองค์ความรู้และประสบการณ์ที่ได้สู่การตัดสินใจ ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดร่วมกัน และสามารถนำไปใช้ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาชุมชนร่วมกันได้

นอกจากนี้ ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนแนวใหม่ และแนวคิดการเปลี่ยนแปลงชุมชน ภายใต้กระแสการกระจายอำนาจ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจในการพัฒนา จากการสั่งการจากเบื้องบน มาสู่การพัฒนาจากฐานของชุมชนท้องถิ่น โดยเริ่มต้นที่ชุมชนท้องถิ่น ซึ่งนอกจากจะมีการเปลี่ยนแปลงภายใต้การกระจายอำนาจในรูปแบบต่าง ๆ แล้ว ยังให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ร่วมกันในเชิงบูรณาการระหว่างประชาชน กลุ่มองค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือที่เรียกว่า ประชาคมท้องถิ่น ให้มาเป็นผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น แนวคิดดังกล่าวเป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจให้กับชุมชน (Community Empowerment) โดยใช้ฐานของชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจให้มากขึ้น โดยยึดหลักพื้นฐานการพัฒนาว่าเป็นกระบวนการให้การศึกษา (Education Process) แก่ประชาชนเพื่อพัฒนาความรู้ ความคิด ให้มีความสามารถพึ่งตนเองได้ (Self - reliance) หรือช่วยตนเองได้ (Self - help) ทั้งในการคิด ตัดสินใจและดำเนินการแก้ปัญหาตนเองตลอดจนตอบสนองความต้องการของตนเองและส่วนรวม ด้วยกระบวนการกลุ่ม (Group Process) (โกวิทย์ พวงงาม, 2553)

การเสริมสร้างพลังอำนาจเป็นการส่งเสริม สนับสนุนให้บุคคล กลุ่ม องค์กร หรือชุมชนมีอำนาจและความสามารถในการตัดสินใจ ดำเนินการ หรือสร้างการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ให้บรรลุเป้าหมายได้ด้วยตนเอง อภิญา เวชยชัย (2555) อธิบายวัตถุประสงค์ และจุดเน้นการเสริมสร้างพลังอำนาจว่ามีความแตกต่างกันในแต่ละระดับ คือ 1) การเสริมสร้างพลังอำนาจระดับบุคคล ดำเนินการเพื่อให้บุคคลได้ทบทวนตนเอง มีความคิดที่สมดุล เกิดความไว้วางใจ รู้สึกตัว ตระหนักรู้เกี่ยวกับชีวิตตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในด้านบวกของตนเอง 2) การเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับกลุ่ม ดำเนินการเพื่อพัฒนาการรับรู้ของสมาชิกกลุ่ม ให้เกิดการแลกเปลี่ยนบทเรียน และเกิดแนวคิดในการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาตนเอง 3) การเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับองค์กร ดำเนินการเพื่อเป็นการเปิดโอกาสผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ สร้างความสัมพันธ์ที่มีส่วนร่วมมากขึ้น สร้างสภาพแวดล้อมในองค์กรให้มีการทำงานอย่างทุ่มเทและเป็นสุข และร่วมสร้างเงื่อนไขให้องค์กรมีความมั่นคงในระยะยาว และ 4) การเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับชุมชน ดำเนินการเพื่อสร้างความตระหนักรู้ ศรัทธา ความรู้สึกเป็นเจ้าของ และการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทำงาน เพื่อพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ

การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน เป็นกระบวนการพัฒนาทั้งบุคคล กลุ่ม องค์กร และชุมชนให้มีความรู้ ทักษะ มีความเชื่อมั่น ความรู้สึกตระหนักในคุณค่า อำนาจและความสามารถของตนเอง ของกลุ่มและชุมชน และเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเพื่อใช้ความรู้ความสามารถ ทักษะ และภูมิปัญญาเหล่านั้น ในการตัดสินใจ การจัดการกับปัญหาหรือดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการ ควบคุมทรัพยากร วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและชุมชน หรือการพัฒนาเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงทางบวกให้กับชุมชนได้ด้วยตนเอง โดยปรัชญาและแนวคิดพื้นฐานที่ส่งผลให้เกิดการเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ ปรัชญาที่เกี่ยวกับความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ กระบวนทัศน์การพัฒนาแบบองค์รวม แนวคิดที่ยึดคนเป็นศูนย์กลาง และแนวคิดอื่น ๆ ที่ช่วยส่งเสริมปฏิบัติการเสริมพลังอำนาจให้มีประสิทธิภาพขึ้น แต่แนวคิดสำคัญที่ควรนำมาใช้เป็นกลยุทธ์ในการขับเคลื่อนกระบวนการและขั้นตอนต่าง ๆ ของการสร้างพลังอำนาจ คือ การสร้างความเป็นเจ้าของของชุมชน (Community Ownership) และการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) โดยความเป็นเจ้าของของชุมชนนั้น จุดเน้นอยู่ที่การสร้างความตระหนักให้เกิดภายในจิตใจ ความคิด ความรับผิดชอบ ความผูกพัน ความรู้สึกที่เป็นหนึ่งร่วมกัน จนเป็นพลังในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ส่วนการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ให้ความสำคัญกับระดับของการมีส่วนร่วม ลักษณะกิจกรรมที่ตอบสนองประโยชน์ประชาชน ทรัพยากร การสนับสนุนจากฐานทุนต่าง ๆ ในชุมชน และสถานะการนำและการบริหารจัดการของชุมชน (อภิญญา เวชยชัย, 2555)

แนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนที่เน้นความเชื่อมั่นในศักยภาพและพลังความสามารถในการพึ่งตนเองข้างต้น เป็นแนวคิดการพัฒนาที่ใช้ชุมชนเป็นฐานการพัฒนา (Community-based Development Approach) ด้วยการส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนในทุกมิติไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันอย่างประสานกลมกลืน เป็นไปอย่างสมดุล การอยู่รอดได้ด้วยตนเอง และมีความสุขร่วมกัน (โกวิทย์ พวงงาม, 2553) โดยกระบวนทัศน์การพัฒนาที่ใช้ชุมชนเป็นฐานดังกล่าว ให้ความสำคัญกับทุนทางสังคม (Social Capital) ในฐานะเป็นต้นทุนหลักของกระบวนการพัฒนา ทุนทางสังคมในความหมาย ทุนของชุมชน (Community Capital) ซึ่งหมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ที่สามารถนำมาใช้ในการบริหารจัดการตนเองของชุมชน ทำให้ชุมชน สังคมนั้นดำรงอยู่และพัฒนาได้ มีลักษณะทั้งนามธรรม อาทิ ความไว้วางใจ บรรทัดฐาน ค่านิยม การช่วยเหลือเกื้อกูล และวัฒนธรรมต่าง ๆ และลักษณะรูปธรรม อาทิ คน กลุ่ม องค์กร เครือข่าย ทรัพยากรธรรมชาติ การเงิน ผลผลิต หรือโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ในชุมชน สิ่งเหล่านี้มีบทบาทในการส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี การพึ่งพาอาศัยกัน การเกื้อหนุน ความเอื้ออาทร ความสามัคคี ความเสียสละ การรวมตัวเพื่ออยู่อาศัย การทำงานและดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ส่งเสริมให้เกิดการเชื่อมโยงสถาบันต่าง ๆ ในชุมชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วม พลังร่วมทาง

สังคมเพื่อการพัฒนาหรือแก้ไข้ปัญหาของชุมชนส่วนรวม เอื้อประโยชน์ในการจัดการ วิถีชีวิตและการผลิตของชุมชน อันส่งผลให้ชุมชนมีการจัดการตนเอง มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี และนำไปสู่การพัฒนาเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งวิกฤตทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยที่ผ่านมาได้พิสูจน์แล้วว่า แม้จะไม่มีทุนจากภายนอกสนับสนุน ชุมชนก็สามารถพึ่งพาตนเองและดำรงอยู่ได้ เพราะทุนจากภายนอกเป็นทุนสมทบให้กับชุมชนเท่านั้น

ทุนทางสังคมมีความสัมพันธ์กับแนวคิดความเป็นเจ้าของชุมชน และการมีส่วนร่วมในชุมชนอย่างยิ่ง การที่ชุมชนมีการรับรู้ เข้าใจและเห็นคุณค่าของฐานทรัพยากรในชุมชน ทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม จะก่อให้เกิดพลังยึดเหนี่ยวซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน และยกระดับสู่การมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้น การบริหารจัดการให้เกิดความเข้มแข็งในระดับคุณภาพมากขึ้น นอกจากนี้ทุนชุมชน โดยเฉพาะทุนที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางสังคมยังมีความสัมพันธ์กับความเป็นตัวตนของชุมชนหรืออัตลักษณ์ชุมชน การทำให้ชุมชนรู้สึกเชื่อมั่น เป็นตัวของตัวเอง สามารถตัดสินใจเอง เลือกเอง โดยไม่มีใครสั่งให้ทำตาม จะช่วยเสริมระบบคุณค่าและการมีส่วนร่วมในระดับสูง ซึ่งความเชื่อมั่นเกิดจากการที่คนในชุมชนสามารถค้นหา ค้นพบตัวตน ค้นพบจุดยืนของตนเองที่ชัดเจนมากขึ้น และสามารถยืนหยัดตรงจุดนั้นอย่างหนักแน่น พร้อมกับการสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้น ที่สำคัญความเชื่อมั่นที่กลับคืนมาอย่างทำให้ศักดิ์ศรีของตนเองและของชุมชนกลับคืนมาด้วย (อภิญา เวชยชัย, 2555)

จากประเด็นที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น จะเห็นได้ว่า ชุมชนในสังคมไทยยังขาดอัตลักษณ์ ซึ่งส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนสูญหายหรือลดน้อยลง ไม่ว่าจะเป็นความผูกพัน ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การเสียสละช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ การพัฒนายังขาดทิศทาง ไม่คำนึงถึงศักยภาพที่แท้จริงของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากร สังคม วัฒนธรรม หรือสิ่งแวดล้อมชุมชน (โกวิท พวงงาม, 2553) จนภาครัฐต้องกำหนดเป็นแนวทางการส่งเสริมการค้นหาอัตลักษณ์ชุมชน และส่งเสริมให้มีการนำอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้ประโยชน์เชิงสร้างสรรค์ในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) และจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า การส่งเสริมการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนยังอยู่ในวงจำกัด ไม่มีการบูรณาการการดำเนินงานระหว่างหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง ที่สำคัญยังไม่มีกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นระบบ ที่จะช่วยให้คนในชุมชนร่วมกันค้นหา กำหนดอัตลักษณ์ ตลอดจนสร้างการยอมรับในในความเป็นตัวตนของชุมชน เนื่องจากอัตลักษณ์ชุมชนมีลักษณะเป็นอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) การสร้าง การรื้อฟื้นหรือผลิตซ้ำ การแสดงและดำรงอัตลักษณ์ชุมชนจำเป็นต้องมีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่เหมาะสม เพื่อพัฒนาความรู้ ความ

เข้าใจ และทักษะในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม โดยกระบวนการเรียนรู้จะช่วยพัฒนาความรู้ และทักษะของคนในชุมชนให้สามารถร่วมกันค้นหา ร่วมกันสร้างหรือกำหนดขอบเขต และนิยามเพื่อยืนยันคุณลักษณะเฉพาะ หรือความเป็นตัวตนของชุมชนบนฐานของสิ่งที่ชุมชน ช่วยให้มี ความเข้าใจ รับรู้ และให้การยอมรับในคุณลักษณะเฉพาะที่ทรงคุณค่าของชุมชน และช่วยให้คนในชุมชน สามารถแสดงออกถึงอัตลักษณ์ชุมชนผ่านสัญลักษณ์ทางสังคมต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนสามารถ สร้างสรรค์กิจกรรมเพื่อการดำรงอัตลักษณ์ชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นที่ต้องมีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ ชุมชน โดยเห็นว่ากระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นนั้น ควรเป็นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน (Community Learning Process) บนพื้นฐานทุนทางสังคม (Social Capital) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ ร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งการที่จะทำให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งและมีคุณภาพ จำเป็นต้องมีการเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ให้คน กลุ่ม และองค์กรในชุมชนมีความ เชื่อมั่น รู้สึกตระหนักในคุณค่า อำนาจและความสามารถของตนเอง กลุ่ม และองค์กร และสามารถ ใช้ ความรู้ ทักษะ และภูมิปัญญาร่วมในการตัดสินใจ การจัดการกับปัญหาหรือดำเนินการเพื่อตอบสนอง ความต้องการได้ โดยการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนที่มีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืนต้องอาศัย ฐานทุนทางสังคมต่าง ๆ ที่มีในชุมชน ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยประสงค์จะพัฒนา จึงเป็น กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้าง อัตลักษณ์ชุมชน

คำถามการวิจัย

1. ชุมชนมีทุนทางสังคมอะไรบ้าง แต่ละทุนมีศักยภาพในระดับใด และทุนใดมีความสำคัญ และศักยภาพที่จะนำไปใช้ในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน
2. กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทาง สังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนที่สอดคล้อง เหมาะสมกับบริบทของชุมชนและสังคมไทย ควรมีแนวคิด วัตถุประสงค์และกระบวนการเรียนรู้อย่างไร
3. ในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐาน ทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้ หรือการส่งเสริมการใช้กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวมี ปัจจัย และเงื่อนไขอะไรบ้างที่ส่งผลต่อความสำเร็จ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ และสังเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนที่เป็นฐานในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน
2. เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน
3. เพื่อศึกษาปัจจัย และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาในชุมชนกรณีศึกษาจำนวน 1 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านบ่อหิน หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ซึ่งเป็นชุมชนที่ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการให้ความเห็นชอบ และยินดีที่จะให้ชุมชนเป็นพื้นที่ศึกษา และสนับสนุนให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

2. ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา

กลุ่มเป้าหมายของการศึกษา คือ ประชาชนในชุมชนกรณีศึกษา โดยการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ที่เน้นให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และเรียนรู้ร่วมกันในทุก ๆ ขั้นตอนของปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การปฏิบัติ และการประเมินผล กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาตามขั้นตอนของกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จึงหมายถึง บุคคล กลุ่มบุคคลที่เข้าร่วมปฏิบัติการวิจัย ซึ่งได้มาจากการสรรหา การมอบหมายให้เป็นตัวแทนของกลุ่ม และองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน และจากประชาชนในชุมชนที่อาสาสมัครเข้าร่วมปฏิบัติการวิจัย จำแนกได้ดังนี้

- 1) ผู้นำชุมชน
- 2) ผู้นำ หรือแกนนำกลุ่ม องค์กรในชุมชน
- 3) ประชาชนในชุมชน

4) ผู้แทนหน่วยงาน องค์กรภาคีเครือข่ายที่มีฐานปฏิบัติงานในชุมชน
กรณีศึกษา

โดยในกระบวนการวิจัย กลุ่มบุคคลเหล่านี้จะอยู่ในสถานะทั้งเป็นผู้ถูกศึกษา (Target of Study) และในฐานะผู้วิจัยร่วม (Co-researcher) โดยมีบทบาทในการร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมวิเคราะห์ข้อมูล ตีความและอธิบายความหมายของปรากฏการณ์ จัดทำข้อตกลงหรือข้อสรุปต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติและการพัฒนาต่อไป

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน โดยศึกษาเนื้อหาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

3.1 ทุนทางสังคมของชุมชนที่เป็นฐานในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน โดยใช้วิธีการสำรวจข้อมูลชุมชน การวิเคราะห์ และสังเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชน

3.2 กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ในชุมชนกรณีศึกษาในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคม เป็นแนวคิดหลักในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้

3.3 ปัจจัย ทั้งปัจจัยภายในชุมชนและภายนอกชุมชนที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้ และเงื่อนไขที่ต้องคำนึงถึงในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดระยะเวลาในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชนกรณีศึกษา ระหว่างเดือนมกราคม 2558 ถึง เดือนกุมภาพันธ์ 2559

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่รวมกันในอาณาบริเวณเขตการปกครองของหมู่บ้าน บ่อหิน หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดยะง โดยหมู่บ้านมีระบบการบริหารจัดการตนเอง สมาชิกหมู่บ้านมีความสัมพันธ์กัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และมีกิจกรรมทางสังคมอย่างต่อเนื่อง

อัตลักษณ์ชุมชน หมายถึง ลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชนที่บ่งบอก หรือแสดงถึงความเป็นตัวตนของชุมชนในรูปของสัญลักษณ์ทางสังคมหลากหลายรูปแบบ โดยสมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมในทุก ๆ ขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การระบุ กำหนด รับรู้ ยอมรับ และแสดงออกในลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นนั้น ๆ แบ่งหมวดหมู่ได้ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านกายภาพชุมชน และด้านเศรษฐกิจชุมชน โดยชุมชนอาจมีลักษณะเฉพาะที่แสดงตัวตนของชุมชนในด้านใดด้านหนึ่ง หรือหลาย ๆ ด้านก็ได้

กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง ขั้นตอนการเรียนรู้ของชุมชนที่เกิดจากการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอน ด้วยวิธีการหรือเทคนิคต่าง ๆ อย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเป็นแนวคิดหลักในการขับเคลื่อน เพื่อให้บุคคล กลุ่ม องค์กรและชุมชนได้รับความรู้ และพัฒนาเป็นชุดความรู้ ทักษะ ทศนคติที่นำไปสู่คิด วิเคราะห์ ค้นหาและตัดสินใจกำหนดอัตลักษณ์ของชุมชน โครงสร้างของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคม ประกอบด้วย แนวคิด วัตถุประสงค์ และกระบวนการเรียนรู้ รายละเอียดดังนี้

1. แนวคิด หมายถึง ความคิดสำคัญที่เป็นแนวทางนำไปสู่ปฏิบัติการต่าง ๆ ของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

2. วัตถุประสงค์ หมายถึง ผลที่ประสงค์จะให้เกิดหรือบรรลุของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

3. กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนหลายขั้นตอนที่มีความต่อเนื่องกัน แต่ละขั้นตอนมีองค์ประกอบย่อย 4 องค์ประกอบ คือ กิจกรรมการเรียนรู้ เนื้อหาสาระหรือองค์ความรู้ แหล่งการเรียนรู้ และการประเมินผล องค์ประกอบย่อยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 กิจกรรมการเรียนรู้ หมายถึง ปฏิบัติการเพื่อการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วยวิธีการที่หลากหลาย อาทิ การปรึกษาหารือ การสนทนากลุ่ม การประชุม การประชุมปฏิบัติการ การอบรม การศึกษาดูงาน เวทีชุมชน การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ เป็นต้น

3.2 เนื้อหาสาระหรือองค์ความรู้ หมายถึง สาระ ข้อมูล และสารสนเทศที่เรียนรู้ในกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

3.3 แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง แหล่งสาระความรู้ ข้อมูล และสารสนเทศทั้งภายในชุมชนและนอกชุมชนที่สร้างเสริมประสบการณ์ให้ผู้เรียนรู้เกิดความรู้ ความเข้าใจและทักษะตามวัตถุประสงค์ของกระบวนการเรียนรู้ และกิจกรรมการเรียนรู้ของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งมีหลายประเภท ได้แก่

1) แหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ความสามารถ ความชำนาญในเรื่องหนึ่ง ๆ และสามารถถ่ายทอดความรู้นั้น ๆ ได้ เช่น ผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น พระ ครู วิทยากร นักพัฒนาจากภายนอก เป็นต้น

2) แหล่งการเรียนรู้ประเภทสถานที่ และสถาบัน หมายถึง สถานที่องค์กร หรือสถาบันที่เป็นแหล่งสาระความรู้ ข้อมูล สารสนเทศ เช่น วัด ร้านค้า สถานประกอบการ สถานเอนมัย โรงเรียน ห้องสมุด องค์กรบริหารส่วนตำบล เป็นต้น

3) แหล่งการเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง แหล่ง สถานที่ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ที่บุคคลสามารถเรียนรู้ สร้างองค์ความรู้ได้จากสภาพจริง เช่น แม่น้ำ ภูเขา ป่าไม้ ทุ่งนา สวนสาธารณะ เป็นต้น

4) แหล่งการเรียนรู้ประเภทสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีต่าง ๆ เช่น หนังสือ ตำรา แผ่นปลิว หอกระจายข่าว วิดีทัศน์ แผนภาพ เป็นต้น

3.4 การประเมินผล หมายถึง กิจกรรมที่กระทำเพื่อวินิจฉัย ตัดสินและบ่งชี้คุณค่าที่ได้จากกิจกรรมการเรียนรู้ของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน วิธีการประเมินผลมีหลายวิธีการ เช่น การสอบถาม การสัมภาษณ์ การสังเกต การสะท้อนผล การวัดผลงาน เป็นต้น

การสร้างอัตลักษณ์ชุมชน หมายถึง กระบวนการดำเนินงานที่เป็นระบบ มีขั้นตอนวิธีการ เพื่อช่วยให้ชุมชนสามารถสร้าง พื้นฟูหรือผลิตซ้ำ และแสดงอัตลักษณ์ทางสังคมที่โดดเด่น เป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนขึ้นมาได้ โดยเป็นกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ พื้นฟูหรือผลิตซ้ำอัตลักษณ์เดิมของชุมชน ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคน กลุ่ม และองค์กรในชุมชนเอง ไม่

รวมถึงกระบวนการสร้าง พื้นฟูหรือผลิตซ้ำอัตลักษณ์ที่เกิดจากบุคคล หรือองค์กรภายนอกชุมชน โดยกระบวนการดำเนินงานมีการเสริมสร้างพลังอำนาจคน กลุ่ม และองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีความตระหนัก ความเชื่อมั่นในคุณค่า อำนาจและความสามารถของตน มีความรู้ ทักษะ และสามารถใช้ความรู้ ทักษะนั้นร่วมปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

ทุนทางสังคม หมายถึง ทุนของชุมชนที่มีความสำคัญ มีบทบาท และมีศักยภาพที่จะนำมาใช้เป็นฐานในการเสริมสร้างพลังอำนาจให้กับคน กลุ่ม และองค์กรในชุมชน ให้มีความตระหนัก เชื่อมั่นในคุณค่า อำนาจ และความสามารถของตนและกลุ่ม และสามารถนำความรู้ ทักษะนั้นมาใช้ในกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน มีลักษณะทั้งนามธรรมและรูปธรรม แบ่งเป็น 6 ประเภท คือ

1. ทุนมนุษย์ หมายถึง สมาชิกที่มีศักยภาพในชุมชน ได้แก่ ประชาชน ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส ปราชญ์หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. ทุนผูกพันทางสังคม หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ก่อตัวขึ้นในชุมชนที่ส่งผลให้คนอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน ได้แก่ กฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน ความมีน้ำใจ ความรักความผูกพัน เอื้ออาทร พึ่งพาอาศัยกัน ตลอดจนความไว้วางใจต่อกันของคนในชุมชน
3. ทุนธรรมชาติ หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมประเภทต่าง ๆ ในชุมชน เช่น แหล่งน้ำธรรมชาติ ป่าไม้ ดิน น้ำ ภูเขา ทะเล เกาะ สัตว์ป่า แร่ธาตุ พลังงาน พรรณพืช เป็นต้น
4. ทุนทางวัฒนธรรม จำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ
  - 4.1 วัฒนธรรมชุมชนที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม วิถีการปฏิบัติของคน จารีตประเพณี
  - 4.2 วัฒนธรรมชุมชนที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ศิลปะ หัตถกรรม โบราณวัตถุ โบราณสถาน ผลิตผลในรูปแบบต่าง ๆ
5. ทุนทางการเงิน หมายถึง สินทรัพย์ในชุมชน ทั้งที่เป็นตัวเงิน และทุนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ธนาคารชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนสาธารณะ กองทุนฌาปนกิจ
6. ทุนพื้นฐาน หรือทุนที่มนุษย์สร้างขึ้นในชุมชน เพื่ออำนวยความสะดวกหรือเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพ หรือการผลิต การประกอบอาชีพ เช่น อาคารสิ่งปลูกสร้าง เครื่องมือเครื่องใช้ การคมนาคมขนส่ง การสื่อสารโทรคมนาคม เป็นต้น

ข้อมูลบ่งชี้ หมายถึง ข้อความที่ระบุหรือบ่งบอกองค์ประกอบของทุนทางสังคม 6 ประเภท ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนผูกพันทางสังคม ทุนธรรมชาติ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางการเงิน และ

ทุนพื้นฐาน ซึ่งเป็นสารสนเทศที่บ่งบอกลักษณะหรือสถานะของทุนทางสังคมนั้นว่ามีปริมาณหรือคุณภาพระดับใด โดยการนำไปวัดค่าคะแนนด้วยการเปรียบเทียบกับเกณฑ์วัดค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ที่กำหนดไว้ 3 ระดับ ตามวิธีการประมาณค่า (Rating) คือ 3 หมายถึง ค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ที่อยู่ในระดับสูง 2 หมายถึง ค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ที่อยู่ในระดับปานกลาง 1 หมายถึง ค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ที่อยู่ในระดับต่ำ และให้ค่าคะแนนเป็น 0 ในกรณีที่ชุมชนไม่มีข้อมูลบ่งชี้

การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน หมายถึง กระบวนการพัฒนาคน กลุ่ม และองค์กรในชุมชนบนฐานทุนทางสังคมที่มีความสำคัญ มีศักยภาพ เพื่อเสริมสร้างให้มีความตระหนัก ความเชื่อมั่นในคุณค่า อำนาจและความสามารถของตน มีความรู้ ทักษะในการทำงานร่วมกัน และสามารถใช้ความรู้ ทักษะ ความสามารถในกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม วิธีการสร้างพลังอำนาจประกอบด้วย

1. การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน เป็นการศึกษา และวิเคราะห์ชุมชนอย่างรอบด้าน และเชิงลึก โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในทุก ๆ ขั้นตอน ได้แก่ ร่วมกำหนดข้อมูลที่จำเป็นต้องศึกษา ร่วมพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาชุมชน ร่วมเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนโดยเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสมกับลักษณะของข้อมูลด้านนั้น ๆ ร่วมตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลชุมชน และร่วมประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน

2. การวางแผนและตัดสินใจร่วมกัน เป็นการส่งเสริม สนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานต่าง ๆ โดยมีบุคคล หรือคณะบุคคลที่คนส่วนใหญ่ในชุมชนให้ความเห็นชอบให้เป็นตัวแทนในการร่วมวางแผน และตัดสินใจในทุก ๆ กระบวนการ

3. การส่งเสริมภาวะผู้นำและพัฒนาแกนนำ เป็นการส่งเสริมผู้นำชุมชน ทั้งผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำตามธรรมชาติให้มีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง มีความรู้ ทักษะที่จำเป็นต่อการนำสมาชิกกลุ่ม และใช้ศักยภาพของตนเองในการอำนวยความสะดวกให้ปฏิบัติการต่าง ๆ บรรลุเป้าหมาย โดยใช้วิธีการชี้แจงสร้างความเข้าใจ การอบรมเสริมความรู้ ทักษะ และการฝึกปฏิบัติ

4. การพัฒนาความรู้ ทักษะที่จำเป็นสำหรับการทำงานเป็นกลุ่ม เป็นการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และทักษะแก่ผู้เข้าร่วมกระบวนการในเนื้อหา หรือองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการนั้น ๆ โดยใช้วิธีการชี้แจงสร้างความเข้าใจ การอธิบายประกอบสื่อเอกสาร หรือการยกตัวอย่าง การตั้งคำถามเพื่อระดมความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการใช้สื่อในการถ่ายทอดความรู้ ข่าวสาร

5. การสร้างพันธมิตรและระบบความร่วมมือระหว่างกัน เป็นการส่งเสริมให้มีการดำเนินงานร่วมกับระหว่างภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งหน่วยงาน องค์กรภาครัฐและเอกชน โดยมี

การประสานงาน การนำเสนอแนวคิดและแนวทางการดำเนินงาน การสนับสนุนข้อมูลที่เกี่ยวข้อง การสนับสนุนและใช้ทรัพยากรร่วมกัน และการมีส่วนร่วมดำเนินการ หรือร่วมสังเกตการณ์

6. การปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง เป็นการกระตุ้น ส่งเสริมให้ปฏิบัติการดำเนินไปอย่างต่อเนื่องตามลำดับขั้นตอนในห้วงเวลาที่ชุมชนเห็นว่าเหมาะสม โดยมีการจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานร่วมกัน มีการสนทนา การประชุมเพื่อปรึกษาหารือเป็นประจำ ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตลอดจนการใช้สื่อท้องถิ่นในการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข่าวสารเพื่อให้การดำเนินงานคงอยู่ในความสนใจของคนในชุมชน

7. การประเมินผลและสะท้อนผล เป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ ประเมินผลความสำเร็จของการดำเนินงานในทุก ๆ ขั้นตอนของกระบวนการ รวมทั้งสะท้อนผลการดำเนินงานเพื่อให้มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นในขั้นตอนต่อไป โดยใช้วิธีการสนทนามกลุ่ม การประชุมกลุ่มเพื่อประเมินผลและสะท้อนผลการดำเนินงาน

ปัจจัย หมายถึง ปรัชญาการณและสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมชุมชน ในขณะที่ดำเนินการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้ในสภาพจริง ซึ่งส่งผลในเชิงบวกหรือเชิงสนับสนุนต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้กับชุมชน แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ปัจจัยภายในชุมชน หมายถึง ปรัชญาการณและสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน และส่งผลในเชิงบวกหรือเชิงสนับสนุนต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้กับชุมชน อาทิ ผู้นำชุมชน กลุ่ม องค์กรในชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เป็นต้น

2. ปัจจัยภายนอกชุมชน หมายถึง ปรัชญาการณและสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมภายนอกชุมชน และส่งผลในเชิงบวกหรือเชิงสนับสนุนต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้กับชุมชน อาทิ การประสานงานและการบูรณาการกิจกรรมร่วมกับภาคีเครือข่าย การสนับสนุนงบประมาณ เป็นต้น

เงื่อนไข หมายถึง ข้อแม้ ข้อจำกัด หรือข้อตกลงที่เกิดในขณะที่ดำเนินการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้ในสภาพจริง ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึง เพราะสามารถส่งผลในเชิงลบ หรือเป็น

อุปสรรคต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบน
ฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้กับชุมชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. องค์ความรู้เกี่ยวกับการวิเคราะห์ สังเคราะห์ทุนทางสังคมที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ สามารถ
ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การศึกษาตลอดชีวิตในชุมชน ตลอดจนกระบวนการพัฒนาชุมชน
ในมิติอื่น ๆ บนพื้นฐานการใช้ศักยภาพทุนทางสังคมที่เป็นจริงของชุมชนได้

2. ผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐาน
ทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ตลอดจนปัจจัย และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำ
กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้าง
อัตลักษณ์ชุมชนไปใช้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ สามารถใช้เป็นแนวทางการดำเนินงาน หรือข้อมูลสำคัญ
สำหรับชุมชน หน่วยงาน หรือองค์กรพัฒนาชุมชนในการส่งเสริมให้ชุมชนสร้างอัตลักษณ์ที่สะท้อน
ความเป็นตัวตนที่แท้จริง และทรงคุณค่าของชุมชนได้

3. องค์ความรู้โดยรวมที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจขยายผล
การศึกษาหรือการวิจัยเพื่อที่เกี่ยวข้องกับการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนภายใต้กรอบแนวคิดการเสริมสร้างพลัง
อำนาจชุมชน และแนวคิดทุนทางสังคม หรือนำไปประยุกต์ใช้กับแนวคิด ทฤษฎีอื่นที่เกี่ยวข้องต่อไป

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่นำไปสู่การกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยแบ่งการนำเสนอเนื้อหาในบทนี้เป็นตอน ๆ และแต่ละตอนประกอบด้วยมีหัวข้อย่อย ดังนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

- 1.1 ความหมายของกระบวนการเรียนรู้
- 1.2 ความหมายและลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
- 1.3 องค์ประกอบกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
- 1.4 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
- 1.5 เงื่อนไขของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
- 1.6 แนวทางการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน

- 2.1 ความหมายของอัตลักษณ์
- 2.2 ความสำคัญของอัตลักษณ์
- 2.3 กระบวนการสร้างอัตลักษณ์
- 2.4 ความหมายของอัตลักษณ์ชุมชน
- 2.5 ความสำคัญของอัตลักษณ์ชุมชน
- 2.6 องค์ประกอบของอัตลักษณ์ชุมชน
- 2.7 รูปแบบและกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน
- 2.8 แนวทางการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

ตอนที่ 3 แนวคิดทุนทางสังคม

- 3.1 ความหมายของทุนทางสังคม
- 3.2 ประเภทของทุนทางสังคม
- 3.3 บทบาทของทุนทางสังคมต่อการพัฒนาชุมชน

ตอนที่ 4 แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

- 4.1 ความหมายของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน
- 4.2 ปรัชญา แนวคิดพื้นฐานของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

- 4.3 ความสำคัญของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน
- 4.4 องค์ประกอบของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน
- 4.5 ปัจจัยที่มีผลต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน
- 4.6 กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 5.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
- 5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ชุมชน
- 5.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม
- 5.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

ตอนที่ 6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

แต่ละตอน และหัวข้อย่อยมีรายละเอียด ดังนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

กระบวนการเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้มนุษย์ได้มีการพัฒนาตนเอง สามารถพึ่งตนเอง และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนมีศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนาครอบครัว ชุมชน สังคม ในการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ผู้วิจัยแบ่งประเด็นที่เกี่ยวข้องเป็น 6 หัวข้อ ได้แก่ 1) ความหมายของกระบวนการเรียนรู้ 2) ความหมายและลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน 3) องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน 4) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน 5) เงื่อนไขของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และ 6) แนวทางการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน รายละเอียดดังนี้

1.1 ความหมายของกระบวนการเรียนรู้

Alan Thomas (1991 อ้างถึงใน สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, ม.ป.ป.) ระบุลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ 8 ประการ ได้แก่

- 1) การเรียนรู้เป็นการลงมือปฏิบัติ การลงมือปฏิบัติ คือ การฝึกให้เกิดการเรียนรู้
- 2) การเรียนรู้เป็นเอกัตบุคคล ใครจะเรียนรู้อะไรเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล เพราะมนุษย์แตกต่างกัน

- 3) การเรียนรู้ไม่สามารถย้อนกลับไปได้ (Irreversible)
- 4) การเรียนรู้เป็นการตอบสนองสิ่งเร้า
- 5) การเรียนรู้เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต
- 6) การเรียนรู้ต้องใช้เวลา มีระดับของการเรียนรู้ การเรียนรู้ขั้นตอนปฏิบัติ
ง่าย ๆ อาจใช้เวลาไม่นาน แต่การเรียนรู้ที่ยากและใช้เวลามากก็คือ การเรียนรู้ทางด้านความคิด การ
เรียนรู้ที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และการเรียนรู้ที่จะเปลี่ยนทัศนคติ
- 7) การเรียนรู้ได้รับอิทธิพลจากบุคคลอื่น เป็นกระบวนการร่วมกันของสังคม
- 8) การเรียนรู้ไม่สามารถเกิดจากการถูกบังคับ

ทิสนา แคมณี (2545) ให้ความหมายกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การดำเนินการ
อย่างเป็นขั้นตอนในการเรียนรู้ โดยใช้วิธีการเรียนรู้ต่าง ๆ และมีสาระที่เรียนรู้ควบคู่ไปด้วยกันเสมอ
ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ มีดังนี้

- 1) เป็นกระบวนการทางสติปัญญาหรือกระบวนการทางสมอง (Cognitive Process) ซึ่งบุคคลใช้ในการสร้างความเข้าใจหรือการสร้างความหมายของสิ่งต่าง ๆ ให้กับตนเอง จึง
เป็นกระบวนการของการจัดกระทำ (Acting On) ต่อข้อมูลและประสบการณ์มิใช่เพียงการรับ (Taking In) ข้อมูลหรือประสบการณ์เท่านั้น
- 2) เป็นงานเฉพาะตนหรือเป็นประสบการณ์ส่วนตัว (Personal Experience) ที่
ไม่มีใครได้เรียนรู้หรือทำแทนกันได้
- 3) เป็นกระบวนการทางสังคม (Social Process) เนื่องจากบุคคลอยู่ในสังคมซึ่งเป็น
สิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อตนเอง การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจึงสามารถกระตุ้นการเรียนรู้ และขยาย
ขอบเขตของความรู้ด้วย
- 4) เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ ทั้งจากการคิดและการกระทำ รวมทั้งการ
แก้ปัญหาและการศึกษาวิจัยต่าง ๆ
- 5) เป็นกระบวนการที่ทำให้ตื่นตัว สนุกสนาน (Active and Enjoyable) ทำให้
ผู้เรียนรู้สึกผูกพัน เกิดความใฝ่รู้
- 6) อาศัยสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม (Nurturing Environment) ที่สามารถ
เอื้ออำนวยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ได้ดี
- 7) เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่
- 8) ส่งผลต่อการการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง (Change) ตนเองทั้งด้านเจตคติ
ความรู้สึก ความคิด และการกระทำ
- 9) เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต (Lifelong Process)

ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546) ได้สรุปสาระสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ว่ามี 3 ประเด็น คือ

- 1) ด้านการเรียนรู้ การเรียนรู้ควรมีลักษณะเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยมี
  - 1.1) การเรียนรู้เพื่อทำ
  - 1.2) การเรียนรู้เพื่อเป็น
  - 1.3) การเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน

โดยผู้เรียนควรมีวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ 3 ประการ คือ (1) เรียนรู้เพื่อตนเอง (2) เรียนรู้เพื่อสิ่งนอกตัวที่สัมพันธ์กับตัวเอง และ (3) เรียนรู้เพื่อปฏิสัมพันธ์กับสิ่งนอกตัว

2) ด้านการปฏิบัติ เมื่อมีการเรียนรู้แล้วเกิดความรู้แก่ผู้เรียน โดยนำความรู้มาสืบทอดปฏิบัติ ผ่านช่องทางต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรม ประเพณี ค่านิยม ตัวบุคคล วัฒนธรรม ท้องถิ่น วิถีชีวิต มีการเรียนรู้และการปฏิบัติเป็นเนื้อเดียวกัน และกระบวนการแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นที่มีมุมมองแตกต่างกันออกไป

3) การนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง กระบวนการเรียนรู้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและค่อนข้างถาวรในเรื่องความรู้ ทักษะ และทักษะ

อรรถศรี งามวิทยาพงศ์ (2549) กล่าวว่า การเรียนรู้ของมนุษย์เกิดขึ้นอย่างเป็นกระบวนการ มีการสั่งสม และประมวล พัฒนาข้อมูลหรือชุดประสบการณ์ที่ตนเองประสบมาโดยทางต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา มิใช่เกิดขึ้นฉับพลันทันทีทันใด เป็นกระบวนการของการเรียนรู้สิ่งเดิมเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ และจำเป็นต้องเป็นสิ่งใหม่ที่น่าไปสู่การถกทอความสัมพันธ์ที่ประสานกลมกลืน (Harmonious) อย่างยั่งยืนกับสิ่งแวดล้อมในทุกระดับที่มนุษย์เกี่ยวข้องด้วย กระบวนการหรือขั้นตอนของการประมวล ข้อมูล ความรู้เพื่อพัฒนาขึ้นเป็นการเรียนรู้ในทางสร้างสรรค์สิ่งใหม่ คือ

1) การรับรู้ (Reception) หมายถึง ขั้นตอนพื้นฐานที่บุคคลรับเอาข้อมูลข่าวสาร และองค์ความรู้ต่าง ๆ จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายซึ่งตนเองพบผ่านประสาทสัมผัสเข้ามาสั่งสมไว้เป็นประสบการณ์ของตนเอง

2) การเข้าใจ (Comprehension) หมายถึง การที่บุคคลสามารถมองเห็นถึงความหมายและความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันของข้อมูลหรือความรู้ต่าง ๆ ที่ตนเองรับรู้หรือมีประสบการณ์มาในระดับที่สามารถอธิบายในเชิงเหตุเชิงผลได้

3) การปรับเปลี่ยน (Transformation) หมายถึง การทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในตัวบุคคล เช่น การเปลี่ยนแปลงวิธีคิด (Conceptualization) และหรือการเปลี่ยนแปลงระบบคุณค่า (Values) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม (Behavior) ในสิ่งที่รับรู้และมีความเข้าใจแล้วเป็นอย่างดี

เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและตระหนักรู้จากภายในบุคคลเอง จึงเพิ่มพูนศักยภาพและความสามารถของบุคคลให้มีพลังในการคิดและการกระทำให้มากขึ้นด้วย

โดยสรุป กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอน โดยอาศัยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งส่งผลให้บุคคลได้รับรู้ข้อมูล องค์ความรู้เข้ามาสั่งสม ประมวล เชื่อมโยงกับข้อมูล ความรู้และประสบการณ์เดิม จนพัฒนาเป็นชุดความรู้ ทักษะ ทักษะคติใหม่ของตนเอง อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นทั้งภายใน อาทิ ความรู้ กระบวนการคิด จิตสำนึก ทักษะคติ ค่านิยม และการเปลี่ยนแปลงภายนอก อาทิ พฤติกรรม ทักษะ ความชำนาญ

1.2 ความหมายและลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

เสรี พงศ์พิศ (2537) กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ว่าเป็นกระบวนการอันมีรากฐานอยู่ที่ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งไม่แยกแยะระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิต การรู้และการปฏิบัติ เนื้อหา และกระบวนการเรียนรู้เป็นหนึ่งเดียวกัน กระบวนการดังกล่าวเกิดจากความเหมาะสมของท้องถิ่น ช่วยให้บุคคลและชุมชนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ โดยมีองค์ประกอบสำคัญคือ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน การปฏิบัติอย่างผู้รู้ ปฏิบัติตามแบบอย่างของผู้รู้ การอบรมสั่งสอนในบริบทสังคม วัฒนธรรมที่เป็นอยู่จริง ซึ่งได้รับการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นระบบ

สีลาภรณ์ นาคทรพรพ (2539) สรุปลักษณะกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนไว้ ดังนี้

1) เป็นกระบวนการกลุ่ม ที่เกิดจากสมาชิกของครอบครัวและชุมชนได้ร่วมกัน พูดคุย พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ ตั้งคำถาม หาคำตอบ หาแนวทางและอื่น ๆ ในการพึ่งตนเองและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง กระบวนการคิด และทำงานร่วมกันนี้เท่ากับเป็นการยอมรับความเท่าเทียมกันของสมาชิกที่มาร่วมเรียนรู้ด้วยกัน เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดพลังของสติปัญญาที่ได้จากการระดมสมอง ได้มีประสบการณ์ของการทดลองในการพึ่งตนเอง และการพัฒนาของครอบครัวและชุมชนร่วมกัน

2) เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง เป็นพลวัตของการเรียนรู้จากการพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุและหาแนวทางแก้ไข เมื่อได้ข้อตกลงแล้ว สมาชิกก็นำไปลงมือปฏิบัติร่วมกัน เพื่อหาทางแก้ไขให้ดีขึ้น กระบวนการคิด-ทำ-ทบทวน วิเคราะห์-ทำ จึงหมุนวนไป ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกของครอบครัวและชุมชนได้ยกระดับความคิดและสั่งสมภูมิปัญญาไว้

3) เป็นการเรียนรู้จากการแก้ไขปัญหาในชีวิตจริง (Problem Oriented) และเป็นการเรียนรู้เพื่อพยายามพึ่งตนเองและพัฒนาอย่างต่อเนื่องของครอบครัวและชุมชน ดังนั้นไม่ใช่เป็นเพียงการยกระดับความคิด สติปัญญาให้สูงขึ้น แต่ยังรวมถึงการกล้าคิดริเริ่มและค้นคว้าหาวิธีการที่จะเรียนรู้และดำเนินการเพื่อการพึ่งตนเองและพัฒนาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

4) เป็นการเรียนรู้และทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นเครือข่าย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ (Horizontal) มากกว่าในแนวตั้ง (Vertical) การเชื่อมโยงระหว่างสมาชิกของครอบครัวและชุมชนเป็นการเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือ การติดต่อสื่อสารถึงกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน ทำให้สมาชิกร่วมกันทำงานภายใต้วัตถุประสงค์เดียวกัน เป็นลักษณะเครือข่ายการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกัน

เดวิท แมทิวส์ (ฐิรุฒธิ เสนาคำ แปล, 2540 อ้างถึงใน โกวิทย์ พวงงาม, 2553) ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนว่า เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของ ประชาสังคมที่เข้มแข็ง และสามารถใช้เป็นเกณฑ์ในการวัดความเข้มแข็งของประชาสังคม กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นสิ่งที่เราเรียนรู้และผ่านการแลกเปลี่ยนกับคนอื่น เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น กระบวนการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนระหว่างคนในชุมชนและสาธารณะทำให้เรารู้ในสิ่งที่เราไม่รู้ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมิใช่การรับฟังข้อเสนอและข้อมูลเท่านั้น แต่ประชาชนจำเป็นต้องเข้าใจทัศนคติต่อปัญหาที่คนอื่นเสนอ มีปัญหาบางปัญหาที่เราไม่สามารถรู้ได้โดยลำพัง และจะรู้ได้ก็ต่อเมื่อมีการเรียนรู้ร่วมกันกับคนอื่น ดังนั้น เราจำเป็นต้องรู้จักสร้างสำนึกร่วมต่อสิ่งที่กำลังเกิดขึ้น กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวจึงเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนกำหนด หรือนิยามประเด็นปัญหาสาธารณะร่วมกัน ฉะนั้นชุมชนที่อุดมด้วยชีวิตสาธารณะที่มีสุขภาพดี หรือชุมชนที่มีประชาสังคมเข้มแข็ง คือ ชุมชนแห่งการเรียนรู้

อดุลย์ วังศรีคุณ (2543) กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนว่า เป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน การเรียนรู้ของชุมชนไม่แยกขาดจากจิตสำนึกสาธารณะ เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาชุมชนในวิถีทางที่ทำให้ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน การสร้างความเป็นชุมชนจึงเป็นหนึ่งเดียวกับการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ชุมชนที่อุดมไปด้วยชีวิตสาธารณะที่มีสุขภาพดี หรือชุมชนที่มีประชาสังคมเข้มแข็ง เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีขั้นตอนของการแก้ปัญหาร่วมกันโดยชุมชน และเพื่อชุมชนให้เกิดการพัฒนาที่ดีขึ้น และจากการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง พบว่า ลำดับขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วยลำดับขั้นตอน 7 ประการ คือ

- 1) ชุมชนรับรู้และตระหนักในปัญหา
- 2) สมาชิกชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา
- 3) สมาชิกชุมชนร่วมกัน

แสวงหาและเลือกแนวทางแก้ปัญหา 4) สมาชิกชุมชนร่วมกันประเมินผลการดำเนินการ และ 7) สมาชิกชุมชนร่วมกันปรับปรุงหากดำเนินการไม่สำเร็จ (อดุลย์ วังศรีคุณ, 2543)

กาสีก เตชะชั้นหมาก (2543) ได้ให้ความหมายกระบวนการเรียนรู้ว่าเป็นกระบวนการที่ทำให้มีความสามารถในการแสวงหา สรรหา เลือกสรร กั่นกรองและสังมองค์ความรู้ ทั้งที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม และความรู้ใหม่จากภายนอก แล้วนำมาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน โดยกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมีลักษณะ ดังนี้

1) กระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการกลุ่ม มีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์ วิจารณ์ ตั้งคำถาม หาคำตอบและแนวทางเลือกในการดำเนินงาน ลงมือปฏิบัติ ประเมินการดำเนินงาน และสรุปทบทวนร่วมกัน ซึ่งทำให้เกิดภูมิปัญญาหมู่

2) การเรียนรู้จากการลงมือจริง ซึ่งเกิดจากการพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ วิเคราะห์ปัญหาสาเหตุ และหาแนวทางการแก้ไขให้ดียิ่งขึ้นด้วยกระบวนการคิด-ทำ-วิเคราะห์-ทบทวน-วิเคราะห์-ทำ ซึ่งจะส่งผลให้ได้ยกระดับความคิดและสังมภูมิปัญญาไว้

3) การเรียนรู้จากการแก้ปัญหาในชีวิตจริง ซึ่งเป็นความพยายามในการแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการในชีวิตจริงของท้องถิ่น

4) การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย เครือข่ายและเครือข่าย ภาคีสมาชิกมีการติดต่อสื่อสารกัน ช่วยเหลือกัน มีความเอื้ออาทร สนใจที่จะร่วมดำเนินการ โดยใช้ทั้งการเชื่อมโยงเครือข่ายบุคคล และการใช้ช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอ่น) (2548) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชนมักเกิดขึ้นจากการทดลอง การแสวงหาคำตอบ การฝึกปฏิบัติจนเกิดความเข้าใจและสร้างระบบคิดของชุมชนขึ้นมา โดยก้าวทางการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่มีทั้งการยอมรับ การปฏิเสธ การประยุกต์ใช้ การเลิกใช้ และการสร้างใหม่ โดยเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมในชุมชนและบริบทของสังคมที่เข้าสู่ชุมชน โดยการเรียนรู้ของสังคมไทยมีลักษณะร่วมกันอย่างน้อย 4 ลักษณะ คือ

1) การเรียนรู้ของชุมชนเป็นเรื่องของชีวิตและการทำงาน ชุมชนเหมือนชีวิตที่มีการเกิดขึ้น เรียนรู้ เผชิญปัญหา และติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น ชุมชนจะดำเนินวิถีของชุมชนไม่ได้ถ้าไม่เข้าใจในบริบทที่ตนเองเป็นอยู่ และไม่ตระหนักว่าตนเองเป็นอยู่อย่างไร ดังนั้น การเรียนรู้ของชุมชนจึงเป็นการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับชีวิต และงานที่จะต้องมีการจัดการตนเอง เพื่อให้กลุ่มหรือกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชนได้ประกอบกิจกรรมของตนตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เมื่อสถาบันภายในชุมชนไม่ว่าจะเป็น วัด บ้าน โรงเรียน หรือองค์กรชุมชนมีการเรียนรู้สร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและกำหนดจัดการตนเองได้

ชุมชนก็จะเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่สามารถสร้างชุดความรู้ของตนเองขึ้นมา แล้วประยุกต์ใช้กับการทำงานและวิถีชีวิต

2) ปัญหา: เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ของชุมชน การเรียนรู้จากปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ ล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้ชุมชนได้ต่อสู้และหาทางออกร่วมกัน การเรียนรู้ที่ใช้ปัญหาเป็นตัวตั้ง จะต้องอยู่บนพื้นฐานของการทำความเข้าใจตนเอง และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้มากขึ้น รวมทั้งสร้างวิถีคิดวิถีทำ ซึ่งต้องใช้ความอดทน อดกลั้นอย่างสูง มีการลองผิด ลองถูก เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้และความสุข ผลลัพธ์ของการแก้ไขปัญหาคือ การเรียนรู้และการสร้างความรู้ใหม่ของชุมชน

3) การเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างกัน ความเป็นชุมชนที่มีความใกล้ชิดสนิทสนม หรือมีความคุ้นเคยกัน ส่งผลให้มีการเรียนรู้ร่วมกันในการทำกิจกรรมต่าง ๆ อาจเป็นการเรียนรู้จากความรู้ที่ชุมชนมีอยู่หรือความรู้จากภายนอกชุมชน โดยการเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชนให้เข้ากับสถานการณ์ที่แปรเปลี่ยน

4) การเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง ชุมชนเป็นแหล่งความรู้และห้องปฏิบัติการที่ยิ่งใหญ่ ทุกชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับคน กลุ่มคน วิถีคิด ชุมชนได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติร่วมกันในรูปแบบต่าง ๆ การเรียนรู้จากการลงมือทำ มีการทดลอง ผลิตซ้ำ จนทำให้เกิดความรู้และความเข้าใจจะช่วยให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และมีวิถีชุมชน ซึ่งถ้าไม่มีการลงมือปฏิบัติกันอย่างจริงจัง ชุมชนอาจไม่สามารถเผชิญกับปัญหา รวมทั้งขาดภูมิปัญญาท้องถิ่น

โกวิท พงงาม (2553) ได้อธิบายกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนว่า จำเป็นต้องบูรณาการกันระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิม ภูมิปัญญาไทย หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภูมิปัญญาใหม่ที่เป็นความรู้ ทำความเข้าใจจากภายนอกชุมชนผ่านสื่อบุคคล เพื่อนำเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ จนทำให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป โดยกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนตามกระบวนการทัศน์ใหม่ของชุมชน มีลักษณะดังนี้

1) กระบวนการเรียนรู้ชุมชนเพื่อสร้างฐานเรียนรู้และองค์ความรู้ที่เป็นของตนเอง รวมไปถึงการวางแผนพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมของสมาชิก โดยผู้นำ หรือผู้ทรงภูมิปัญญาเป็นแกนกลาง คุณลักษณะนี้เป็นจุดแข็งที่ชุมชนใช้สร้างความเป็นเอกภาพและศักยภาพของตนเอง สามารถพัฒนาและรวบรวมความรู้ต่าง ๆ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน

2) กระบวนการสร้างทุนชุมชนหรือทุนสังคม ที่มองครอบคลุมทั้งการสะสมเงินตรา ทุนสังคมที่มาจากบุคลากร ภูมิปัญญา ประเพณีวัฒนธรรมชุมชน สถาบัน สาธารณะสมบัติ ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น โดยสร้างทุนเหล่านี้ให้หลากหลายรูปแบบและมากขึ้น

3) กระบวนการศึกษาวิจัย เป็นการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนา ได้แก่ การแสวงหาความร่วมมือจากนักวิชาการ สถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานนอกชุมชน และส่งเสริมให้ชุมชนหรือสถาบันในชุมชนทำงานวิจัยเอง เพื่อนำผลที่ได้มาวางแผนพัฒนาชุมชนต่อไป

4) กระบวนการสร้างความหลากหลาย จากปัจจัยที่เป็นคุณต่อการพัฒนา เป็นการเปิดรับเอาความรู้และความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชน โดยเปิดเวทีแลกเปลี่ยนทัศนะเรียนรู้ระหว่างกัน โดยชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจและวางแผนพัฒนาตนเอง นำไปสู่ความร่วมมือพัฒนาแบบภาคีต่าง ๆ ที่ผลักดันให้เกิดการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จ มีศักยภาพ และมีการประสานการวางแผนหรือการทำงานในทุกระดับ

5) กระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชน เป็นการต่อยอดความรู้ในการพัฒนาตนเองและเครือข่ายอยู่ตลอดเวลา นำไปสู่การยกระดับทุนที่เกิดจากการร่วมทุนกันระหว่างองค์กรในการพัฒนาด้านต่าง ๆ

อภิถญา เวชยชัย (2555) ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาความเป็นเจ้าของชุมชน และการเสริมพลังอำนาจ โดยหลักการจัดการศึกษาสู่การเสริมพลังอำนาจชุมชนที่สำคัญ ได้แก่

1) การเรียนรู้ของชุมชนต้องสัมพันธ์กับมิติทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชน การศึกษาเรียนรู้ผ่านชุมชนการเรียนรู้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เรียนต้องศึกษาความรู้ผ่านประวัติศาสตร์ของชุมชน ค้นหาองค์ความรู้จากภูมิปัญญาของชาวบ้านและฐานวัฒนธรรมเดิมของชุมชน การที่คนในชุมชนได้เรียนรู้คุณค่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมจะเป็นการเชื่อมโยงความเชื่อมั่นผูกพันต่อพลังปัญญาของคนในชุมชน รวมถึงภาคภูมิใจต่อประวัติศาสตร์ชุมชน ได้เข้าใจสถานการณ์ในอดีต จุดผันเปลี่ยนในปัจจุบัน เข้าใจที่มาที่ไปและผลกระทบที่เกิดกับท้องถิ่นในปัจจุบัน

2) องค์ความรู้ของชุมชน ท้องถิ่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับวิถีชีวิตของคนชุมชน องค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งบทเรียนและประสบการณ์ชีวิตมีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ การเปิดโอกาสให้คนรุ่นก่อนได้ถ่ายทอดบทเรียน องค์ความรู้จากชีวิต จะเป็นการสร้างความรู้ ความเข้าใจให้คนในชุมชนได้เข้าใจระบบนิเวศของชุมชนอย่างลึกซึ้ง รอบด้าน

3) ความรู้จากปราชญ์ชาวบ้าน ผู้อาวุโสในชุมชนมีคุณค่า แต่ชุมชนมักไม่เห็นความสำคัญ เกิดค่านิยมการรับวัฒนธรรมใหม่ทางสากลที่บั่นทอนวิถีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาดั้งเดิม

4) การศึกษาเรียนรู้ต้องสัมพันธ์กับชีวิต วัฒนธรรม หลักศาสนาที่เคลื่อนไหวตลอดเวลา เป็นฐานคิดเชิงคุณค่าที่สำคัญต่อการสร้างศีลธรรม และภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิต สาระเนื้อหาตามหลักสูตรการเรียนรู้ในชุมชน จึงจำเป็นต้องเชื่อมโยงอย่างเป็นบูรณาการระหว่าง

เรียนรู้ผ่านความเชื่อของศาสนา วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน และก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ตามทันการเปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งเข้าใจมิติที่แตกต่างของบริบทต่าง ๆ

5) การศึกษาผ่านชุมชนการเรียนรู้ ต้องมีความหลากหลาย เป็นอิสระเป็นธรรมชาติ หลากหลายรูปแบบและไม่ตายตัว การจัดการเรียนรู้ในชุมชนต้องยึดหลักที่เคารพ ยอมรับความหลากหลาย ความหลากหลายที่ได้รับจากการเรียนรู้จะทำให้การเรียนรู้ไม่มีกรอบตายตัว และจะส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ในแบบฉบับและลีลาของตนประกอบกัน

6) การเรียนรู้อย่างมีความสุข เป็นธรรมชาติ โดยการสัมผัส กระบวนการเรียนรู้ที่ใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 6 เน้นการลงมือปฏิบัติ ฝึกฝน ลองผิดลองถูก ทำไปแก้ไป จนกระทั่งผู้เรียนค้นพบความงามที่เหมาะสม พอดีกับความชอบ ความต้องการของตน

7) ความสำคัญของการสอน เน้นที่ครูและกระบวนการสืบทอดความรู้ มากกว่าชุดความรู้สำเร็จรูป ครูผู้สอนต้องสร้างกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ด้วยบรรยากาศที่เป็นกันเอง ไม่มีการแข่งขัน ไม่มีการตำหนิ ประณาม ลงโทษ ครูจึงมีบทบาทสำคัญที่จะโน้มน้าให้ผู้เรียนใส่ใจที่จะเรียนรู้อย่างอิสระ ไม่ถูกบังคับหรือถูกกำหนดกรอบคิดจากบทเรียนสำเร็จรูป และยังก่อให้เกิดการเชื่อมต่อความรู้ ทักษะและการถ่ายทอดระหว่างรุ่น และลดช่องว่างระหว่างวัย

โดยสรุป กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน หมายถึง กระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและเป็นขั้นตอน โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย ทำให้ชุมชนสามารถแสวงหาและสังสมองค์ความรู้และประสบการณ์ ทั้งที่เป็นองค์ความรู้ ภูมิปัญญาเดิม และองค์ความรู้และประสบการณ์ใหม่ แล้วนำไปใช้หรือประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา และหรือพัฒนาชุมชนของตนเอง

สำหรับลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน จากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการ นักพัฒนาชุมชนข้างต้น สามารถประมวล วิเคราะห์ และสรุปลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นตารางได้ ดังนี้

ตารางที่ 1 ลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

ลักษณะสำคัญของ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน	นักวิชาการ/นักพัฒนา							
	เสรี พงศ์พิศ (2537)	สีลาภรณ์ นาคพรทรัพย์ (2539)	เดวิท แมทิวส์ (2540)	อดุลย์ วัจนคุตติ (2543)	กาสึก เตชะขันทมมาก (2543)	พระมหาสุชาติย์ อากาศโร (2548)	โกวิทย์ พงงาม (2553)	อภิญา เวชชัย (2555)
1. มีความสัมพันธ์กับ ประวัติศาสตร์ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน	*						*	*
2. มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ของชุมชน	*	*			*	*		*
3. เป็นการเรียนรู้บนความ แตกต่าง และความหลากหลาย							*	*
4. เป็นกระบวนการกลุ่ม		*	*	*	*	*	*	
5. เป็นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ จริง		*			*	*		*
6. เป็นกระบวนการที่เชื่อมโยง เป็นเครือข่าย		*			*		*	

จากตาราง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1) เป็นกระบวนการกลุ่ม เป็นการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ผ่านวิธีการ
พูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นระหว่างกัน วิพากษ์ วิจารณ์ ตั้งคำถาม แสวงหาคำตอบและแนว
ทางเลือกร่วมกัน ดำเนินงานหรือลงมือปฏิบัติ ตลอดจนประเมินผล สรุปบทเรียนร่วมกัน นั่นคือ เป็น
การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมนั่นเอง

2) เป็นการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ประเด็นปัญหาชีวิตจริง ดังนั้น
เนื้อหาหรือองค์ความรู้จึงเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ และปัญหาที่
ประสบจริง

3) เป็นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง เป็นการเรียนรู้ร่วมกันจากการลงมือปฏิบัติ
ฝึกฝน การทดลอง การผลิต การปรับปรุงแก้ไข จนทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และทักษะ

4) เป็นการเรียนรู้ที่อยู่บนรากฐานหรือมีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน ดังนั้นเนื้อหา องค์ความรู้ และวิธีการเรียนรู้จะต้องสอดคล้อง สัมพันธ์ กับมิติด้านต่าง ๆ ดังกล่าวของชุมชนด้วย

5) เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ทั้งภายในชุมชนเองและ ภายนอกชุมชน มีการติดต่อสื่อสาร เชื่อมโยงทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม ชุมชน โดยใช้ช่องทางการสื่อสาร ต่าง ๆ

6) เป็นการเรียนรู้บนความแตกต่าง และความหลากหลาย ดังนั้นการเรียนรู้ที่ ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของชุมชนจึงไม่มีกรอบ หรือรูปแบบที่ตายตัว

1.3 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

เสรี พงศ์พิศ (2537) กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ชุมชน คือ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน การปฏิบัติอย่างผู้รู้ ปฏิบัติตามแบบอย่างของผู้รู้ การอบรมสั่งสอนในบริบทสังคม วัฒนธรรมที่เป็นอยู่จริง ซึ่งได้รับการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นระบบ

สีลาภรณ์ นาคทรพร (2539) ได้อธิบายองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ ของชุมชน ประกอบด้วย

1) ฐานการเรียนรู้ หมายถึง แหล่งของการเรียนรู้ของชุมชนที่มีอยู่รอบตัวทั้งใน ครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชน และต่างชุมชน ในธรรมชาติ เช่นเดียวกับผู้ให้การเรียนรู้ที่มีมากมาย อาทิ พ่อแม่ เพื่อน พระ นักบวชหรือผู้นำศาสนา ครู ช่าง ฯลฯ รวมทั้งเครือข่ายและองค์กรชาวบ้าน ตลอดจนสถานบันการเรียนรู้ของชุมชน และทรัพยากรอื่น ๆ

2) เนื้อหาหรือองค์ความรู้ เนื้อหาความรู้ของการเรียนรู้ของชุมชนกำหนดจาก ความต้องการและความจำเป็นของชุมชนเป็นหลัก และเป็นเนื้อหาในเชิงปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี คือ เป็นรูปธรรมมากกว่านามธรรม เพราะหวังผลในการนำไปใช้ในวิถีชีวิตจริงด้านต่าง ๆ การเรียนรู้ของ ชุมชนครอบคลุมเนื้อหาวิชาต่างๆ ไว้อย่างครบถ้วน เพียงแต่เนื้อหาเหล่านี้มิได้แยกออกมาเป็นรายวิชา หากแต่สอดแทรกอยู่ในการดำรงชีวิตแต่ละด้าน

3) กิจกรรมการเรียนรู้มีหลายวิธี ทั้งการสอน การสังเกต การอ่าน การฟัง การถาม การทดลองทำ การเลียนแบบ การคิดไตร่ตรอง การแลกเปลี่ยน ฯลฯ กิจกรรมการเรียนรู้ทั้ง หมายเหล่านี้มีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับเนื้อหาที่ไม่เหมือนกัน ความถนัดที่ไม่เท่ากันของผู้เรียนผู้สอน แต่ละคน

อดุลย์ วงศ์ศรีคุณ (2543) ได้สรุปองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน จาก การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งว่าประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก คือ

- 1) กิจกรรมการเรียนรู้ ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่มีลักษณะ ดังนี้
  - 1.1) การศึกษา การได้รับประสบการณ์จริง ได้แก่ การศึกษาประสบการณ์ จากชุมชนอื่น การดูงาน การทัศนศึกษา
  - 1.2) การแลกเปลี่ยนความรู้ ได้แก่ การสนทนา ปรีกษา ทารือ และ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น
  - 1.3) การได้รับความรู้อย่างเป็นระบบ ได้แก่ การประชุมอย่างเป็นทางการ
  - 1.4) การปฏิบัติจริง
- 2) ฐานการเรียนรู้ ซึ่งเป็นแหล่งความรู้ของชุมชน ประกอบด้วย 2 ลักษณะ คือ
  - 2.1) ฐานการเรียนรู้ภายในชุมชน ได้แก่ ผู้นำ สมาชิก เครือญาติ ผู้สูงอายุ วัด พระ ปราชญ์ ภูมิปัญญา ครู เวทีที่ประชุม คณะกรรมการดำเนินงานและสภาพแวดล้อม
  - 2.2) ฐานการเรียนรู้ภายนอกชุมชน ได้แก่ ชุมชน บุคคล องค์กรภายนอก แหล่งศึกษาดูงาน และสื่อมวลชน
- 3) เนื้อหา องค์ความรู้ ประกอบด้วย
  - 3.1) เนื้อหาด้านปัญหา ความต้องการพัฒนา
  - 3.2) เนื้อหาด้านการแก้ปัญหา การพัฒนาชุมชน
 โดยเนื้อหาทั้งสองด้าน ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการทำมาหากิน

สุพจน์ แสงเงิน และคณะ (2546) ได้สรุปองค์ประกอบหลักของกระบวนการ เรียนรู้ของชุมชน จากการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน แผ่นดินทองคอยรุดตึกกว่าประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

- 1) แหล่งการเรียนรู้ สามารถแบ่งได้เป็น 4 แหล่งใหญ่ คือ ครอบครัว มัสยิด ผู้นำ ในชุมชน และสถาบันการศึกษา
- 2) องค์ความรู้ สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ องค์ความรู้ที่เกิดจาก การเรียนรู้ในระบบโรงเรียน และองค์ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ในวิถีชีวิต
- 3) วิธีการเรียนรู้ สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ วิธีการเรียนรู้ที่เกิดจาก การเรียนรู้ในระบบโรงเรียน และวิธีการเรียนรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ในวิถีชีวิต

ออร์ศรี งามวิทยาพงศ์ (2549) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ที่จะให้ผลเชิงบวก ในทางส่งเสริมศักยภาพและความสามารถในการปรับตัวกับสิ่งเดิมพร้อมกับการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ เกิดขึ้นผ่านช่องทางสำคัญ คือ

1) ฐานหรือแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย ความรู้มีอยู่ในสรรพสิ่งรอบ ๆ ตัว ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นบุคคล เช่น ครู อาจารย์ ผู้รู้ สถานศึกษาที่เป็นทางการเท่านั้น แต่ขึ้นอยู่กับเนื้อหาเป็นสำคัญ เช่น พ่อแม่ ปู่ย่า ตายายอาจเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพที่สุด ในการเรียนรู้เนื้อหาด้านทักษะชีวิตในการครองเรือน คุณธรรมการอยู่ร่วมกัน ผู้ต้องขังเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องความผิดพลาดในการใช้ชีวิต เป็นต้น ดังนั้น ในวิถีชีวิตจริงแหล่งเรียนรู้จึงมีอยู่รอบตัว รวมไปถึงธรรมชาติซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ระบบความสัมพันธ์อันเกี่ยวโยงกันของสรรพสิ่งทั้งปวง

2) เนื้อหาของการเรียนรู้ที่หลากหลาย สอดแทรกอยู่ในการดำเนินชีวิตจริง แต่ละด้านตลอดเวลา ไม่ได้แยกออกเป็นรายวิชาอย่างในการศึกษาทางการ เช่น เนื้อหาเกี่ยวกับรัฐศาสตร์ เรียนรู้ได้จากการปกครองภายในครอบครัว กลุ่ม ชุมชน สังคม เนื้อหาเกี่ยวกับศาสนธรรมเรียนรู้ได้จากประเพณี พิธีกรรม และระบบค่านิยมที่แสดงผ่านวิถีคิด วิธีการจัดการ เป็นต้น

3) วิธีการ เครื่องมือของการเรียนรู้ที่หลากหลาย คือ การถ่ายทอดและเรียนรู้ ทั้งด้วยการพูด การเล่า การเทศน์ การสังเกต การอ่าน การฟัง การถาม การทดลองทำ การเลียนแบบ การคิดไตร่ตรองในใจตนเอง การแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคล เป็นต้น อย่างหลากหลายสอดคล้องกับเนื้อหาและฐานการเรียนรู้ที่แตกต่าง

โดยมีบริบทที่สำคัญที่จะเป็นตัวกำหนดคุณภาพของการเรียนรู้ คือ

1) มีโครงสร้างของความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ ในลักษณะแบบแนวนอน (Horizontal) มากกว่าแบบแนวตั้ง (Vertical)

2) มีระบบความสัมพันธ์เชิงสังคม (Social Relation) มากกว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจหรือผลประโยชน์ (Power Relations)

หากเป็นโครงสร้างของความสัมพันธ์แบบแนวตั้งและระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีผู้รู้ ผู้ผูกขาดความรู้ ย่อมกระทบต่อคุณภาพของการปฏิสัมพันธ์หรือการแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคล เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งการรับรู้หรือการลอกแบบ จดจำ ทำตามมากกว่า

โดยสรุป องค์ประกอบหลักของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมี 3 ประการ คือ

1. กิจกรรมการเรียนรู้ ที่หลากหลาย ยืดหยุ่น สอดคล้องกับเนื้อหา องค์ความรู้ กลุ่มเป้าหมายและสภาพเป็นจริงของชุมชน โดยวิธีการเรียนรู้เน้นการได้รับประสบการณ์จริง การปฏิบัติจริง และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน

2. เนื้อหาหรือองค์ความรู้ ที่สอดคล้องกับปัญหา ความต้องการของชุมชน และเป็นเนื้อหา องค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้หรือประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตได้

3. ฐานหรือแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน แบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ

3.1 ภายในชุมชน ได้แก่ แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ กลุ่มหรือองค์กรชุมชน วัด โรงเรียน เป็นต้น และทุนมนุษย์ในชุมชน เช่น ภูมิปัญญา ผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ ครู เป็นต้น

3.2 ภายนอกชุมชน ได้แก่ แหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ภายนอกชุมชน นักวิชาการ นักพัฒนา กลุ่ม องค์กรนอกชุมชน

1.4 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

อดุลย์ วังศรีคุณ (2543) ได้สรุปปัจจัยที่เกี่ยวข้องของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง จากการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของ ชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งว่ามี 3 ปัจจัยหลัก คือ

1) ปัจจัยภายใน ประกอบด้วย สภาพะพื้นฐานของชุมชน และกระบวนการทางสังคม ซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่

1.1) ผู้นำที่มีคุณธรรม จริยธรรม เป็นที่ยอมรับนับถือ เอาใจใส่ เข้าใจปัญหา และเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม

1.2) สมาชิกมีคุณธรรม จริยธรรม สมาชิกเห็นประโยชน์ของการพัฒนารวมกัน สมาชิกของชุมชนเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม

1.3) ชุมชนสามารถเอาภูมิปัญญา องค์ความรู้เดิมของชุมชนมาใช้แก้ปัญหา ชุมชน

1.4) มีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้และแก้ปัญหา

1.5) สมาชิกยอมรับกิจกรรมของชุมชน สมาชิกมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และได้รับประโยชน์ร่วมกัน

1.6) ความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นปึกแผ่น สมาชิกมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ

1.7) การแก้ปัญหาเกิดจากชุมชนเอง

2) ปัจจัยภายนอก ได้แก่ แนวคิดและการปฏิบัติของนักพัฒนาจากภายนอก การสนับสนุนจากองค์กร แหล่งทรัพยากรภายนอก

3) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ได้แก่ การดำเนินกิจกรรมอยู่บนพื้นฐานของ ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

สุพจน์ แสงเงิน และคณะ (2546) สรุปปัจจัยพื้นฐานที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ในชุมชนว่ามี 3 ประการ คือ

1) จิตสำนึกร่วมภายในชุมชน เกิดจากการมีความรู้สึกภายในจิตใจของชาวบ้าน ในชุมชน จากความเชื่อ ความศรัทธาในศาสนา มีพื้นฐานวัฒนธรรมเดียวกัน ความเป็นเครือญาติ พี่น้อง รวมทั้งความเชื่อมั่นในตัวผู้นำทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทำให้เกิดเป็นความผูกพันและความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างเหนียวแน่น

2) ความต้องการปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เนื่องจากวิถีชีวิตของชาวบ้าน ในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ส่งผลต่อวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพ จึงมีความต้องการที่จะ ดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ มีความอยู่ดี กินดี และสามารถพึ่งพาตนเองได้ อันนำไปสู่การต่อยอด การเรียนรู้และประสบการณ์เดิมของชาวบ้านที่เคยมีมา

3) แรงผลักดันจากผู้นำชุมชน เป็นปัจจัยพื้นฐานอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิด กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งหมายรวมถึงผู้นำตามธรรมชาติและผู้นำที่เป็นทางการที่มีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ต่าง ๆ ผู้นำเหล่านี้จะเป็นตัวกลไกในการขับเคลื่อนให้เกิดความ สามัคคีในชุมชนรวมทั้งการพัฒนาชุมชนในทุก ๆ ด้าน

4) การสร้างเครือข่ายชุมชน การสร้างเครือข่ายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น กับชุมชนอื่น เป็นปัจจัยพื้นฐานประการหนึ่งที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมและ เชื้อเชิญชุมชนอื่น ๆ มาร่วมกิจกรรม ทำให้มีการพบปะสังสรรค์กันระหว่างชุมชนกับชุมชนก่อให้เกิด กระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

5) การประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งในลักษณะ ชุมชนขอความช่วยเหลือหรือทางภาครัฐให้ความช่วยเหลือ ผลของการประสานงานในรูปแบบของการ ทำกิจกรรมหรือโครงการร่วมกันทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และมัก ประสบ ความสำเร็จอยู่เสมอ

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอุ้น) (2548) ได้กล่าวถึงกลไกการจัดการเรียนรู้ของ ชุมชนที่ได้รับการออกแบบที่เหมาะสม ก่อให้เกิดการอำนวยความสะดวกและการตัดสินใจเลือกเส้นทาง ใหม่ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนกลไกอาจเป็นไปในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กลุ่มองค์กร เครือข่าย การเรียนรู้ หรือศูนย์ประสานความร่วมมือ โดยกลไกเหล่านี้จะทำหน้าที่เป็นแกนหมุนให้เกิดการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการขยายแนวคิดให้กว้างขวางออกไป ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับ

- 1) คน กลุ่มคน ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ
- 2) องค์กรหรือสถาบันทางสังคม
- 3) ฐานข้อมูล ความรู้ที่นำมาแลกเปลี่ยน (ประเด็น ความรู้ และกิจกรรมร่วม)
- 4) เทคนิค เครื่องมือ และระบบการจัดการที่ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่าง

สร้างสรรค์

ซึ่งสิ่งต่าง ๆ ข้างต้นนี้ก็คือ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนนั่นเอง

รัตนา โตสกุล และคณะ (2548) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจากผู้นำบารมี พบว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนประกอบด้วยเงื่อนไขที่จำเป็น 2 ประการ คือ

1) เงื่อนไขพื้นฐาน ประกอบด้วย

1.1) เงื่อนไขทางวัตถุวิสัย (Objective Condition) เป็นเงื่อนไขทางวัตถุที่สัมพันธ์กับบริบทด้านการพัฒนาสังคมไทย เป็นสภาพแวดล้อมโดยรวมและโดยรอบ อันเป็นพื้นฐานของเหตุแห่งทุกข์ของชุมชน จนทำให้เกิดความตระหนักและมีกระบวนการเรียนรู้เพื่อแสวงหาทางเลือก

1.2) เงื่อนไขทางจิตวิสัย (Subjective Condition) หมายถึง การเกิดจิตสำนึกของคนในชุมชนในการรับรู้ เข้าใจ และตระหนักถึงเท่าทันต่อสาเหตุแห่งความทุกข์ที่มาจากเงื่อนไขทางวัตถุวิสัย การตระหนักถึงเท่าทัน สภาวะที่ทำให้คนในชุมชนเกิดการหยุดคิด สะท้อนกลับ ทบทวนเรื่องราวสภาพที่ผ่านมาจากอดีตถึงปัจจุบัน ที่เป็นจริงที่สุด

2) เงื่อนไขสนับสนุน ประกอบด้วย

2.1) ผู้นำบารมี เป็นเงื่อนไขสนับสนุนที่สำคัญของกระบวนการเรียนรู้ชุมชน หากมีผู้นำธรรมชาติที่มีบารมี เป็นผู้คิดดีและปฏิบัติได้เป็นแบบอย่างแก่คนทั่วไป

2.2) บทบาทของนักพัฒนา นักวิชาการ และการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก มีส่วนสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในด้านการตั้งคำถามกระตุ้นให้ชุมชนได้มีโอกาสหยุดคิด ทบทวนและไตร่ตรอง เป็นส่วนที่ช่วยเสริมพลังชุมชนในด้านการคิดวิเคราะห์ การทำวิจัยชุมชน เช่น การศึกษาชุมชน การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การศึกษาธรรมชาติการทำงานเพื่อส่วนร่วมของชุมชน เป็นต้น ซึ่งข้อมูลเหล่านี้เมื่อได้รับการประมวลแล้ว สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในเชิงพัฒนาได้

อัญธิกา ชั่งกฤษ (2554) สรุปปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างจิตสำนึกการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ประกอบด้วย

1) ผู้นำการเปลี่ยนแปลง หมายถึง ผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถ ทำตนเป็นครูผู้สอน มีความสามารถในการกระตุ้นให้คิด และสร้างความตระหนักในการมีส่วนร่วม

2) สถาปนุ้รนำอองค์กรชุมชน สถาปนุ้รนำ คณะแกนนำชุมชน ซึ่งเป็นตัวแทนจากสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ที่เป็นที่ยอมรับ มีความรู้ ความสามารถ มีความตั้งใจและตระหนักต่อการมีส่วนร่วม ทำงานร่วมกันเพื่อพัฒนาชุมชน สมาชิกให้ความเชื่อถือ เป็นแบบอย่างได้ กล่าวคิด กล่าวนำ กล่าวทำในสิ่งที่ดี รู้บทบาทหน้าที่ของตนเอง ทำงานเป็นทีม และเป็นตัวกลางเชื่อมประสานคนในชุมชน

3) ความตระหนักในปัญหาและการเปลี่ยนแปลง โดยชุมชนเป็นปัญหาและทุกคนรู้สึกว่าเป็นปัญหาของตนเอง การรับรู้ข้อมูลที่แท้จริงเกี่ยวกับชุมชน เปิดเวทีเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยน เห็นความสำคัญของการเสียสละ ทำงานเพื่อชุมชนด้วยความสมัครใจ รู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน และมีส่วนร่วมับชุมชนอย่างต่อเนื่อง

4) การรวมกลุ่มภายในชุมชน เป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ พลังความสามัคคี เป็นการสร้างพื้นที่การมีส่วนร่วม มีเรื่องราวให้พูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน แบ่งหน้าที่รับผิดชอบ สร้างความผูกพันที่จะอยู่ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

5) กิจกรรมการมีส่วนร่วม โดยเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง มาจากความต้องการของคนในชุมชน เปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกัน มีอิสระ รวมทั้งเป็นกำลังใจ พึ่งพากันและกันอย่างต่อเนื่อง สร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน (Sense of Belonging)

6) การสนับสนุนของภาคีเครือข่าย เป็นความร่วมมือระหว่างองค์กรภายในและภายนอกชุมชน ทั้งภาครัฐและเอกชน ให้การสนับสนุนและส่งเสริมทรัพยากรต่าง ๆ ควบคู่กับ การส่งเสริมการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนในมิติด้านต่าง ๆ

โดยสรุป ปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนประกอบด้วย

1) ปัจจัยภายใน ได้แก่

1.1) สมาชิกชุมชนที่มีจิตสำนึกร่วม มีความมุ่งมั่นที่จะแก้ปัญหาหรือพัฒนาชุมชน ตระหนักและเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม และเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนทุกชั้นตอน

1.2) ผู้นำชุมชนที่มีวิสัยทัศน์ เป็นแบบอย่างที่ดี และเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม

1.3) ฐานข้อมูล ความรู้ และแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ในชุมชน

1.4) เครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน

1.5) ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีของคนในชุมชน และบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้

1.6) กลไกการจัดการและการสนับสนุนการเรียนรู้ในชุมชน

2) ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การประสานงาน และการสนับสนุนด้านต่าง ๆ ทั้งด้านองค์ความรู้ แนวคิด แนวปฏิบัติ และทรัพยากรของนักวิชาการ นักพัฒนา องค์กร หน่วยงานต่าง ๆ

1.5 เงื่อนไขของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

อรศรี งามวิทยาพงศ์ (2549) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ต้องการ คือ ศักยภาพและความสามารถใหม่ในการสร้างสรรค์ได้นั้น จะต้องมีเงื่อนไขอย่างน้อย 4 ประการ คือ

1) เงื่อนไขของเวลาที่พอเพียง การที่บุคคลมีความแตกต่างหลากหลายในมิติต่าง ๆ มากมาย ทั้งโดยธรรมชาติและโดยวัฒนธรรม ภูมิหลัง อีกทั้งกระบวนการเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยการเชื่อมร้อยองค์ประกอบด้วยความต่อเนื่อง กระบวนการเรียนรู้จึงต้องอาศัยเวลาที่เพียงพอ โดยเฉพาะกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ และในเนื้อหาบางประเด็นที่ต้องการเวลาที่เพียงพอแก่การตกผลึกใหม่ขององค์ประกอบต่าง ๆ

2) เงื่อนไขของการจัดการ กระบวนการเรียนรู้จำเป็นต้องมีการจัดการ (Management) โดยเฉพาะกระบวนการเรียนรู้ที่มีเป้าหมายของการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ เพื่อให้ช่องทางและบริบทของการเรียนรู้เกิดขึ้น หรือการเรียนรู้ที่มีอยู่เดิมมีคุณภาพเพิ่มขึ้น การจัดการจะช่วยให้กระบวนการเรียนรู้ไม่ได้เกิดตามยถากรรม ความบังเอิญ หรือตามธรรมชาติ หากแต่เกิดอย่างมีเจตน์จำนง มีเป้าหมาย โดยมีการวางแผน กำหนดกลไก กระบวนการ ฯลฯ ที่จะเอื้อให้เกิดบริบทใดที่มีการจัดการกระบวนการเรียนรู้อย่างสืบเนื่องจะกลายเป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้ อยู่ในบริบทนั้นด้วย จนกระทั่งทำให้เกิดเป็นกระบวนการเรียนรู้โดยอัตโนมัติตามเป้าหมายที่สังคมนั้นต้องการ

3) เงื่อนไขของกระบวนการทัศน์ หรือชุดของความเชื่อพื้นฐานที่มนุษย์ใช้ในการมองชีวิตและโลกหรือสรรพสิ่ง ความเชื่อพื้นฐานจะเข้าไปกำหนดการจัดการต่อองค์ประกอบด้านโครงสร้างของการเรียน ระบบความสัมพันธ์ของบุคคลในกระบวนการเรียนรู้ รวมไปถึงเนื้อหา แหล่งเรียนรู้ และกระบวนการทัศน์ที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ เช่น กระบวนทัศน์ที่เชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพและความสามารถของการเรียนรู้สูงกว่าสัตว์โลกทั่วไป มีจินตนาการและจิตสำนึกแห่งความดีงามที่สามารถพัฒนาให้สูงมากขึ้นไปได้เรื่อย ๆ เป็นต้น

4) เงื่อนไขของกลไกการเรียนรู้ มีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่รวบรวมส่งผ่านเนื้อหาของการเรียนรู้ โดยอาศัยแหล่งเรียนรู้และช่องทาง เครื่องมือ วิธีการต่าง ๆ และผลักดัน

หรือขับเคลื่อนกระบวนการ หรือทำให้กระบวนการเกิดขึ้น หรือพัฒนาขึ้น โดยกลไกการเรียนรู้ทั้งที่เป็นระดับบุคคล ระดับครอบครัววงกลมที่สำคัญ คือ พ่อแม่ ในระดับสังคมกลไกการเรียนรู้ที่เป็นทางการ คือ โรงเรียน สถาบันการศึกษา ในระดับองค์กร คือ ผู้นำ กลุ่มผู้นำ หรือสังคมระดับประเทศ รัฐ กลไกการเรียนรู้ คือ สื่อมวลชน สถาบันสังคม เป็นต้น

อัญธิกา ชั่งกฤษ (2554) สรุปว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจะเกิดขึ้นได้ดี เมื่อคนในชุมชนมีความพร้อม ต้องมีผู้นำในการเปลี่ยนแปลง บุคคลที่มีบทบาทสำคัญ คือ ผู้นำชุมชน ผู้นำทางการ ผู้นำไม่เป็นทางการ แกนนำชุมชน ปราชญ์ชุมชน เป็นทีมผู้ริเริ่มที่มีส่วนร่วมกับคนในชุมชน และกระตุ้นพฤติกรรมชุมชนในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ต้องประกอบด้วย

- 1) การยอมรับและการปรับเปลี่ยนเจตคติของคนในชุมชน ที่ต้องมีความเชื่อมั่นว่าชุมชนสามารถพัฒนาได้ด้วยคนในชุมชน และมีเป้าหมายของการพึ่งตนเองให้มากที่สุด
- 2) ความมุ่งมั่นร่วมกันของคนในชุมชน ในการกำหนดอนาคตของตนเองด้วยการใช้ข้อมูลของชุมชนมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์โดยชุมชน และพี่เลี้ยงเพื่อนำไปใช้พัฒนาชุมชน
- 3) คนในชุมชนมีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมในเวทีการแสดงความคิดเห็นในการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ การซักถาม ตลอดจนการอภิปราย การเสนอแนวทางและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน
- 4) คนในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วม และต้องมีความเข้าใจในการมีส่วนร่วม ตั้งแต่เริ่มแรก ซึ่งจะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ตั้งแต่การร่วมคิด วิเคราะห์ ร่วมตัดสินใจ ร่วมเรียนรู้ ร่วมปฏิบัติ ร่วมกิจกรรมชุมชน ร่วมรับประโยชน์ และร่วมประเมินผลกิจกรรมของตนเอง

โดยสรุป เงื่อนไขของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย

- 1) กระบวนทัศน์ของคนในชุมชนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งส่งผลให้คนในชุมชนมีความเชื่อ ค่านิยม ทักษะคติดีและพฤติกรรมมีส่วนร่วมกับการเรียนรู้
- 2) การจัดการที่ดีที่จะช่วยให้การเรียนรู้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ เป้าหมาย
- 3) กลไกสนับสนุนการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ และ
- 4) เวลาในการเรียนรู้ โดยเฉพาะการเรียนรู้องค์ความรู้ใหม่

1.6 แนวทางการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

สีลาภรณ์ นาคทรพรพ (2539) ได้เสนอว่ากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ควรเป็นกระบวนการในรูปของทักษะ เน้นการปฏิบัติได้จริง ลงมือทำได้จริง เพื่อนำไปสู่พื้นฐานของคุณภาพที่ดีขึ้นกว่าเดิม ซึ่งกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการ ประกอบด้วยขั้นตอน 9 ขั้นตอน คือ

- 1) ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น ซึ่งได้มาจากข้อมูลต่าง ๆ เปรียบเทียบสิ่งที่ควรจะเป็นกับสภาพที่เป็นอยู่เพื่อให้เห็นระดับที่แตกต่างกัน เรียกว่า ปัญหา
- 2) คิด วิเคราะห์วิจารณ์ เป็นการนำเอาข้อมูลต่างๆ มาจัดหมวดหมู่ จำแนกหาแนวโน้มหาความสัมพันธ์ของข้อมูลในรูปต่าง ๆ
- 3) สร้างทางเลือกหลากหลาย เป็นการนำข้อมูลที่วิเคราะห์แล้วมาจัดทำนายให้เห็นผลต่อเนื่อง ถ้าทำอย่างนั้นแล้วจะเกิดผลอย่างไร ต่อใคร แบบใด อันเป็นกระบวนการคิดก่อนตัดสินใจ
- 4) ประเมินและเลือกทางเลือก เป็นการตรวจสอบว่าทางเลือกใดนำภาคภูมิใจ นำนิยมมากกว่ากัน ได้ผลดีกว่ากัน และตัดสินใจเลือกทางเลือกที่มีความคุ้มค่ามากที่สุดเกิดประโยชน์กว้างขวางต่อหมู่คนโดยมาก
- 5) กำหนดและลำดับงาน เป็นการวางแผนงานกิจกรรมใดนำไปสู่ผลการเลือก และเรียงลำดับงานให้นำไปสู่เป้าหมายได้อย่างคุ้มค่า คุ้มทุนมากที่สุด ไม่เสียเวลาไปกับงานที่ไม่นำไปสู่เป้าหมาย
- 6) ลงมือปฏิบัติอย่างชื่นชม เป็นการปฏิบัติจริงอย่างเอาใจใส่ และยินดีมองเห็นประโยชน์ และมีการตรวจสอบผลสำเร็จเป็นระยะ ๆ เพื่อให้มีกำลังใจ มีความรู้สึกที่ดีต่องาน
- 7) ประเมินระหว่างปฏิบัติด้วยตนเอง เป็นการพัฒนาไปสู่ความสามารถในการควบคุมตนเอง ไม่ร้อให้ผู้อื่นมาเร่งรัดตักเตือน สามารถตัดสินใจด้วยตนเองได้ ดำเนินการปรับปรุงทันทีทันใด เมื่อมีข้อบกพร่องขึ้น
- 8) ปรับปรุงอยู่เสมอ เป็นการสร้างนิสัยในการพัฒนางาน ทำงานให้มีคุณภาพ ประสิทธิภาพสูงขึ้นอยู่เสมอ
- 9) ชื่นชมในผลงาน เป็นการสร้างความภาคภูมิใจในตนเอง นำไปสู่การรู้คุณค่าแห่งตนผ่านงานที่ทำสำเร็จแล้ว (โกวิท ประวาลพฤกษ์, 2542)

นอกจากนี้ ยังเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของคนใน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการฟื้นฟูพลังของท้องถิ่น การเรียนรู้ด้วยตนเองถึงสิ่งที่ชุมชนหรือท้องถิ่นมีอยู่จะทำให้เกิดการฟื้นความภาคภูมิใจ ศักดิ์ศรี และความมั่นใจที่จะตัดสินใจและเลือกเส้นทางเดินของตนเองได้ มีความตระหนักในฐานพลังที่ตัวเองมีอยู่ ความภูมิใจและสำนึกของความเป็นคนในท้องถิ่นร่วมกัน มีผลทำให้เครือข่ายทางสังคมเกิดการกระชับตัวและแน่นแฟ้นมากขึ้น มีพลังมากขึ้นในการที่จะลุกขึ้นจัดการเรื่องราวของตัวเองในท้องถิ่น (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2547)

ชิตขงค์ ส.นันทนาเนตร (2543) สรุปไว้ว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ควรจัดกระบวนการเรียนรู้ในลักษณะการศึกษาปวงชน (Popular Education) มีเทคนิค 4 ประการ คือ

- 1) การศึกษาค้นคว้าอย่างลึกซึ้งร่วมกัน โดยกลุ่มคนในชุมชนเพื่อรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ
- 2) การวิเคราะห์ วิพากษ์อดีตหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างมีเหตุผล โดยคนในชุมชนนั้น ๆ
- 3) การเห็นคุณค่าและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมท้องถิ่นในการส่งเสริมให้เกิดความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ของคนในชุมชน
- 4) การพัฒนาและกระจายความรู้ใหม่ที่ได้จากกระบวนการข้างต้นและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคมในที่สุด

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2543) กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในชุมชน คือ กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) ที่เน้นให้ผู้เรียนต้องมีส่วนร่วม เพื่อเกิดการเรียนรู้ในสิ่งที่อยากรู้ เกิดกระบวนการกลุ่ม เกิดการเรียนรู้แบบแก้ปัญหา โดยใช้การระดมพลังสมองและใช้เทคนิคต่าง ๆ เช่น Mind Map Meta plan การทำเวทีประชาคม การอภิปราย การแสดงบทบาทสมมติ ฯลฯ เป็นการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนมีความสำคัญเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ และมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้กับผู้สอนทุกขั้นตอน

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2549) กล่าวถึง การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน มีแนวทางดังนี้

- 1) การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยการลงมือปฏิบัติจริง
- 2) การเรียนรู้จากประสบการณ์
- 3) การเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 4) การเรียนรู้จากสถานการณ์จำลองหรือตัวอย่าง

5) การเรียนรู้จากการถ่ายทอด

นอกจากนี้ ยังได้รวบรวมเทคนิค วิธีการ และกระบวนการในการเสริมสร้างการเรียนรู้ของชุมชน โดยแบ่งเป็นวิธีการได้ดังนี้

1) เทคนิคการประชุมอย่างมีส่วนร่วม เป็นการใช้เวลาที่การประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์กับบุคคลอื่น โดยเรียนรู้ที่จะใช้เหตุผลของการตัดสินใจร่วมกัน มีขั้นตอนดังนี้

1.1) การรวบรวมสถานการณ์ หรือสภาพปัญหาของชุมชน โดยวิธีการวาดแผนภูมิความคิด

1.2) การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และแนวทางแก้ไข โดยการแสดงความคิดเห็นด้วยการเขียน หรือการพูดคุย

1.3) การสรุปแนวทางในการแก้ปัญหา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการพัฒนาชุมชน

2) เทคนิคการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้วยกระบวนการกลุ่ม ได้แก่

2.1) กระบวนการกลุ่ม เน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ต้องร่วมกันคิด ร่วมกันทำ สร้างสรรค์ความรู้โดยกลุ่ม ทุกคนจะต้องเรียนรู้จากกลุ่มให้มากที่สุดซึ่งอาจจัดกิจกรรมของกระบวนการกลุ่มเพื่อการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เช่น เกม บทบาทสมมติ การอภิปรายกลุ่ม

2.2) การเรียนรู้แบบร่วมแรงร่วมใจ มีการจัดกลุ่มแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และแบ่งปันทรัพยากรการเรียนรู้ รวมทั้งเป็นกำลังใจให้แก่กันและกัน และต้องมีความรับผิดชอบร่วมกัน เช่น การเล่าเรื่องรอบวง มุมสนทนา คู่ตรวจสอบ การร่วมกันคิด

2.3) การเรียนรู้แบบสร้างสรรค์ความรู้ เป็นวิธีการเรียนรู้ที่ต้องแสวงหาความรู้และสร้างความรู้ ความเข้าใจด้วยตนเอง ความแข็งแกร่ง ความเจริญงอกงามในความรู้จะเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับคนอื่น ๆ หรือได้พบสิ่งใหม่ ๆ แล้วนำความรู้มาเชื่อมโยงกับบริบทที่เกิดขึ้น

3) การเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน มีวิธีการถ่ายทอดที่หลากหลายตามเนื้อหา และกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่

3.1) การถ่ายทอดแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การบอกเล่าโดยตรง การบอกเล่าผ่านพิธีกรรม การบันเทิง

3.2) การถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษร

3.3) การถ่ายทอดแบบผ่านสื่อมวลชน

- 4) การสร้างเวทีการเรียนรู้ของชุมชน ในรูปของเครือข่ายการเรียนรู้โดย
  - 4.1) การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชาวบ้านด้วยตนเอง และระหว่างชาวบ้านกับนักวิชาการ
  - 4.2) การเก็บรวบรวมข้อมูล และการยกระดับข้อมูล
  - 4.3) การเชื่อมประสานผู้นำในชุมชน
- 5) การเรียนรู้ชีวิตและจิตสำนึก เพื่อแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง คือ
  - 5.1) ต้องเรียนรู้สภาพชีวิตที่เป็นจริงของตัวเอง
  - 5.2) เน้นวิธีการแก้ปัญหาด้วยทัศนคติที่ว่า ทุกปัญหามีทางแก้
  - 5.3) การมีความคิดวิพากษ์วิจารณ์เพื่อที่จะได้คิดเป็น
- 6) การใช้สื่อเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ โดยบทบาทของสื่อจะต้องเป็นฝ่ายกระตุ้นจิตสำนึกให้ประชาชน มีความคิด และมีความสามารถตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ และสื่อจะต้องปราศจากการครอบงำจากภายนอก นอกจากจะอยู่ในรูปของเทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น โทรทัศน์ วิทยุ สไลด์ และสิ่งพิมพ์ แล้วยังมีสื่อพื้นบ้าน ซึ่งจะเป็นภาษาถิ่นและสามารถสื่อสารให้เข้าใจได้ง่ายในท้องถิ่น เช่น เพลงพื้นบ้าน การละเล่น กีฬา ประเพณี และพิธีกรรม
- 7) การฝึกทักษะอาชีพ เน้นให้ผู้เรียนได้พัฒนาความคิด ในทางการแก้ปัญหา ซึ่งทุกคนสามารถช่วยกันคิด ช่วยกันแก้ปัญหา โดยมีความรู้สึกสนิทชิดเชื้อกันและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- 8) เทคนิค A-I-C เป็นการระดมความคิดในการวางแผนพัฒนาหมู่บ้าน ให้ความสำคัญต่อการระดมความคิด และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน เป็นกระบวนการที่นำเอาคนเป็นศูนย์กลาง เนื่องจากคนนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดในชุมชน ร่วมกันวางแผนและทำเพื่อผลแห่งการพัฒนาชุมชนของตน
- 9) เทคนิคการแก้ปัญหาและพัฒนาตนเองด้วยระบบคู่สัญญาใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาตนเอง โดยวิธีการให้ผู้แก้ปัญหาคิดเป็น วางแผนในการแก้ปัญหอย่างเป็นระเบียบและชัดเจนขึ้น มีการควบคุมการแก้ปัญหาของตนเองภายใต้การรับรู้ของคู่สัญญา ซึ่งทำหน้าที่รับรู้และส่งเสริมพฤติกรรมแก้ปัญหาของผู้ปฏิบัติ ขั้นตอนหลัก ๆ มีดังนี้
  - 9.1) การหาคู่สัญญา
  - 9.2) การตั้งปณิธานและขอคำแนะนำจากคู่สัญญา
  - 9.3) การวางแผนในการแก้ปัญหา
  - 9.4) ทำสัญญากับคู่สัญญา
  - 9.5) ลงมือปฏิบัติตามแผนและบันทึกผลส่งคู่สัญญา
  - 9.6) ประเมินผลการปฏิบัติ และปรับปรุงแผนการปฏิบัติ

10) กระบวนการทำความเข้าใจค่านิยม (Value Clarification) ช่วยให้เกิดกระบวนการตัดสินใจตั้งเป้าหมายและวางแผนในชีวิต ตลอดจนพัฒนาความคิดเพื่อการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความหมาย การกระจ่างค่านิยมจะทำให้บุคคลประสบความสำเร็จในวิธีการสร้างค่านิยมของตนเองภายใต้สถานการณ์ที่กำหนดไว้ ตลอดจนส่งเสริมที่จะนำค่านิยมอื่น ๆ ของบุคคลอื่นมาเป็นแหล่งข้อมูลดิบสำหรับตนเอง และสิ่งที่คาดหวังจากกระบวนการนี้ คือ การเอื้ออำนวยที่จะสร้างสัมพันธ์ระหว่างความคิดกับการกระทำของบุคคลเข้าด้วยกัน (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2546)

อดุลย์ วังศรีคุณ (2543) เสนอว่า ในการพัฒนาเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนควรมีการดำเนินงาน อาทิ มีการรวบรวมแหล่งความรู้และใช้ประโยชน์จากแหล่งความรู้ในชุมชน ซึ่งแหล่งความรู้อาจเป็นสถานที่ที่รวบรวมความรู้ในชุมชน เช่น วัด ศูนย์ข้อมูล โรงเรียน หรือในตัวบุคคล เช่น หมอพื้นบ้าน ช่างราชการที่เกษียณอายุ ผู้รู้ในเรื่องต่าง ๆ ในชุมชน เป็นต้น มีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนในลักษณะต่าง ๆ เช่น การจัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์ การออกหอกระจายเสียง การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน การพูดคุย การอบรมสัมมนา พิธีกรรม ประเพณี การจัดกิจกรรมรณรงค์ให้ความรู้แก่คนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เป็นต้น

วิจารณ์ พาณิช (2546 อ้างถึงใน โกวิทย์ พวงงาม, 2553) กล่าวถึงวิธีปฏิบัติของกลไกการเรียนรู้ของชุมชนว่ามีแนวทางการจัดการ ดังนี้

- 1) ใช้ทุกข์ หรือปัญหา เป็นตัวตั้งในการจัดการตนเองของชุมชน และเชื่อมโยงคนที่มีความทุกข์เข้าด้วยกันเป็นกลุ่ม เพื่อจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น
- 2) ค้นหาปัญหาของตนเองโดยเน้นการมีส่วนร่วม มีการจัดการและทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง เพื่อเห็นคุณค่าและความสำคัญของการทำงานร่วมกัน รวมทั้งการประสานงาน การเชื่อมโยงกับสถาบันอื่น องค์กรอื่น หรือประยุกต์ความรู้จากชุมชนอื่น
- 3) มุ่งการพัฒนาที่เริ่มต้นจากการพัฒนาด้านความคิดของคนในชุมชน เพื่อให้เห็นความสำคัญของส่วนรวมและมุ่งทำงานในลักษณะการร่วมมือ
- 4) สร้างความรู้และวิธีการใหม่ โดยมุ่งเน้นสิทธิของส่วนรวม หรือมีกลไกการทำงานร่วมกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดความยั่งยืน
- 5) เน้นการจัดการความรู้โดยผสมผสานกับความรู้เดิมที่มีอยู่ ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และความรู้ในกระแสโลกาภิวัตน์เพื่อปรับใช้ในชุมชนของตน
- 6) จัดการความรู้ด้วยการประเมิน ผลลัพธ์ ทำใหม่ และส่งเสริมการเรียนรู้ของคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งลักษณะการจัดการเรียนรู้ของชุมชนอาจมีรูปแบบและนัยที่หลากหลาย

แต่ก็มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คือ การประเมิน การทบทวนตนเอง การผลิตซ้ำ และการสร้างความรู้
วิธีการจัดการในแนวใหม่

อภิญญา เวชยชัย (2555) เสนอว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมีรูปแบบที่
หลากหลาย โดยที่สมาชิกชุมชนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน กิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อ
การพัฒนาความเป็นเจ้าของชุมชน (Ownership) และเสริมศักยภาพสมาชิกชุมชน ควรมีลักษณะดังนี้

1) กิจกรรมการเรียนรู้ ต้องเป็นกิจกรรมที่นำเอาความเชื่อมั่นกลับคืนมา
ผู้ปฏิบัติงานในชุมชนต้องให้ความสำคัญกับการเลือกกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีรูปแบบ กระบวนการที่มุ่ง
ให้เกิดการคิด การตัดสินใจร่วมกัน สมาชิกมีพื้นที่ที่จะใช้สิทธิออกเสียงอย่างอิสระ และมีผู้รับฟังอย่าง
เอาใจใส่ กระบวนการเหล่านี้ได้ปลูกเร้าให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง เห็นคุณค่าในความคิด ความรู้
ของตนเอง

2) กิจกรรมการเรียนรู้ ต้องเป็นกิจกรรมที่นำเอาความสัมพันธ์กลับคืนมา ควร
เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์แบบใหม่ คือ

2.1) ความสัมพันธ์ที่เป็นองค์รวม เสมอภาค สร้างสรรค์ระหว่างผู้ปฏิบัติงาน
กับผู้มีส่วนร่วมในชุมชน

2.2) ความสัมพันธ์กับธรรมชาติแบบเคารพและพึ่งพาอาศัยกัน

2.3) ความสัมพันธ์กับญาติพี่น้องแบบชุมชนที่ช่วยเหลือ เอื้ออาทร ทั้ง
พึ่งตนเองและพึ่งพาอาศัยกัน มีการแบ่งปันช่วยเหลือด้วยน้ำใจไมตรี

2.4) ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กร หน่วยงานกับชุมชนที่เป็นระบบเปิด
กว้าง องค์กรและผู้ปฏิบัติงานต้องเรียนรู้จากชุมชนอย่างให้เกิดเกียรติในภูมิปัญญา ศักดิ์ศรี วัฒนธรรม
ชุมชน ในขณะที่ชุมชนเรียนรู้แนวทางเลือกใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหา และการประสานทรัพยากรที่มี
ความหลากหลายจากองค์กรและผู้ปฏิบัติ

2.5) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารหน่วยงาน องค์กรกับสมาชิก
ผู้ปฏิบัติงานที่มีความเสมอภาค เท่าเทียม ด้วยการเปิดอิสระ จัดเวทีสร้างสรรค์ความคิดใหม่ ๆ
การเสริมสร้างจิตวิญญาณอิสระจะช่วยเปิดประตูการเรียนรู้ให้กว้างขวาง

3) กิจกรรมการเรียนรู้ ต้องเป็นกิจกรรมที่มีการจัดการใหม่ เป็นกิจกรรมที่
เชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่น กับการจัดการวิถีชีวิตชุมชนแบบใหม่ภายใต้ความเป็นจริงของบริบทชุมชน

4) กิจกรรมการเรียนรู้ ต้องเป็นกิจกรรมที่มีการจัดการเรียนรู้ใหม่ที่เอาความรู้
และภูมิปัญญากลับคืนมา ทั้งความรู้ในระดับบุคคลและท้องถิ่น การเรียนรู้ใหม่ที่เหมาะสมกับชาวบ้าน
ในชุมชน ควรเป็นการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการ มีความต่อเนื่อง มีกระบวนการสร้าง แลกเปลี่ยน
ทำทหายความรู้เดิม ด้วยการได้ไปเห็น ได้สัมผัส ได้ปฏิบัติ ได้ทำด้วยมือและใจของชุมชนเอง และควร

เป็นกระบวนการทางปัญญาที่มาจากแรงบันดาลใจ ทำให้เกิดการตัดสินใจที่กล้าหาญ กล้าทวนกระแส ความรู้ ความเชื่อเดิม และความรู้แบบใหม่ เป็นการเรียนรู้ที่ผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับ ความรู้และประสบการณ์สากล ซึ่งเป็นความรู้หลายชุดและบูรณาการอย่างเป็นองค์รวม

5) คุณลักษณะการเรียนรู้ใหม่ ต้องเป็นการเรียนรู้ที่มีเป้าหมายว่ามีคุณค่า สำหรับชีวิตของตนและชุมชน มีกระบวนการให้ชาวบ้านได้กลับไปทบทวนอดีต กลับไปหารากเหง้า และภูมิปัญญาดั้งเดิมของบรรพบุรุษ เป็นความรู้ที่ผสมผสานภูมิปัญญาทั้งที่เป็นด้านศาสตร์ และด้านศิลป์ เข้าด้วยกัน

6) เนื้อหาสาระของการเรียนรู้ใหม่ การจัดการเรียนรู้มีความสำคัญในฐานะที่เป็นแกนกลางในการเชื่อมโยงความคิดของผู้นำและสมาชิกชุมชน ให้เกิดความสนใจเข้าร่วมใน กิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ เอาใจใส่ และยังเป็นสาระเนื้อหา (Content) ที่สร้างระบบคิดใหม่ เสริม ทศศนคติให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือเกิดทางเลือกในการใช้ชีวิตอย่างเหมาะสมในระยะยาว

นอกจากนี้ อกฤษฎา เวชยชัย (2555) ได้กล่าวถึงข้อสรุปเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนว่า

1) การจัดการเรียนรู้มีความสำคัญตั้งแต่การกำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้ การกำหนดเนื้อหา วิธีการ กระบวนการในการจัดการเรียนรู้ ที่ต้องเกิดจากการคิดร่วมของผู้มีส่วน เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวาง และต้องเปิดโอกาสให้เกิดการคิดร่วมอย่างเข้มข้น ตลอดทั้งกระบวนการ แม้ไม่สามารถถึงผู้คนที่ทั้งหมดมาร่วมได้ แต่การแสวงหาตัวแทนที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิก และการสร้างระบบการสื่อสารที่มีการรับฟังความคิดเห็นและข้อวิจารณ์อย่างสม่ำเสมอ จะช่วยประกันให้ เกิดการยอมรับได้

2) การมีพื้นที่สถานะบุคคลให้แก่ผู้แทนสมาชิก ในฐานะกรรมการผู้มีสิทธิ มีเสียง อย่างเป็นทางการจะช่วยทำให้โครงสร้างการจัดการเรียนรู้ได้รับการยอมรับมากขึ้น

3) การกำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้ในแต่ละกิจกรรม ควรจะมีเป้าหมายที่ ตอบสนองความต้องการทั้งในระยะเฉพาะหน้า และระยะยาวของผู้มีส่วนได้เสียอย่างกว้างขวาง

โดยสรุป วิธีการ เทคนิค และกระบวนการในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ของ ชุมชนมีหลากหลายวิธีการและเทคนิค ผู้วิจัยเห็นว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องเข้าใจบริบทของชุมชน เข้าใจปัญหา ความต้องการ และเป้าหมายของชุมชน และเลือกใช้วิธีการ เทคนิค และกระบวนการที่ เหมาะสมและสอดคล้องเนื้อหาหรือองค์ความรู้ที่จะตอบสนองปัญหาและความต้องการของชุมชน รวมทั้งมีความสัมพันธ์เชิงสนับสนุนกับลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ที่เป็นกระบวนการ กลุ่ม เป็นการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต เป็นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง เป็นการเรียนรู้ที่มี

ความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ ศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย และเป็นการเรียนรู้บนความแตกต่างและความหลากหลาย

ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน

ในการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน ผู้วิจัยแบ่งประเด็นที่เกี่ยวข้องและนำเสนอเป็น 8 หัวข้อ ได้แก่ 1) ความหมายของอัตลักษณ์ 2) ความสำคัญของอัตลักษณ์ 3) กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ 4) ความหมายของอัตลักษณ์ชุมชน 5) ความสำคัญของอัตลักษณ์ชุมชน 6) องค์ประกอบของอัตลักษณ์ชุมชน 7) รูปแบบและกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และ 8) แนวทางการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน รายละเอียดดังนี้

2.1 ความหมายของอัตลักษณ์

คำว่า อัตลักษณ์ในอดีต ใช้คำว่าเอกลักษณ์ ในความหมายของลักษณะเฉพาะบุคคล กลุ่มบุคคล หรือสิ่งต่าง ๆ ซึ่งจะสะท้อนลักษณะเฉพาะในแง่มุมที่มีหนึ่งเดียว ต่อมาเป็นที่ยอมรับแล้วว่าบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชนมีได้หลายเอกลักษณ์ ปัจจุบันจึงนิยมใช้คำว่าอัตลักษณ์ (Identity) มากกว่าคำว่าเอกลักษณ์ ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่าอัตลักษณ์ไว้หลายแง่มุม ดังนี้

Hoult (1969 อ้างถึงใน เยาวลักษณ์ จุลมกร, 2550) ให้ความหมายคำว่า อัตลักษณ์ใน 2 ความหมาย คือ ในทางจิตวิทยาสังคม หมายถึง สำนักของแต่ละบุคคลว่าตนเองมีความแตกต่างจากผู้อื่นอย่างไร และในทางจิตวิทยาการแพทย์ หมายถึง ลักษณะเฉพาะชุดหนึ่งของ แต่ละบุคคลซึ่งแสดงออกต่อผู้อื่น ลักษณะเฉพาะนี้ช่วยให้ผู้อื่นสามารถบ่งชี้บุคคลนั้นได้

Habermas (1979 อ้างถึงใน ธีรยุทธ บุญมี, 2547) ให้ความหมายของอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) ว่าเป็นการก่อรูปของอัตลักษณ์บุคคลและอัตลักษณ์กลุ่ม โดยผ่านกระบวนการยอมรับซึ่งกันและกัน (Mutual Recognition) ซึ่งภายในกลุ่มจะมีการยอมรับความเหมือนกันภายในกลุ่ม ส่งผลต่อความสมานฉันท์ในกลุ่ม ความพยายาม ความต้องการหรือประสบการณ์ในการแก้ปัญหาาร่วมกันภายในกลุ่มได้

Woodward (2000) กล่าวว่า อัตลักษณ์ คือ การตอบคำถามว่า ฉันเป็นใคร ฉันเป็นใครในสายตาคนอื่น ฉันแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร ฉันเคยเป็นใคร ฉันจะเป็นอะไรต่อไป โดยทั้งหมดนี้ถือว่าเป็นการกำหนดตำแหน่ง (Position) ทางสังคม ซึ่งเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ การสังสรรค์ การ

สื่อสารกับตัวเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อมรอบตัว อัตลักษณ์จึงเกิดได้จากการนิยามตัวเองหรือคนอื่น นิยาม ซึ่งอาจจะสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกันก็ได้

อภิญา เพ็ญฟูสกุล (2546) ให้ความหมายว่า อัตลักษณ์ คือ ความเป็นปัจเจกที่ เชื่อมต่อและสัมพันธ์กับสังคม (Social Aspect) สังคมกำหนดบทบาทหน้าที่ และระบบคุณค่าที่ติด มากับความ เป็นพ่อ ความเป็นเพื่อน ความเป็นสามี ภรรยา ความเป็นศิษย์ อาจารย์ ดังนั้น การแสดง ความเป็นปัจเจกหรืออัตลักษณ์จึงเป็นการใช้สัญลักษณ์ (Symbolic Aspect) ด้วย เพราะการ แสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ต่าง ๆ ดังกล่าวกระทำผ่านระบบสัญลักษณ์หลากหลาย

พัฒนา กิติอาษา (2546) กล่าวว่า อัตลักษณ์เป็นการตั้งคำถามและการให้คำนิยาม ว่า ตัวเราเป็นใคร เป็นการค้นหา ยืนยัน ทำหาย หรือตรวจสอบความเป็นตัวตนทั้งในระดับปัจเจก บุคคลและระดับสังคม และอัตลักษณ์เป็นลักษณะที่มีความเลื่อนไหล เปลี่ยนแปลงและทับซ้อน ในแต่ ละการแสดงอัตลักษณ์นั้นจึงต้องการพื้นที่ทางสังคม (Space) หรือเครื่องหมาย (Marker) ทั้งใน รูปธรรมและสัญลักษณ์

วิทยากร เชียงกุล (2552) กล่าวถึงความหมายของ Identity ว่าหมายถึง การมีสำนึก และเข้าใจความเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งมีบุคลิกบางอย่างซึ่งมีลักษณะเฉพาะต่างจากคนอื่น

ณัฐพงศ์ จิตรนรินทร์ (2553) ให้ความหมายว่า อัตลักษณ์ หมายถึง จิตสำนึกที่เกิดจาก การนิยามตัวเองภายใต้กระบวนการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ จากการเคลื่อนไหวและพัฒนาพื้นที่ สัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่น และบริบททางสังคมที่แตกต่างหลากหลาย

เสรี พงศ์พิศ (2553) กล่าวถึงอัตลักษณ์ว่า หมายถึง สำนึกว่าเราเป็นใคร และเรา แตกต่างจากคนอื่นอย่างไร มีลักษณะเฉพาะอะไร รวมทั้งคนอื่นมองว่าเราเป็นใคร เป็นการสร้าง ขอบเขตของบุคคล เพื่อแสดงออกถึงอำนาจ หรือการได้มาซึ่งอำนาจ

โดยสรุป อัตลักษณ์ หมายถึง ลักษณะเฉพาะของบุคคล หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ บ่งบอก หรือแสดงถึงความเป็นตัวตนของบุคคล หรือสิ่งนั้น แสดงออกมาในรูปของสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ ตนเองและผู้อื่นสามารถเข้าใจและสื่อสารความหมายได้ อัตลักษณ์มีหลากหลายมิติ และมีความเป็น พลวัตโดยอาจเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์

และจากความหมายที่มีผู้กล่าวไว้ข้างต้น สามารถแบ่งระดับของอัตลักษณ์เป็น 2 ระดับ คือ

1. อัตลักษณ์ระดับปัจเจกบุคคล (Individual Identity) คือ ความรู้สึกของจิตใจและข้อมูลของแต่ละบุคคลที่มีต่อภาพพจน์ของตัวเอง มีความเกี่ยวข้องกับเหตุผลเฉพาะที่บุคคลนั้นแสดงออกและได้รับการยอมรับจากคนอื่น

2. อัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) หรืออัตลักษณ์กลุ่ม ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างสำนึกร่วมของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม

2.2 ความสำคัญของอัตลักษณ์

Woodward (1997 อ้างถึงใน ปวินดา โกมารกุล ณ นคร, 2546) กล่าวถึงคุณค่าของอัตลักษณ์ทางสังคมว่า เป็นการเพิ่มความเคารพตนเอง และคุณค่าของตนเองในสังคม ความรู้สึกเคารพตนเองที่สูงขึ้นในเชิงบวก เช่น คุณค่าในตนเองเมื่อเปรียบเทียบกับคนอื่น ๆ บนพื้นฐานความเป็นตัวบุคคล คุณค่าของตนเองในการเป็นสมาชิกของกลุ่ม เป็นต้น

เสกสรร สรรสรพิสุทธิ์ (2546) กล่าวว่า อัตลักษณ์ก่อให้เกิดความมั่นใจ และความภาคภูมิใจในตนเองหรือคุณค่าแห่งตน

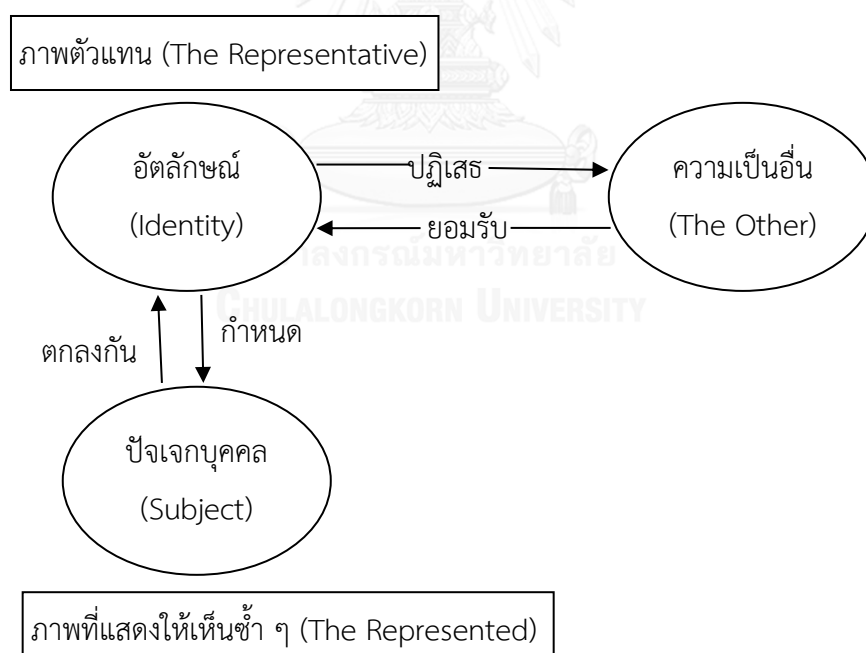
วิทยากร เชียงกุล (2552) กล่าวถึงผลสัมฤทธิ์ในการสร้างอัตลักษณ์ (Identity Achievement) ว่าการที่คนเราบรรลุภาวะด้านเอกลักษณ์ของตนเอง หลังผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ มากมายและสามารถวิเคราะห์ตนเองได้ ทำให้ตัดสินใจได้ว่าดำเนินชีวิตไปในทางใด ในเรื่องความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ความมุ่งมั่นที่จะบรรลุเป้าหมาย ความเป็นอิสระเป็นตัวของตัวเอง ในทางตรงข้ามบุคคลอาจเกิดภาวะวิกฤติเอกลักษณ์ (Identity Crisis) หรือภาวะสับสนในเอกลักษณ์ของตน ซึ่งจะทำให้รู้สึกสูญเสียความมั่นคงและความต่อเนื่องซึ่งเคยมีอยู่โดยปกติ ทำให้คน ๆ นั้นรู้สึกสับสนวุ่นวาย ตระหนักถึงความเป็นส่วนตัวของตนเองได้ยากลำบาก

โดยสรุป อัตลักษณ์มีความสำคัญต่อบุคคล โดยทำให้บุคคลรู้สึกในคุณค่าของตนเอง มีความภาคภูมิใจ ความเคารพตัวเอง มีความรู้สึกมั่นคง เชื่อมมั่นในตนเอง และมีความเป็นอิสระเป็นตัวของตัวเอง

2.3 กระบวนการสร้างอัตลักษณ์

อภิญา เฟื่องฟูสกุล (2546) ได้สรุปผลการสังเคราะห์กระบวนการได้มาหรือสร้างอัตลักษณ์ว่า อัตลักษณ์ถูกสร้างและถูกก่อตัวขึ้นมาจากการหยิบยื่นภาพตัวแทน (Representative) และเป็นสิ่งการันตีประสบการณ์ ความเป็นตัวเรา ในแง่มุมต่าง ๆ ให้บุคคลสวมรับบทบาทต่าง ๆ เหล่านั้น หรือต่อรอง ปฏิเสธบทบาทเหล่านั้น และเมื่อบุคคลนั้นยอมรับในอัตลักษณ์ใดอัตลักษณ์หนึ่ง ณ ขณะเวลานั้น ๆ ก็เท่ากับว่าบุคคลนั้นได้ทำการสร้างหรือกำหนดตำแหน่งแห่งที่ (Subject Position) ซึ่งหมายถึงตำแหน่งของตนเอง และตำแหน่งในทางสังคมของตนขึ้นมา นอกจากนี้ ยังเน้นย้ำว่าอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่แปรเปลี่ยนไปตามบริบท ไม่รู้จบ เป็นคุณสมบัติที่สร้างขึ้นตามสถานการณ์เฉพาะหน้า อภิญา เฟื่องฟูสกุล ได้แสดงภาพกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของบุคคลดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของบุคคล

ที่มา: อภิญา เฟื่องฟูสกุล (2547)

อย่างไรก็ตาม ศุนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) (2546) กล่าวถึง กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ว่า ไม่ใช่มีแต่อัตลักษณ์ที่สร้างมาจากภายในตนเอง กลุ่มตนเอง (Self-Identification) ยังมีอัตลักษณ์ที่มีที่มาจากกระบวนการและวิธีการอื่นอีก อาทิ อัตลักษณ์ประดิษฐ์ และอัตลักษณ์ที่สร้างขึ้นจากวาทกรรม ซึ่งเกิดจากภายนอก เป็นอัตลักษณ์ที่ไม่ใช่สิ่งที่เลือกเอง (Lived or Experienced Identity) แต่เป็นสิ่งที่ถูกกำหนด สร้าง ตีความหรือเลือกให้ (Imposed Identity) จากภายนอกด้วยกระบวนการปะทะสังสรรค์ หรือแม้กระทั่งการครอบงำ การบังคับใช้ และได้ยกตัวอย่างอัตลักษณ์ประดิษฐ์ และอัตลักษณ์ที่สร้างขึ้นจากวาทกรรมในหนังสืออัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ อาทิ

การที่รัฐจัดจำแนกทางชาติพันธุ์ (Ethnic Categorization) ซึ่งประกอบด้วย การแยกประเภทของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ออกจากกัน ด้วยการหาหรือสร้างอัตลักษณ์ร่วมเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่ม และการสร้างชื่อเรียกอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่รัฐสร้างขึ้นจากภายนอก เป็นอัตลักษณ์ประดิษฐ์ ซึ่งต่างจากอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่สร้างจากภายใน (Self-identification) เพื่อประโยชน์ในการจัดการและการควบคุม นอกจากนี้ ยังยกตัวอย่างบทความของอรรณู ศิริผล ที่ศึกษากระบวนการกักขังอัตลักษณ์ชาวม้ง กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ประดิษฐ์ของรัฐที่กักขังชาวม้งไว้กับภาพลักษณ์อันเลวร้ายของผืน สร้างภาพตัวแทนชาวม้งด้วยปฏิบัติการทางด้านภาษาผ่านกลไกต่าง ๆ โดยเฉพาะสื่อสาธารณะ ซึ่งทำให้ภาพตัวแทนดังกล่าว กลายเป็นภาพแห่งความเป็นจริง ทำให้อัตลักษณ์ของชาวม้งจะเป็นอย่างอื่นไม่ได้นอกจากนักปลูกและค้าฝิ่น ผู้ทำลายป่า และสร้างปัญหาให้กับสังคมไทย (ศุนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2546)

กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ประดิษฐ์โดยรัฐและสังคมไทย ให้ชาวอาข่ากลายเป็นชนเผ่าที่ล้าหลัง สกปรก และมีประเพณีและพฤติกรรมทางเพศแบบสำส่อน โดยอัตลักษณ์ประดิษฐ์ถูกสร้างและผลิตซ้ำผ่านวาทกรรมในสื่อของรัฐและสื่อสาธารณะ เช่น รายการละครโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และบทเพลง ในขณะที่เดียวกันอัตลักษณ์ประดิษฐ์ไม่จำเป็นจะต้องเป็นภาพลักษณ์ในเชิงลบเสมอไป อาจสร้างภาพลักษณ์ที่ถูกให้กลายเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจ เช่น กรณีของชาวอาข่าที่วัฒนธรรมชนเผ่าและการแต่งกายกลายเป็นสิ่งที่แปลกแต่ขายได้ต่อนักท่องเที่ยว (ศุนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2546)

โดยสรุป อัตลักษณ์สร้างและก่อตัวขึ้นจากการสร้างภาพตัวแทน และการแสดงภาพตัวแทนนั้นซ้ำ ๆ จนตนเองยอมรับหรือเป็นที่รับรู้ของบุคคลภายนอก โดยการสร้างแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การสร้างอัตลักษณ์จากภายในตัวเอง และการสร้างอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างจากภายนอก

2.4 ความหมายของอัตลักษณ์ชุมชน

อัตลักษณ์ชุมชน จัดเป็นอัตลักษณ์กลุ่มหรืออัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) มีผู้ให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอัตลักษณ์ชุมชน ดังนี้

Service Nova Scotia and Municipal Relation (2012) ให้ความหมายอัตลักษณ์ชุมชน คือ สิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นผู้คน ลักษณะทางกายภาพ และขอบเขตทางสังคม (Social Boundaries) ที่เหมือนกัน หรือเป็นที่เห็นพ้องต้องกัน เป็นได้ทั้งความสนใจของชุมชน อารมณ์ผูกพันที่มีต่อชุมชน หรือความรู้สึกเป็นเจ้าของต่อพื้นที่หนึ่ง ๆ อัตลักษณ์ชุมชนมักแสดงออกมาในรูปแบบของภูมิศาสตร์ชุมชน และประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมรับรู้และยอมรับในอัตลักษณ์นั้น

บุญเทียน ทองประสาน (2531) กล่าวถึงเอกลักษณ์ (Identity) ตามแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ว่าเป็นข้อสรุปของความเชื่อและคุณค่าที่มีผลต่อวิถีชีวิตของกลุ่มคนที่เป็นแบบเดียวกัน ซึ่งแสดงออกมาในรูปแบบของสัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น ภาษา พิธีกรรม ประเพณี เป็นต้น โดยการแสดงออกของคุณค่านั้น ๆ จะแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม

อานันท์ กาญจนพันธ์ (2544) กล่าวถึงอัตลักษณ์ชุมชนในมิติของระบบคุณค่าของชุมชนว่า การที่รู้ว่าชุมชนมีสิทธิอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับการสร้างความชอบธรรมของชุมชน ซึ่งถือเป็นความพยายามอย่างหนึ่งในการจะบอกให้คนอื่นรู้ว่าชุมชนนั้นเป็นใคร และเกี่ยวข้องโดยตรงกับการแสดงอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งเป็นความพยายามที่จะกำหนดความสัมพันธ์ของชุมชนกับกลุ่มคนอื่น ๆ ในสังคม ฉะนั้น เมื่อกลุ่มชนใดก็ตามที่รวมกันขึ้นเป็นชุมชน พวกเขาจะต้องพยายามที่จะบอกคนอื่นว่าพวกเขามีตัวตนอย่างไรในสังคม อัตลักษณ์ก็คือ พลังในการจัดความสัมพันธ์ทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นการจัดความสัมพันธ์ภายในกันเอง หรือการจัดความสัมพันธ์กับภายนอก

อรรถจักร สัตยานุรักษ์ (2548) กล่าวถึงอัตลักษณ์ชุมชนว่าเป็นผลลัพธ์โดยตรงของความเปลี่ยนแปลงการรับรู้ประวัติศาสตร์ของชุมชนร่วมกัน จากเดิมที่เป็นการรับรู้ที่ตนเองเป็นคนบ้านไหน มาจากที่ใด และมีความสัมพันธ์ร่วมกับชุมชนใดบ้าง ในลักษณะใด และในระบบความสัมพันธ์ภายในระหว่างชุมชนนี้ ชาวบ้านทั้งปวงมีศักยภาพที่จะทำอะไรได้บ้าง ตลอดจนเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ได้มีการร่วมกันแก้ไขปัญหานั้นอย่างไร ชุมชนจึงดำรงอยู่มาได้

กรมการพัฒนาชุมชน (2553) ให้ความหมายของคำว่า อัตลักษณ์ชุมชน ว่าหมายถึง ความเป็นตัวตนที่มีลักษณะเฉพาะของชุมชน เช่น อาชีพ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความเชื่อ ศิลปะ การแต่งตัว เป็นต้น

เสรี พงศ์พิศ (2553) กล่าวถึงอัตลักษณ์ชุมชน ในความหมายทางสังคมวัฒนธรรมว่าเป็นลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของคนและชุมชน ซึ่งสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษถูกครอบงำโดยวัฒนธรรมกระแสหลักและของผู้มีอำนาจมากกว่า การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนหรือท้องถิ่นนิยมจึงถือเป็นกระบวนการคืนสู่รากเหง้า สืบค้นหาตัวตนและอัตลักษณ์ที่ถูกกลืน ถูกครอบงำ ให้ฟื้นคืนมาเป็นพลังในการเปลี่ยนแปลงไปสู่การพึ่งตนเอง ให้คืนความเชื่อมั่นและการเคารพตนเอง ความรู้ภูมิปัญญา และจารีตประเพณีดีงาม

โดยสรุป อัตลักษณ์ชุมชน หมายถึง ลักษณะเฉพาะของชุมชนที่บ่งบอก หรือแสดงถึง ความเป็นตัวตนของชุมชน ผ่านระบบสัญลักษณ์ทางสังคมหลากหลายรูปแบบ เช่น วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ความเชื่อ อาชีพ ภูมิศาสตร์ เป็นต้น โดยสมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมกำหนด รับรู้ และยอมรับในลักษณะเฉพาะนั้น

2.5 ความสำคัญของอัตลักษณ์ชุมชน

Ashmore, Deaux and Volpe (2004) ได้กล่าวถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการมีอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) ที่สามารถคาดการณ์และประเมินได้เกิดขึ้นในหลากหลายระดับ ทั้งต่อบุคคล ระหว่างบุคคล กลุ่ม หรือระหว่างกลุ่ม ขึ้นอยู่กับความสนใจว่าจะมุ่งประเด็นไหน ผลลัพธ์อาจแตกต่างกันไปตามการนำผลการประเมินไปใช้ ผลลัพธ์บางประการที่เป็นผลจากการเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ร่วม อาทิ

1. ภาวะเป็นสุข ทั้งทางกายภาพและจิตวิทยา (Physical and Psychological Well-Being) การมีอัตลักษณ์ร่วมเกิดผลดีต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจ ซึ่งในทางทฤษฎีจิตวิทยาเห็นว่าการเชื่อมต่อกันระหว่างอัตลักษณ์กับความผาสุก อยู่ดีกินดีของประชาชน กลุ่มและรัฐ รวมไปถึงการมีความนับถือตนเอง สำนึกที่มีต่อชุมชน ตัวอย่างเช่น จากการมองว่า “ฉันเป็นคนดี” เพิ่มขึ้นเป็น “ฉันคิดว่ากลุ่มของฉันดี”

2. ความเชิงวิชาการ (Academic Achievement) การมีอัตลักษณ์ร่วม โดยเฉพาะอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มีส่วนเชื่อมโยงทำให้เกิดผลลัพธ์ด้านประสิทธิภาพเชิงวิชาการ

3. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Relations) การมีอัตลักษณ์ร่วมทำให้บุคคลมีการตอบสนองและมีพฤติกรรมต่อคนอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อบุคคลที่เป็นตัวแทนของสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ มโนทัศน์ในกลุ่มเล็ก ๆ จะมีการเรียกร้องการจัดสรรผลประโยชน์ให้กับตนเองและสมาชิกอื่น ๆ ในกลุ่ม

4. ความรับผิดชอบที่มีต่อองค์กร (Organizational Commitment) หรือหุ้มนะ การมีอัตลักษณ์ร่วมทำให้สมาชิกกลุ่มเกิดความรู้สึกรับผิดชอบต่อองค์กร หรือกลุ่มที่ตนเองเป็นสมาชิก โดยเฉพาะอย่างยิ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ทางเพศ

5. ความเป็นพลเมือง และความผูกพันทางสังคม (Civic and Social Engagement) การมีอัตลักษณ์ร่วมทำให้สมาชิกกลุ่มมีสำนึกความเป็นพลเมือง มีความผูกพันกับกลุ่ม และเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่ม

Scott (1990 อ้างถึงใน ญฐพงษ์ จิตรนิรัตน์, 2553) กล่าวว่า การสร้างและแสดงตัวตนหรืออัตลักษณ์ของกลุ่มนั้นมีจุดมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงค่านิยม การพัฒนาทางเลือกสำหรับวิถีชีวิตเพื่อสร้างนวัตกรรมทางวัฒนธรรมและสร้างสรรค์วิถีชีวิตแบบใหม่ (Creation of New Life Style) สำหรับเป็นทางเลือกในการดำรงชีวิต

Meade (2004 อ้างถึงใน ญฐพงษ์ จิตรนิรัตน์, 2553) กล่าวว่าอัตลักษณ์ชุมชนเป็นการเคลื่อนไหวที่มีภาพตัวแทนของการสร้างความสุข ความเป็นชุมชน ความเสมอภาค ความเป็นธรรม และความยุติธรรมในสังคม

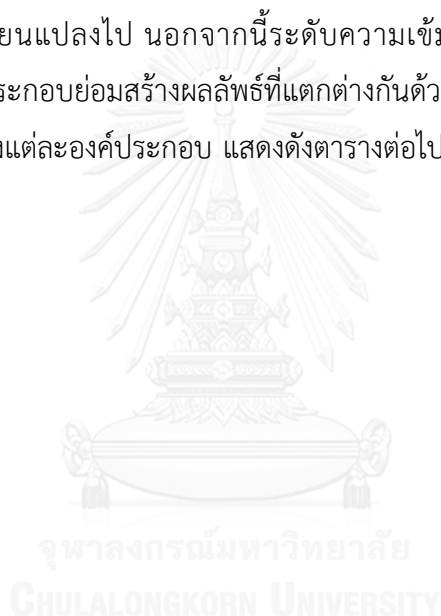
กาญจนา แก้วเทพ (2538) กล่าวถึงเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมชุมชนว่า ชุมชนแต่ละแห่งต่างมีเอกลักษณ์ของตนเอง และเอกลักษณ์นี้เป็นต้นกำเนิดแห่งความภาคภูมิใจในตนเอง ศักดิ์ศรีในตัวเอง จึงเป็นแหล่งกำเนิดของพลังชุมชน

โดยสรุป อัตลักษณ์ชุมชนมีความสำคัญทั้งต่อบุคคล กลุ่ม และชุมชน เป็นพลังที่ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ความเคารพนับถือในตัวเอง และหุ้มนะ ทำให้สมาชิกในชุมชนมีความผูกพัน มีสำนึกความรับผิดชอบต่อกันและกัน ต่อกลุ่มและต่อชุมชน และเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์ให้กับตนเอง กลุ่มและชุมชน

2.6 องค์ประกอบของอัตลักษณ์ชุมชน

อัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งเป็นอัตลักษณ์กลุ่มหรืออัตลักษณ์ร่วม ถึงแม้จะมีความสัมพันธ์กับอัตลักษณ์บุคคล (Individual Identity) แต่อัตลักษณ์กลุ่มไม่ใช่ผลรวมของการนำอัตลักษณ์บุคคลมารวม ๆ กัน

Ashmore, Deaux and Volpe (2004) ได้สรุปองค์ประกอบของอัตลักษณ์ร่วม (Elements of Collective Identity) ที่ก่อรูปในระดับปัจเจกบุคคลว่ามีหลายองค์ประกอบ โดย Ashmore, Deaux and Volpe ย้ำว่าองค์ประกอบของอัตลักษณ์ชุมชนจะมีความเชื่อมโยง และผันแปรไปตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ระดับความเข้มข้นขององค์ประกอบ และความเชื่อมโยงของแต่ละองค์ประกอบย่อมสร้างผลลัพธ์ที่แตกต่างกันด้วย รายละเอียดขององค์ประกอบของอัตลักษณ์ร่วม และนิยามของแต่ละองค์ประกอบ แสดงดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 องค์ประกอบของอัตลักษณ์ร่วมที่ก่อรูปในระดับปัจเจกบุคคล

องค์ประกอบ	นิยาม
การจัดลำดับชั้นในสังคมของตนเอง การวางตนเองในชั้นทางสังคม การรับรู้ในความคล้ายคลึง/รากเหง้าของตน การรับรู้อย่างถ่องแท้ในการแสดงตัวตน ของตัวเอง	การระบุตัวตนในฐานะสมาชิกกลุ่ม หรือการจัดวางตำแหน่งทางสังคมของตนเองในกลุ่ม การวางตนเองในชั้นทางสังคม การประเมินระดับของบุคคลว่าตนเองเป็นสมาชิกในกลุ่ม รากเหง้าอย่างไร ระดับที่บุคคลจัดวางตนเองในกลุ่มทางสังคม
การประเมินผล การพิจารณาตัวเอง การพิจารณาส่วนรวม	ทัศนคติเชิงบวกและลบที่บุคคลมุ่งไปที่การจัดกลุ่มทางสังคม การตัดสินใจโดยประชาชนเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของพวกเขา การตัดสินใจที่บุคคลรับรู้ เข้าใจสิ่งอื่น ๆ เพื่อยึดเหนี่ยวตนเองในกลุ่มทางสังคม
ความสำคัญ ความสำคัญที่ปรากฏชัดเจน ความสำคัญที่เป็นนัย	ระดับความสำคัญของสมาชิกกลุ่มในการรับรู้ของตนเอง การให้คุณค่าเชิงนามธรรมของบุคคลต่อระดับความสำคัญของอัตลักษณ์กลุ่มในการรับรู้ของตนเอง การกำหนดตำแหน่ง ลำดับชั้นของสมาชิกกลุ่ม
ความผูกพันและความรู้สึกพึงพาอาศัยกัน ความรู้สึกพึ่งพาอาศัยกันและกัน ความผูกพัน อารมณ์ความรับผิดชอบ การเชื่อมโยงตนเองกับผู้อื่น	อารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อกลุ่ม ระดับที่บุคคลรู้สึกต่อบุคคลอื่นในกลุ่ม การรับรู้วิถีปฏิบัติปกติที่สมาชิกกลุ่มปฏิบัติในสังคม อารมณ์ความรู้สึกถึงความเกี่ยวข้องหรือการอยู่รวมกันในกลุ่ม ระดับที่บุคคลผนวกความรู้สึกนึกคิดของตนเองกับกลุ่ม
ความเกาะเกี่ยวผูกพันทางสังคม	ระดับที่อัตลักษณ์กลุ่มถูกฝังตรึงในตัวบุคคลอย่างต่อเนื่องในความสัมพันธ์ทางสังคม
พฤติกรรมการมีส่วนร่วม	ระดับที่บุคคลยึดมั่นในการปฏิบัติตามลำดับชั้นของอัตลักษณ์กลุ่ม
เนื้อหาสาระและการให้ความหมาย ลักษณะเด่น / เฉพาะ อุดมการณ์ เรื่องเล่า - เรื่องราวของอัตลักษณ์ร่วม - เรื่องราวของกลุ่ม	ขอบเขตของลักษณะและการจัดวางที่เชื่อมโยงกับลำดับชั้นในสังคมที่ได้รับการรับรองว่าเป็นตัวอธิบายสมาชิกในกลุ่ม ความเชื่อในประสพการณ์ของกลุ่ม ประวัติศาสตร์และตำแหน่งในสังคม เรื่องราวที่ถูกถ่ายทอดกันมาที่บุคคลสร้างขึ้นเพื่อสร้างความนับถือต่อตนเองและสังคม

ที่มา: Ashmore, Deaux and Volpe (2004)

จากตาราง จะเห็นได้ว่าอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) หรืออัตลักษณ์กลุ่ม (Group Identity) มีความสัมพันธ์กับอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล มีองค์ประกอบสำคัญ 7 องค์ประกอบ ได้แก่ การจัดลำดับชั้นในสังคมของตนเอง การประเมินผล ความสำคัญ ความผูกพันและความรู้สึกพึ่งพาอาศัยกัน ความเกาะเกี่ยวผูกพันทางสังคม พฤติกรรมการมีส่วนร่วม และเนื้อหาสาระและการให้ความหมาย

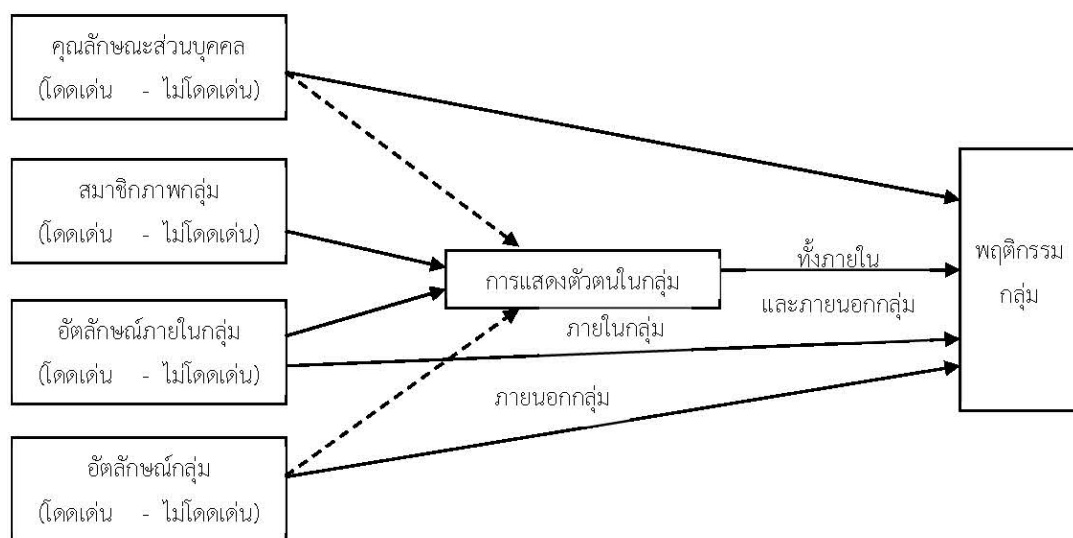
2.7 รูปแบบและกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

Worchel et al. (2000 cited in Worchel and Coutant, 2004) ได้นำเสนอรูปแบบอัตลักษณ์ใน 4 มิติ ซึ่งมีความสัมพันธ์และเป็นลำดับกัน ประกอบไปด้วย

- 1) มิติคุณลักษณะเฉพาะบุคคล (Person Characteristics)
- 2) มิติสมาชิกภาพกลุ่ม (Group Membership)
- 3) มิติอัตลักษณ์ภายในกลุ่ม (Intragroup Identity)
- 4) มิติอัตลักษณ์กลุ่ม (Group Identity)

โดยหนึ่งในปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการแบ่งแยกธรรมชาติระหว่างกลุ่ม คือ มิติของอัตลักษณ์ที่มีความโดดเด่น ณ เวลาที่เป็นอยู่ แสดงได้ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 2 รูปแบบอัตลักษณ์ 4 มิติ

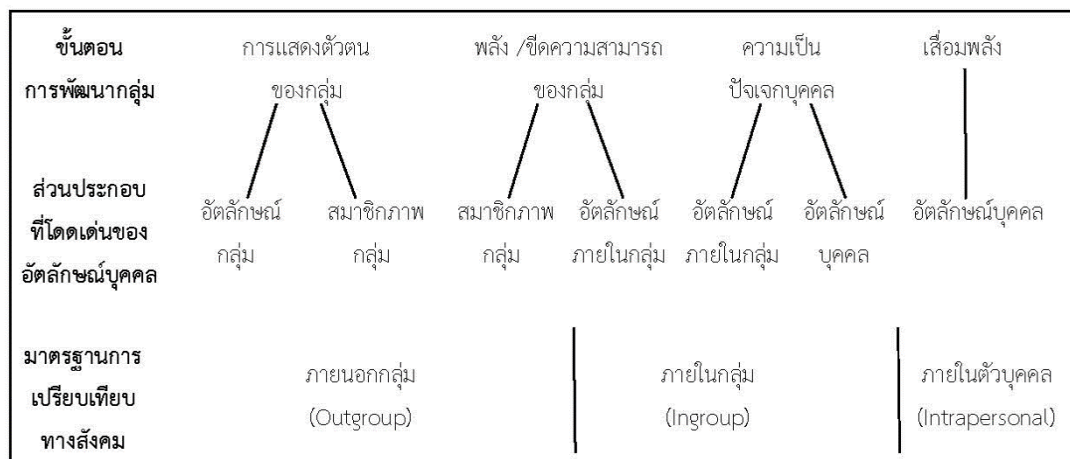

ที่มา : Worchel and Coutant (2004)

จากแผนภูมิ การแบ่งพวกจะเกี่ยวข้องกับการสร้างตำแหน่งในกลุ่มเมื่อคุณลักษณะของบุคคลมีความโดดเด่นที่สุด ในขณะที่เดียวกัน ความโดดเด่นที่เพิ่มมากขึ้นของอัตลักษณ์กลุ่มจะกระตุ้นให้มีการตอบสนองเป้าหมาย ณ ตำแหน่งภายนอกกลุ่ม และเมื่อมีมิติสมาชิกภาพกลุ่มมีความโดดเด่นสูงสุด การแบ่งพวกจะเกี่ยวข้องกับการกระทำโดยตรง ทั้งภายในกลุ่มและภายนอกกลุ่ม ระดับการแสดงตัวตนภายในกลุ่มก็จะก่อรูปไปสู่การปฏิบัติอย่างเข้มข้นจริงจัง ซึ่ง Worchel and Coutant ย้ำว่าสิ่งสำคัญ คือ การแสวงหาปัจจัยต่าง ๆ ที่จะส่งผลให้เกิดความโดดเด่นของแต่ละมิติของอัตลักษณ์

Worchel and Coutant (2004) ยังอธิบายการเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบที่โดดเด่นของอัตลักษณ์บุคคลและมาตรฐานการเปรียบเทียบทางสังคมตามขั้นตอนการพัฒนากลุ่มดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 3 การเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบที่โดดเด่นของอัตลักษณ์และมาตรฐานการเปรียบเทียบทางสังคม

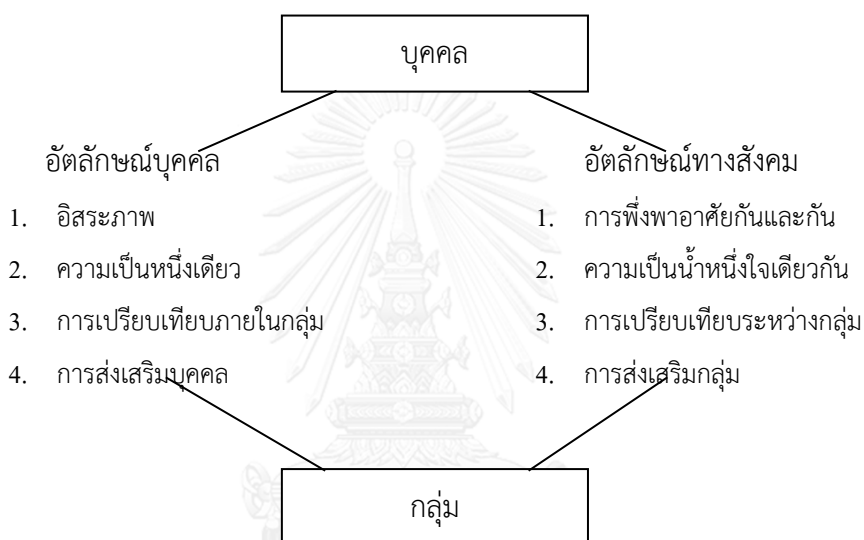
ที่มา : Worchel and Coutant (2004)

จากแผนภูมิ จะเห็นความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ในขั้นตอนการพัฒนากลุ่ม ขอบเขตความโดดเด่นของอัตลักษณ์ และมาตรฐานการเปรียบเทียบทางสังคม โดยในขอบเขตภายในตัวบุคคล (Intrapersonal) เป็นความโดดเด่นของอัตลักษณ์บุคคล แต่เมื่อบุคคลเข้ามาอยู่ในกลุ่ม (Ingroup) นอกจากอัตลักษณ์บุคคลแล้ว ยังแสดงอัตลักษณ์อันโดดเด่นภายในกลุ่มที่ตนเองอยู่อีกด้วย และเมื่อกลุ่มมีพลัง หรือมีขีดความสามารถเพิ่มขึ้น จะทำให้เกิดความรู้สึกถึงความเป็นสมาชิก

ของกลุ่มอย่างแท้จริง และขยายขอบเขตไปสู่การแสดงความเป็นสมาชิกและอัตลักษณ์อันโดดเด่นของกลุ่มใหญ่ต่อสังคมภายนอก (Outgroup) ในที่สุด

นอกจากนี้ Brewer (1993 cited in Worchel and Côtan, 2004: 194-196) ได้เปรียบเทียบแบบแผนของอัตลักษณ์บุคคล (Individual Identity) กับอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) ที่เป็นแรงผลักดันสู่การสร้างอัตลักษณ์กลุ่ม (Collective Identity) ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 4 เปรียบเทียบแบบแผนของอัตลักษณ์บุคคลกับอัตลักษณ์ทางสังคมที่นำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์กลุ่ม

ที่มา : Worchel and Coutant (2004)

จากแผนภูมิ แบบแผนของอัตลักษณ์บุคคลที่เป็นแรงผลักดันสู่การสร้างอัตลักษณ์กลุ่ม ประกอบด้วย ความเป็นอิสระ ความเป็นหนึ่งเดียวกัน การเปรียบเทียบภายในกลุ่ม และการส่งเสริมบุคคล ส่วนแบบแผนของอัตลักษณ์ทางสังคม ประกอบด้วย การพึ่งพาวาอาศัยกันและกัน ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน การเปรียบเทียบระหว่างกลุ่ม และการส่งเสริมกลุ่ม

Gaertner et al. (1993, cited in Capozza and Brown, 2000) ได้เสนอรูปแบบอัตลักษณ์ภายในกลุ่ม (The Common Ingroup Identity Model) ที่แสดงให้เห็นถึงเหตุปัจจัยหรือเงื่อนไขของการสร้างและแสดงอัตลักษณ์ การแสดงภาพตัวตน และผลลัพธ์ที่เกิดจากอัตลักษณ์กลุ่ม ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 5 รูปแบบอัตลักษณ์ภายในกลุ่ม

ที่มา : Capozza and Brown (2000)

จากแผนภูมิ รูปแบบอัตลักษณ์ภายในกลุ่มเป็นการแสดงภาพตัวแทน ทั้งในระดับบุคคล ซึ่งมีความเป็นอิสระยังไม่เกิดความรู้สึกร่วม ระดับกลุ่มสองกลุ่ม ระดับกลุ่มย่อยในกลุ่มใหญ่ และระดับกลุ่มใหญ่กลุ่มเดียว ซึ่งสร้างความรู้สึกผูกพัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากที่สุด โดยอัตลักษณ์ระดับต่าง ๆ เกิดขึ้นได้โดยมีสาเหตุ เงื่อนไขสำคัญ 4 ประการ คือ 1) การพึ่งพอาศัยระหว่างกัน 2) การแบ่งแยกกลุ่ม 3) บริบทของสภาพแวดล้อม และ 4) ประสบการณ์ของการปะทะสังสรรค์ ซึ่งผลลัพธ์ของการแสดงอัตลักษณ์ส่งผลใน 3 ด้าน คือ ด้านการรับรู้ ด้านอารมณ์ และด้านพฤติกรรม

นอกจากนี้ Geartner และคณะยังย้ำว่า การสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มนั้น ไม่จำเป็นที่กลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มจะต้องละทิ้งอัตลักษณ์ของตนเองหรือกลุ่มอย่างสิ้นเชิง เพราะมันเป็นไปได้ในบริบทของความเป็นจริง

2.8 แนวทางการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

ในส่วนของแนวทาง ขั้นตอนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนนั้น มีการศึกษาและนำเสนอกระบวนการ ขั้นตอนเฉพาะพื้นที่ ซึ่งแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันตามบริบทและสภาพการณ์ ตัวอย่างขั้นตอนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนที่น่าสนใจ

How to create an identity for a community (2012) ได้เสนอขั้นตอนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก คือ

1) ตั้งคำถามเกี่ยวกับชุมชน อาทิ สมาชิกชุมชนมีอะไรที่เหมือนหรือร่วมกัน อะไรที่ชุมชนได้ร่วมกันฝ่าฟันเอาชนะมาแล้ว อะไรที่สมาชิกชุมชนสามารถเรียนรู้จากคนอื่น ทูนของชุมชนมีอะไรบ้าง ชุมชนจะมีวิธีการอย่างไรในการใช้ทุนของชุมชนเพื่อความเจริญก้าวหน้าร่วมกันและอย่างเข้มแข็ง

2) เชิญสมาชิกในชุมชนเพื่อร่วมประชุมแสดงความคิดเห็น นำคำถามข้างต้นมานำเสนอในที่ประชุมเพื่อกำหนดหัวใจหลักของชุมชน สร้างบรรยากาศให้มีการอภิปรายเพื่อให้ได้คำตอบที่หลากหลาย ให้สมาชิกในชุมชนได้มีการสนทนาระหว่างกัน

3) ส่งเสริมให้ชุมชนสร้างสรรค์กิจกรรมสำหรับสมาชิกทุกคนในสังคม เมื่อประชาชนได้เข้าร่วมกิจกรรมชุมชนเป็นปกติวิสัยแล้ว จะช่วยทำให้การแลกเปลี่ยนอัตลักษณ์มีความชัดเจนมากขึ้น

4) สร้างเป้าหมายของชุมชน โดยสมาชิกในชุมชนที่มีพันธะร่วมกัน มีการควบคุมพลังร่วมของทุกคนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งเป็นไปได้ที่จะกลายเป็นพลังที่ไม่สิ้นสุด

กรมการพัฒนาชุมชน (2553) ได้นำเสนอแนวทางการค้นหาและกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน เพื่อให้เกิดการกำหนดตำแหน่งหมู่บ้าน (Positon) การกำหนดตำแหน่งการพัฒนาอาชีพของหมู่บ้าน (Market Position) รวมทั้งการวางแผนกำหนดทิศทางการพัฒนาอาชีพในอนาคต แนวทางการจัดกระบวนการและขั้นตอนการกำหนดตำแหน่งหมู่บ้าน สรุปได้ดังนี้

1) นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชนภายใต้กระบวนการแผนชุมชนมาวิเคราะห์ เพื่อค้นหาอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชนหรือความเป็นตัวตนของชุมชน โดยมีขอบเขตของข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ เช่น ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ สภาพพื้นที่ สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เป็นต้น

2) เวทีประชาคมร่วมกันนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามข้อ 1) มาตัดสินใจ ระบุอัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตนของชุมชน

3) การกำหนดตำแหน่งการพัฒนาอาชีพของหมู่บ้าน (Market Position) โดย

3.1) ร่วมกันค้นหากิจกรรมอาชีพที่มีลักษณะเฉพาะ เป็นจุดเด่นหรืออัตลักษณ์ชุมชนที่สามารถสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้แก่ชุมชน

3.2) ร่วมกันประเมินศักยภาพด้านอาชีพของชุมชน โดยพิจารณาจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชน เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน จำนวนแรงงานภายในชุมชน ความรู้ทักษะการประกอบอาชีพ สถานการณ์ภายนอกชุมชนและระบบกลไกตลาด เป็นต้น

4) ร่วมกันวางแผนและกำหนดทิศทางการพัฒนาอาชีพให้สอดคล้องกับการกำหนดตำแหน่งการพัฒนาอาชีพของชุมชน โดยยึดหลักความเป็นอัตลักษณ์ชุมชน ความแตกต่างไม่ลอกเลียนแบบ มีคุณภาพและมาตรฐาน สอดคล้องกับระบบและกลไกตลาด และเป็นไปตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

โดยสรุป รูปแบบและกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน มีความสัมพันธ์กับอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล อัตลักษณ์กลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน โดยมีกระบวนการหลัก ได้แก่

1. การศึกษา วิเคราะห์ชุมชน
2. การระบุลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชน
3. การตัดสินใจและกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน
4. การสร้างสรรค์กิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน
5. การสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนโดยใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ชุมชน

โดยการวิจัยการพัฒนาระบบการเรียนรู้โดยใช้การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในครั้งนี้ ผู้วิจัยเน้นกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ การรื้อฟื้นหรือผลิตซ้ำอัตลักษณ์ชุมชนที่เกิดจากระบบภายใน และระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กรใน

ชุมชนเอง (Self Identification) โดยไม่รวมถึงกระบวนการสร้าง และกำหนดอัตลักษณ์ที่เกิดจากภายนอก (Outsider)

ตอนที่ 3 แนวคิดทุนทางสังคม

ทุนทางสังคม (Social Capital) เป็นแนวคิดที่มาจากนักคิด นักวิชาการต่างประเทศ และถูกนำมาประยุกต์ใช้ในวงวิชาการของไทยในหลากหลายสาขา ผลการศึกษา ผลการวิจัยเกี่ยวกับทุนทางสังคม ส่วนใหญ่มีข้อสรุปในเชิงบวกว่า ทุนทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่า การนิยาม การกำหนดองค์ประกอบและบทบาทของทุนทางสังคมยังมีความหลากหลาย มีจุดเน้นแตกต่างกันไปตามสถานการณ์ และแนวทางการประยุกต์ใช้ การทบทวนเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับทุนทางสังคม จึงจะกล่าวถึงแนวคิดทุนทางสังคมที่มาจากนักคิด นักวิชาการต่างประเทศ และแนวคิดทุนทางสังคมของนักวิชาการในประเทศไทย เพื่อให้เห็นรายละเอียดในทุกแง่มุม ตามลำดับหัวข้อ คือ 1) ความหมายของทุนทางสังคม 2) ประเภทของทุนทางสังคม 3) บทบาทของทุนทางสังคมต่อการพัฒนาชุมชน รายละเอียดดังนี้

3.1 ความหมายของทุนทางสังคม

Bourdieu (1986) อธิบายว่า ทุนทางสังคมเป็นความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายในสังคม ทั้งที่เป็นทางการและเป็นทางการ โดยระดับของทุนจะมีมากขึ้นขึ้นอยู่กับ ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน (Connection) ของคนที่อยู่ในเครือข่ายเดียวกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน โดยความสัมพันธ์นี้ ก่อให้เกิดการผลิตซ้ำ (Reproduction) ภายในกลุ่มและเครือข่ายของตน

Coleman (1990) ให้ความจำกัดความทุนทางสังคมตามบทบาทหน้าที่ของมันว่า ในแต่ละเครือข่าย กลุ่มหรือชุมชน โดยทุนทางสังคมเป็นชุดของความสัมพันธ์ (Set of Relationships) ระหว่างบุคคล โดยมีความคาดหวัง (Common) ความไว้วางใจ (Trust) และค่านิยม (Social Norm) ร่วมกันระหว่างบุคคลในกลุ่ม รวมทั้งสร้างบรรทัดฐานของสังคมร่วมกัน (Collective Action) เกิดการดำเนินการร่วม และพลังร่วม (Synergy)

Putnam (1995) เห็นว่าทุนทางสังคม คือ เครือข่าย (Network) บรรทัดฐาน (Norms) และความไว้วางใจในสังคม (Social Trusts) เป็นต้น ซึ่งลักษณะเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำเนินงานร่วมกัน (Collective Action) เพื่อการพัฒนา การแก้ไขปัญหาและการรักษาผลประโยชน์

ร่วมกันในสังคม ทูททางสังคมยังมีลักษณะเป็นผลประโยชน์สาธารณะ (Public Good) อันเกิดจากกิจกรรมทางสังคม

Putnam ยังได้อธิบายถึงการสร้างบรรทัดฐานของการพึ่งพาอาศัยกันในกลุ่มชน (Norms of Reciprocity) การเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อส่วนรวม (Networks of Civic Engagement) บนพื้นฐานของความไว้วางใจต่อกัน ซึ่งหากคนในสังคมร่วมกันสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ในกลุ่มชน จะเป็นการเพิ่มศักยภาพการทำงานได้มากกว่าการทำงานแบบปัจเจกบุคคล (Putnam, 2000 cited in Titeca & Vervisch, 2008)

World Bank (1999 อ้างถึงใน วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์, 2552) ได้กล่าวถึง ทูททางสังคมว่าเป็นสถาบัน (Institutions) ความสัมพันธ์ (Relationships) และบรรทัดฐานหรือจารีต (Norms) ซึ่งมีลักษณะที่เป็นทั้งคุณภาพและปริมาณของการปฏิสัมพันธ์กันของคนในสังคม โดยไม่ได้เกิดในสถาบันทั้งหมดของสังคม แต่เป็นกาวที่เชื่อมสถาบันของสังคมเข้าด้วยกันบรรทัดฐานหรือจารีตและความสัมพันธ์ในสังคมเป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในโครงสร้างของสังคม ซึ่งทำให้ผู้คนเกิดความร่วมมือเพื่อเป้าหมายที่ปรารถนาสูงสุด

ในส่วนขององค์กร นักวิชาการและนักพัฒนาคนสำคัญ ๆ ของประเทศไทย ได้ให้ความหมายของทูททางสังคมในหลากหลายมิติเช่นกัน อาทิ

อานันท์ กาญจนพันธ์ (2541) ได้กล่าวถึงทูททางสังคมว่าเป็น วิธีคิด ระบบความรู้ในการจัดการวิถีของความเป็นชุมชน ไม่ว่าจะมีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งจัดเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยวิถีคิดเชิงซ้อนและเกี่ยวข้องกับเรื่องระบบความรู้ ภูมิปัญญา อีกทั้งยังต้องอาศัยกฎเกณฑ์มากำกับกับการใช้ความรู้นั้น ซึ่งอาจเป็นในรูปจารีต ประเพณีกฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ทางสังคม พร้อมกันนั้นก็ต้องมีองค์กรเข้ามาทำหน้าที่จัดการเรื่องนั้น ๆ เช่น การใช้ทรัพยากร การจัดการทุน เป็นต้น

ประเวศ วะสี (2542 อ้างถึงใน สุจินดา สุขกำเนิด และสมพจน์ สมบูรณ์, 2542) กล่าวถึงทูททางสังคมว่า คือ การที่คนมารวมกัน เอาความดีมารวมกัน เอาความรู้มารวมกัน เรียกว่าทูททางสังคม ซึ่งนำไปสู่พลังทางสังคมที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ทุกอย่าง

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2542 อ้างถึงใน สุจินดา สุขกำเนิด และสมพจน์ สมบูรณ์, 2542) อธิบายว่าทูททางสังคม หมายถึง ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ความสามัคคี การรวมพลัง การมีองค์กร มีหน่วยที่จะจัดการ จัดระบบต่าง ๆ ในชุมชน มีศิลปวัฒนธรรม มีจุดรวมใจ มีศีลธรรม

มีความสมัครสมานรักใคร่กลมเกลียวกัน ซึ่งจะเป็นพื้นฐานในท้องถิ่นและชุมชนให้มีการพัฒนาที่เข้มแข็ง ที่จริงจังและยั่งยืน

อมรา พงศาพิชญ์ (2543) ได้ให้ความหมายทุนทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งแนวราบและแนวตั้ง ระหว่างบุคคล สถาบันและหรือองค์กร ทั้งในรูปปัจเจกบุคคล กลุ่ม และเครือข่าย รวมถึงค่านิยมและบรรทัดฐานที่สังคมยึดถือ ซึ่งมีผลต่อวิถีชีวิตและวิถีการผลิตในระดับต่าง ๆ

อนก นาคะบุตร (2545) กล่าวถึง ทุนทางสังคมในลักษณะของความเข้มแข็งของชุมชน ว่าเป็นคุณค่าเดิมที่สังคมไทยมีอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นการมีน้ำใจต่อกัน การแบ่งปันซึ่งกันและกัน ความเอื้ออาทรที่มีต่อกัน การเกาะเกี่ยวกันทางสังคม การรวมกลุ่มเป็นองค์กรหรือการจัดตั้งเป็นเครือข่ายต่าง ๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรผสมผสาน เครือข่ายโรงสีชุมชน เป็นต้น เป็นพลังทางสังคมที่เป็น Soft Power เป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนการปฏิรูปสังคมไทย และสร้างระบบภูมิคุ้มกันสังคม (Social Safety Net) ให้กับชุมชนฐานราก

กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund: SIF) (2545 อ้างถึงในวรวิฑูริ โธมรัตน์พันธ์, 2552) ให้ความสำคัญกับทุนทางสังคม โดยมองว่า ทุนของชุมชนเป็นทุนทางสังคมอย่างหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งประกอบด้วย (ทุน) ฐานทรัพยากรธรรมชาติ และฐานวัฒนธรรม ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การหลอมจิตใจหลอมความคิดและการผนึกกำลัง การสร้างทักษะในการจัดการ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งทั้งหมดจะส่งเสริมให้เกิดความเอื้ออาทรและความสามัคคี ที่ทำให้คนมีความเสียสละที่จะทำงานร่วมกัน โดยมีการรวมกำลังความคิด ความรู้ สติปัญญา และความชำนาญที่มีอยู่ไปใช้ในการจัดการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

เสรี พงศ์พิศ (2548) กล่าวถึงทุนทางสังคมว่าหมายถึง 2 ประการ คือ

1) ระบบคุณค่า ซึ่งประกอบด้วย ตัวคุณค่าที่ร้อยรัดผู้คนเข้าด้วยกันให้อยู่เป็นครอบครัว ชุมชน เป็นกฎเกณฑ์ ระเบียบ จารีตประเพณี วิถีปฏิบัติของชุมชน เป็นคุณธรรมต่าง ๆ ความไว้วางใจกัน ความเอื้ออาทรต่อกัน การพึ่งพาอาศัยกัน เป็นพรหมวิหารสี่ (เมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา) ที่ทำให้มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

2) รูปธรรมที่คุณค่าดั่งามเหล่านั้นร้อยรัด จัดระเบียบให้ปรากฏออกมาเป็นสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน สถาบันหมู่บ้าน สถาบันศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ รวมทั้ง

ชมรม สมาคม ขบวนการ องค์กรที่รวมเอาผู้คนเข้ามาร่วมกันด้วยวัตถุประสงค์บางประการ และดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2548) ได้ให้ความหมายทุนทางสังคม หมายถึง พลังที่มีอยู่ในชุมชนและสังคม ซึ่งเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มคน เพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกันบนพื้นฐานความไว้วางใจ เชื่อใจ สายใจความผูกพัน และวัฒนธรรมที่มีงามของสังคมไทย โดยผ่านองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ทุน คือ ทุนมนุษย์ ทุนที่เป็นสถาบัน และทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม ความเป็นทุนทางสังคมจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีกระบวนการผสมผสานกับพื้นฐานความไว้วางใจ เชื่อใจ และระบบความสัมพันธ์ โดยเกิดจากการสั่งสม ปรับเปลี่ยน ต่อยอดพัฒนาและสร้างขึ้นใหม่อยู่ตลอดเวลา

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (สถาบันวิจัยสังคม, 2552) ให้ความหมายของทุนทางสังคมในมิติที่หลากหลาย อาทิ มิติทางวัฒนธรรม ซึ่งทำให้สังคมชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เช่น คุณธรรม จริยธรรม ความเอื้อเฟื้อ การเคารพนับถือญาติพี่น้อง หรือทุนทางสังคมในมิติของการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งหมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น คน วัฒนธรรมหรือกลุ่ม องค์กร สถาบันที่สามารถทำให้สังคมและชุมชนนั้น ๆ ดำรงอยู่ได้ ต่อสู้กับวิกฤติปัญหาภายในชุมชนได้ และจะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในที่สุด

วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์ (2552) สรุปผลการศึกษา วิเคราะห์แนวคิดทุนทางสังคมทั้งต่างประเทศและในประเทศ เรื่อง การให้ความหมายของทุนทางสังคมมีความหลากหลาย และมีมิติต่าง ๆ มากมาย แต่แบ่งได้เป็น 2 กลุ่มหลัก คือ

1) ความหมายที่เฉพาะเจาะจง ทุนทางสังคมเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่อยู่บนพื้นฐานของความคาดหวังและค่านิยม วัฒนธรรม จารีต ประเพณีร่วมกัน มีความไว้วางใจกัน และมีการต่างตอบแทน

2) ความหมายกว้าง ๆ ที่ครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ ทั้งที่เป็นในระดับปัจเจกชน กลุ่ม องค์กร ชุมชนและเครือข่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความหมายทุนทางสังคมในทิศทางที่เป็นความหมาย ทุนของชุมชน หรือทุนของสาธารณะ อาทิ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนวัฒนธรรม ทุนที่เป็นพลังขับเคลื่อนชุมชน อันได้แก่ พลังแห่งปัญญาหรือความรู้ พลังความสามัคคี เป็นต้น

ดังนั้นทุนทางสังคมในความหมายเฉพาะเจาะจงข้างต้น จึงเป็นกระบวนการที่จะก่อให้เกิดทุนสาธารณะ หรือทุนของชุมชน ซึ่งหมายถึง ทุนทั้งหลายทั้งปวงที่เข้ามาสู่ชุมชนและ

สามารถเอื้อประโยชน์ให้แก่ชุมชนได้ เพราะหากความสัมพันธ์ของคนเป็นไปด้วยดี คนก็จะสามารถใช้ความสัมพันธ์ระหว่างกันปรับเปลี่ยนเอาทุนต่าง ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนได้

นอกจากนี้ ยังมีองค์กร นักวิชาการบางส่วนให้คำจำกัดความ ทุนทางสังคมที่มุ่งตรงไปที่การเป็นทุนต่าง ๆ ของชุมชน อาทิ

นภาพรณี หะวานนท์ (2546) ให้ความหมายทุนชุมชนว่าหมายถึง สิ่งที่คนในหรือนอกชุมชน ที่อยู่ในกลุ่มความสัมพันธ์เดียวกัน ได้สร้างหรือพัฒนาสิ่งนั้นเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิต ต่อปัจเจกบุคคล ครอบครัว และเพื่อการดำรงอยู่ของชุมชน

โกวิทย์ พวงงาม (2553) กล่าวถึงทุนทางสังคม ในความหมายของคำว่า ทุนชุมชน หมายถึง ทุนที่มีอยู่ภายในชุมชนทั้งหลาย เป็นทุนหลักที่มีความสำคัญต่อการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นที่สุด

กรมการพัฒนาชุมชน (2555) ให้ความหมายทุนชุมชน (Community Capital) หมายถึง สิ่งที่เป็นมูลค่าหรือมีคุณค่าที่มีใช้เงินตราอย่างเดียว แต่หมายถึง สิ่งที่มีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคน เช่น ทรัพยากรต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดผลผลิต รวมถึงเงินและสินทรัพย์อื่น ๆ ที่เป็นความรู้ ภูมิปัญญา ประสบการณ์ของคน ทุนทางสังคม วัฒนธรรมประเพณี ปัจจัยบริการทางโครงสร้างพื้นฐาน เป็นต้น

จากความหมายที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น จะเห็นได้ว่าการนิยามความหมายของทุนทางสังคม ยังมีความแตกต่างกันบางประการ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบท สถานการณ์ ประสบการณ์ และการนำไปประยุกต์ใช้ของนักวิชาการแต่ละคน หรือแต่ละองค์กร ข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปลักษณะความหมาย และองค์ประกอบสำคัญของทุนทางสังคม แสดงเป็นตารางได้ ดังนี้

ตารางที่ 3 วิเคราะห์ลักษณะ ความหมาย และองค์ประกอบของทุนทางสังคม

ที่มาของแนวคิด	นักวิชาการ /นักพัฒนา	ลักษณะ	ความหมาย	องค์ประกอบ
ต่าง ประเทศ	Pierre Bourdieu (1983)	นามธรรม	ความสัมพันธ์เชิงเครือข่าย	ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มและเครือข่าย
	James S. Coleman (1990)	นามธรรม	ชุดของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล	ความคาดหวัง ความไว้วางใจ ค่านิยม และบรรทัดฐานของสังคม
	Robert D. Putnam (1995, 2000)	นามธรรม	ความสัมพันธ์เชิงเครือข่าย	เครือข่าย บรรทัดฐาน ความไว้วางใจ และผลประโยชน์สาธารณะ
	World Bank (1999)	นามธรรม และรูปธรรม	สถาบัน ความสัมพันธ์ บรรทัดฐาน จารีตในสังคม	สถาบัน ความสัมพันธ์ บรรทัดฐาน และจารีต
ใน ประเทศ	อานันท์ กาญจนพันธ์ (2541)	นามธรรม และรูปธรรม	วิถีคิด ระบบความรู้ในการจัดการ ชุมชน	ความสัมพันธ์ ความรู้ ภูมิปัญญา จารีต ประเพณี กฎหมาย กฎเกณฑ์ ทางสังคม และองค์การจัดการระบบ
	ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2542)	นามธรรม และรูปธรรม	ความเข้มแข็งของชุมชน	ความสามัคคี การรวมพลัง องค์การ การจัดการระบบ ศิลปวัฒนธรรม จุดรวมใจ และศีลธรรม
	ประเวศ วะสี (2542)	นามธรรม และรูปธรรม	การที่มีคน ความดี และความรู้ มารวมกัน	คน ความดี และความรู้
	อมรา พงศาพิชญ์ (2543)	นามธรรม	ความสัมพันธ์ทางสังคม ค่านิยม และบรรทัดฐาน	ความสัมพันธ์ทางสังคม ค่านิยม และบรรทัดฐาน
	อเนก นาคะบุตร (2545)	นามธรรม และรูปธรรม	ความเข้มแข็งของชุมชน	การมีน้ำใจ การแบ่งปัน ความเอื้อ อาทร การเกาะเกี่ยวทางสังคม และ การรวมกลุ่มเป็นองค์กร/เครือข่าย
	กองทุนเพื่อการลงทุน ทางสังคม (2545)	นามธรรม และรูปธรรม	ทุนของชุมชนที่ทำให้ชุมชน เข้มแข็ง	ทรัพยากรธรรมชาติ ความเอื้อเพื่อ การหลอมจิตใจ ความคิดและการฝึก กำลัง ทักษะการจัดการ และ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้
	นภาพรณี หะวานนท์ (2546)	นามธรรม และรูปธรรม	สิ่งที่สร้างหรือพัฒนาเพื่อ ประโยชน์ในการดำรง ชีวิต	ความรู้ ความสัมพันธ์ทางสังคม จิตวิญญาณ

ตารางที่ 3 วิเคราะห์ลักษณะ ความหมาย และองค์ประกอบของทุนทางสังคม (ต่อ)

ที่มาของแนวคิด	นักวิชาการ / นักพัฒนา	ลักษณะ	ความหมาย	องค์ประกอบ
ในประเทศ	เสรี พงศ์พิศ (2548)	นามธรรม และรูปธรรม	- ระบบคุณค่า - สถาบันที่เกิดจากระบบคุณค่า	- ระบบคุณค่า: คุณค่าของสังคม กฎเกณฑ์ ระเบียบ จารีต ประเพณี วิถีปฏิบัติ คุณธรรม ความไว้วางใจกัน ความเอื้ออาทรและการพึ่งพาอาศัยกัน - สถาบัน ชมรม สมาคม องค์กร
	สนง.คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2548)	นามธรรม และรูปธรรม	พลังที่มีอยู่ในชุมชนและสังคม	ความไว้วางใจ เชื่อใจ ความผูกพัน และ วัฒนธรรม โดยผ่านทุนมนุษย์ ทุน สถาบัน และทุนทางปัญญา และ วัฒนธรรม
	สถาบันวิจัยสังคม (2550)	นามธรรม และรูปธรรม	วัฒนธรรม และสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน	คุณธรรม จริยธรรม ความเอื้อเฟื้อ การเคารพนับถือ และคน กลุ่ม องค์กร สถาบัน
	วรุดิ โรมรัตน์พันธ์ (2552)	นามธรรม และรูปธรรม	- ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล - ทุนของชุมชนหรือสาธารณะ	ความคาดหวัง ค่านิยม วัฒนธรรม จารีต ประเพณี ความไว้วางใจกัน การต่างตอบแทน และทุนต่าง ๆ
	โกวิทย์ พวงงาม (2553)	นามธรรม และรูปธรรม	ทุนที่มีในชุมชน	ทุนต่าง ๆ
	กรมการพัฒนาชุมชน (2555)	นามธรรม และรูปธรรม	สิ่งที่เป็นมูลค่าหรือมี คุณค่าที่สำคัญต่อชีวิต ความเป็นอยู่ของคน	ทุนต่าง ๆ

จากตาราง สรุปได้ว่า แนวคิดของต่างประเทศให้ความหมายทุนทางสังคมในลักษณะที่เป็นนามธรรม หรือสิ่งที่คุณไม่สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส แต่รับรู้ได้ด้วยความรู้สึก โดยหมายถึงความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งในระดับปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรและเครือข่าย มีองค์ประกอบสำคัญ คือ ความไว้วางใจกัน มีบรรทัดฐาน จารีต ค่านิยมร่วมกัน ทุนทางสังคมเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี การพึ่งพาอาศัยกัน จนเกิดเป็นพลังร่วมทางสังคมที่จะดำเนินงานหรือแก้ปัญหาส่วนรวม ยกเว้นแนวคิดของ World Bank ที่ให้ความหมายทั้งนามธรรมและรูปธรรม หรือสิ่งที่ปรากฏจริงซึ่งทำให้เกิดการรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสของคน โดยเห็นว่าสถาบันทางสังคมเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งของทุนทางสังคม ในฐานะเป็นตัวเชื่อมโยงสถาบันต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ส่วนแนวคิด

ทุนทางสังคมในประเทศไทย มีทั้งที่ให้ความหมายในลักษณะเป็นนามธรรม หมายถึง ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ความไว้วางใจกัน การมีบรรทัดฐานจารีตร่วมกัน และทุนทางสังคมในลักษณะนามธรรมผสมรูปธรรม ที่นอกเหนือจากสถาบัน กลุ่ม องค์กร และเครือข่ายแล้ว ยังมีการนำทุนลักษณะอื่น ๆ มาเป็นทุนทางสังคมด้วย เช่น มนุษย์ วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ สิทธิทรัพย์สินประเภทเงิน ภูมิปัญญา โครงสร้างพื้นฐานของชุมชน เป็นต้น

3.2 ประเภทของทุนทางสังคม

ดังที่กล่าวข้างต้นแล้วว่า นอกจากทุนทางสังคมที่หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมเชิงเครือข่ายแล้ว ยังมีการให้ความหมายในลักษณะกว้าง ๆ ที่รวมเอาทุนประเภทต่าง ๆ มาเป็นทุนทางสังคมด้วย ซึ่งมีการแบ่งประเภทแตกต่างกัน อาทิ

Flora (2004) ได้พัฒนารูปแบบทุนชุมชน (Community Capital) โดยเห็นว่าชุมชนประกอบด้วย ทุนใน 7 รูป ซึ่งแต่ละชุมชนจะมีลักษณะ และระดับของทุนแตกต่างกันไปขึ้นกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจหรือบรรยากาศ ทุนทั้ง 7 รูปนี้ ได้แก่

1) ทุนมนุษย์ (Human Capital) หมายถึง ทักษะความสามารถของคน ความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรและองค์ความรู้เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจและการปฏิบัติ รวมทั้งภาวะผู้นำ การก้าวข้ามความแตกต่าง และความสามารถในการรวมคนหรือสร้างการมีส่วนร่วม การทำงานเชิงรุกเพื่อสร้างอนาคตให้กับชุมชนหรือกลุ่ม

2) ทุนทางสังคม (Social Capital) หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างคน องค์กรและสังคม ใน 2 ลักษณะ คือ

2.1) ทุนผูกพันทางสังคม (Bonding Social Capital) คือ ความสัมพันธ์ใกล้ชิดที่สร้างความสามัคคีภายในชุมชน

2.2) ทุนเชื่อมต่อทางสังคม (Bridging Social Capital) คือ สิ่งที่จะมาช่วยสร้างและธำรงรักษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรและชุมชน

3) ทุนธรรมชาติ (Natural Capital) หมายถึง สิทธิทรัพย์ที่มีในท้องที่ ซึ่งรวมถึงทรัพยากร ลักษณะเด่นและความงดงามตามธรรมชาติ

4) ทุนทางการเงิน (Financial Capital) หมายถึง ทรัพยากรทางการเงินที่จะช่วยเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชน สนับสนุนประชาชน สังคม ผู้ประกอบการ และสะสมความมั่งคั่งเพื่อการพัฒนาชุมชนในอนาคต

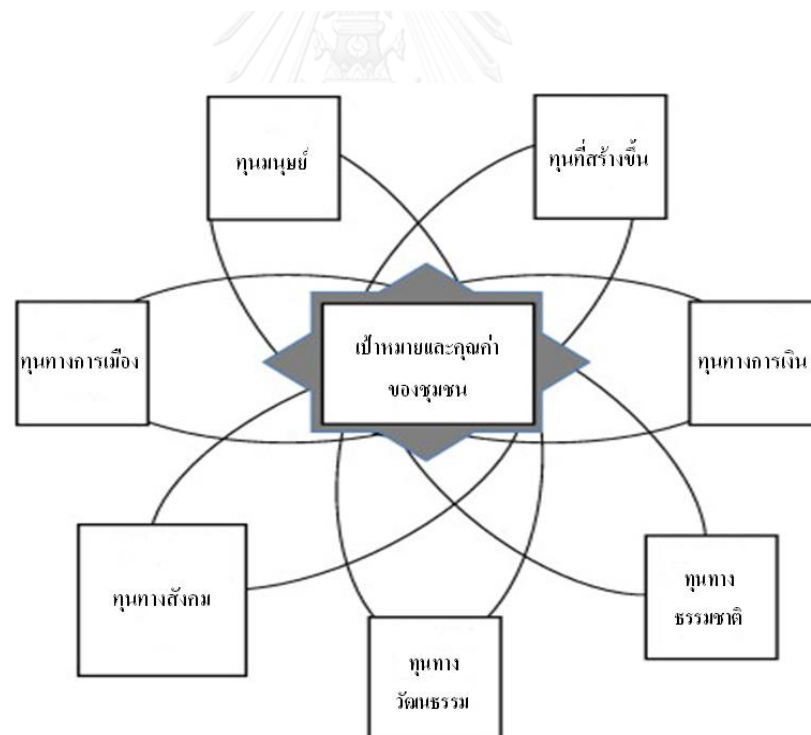
5) ทุนสร้างขึ้น (Built Capital) หมายถึง โครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ที่ช่วยสนับสนุนชุมชน เช่น โทรคมนาคม นิคมอุตสาหกรรม ถนนหลวง ระบบน้ำและการระบายน้ำ เป็นต้น

6) ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) หมายถึง วิธีการเรียนรู้และการปฏิบัติตน รวมถึงวงจรการรับรู้และความรู้สึกต่อสิ่งที่มีคุณค่า การช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ วิธีคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม รวมถึงเทศกาล ภาษา การรวมกลุ่มทำงาน

7) ทุนทางการเมือง (Political Capital) หมายถึง ความสามารถในการดำรงมาตรฐาน กฎ ระเบียบและการบังคับใช้ ซึ่งสะท้อนถึงอำนาจและการใช้อำนาจของชุมชน

รูปแบบทุนชุมชน (Community Capitals Model) ของ Flora ซึ่งประกอบด้วยทุน 7 ฐาน แสดงความสัมพันธ์ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 6 รูปแบบทุนชุมชนตามแนวคิดของ Flora

ที่มา: Flora (2004)

Hart (1999 cited in Brandon and Patrizia, 2011) ได้เสนอว่ามีทุนอยู่ 3 ทุนที่เรียกว่า ทุนชุมชน และเป็นตัวชี้วัดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน คือ

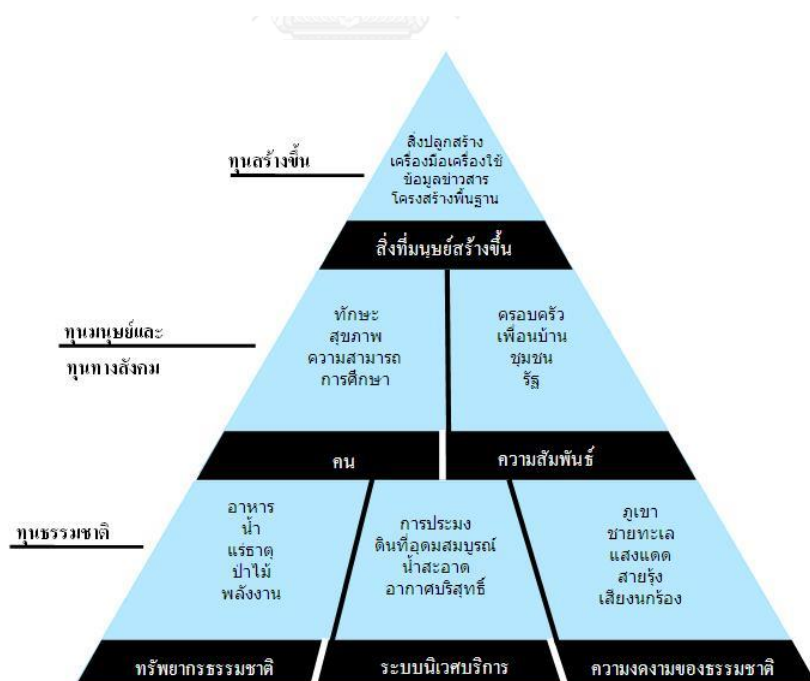
1) ทุนที่สร้างขึ้น (Built Capital) ได้แก่ สิ่งปลูกสร้าง เครื่องมือเครื่องใช้ ข้อมูล โครงสร้างพื้นฐาน

2) ทุนมนุษย์และทุนทางสังคม (Human and Social Capital) แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ คน (People) ซึ่งเกี่ยวข้องกับทักษะ สุขภาพ ความสามารถ การศึกษา และความสัมพันธ์ระหว่างกัน (Connections) ในรูปของครอบครัว เพื่อนบ้าน ชุมชน กลุ่มคน รัฐ

3) ทุนธรรมชาติ (Natural Capital) แสดงใน 3 รูปแบบคือ (1) ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources) เช่น อาหาร น้ำ แร่ธาตุ ป่าไม้ พลังงาน เป็นต้น (2) ระบบบริการ (Eco-system Service) เช่น การประมง ความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำสะอาด อากาศบริสุทธิ์ เป็นต้น และ (3) ความงดงามของธรรมชาติ (Beauty of Nature)

รูปแบบทุนชุมชนของ Hart แสดงได้ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 7 รูปแบบทุนชุมชนตามแนวคิดของ Hart

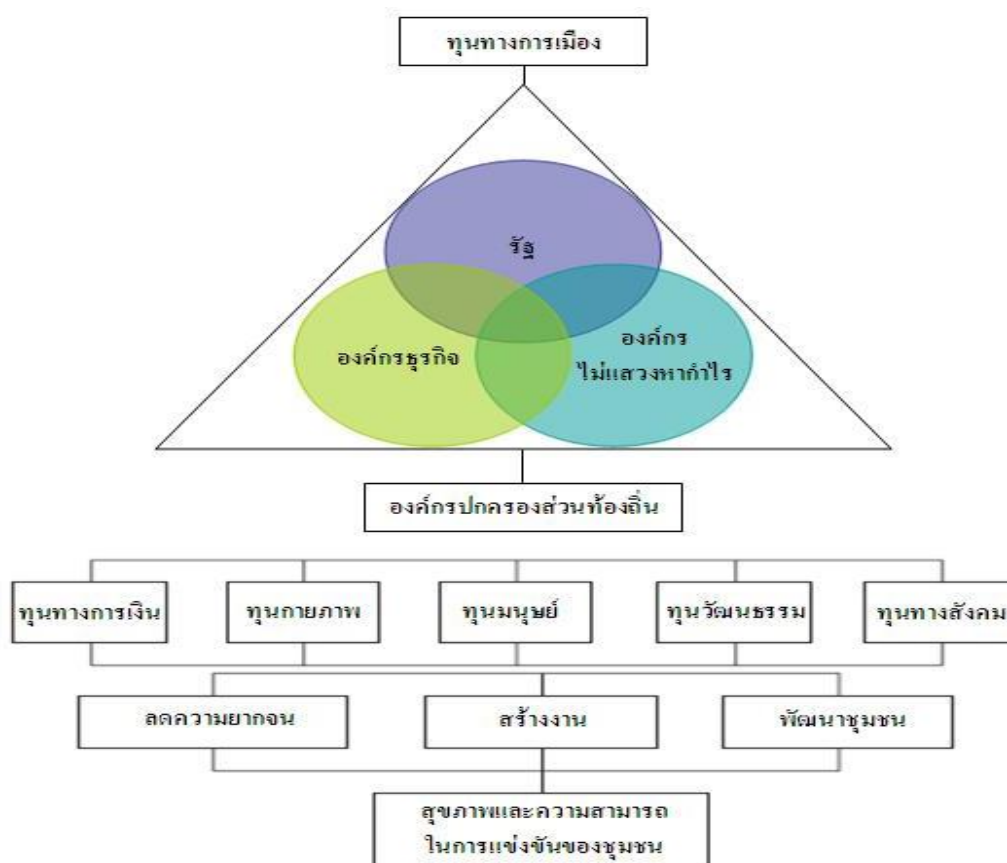
ที่มา: Hart (1999 cited in Brandon and Lombardi, 2011)

Johnson (2002) ได้แบ่งประเภททุนชุมชน (Community Capital) ตามแหล่งที่มา ได้ 5 ประเภท ซึ่งมีส่วนช่วยส่งเสริมกลยุทธ์ของกิจการต่าง ๆ ที่สามารถลดความยากจน ช่วยสร้างงาน พัฒนาสุขภาพ และความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของชุมชนได้ ได้แก่

- 1) ทุนทางการเงิน (Financial Capital) โดยรวมถึงสินทรัพย์ของบุคคลและองค์กรในชุมชน
- 2) ทุนทางกายภาพ (Physical Capital) หมายถึง สินทรัพย์ที่เป็นโครงสร้างพื้นฐาน อาทิ ถนนทางหลวง รถไฟ สนามบิน ระบบสื่อสารโทรคมนาคม เป็นต้น
- 3) ทุนมนุษย์ (Human Capital) หมายถึง คนที่มีความสามารถสร้างสรรค์นวัตกรรมและความคิดริเริ่มใหม่ ๆ
- 4) ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) หมายถึง วิธีการปฏิบัติของคน ค่านิยม ทัศนคติ ศิลธรรม ความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตปัจจุบันและโอกาสในอนาคต
- 5) ทุนทางสังคม (Social Capital) หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในระบบสังคม และความรู้สึกมั่นคง การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมถึงการบริการ ข่าวสารข้อมูล และการติดต่อกับสังคมใหม่ ๆ

ทุนชุมชนตามแนวคิดของ Johnson แสดงได้ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 8 ทูมชุมชนตามรูปแบบการเสริมสร้างสุขภาพและความสามารถในการแข่งขันของชุมชน
ตามแนวคิดของ Johnson

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ที่มา: Johnson (2002)

สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (2543) จำแนกทุนทางสังคมจากข้อมูลทุนทางสังคมที่มี
ในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยเป็น 3 กลุ่ม คือ

- 1) ธรรมชาติที่มนุษย์รู้จักจะใช้อย่างเอื้ออาทร
- 2) ความเชื่อความคิดอ่าน การประดิษฐ์คิดค้น สิ่งประดิษฐ์คิดค้น ทั้งที่เป็นวัตถุ
และนามธรรม ที่เอื้อให้มนุษย์กับธรรมชาติและมนุษย์กับมนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทรต่อกัน
- 3) เงินที่ถูกลำมาใช้เพื่อสนับสนุนให้ทุนทางสังคมข้างต้น นำพามนุษย์ไปสู่
ความสุข และสังคมก้าวไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

โดยสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (2545 อ้างถึงใน วิลาวรรณ์ ดำจตุติ, 2550) ได้แบ่ง
 ทูทางสังคมออกเป็นประเภทต่าง ๆ อาทิ ทูทางปัญญา (Spiral Capital) ทูมนุษย์ ทูทาง
 วัฒนธรรม กองทุนสาธารณะ (Public Fund) และพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Public
 Space or Culture Space) เป็นต้น โดยทูเหล่านี้จะมีความเชื่อมโยงกับองค์ประกอบต่าง ๆ ได้แก่
 ศาสนาธรรมหรือหลักธรรมในศาสนา สำนักท้องถิ่น ทรัพยากรบุคคลและเครือข่ายบุคคล ทูทาง
 ทรัพยากร วิถีชีวิตทางวัฒนธรรม และความเอื้ออาทร

เสรี พงศ์พิศ และวิชิต นันทสุวรรณ (2545) ได้กล่าวถึงทูทางสังคม ในมิติ
 ทูชุมชนว่าหมายถึง ทูธรรมชาติ ทูทรัพยากร ทูที่เป็นผลผลิต ทูที่มีการสะสม ทูความรู้
 ภูมิปัญญา ทูทางสังคมหรือความไว้วางใจ และความเป็นพี่น้องของผู้คนในชุมชน

อเนก นาคะบุตร (2545) จำแนกทูทางสังคมที่เป็นมรดกตกทอดในสังคมไทยเป็น
 5 รูปแบบ ได้แก่

- 1) จิตวิญญาณระบบคุณค่า สำนักท้องถิ่น ความภาคภูมิใจที่มีต่อฐานบ้านเกิด
 (Spirit Capital)
- 2) ทูทางภูมิปัญญา ซึ่งมีอยู่ในท้องถิ่นทั้งในด้านการใช้ชีวิต การประกอบอาชีพ
 การจัดการทรัพยากร การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ ชุมชนกับชุมชนอื่น
 ข้างเคียง
- 3) ทรัพยากรมนุษย์หรือทรัพยากรบุคคล เป็นทูที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ ความรัก
 เพื่อน ความรักศรัทธาของคนไทย ผู้นำทั้งที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ผู้นำอาวุโส ผู้นำทาง
 การเกษตร ผู้นำสตรี เยาวชน ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสามารถระดับหนึ่ง และมีความพร้อมที่จะปรับตัวเข้าสู่
 ความร่วมมือระหว่างองค์กรกับองค์กร เครือข่ายกับเครือข่าย
- 4) ทูทางทรัพยากรธรรมชาติ เป็นทูทางสังคมในการสร้างฐานอาชีพ
 ฐานเศรษฐกิจ ฐานการมีชีวิตอยู่รอดของชุมชน
- 5) การจัดการกองทุนสาธารณะชุมชน (Social Fund) เป็นการจัดการทูทาง
 เศรษฐกิจที่เป็นทั้งปัจจัยการผลิต และปัจจัยการดำรงชีวิต เช่น กองทุนฌาปนกิจ ธนาคารข้าว กลุ่ม
 ออมทรัพย์ ธนาคารควาย เป็นต้น

นภากรณ์ หะวานนท์ (2554) จำแนกทุนชุมชนออกเป็น 3 มิติ ได้แก่

1) ทุนความรู้ หมายถึง สิ่งที่คนในชุมชนสร้างขึ้นจากความจำเป็นหรือสำคัญใน ทุนความรู้จะมีการสืบสาน ปรับเปลี่ยนและสะสมกันมาจนกลายเป็นระบบความรู้ในเรื่องต่าง ๆ และ ถ่ายทอดจนกลายเป็นความรู้ที่มีคุณค่าต่อการดำเนินวิถีชีวิตในชุมชน

2) ทุนสังคม หมายถึง ทรัพยากรหรือจุดแข็งสำคัญที่มีคุณค่าอย่างยิ่งสำหรับ การดำรงชีวิตของคนในชุมชน เช่น ความสัมพันธ์ เครือข่ายความร่วมมือ ความสัมพันธ์ทางสายเลือด หรือเครือญาติที่มีการพึ่งพาอาศัยกัน เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่ตั้งบนพื้นฐานความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ แต่เกิดจากจิตสำนึก ความเอื้ออาทร ความไว้วางใจและความเชื่อมั่นที่มีต่อกัน

3) ทุนจิตวิญญาณ หมายถึง อุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อ ระบบคุณธรรม และจริยธรรมที่คนในชุมชนได้ร่วมกันสร้างขึ้นมาด้วยการเห็นว่าเป็นสิ่งดีงามที่คนในชุมชนยึดถือร่วมกัน เช่น การนับถือบรรพบุรุษ การปฏิบัติตามประเพณี วัฒนธรรม เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2548: 13 – 17) จำแนกขอบเขตหรือองค์ประกอบของทุนทางสังคมควรประกอบด้วย 3 ทุน ได้แก่

1) ทุนมนุษย์ คือ บุคคลทั่วไปและผู้นำทางสังคม อาทิ ปราชญ์ชาวบ้าน อาสาสมัครที่มีความรัก ความไว้น้ำใจเชื่อใจ มีน้ำใจและเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ มีความเชื่อในระบบ คุณค่าและหลักศีลธรรมที่ดี เช่น มีคุณธรรม วินัย ความซื่อสัตย์ และมีจิตสำนึกธารณะที่รู้จักทำ ประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม เป็นต้น

2) ทุนสถาบัน ประกอบด้วย 3 สถาบันหลัก ได้แก่ สถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันศาสนา และสถาบันครอบครัว สถาบันสำคัญในสังคม อาทิ สถาบันการศึกษา สถาบันการเมือง องค์กรต่าง ๆ อาทิ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน องค์กรประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน สื่อมวลชน สถาบันเหล่านี้จะมีบทบาทสนับสนุนให้เกิดพลังของคนในชุมชน ในสังคม รวมไปถึง การออก กฎหมายและระเบียบปฏิบัติของสังคมที่ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้

3) ทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม ได้แก่ ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมไทย จารีตประเพณีที่ดีงาม และสถาปัตยกรรมต่าง ๆ อาทิ แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน

โกวิท พวงงาม (2553) แบ่งประเภททุนของชุมชนออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่

1) ทุนพื้นฐาน (Basic Capital) ได้แก่ ระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ เพราะถือเป็น ปัจจัยขั้นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของชุมชน ซึ่งเป็นตัวเสริมให้การดำเนินงานของชุมชนสำเร็จได้

2) ทุนธรรมชาติ (Natural Capital) ได้แก่ ดิน น้ำ แร่ธาตุ อากาศ ป่าไม้ ทุนประเภทนี้จะเป็นปัจจัยสำคัญในการรองรับการผลิตของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายในโลก ชุมชนที่มีฐานทรัพยากรธรรมชาติและสามารถนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ โดยมีการบำรุงรักษาไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมให้หมดไป ก่อให้เกิดเป็นผลผลิตที่อาศัยฐานทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เรียกว่า ทุนธรรมชาติ

3) ทุนแห่งชีวิตหรือทุนสร้างสรรค์ เป็นกลไกแห่งความพยายามสร้างคุณภาพในธรรมชาติ เป็นเหตุให้เกิดสภาพการพึ่งพาซึ่งกันและกันอย่างยาวนาน

4) ทุนมนุษย์ (Human Capital) หมายถึง ความเป็นมนุษย์ที่มีพลัง มีศักดิ์ศรี และมีความเสมอภาค

5) ทุนความรู้ ภูมิปัญญา (Knowledge Wisdom Capital) หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นจากกระบวนการคิดของชาวบ้านเอง ซึ่งผ่านประสบการณ์ทดลองแนวคิดของตนเองด้วยการปรับใช้ในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ถือเป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้ง 3 มิติ คือ กว้าง ยาว ลึก โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่มาใช้ในการแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตของตนและชุมชนได้อย่างภาคภูมิ ภูมิปัญญาอาจจะเกิดขึ้นจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันหมด ไม่แยกส่วน

6) ทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) สามารถจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม เช่น ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ระบบความสัมพันธ์ คุณลักษณะของความเป็นมนุษย์ของคนในแต่ละชุมชน และวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม เช่น งานหัตถกรรม เครื่องมือ เครื่องใช้ ผลผลิตในรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้น

7) ทุนทางสังคม (Social Capital) หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ก่อตัวขึ้นในชุมชน หรือกฎเกณฑ์ทางสังคมที่ร้อยรัดผู้คนให้อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน มีน้ำใจ เอื้ออาทร พึ่งพาอาศัยกัน ไว้นื้อเชื่อใจต่อกัน การมีคุณธรรม จิตสำนึกสาธารณะ รวมถึงจารีตประเพณี ความเชื่อ วัฒนธรรม การมีจิตสำนึกร่วมอันประกอบด้วยความรักความผูกพันที่คนในชุมชนมีต่อกัน ความสามัคคีปรองดองและการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม

กรมการพัฒนาชุมชน (2555) จำแนกทุนชุมชนออกเป็น 5 ประเภท คือ

1) ทุนมนุษย์ (Human Capital) หมายถึง คุณสมบัติด้านต่าง ๆ ของคนทุกเพศ ทุกวัยในชุมชน ที่มีคุณสมบัติในด้านสุขภาพอนามัยหรืออายุขัย ด้านการศึกษา ภูมิปัญญาหรือขีดความสามารถ ด้านฐานะเศรษฐกิจ ความยากจน ร่ำรวยของคนในครัวเรือน ฯลฯ

2) ทุนสังคม (Social Capital) หมายถึง ทรัพยากรทางสังคมที่ประชาชนใช้ เพื่อกำหนดทิศทางชีวิต รวมทั้งความไว้วางใจ การยอมรับซึ่งกันและกันในชุมชน กลุ่มองค์กร เครือข่ายภาคประชาชน ประชาสังคม ความเชื่อถือศรัทธา รวมถึงวัฒนธรรมที่สืบทอดมายาวนาน

3) ทุนกายภาพ (Physical Capital) หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์ได้สร้างขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกต่อการดำเนินชีวิต หรือเป็นปัจจัยพื้นฐานในการผลิตที่สนับสนุนการดำรงชีพของประชาชน ได้แก่ การคมนาคมขนส่ง ระบบไฟฟ้า ประปา ระบบพลังงาน การสื่อสารโทรคมนาคม โบราณวัตถุ โบราณสถาน หรือสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ

4) ทุนธรรมชาติ (Natural Capital) หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เป็นตัวกำหนดศักยภาพในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชนในชุมชน ได้แก่ แหล่งน้ำธรรมชาติ ป่าไม้ ดิน น้ำ ภูเขา ทะเล เกาะ สัตว์ป่า แร่ธาตุ พลังงาน น้ำพุ พืชพรรณ ัญญาหารธรรมชาติ

5) ทุนการเงิน (Financial Capital) หมายถึง ทรัพยากรที่เป็นตัวเงินตรา รวมถึงโอกาสที่ประชาชนใช้เพื่อการดำรงชีพ ได้แก่ ทุนทางการเงินที่มาจากออม ที่เป็นเงินสด เงินฝาก สัตว์เลี้ยง อัญมณี และทุนที่มาจากรายได้อื่น ได้แก่ เงินบำนาญ ค่าตอบแทนที่ได้จากรัฐ และเงินกองทุนต่าง ๆ

การแบ่งประเภทหรือการจัดกลุ่มทุนทางสังคมที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สามารถประมวล วิเคราะห์และสรุปเป็นตารางได้ ดังนี้

ตารางที่ 4 วิเคราะห์ประเภทของทุนทางสังคม

ที่มาของแนวคิด	นักวิชาการ/นักพัฒนา	ประเภทของทุนทางสังคม									
		ทุนมนุษย์	ทุนทางสังคม	ทุนทางวัฒนธรรม	ทุนทางการเงิน	ทุนทางการเมือง	ทุนทรัพยากรฯ	ทุนสร้างขึ้น	ทุนความรู้ ภูมิปัญญา	ทุนกายภาพ/พื้นฐาน	ทุนสถาบัน
ต่าง ประเทศ	Cornelia B. Flora (2004)	*	*	*	*	*	*	*			
	Moureen Hart (1999)	*	*				*	*			
	James H. Johnson (2002)	*	*	*	*			*			
ใน ประเทศ	สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (2543)		*		*		*	*			
	เสรี พงศ์พิศ และ วิชิต นันทสุวรรณ (2545)		*				*	*	*		
	อเนก นาคะบุตร (2545)	*	*		*		*		*		
	นภาพรณี ทะวานนท์ (2546)		*	*					*		
	สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2548)	*		*					*		*
	โกวิทย์ พวงงาม (2553)	*	*	*			*	*	*	*	
กรมการพัฒนาชุมชน (2555)	*	*		*		*			*		

จากตาราง การแบ่งประเภททุนทางสังคม ซึ่งเป็นการแบ่งประเภทเพื่อปฏิบัติงานพัฒนาในพื้นที่ชุมชน ให้ความสำคัญกับทุนทางสังคม (ในความหมายของความผูกพันทางสังคม) ทุนมนุษย์ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนสร้างขึ้น ทุนทางการเงิน ทุนทางวัฒนธรรม และทุนความรู้ ภูมิปัญญา

3.3 บทบาทของทุนทางสังคมต่อการพัฒนาชุมชน

แนวคิดทุนทางสังคมถูกนำไปใช้ในหลากหลายสาขาวิชา อาทิ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ การแพทย์และสาธารณสุข การศึกษา การบริหารธุรกิจ เป็นต้น โดยภาพรวมแนวคิดและงานวิจัยต่าง ๆ ล้วนแสดงให้เห็นผลประโยชน์ของทุนทางสังคม และการนำทุนทางสังคมไปใช้ โดยมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยยะว่าพื้นที่ใดมีทุนทางสังคมมาก ก็จะเอื้อประโยชน์ต่อพื้นที่นั้น ๆ สูงมากด้วย

Taylor (2011) ได้อ้างอิงคำอธิบายของ The UK Office of National Statistics เกี่ยวกับรูปแบบการแสดงความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมใน 3 ลักษณะ ที่สะท้อนถึงบทบาทความสำคัญและประโยชน์ของทุนทางสังคม คือ

1) ทุนผูกพันทางสังคม (Bonding Social Capital) หมายถึง ความผูกพันระหว่างคนที่ต้องเผชิญกันสถานการณ์เดียวกันหรือมีปัญหาาร่วมกัน เป็นความผูกพันจากภายใน (Inward Looking) ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกัน คือ เมื่อคนหนึ่งได้ประโยชน์เท่ากับอีกคนหนึ่งได้รับผลประโยชน์เช่นกัน และในทางตรงกันข้าม หากคนหนึ่งเสียประโยชน์ก็เท่ากับคนในกลุ่มเสียผลประโยชน์

2) ทุนสะพานเชื่อมต่อทางสังคม (Bridging Social Capital) หมายถึง การรวมตัวของคนที่มีความใกล้ชิดกันแต่ไม่มากเหมือนเช่นทุนผูกพันทางสังคม เป็นความผูกพันจากภายนอก (Outward Looking) เช่น มิตรภาพระหว่างเพื่อนที่ไม่ถึงกับสนิทกัน ผู้ร่วมงาน และผู้ที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน อาทิ การเชื่อมโยงการใช้ประโยชน์ของทรัพย์สิน การกระจายข้อมูลข่าวสารในวงที่กว้างขึ้น เป็นต้น

3) ทุนเชื่อมโยงทางสังคม (Linking Social Capital) หมายถึง การเชื่อมโยงที่แผ่กระจายไปในกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ซึ่งเป็นความผูกพันที่พิจารณาจากภายนอก เช่นเดียวกับประเภทที่ 2 แต่มีวงที่กว้างมากกว่า โดยเป็นการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม ชุมชน ที่ช่วยให้ชุมชนสามารถเข้าถึงทรัพยากรและข้อมูลข่าวสารที่แตกต่างและหลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันที่ต้องเผชิญกับปัญหาที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

The University of Minnesota Extension Center (2013) ได้กล่าวถึงทุนทางสังคมซึ่งแสดงออกใน 3 รูปแบบเครือข่าย คือ เครือข่ายความผูกพัน (Bonding Networks) เครือข่ายสะพานเชื่อมต่อ (Bridging Networks) และเครือข่ายเชื่อมโยง (Linking Networks) ว่ามีคุณค่าต่อวิถีชีวิตบุคคลและของชุมชน และอ้างอิงรายงานผลการศึกษาของมหาวิทยาลัยฮาร์เวิร์คที่สรุปว่าทุนทางสังคมทำให้ชุมชนดีขึ้น โดยทำให้

- 1) ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น ซึ่งพิจารณาได้จากการที่ประชาชนใช้เวลาว่าง กิจกรรมองค์กรชุมชนมากขึ้น มีอาสาสมัครมากขึ้น ประชาชนใช้สิทธิออกเสียงมากขึ้น ประชาชนใช้เวลาใน การปฏิสัมพันธ์กับครอบครัว เพื่อน และเพื่อนบ้านมากขึ้น
- 2) สวัสดิการสำหรับเด็กที่ดีขึ้น ซึ่งพิจารณาได้จากอัตราการตายของทารกลดลง เด็กแรกเกิดที่มีน้ำหนักน้อยลดลง การตั้งครรถันวัยรุ่นลดลง อัตราการออกโรงเรียนกลางคันลดลง ความรุนแรงในชุมชนลดลง
- 3) การศึกษาที่ดีขึ้น ซึ่งพิจารณาได้จากผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนดีขึ้นตามมาตรฐาน ด้านต่างๆ โรงเรียนมีสถานภาพเท่าเทียมกัน
- 4) มีความปลอดภัย ซึ่งพิจารณาได้จากอัตราการเกิดอาชญากรรมและความรุนแรงต่าง ๆ ลดลง
- 5) การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งพิจารณาได้จากการมีเครือข่ายช่วยเหลือ การมีงานทำของประชาชน การสร้างสรรค์ประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้กับสมาชิก ความร่วมมือและการสื่อสารในการช่วยให้ผู้นำทางธุรกิจได้แสดงบทบาทในชุมชน ลูกจ้างในบริษัท ห้างร้านมีการสร้างสรรค์และปรับตัวเพื่อเปลี่ยนแปลง
- 6) สุขภาพชุมชนและสุขภาวะของบุคคล ซึ่งพิจารณาได้จากประชาชนที่ร่วมกิจกรรมสังคมมีความสุขและสุขภาพดีขึ้น มีความต้องการรับรู้เรื่องสุขภาพมากขึ้น มีการเฝ้าระวังสุขภาพตนเองมากขึ้น สังคมมีการสนับสนุน ช่วยเหลือเมื่อมีการเจ็บป่วยทำให้ฟื้นตัวเร็วขึ้น ลดความเสี่ยงด้านสุขภาพ มีภูมิคุ้มกันจากเชื้อโรค
- 7) มีความเป็นประชาธิปไตย พิจารณาได้จากการมีธรรมาภิบาลและประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ มีการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมนันทนาการ สังคม หรือโครงการเพื่อชุมชน มีการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายกว้างขวางที่สมาชิกทุกคนสามารถเข้าถึงหน่วยงานรัฐได้ กลุ่มต่าง ๆ เปิดโอกาสให้ประชาชนเป็นผู้กำหนดแนวทาง เรียนรู้ ร่วมปฏิบัติการและสร้างสรรค์ความร่วมมือ

ในประเทศไทย ได้มีการศึกษาทุนทางสังคมที่สะท้อนให้เห็นบทบาทของทุนทางสังคมทั้งในระดับมหภาคและระดับจุลภาค อาทิ

ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ (2547) ได้ศึกษาวาทกรรมทุนทางสังคม: กระบวนการสร้างแนวคิดและปฏิบัติการในบริบทการพัฒนาของไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2540 – 2546 สรุปว่าทุนทางสังคมมีบทบาทเกี่ยวเนื่องในงานวิชาการหลายสาขา มีการบูรณาการจนมีลักษณะเป็นตัวประสานระหว่างสาขาวิชาหรือเป็นสหสาขาวิชา ทุนทางสังคมมี 3 กลุ่มลักษณะ คือ ทุนทางสังคมที่เกิดจากการมีสิ่งยึดเหนี่ยวเดียวกัน เช่น ความเป็นชาติเดียวกัน การนับถือศาสนาเดียวกัน ทุนทางสังคมที่มาจาก

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ซึ่งจะเอื้อให้เกิดประโยชน์ต่อกัน ทุนลักษณะนี้มีความเป็นนามธรรมสูง ทำให้เกิดความเชื่อใจ และความไว้วางใจกันมาก และยังนำไปสู่การรับรองอีกบุคคลหนึ่งได้ด้วย หรือที่เรียกว่าระบบอุปถัมภ์ และทุนทางสังคมที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นของส่วนรวม ถือเป็นทุนของสังคม เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ ได้ประมวลการนำแนวคิดทุนทางสังคม ในความหมายของความสัมพันธ์ทางสังคมที่นำไปสู่ความร่วมมือกันของคนในสังคมไปใช้ในลักษณะต่าง ๆ ใน 4 มิติ คือ 1) เศรษฐกิจ อาทิ เศรษฐกิจชุมชน ธุรกิจส่วนตัวหรือครอบครัว 2) ประชาสังคม อาทิ การเคลื่อนไหวด้านสุขภาพ การเคลื่อนไหวด้านการเมือง การเคลื่อนไหวด้านประเด็นสังคมอื่น ๆ เป็นต้น 3) วิชาการ อาทิ สหสาขาวิชา การเปิดพื้นที่ทางวิชาการ เป็นต้น และ 4) วิถีชีวิต อาทิ ภูมิคุ้มกันทางสังคม (Social Safety Net) การดำรงชีพ ทุนชีวิต ทุนชุมชน เป็นต้น

พัฒน์พงศ์ สุกิจปาณีนิจ (2552) ได้ศึกษาทุนทางสังคมกับการพัฒนาประเทศ พบว่า ทุนทางสังคมมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมให้เอื้อประโยชน์ต่อกัน คือ

1) การพัฒนาเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมที่ดีงามจะมีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพคนและแรงงานที่มีความรู้คู่คุณธรรม ซึ่งคนเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจระยะยาว อีกทั้งคุณค่า เอกลักษณ์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถใช้ในการสร้างมูลค่าเพิ่มในสินค้าและบริการ เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันสู่ตลาดโลก และช่วยเสริมประสิทธิภาพในการผลิต การค้า และการบริการ นอกจากนี้ การรวมกลุ่มโดยอาศัยวัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างความตระหนักถึงความสำคัญและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า ยังเป็นการสร้างความมั่นคงให้กับองค์กรในระยะยาว

2) การพัฒนาสังคม ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในสังคมไทยที่เป็นคุณค่าที่ดี การเปิดกว้างและยอมรับซึ่งกันและกันเป็นปัจจัยที่ทำให้สังคมไทยดำรงอยู่ บรรเทาหรือขจัดปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม รวมทั้งพัฒนาให้เข้มแข็งได้ด้วยพลังทุนทางสังคม

3) การจัดการสิ่งแวดล้อม ทุนทางสังคมจะเอื้อให้คนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างสมัครใจ เอื้อให้ทุกฝ่ายในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ พัฒน์พงศ์ สุกิจปาณีนิจ (2552) ยังได้นำเสนอกรอบการพัฒนาประเทศในระดับจุลภาคที่ต้องอาศัยทุนทางสังคมในการเอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุก ๆ ฝ่าย ในการร่วมดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งการดำเนินการจะเกิดขึ้นได้นั้น คนในชุมชนต้องมีความไว้วางใจกัน มีความซื่อสัตย์ต่อกัน มีการรวมกลุ่มเครือข่ายช่วยเหลือกันและกัน และมีสถาบันสังคมที่ดี ในชุมชน

สรรเสริญ วงศ์ชะอุ่ม (2546) กล่าวว่าทุนทางสังคมเป็นสิ่งที่ทำให้คนในสังคมนั้นมีวิธีการดำเนินชีวิตที่ดี มีความเป็นปึกแผ่น มีความสามัคคี มีความสมานฉันท์ มีคุณธรรม จริยธรรม ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ มีเอกลักษณ์เฉพาะของสังคมนั้น และการพัฒนาประเทศต้องให้ความสำคัญกับการสร้างทุนทางสังคมให้เข้มแข็งมากขึ้น เพราะเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้การพัฒนาด้านอื่น ๆ เป็นไปด้วยดี และการพัฒนาอย่างสมดุลนั้นจะทำให้เกิดการพัฒนาย่างยั่งยืน

พิสมัย รัตนโรจน์สกุล (2545) ได้ศึกษาเรื่องทุนชุมชน: เงื่อนไขในการดำรงอยู่ของชุมชนในระบบทุนนิยม พบว่า เมื่อชุมชนถูกแทรกแซงด้วยระบบทุนนิยม ได้ส่งผลให้วิถีการผลิตของชุมชนเปลี่ยนไปสู่การผลิตเพื่อการค้า เกิดการจำแนกแจกแจงโครงสร้างทางสังคม และการเข้ามาของทุนนิยมทำให้การสะสมทุนชุมชนมีการปรับตัวเพื่อให้ชุมชนยังสามารถทำหน้าที่ของตนเองได้ โดยการปรับตัวของทุนชุมชนมีทั้งการจรรโลงทุนชุมชนที่มีคุณค่าอยู่เดิม การบูรณาการทุนชุมชนจากสังคมประเพณีกับทุนชุมชนในสังคมนิยม เพื่อให้เหมาะกับบริบทที่เปลี่ยนไป และการสร้างทุนชุมชนใหม่เพื่อช่วยแก้ปัญหาชุมชน ดังนั้น ทุนชุมชนจึงเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการดำรงอยู่ของชุมชนและการทำหน้าที่ของชุมชนได้อย่างสมบูรณ์ ทำให้ชุมชนนั้น ๆ ดำรงอยู่ได้อย่างเข้มแข็ง มีอำนาจต่อรอง และไม่ตกอยู่ในภาวะพึ่งพิงอำนาจแห่งทุนนิยม

โดยสรุป ทุนทางสังคมมีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชน โดยมีส่วนช่วยส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี การพึ่งพาอาศัย การเกื้อหนุน ความเอื้ออาทร ความสามัคคี ความเสียสละ การรวมตัวเพื่อการอยู่อาศัย การทำงานและดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ส่งเสริมให้เกิดการเชื่อมโยงสถาบันต่าง ๆ ในชุมชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วม พลังร่วมทางสังคมเพื่อการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชนส่วนรวม เอื้อประโยชน์ในการจัดการวิถีชีวิตและการผลิตของชุมชน อันส่งผลให้ชุมชนมีการจัดการตนเอง มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี และนำไปสู่การพัฒนาเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

สำหรับการวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในครั้งนี้ เป็นการวิจัยในมิติที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน การเสริมสร้างพลังหรือความเข้มแข็งของชุมชน ผู้วิจัยจึงให้ความหมายของทุนทางสังคม ในทิศทางที่เป็นทุนของชุมชน (Community Capital) ซึ่งหมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ที่สามารถนำมาใช้ในการบริหารจัดการตนเองของชุมชน ทำให้ชุมชน สังคมนั้นดำรงอยู่และพัฒนาได้ ทุนทางสังคมหรือทุนของชุมชนตามความหมายนี้จึงมีลักษณะทั้งนามธรรม อันได้แก่ ทุนทางสังคม ที่ประกอบด้วย ความไว้วางใจ บรรทัดฐาน ค่านิยม การช่วยเหลือเกื้อกูล และวัฒนธรรม

ต่าง ๆ และลักษณะรูปธรรม อาทิ คน กลุ่ม องค์กร เครือข่าย ทรัพยากรธรรมชาติ การเงิน ผลผลิต หรือโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ในชุมชน เป็นต้น

ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้ จึงแบ่งทุนทางสังคมออกเป็น 6 ประเภท คือ

1. ทุนมนุษย์ หมายถึง สมาชิกที่มีศักยภาพในชุมชน ได้แก่ ประชาชน ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส ปราชญ์หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. ทุนผูกพันทางสังคม หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ก่อตัวขึ้นในชุมชนที่ส่งผลให้คนอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน ได้แก่ กฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน ความมีน้ำใจ ความรักความผูกพัน เอื้ออาทร พึ่งพาอาศัยกัน ตลอดจนความไว้วางใจต่อกันของคนในชุมชน
3. ทุนธรรมชาติ หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมประเภทต่าง ๆ ในชุมชน เช่น แหล่งน้ำธรรมชาติ ป่าไม้ ดิน น้ำ ภูเขา ทะเล เกาะ สัตว์ป่า แร่ธาตุ พลังงาน พืชพรรณ เป็นต้น
4. ทุนทางวัฒนธรรม จำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ
  - 4.1 วัฒนธรรมชุมชนที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม วิธีการปฏิบัติของคน จารีตประเพณี
  - 4.2 วัฒนธรรมชุมชนที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ศิลปะ หัตถกรรม โบราณวัตถุ โบราณสถาน ผลผลิตในรูปแบบต่าง ๆ
5. ทุนทางการเงิน หมายถึง สินทรัพย์ในชุมชน ทั้งที่เป็นตัวเงินและทุนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ธนาคารชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนสาธารณะ กองทุนฌาปนกิจ เป็นต้น
6. ทุนพื้นฐาน หรือทุนที่มนุษย์สร้างขึ้นในชุมชน เพื่ออำนวยความสะดวกหรือเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพ หรือการผลิต การประกอบอาชีพ ได้แก่ อาคารสิ่งปลูกสร้าง เครื่องมือเครื่องใช้ การคมนาคมขนส่ง การสื่อสารโทรคมนาคม

ตอนที่ 4 แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

ในประเทศไทย การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนถูกนำมาใช้ และขยายตัว เพื่อต่อสู้กับกระแสการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบจากภายนอกที่มีอิทธิพลต่อชุมชน รวมทั้งการสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนของชุมชน การนำเสนอแนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน แบ่งประเด็นออกเป็น 6 หัวข้อ ได้แก่ 1) ความหมายของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน 2) ปรัชญา แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน 3) ความสำคัญของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน 4) องค์ประกอบของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน 5) ปัจจัยที่มีผลต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน และ 6) กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

4.1 ความหมายของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

การเสริมสร้างพลังอำนาจ มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลายมิติ ขึ้นอยู่กับมุมมองและเป้าหมายการนำไปใช้ อาทิ ความหมายเกี่ยวกับการพัฒนาความสามารถบุคคล ความหมายเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพงาน เป็นต้น ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการนำเสนอความหมายของการเสริมสร้างพลังอำนาจ หลังจากนั้นจึงนำเสนอความหมายที่เฉพาะเจาะจงของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนตามลำดับ ดังนี้

Clutterbuck และ Kernaghan (1995) ให้ความหมายว่า เป็นกระบวนการที่จะทำให้บุคคล หรือกลุ่มมีอำนาจ มีความเชื่อมั่นในตนเองเพิ่มมากขึ้น มีความรู้สึกถึงพลังอำนาจที่มีอยู่ในตนเอง รู้สึกดีกับตนเอง มีแรงจูงใจในตนเอง มีความต้องการและความพร้อมในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ มีความต้องการสร้างความสำเร็จให้กับตนเอง และมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อดังค์กรและสังคม

Croff และ Bresford (2000) ให้ความหมายในมุมมองของนักพัฒนาว่าเป็นการทำงานกับพลังอำนาจที่สูญเสียไปของกลุ่มเป้าหมาย โดยใช้ความรู้ ความสามารถในการกระตุ้นปลุกเร้า ให้กำลังใจ และสร้างเงื่อนไขให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เป็นการส่งเสริมให้กลุ่มเป้าหมายรู้สึกดีกับตนเอง รู้สึกอิสระต่อการครอบงำกดขี่ การเอาใจเอาเปรียบ

Webster (2005: 468) ให้ความหมายของการเสริมสร้างพลังอำนาจใน 2 นัยยะคือ

- 1) การให้อำนาจหรือใช้อำนาจหน้าที่ซึ่งทำให้บุคคลมีสิทธิ มีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่น และสามารถทำให้บุคคลอื่นยอมตามความต้องการของตน
- 2) การทำให้สามารถหรือการให้พลัง ซึ่งทำให้บุคคลสามารถกระทำในสิ่งที่สอดคล้องกับความสามารถที่บุคคลมีอยู่ หรือกระทำการเรียนรู้กับผู้อื่นได้ตามความสามารถที่ตนมีในด้านนั้น ๆ

World Bank Institute (2007) ให้ความหมายว่า เป็นการเสริมสร้างศักยภาพของบุคคลหรือของกลุ่มในการสร้างสรรค์ทางเลือกอย่างมีเป้าหมาย และส่งผ่านทางเลือกเหล่านั้นไปสู่การปฏิบัติและเพื่อผลลัพธ์ตามที่ต้องการ

อภิญา เวชยชัย (2555) สรุปว่าหมายถึง การส่งเสริมและพัฒนาความสามารถ หรือศักยภาพภายในของบุคคล กลุ่ม องค์กร ชุมชน ให้มีพลังเข้มแข็งในการดำเนินชีวิต และ ดำเนินการตามเป้าหมายอย่างเหมาะสม สามารถแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของ กลุ่มเป้าหมายได้ด้วยเชื่อมั่นในคุณค่า พลังความสามารถและความเข้มแข็งในระดับต่าง ๆ

โดยสรุป การเสริมสร้างพลังอำนาจ หมายถึง กระบวนการส่งเสริม สนับสนุนให้ บุคคล กลุ่ม องค์กร หรือชุมชนมีอำนาจและความสามารถในการตัดสินใจ ดำเนินการ หรือสร้าง การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ให้บรรลุเป้าหมายได้ด้วยตนเอง

จากความหมายดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการเสริมสร้างพลังอำนาจนั้นแบ่งได้หลาย ระดับ และหลายลักษณะ ดังเช่น

Gutierrez et al. (1998 อ้างถึงใน อภิญา เวชยชัย, 2555) แบ่งการเสริมสร้าง พลังอำนาจเป็น 3 ระดับ คือ

- 1) การเสริมสร้างพลังอำนาจระดับบุคคล คือ การทำงานกับความรู้สึก การรับรู้ ความเข้าใจถึงอัตลักษณ์ของตน และความสามารถในการเผชิญหน้ากับปัญหาของกลุ่มเป้าหมาย
- 2) การเสริมสร้างพลังอำนาจระหว่างบุคคล คือ การทำงานกับคนอื่นที่ เกี่ยวข้องในวงจรปัญหา ซึ่งมีทั้งส่วนที่ช่วยให้ปัญหายุติ หรือส่วนที่กระตุ้นให้เกิดปัญหามากขึ้น
- 3) การเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับสภาพแวดล้อม คือ การทำงานกับ สถาบันทางสังคม การทำงานกับนโยบายทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อผู้คนในวงกว้าง

ในขณะที่ อภิญา เวชยชัย (2555) ได้กล่าวถึงระดับของการเสริมสร้างพลังอำนาจ โดยแบ่งระดับกลุ่มเป้าหมายเป็น 4 ระดับ คือ

- 1) การเสริมสร้างพลังอำนาจระดับบุคคล เป็นการทำให้บุคคลได้ทบทวน ตนเอง มีความคิดที่สมดุล รู้สึกเกิดความไว้วางใจ รู้สึกตัวตื่นรู้ ตระหนักรู้เกี่ยวกับชีวิตตนเอง ซึ่งจะ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในด้านบวกที่มีต่อตนเอง
- 2) การเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับกลุ่ม เป็นการพัฒนาการรับรู้ของสมาชิก กลุ่ม ให้เกิดการแลกเปลี่ยนบทเรียน และเกิดแนวคิดในการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาตนเอง
- 3) การเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับองค์กร เป็นการเปิดโอกาสให้พนักงาน เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ โดยองค์กรปรับการบริหารจัดการให้ลดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ จากแนวตั้ง ให้เป็นแนวนอน ซึ่งจะทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่มีส่วนร่วมมากขึ้น สร้างสภาพแวดล้อมใน

องค์กรให้พนักงานทำงานอย่างทุ่มเทและเป็นสุข และร่วมสร้างเงื่อนไขให้องค์กรมีความมั่นคงในระยะยาว

4) การเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับชุมชน เป็นการสร้างความตระหนักรู้ ทัศนคติ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ และการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ

สำหรับคำว่า การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

Rappartport (1987) ให้ความหมายว่าเป็นกระบวนการที่บุคคลสามารถควบคุมชีวิตตนเองและการมีส่วนร่วมอย่างเป็นประชาธิปไตยในการดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน โดยการกำหนดเป้าหมาย กลยุทธ์ และวางแผนไปสู่การปฏิบัติ การกระจายอำนาจจากส่วนกลาง รวมถึงการเชื่อมโยงคุณลักษณะ ทัศนคติ และความสามารถของบุคคล กลุ่ม หรือชุมชนให้ได้แสดงศักยภาพจนเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตามระดับความต้องการ

Craig (2002) ให้ความหมายในภาพกว้างว่าเป็นการดำเนินการสร้างสรรค์พัฒนาโครงสร้าง กระบวนการ และกลไกที่ยั่งยืนเพื่อให้ชุมชนมีระดับการควบคุม การรับผลประโยชน์จากนโยบายสาธารณะและนโยบายสังคมเพิ่มมากขึ้น

Maton (2008) นิยามความหมายการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน คือ กระบวนการใช้กลุ่มเป็นฐาน การมีส่วนร่วม กระบวนการพัฒนาผู้ด้อยโอกาส บุคคลหรือกลุ่มที่ถูกกีดกันให้สามารถควบคุมการดำเนินชีวิตของตนเองและสิ่งแวดล้อมได้มากขึ้น เข้าถึงทรัพยากรที่มีคุณค่าและสิทธิขั้นพื้นฐาน และสามารถบรรลุเป้าหมายสำคัญของชีวิต รวมทั้งการลดช่องว่างทางสังคม

ปารีชาติ วลัยเสถียร (2546) กล่าวถึง Empowerment ในความหมายของการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตตนเอง พัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

โกวิท พวงงาม (2551) ให้ความหมายว่า เป็นการให้ประชาชน กลุ่ม องค์กร ชุมชนสามารถระดมขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากร การตัดสินใจและควบคุมดูแลกิจกรรม

ต่าง ๆ ในชุมชนมากกว่าที่จะเป็นฝ่ายตั้งรับ สามารถกำหนดการดำรงชีวิตได้ด้วยตนเองให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ตามที่ควรจะเป็นอย่างมีศักดิ์ศรี และสามารถพัฒนาศักยภาพของประชาชนและชุมชนในด้านภูมิปัญญา ทักษะ ความรู้ความสามารถ การจัดการ และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกได้

มิ่งขวัญ คงเจริญ (2553) สรุปว่าหมายถึง การที่บุคคลและชุมชนได้มีการใช้ทักษะความสามารถ ศักยภาพ และทรัพยากรของตนเองและกลุ่ม เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองและชุมชน มีความสามารถที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ และทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในระดับกว้าง ทำให้เกิดความเสมอภาคในการเข้าถึงทรัพยากร มีการระบุประเด็นปัญหาและหนทางแก้ไขเอง การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน มีความรู้สึกของการเป็นชุมชน บุคคล และการเมืองที่ชัดเจนจนเกิดเป็นระบบการช่วยเหลือกันอย่างเป็นธรรมชาติ จนมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่อเนื่องและยั่งยืน

อภิญา เวชยชัย (2555) ให้ความหมายการเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับชุมชนว่าเป็นการสร้างความตระหนักรู้ ศรัทธา ความรู้สึกเป็นเจ้าของ และการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานเพื่อพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน หมายถึง กระบวนการพัฒนาบุคคล กลุ่ม องค์กรและชุมชนให้มีความรู้ ทักษะ มีความเชื่อมั่น ความรู้สึกตระหนักในคุณค่า อำนาจและความสามารถของตนเอง ของกลุ่ม ขององค์กรและชุมชน และเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเพื่อใช้ความรู้ ความสามารถ ทักษะ และภูมิปัญญาเหล่านั้นในการตัดสินใจ การจัดการกับปัญหาหรือดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการ ควบคุมทรัพยากรวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและชุมชน หรือการพัฒนาเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงทางบวกให้กับชุมชน

4.2 ปรัชญา แนวคิดพื้นฐานของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

การเสริมสร้างพลังอำนาจ เป็นกระบวนการทำงานที่เกี่ยวข้องกับบุคคล กลุ่ม องค์กรสถาบันทางสังคม ดังนั้น ปรัชญา แนวคิดพื้นฐานของปฏิบัติการเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับต่าง ๆ จึงประกอบด้วยแนวคิดและแนวการปฏิบัติหลายประการ อภิญา เวชยชัย ได้ศึกษาและสังเคราะห์แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างพลังอำนาจ ได้แบ่งกลุ่มปรัชญา แนวคิดออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้ (อภิญา เวชยชัย, 2555)

1) ความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ (Humanistic Value) โดยมีความเชื่อพื้นฐานว่ามนุษย์แต่ละบุคคล มีศักยภาพและมีความสามารถที่จะเรียนรู้ เปลี่ยนแปลงและพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

2) กระบวนทัศน์แบบองค์รวม (Holistic Paradigm) คือ ทัศนะที่มองเห็นมนุษย์ในมิติหลายระดับที่ประกอบขึ้นอย่างเป็นบูรณาการ เช่น มองมนุษย์ในภาวะกาย จิต สังคม ปัญญา (Bio Psychosocial Spiritual Dimensions) มองเห็นความสัมพันธ์ของมนุษย์กับครอบครัว กลุ่ม สถาบันทางสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อเข้าใจว่าการทำงานกับมนุษย์ไม่ใช่การมองปัญหาอย่างแยกเดี่ยวออกมาจากสังคม แต่มองให้เห็นว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสรรพสิ่งในสังคม ในธรรมชาติ

3) แนวคิดที่มีพัฒนาการ และได้รับการพัฒนาต่อยอดมาจากแนวคิดอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดที่ยึดคนเป็นศูนย์กลาง (Person-centered) โดยมุ่งเน้นที่ตัวตนโดยรวมของมนุษย์ พัฒนามาจากฐานคิดที่ยึดปัญหาเป็นศูนย์กลาง (Problem-oriented) ที่เห็นว่าการมองแต่ปัญหาด้านเดียวเป็นหลัก มีผลทำให้เกิดความคิดแบบแยกส่วน มองเป็นปัญหาแต่ละประเด็นโดยไม่สัมพันธ์กับองค์รวมทั้งหมด นอกจากนี้ยังมีฐานคิดการพัฒนาแบบองค์รวม (Total Development) ซึ่งก็จะเป็พื้นฐานคิดในการมองมนุษย์กว้างขวางขึ้นกว่าเดิม

4) ฐานแนวคิดต่างๆ ที่ก่อประกอบกันจนทำให้มีให้แนวคิดการเสริมพลังอำนาจ มีความเข้มแข็งและมั่นคงขึ้นในความเข้าใจและการนำไปใช้ เป็นฐานคิดที่ช่วยเติมเต็มการทำงานเสริมพลังอำนาจให้มีความคมชัดขึ้น ทั้งในระดับบุคคล ได้แก่ การปลุกสร้างจิตสำนึก (Consciousness Raising หรือ Conscientization) ความรู้สึกรักคุณค่าในตนเอง (Self Esteem) การเกิดมโนภาพแห่งตน (Self Concept) และการปลดปล่อยให้เป็นอิสระ (Liberation) ในระดับกลุ่ม องค์กรและชุมชน ได้แก่ การช่วยเหลือกันเอง (Self-help) การพิทักษ์สิทธิ (Advocacy) การสร้างการมีส่วนร่วม (Participation) ความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน (Community Ownership) และการสร้างความเป็นหุ้นส่วน (Partnership)

จากข้อมูลการสังเคราะห์ของ อภิญา เวชยชัย ข้างต้น สรุปแนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5 แนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

จุดเน้นการสร้างพลังอำนาจ	ปรัชญา แนวคิด	สาระสำคัญของปรัชญา แนวคิด	ความสัมพันธ์กับปฏิบัติการเสริมสร้างพลังอำนาจ
บุคคล	การปลูกสร้างจิตสำนึก (Consciousness Raising หรือ Conscientization)	การสร้างความรู้ใหม่ที่ช่วยให้มองเห็นสาเหตุของปัญหา เกิดการเรียนรู้ที่จะวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งได้ จนสามารถเปลี่ยนความคิด เกิดกำลังใจในตนเอง และฟื้นฟูตนเองจากปัญหาได้	ปฏิบัติการที่มุ่งให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงแนวคิด ความเชื่อ จิตสำนึกของกลุ่มเป้าหมาย ให้เกิดการตระหนักรู้ในปัญหาของตนเองอย่างลึกซึ้งเพื่อมองเป็นรากเหง้าที่เป็นสาเหตุของปัญหาทั้งจากปัจจัยส่วนตน ปัจจัยภายนอก อาทิ กลุ่มสังคม สิ่งแวดล้อม หรือปัจจัยจากโครงสร้างทางสังคมที่มีผลกระทบต่อชีวิต
บุคคล	ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง (Self Esteem)	การพัฒนาความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ซึ่งเป็นความรู้สึกภายในของบุคคลที่ได้จากการประเมินคุณค่าและความสามารถของตนเองตามความเป็นจริง	ปฏิบัติการค้นหาความเข้มแข็งหรือจุดแข็ง (Strength-Based) ภายในตัวบุคคล และสะท้อนข้อค้นพบด้านบวกกลับไปให้บุคคลนั้นได้มองเห็นและตระหนักถึงคุณค่าในตนเองเพื่อเกิดแรงบันดาลใจที่ต้องการจะเปลี่ยนแปลงตนเองและเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง
บุคคล	การเกิดมโนภาพแห่งตน (Self Concept)	การทำให้บุคคลมีการทบทวนตนเอง ทั้งวิธีการคิด ความเชื่อ ความต้องการ และเมื่อเกิดความเข้าใจตนเองอย่างแท้จริงแล้ว จะช่วยให้เกิดการประเมินจุดแข็ง จุดอ่อนอย่างเที่ยงตรง	การช่วยให้บุคคลมองตนเองอย่างถูกต้องเป็นจริง เพื่อให้บุคคล หรือกลุ่มลดการใช้อคติทั้งทางบวกและลบในการประเมินค่าและตัดสินตนเองอย่างเที่ยงตรง ไม่คิดเข้าข้างตนเอง หรือเห็นแต่ข้อด้อยในตนเองเพียงด้านเดียว
บุคคล	การปลดปล่อยให้เป็นอิสระ (Liberation)	การปลดปล่อยจิตสำนึกภายในตนเองอย่างเป็นอิสระ การสร้างแรงบันดาลใจในการต่อสู้กับปัญหา ตระหนักรู้ในสถานการณ์ปัญหา สร้างวัฒนธรรมใหม่ที่มองเห็นคุณค่าและความสามารถของตนเองในการสร้างความเปลี่ยนแปลงได้	การเปลี่ยนแปลงแนวคิดในระดับที่กว้างออกไปจากมิติส่วนตน และสร้างมุมมองที่ลึกซึ้งในการเชื่อมโยงปัญหาจากพลังอำนาจทางการเมือง และโครงสร้างอำนาจอื่น ๆ เช่น วัฒนธรรม ความเชื่อบางอย่าง และเมื่อบุคคลสามารถปลดปล่อยตนเองออกจากความเชื่อเก่าและเริ่มเห็นมุมมองใหม่ในการทำงานแล้วจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมสร้างกลไกใหม่

ตารางที่ 5 แนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน (ต่อ)

จุดเน้นการสร้างพลังอำนาจ	ปรัชญา แนวคิด	สาระสำคัญของปรัชญา แนวคิด	ความสัมพันธ์กับปฏิบัติการเสริมสร้างพลังอำนาจ
บุคคล/ กลุ่ม องค์กร และชุมชน	การมีส่วนร่วม (Participation)	การดำเนินงานที่เน้นการมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานร่วมกัน เปิดโอกาสให้ร่วมประเมิน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการแก้ไข ปัญหา ร่วมประเมินผล บนพื้นฐานแนวคิดประชาธิปไตย (Democratization) ด้วยบรรยากาศที่ดี การยอมรับคุณค่า และสิทธิของผู้อื่น	การทำงานที่เน้นการกระจายอำนาจ ไม่ใช่รูปแบบการสั่งการ แต่เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย กระตุ้นให้ผู้มีประสบการณ์ที่เป็นเจ้าของปัญหา มีข้อมูลที่ชัดเจนเพียงพอที่จะร่วมกันตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาของแต่ละกลุ่ม ชุมชน ผ่านการแสดงความคิดเห็นและรับฟังอย่างกว้างขวาง เพื่อทำให้ปัญหาที่เป็นเรื่องส่วนตัวได้รับการพิจารณาจากมุมมองของส่วนรวม และเกิดความคิดที่จะจัดการกับปัญหาอย่างเข้มแข็ง
บุคคล/ กลุ่ม องค์กร และชุมชน	ความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน (Community Ownership)	ระดับความรู้สึกที่ลึกซึ้งกว่าการมีส่วนร่วม ที่เน้นความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากร กิจกรรมในชุมชนอันแสดงนัยยะของความคิด ความรับผิดชอบ ความผูกพัน ความรู้สึกที่เป็นหนึ่งร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน	ส่งเสริมการทำงานที่มีการมีส่วนร่วมในระดับสูง สร้างโอกาสให้มีส่วนในการคิด ตัดสินใจ และเข้าร่วมอย่างเต็มที่ถึงขั้นร่วมบริหารจัดการ จนเกิดพลังความรู้สึกยึดเหนี่ยวซึ่งกันและกัน มีข้อผูกพัน มีความรับผิดชอบ เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม
บุคคล/ กลุ่ม องค์กร และชุมชน	การช่วยเหลือกันเอง (Self - help)	การพัฒนาการทำงานร่วมกันบนฐานความสัมพันธ์ที่เสมอภาค เท่าเทียมกัน การสร้างพันธมิตร เกิดการสร้างประสบการณ์และการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีการประสานงาน แบ่งความรับผิดชอบ ทำงานด้วยสายสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน	การทำให้เกิดการพึ่งตนเอง หรือการพึ่งกันและกันในกลุ่มในระยะยาว ซึ่งช่วยลดความรู้สึกโดดเดี่ยว มีการเชื่อมโยงหรือชักจูงให้เกิดกลุ่มช่วยเหลือกันเองและพัฒนาความผูกพันของสมาชิกกลุ่มให้ถ่ายทอดประสบการณ์และบทเรียนสู่กันและกันทำให้มีพลังขับเคลื่อนไปได้อย่างยั่งยืน
บุคคล/ กลุ่ม องค์กร และชุมชน	ความเป็นหุ้นส่วน (Partnership)	การพัฒนาความสัมพันธ์ด้วยการจัดการปัญหาแบบมีส่วนร่วม ร่วมดำเนินการและร่วมกับผลประโยชน์	การส่งเสริมการจัดระบบ การจัดวางความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน ที่มีความเสมอภาค เคารพสิทธิ และประสบการณ์ของผู้เกี่ยวข้อง

ตารางที่ 5 แนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน (ต่อ)

จุดเน้นการสร้างพลังอำนาจ	ปรัชญา แนวคิด	สาระสำคัญของปรัชญา แนวคิด	ความสัมพันธ์กับปฏิบัติการเสริมสร้างพลังอำนาจ
บุคคล/ กลุ่ม องค์กร และชุมชน	การพิทักษ์สิทธิ (Advocacy)	การจัดการอย่างมีระบบ การให้การเสริมความรู้ ข้อมูลด้านต่างๆ เพื่อโน้มน้าวผลักดันให้บุคคล หรือกลุ่ม องค์กร ชุมชนเจ้าของปัญหาเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และปรับพฤติกรรมที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือการแก้ไขปัญหาอย่างเหมาะสม	การสร้าง ความตระหนักให้กลุ่มเป้าหมายเข้าใจถึงสิทธิ อำนาจที่จะต้องได้รับการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิอย่างเหมาะสมถูกต้องตามสภาพที่ดำรงอยู่ อาทิ สิทธิความเป็นมนุษย์ สิทธิความเป็นพลเมือง สิทธิของสมาชิกในชุมชน สิทธิของผู้บริโภค เป็นต้น และตระหนักถึงการรวมตัวกันเป็นกลุ่มพลังในการต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธินั้น

ที่มา: อภิญา เวชชัย (2555)

โดยสรุป ปรัชญา แนวคิดพื้นฐานของการเสริมสร้างพลังอำนาจ มี 4 กลุ่ม ได้แก่

1) ปรัชญาที่เกี่ยวกับความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ (Humanistic Value) 2) กระบวนทัศน์การพัฒนาแบบองค์รวม (Holistic Paradigm) 3) แนวคิดที่ยึดคนเป็นศูนย์กลาง (Person-centered) และฐานคิดการพัฒนาแบบองค์รวม (Total Development) 4) แนวคิดอื่น ๆ ที่ช่วยส่งเสริมปฏิบัติการเสริมพลังอำนาจให้มีประสิทธิภาพขึ้น อาทิ การมีส่วนร่วม ความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน การปลูกสร้างจิตสำนึก การสร้างความรู้สึกรักคุณค่าในตนเอง การช่วยเหลือกันเอง การสร้างความเป็นหุ้นส่วน เป็นต้น

4.3 ความสำคัญของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

ในการพิจารณาความสำคัญของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน ไม่ได้พิจารณาถึงความสำคัญที่มีต่อชุมชนโดยตรงเท่านั้น ทั้งนี้ เนื่องจากการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับตัวบุคคล กลุ่ม องค์กรและชุมชน ดังนั้น ผลที่เกิดหรือความสำคัญของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนจึงพิจารณาจากผลในหลายระดับ ดังนี้

Schufftan (1996) อธิบายความสำคัญของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน ดังนี้

1) การให้บริการแบบ Service Delivery ซึ่งส่งผลต่าง ๆ มากมาย อาทิ บุคคลที่มีความอ่อนไหวเปราะบางได้รับบริการ ตัวแทนชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับบริการ ประชาชนเล็กเป็นผู้รับเพียงอย่างเดียว แต่มีความรับผิดชอบและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับกระบวนการและกลไกการให้บริการ มีการทำงานแบบหุ้นส่วนที่มีความเสมอภาคกัน เป็นต้น

2) การสร้างศักยภาพ (Capacity Building) ซึ่งส่งผลทำให้มีการพัฒนาความรู้ ความตระหนักรู้และทักษะในการใช้ความสามารถของตนเอง การมีศักยภาพทำให้ประชาชนเข้าใจกระบวนการตัดสินใจ มีการสื่อสารกันมากขึ้น สร้างความเชื่อมั่นในการจัดการชีวิตตัวเอง ทำให้กระบวนการประเมิน การวิเคราะห์ ปฏิบัติการในชุมชนไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

3) การพิทักษ์สิทธิ์ (Advacacy) ปฏิบัติการพิทักษ์สิทธิ์จะทำให้เกิดการรวมตัวกันอย่างมีเป้าหมายร่วมกัน กระตุ้นความต้องการของประชาชนในการเข้าถึงและการใช้บริการสังคม ส่งเสริมการควบคุมทรัพยากรท้องถิ่น มุ่งมั่นในความเท่าเทียมกัน ความยุติธรรมทางเศรษฐกิจ ความเป็นธรรม และการกระจายรายได้และความมั่งคั่ง เตรียมความพร้อมต่อประเด็นทางสังคม จูงใจโน้มน้าวให้มีปฏิบัติการพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน พลุกจិតสำนึกของประชาชนเกี่ยวกับสิทธิและการเรียกร้องสิทธิที่พึงได้

4) กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Mobilization) ซึ่งจะทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมิน การวิเคราะห์และปฏิบัติการ สร้างความเป็นประชาธิปไตยในท้องถิ่น การเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการปกครองท้องถิ่น ทำงานเป็นเครือข่ายกับผู้อื่น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Purcell (2005) ได้กล่าวถึงผลลัพธ์ของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน ดังนี้

1) เกิดพลังอำนาจในระดับบุคคล โดยการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนทำให้บุคคลมีความรู้และทักษะในกิจกรรมของชุมชน มีจิตสำนึก ความเชื่อในความเป็นไปได้ของการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อบุคคล กลุ่ม ชุมชน มีความสามารถในการปฏิบัติงานอย่างประสิทธิภาพ มีภาวะการเป็นผู้นำ ความเข้าใจในการใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

2) ปฏิบัติการเชิงบวกในชุมชน เป็นการสร้างการยอมรับหลักการ ความยุติธรรมและการให้ความร่วมมือในการช่วยเหลือกิจกรรมของชุมชน การทำความเข้าใจความต้องการของแต่ละกลุ่ม การเปิดโอกาสและความเสมอภาคการยอมรับในวัฒนธรรมอื่น

3) การพัฒนาองค์กรในชุมชน เป็นการศึกษาความต้องการของชุมชน การส่งเสริมกิจกรรมขององค์กรชุมชน การสนับสนุนเครือข่ายประชาชนและเครือข่ายระหว่างองค์กรชุมชน และการพัฒนาโครงสร้างเพื่อการพัฒนาในระยะยาว

4) สร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการมีส่วนร่วมในชุมชน เป็นการพัฒนาองค์กรชุมชนที่มีความเป็นประชาธิปไตย การพัฒนาองค์กรชุมชนที่เปิดกว้างและมีความรับผิดชอบ การพัฒนาความสามารถในการมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพ

5) ส่งเสริมภาวะผู้นำ เป็นการเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อประชาชนและท้องถิ่น การปกครองตนเองขององค์กรชุมชน การคิดเชิงกลยุทธ์เพื่อสร้างความแปลกใหม่ การปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานบนฐานของความต้องการและคุณค่าของชุมชน และการสร้างองค์การขับเคลื่อนการเรียนรู้ของชุมชน

อภิถญา เวชยชัย (2555) ได้กล่าวถึงประโยชน์ที่ได้จากกระบวนการต่าง ๆ ของการเสริมสร้างพลังอำนาจทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม องค์กรและชุมชน ดังนี้

- 1) การตระหนักรู้ในพลังแห่งตน จากการได้ทบทวน ค้นหาความสามารถ ความเชี่ยวชาญ จุดแข็ง คุณค่าที่มีอยู่ในตนเอง
- 2) เกิดการทำงานอย่างมีพลัง จากระบบความสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอก
- 3) เกิดความกล้าที่จะเปลี่ยนแปลงทั้งจากตนเอง และสู่โครงสร้างสังคม
- 4) ทำให้บุคคล กลุ่ม องค์กรและชุมชนรับมือกับการเปลี่ยนแปลงรอบด้านได้มากกว่าการช่วยเหลือด้วยวัตถุปัจจัย หรือคำแนะนำปรึกษา
- 5) เข้าใจเข้าถึงปมรากของปัญหา จุดเปลี่ยนและพัฒนาการของปัญหา จากการทำงานกับความคิด ความรู้สึกของตนเองหรือของบุคคลอื่น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากความสำคัญ ประโยชน์ และผลที่เกิดจากการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนมีความสำคัญใน 2 ระดับ คือ

1. ความสำคัญต่อบุคคล การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนทำให้คนในชุมชนมีการพัฒนาศักยภาพและความสามารถ ตระหนักรู้และเชื่อมั่นในคุณค่าและพลังของตนเอง มีความรู้สึกที่เป็นอิสระ มีจิตสำนึกในสิทธิและการใช้สิทธิที่พึงมีพึงได้ มีความสามารถเข้าถึงและใช้ทรัพยากรชุมชน มีความรู้ ทักษะที่จำเป็นต่อการพึ่งพาตนเองและการอยู่ร่วมกับผู้อื่น มีความต้องการและการตัดสินใจเพื่อประโยชน์ส่วนรวม สร้างภาวะผู้นำในตัวบุคคล ยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคลและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ตลอดจนมีความพร้อมรับต่อการสถานการณ์ ปัญหาและการเปลี่ยนแปลง ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนต่อไป

2. ความสำคัญต่อกลุ่ม องค์กร และชุมชน การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนทำให้เกิดความรู้สึกผูกพัน ความเกะเกี้ยวสัมพันธ์หรือพันธะสัญญาต่อกันของคนในชุมชน สร้างระบบธรรมาภิบาล บรรยากาศความเป็นประชาธิปไตย ความยุติธรรมและความเสมอภาค กลุ่ม องค์กรและ

ชุมชน มีการพึ่งพาตนเองและปกครองตนเอง มีความรับผิดชอบต่อประชาชนและท้องถิ่น มีการสร้างสรรค์เชิงกลยุทธ์เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลง มีความพร้อมรับการสถานการณ์ ปัญหาและการเปลี่ยนแปลง มีโครงสร้างเพื่อการพัฒนาในระยะยาวจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การมีส่วนร่วม และการเป็นหุ้นส่วนกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมอย่างยั่งยืน

4.4 องค์ประกอบของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

Narayan (2002) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนว่ามี 4 องค์ประกอบ คือ

1) การเข้าถึงข้อมูล (Access to Information) ประชาชนควรมีข้อมูลซึ่งทำให้มีโอกาสในการเข้าถึงบริการต่าง ๆ ใช้สิทธิของตนและสามารถตรวจสอบรัฐและปฏิบัติได้

2) การรวมกลุ่มหรือการมีส่วนร่วม (Inclusion / Participation) เพื่อให้แน่ใจว่ามีการใช้ทรัพยากรอันจำกัดเพื่อสร้างองค์ความรู้ท้องถิ่นและมีการจัดลำดับความสำคัญ และก่อให้เกิดความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลง โดยการรวมกลุ่มหรือการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืนจะต้องเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์เพื่อสร้างพื้นที่สำหรับให้คนได้แสดงความคิดเห็นและเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญเรื่องงบประมาณ และการให้บริการพื้นฐาน

3) การตรวจสอบได้ (Accountability) นโยบาย การดำเนินการและการใช้งบประมาณ ต้องสามารถตรวจสอบได้

4) ความสามารถขององค์กรท้องถิ่น (Local Organizational Capacity) ซึ่งหมายถึง ความสามารถของคนท้องถิ่นที่จะทำงานร่วมกัน จัดระเบียบ และระดมทรัพยากรในการแก้ปัญหาาร่วมกัน เพราะชุมชนย่อมรู้ปัญหาของตนเองดี และสามารถสนองความต้องการให้ตรงจุด

Hur (2006) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนใน 2 ระดับ คือ การเสริมสร้างพลังอำนาจระดับบุคคล และการเสริมสร้างพลังอำนาจร่วม สำหรับองค์ประกอบของการเสริมสร้างพลังอำนาจร่วม ประกอบด้วย

- 1) ความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม (Collective Belonging)
- 2) การมีส่วนร่วมในชุมชน (Involvement in the Community)
- 3) การควบคุมองค์กรในชุมชน (Control over Organization in the Community)

4) กิจกรรมการสร้าง พัฒนาชุมชน (Community Building)

โดยสรุป องค์ประกอบของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน ประกอบด้วย

1. การสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน หรือการรวมกลุ่มของคนในชุมชน ซึ่ง จะสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมแก่คนในชุมชน
2. ความสามารถในการบริหาร จัดการของชุมชน เพื่อให้มีการทำงาน การจัดระบบ การระดมทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ
3. การเข้าถึงข้อมูล และการสื่อสารแบบเปิด
4. การควบคุม ตรวจสอบการดำเนินงานได้
5. กิจกรรมการสร้างและพัฒนาชุมชน

4.5 ปัจจัยที่มีผลต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

ปัจจัยที่มีผลต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในที่นี้ หมายถึง ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และมีผลกระทบ หรือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จ ความล้มเหลว หรือพลังของการเสริมสร้าง พลังอำนาจชุมชน รวมทั้งองค์ประกอบ แนวปฏิบัติ เงื่อนไข หรือสิ่งที่ต้องพิจารณาในการเสริมสร้าง พลังอำนาจชุมชน และเนื่องจากการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับบุคคล กลุ่ม องค์กร และชุมชน การพิจารณาจึงครอบคลุมปัจจัยในระดับดังกล่าวด้วย ดังนี้

Yoo et al. (2004) กล่าวถึง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการเสริมสร้างพลัง อำนาจชุมชน แบ่งเป็นปัจจัยใน 2 ลักษณะ

1) ปัจจัยเกื้อหนุน ได้แก่ กรอบแนวคิดของชุมชน ความเข้าใจที่ชัดเจนของ กรอบแนวคิดและการประยุกต์ใช้ การประชุม พบปะกันอย่างจริงจัง ทีมงานสนับสนุนขององค์กร ชุมชน การสื่อสารแบบเปิด ผู้นำกลุ่ม การมีเครือข่ายชุมชน และการพูดคุย สรุปข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ ในหมู่ผู้อำนวยการความสะดวก

2) ปัจจัยท้าทาย ได้แก่ ทรัพยากรที่จำกัด กระบวนการดำเนินงานที่ซับซ้อน การสร้างการมีส่วนร่วมจากชุมชน การสนับสนุนโครงการในชุมชนความสามารถที่จะตอบสนองต่อ สถานการณ์ต่าง ๆ ระหว่างการดำเนินงาน

Maton (2008) ได้กล่าวถึงปัจจัยภายในที่มีผลต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนตามคุณลักษณะ 6 ประการขององค์กร ดังนี้

ตารางที่ 6 ปัจจัยภายในที่มีผลต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

ระบบความเชื่อเกี่ยวกับกลุ่มเป็นฐาน	กิจกรรมร่วม	สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง	โครงสร้างหน้าที่	ภาวะผู้นำและทีมงาน	รูปแบบการอ้างารรักษาและเปลี่ยนแปลง
<p>การเปลี่ยนแปลงภายใน</p> <ul style="list-style-type: none"> เป้าหมายที่โดดเด่น การให้ความหมายชัดเจน <p>ความเข้มแข็งเป็นฐาน</p> <ul style="list-style-type: none"> ทุกคนมีความสามารถ สมาชิกชุมชนเป็นทรัพยากร <p>การก้าวพ้นตนเอง</p> <ul style="list-style-type: none"> การแลกเปลี่ยนวิสัยทัศน์ จุดมุ่งหมายที่ยิ่งใหญ่กว่า 	<p>การประสานและผูกพัน</p> <ul style="list-style-type: none"> รูปแบบที่มีความหมาย การเข้ากันได้ลงตัว <p>การเรียนรู้เชิงรุก</p> <ul style="list-style-type: none"> การตอบกลับ การสะท้อนผล <p>คุณภาพ</p> <ul style="list-style-type: none"> เนื้อหา ความสัมพันธ์ 	<p>ระบบสนับสนุน</p> <ul style="list-style-type: none"> หลายหลายสาขา หลากหลายแหล่ง <p>การดูแลเอาใจใส่</p> <ul style="list-style-type: none"> เพื่อน พี่เลี้ยง <p>ความรู้สึกร่วมกัน</p> <ul style="list-style-type: none"> ภายในการจัดรูปแบบ นอกเหนือจากการจัดรูปแบบ 	<p>การประสานและผูกพัน</p> <ul style="list-style-type: none"> รูปแบบที่มีความหมาย การเข้ากันได้ลงตัว <p>การเรียนรู้เชิงรุก</p> <ul style="list-style-type: none"> การตอบกลับ การสะท้อนผล <p>คุณภาพ</p> <ul style="list-style-type: none"> เนื้อหา ความสัมพันธ์ 	<p>สิ่งบันดาลใจ</p> <ul style="list-style-type: none"> วิสัยทัศน์ รูปแบบหน้าที่ <p>ความสามารถพิเศษ</p> <ul style="list-style-type: none"> ภายในตัวบุคคล องค์กร <p>การแลกเปลี่ยน</p> <ul style="list-style-type: none"> ผู้นำที่หลากหลาย การเปิดรับความเจริญ <p>ข้อผูกมัด</p> <ul style="list-style-type: none"> เพื่อจัดรูปแบบ เพื่อสมาชิก <p>การเพิ่มพลังอำนาจ</p> <ul style="list-style-type: none"> อิสระในการปกครองตนเอง ทรัพยากร 	<p>จุดเน้นการเรียนรู้</p> <ul style="list-style-type: none"> การตอบสนอง การปรับตัว <p>กลไกการเชื่อมต่อ</p> <ul style="list-style-type: none"> ความแตกต่าง ความขัดแย้ง <p>การเชื่อมโยงภายนอก</p> <ul style="list-style-type: none"> ทรัพยากร พันธมิตร

ที่มา : Maton (2008)

อภิญา เวชชชัย (2555) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่นำไปสู่การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน ดังนี้

- 1) การร่วมกันตระหนักรู้ ศรัทธา ยึดมั่นในทุนชุมชนอันเป็นฐานทรัพยากร คุณค่า ความดีงามหรือจุดแข็งของชุมชน และต้องการรักษาหรือสร้างสรรค์ให้สืบทอดต่อจนถึงรุ่นลูกหลาน
- 2) ความต้องการในการเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบต่าง ๆ
- 3) กลุ่มมีโอกาสในการทำงานร่วมกัน ได้รับบทเรียนจากความสำเร็จและความล้มเหลว แล้วนำมาสร้างเป็นบทเรียนปัจจุบัน
- 4) การเรียนรู้ใหม่ ผ่านการคิดร่วมกันจากคนใน และการรับรู้จากการอบรมจากเครือข่ายภายนอก
- 5) กระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคม ขยายขอบข่ายการเรียนรู้ ทรัพยากรบุคคลในชุมชน และจากบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกชุมชน

โดยสรุป ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน แบ่งได้เป็น 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยภายในตัวบุคคลและปัจจัยทางสังคม ดังนี้

1. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคล เป็นปัจจัยภายในบุคคลและพฤติกรรมของบุคคล ที่มีส่วนเกื้อหนุนและเป็นแรงผลักดันให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน ปัจจัยภายในและพฤติกรรมที่สำคัญ ได้แก่ ความตระหนักรู้ ศรัทธาและความรู้สึกในความเป็นเจ้าของชุมชน ความต้องการเข้าร่วมกิจกรรม และภาวะผู้นำ ซึ่งหมายถึง การมีวิสัยทัศน์ มีทักษะความสามารถที่จำเป็นต่อการทำงานร่วมกับผู้อื่น
2. ปัจจัยทางสังคม เป็นปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องกับกลุ่ม องค์กร และชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ กรอบแนวคิดหรือระบบความเชื่อของชุมชนที่ชัดเจนและเอื้อต่อการพัฒนา เช่น ความเชื่อในศักยภาพของชุมชน ความเชื่อเรื่องการเปลี่ยนแปลง ความเชื่อเรื่องกระบวนการกลุ่ม เป็นต้น การสร้างการมีส่วนร่วมและกิจกรรมการมีส่วนร่วมเชิงรุก การให้ความรู้ในรูปแบบการฝึกอบรมหรือการพัฒนาต่าง ๆ โดยเฉพาะองค์ความรู้ใหม่ ๆ การสื่อสารแบบเปิดและการประชุมหารือ แลกเปลี่ยนอย่างต่อเนื่องจริงจัง และสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย เช่น ระบบการสนับสนุน การมีทีมงานที่มีความสามารถ เป็นต้น

4.6 กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

จากการศึกษากระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจ และการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน พบว่ามีหลากหลายรูปแบบและกระบวนการ Narayan (2002: 21) กล่าวว่ารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจไม่ได้มีรูปแบบเดียว ไม่มีแม่แบบตายตัว การเสริมสร้างพลังอำนาจที่มีความเป็นไปได้และเหมาะสมนั้นจะแตกต่างกันไปตามบริบทที่แตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตาม สามารถระบุบริบทที่สำคัญได้ อาทิเช่น ธรรมชาติของปฏิบัติการสาธารณะ แบบแผนของการแยกตัวหรือความขัดแย้ง ขอบเขตของการกระจายอำนาจ ความเข้มแข็งขององค์กรปกครองท้องถิ่นระดับต่าง ๆ และประชาสังคม และขอบเขตของเสรีภาพในการปกครอง

Vogt and Murrell (1990 อ้างถึงใน อติพร ทองหล่อ, 2546) ได้เสนอแนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจในมุมมององค์การทางสังคม โดยอธิบายว่าการเสริมสร้างพลังอำนาจเป็นกระบวนการที่มีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและมีความสำคัญต่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เป็นกระบวนการพัฒนาบุคคล และนำไปสู่การเสริมสร้างพลังอำนาจภายในกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ

- 1) การให้ความรู้หรือการศึกษาเป็นการแบ่งข้อมูลข่าวสารและช่วยเหลือผู้อื่นในการเรียนรู้ การใช้ข้อมูล และคิดสร้างสรรค์ข้อมูลใหม่ ๆ
- 2) การชักจูง เป็นการชักนำให้ผู้อื่นตัดสินใจ
- 3) การเป็นที่ปรึกษา การเป็นผู้ช่วยเหลือสนับสนุน เป็นการให้ความช่วยเหลือสนับสนุนและให้คำชี้แนะแก่ผู้อื่น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายได้เร็วขึ้น
- 4) การจัดหาทรัพยากรหรือแหล่งที่สามารถใช้ประโยชน์เพื่อสร้างความสำเร็จ
- 5) การส่งเสริมการจัดองค์กรที่มีแบบแผน
- 6) การดำเนินการเป็นการอาศัยประสบการณ์ในอดีต หรือวิธีการเดิมที่บุคคลและองค์กรมีมาใช้ในการดำเนินการให้ดีที่สุด

Rose and Black (1985, cited in Payne, 1991) อธิบายกระบวนการสนับสนุน (Advocacy) และการเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ว่าประกอบด้วย การดำเนินงาน 2 ระยะ คือ ระยะเริ่มต้นและระยะปฏิบัติการ แต่ละระยะมีกระบวนการดังตาราง ต่อไปนี้

ตารางที่ 7 กระบวนการสนับสนุนและการเสริมสร้างพลังอำนาจ

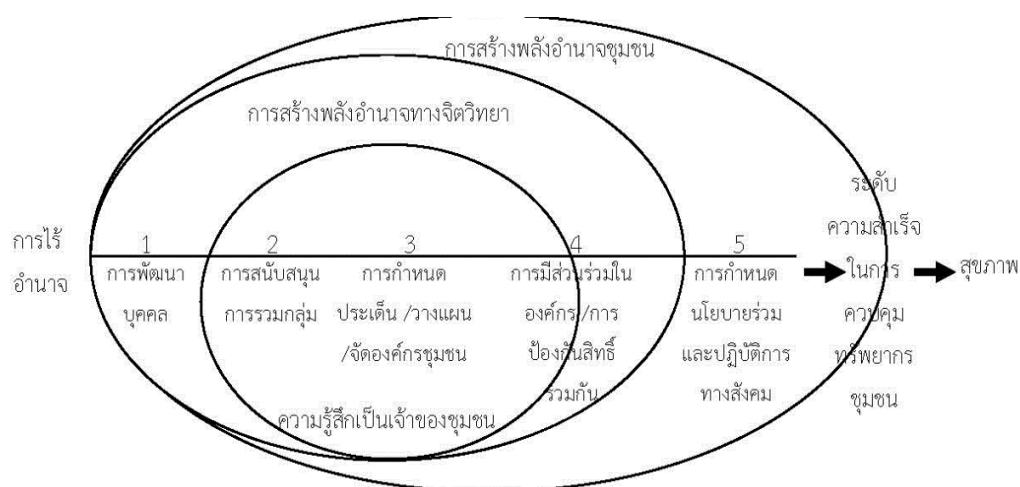
ระยะ	กระบวนการ	กิจกรรม
เริ่มต้น (Beginning)	<ul style="list-style-type: none"> ระบุหรือกำหนดปัญหา 	ระบุพื้นที่ปัญหาอย่างละเอียดตามการรับรู้ของกลุ่มเป้าหมาย เปิดเผยความแตกต่างระหว่างแนวคิดของผู้ปฏิบัติงานกับแนวคิดของกลุ่มเป้าหมายที่มีต่อปัญหา เสริมสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน
	<ul style="list-style-type: none"> ระบุทางเลือกเพื่อการปฏิบัติ 	ใช้ความรู้ของผู้ปฏิบัติงานเพื่อช่วยให้กลุ่มเป้าหมายเข้าใจผลกระทบต่อสังคมโลก ระบุวิธีการที่ให้กลุ่มเป้าหมายเป็นผู้ปฏิบัติมากกว่าเป็นผู้รับในปัญหานั้นๆ หลีกเลี่ยงการครอบงำภาวะผู้นำของกลุ่มเป้าหมาย และร่วมรับผิดชอบตัดสินใจ
ปฏิบัติการ ช่วยเหลือ สนับสนุนและ เสริมสร้าง พลังอำนาจ (Advocacy / Empowerment)	<ul style="list-style-type: none"> ทำความเข้าใจศึกษากลุ่มเป้าหมายอย่างลึกซึ้ง 	ทำความเข้าใจการรับรู้ของกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรอบความคิดของพวกเขา แสดงให้เห็นถึงความไว้วางใจ การไม่ครอบงำ การให้โอกาสเพื่อการสื่อสารใหม่ ๆ การทำความเข้าใจและรับรองจุดยืนของกลุ่มเป้าหมาย
	<ul style="list-style-type: none"> กำหนดประเด็นปัญหาสำคัญ 	แสดงให้เห็นประเด็นหลักที่ก่อให้เกิดปัญหากับการดำรงชีวิตของกลุ่มเป้าหมาย เช่น ทรัพย์สินตกตึกที่ทำให้เกิดความยากจน การแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว การไร้ความสามารถ เป็นต้น
	<ul style="list-style-type: none"> ศึกษาปัญหาอย่างละเอียด 	ประเมินกลุ่มเป้าหมายอย่างละเอียด อธิบายภาวะวิกฤติของพวกเขา และชี้ให้เห็นว่าทุกอย่างสามารถเปลี่ยนแปลงได้
	<ul style="list-style-type: none"> ชี้ให้เห็นภาวะผิดปกติ 	ช่วยกลุ่มเป้าหมายให้เข้าใจว่าการพึ่งคนอื่นทำให้เสียโอกาสในชีวิต และสนับสนุนการวางแผนเพื่ออนาคต
	<ul style="list-style-type: none"> วิเคราะห์ลำดับขั้นตอนการปฏิบัติ 	วางแผนกลยุทธ์ ประเมินความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ช่วยให้กลุ่มเป้าหมายเข้าใจความแตกต่างของอำนาจและความขัดแย้งที่อาจส่งผลให้การปฏิบัติเป็นไปไม่ได้
	<ul style="list-style-type: none"> เลือกกลุ่มเป้าหมาย 	เลือกกลุ่มเป้าหมายสำหรับการปฏิบัติ ร่วมในกระบวนการตัดสินใจว่าจะปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติ
	<ul style="list-style-type: none"> ปฏิบัติการ 	สะท้อนและวิเคราะห์การปฏิบัติและผลลัพธ์ที่ได้อย่างต่อเนื่อง
	<ul style="list-style-type: none"> ประเมินผล 	ประเมินผลสำเร็จ ประเมินกระบวนการ สะท้อนภาวะผิดปกติที่ต้องระมัดระวังในการปฏิบัติการในอนาคต
<ul style="list-style-type: none"> ทำความเข้าใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้ง 	ประเมินว่ากลุ่มเป้าหมายเปลี่ยนแปลงอย่างไรจากการปฏิบัติ และเริ่มกระบวนการทั้งหมดอีกครั้งในวงจรใหม่	

ที่มา : Payne (1991)

Rissel (1994) กล่าวว่าการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย 2 กระบวนการหลัก คือ กระบวนการจิตวิทยาชุมชน และการเสริมสร้างพลังอำนาจ เขาได้เสนอรูปแบบกระบวนการและองค์ประกอบของการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนที่ประสบความสำเร็จในด้านการส่งเสริมสุขภาพ โดยมีองค์กรชุมชนเป็นผู้อำนวยการความสะดวกให้เกิดกระบวนการ แสดงได้ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 9 รูปแบบกระบวนการและองค์ประกอบของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนตามแนวคิดของ Rissel

ที่มา : Rissel (1994)

จากภาพกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนจะเริ่มจากการไร้อำนาจ มีความต้องการที่จะมีอำนาจ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาส่วนบุคคล (Personal Development) เพื่อยกระดับการเห็นคุณค่าของตนเอง หรือความสามารถของตนเอง อย่างน้อยที่สุดก็เพื่อให้บุคคลมีความต้องการมีความสามารถเข้าร่วมกลุ่ม และเข้ามามีบทบาทในกลุ่ม หลังจากนั้น จึงมีการสนับสนุนการช่วยเหลือกันเองหรือเกิดปฏิบัติการของกลุ่มต่าง ๆ การสร้างและขยายเครือข่ายสังคม การให้คำปรึกษาแก่บุคคลหรือกลุ่มเพื่อสนับสนุนการพัฒนาระดับบุคคล รวมไปถึงการปลูกจิตสำนึกเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในกลุ่มและส่วนอื่นในโครงสร้างของสังคม ในขั้นตอนนี้เป็นการสร้างพลังอำนาจทางจิตวิทยา (Psychological Empowerment) ที่จะช่วยเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน (Sense of Community) เมื่อความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนผนวกกับนโยบายร่วมและปฏิบัติการทางสังคม ตลอดจนปฏิบัติการเพื่อเพิ่มระดับการควบคุมทรัพยากรต่าง ๆ ของชุมชนมาประกอบกัน ก็จะเป็น การเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนในที่สุด โดยการมีส่วนร่วมเป็นรากฐานสำคัญที่นำไปสู่

ความสำเร็จในการสร้างพลังอำนาจ โดยเป็นองค์ประกอบร่วมทั้งการสร้างพลังอำนาจทางจิตวิทยา และการสร้างพลังอำนาจชุมชน

Ortigas (2000) ได้เสนอระบบการจัดการการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน (The Community Development Participative Management System: ComDevPMS) ซึ่งพัฒนาจากรูปแบบการพัฒนาชุมชนของนักคิด นักพัฒนาชุมชนหลายคน โดยมีปรัชญาที่มุ่งการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนโดยภาพรวมทั้งด้านสังคม การปกครอง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และจิตวิญญาณ ขั้นตอนของ ComDevPMS แบ่งเป็น 10 ระยะ

- 1) การพัฒนาความสามารถบุคคล
- 2) การพัฒนากลุ่มและการขับเคลื่อนกลุ่มในชุมชน
- 3) การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทีมงาน
- 4) การสร้างภาวะผู้นำ
- 5) การจัดตั้งองค์กรเพื่อการพัฒนา
- 6) การจัดทำโครงการและจัดระบบการบริหารจัดการ
- 7) การสร้างอาสาสมัครและองค์กรอาสาสมัคร
- 8) การประสานการทำงานของทีมงาน อาสาสมัครและส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- 9) การให้คำปรึกษา แนะนำองค์กรอาสาสมัคร
- 10) การช่วยเหลือชุมชนใกล้เคียง

Yoo, et. al. (2004) กล่าวว่า แนวคิดหลักของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน คือ ความสามารถของชุมชน ซึ่งหมายถึง การบ่มเพาะและการใช้ความรู้ ทักษะ ระบบและทรัพยากรให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน โดยการเพิ่มศักยภาพชุมชน มุ่งหวังที่จะเป็นการเสริมสร้างสุขภาพของบุคคล และชุมชนโดยรวม กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน ประกอบด้วยกระบวนการ 6 ขั้นตอน คือ

- 1) ขั้นตอนการเข้าไปในชุมชน วิธีการคือ
  - 1.1) การประชุมร่วมกับผู้นำชุมชนและองค์กรชุมชน
  - 1.2) การฝึกอบรมผู้อำนวยการอาสาสมัคร เรื่อง การทบทวน ศึกษาชุมชนอย่างละเอียด การพบปะประชาชน และวางแผนกลยุทธ์
  - 1.3) การแนะนำตัวผู้อำนวยการอาสาสมัคร และขั้นตอนการอำนวยความสะดวกแก่ชุมชน

1.4) การอภิปรายภารกิจและเป้าหมายการดำเนินงาน โดยผู้อำนวย
ความสะดวกและชุมชน

2) ขั้นตอนระบุปัญหา วิธีการคือ

2.1) การประชุมระดมพลังสมองเกี่ยวกับปัญหา ข้อวิตกกังวลของชุมชน

2.2) การทำรายการปัญหา ข้อวิตกกังวลของชุมชน

2.3) การกำหนดผู้นำกลุ่ม

3) ขั้นตอนการจัดลำดับปัญหา วิธีการคือ

3.1) การลงมติเพื่อเลือกประเด็นปัญหาและจัดลำดับความสำคัญ

3.2) การหาข้อตกลงของกลุ่มเพื่อเลือกประเด็นปัญหาที่จะดำเนินการ

4) ขั้นตอนการพัฒนากลยุทธ์ วิธีการคือ

4.1) การอภิปรายเพิ่มเติมในประเด็นปัญหาที่เลือก เพื่ออธิบายรายละเอียด
ว่ามันส่งผลกระทบต่อชุมชนและควรดำเนินการอย่างไรเพื่อแก้ไขปัญหาสถานการณ์นั้น

4.2) การแนะนำรูปแบบนิเวศวิทยาทางสังคม

4.3) การอภิปรายกลุ่มว่าทำไมชุมชนต้องรับรู้และเข้าใจรูปแบบนิเวศวิทยา
ทางสังคมและจะใช้รูปแบบนี้ในกระบวนการแก้ปัญหาอย่างไร

4.4) การสร้างรูปแบบของชุมชน โดยให้เครือข่ายชุมชนมีส่วนร่วม
แลกเปลี่ยนข่าวสาร และทำงานร่วมกัน

4.5) การทบทวนรูปแบบที่ชุมชนพัฒนาขึ้น

5) ขั้นตอนการดำเนินการ วิธีการคือ

5.1) การจัดทำแผนปฏิบัติการ

5.2) การมอบหมายงานให้กับสมาชิกในชุมชน

5.3) การกำหนดตารางดำเนินการ

5.4) การใช้ทรัพยากรของชุมชน โดยองค์กรชุมชนอำนวยความสะดวกให้

5.5) การดำเนินการตามขั้นตอนของแผนปฏิบัติการ และตรวจสอบสถานะ
อย่างสม่ำเสมอ

5.6) การสรุปผลการดำเนินงานเมื่อเสร็จสิ้นในแต่ละขั้นตอน โดยผู้อำนวย
ความสะดวก สมาชิกชุมชนและทีมงานขององค์กรชุมชน

6) ขั้นตอนการศึกษาการเปลี่ยนแปลง วิธีการคือ

6.1) การอภิปรายผลและความก้าวหน้าการดำเนินการ โดยอ้างอิงรูปแบบที่ใช้

6.2) การตัดสินใจเพื่อกำหนดขั้นตอนดำเนินการต่อไป

6.3) การส่งผ่านความรับผิดชอบจากผู้อำนวยความสะดวกไปสู่ผู้นำชุมชน

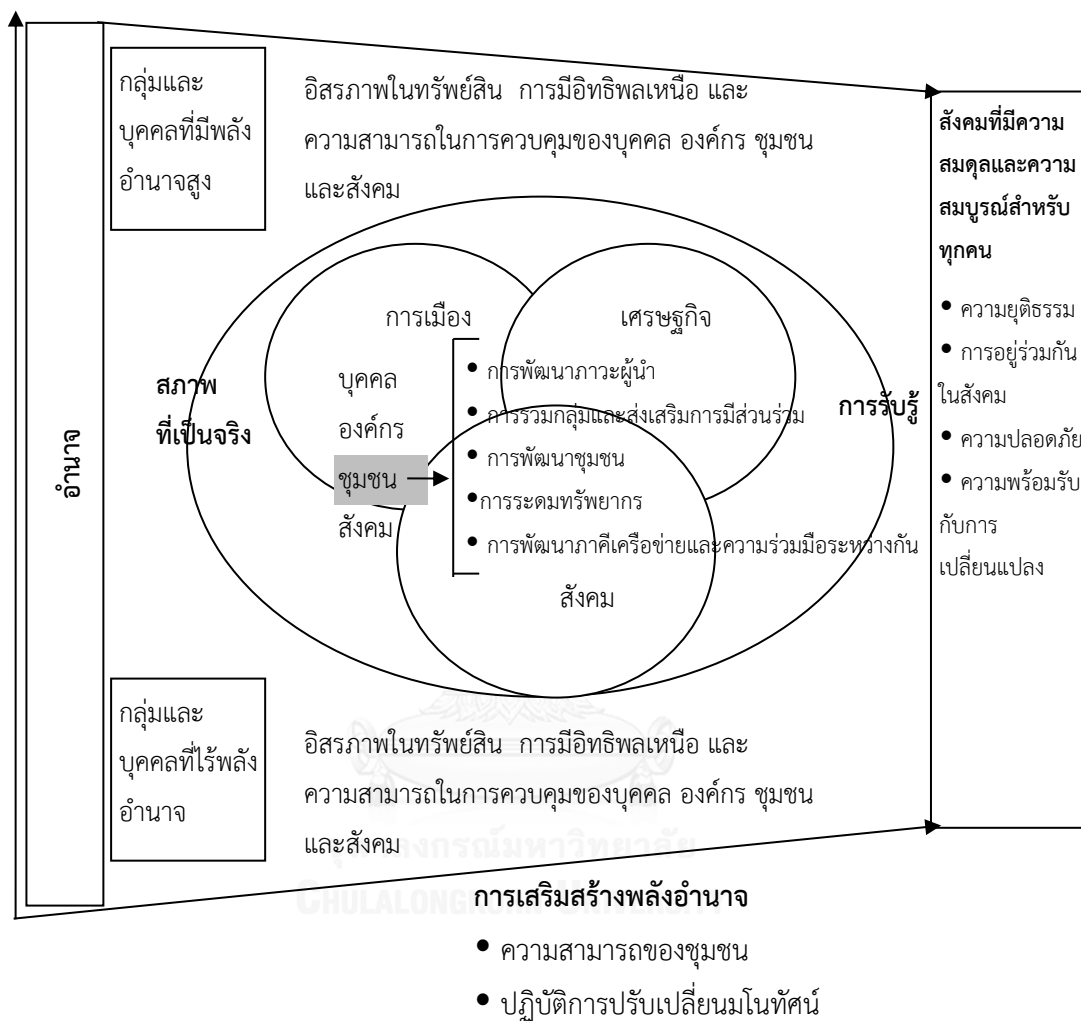
Purcell (2005) ได้เสนอรูปแบบการพัฒนาชุมชน ที่มีกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเป็นองค์ประกอบหนึ่งของกระบวนการพัฒนา โดยกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนมี 5 ขั้นตอน คือ

- 1) การเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับบุคคล หมายถึง การทำงานเพื่อพัฒนา
  - 1.1) ทักษะและความรู้ที่เกิดจากกิจกรรมของชุมชน
  - 1.2) การฝึกอบรมนอกระบบโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับความต้องการของกลุ่มการพัฒนาชุมชน และผลที่จะเกิดกับบุคคล และกลุ่มต่าง ๆ
  - 1.3) การฝึกอบรมอย่างเป็นทางการที่เกี่ยวข้องกับความต้องการของกลุ่มการพัฒนาชุมชน และผลที่จะเกิดกับบุคคล และกลุ่มต่าง ๆ
  - 1.4) จิตสำนึก ความเชื่อในความเป็นไปได้ของการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อบุคคลกลุ่ม ชุมชน
  - 1.5) ความสามารถในการปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพทั้งในระดับบุคคลและในกลุ่มชุมชน
  - 1.6) ภาวะการเป็นผู้นำในชุมชน ความเข้าใจในการใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ของชุมชน
- 2) การปฏิบัติการเชิงบวก หมายถึง การทำงานเพื่อพัฒนา
  - 2.1) การยอมรับหลักการความยุติธรรมในสังคม และการให้ความร่วมมือในการช่วยเหลือเกื้อหนุนกิจกรรมของชุมชน
  - 2.2) การทำความเข้าใจความต้องการของแต่ละกลุ่ม
  - 2.3) นโยบายที่เปิดโอกาสอย่างเสมอภาค
  - 2.4) การปฏิบัติที่เปิดโอกาสอย่างเสมอภาค
  - 2.5) การเห็นพ้องกันและการรับรองในมรดกทางวัฒนธรรม หรืออัตลักษณ์ชุมชน
  - 2.6) การยอมรับในวัฒนธรรมอื่น
- 3) การพัฒนาองค์กรในชุมชน หมายถึง การทำงานเพื่อพัฒนา
  - 3.1) การศึกษาความต้องการของชุมชน
  - 3.2) ส่งเสริมกิจกรรมขององค์กรชุมชน
  - 3.3) ส่งเสริมการใช้บริการขององค์กรชุมชน
  - 3.4) สนับสนุนให้มีเครือข่ายประชาชนในชุมชน
  - 3.5) สนับสนุนให้มีเครือข่ายระหว่างองค์กรชุมชน
  - 3.6) การเชื่อมโยงระหว่างองค์กรชุมชนกับหน่วยงานอื่น

- 3.7) โครงสร้างเพื่อการพัฒนาในระยะยาว
- 4) การสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการมีส่วนร่วม หมายถึง การทำงาน
เพื่อพัฒนา
- 4.1) องค์กรชุมชนที่มีความเป็นประชาธิปไตย
  - 4.2) องค์กรชุมชนที่เปิดกว้างและมีความรับผิดชอบ
  - 4.3) ความเข้าใจในกรอบนโยบายและระบบการปกครอง
  - 4.4) อิทธิพลขององค์กรชุมชนในนโยบายสาธารณะและการปฏิบัติ
  - 4.5) ความสามารถในการมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพ
- 5) การส่งเสริมภาวะผู้นำ หมายถึง การทำงานเพื่อพัฒนา
- 5.1) ความรับผิดชอบต่อท้องถิ่น
  - 5.2) การปกครองตนเองขององค์กรชุมชน
  - 5.3) การคิดเชิงกลยุทธ์เพื่อสร้างความแปลกใหม่
  - 5.4) การปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานบนฐานของความต้องการและ
คุณค่าของชุมชน
  - 5.5) สร้างองค์การขับเคลื่อนการเรียนรู้ของชุมชน

Gudaitis (2013) ได้กล่าวถึงการเสริมสร้างพลังอำนาจว่าเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง โดยเกี่ยวข้องทั้งความสามารถของชุมชน (Community Capacity) และปฏิบัติการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ (Transformative Action) ที่นำไปสู่การมีอำนาจและความสามารถในการควบคุมของบุคคล องค์กร ชุมชน และสังคม ทั้งในด้านสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ อันนำไปสู่สังคมที่มีความสมดุลและความสมบูรณ์สำหรับทุกคน โดยการเสริมสร้างพลังอำนาจต้องพิจารณาให้ครบวงจรทั้งด้านสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ในระดับชุมชนเป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจ โดยการพัฒนาภาวะผู้นำ การรวมกลุ่มและการส่งเสริมการมีส่วนร่วมการพัฒนาชุมชน การระดมทรัพยากร และการพัฒนาภาคีเครือข่ายและความร่วมมือระหว่างกัน กระบวนการที่กล่าวข้างต้น แสดงได้ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 10 กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจและองค์ประกอบการเสริมสร้างพลังอำนาจตามแนวคิดของ Gudaitis

ที่มา: Gudaitis (2013)

จากการศึกษากระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนข้างต้น ผู้วิจัยประมวลวิเคราะห์และสรุปกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนของแต่ละแนวคิดได้ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 8 วิเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

กระบวนการ	นักวิชาการ นักพัฒนาชุมชน						
	จุดเน้นการเสริมสร้างพลังอำนาจบุคคลและกลุ่ม		จุดเน้นการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน				
	Vogt and Murrell (1990)	Rose and Black (1985)	Rissel (1994)	Ortigas (2000)	Yoo, et. al. (2004)	Purcell (2005)	Gudaitis (20013)
การศึกษา วิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายหรือชุมชน		*				*	
การกำหนดปัญหา จัดลำดับปัญหาและแนวทางแก้ปัญหา		*	*		*		
การวางแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม		*	*	*	*		
การปฏิบัติการ		*			*		
การให้ความรู้ ข่าวสารในรูปแบบต่าง ๆ	*	*		*	*	*	
การให้คำปรึกษา แนะนำ	*						
การพัฒนาบุคคลและพัฒนาภาวะผู้นำ			*	*		*	*
การจัดองค์กรชุมชน	*		*	*		*	
การสนับสนุนการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน			*	*		*	*
การสนับสนุนทรัพยากร	*						*
การพัฒนาภาคีเครือข่าย				*		*	*
การสร้างอาสาสมัครและระบบการทำงานร่วมกัน				*			
การช่วยเหลือชุมชนใกล้เคียง				*			
การประเมินผล สะท้อนผลและศึกษาผล การเปลี่ยนแปลง		*			*		

จากตารางเห็นได้ว่า ในกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน มีวิธีการเสริมสร้างพลังอำนาจที่สำคัญ ได้แก่ การให้ความรู้ ข่าวสารในรูปแบบต่าง ๆ การวางแผนปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม การพัฒนาบุคคลและพัฒนาภาวะผู้นำ การจัดองค์กรชุมชน การสนับสนุนการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การกำหนดปัญหา จัดลำดับปัญหาและแนวทางแก้ปัญหา การพัฒนาภาคีเครือข่าย การศึกษา วิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายหรือชุมชน การปฏิบัติการ การสนับสนุนทรัพยากร และการประเมินผล สะท้อนผลและศึกษาผลการเปลี่ยนแปลง

สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เนื่องจากผู้วิจัยเป็น บุคคลภายนอกชุมชน การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบางวิธีการจึงไม่ควรเข้าไปดำเนินการหรือแทรกแซง ได้แก่ การจัดองค์กรชุมชน บางวิธีการไม่มีความจำเป็นต้องดำเนินการ อาทิ การกำหนดปัญหา จัดลำดับปัญหาและแนวทางแก้ปัญหา เพราะการวิจัยเรื่องนี้ไม่ใช้การพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน และการสนับสนุนการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพราะกระบวนการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมอยู่แล้ว

อย่างไรก็ตาม วิธีการบางวิธีการมีความจำเป็นยิ่งต่อกระบวนการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ได้แก่ การศึกษา วิเคราะห์ชุมชน การปฏิบัติการพัฒนากระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และการประเมินผล สะท้อนผลและศึกษาผลการเปลี่ยนแปลง

ดังนั้นในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ควรมีกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ซึ่งมีวัตถุประสงค์และวิธีการดังนี้

1. การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน เป็นการส่งเสริม สนับสนุนให้มีการศึกษา และวิเคราะห์ชุมชนอย่างรอบด้าน และเชิงลึก โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในทุก ๆ ขั้นตอน ได้แก่ ร่วมกำหนดข้อมูลที่ต้องศึกษา ร่วมพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาชุมชน ร่วมเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนโดยเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสมกับลักษณะของข้อมูลด้านนั้น ๆ ร่วมตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลชุมชน และร่วมประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน

2. การวางแผนและตัดสินใจร่วมกัน เป็นการส่งเสริม สนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานต่าง ๆ โดยมีบุคคล หรือคณะบุคคลที่คนส่วนใหญ่ในชุมชนให้ความเห็นชอบให้เป็นตัวแทนในการร่วมวางแผน และตัดสินใจในทุก ๆ กระบวนการ

3. การส่งเสริมภาวะผู้นำและพัฒนาแกนนำ เป็นการส่งเสริมผู้นำชุมชน ทั้งผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำตามธรรมชาติให้มีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง มีความรู้ ทักษะที่จำเป็น

ต่อการนำสมาชิกกลุ่ม และใช้ศักยภาพของตนเองในการอำนวยความสะดวกให้ปฏิบัติการต่าง ๆ บรรลุเป้าหมาย โดยใช้วิธีการชี้แจงสร้างความเข้าใจ การอบรมเสริมความรู้ ทักษะ และการฝึกปฏิบัติ

4. การพัฒนาความรู้ ทักษะที่จำเป็นสำหรับการทำงานเป็นกลุ่ม เป็นการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และทักษะแก่ผู้เข้าร่วมกระบวนการในเนื้อหา หรือองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการนั้น ๆ โดยใช้วิธีการชี้แจงสร้างความเข้าใจ การอธิบายประกอบสื่อเอกสารหรือการยกตัวอย่าง การตั้งคำถามเพื่อระดมความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการใช้สื่อในการถ่ายทอดความรู้ ข่าวสาร

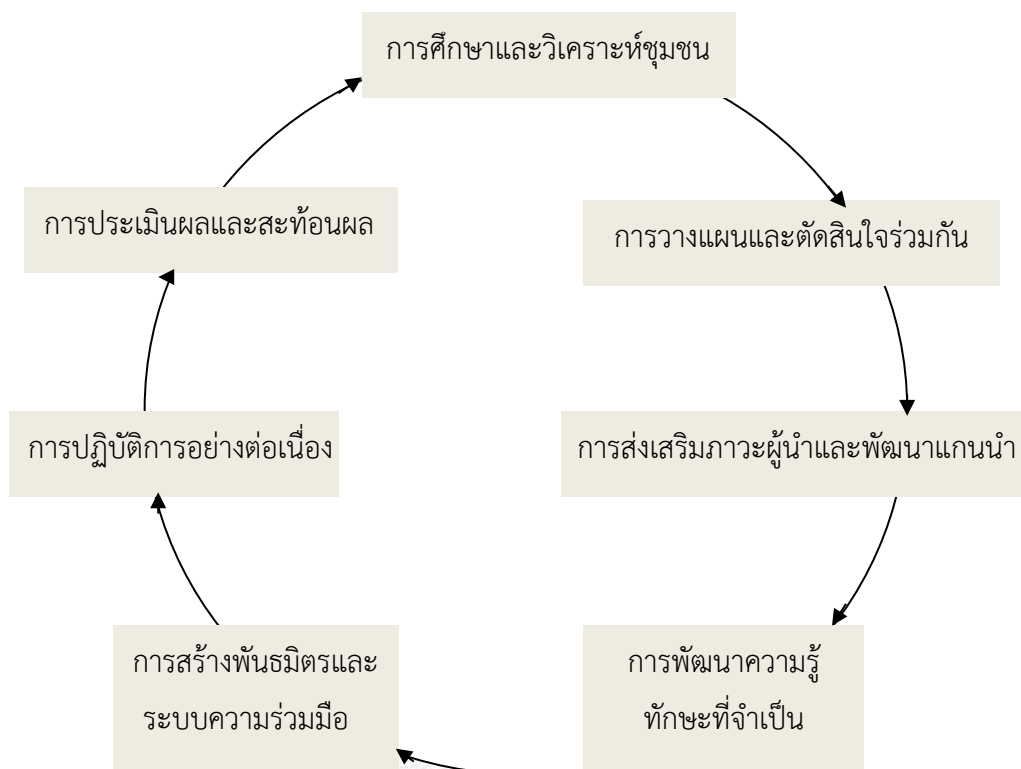
5. การสร้างพันธมิตรและระบบความร่วมมือระหว่างกัน เป็นการส่งเสริมให้มีการดำเนินงานร่วมกับระหว่างภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งหน่วยงาน องค์กรภาครัฐและเอกชน โดยมีการประสานงาน การนำเสนอแนวคิดและแนวทางการดำเนินงาน การสนับสนุนข้อมูลที่เกี่ยวข้อง การสนับสนุนและใช้ทรัพยากรร่วมกัน และการร่วมจัดกิจกรรมและหรือร่วมสังเกตการณ์

6. การปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง เป็นการกระตุ้น ส่งเสริมให้ปฏิบัติการดำเนินไปอย่างต่อเนื่องตามลำดับขั้นตอนในห้วงเวลาที่ชุมชนเห็นว่าเหมาะสม โดยมีการจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานร่วมกัน มีการสนทนา การประชุมเพื่อปรึกษาหารือเป็นประจำ ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตลอดจนการใช้สื่อท้องถิ่นในการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข่าวสาร เพื่อให้การดำเนินงานคงอยู่ในความสนใจของคนในชุมชน

7. การประเมินผลและสะท้อนผล เป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ ประเมินผลความสำเร็จของการดำเนินงานในทุก ๆ ขั้นตอนของกระบวนการ รวมทั้งสะท้อนผลการดำเนินงานเพื่อให้มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นในขั้นตอนต่อไป โดยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม การประชุมกลุ่มเพื่อประเมินผลและสะท้อนผลการดำเนินงาน

กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนข้างต้น แสดงได้ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 11 กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎีหลักของการศึกษารั้งนี้ คือ แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการทัศน์ แนวคิดอัตลักษณ์ชุมชน แนวคิดทุนทางสังคม และแนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน โดยเน้นศึกษาและนำเสนองานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดดังกล่าวในระดับชุมชน แบ่งการนำเสนอเป็นส่วน ๆ ดังนี้

5.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

กาญจนา แก้วรอด (2550) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้

2) วิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ 3) พัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ และ 4) วิเคราะห์ปัจจัย เงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ไปใช้ พบว่า องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) คนในชุมชน ได้แก่ ผู้นำ แกนนำชุมชน และสมาชิกชุมชน 2) ภูมิปัญญาชุมชน 3) กิจกรรมการเรียนรู้ ที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ได้แก่ เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การเชื่อมประสานเครือข่ายการเรียนรู้ และแผนชุมชน 4) การมีเป้าหมายร่วมกัน ที่ทำให้สามารถกำหนดทิศทางและภารกิจได้ชัดเจน และ 5) การบริหารจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการดำเนินงาน

กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ 1) การตระหนักในปัญหา โดยการรับรู้ปัญหา 2) การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล 3) การกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา 4) การตัดสินใจแก้ปัญหา โดยมีขั้นตอนย่อยเหมือนขั้นตอนที่ 2 5) การลงมือปฏิบัติ และ 6) การสร้างและขยายความรู้ โดยในขั้นตอนที่ 2-6 มีวิธีการหลัก คือ การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ การสรุปความคิดและสร้างความรู้ใหม่ และการนำไปประยุกต์ใช้ สำหรับปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวไปใช้ ได้แก่ 1) ศักยภาพชุมชน 2) ผู้นำหรือแกนนำชุมชน 3) ความสัมพันธ์และความเอื้ออาทรในชุมชน 4) ภูมิปัญญาชุมชน 5) ระบบการสื่อสารภายในชุมชน 6) ระบบการจัดการความรู้ของชุมชน และ 7) ลักษณะกิจกรรมการเรียนรู้

อัญธิกา ชั่งกฤษ (2554) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างเสริมจิตสำนึกการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างเสริมจิตสำนึกการมีส่วนร่วม 2) นำเสนอแนวทางการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างเสริมจิตสำนึกการมีส่วนร่วม โดยศึกษาจากการชุมชนที่มีการปฏิบัติที่ดี (Good Practices) และเก็บข้อมูลโดยการลงพื้นที่ภาคสนาม เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และการสนทนากลุ่ม พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างเสริมจิตสำนึกการมีส่วนร่วม ได้แก่ 1) ผู้นำการเปลี่ยนแปลง 2) สภาพผู้นำองค์กรชุมชน 3) ความตระหนักในปัญหาและการเปลี่ยนแปลง 4) การรวมกลุ่มภายในชุมชน 5) กิจกรรมการมีส่วนร่วมมีความสร้างสรรค์และต่อเนื่อง และ 6) การสนับสนุนจากภาคีเครือข่าย

สำหรับแนวทางการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างเสริมจิตสำนึกการมีส่วนร่วม เริ่มจากการค้นหาและสร้างผู้นำที่เป็นแบบอย่างและเป็นผู้ที่ถ่ายทอดจิตสำนึกการมีส่วนร่วม

สร้างความตระหนักร่วมกันของชุมชนด้วยกระบวนการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเอง โดยไม่โดดเดี่ยวภายนอก เพียงแต่เลือกสรรสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ส่งเสริมกิจกรรมที่สร้างสรรค์บูรณาการบนพื้นฐาน การพัฒนาอย่างสมดุล โดยมาจากความต้องการของชุมชน ความรู้สึกผูกพันและความรู้สึกเป็นเจ้าของ เกิดความรักความสามัคคี จัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม และติดตามการประเมินผล

ภูริต โศภนคณาภรณ์ (2555) ได้ศึกษา เรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของ ชุมชนเพื่อสร้างชุมชนแห่งความสุข โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์สภาพและบริบทชุมชนตาม องค์ประกอบของการเป็นชุมชนแห่งความสุข 2) ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างชุมชน แห่งความสุข 3) พัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างชุมชนแห่งความสุข โดยศึกษากับคนใน ชุมชนกรณีศึกษา พบว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างชุมชนแห่งความสุขที่พัฒนาขึ้น เสริมสร้างความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดความสุขให้กับผู้ร่วมทดลองในระดับมากถึง มากที่สุด กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างชุมชนแห่งความสุขประกอบด้วย 7 กระบวนการ คือ 1) การสร้างการตระหนักรู้ถึงความสำคัญของความสุขในชุมชน 2) การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้เพื่อ สร้างความสุขของคนในชุมชน 3) การสำรวจและวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันเพื่อสร้างความสุขของคนใน ชุมชน 4) การกำหนดแผนและปฏิบัติการแก้ไขปัญหาร่วมกันเพื่อสร้างความสุขของคนในชุมชน 5) การสาธิตและลงมือปฏิบัติร่วมกันเพื่อสร้างความสุขของคนในชุมชน 6) การแลกเปลี่ยนและรับ ผลประโยชน์ความสุขร่วมกันของคนในชุมชน และ 7) การเปรียบเทียบและการประเมินผลความสุข ร่วมกันของคนในชุมชน

โดยสรุป งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นการศึกษาเพื่อ พัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่พัฒนา และประเด็นที่ต้องการ พัฒนา มีการศึกษาองค์ประกอบที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อ การนำกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนไปใช้ และพบว่า วิธีการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่เน้น การสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนกรณีศึกษา

5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ชุมชน

Rose & Kiger (1995) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนคนหู หนวกกับการเคลื่อนไหวทางการเมือง พบว่า การสร้างตัวตนของชุมชนนั้นเกี่ยวข้องกับ 2 องค์ประกอบที่สัมพันธ์กัน คือ อัตลักษณ์ปัจเจกบุคคล (Personal Identity) และอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) ซึ่งสร้างขึ้นผ่านการรวมกลุ่มเพื่อปฏิบัติการทางการเมือง (Political Action) จาก

การที่เห็นว่าตนและกลุ่มตนไม่ได้รับการจัดสรร แบ่งปันทรัพยากรในสังคมอย่างเสมอภาคและเท่าเทียม เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มคนอื่น ๆ ในสังคม รวมทั้งใช้ประเด็นและเงื่อนไขเหล่านี้เป็นจุดสำคัญในการสร้างจิตสำนึกทางการเมือง กิจกรรมภายในชุมชน และการก่อตัวของขบวนการภายในชุมชน

Block (2007) ได้สำรวจทัศนคติและความเชื่อเกี่ยวกับการดำรงไว้ซึ่งภาษา อันเป็นการก่อรูปของอัตลักษณ์ทางด้านชาติพันธุ์ของชาวชุมชนเม็กซิกันในประเทศสหรัฐอเมริกา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเจตคติด้านการรับรู้และความเชื่อเกี่ยวกับการดำรงไว้ซึ่งภาษา และศึกษาข้อเรียกร้องเพื่อการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางด้านชาติพันธุ์ โดยการสัมภาษณ์แบบรายบุคคลชาวเม็กซิกันแต่กำเนิดที่อาศัยอยู่ในเมือง Orange County พบว่า แม้กลุ่มตัวอย่างจะมีความรู้สึกที่ภาษาพื้นเมืองควรได้รับการดำรงรักษาไว้เพื่อเป็นอัตลักษณ์ทางด้านชาติพันธุ์ก็ตาม แต่ภาษาสเปนไม่มีกระบวนการในการถ่ายทอดไปสู่ชาวชุมชนเม็กซิกันซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะว่าควรจัดตั้งหน่วยงานที่คอยดูแลเป็นพิเศษ เพื่อให้การช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในด้านการจัดสิ่งแวดล้อมที่จะคอยกระตุ้นจิตสำนึกด้านการรับรู้วัฒนธรรมของตนเอง และยังเป็นທີ່ซึ่งผู้คนจะสามารถใช้ภาษาพูดที่เป็นภาษาพื้นเมืองของพวกเขาเพื่อการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางด้านชาติพันธุ์โดยปราศจากการเหยียดหยันหรือความกลัวใด ๆ

Chitgopekar (2007) ได้ศึกษาการจัดวางโครงสร้างอัตลักษณ์ชุมชนและอัตลักษณ์ในตัวบุคคล โดยการศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชนที่เป็นชาวเอเชีย - อินเดีย (Asian - Indian Marathi) ใน 2 ลักษณะ คือ 1) อัตลักษณ์ของบุคคล ซึ่งหมายถึง การมีแนวคิดเป็นของตนเอง การเข้าใจความรู้สึกและรู้สำนึกในตนเอง และ 2) อัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งหมายถึง การกำหนดอัตลักษณ์ให้กับชุมชน และทำการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งกำเนิดด้านวัฒนธรรมซึ่งจะช่วยสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ในตัวบุคคล รวมทั้งอัตลักษณ์ชุมชนที่มีต่อกระบวนการสื่อสารและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ผลการวิจัยพบว่า ระบบสัญลักษณ์ เรื่องราวที่เล่าขานสืบต่อกันมา ประเพณีปฏิบัติ และเครือข่ายทางด้านสังคมเป็นแหล่งกำเนิดของอัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตนของชุมชน ความเคร่งครัดและช่องว่างในกระบวนการข้างต้นช่วยทำให้การส่งเสริมอัตลักษณ์ชุมชนในเชิงปฏิบัติจริงได้ นอกจากนี้ การสื่อสารเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่เหมาะสมไปใช้ในการจัดการกับปัญหาและข้อเรียกร้องของกลุ่มชนเหล่านี้

นิตากร รพีพัฒน์ (2550) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางสังคมของคนในชุมชนแออัด: กรณีศึกษาชุมชนหัวฝาย อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางสังคมในแต่ละช่วงเวลา 2) ศึกษาความหมาย ความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงกับการสร้างสรรค์ปฏิบัติทางสังคม 3) ศึกษาความสัมพันธ์ปฏิบัติการทางสังคม

ผ่านกิจกรรมว่าส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางสังคมอย่างไร และ 4) หาแนวทางในการแก้ไข ปัญหาความไม่เข้าใจในชุมชน โดยใช้กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางสังคม พบว่า การเปลี่ยนแปลง อัตลักษณ์ทางสังคมของชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กับเงื่อนไขความเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจของเมืองเชียงใหม่ เป็นการเปลี่ยนแปลงซ้อนทับกันหลายมิติ อาทิ อัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ ชุมชนวัด ช่างฝีมือ แรงงานนอกระบบ เป็นต้น การจัดการเมืองแบบใหม่ของภาครัฐส่งผลให้ชุมชนถูก ให้ความหมายใหม่ มีอัตลักษณ์ว่าเป็นชุมชนสลัม และเป็นคนในสลัม ต่อมา มีการส่งเสริมจากกลุ่มคน นอกชุมชน ทำให้ชาวบ้านเริ่มคิดให้ความหมายแก่ตนเองใหม่ และเกิดกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน ส่งผลให้เกิดพลังสนับสนุน อัตลักษณ์ใหม่อีกครั้ง จากคนสลัมเป็นแรงงานนอกระบบที่มีส่วนสำคัญใน การสร้างเมือง เป็นพลเมืองที่มีสิทธิเท่าเทียมกับคนนอกชุมชน

มงคล พนมมิตร (2551) ได้ศึกษาเรื่อง การดำรงอัตลักษณ์ชุมชนกลุ่มน้อยใน ภาคเหนือ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำรงรักษาอัตลักษณ์ชุมชนและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับ การดำรงรักษาอัตลักษณ์ของชนกลุ่มน้อยในภาคเหนือ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ ไม่เป็นทางการและแบบ เจาะลึก ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนมีหลายอัตลักษณ์ อัตลักษณ์แบบดั้งเดิมที่แสดงออกทางกายภาพ และอัตลักษณ์ที่เป็นนามธรรมที่แสดงออกผ่านการปฏิบัติ คือ การมีพฤติกรรม บุคลิกภาพ และ ลักษณะนิสัยที่ถ้อยทีถ้อยอาศัย มีความเป็นพี่เป็นน้อง เป็นเครือญาติ ให้การช่วยเหลือแบ่งปัน ผู้ด้อยโอกาส และการให้คุณค่า และให้ความเคารพต่อผู้อาวุโส รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อมของชุมชน อัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นใหม่คือ อัตลักษณ์การประนีประนอม อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่โอ้อวด ไม่แข็งขืน เป็นมิตรได้กับทุกคน และอัตลักษณ์ตามสมัยนิยมของคนรุ่นใหม่ โดย ทุกอัตลักษณ์ที่เกิดในแต่ละช่วงเวลาเป็นอัตลักษณ์ที่มีรากฐานจากความคิด ความเชื่อที่ผูกติดกับ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชนเผ่า และชุมชนได้มีการสร้าง กระบวนการเรียนรู้และสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น กระบวนการดำรงรักษาอัตลักษณ์ชุมชน ประกอบด้วย 1) การมีฐานความคิดที่คำนึงถึงความมั่นคง ความเป็นปึกแผ่นของชุมชนเป็นที่ตั้ง 2) มีกลไกของชุมชน ที่ถือเป็นเสาหลักค้ำยันหมู่บ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทำหน้าที่อย่างเข้มข้น และ 3) การมีวิธีการ สร้างการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อให้เห็นถึงคุณค่าของการดำรงรักษาอัตลักษณ์ของชนเผ่า ส่วนเงื่อนไข ที่ทำให้เกิดการดำรงรักษาอัตลักษณ์มีทั้งเงื่อนไขที่เกิดจากภายใน คือ การมีต้นทุนเดิม (ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ความรู้ภูมิปัญญา) สูง การมีกระบวนการสร้างการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การมีผู้นำ ผู้อาวุโสที่เป็นกลไกหลักของชุมชนทำหน้าที่อย่างเข้มแข็ง และความต้องการได้รับการยอมรับให้ชุมชน มีสถานะตามกฎหมายของประเทศไทย เงื่อนไขภายนอก คือ การถูกครอบงำและข่มเหงรังแกจาก

บุคคลหรือหน่วยงานภายนอกที่พยายามเข้าไปครอบงำทางอำนาจเหนือชุมชน และการรุกรานของ กระแสบริโภคนิยมของระบบทุนนิยมเสรี

ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ (2552) ได้ศึกษาอัตลักษณ์และการเคลื่อนไหวทางสังคมของ ชุมชน กรณีศึกษาชุมชนเก่าแก่วัดสังขละ โดยมิตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) การเปลี่ยนแปลงใน กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนอันส่งผลต่อการต่อรองทางอำนาจและการเคลื่อนย้ายตำแหน่ง แห่งที่ของชุมชน และ 2) การนำอัตลักษณ์ชุมชนมาเป็นพื้นฐานการสร้างอำนาจ ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนเก่าแก่วัดสังขละและฝั่งวัดสังขละใต้มีความหมายของแหล่งเสื่อมโทรม ถูกจัดวางตำแหน่ง แห่งที่ในฐานะรอยต่อต่างของเมือง และเป็นแหล่งรวมปัญหาในเขตเมือง การต่อรองและตอบโต้จาก ชุมชน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่และการรับรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชนใน 4 ลักษณะ คือ

- 1) การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ให้เชื่อมต่อกับเมือง จากการพัฒนาชุมชนและการเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อเปลี่ยนรหัสความหมายและการรับรู้ใหม่เกี่ยวกับพื้นที่ ตัวตน และอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน
- 2) การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ให้เป็นส่วนหนึ่งของเมือง โดยใช้สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชื่อมโยง
- 3) การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ด้วยตำนานและเรื่องเล่าบนพื้นฐานของความ เชื่อและความศรัทธา และ 4) การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ชุมชนเชิงกายภาพ ทำให้เกิดการเปลี่ยน สถานภาพและตำแหน่งแห่งที่ของชุมชนไปเป็นชนชั้นใหม่ที่ทัดเทียมชุมชนเมืองอื่น ๆ โดยสรุปการ เปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ชุมชนมี 2 ประการคือ 1) การสร้างอัตลักษณ์ชุมชน สามารถเกิดขึ้นได้ในระดับ บุคคลและชุมชน และระดับสังคม จากพลภายในและภายนอกชุมชน และ 2) การเปลี่ยนแปลงตัวตน และอัตลักษณ์ดำเนินการผ่านการเคลื่อนไหวและการพัฒนาชุมชนที่มีทั้งการต่อต้านและ การเปลี่ยนแปลง

โดยสรุป งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ชุมชนเป็นการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการ สร้างอัตลักษณ์ชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ และกลุ่มผู้ด้อยโอกาส กระบวนการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ ชุมชน และกระบวนการดำรงอัตลักษณ์ชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยมีการศึกษาปัจจัย และเงื่อนไขที่ ส่งผลต่อกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน กระบวนการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ชุมชน และ กระบวนการดำรงอัตลักษณ์ชุมชนด้วย นอกจากนี้บางงานวิจัยมีการศึกษาความสัมพันธ์ของอัตลักษณ์ บุคคลและอัตลักษณ์ชุมชน ความสัมพันธ์ของกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนกับกระบวนการทาง สังคมอื่น ๆ และพบว่างานวิจัยทั้งหมดเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพกับชุมชนกรณีศึกษา

5.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม

Kay (2005) ได้ศึกษาเรื่อง ทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจและพัฒนาชุมชน วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของทุนทางสังคมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาชุมชน โครงการวิจัยดำเนินการในปี ค.ศ. 2000 – 2003 ใน 8 พื้นที่ของประเทศสเปน เยอรมนี สวีเดน และ สกอตแลนด์ มีการเก็บข้อมูลพื้นฐานทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ การวัดทุนทางสังคมใช้ทั้ง การสอบถาม การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้เสีย การประชุมกับผู้เกี่ยวข้องของสถานประกอบการ การทำ แผนที่และการบันทึกกิจกรรม ผลการศึกษาพบว่า 1) องค์ประกอบของทุนทางสังคมมี 6 องค์ประกอบ คือ ความไว้วางใจ ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน การมีบรรทัดฐานร่วมกัน ความรู้สึกเป็นเจ้าของและ พันธะสัญญา เครือข่ายสังคมแบบทางการและไม่เป็นทางการ และช่องทางการสื่อสารของบุคคล กลุ่ม องค์กรในชุมชน โดยความไว้วางใจเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด 2) การมีค่านิยมและบรรทัด ฐานร่วมกัน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ได้เร็วขึ้น และเป็นตัวเร่งในการสร้างหรือพัฒนาทุนทางสังคม 3) ทุนทางสังคมระหว่างบุคคลอาจมีความเข้มแข็ง แต่ทุนทางสังคมในองค์กรอาจลดน้อยลงได้หาก บุคคลสำคัญออกจากองค์กร 4) ทุนทางสังคมมีคุณค่าในตัวเอง สามารถใช้ในการรวม สนับสนุน พัฒนา และเสริมสร้างการพัฒนาชุมชนและสังคมโดยรวมได้ 5) ทุนทางสังคมนอกจากจะมีบทบาท เป็นทุนผูกพัน (Bonding) และทุนสะพานเชื่อมต่อ (Bridging) แล้ว ยังมีบทบาทเชื่อมโยง (Linking) ความสัมพันธ์ทางสังคมด้วย 6) ระดับของทุนทางสังคมเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์การพัฒนาชุมชน พื้นที่ชุมชนที่มีฐานการพัฒนาความเข้มแข็งมาก่อนมักมีร่องรอยของทุนทางสังคม มากกว่าพื้นที่ที่ ได้รับความเสียหายเชิงเศรษฐกิจและสังคม 7) การดำเนินการและทัศนคติของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นมีผล ต่อการเชื่อมโยงทุนทางสังคมมาก 8) ทุนทางสังคมจะถูกจัดวางบทบาทเป็นกาวเชื่อมต่อความผูกพัน ของคนในชุมชน ส่งเสริมให้มีส่วนร่วมดำเนินการเพื่อประโยชน์ส่วนรวม 9) ความไว้วางใจเป็นสิ่งที่ เปรียบบาง อาจถูกทำลายได้ในเวลาสั้น ๆ และจะส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรม และ 10) ทุนทางสังคม มีความเชื่อมโยงกับระดับสุขภาพชุมชน

Adhikari and Goldey (2010) ได้ศึกษาเรื่อง ทุนทางสังคมและด้านลบของทุนทาง สังคมที่มีผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในประเทศเนปาล โดยศึกษา 14 หมู่บ้าน และ 129 องค์กรชุมชน ผลการศึกษาพบว่า 1) ทุนทางสังคมเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นได้ แต่ดำรงรักษาได้ยาก 2) ระดับความเข้าใจเกี่ยวกับทุนทางสังคมในระดับหมู่บ้านมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการดำเนินงาน และทางรอดของกลุ่มในชุมชน 3) ข้อเสียหรือด้านลบของทุนทางสังคมแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของ ความเท่าเทียมกัน การไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ การทำผิดแล้วไม่ต้องรับโทษ และแบ่งชนชั้นทำให้เกิด ปัญหาฝังลึก 4) การอำนวยความสะดวกของหน่วยงานพัฒนาเป็นสิ่งสำคัญต่อการก่อรูปของทุนทาง

สังคม และเพิ่มความยั่งยืนของกลุ่มในชุมชน 5) ขั้นตอนการเปลี่ยนผ่านเป็นช่วงที่มีเปราะบางของการบริหารจัดการกลุ่มในชุมชน โดยสรุป ทูททางสังคมมีทั้งด้านบวกและด้านลบอย่างแยกกันไม่ออก ดังนั้น ต้องให้ความสำคัญในระหว่างก่อตั้งกลุ่มและสนับสนุนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน การพัฒนาที่ยั่งยืนของทูททางสังคมขึ้นกับความสำเร็จในการจัดสิ่งที่จะทำลายบรรทัดฐาน เครือข่ายความสัมพันธ์ และการสนับสนุนต่าง ๆ ทุกภาคส่วนซึ่งรวมถึงหน่วยงานที่มีหน้าที่พัฒนาชุมชนต้องเรียนรู้แหล่งกำเนิดและผลด้านลบของทูททางสังคม ตระหนักในการรักษากฎและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกัน ส่วนกลุ่มและองค์กรก็ต้องใส่ใจกับการสร้างระบบการบริหารจัดการที่ดีและกลไกการพัฒนาตนเองอย่างยั่งยืน

อุไรวรรณ พวงสายใจ (2545) ได้ศึกษาเรื่อง ทูททางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทูททางสังคมกับความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพกับชุมชนกรณีศึกษา 1 ชุมชน เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง และอย่างไม่เป็นทางการ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนที่ศึกษามีการสืบทอดมรดก วัฒนธรรม ประเพณีความเชื่อเดียวกัน มีความสัมพันธ์ระบบเครือญาติสูง พี่พาทอาศัยกันและกัน พี่พาทธรรมชาติ โดยมีกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นตลอดทั้งในการดำรงชีวิตและการทำงาน กิจกรรมกลุ่มหรือองค์กรที่ต่อเนื่อง ทูททางสังคมทั้งทุนภายในและทุนที่มาจากภายนอกชุมชน ประกอบด้วยวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ เศรษฐกิจ บุคคล เครือญาติ การศึกษาเรียนรู้ องค์กรหรือกลุ่ม ส่งผลให้องค์กรเกิดความเข้มแข็ง องค์กรที่เข้มแข็งได้ใช้กระบวนการเรียนรู้ มีความสามารถนำทุนที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวัน และเป็นปัจจัยสำคัญในการทำงานกลุ่มหรือองค์กร เกิดพลังองค์กรสามารถสร้างอำนาจต่อรองกับสังคมภายนอกได้ และองค์กรสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาวะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ ในขณะที่เดียวกันมีบางองค์กรที่ไม่สามารถนำทุนมาใช้อย่างฉลาด ทำให้องค์กรนั้นไม่มีความสำคัญต่อชุมชน องค์กรมีความเข้มแข็งน้อยหรือล่มสลายในที่สุด

นภาพรณ์ หะวานนท์ และพิสมัย รัตนโรจน์สกุล (2548) ได้ศึกษาการเสริมสร้างทูททางสังคมเพื่อชุมชนเข้มแข็ง โดยใช้กรอบแนวคิดและยุทธศาสตร์การพัฒนาทูททางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มีองค์ประกอบ 3 ด้านที่เป็นเงื่อนไขทำให้เกิดทูททางสังคม ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนทางสถาบัน และทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม โครงการวิจัยนี้ศึกษาพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน 3 แห่ง พบว่า ทูททางสังคมสามารถก่อรูปและดำรงอยู่ได้ภายใต้สภาพการณ์ที่หลากหลาย คนมีวิถีการดำรงชีวิตที่แตกต่างกัน เกิดเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะของชุมชนในแต่ละพื้นที่ ความรู้และระบบความสัมพันธ์ทั้งระหว่างคนกับคน ระหว่างคนกับธรรมชาติ รวมไปถึงระบบความสัมพันธ์กับ

สิ่งเหนือธรรมชาติ ได้นำไปสู่การสร้างระเบียบกฎเกณฑ์หรือบรรทัดฐานความร่วมมือ โดยเฉพาะบรรทัดฐานของการพึ่งพาอาศัยกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การร่วมมือร่วมใจ การไว้วางใจกัน ความเห็นอกเห็นใจและความเป็นทุกข์เป็นร้อนร่วมกัน เมื่อต้องเผชิญภาวะวิกฤติหรือปัญหาต่าง ๆ โดยทุนทางสังคมที่ดำรงอยู่ในชุมชนผ่านกระบวนการปรับตัว ก่อให้เกิดกระบวนการสะสมทุนทางสังคมต่อเนื่อง โดยไม่อาจแยกออกจากทุนธรรมชาติ ทุนความรู้หรือทุนวัฒนธรรม และทุนมนุษย์ได้ ผลที่เกิดจากการมีทุนทางสังคม คือ การทำให้เกิดพลังชีวิต (Vitality) ที่ทำให้คนสร้างและใช้ทุนทางสังคมต่อสู้เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย การสร้างโอกาสให้คนสามารถสร้างกลไกในการระดมทรัพยากรที่ต้องการได้หรือทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ช่วยให้คนได้สร้างสรรค์และพัฒนาความสามารถ ทั้งที่เป็นความเชี่ยวชาญเฉพาะและความสามารถเสริม

โดยสรุป งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมของต่างประเทศ เป็นการศึกษาองค์ประกอบและทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชน บทบาทของทุนทางสังคมในการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน โดยเป็นการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพกับชุมชนกรณีศึกษา ในขณะที่งานวิจัยในประเทศไทยเป็นการศึกษาทุนทางสังคมและการเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพกับชุมชนกรณีศึกษา

5.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

Lord and Hutchison (1993) เสนอรายงานการวิจัยการวิเคราะห์ ความหมาย ประสบการณ์ชีวิตของการไร้พลังอำนาจ และกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจ โดยได้สรุปหลักการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน ประกอบด้วย 1) ให้มองประชาชนที่รู้สึกว่าคุณค่าเป็นผู้ถูกกดขี่และผู้ด้อยโอกาส เข้าใจที่มาของการกดขี่ 2) จัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การควบคุมเหนือประชาชนที่รู้สึกด้อยคุณค่าในตัวเอง เชื่อมมั่นในการทำงานร่วมกันและสนับสนุนความคิดริเริ่ม 3) การถ่ายโอนอำนาจ ประชาชนต้องเป็นผู้ระบุปัญหาและการแก้ปัญหาของบุคคลและชุมชน และเข้าถึงงบประมาณได้โดยตรง 4) จัดระบบที่เป็นปัญหา อุปสรรคที่จะทำให้เกิดช่องโหว่ของการไร้พลังอำนาจ 5) รับผิดชอบต่อความวิตกกังวล รับผิดชอบต่อความรู้สึก ประสบการณ์และความหวังของคนที่มีพลังอำนาจ และกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกอิสระและการควบคุมตนเองโดยใช้การสนทนา แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน 6) สร้างจุดแข็งและความสามารถของประชาชน และหลีกเลี่ยงการเน้นย้ำสิ่งที่สร้างความรู้สึกด้อยคุณค่า 7) การมีส่วนร่วมในชุมชน ใน 3 ระดับ คือ การแก้ปัญหาในประเด็นที่มีผลต่อชีวิตของตัวเอง การเชื่อมโยงสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่มีประสบการณ์ที่คล้ายกัน และการมีส่วนร่วมในกลุ่มและกิจกรรม

ชุมชน 8) ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง โดยการให้มีบทบาททางสังคม เช่น เป็นอาสาสมัคร เป็นที่ปรึกษา เป็นต้น 9) ประชาชนควรสามารถควบคุมทรัพยากรและได้รับการตอบสนองความต้องการอย่างมีศักดิ์ศรี 10) เรียนรู้กลยุทธ์สำคัญเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการเสริมสร้างพลังอำนาจของบุคคลและกลุ่มในเชิงรุก

Narayan (2002) ได้สรุปผลการศึกษาวิธีการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน ตามโครงการพัฒนากลุ่มผู้ยากจนที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากธนาคารโลก (The World Bank) วิธีการและการเสริมสร้างพลังอำนาจประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ 1) การทำความเข้าใจโครงสร้างและสถาบันทางสังคม 2) ระบุกฎเกณฑ์และกลไกของอำนาจและการควบคุมชุมชน 3) ลงทุนด้านข้อมูลสารสนเทศ 4) ลดบทบาทความรับผิดชอบขององค์กรนักพัฒนา และส่งเสริมศักยภาพองค์กรท้องถิ่น 5) เสริมพลังอำนาจทีมงานท้องถิ่นให้สามารถสนับสนุนประชาชนและองค์กรชุมชน และ 6) ประเมินความก้าวหน้าและผลลัพธ์ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม และการจัดองค์กรในชุมชน โดยยึดแนวคิดที่ว่าแต่ละชุมชนมีบริบทที่แตกต่างกันออกไป การเสริมสร้างพลังอำนาจที่มีความเป็นไปได้และเหมาะสมจะแปรเปลี่ยนไปตามบริบท

นอกจากนี้ยังพบว่า การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนต้องคำนึงถึง 1) ความเคารพ ความไว้วางใจและความสัมพันธ์ทางสังคม 2) กระบวนการมีส่วนร่วมและการจัดการความขัดแย้งต้องดำเนินการไปด้วยกัน 3) การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้จากการการบริหารการเปลี่ยนแปลงที่เข้มแข็งและพันธมิตร ทั้งภายในและภายนอก ผ่านการเรียนรู้และแลกเปลี่ยน 4) การเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิภาพเกิดขึ้นได้จากการทำงานร่วมกันทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และคนยากจน 5) มีข้อมูลสารสนเทศเพียงพอ 6) การมีส่วนร่วมโดยตรงหรือเต็มรูปแบบอาจไม่เหมาะสมหรือจำเป็นเสมอไป สิ่งสำคัญคือต้องชัดเจนในวัตถุประสงค์และการให้คุณค่าของการมีส่วนร่วม 7) การพัฒนาควรเริ่มต้นจากความเป็นจริง แล้วค้นหานโยบายที่ดีที่สุดที่เหมาะสมในบริบทเพื่อป้องกันความผิดพลาด 8) ให้ความสำคัญกับความสามารถในการตัดสินใจ และบริหารจัดการทรัพยากรของท้องถิ่น 9) ให้ความสำคัญกับองค์กรของกลุ่มคนยากจน ให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายและการดำเนินงานตามโครงการต่าง ๆ และ 10) การเปลี่ยนแปลงกฎ ระเบียบและกระบวนการต่าง ๆ รวมทั้งการนำกฎ ระเบียบใหม่ไปใช้ ต้องให้ความรู้แก่ผู้มีส่วนได้เสียในทุกระดับให้เกิดการยอมรับ มีค่านิยมและพฤติกรรมที่สนับสนุน

Maton (2008) ได้ศึกษาการจัดการจัดรูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนที่เน้นการบูรณาการเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางบวกของสังคม พบว่า การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน คือ กระบวนการใช้กลุ่มเป็นฐาน การมีส่วนร่วม กระบวนการพัฒนาผู้ด้อยโอกาส หรือผู้ที่ถูกกดขี่ให้

สามารถควบคุมการดำเนินชีวิตของตนเองและสิ่งแวดล้อมได้มากขึ้น เข้าถึงทรัพยากรที่มีคุณค่าและสิทธิขั้นพื้นฐาน และบรรลุเป้าหมายสำคัญของชีวิต รวมทั้งการลดช่องว่างทางสังคม เส้นทางและกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ 1) ระดับบุคคล (Individual Level) ทั้งผู้ใหญ่เพื่อภาวะการกินดีอยู่ดี และเยาวชนเพื่อพัฒนาวิถีชีวิตที่ดีในอนาคต และ 2) การเสริมสร้างพลังอำนาจร่วม (Collective level) หมายถึง การพัฒนาชุมชนและสังคม ทั้งท้องถิ่นและสังคมเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ดีขึ้น นอกจากนี้ยังแบ่งประเภทของกิจกรรมการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเป็น 7 ประเภทได้แก่ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ชุมชนต่าง ๆ องค์กรพัฒนาเยาวชน การจัดการศึกษา องค์กรสัญญาประชาคม การจัดกิจกรรมเพื่อสังคม และองค์กรเคลื่อนไหวทางสังคม โดยแต่ละกลุ่มอาจมีกิจกรรมเสริมสร้างพลังอำนาจทั้งประเภทเดียวกันและต่างประเภทกัน

กรภัค จำประบุตร (2549) ได้ศึกษาเรื่อง การนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อเสริมพลังอำนาจภาคประชาชนด้านความเป็นประชาธิปไตย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจภาคประชาชน และ 2) นำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อเสริมพลังอำนาจภาคประชาชนด้านความเป็นประชาธิปไตย โดยใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึกในพื้นที่กรณีศึกษาที่มีปัญหาผลกระทบจากโครงการของรัฐ 2 แห่งในจังหวัดอุดรธานีและจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผลการวิจัยพบว่า พลังอำนาจภาคประชาชนก่อตัวเกิดขึ้นมาจากภายในชุมชนไม่ใช่จากภายนอก เงื่อนไขที่จำเป็น คือ ชาวบ้านต้องมีความพอเพียงพึ่งตัวเองได้ มีผู้นำที่เสียสละ มีฐานความรู้ มีมโนสำนึก และมีการกระทำร่วม ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดได้จากการเรียนรู้ ผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจภาคประชาชนด้านความเป็นประชาธิปไตย คือ ผู้นำชาวบ้าน นักพัฒนาองค์กรเอกชน และนักวิชาการทั้งในและนอกชุมชน ในส่วนของกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจภาคประชาชนด้านความเป็นประชาธิปไตย ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ 1) การรับรู้และสร้างมโนสำนึก 2) การรวมกลุ่มเรียนรู้ แสวงหาทางเลือกในการแก้ไขปัญหา 3) การร่วมกันดำเนินการ 4) การประเมินผลการดำเนินการ เลือกรสรร ปรับปรุงการดำเนินงาน 5) การสร้างความรู้ใหม่ โดยบูรณาการความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกันกับวัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้าน และบูรณาการเข้าสู่ชีวิต

วรพิทย์ มีมาก (2550) ได้ศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยของพลังอำนาจประชาชนจากการเสริมสร้างพลัง พบว่า ปัจจัยของพลังอำนาจประชาชนมีทั้งหมด 7 ปัจจัย ได้แก่ ครอบคลุมเป็นสุข สุขภาพของจิตที่ดี การมีโอกาสทางการศึกษา การมีสมรรถนะทางการเงินที่ดี ความเข้มแข็งของชุมชน ความมั่นคงในชีวิต และการไม่เป็นภาระ เมื่อพิจารณาปัจจัยในแง่ของหน่วยวิเคราะห์สามารถแยกออกเป็น 4 ระดับ คือ 1) พลังอำนาจระดับบุคคล ได้แก่ การมีสุขภาพจิตที่ดี การมีโอกาสดทาง

การศึกษาและการมีสมรรถนะทางการเงินที่ดี 2) พลังอำนาจระดับครอบครัว ได้แก่ ครอบครัวเป็นสุข 3) พลังอำนาจระดับชุมชน ได้แก่ ความเข้มแข็งของชุมชน และ 4) พลังอำนาจระดับสัมพันธภาพเชิงสังคม ได้แก่ ความมั่นคงในชีวิตและการไม่เป็นภาระ

มิ่งขวัญ คงเจริญ (2553) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สังเคราะห์องค์ประกอบและรูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ จากชุมชนต้นแบบ 39 ชุมชน และนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ของชุมชนเมืองและชุมชนชนบท โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสาร การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า กลไกสำคัญของการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ขึ้นกับการเสริมสร้างพลังอำนาจใน 2 ระดับ คือ 1) ระดับบุคคล ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ องค์ประกอบภายในบุคคล ได้แก่ ความต้องการที่จะควบคุมสมาชิกอื่นในชุมชน ความเชื่อในความสามารถของตนเอง การยกย่องตนเอง และความเชื่อในศักยภาพของตนเอง องค์ประกอบด้านปฏิสัมพันธ์ ได้แก่ การรับรู้ศักยภาพของคนในชุมชน การรับรู้สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของคนในชุมชน การนำเอาความรู้ความสามารถของคนในชุมชนไปพัฒนาชุมชนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง และการให้เกิดความเสมอภาคในการจัดสรรทรัพยากรของชุมชน และองค์ประกอบด้านพฤติกรรม ได้แก่ การเข้าร่วมกิจกรรมของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมในองค์กร และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเพื่อการคิดแก้ไขปัญหา และ 2) ระดับชุมชนมีองค์ประกอบ คือ โครงสร้างทางสังคม ได้แก่ การกำหนดบทบาทหน้าที่ให้กับสมาชิกในชุมชน การควบคุมอำนาจการสนับสนุนทางสังคมและการเมือง การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร การเข้าถึงทรัพยากร วิธีการดำรงชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณีระบบการให้รางวัล และการใช้ระบบพวกพ้องและเครือข่าย โดยรูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนของชุมชนเมืองจะเกิดในระดับชุมชนจากการพัฒนา สนับสนุน ส่งเสริม จากหน่วยงานภาครัฐ ส่วนชุมชนชนบทจะเกิดในระดับบุคคลที่ต้องการรับรู้ปัญหา สาเหตุของปัญหา และพยายามพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของคนในชุมชน เพื่อนำเอาความรู้ความสามารถของคนในชุมชนไปพัฒนาชุมชนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อความอยู่รอดก่อน

โดยสรุป งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน พบว่า งานวิจัยของต่างประเทศเป็นการศึกษาหลักการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน กระบวนการและวิธีการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน และการศึกษาปัจจัย เงื่อนไขที่ส่งผลต่อการสร้างพลังอำนาจชุมชนที่สมาชิกชุมชนเป็นกลุ่มคนที่ประสบปัญหาในการดำรงชีวิต อาทิ คนยากจน ผู้ด้อยโอกาส ในขณะที่งานวิจัยใน

ประเทศเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบหรือกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในชุมชนที่ประสบปัญหาและชุมชนต้นแบบ และการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างพลังอำนาจชุมชน โดยภาพรวม การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนมีจุดเน้นสำคัญ ได้แก่ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยมีลักษณะเป็นการทำงานร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน โดยใช้กระบวนการกลุ่มเป็นฐาน การศึกษาทำความเข้าใจชุมชนและมีข้อมูลสารสนเทศเพียงพอต่อการตัดสินใจ การมีสิทธิขั้นพื้นฐาน และการเข้าถึงข่าวสาร ข้อมูลและทรัพยากรของชุมชน โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อพลังอำนาจชุมชน คือ คนในชุมชนที่มีศักยภาพ ครอบครัวและชุมชนที่มีความมั่นคง เข้มแข็ง ส่วนนักพัฒนาจากภายนอกต้องมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของประชาชนและชุมชน สร้างความไว้วางใจแทนการสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับชุมชน และจำกัดมีบทบาทของตนเองในการส่งเสริมเท่านั้น

ตอนที่ 6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้สังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

1. ปัจจัยนำเข้า (Input)

ปัจจัยนำเข้าของการวิจัยครั้งนี้ คือ แนวคิดที่ใช้เป็นกรอบพื้นฐานในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ที่สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของชุมชนและสังคมไทย ประกอบด้วย 4 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน แนวคิดทุนทางสังคม และแนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน โดยแนวคิดดังกล่าวมีความสัมพันธ์เชิงเกื้อหนุนกัน ดังนี้

การเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เป็นการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน เป็นกระบวนการที่ทำให้สมาชิกในชุมชนเกิดพลัง ความภาคภูมิใจ ความเคารพนับถือในตัวเอง และหมู่คณะ มีความผูกพัน มีสำนึกความรับผิดชอบต่อกันและกัน ต่อกลุ่มและต่อชุมชน และเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์ให้กับตนเอง กลุ่มและชุมชน กระบวนการสร้าง รั้วพื้นหรือผลิตซ้ำ แสดงและดำรงอัตลักษณ์ชุมชนเป็นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน (Community Learning Process) ที่จะทำให้รับรู้และเข้าถึงความจริงที่เป็นตัวตน หรือลักษณะเฉพาะของชุมชน อันทรงคุณค่า ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ สร้างการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจากทุกภาคส่วนของชุมชน ควรมีลักษณะเป็นกระบวนการกลุ่ม เป็นการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ประเด็นปัญหาชีวิตจริง เป็นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง เป็นการเรียนรู้ที่อยู่บนรากฐานความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย และเป็นการเรียนรู้ที่คำนึงถึงความแตกต่างและความหลากหลายของผู้เข้าร่วมกระบวนการ (เสรี พงศ์

พิศ, 2537; สีลาภรณ์ นาครทรรพ, 2539; เดวิท แมทิวส์, 2540; อดุลย์ วังศรีคุณ, 2543; กาสัก เต๊ะ
 ชันหมาก, 2543; พระมหาสุทิตย์ อาภากรโธ, 2548; โกวิท พวงงาม, 2553 และ อภิญา
 เวชชัย, 2555)

กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ของชุมชน ยังต้อง
 คำนึงถึงกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งมีกระบวนการสำคัญ คือ การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน
 การระบุลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชน การตัดสินใจและกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน การสร้างสรรค์
 กิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน และการสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนโดยใช้
 ประโยชน์จากอัตลักษณ์ชุมชน (Brewer, 1993; Geartner et al., 1993; Worchel et al., 2000;
 How to create an identity for a community, 2012 และกรมการพัฒนาชุมชน, 2553)

ในขณะที่ กระบวนการเรียนรู้ที่จะทำให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็ง
 และมีคุณภาพ จำเป็นต้องมีการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน โดยเป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจให้คน
 กลุ่ม และองค์กรในชุมชนมีความตระหนัก เชื่อมั่นในคุณค่า อำนาจ และความสามารถของตน และ
 สามารถใช้ความรู้ ทักษะร่วมในการตัดสินใจ การจัดการกับปัญหาหรือดำเนินการเพื่อตอบสนอง
 ความต้องการ ควบคุมทรัพยากร วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและชุมชน หรือการพัฒนาเพื่อสร้าง
 ความเปลี่ยนแปลงให้กับชุมชน ดังนั้น การขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้เพื่อการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน
 จึงจำเป็นต้องมีการเสริมสร้างพลังอำนาจให้กับชุมชนด้วย วิธีการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนที่สำคัญ
 ประกอบด้วย การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน การวางแผนและการตัดสินใจร่วมกัน การส่งเสริมภาวะ
 ผู้นำและพัฒนาแกนนำ การพัฒนาความรู้ ทักษะที่จำเป็นสำหรับการทำงานเป็นกลุ่ม การสร้าง
 พันธมิตรและระบบความร่วมมือระหว่างกัน การปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง และการประเมินผลและ
 การสะท้อนผลการดำเนินงาน (Rose and Black, 1985; Vogt and Murrell, 1990; Rissel, 1994;
 Ortigas, 2000; Yoo, et. al., 2004 and Gudaitis, 2013) อย่างไรก็ตาม การเสริมสร้างพลังอำนาจ
 ชุมชนที่มีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืนต้องอาศัยฐานทุนทางสังคมที่มีในชุมชน อันได้แก่ ทุนมนุษย์
 ทุนผูกพันทางสังคม ทุนธรรมชาติ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางการเงิน และทุนพื้นฐาน ดังนั้น
 กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการวิจัยครั้งนี้ จึงเป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจบนฐานทุน
 ทางสังคมผ่านตัวบุคคล กลุ่ม และองค์กรในชุมชน

2. กระบวนการ (Process)

ขั้นตอนการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบน
 ฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ประกอบด้วย

2.1 ขั้นตอนการวิเคราะห์ และสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการ
 เสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน โดยการวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิด

ทฤษฎีจากเอกสาร และงานวิจัยที่มีเกี่ยวข้องด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ผลการวิเคราะห์ และสังเคราะห์นำไปสู่การพัฒนา

2.2 ขั้นตอนการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวความคิดเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ในชุมชนกรณีศึกษา โดยนำผลการวิเคราะห์ และสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน มาพัฒนาเป็นร่างกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวความคิดเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวความคิดเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้ โครงสร้างของกระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย

- 1) แนวคิด
- 2) วัตถุประสงค์
- 3) กระบวนการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนหลายขั้นตอน แต่ละขั้นตอนมีองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบ คือ (1) กิจกรรมการเรียนรู้ (2) เนื้อหาสาระหรือองค์ความรู้ (3) แหล่งการเรียนรู้ และ (4) การประเมินผล

2.3 ขั้นตอนการศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวความคิดเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน โดยในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชนกรณีศึกษา มีการศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยภายในชุมชน ปัจจัยภายนอกชุมชน ตลอดจนเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้ไปใช้ ด้วยวิธีการประเมินผล สะท้อนผลปฏิบัติการ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และการตีความข้อมูลแบบอุปนัย

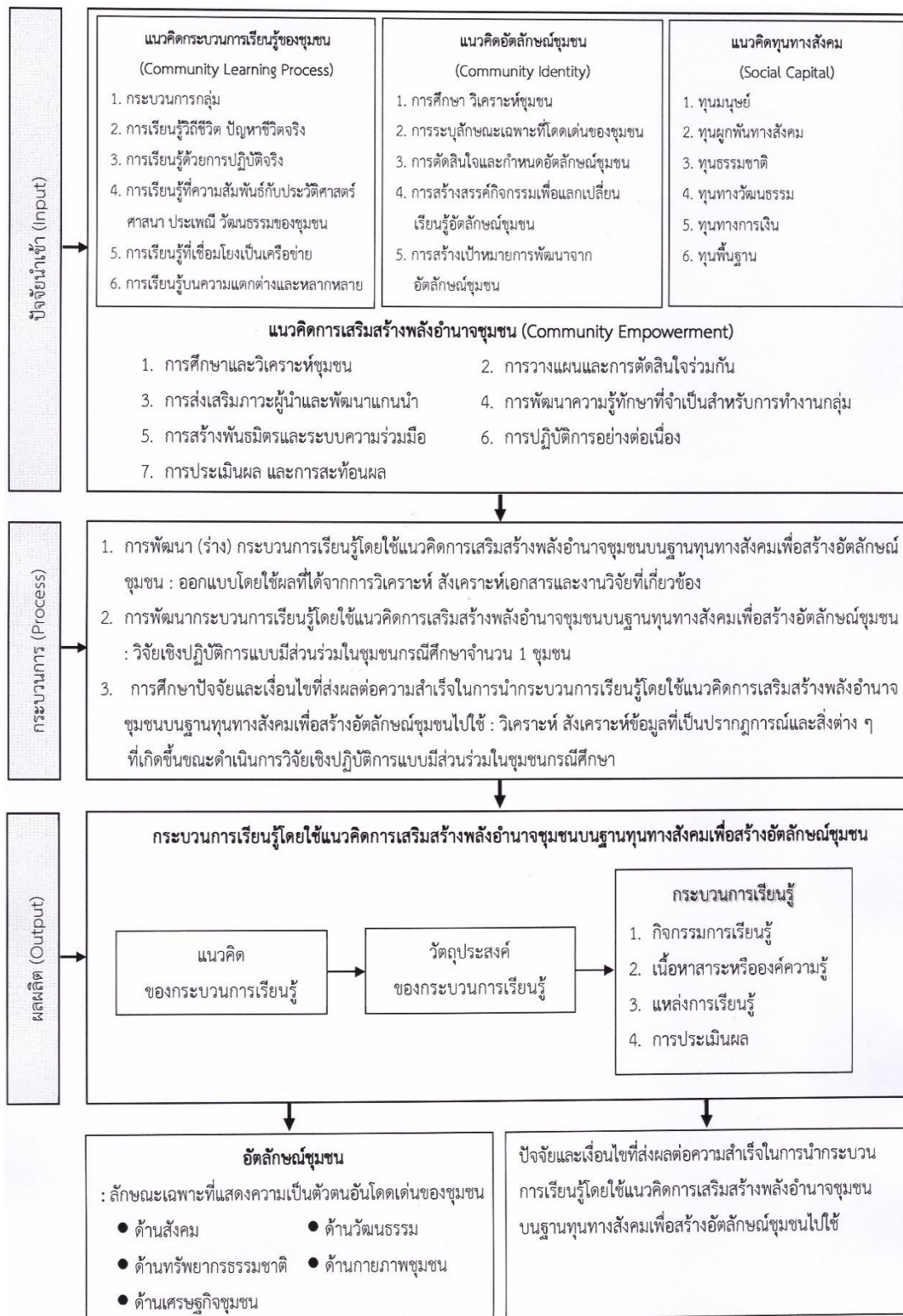
3. ผลผลิต (Output)

ผลผลิตจากการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวความคิดเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน โดยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คาดหวังว่าจะก่อให้เกิดผล 2 ประการ คือ อัตลักษณ์ชุมชน และปัจจัย เงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวความคิดเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้

รายละเอียดของกระบวนการวิจัยทั้ง 3 ส่วนข้างต้น สรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 12 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ในชุมชนกรณีศึกษา ที่เน้นการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนจากการปฏิบัติ (Action Learning) โดยใช้แนวคิดที่ผู้วิจัยวิเคราะห์ สังเคราะห์มาเป็นแนวทางและสร้างความชัดเจนให้กับสิ่งที่ปฏิบัติร่วมกัน ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัย 3 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ และสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้

แต่ละขั้นตอนมีรายละเอียด ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ และสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

ผู้วิจัยศึกษา วิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีจากเอกสาร และงานวิจัยที่มีเกี่ยวข้องกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน วัตถุประสงค์เพื่อศึกษากรอบทางทฤษฎีที่จะนำไปสู่การทำความเข้าใจสภาพการณ์ที่เป็นจริง และเชื่อมโยงนำไปสู่การออกแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เริ่มต้นอย่างมีทิศทาง และมีพื้นฐานทางทฤษฎีรองรับ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารตามขั้นตอน ดังนี้

1.1 การกำหนดขอบเขตเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเอกสารและงานวิจัยที่จะศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลองค์ความรู้ที่สอดคล้องและสามารถนำไปใช้วิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อพัฒนาเป็นกระบวนการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ในขั้นตอนต่อ ๆ ไป โดยกำหนดขอบเขตเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็น 4 กลุ่มดังนี้

1.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน (Community Learning Process) เพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์ความหมาย ลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน องค์ประกอบ ปัจจัย เงื่อนไขของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และแนวทางการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

1.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน (Community Identity) เพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์ความหมาย ความสำคัญ และกระบวนการสร้างอัตลักษณ์และอัตลักษณ์ชุมชน และแนวทางการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

1.1.3 แนวคิดทุนทางสังคม (Social Capital) เพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์ความหมาย ลักษณะ องค์ประกอบของทุนทางสังคม ประเภทของทุนทางสังคม และบทบาทของทุนทางสังคมต่อการพัฒนาชุมชน

1.1.4 แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน (Community Empowerment) เพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์ความหมาย ปรัชญา แนวคิด ความสำคัญ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจ และกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจ

1.2 การสืบค้นและคัดเลือกเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยดำเนินการสืบค้นเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้ง 4 กลุ่มข้างต้น จากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) โดยลักษณะเอกสารมีทั้งหนังสือ จุลสาร บทความทางวิชาการ บทความวิจัย งานวิจัย และเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ โดยยึดหลักการคัดเลือก ดังนี้

- 1) เอกสารที่มีสอดคล้องกับคำถามการวิจัย และวัตถุประสงค์ของการวิจัย
- 2) เอกสารที่มีความครอบคลุม สามารถตอบโจทย์วัตถุประสงค์ของการวิจัย
- 3) เอกสารที่มีข้อมูล เนื้อหาเด่นชัดในตัวเอง
- 4) เอกสารที่ไม่มีความซ้ำซ้อนกัน

1.3 การจัดหมวดหมู่เอกสารและคัดกรองเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยตรง

ผู้วิจัยดำเนินการโดยจัดหมวดหมู่เอกสารตามกลุ่มเนื้อหาหลัก และกลุ่มเนื้อหาย่อย และตามลักษณะของเอกสาร หลังจากนั้นจึงอ่าน ทำความเข้าใจเนื้อหาเอกสารโดยย่อเพื่อคัดกรอง และคัดเลือกเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยตรง

ผลการคัดกรองเอกสารและงานวิจัยมีหนังสือ รายงานการวิจัย บทความทางวิชา และเอกสารเผยแพร่ทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่มีเนื้อหาหลักเกี่ยวข้องกับแนวคิดที่ผู้วิจัยศึกษา ดังนี้

1.3.1 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ประกอบด้วย

- 1) หนังสือ *การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน* (สีลาภรณ์ นาครทรรพ, 2539)
- 2) หนังสือ *กระบวนการเรียนรู้ : ความหมาย แนวทางการพัฒนา และปัญหาข้อใจ* (ทีศนา แคมณี พิมพันธ์ เตชะคุปต์ และชนาธิป พรกุล, 2545)
- 3) หนังสือ *กระบวนการเรียนรู้และจัดการความรู้ของชุมชน* (ปาริชาติ วัลย์เสถียร, 2549)
- 4) หนังสือ *กระบวนการเรียนรู้ในสังคมไทยและการเปลี่ยนแปลง : จากยุคชุมชนถึงยุคพัฒนาความทันสมัย* (อรศรี งามวิทย์พงศ์, 2549)
- 5) หนังสือ *The Process of Education* (Bruner, J.S., 1963)
- 6) รายงานวิจัย เรื่อง *การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง : การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาอภิมาน* (อดุลย์ วังศรีคุณ, 2543)
- 7) รายงานวิจัย เรื่อง *กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนแผ่นดินทองคอยรุดตึกว่า* (สุพจน์ แสงเงินและคณะ, 2546)
- 8) รายงานวิจัย เรื่อง *การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง* (กาญจนา รอดแก้ว, 2550)
- 9) รายงานวิจัย เรื่อง *กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างเสริมจิตสำนึกการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น* (อัญธิกา ชั่งกฤษ, 2554)

1.3.2 แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน ประกอบด้วย

- 1) หนังสือ *อัตลักษณ์ (Identity) การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด* (อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546)
- 2) หนังสือ *อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ* (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี แปล : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2546)
- 3) หนังสือ *อัตลักษณ์ชุมชน : อัตลักษณ์และการพัฒนาเพื่อเคลื่อนเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ของชุมชน = Community Identities* (ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์, 2553)
- 4) หนังสือ *Identity and difference* (Woodward, K., 2000)
- 5) หนังสือ *Self and social identity* (Marilynn, B. B. and Miles, H., 2004)
- 6) รายงานวิจัย เรื่อง *กระบวนการเรียนรู้อัตลักษณ์มุสลิมของสตรีมุสลิม กรณีศึกษา : สตรีมุสลิมในชุมชนท่าอิฐ*. (ปวีณา โกมารกุล ณ นคร, 2546)
- 7) รายงานวิจัย เรื่อง *การดำรงอัตลักษณ์ของชุมชนกลุ่มน้อยในภาคเหนือ*. (มงคล พนมมิตร, 2551)
- 8) รายงานวิจัย เรื่อง *อัตลักษณ์และการเคลื่อนไหวทางสังคมของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชน แก้วเส้งจังหวัดสงขลา* (ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์, 2552)
- 9) บทความวิชาการ เรื่อง *Intergroup Relations: Political action and identity in the deaf community. Disability & Society* (Rose, P. and Kiger, G., 1995)
- 10) บทความวิชาการ เรื่อง *The common ingroup identity model for reducing intergroup bias: progress and challenges* (Geartner, S. L., Dovidio, J. F., Jason, A. N., Brenda, S. B., Christine, M. W., Houlette, M. and Loux, S., 2000)
- 11) บทความวิชาการ เรื่อง *An organizing framework for collective identity: Articulation and significance of multidimensionality*. (Ashmore, D. R., Deaux, K., and Volpe, M. T., 2004)
- 12) บทความวิชาการ เรื่อง *It takes two to tango: Relating group identity to individual identity within the framework of group development* (Worchel, S. and Coutant, D., 2004)

13) เอกสารเผยแพร่ เรื่อง *How to create an identity for a community* (แหล่ง ข้อมูล : http://www.ehow.com/how_7644387_create-identity-community.html)

14) เอกสารเผยแพร่ เรื่อง *Community identity* (แหล่งข้อมูล: <http://www.gov.ns.ca/snsmr/muns/plan/identity.asp>)

1.3.3 แนวคิดทุนทางสังคม ประกอบด้วย

1) หนังสือ *ชุมชนเข้มแข็ง ทุนทางสังคมของไทย* (ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม, 2542)

2) หนังสือ *ทุนชุมชนเงื่อนไขในการดำรงอยู่ของชุมชนในระบบทุนนิยม* (พิสมัย รัตนโรจน์สกุล, 2545)

3) หนังสือ *ทุนทางสังคมและประชาสังคมในเมืองไทย* (เอนก นาคะบุตร, 2545)

4) หนังสือ *ทุนทางสังคม : รากฐานสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน* (สรเสริญ วงศ์ชะอุ่ม, 2546)

5) หนังสือ *ทุนทางสังคมฉบับประชาชน* (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2548)

6) หนังสือ *ทุนทางสังคม* (วรวิมล โรมรัตนพันธ์, 2548)

7) หนังสือ *แนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างทุนชุมชนสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์* (กรมการพัฒนาชุมชน, 2555)

8) หนังสือ *The Form of Capital* (Bourdieu, P., 1986)

9) หนังสือ *Bowling alone: America's declining social capital* (Putnam, R. D., 1995)

10) รายงานวิจัย เรื่อง *การเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อชุมชนเข้มแข็ง* (นภาพรณี หะวานนท์ และ พิสมัย รัตนโรจน์สกุล, 2548)

11) รายงานวิจัย เรื่อง *การศึกษาศักยภาพทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม* (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550)

12) บทความวิชาการ เรื่อง *Social capital, the social economy and community development* (Kay, A., 2006).

13) เอกสารเผยแพร่ เรื่อง *Community Capitals* (แหล่งข้อมูล: <http://www.soc.iastate.edu/staff/cflora/ncrcrd/capitals.htm>)

14) เอกสารเผยแพร่ เรื่อง *Social capital and our community* (แหล่งข้อมูล: <http://www.extension.umn.edu/community/.../social-capital-com>)

1.3.4 แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน ประกอบด้วย

- 1) หนังสือ *พลังท้องถิ่น : บทสังเคราะห์งานวิจัยด้านชุมชน* (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2547)
- 2) หนังสือ *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น Community and Local Self Governance* (โกวิท พวงงาม, 2553)
- 3) หนังสือ *การเสริมพลังอำนาจในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์* (อภิญา เวชชัย, 2555)
- 4) หนังสือ *Foundations of social theory* (Coleman, J., 1990)
- 5) หนังสือ *Modern social work theory: A critical introduction* (Payne, M., 1991)
- 6) หนังสือ *Empowerment in Social Work Practice* (Gutierrez, L.M., Parsons, R.J. and Cox, E.O., 1998)
- 7) หนังสือ *A social psychological approach to community empowerment* (Ortigas, D.C., 2000)
- 8) หนังสือ *Working in the community: Perspectives for change* (Purcell, R., 2005)
- 9) รายงานวิจัย เรื่อง *การนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อเสริมพลังอำนาจภาคประชาชนด้านความเป็นประชาธิปไตย* (กรภัค จำยประยูร, 2549)
- 10) รายงานวิจัย เรื่อง *การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้*. (มิ่งขวัญ คงเจริญ, 2553)
- 11) บทความวิชาการ เรื่อง *รัฐกับการเสริมสร้างพลัง (empowerment) ประชาชน/ชุมชน* (วรพิทย์ มีมาก, 2550)
- 12) บทความวิชาการ เรื่อง *Toward a theory for terms of empowerment /exemplars of prevention community psychology* (Rappaport, J., 1987)

- 13) บทความวิชาการ เรื่อง *The process of empowerment: Implications for theory and practice* (Lord, J. and Hutchison, P., 1993)
- 14) บทความวิชาการ เรื่อง *Empowerment: the holy grail of health promotion?* (Rissel, C., 1994)
- 15) บทความวิชาการ เรื่อง *Collaborative community empowerment: An illustration of a six-step process* (Yoo, S., Weed, N.E., Lempa, M.L., Mbondo, M., Shada, R.E. and Goodman, R.M., 2004)
- 16) บทความวิชาการ เรื่อง *Empowering community settings: Agents of individual development, community betterment, and positive social change* (Maton, K. I., 2008)
- 17) เอกสารเผยแพร่ เรื่อง *Tools for action: Analysing the effectiveness of community indicator projects in realising community empowerment*
(แหล่งข้อมูล : <http://liagudaitis.blogspot.com/2007/04/tools-for-action-understanding.html>)

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลในเอกสารที่ผ่านการคัดเลือกมาแล้วทั้งหมด ทีละกลุ่มแนวคิด ทฤษฎี โดย

- 1) อ่านเนื้อหาที่ปรากฏในเอกสารคร่าว ๆ หนึ่งรอบ
- 2) อ่านโดยละเอียดเพื่อทำความเข้าใจ และจับประเด็นหลัก
- 3) จัดบันทึกสาระโดยสรุปของเนื้อหาแต่ละประเด็น แต่ละหัวข้อ
- 4) จัดกลุ่มข้อมูล โดยจำแนกข้อมูล แล้วนำข้อมูลที่มีสาระเดียวกันมาอยู่ในกลุ่มเดียวกัน
- 5) ตีความและหาความหมายของข้อมูลทั้งกลุ่ม
- 6) สรุปเนื้อหาสาระ

เนื้อหาที่วิเคราะห์ได้ นำมาบันทึก โดยนำเสนอเรียงลำดับแนวคิด ทฤษฎีของต่างประเทศก่อน แล้วจึงนำเสนอเนื้อหาแนวคิด ทฤษฎีของประเทศไทย และเรียงลำดับตามระยะเวลาของผลงานที่ตีพิมพ์ เพื่อให้เห็นพัฒนาการของแนวคิด ทฤษฎีนั้น ๆ

1.5 การสังเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์ และจัดกลุ่มไว้แล้ว มาสร้างแบบแผนความสัมพันธ์ ความเชื่อมโยง จัดเรียงลำดับ หลังจากนั้นจึงดำเนินการสรุปเป็นโครงสร้างเนื้อหาใหม่ตามเค้าโครงข้อมูลที่กำหนด

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

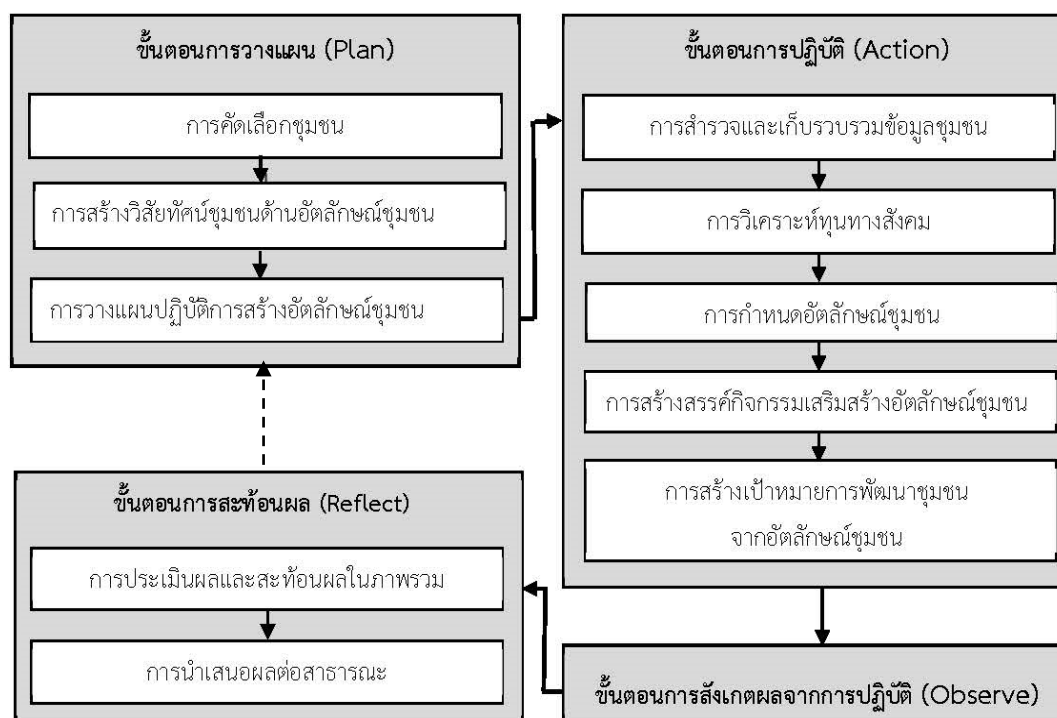
การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ในชุมชนกรณีศึกษา ผู้วิจัยออกแบบวงจรปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในรูปแบบของเกลียว (Spiral) ตามแนวคิดของ Stephen Kemmis ที่กระบวนการวิจัยให้ความสำคัญกับเกลียวของการสะท้อนผล (Reflective Spiral) ทั้งการสะท้อนตนเอง (Self Reflection) และการสะท้อนของกลุ่ม (Group Reflection) ที่เป็นเสมือนการประเมินผลที่ได้มาจากการสะท้อนผลเชิงวิพากษ์ (Reflective Critical Evaluation) (วรรณดี สุทธินิรากร, 2556)

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก และมีขั้นตอนปฏิบัติการย่อย ดังนี้

1. ขั้นตอนการวางแผน (Plan) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนย่อย ได้แก่ การคัดเลือกชุมชนกรณีศึกษา การสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน และการวางแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน
2. ขั้นตอนการปฏิบัติ (Action) ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนย่อย ได้แก่ การสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน การวิเคราะห์ทุนทางสังคม การกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน การสร้างสรรค์กิจกรรมเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และการสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน
3. ขั้นตอนการสังเกตผลจากการปฏิบัติ (Observe) ซึ่งเป็นการตรวจสอบติดตามผลที่เกิดจากการปฏิบัติว่าประสบผลตามวัตถุประสงค์หรือไม่ อย่างไร
4. ขั้นตอนการสะท้อนผล (Reflect) ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนย่อย ได้แก่ การประเมินผลและสะท้อนผลในภาพรวม และการนำเสนอผลต่อสาธารณะ

ขั้นตอนการวิจัยข้างต้น แสดงได้ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 13 ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้
แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

โดยแต่ละขั้นตอนย่อย ๆ มีวงจรปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในรูปแบบของเกลียว (Spiral) ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน (Plan: P) การปฏิบัติ (Action: A) การสังเกตผลจากการปฏิบัติ (Observe: O) และการสะท้อนผล (Reflect: R) เช่นเดียวกัน

ผู้วิจัยพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในแต่ละขั้นตอนย่อย โดยในขั้นตอนการวางแผน (Plan) และขั้นตอนย่อยการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน ในขั้นตอนการปฏิบัติการ (Action) ผู้วิจัยพัฒนาเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล และให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบเบื้องต้น และผู้วิจัยแก้ไขตามข้อเสนอแนะ หลังจากนั้นจึงขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านต่าง ๆ เป็นผู้ตรวจคุณภาพเชิงเนื้อหาของเครื่องมือ ได้แก่ ด้านการพัฒนาชุมชนและอัตลักษณ์ชุมชน จำนวน 1 คน ด้านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จำนวน 1 คน ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน จำนวน 2 คน และด้านการวัดและประเมินผลการศึกษาจำนวน 1 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 5 คน (รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ ปรากฏในภาคผนวก ก)

เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิตรวจและให้ข้อเสนอแนะแล้ว ผู้วิจัยนำไปแก้ไข ปรับปรุงให้สมบูรณ์ ก่อนนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับขั้นตอนการปฏิบัติการ (Action) ในขั้นตอนย่อยอื่น ๆ ขั้นตอนการสังเกตผลจากการปฏิบัติ (Observe) และการสะท้อนผล (Reflect) เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลแต่ละรายการ ได้พัฒนาร่วมกับคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน โดยผู้วิจัยพัฒนา (ร่าง) เครื่องมือขึ้นมา ก่อน แล้วนำมาให้คณะทำงานร่วมพิจารณาปรับปรุง แก้ไข ให้ข้อเสนอแนะ หลังจากนั้นจึงขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 คนข้างต้นตรวจคุณภาพเชิงเนื้อหาอีกครั้ง

ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนแต่ละขั้นตอน มีรายละเอียด ดังนี้

1. ขั้นตอนการวางแผน

ในขั้นตอนการวางแผน (Plan) มีขั้นตอนปฏิบัติการย่อย 3 ขั้นตอน โดยผู้วิจัยกำหนดรหัสขั้นตอนย่อยเป็น Plan-1 – Plan-3 แต่ละขั้นตอนย่อยมีวัตถุประสงค์ วิธีการและเทคนิค และเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1.1 ขั้นตอนการคัดเลือกชุมชน (Plan-1)

1.1.1 วัตถุประสงค์

การคัดเลือกชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ชุมชนกรณีศึกษา (Case study) ที่จะเป็นพื้นที่ปฏิบัติการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

1.1.2 วิธีการและเทคนิค

1.1.2.1 กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกชุมชน (P)

เกณฑ์การคัดเลือกชุมชน ได้แก่ เป็นชุมชนที่ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ คือ คณะกรรมการชุมชนให้ความเห็นชอบ และยินดีให้ชุมชนเป็นพื้นที่ศึกษา และพร้อมให้การสนับสนุนให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

1.1.2.2 การขอคำแนะนำ คำปรึกษาจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(P)

ผู้วิจัยได้เข้าหารือ และขอคำแนะนำเรื่อง พื้นที่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับนายฉกรรจ์ คชรินทร์ รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลตะพง (อบต. ตะพง) อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ซึ่งมีสถานะเป็นกรรมการสถานศึกษาฝ่ายพัฒนาชุมชน ของสถาบัน กศน. ภาคตะวันออกซึ่งเป็นหน่วยงานต้นสังกัดของผู้วิจัย โดยผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์การคัดเลือก เกณฑ์การคัดเลือก และขอคำแนะนำชุมชนในเขตตำบลตะพงที่มีคุณลักษณะตามเกณฑ์ให้รองนายก อบต.ตะพงทราบ จากการหารือได้รับคำแนะนำว่าขอบเขตของคำว่าชุมชน ควรเป็นหมู่บ้าน โดย นายฉกรรจ์ คชรินทร์ ให้เหตุผลว่าแต่ละหมู่บ้านมีระบบบริหาร จัดการแตกต่างกัน การที่จะเอาคน จากหลาย ๆ หมู่บ้านมารวมตัวกัน เรียนรู้ ทำกิจกรรมร่วมกันจะยุ่งยากในการจัดการ สำหรับพื้นที่ที่ เหมาะสมนั้น ได้รับคำแนะนำว่า ในบรรดาหมู่บ้าน 16 หมู่บ้านของตำบลตะพง บ้านยายดา หมู่ 3 และบ้านบ่อหิน หมู่ 14 จัดเป็นชุมชนที่มีผู้นำที่เข้มแข็ง และชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือใน กิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน และองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นอย่างดี สอดคล้องกับเกณฑ์ที่กำหนด มากที่สุด

ผู้วิจัยพิจารณาข้อเสนอแนะของผู้บริหารองค์กรส่วนท้องถิ่น และตัดสินใจกำหนด ขอบเขตพื้นที่วิจัยว่าควรเป็นหมู่บ้าน ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอแนะของ โกวิท พงงาม (2553) ที่ระบุว่า ชุมชนในระดับหมู่บ้านเป็นหน่วยการพัฒนาที่เหมาะสมที่สุด ที่จะสามารถทำให้การ ดำเนินงานพัฒนาโดยประชาชนมีส่วนร่วมให้ปรากฏผลเป็นรูปธรรม ไม่ใหญ่เกินกว่าที่จะจัดแจงได้ สามารถก่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนา โดยกรรมการหมู่บ้านเป็นกลไกขับเคลื่อนชุมชนที่สามารถ ริเริ่มการดำเนินงานในนามของทั้งชุมชน ร่วมกับองค์กรชุมชนและภาคีการพัฒนาอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม สำหรับบ้านยายดา หมู่ 3 นั้น ผู้วิจัยไม่นำมาพิจารณา เนื่องจากผู้วิจัยมีบ้านพักอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้ จึงมุ่งเป้าหมายการพิจารณาพื้นที่การวิจัยเฉพาะบ้านบ่อหิน หมู่ 14

1.1.2.3 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานชุมชน (P)

แม้จะได้รับคำแนะนำ คำรับรองจากผู้บริหารองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นแล้วก็ตาม แต่เพื่อให้ได้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจเลือกพื้นที่ที่เหมาะสม และ เพื่อสร้างความมั่นใจว่าชุมชนที่ตัดสินใจเลือกนั้นมีศักยภาพเพียงพอที่จะร่วมการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ของชุมชนเป้าหมาย คือ บ้านบ่อหิน หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง

การดำเนินการศึกษาข้อมูลพื้นฐานชุมชน ผู้วิจัยกำหนดประเด็นการศึกษาเบื้องต้น รวม 10 ประเด็น ประกอบด้วย ที่ตั้ง จำนวนครัวเรือน จำนวนประชากร สาธารณูปโภค การคมนาคม

ความสัมพันธ์และพลังอำนาจของผู้นำชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ภาคีเครือข่ายในชุมชน สภาพปัญหาและความต้องการโดยรวมของชุมชน และผลการประเมินความจำเป็นพื้นฐานของหมู่บ้าน (จปฐ.) ประจำปี 2557 ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ประสานงานผู้ใหญ่บ้านบ่อหิน หมู่ 14 เพื่อขอศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลหมู่บ้าน และขออนุญาตสำรวจภาคสนาม และการสังเกต

1.1.2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล และตัดสินใจเลือกชุมชนกรณีศึกษา (A)

ผู้วิจัยนำข้อมูลพื้นฐานชุมชนมาวิเคราะห์เพื่อศึกษาความเหมาะสมและศักยภาพของชุมชนเป้าหมายที่จะร่วมปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และตัดสินใจเลือกชุมชนกรณีศึกษา

1.1.2.5 ประชุมชี้แจงและขอมติจากผู้นำชุมชน (A)

ผู้วิจัยประสานงานและร่วมการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านประจำเดือนกุมภาพันธ์ ในวันอาทิตย์ที่ 15 กุมภาพันธ์ 2558 ณ ห้องประชุม ศาลาเอนกประสงค์บ้านบ่อหิน เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ และขอความเห็นชอบจากคณะกรรมการหมู่บ้านที่จะให้ชุมชนเป็นพื้นที่กรณีศึกษา และสนับสนุนให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ในการประชุมดังกล่าวมีคณะกรรมการหมู่บ้านเข้าร่วมประชุมจำนวน 12 คน จากจำนวนทั้งหมด 22 คน ขั้นตอนการขอความเห็นชอบจากผู้นำชุมชน ผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

- 1) แนะนำตัวเองกับคณะกรรมการหมู่บ้าน
- 2) แจกเอกสารประกอบการชี้แจง ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน และกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน
- 3) ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ เหตุผลที่เลือกชุมชนบ้านบ่อหินเป็นพื้นที่วิจัย และสิ่งที่ชุมชนจะได้รับในการมีส่วนร่วมวิจัย
- 4) อธิบายกระบวนการวิจัยโดยย่อ ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัยโดยประมาณ และการสนับสนุน ความช่วยเหลือต้องการได้รับจากคณะกรรมการหมู่บ้าน และคนในชุมชน
- 5) การระดมความคิดเห็น การให้ข้อเสนอแนะ และการขอมติในที่ประชุม

1.1.2.6 การแจ้งข่าวและประชาสัมพันธ์ผลการให้ความเห็นชอบของผู้นำชุมชน (A)

เดิมผู้วิจัยประสานงานผู้ใหญ่บ้านเพื่อแจ้งข่าวผลการให้ความเห็นชอบของคณะกรรมการหมู่บ้าน และประชาสัมพันธ์การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่จะดำเนินการในชุมชนต่อชาวบ้านในการประชุมหมู่บ้านประจำเดือนมีนาคม 2558 แต่เนื่องจากในเดือนมีนาคม 2558 คณะกรรมการเห็นว่าไม่มีวาระสำคัญที่ต้องขอมติจากชาวบ้าน จึงไม่มีการประชุมหมู่บ้านประจำเดือน ผู้วิจัยจึงประสานขอประชาสัมพันธ์ทางหอกระจายข่าวบ้านบ่อหิน แทนการแจ้งในที่ประชุมหมู่บ้านประจำเดือน

1.1.2.7 การสรุปผลปฏิบัติการคัดเลือกชุมชน (O)

ผู้วิจัยจัดทำสรุปผลการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน (เฉพาะวาระการชี้แจงและขอความเห็นชอบจากคณะกรรมการหมู่บ้าน)

1.1.2.8 การสัมภาษณ์เพื่อสะท้อนผลปฏิบัติการคัดเลือกชุมชน (R)

ผู้วิจัยปฏิบัติการสะท้อนผลการคัดเลือกชุมชน โดยหลังจากมีการประชาสัมพันธ์ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับชาวบ้านบ้านบ่อหิน โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ จำนวน 10 คน ประเด็นการสัมภาษณ์ประกอบด้วย

- 1) ท่านทราบหรือไม่ว่าชุมชนได้รับการคัดเลือกเป็นพื้นที่วิจัยเกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน
- 2) ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่ชุมชนได้รับการคัดเลือกเป็นพื้นที่วิจัยเกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน
- 3) ท่านมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชนหรือไม่ อย่างไร
- 4) ท่านจะเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนหรือไม่

1.1.3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1.3.1 แบบศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเพื่อคัดเลือกชุมชนกรณีศึกษา (P-1)

1.1.3.2 ประเด็นเนื้อหาการชี้แจงวัตถุประสงค์และขอความเห็นชอบคณะกรรมการชุมชนเพื่อคัดเลือกชุมชนกรณีศึกษา (P-2)

1.1.3.3 ประเด็นการสัมภาษณ์เพื่อสะท้อนผลปฏิบัติการคัดเลือกชุมชนกรณีศึกษา (P-3)

(รายละเอียดปรากฏในภาคผนวก ค)

1.2 ขั้นตอนการสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน (Plan-2)

1.2.1 วัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์ของการสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชนเพื่อ

- 1) ร่วมสร้างความรู้ ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน และกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน
- 2) ร่วมกำหนดเป้าหมายความสำเร็จของปฏิบัติการวิจัย
- 3) ร่วมกำหนดเป้าหมายความสำเร็จของปฏิบัติการวิจัยร่วมสรรหา และกำหนดบุคคล กลุ่มบุคคล หรือองค์กรที่จะเป็นแกนนำร่วมปฏิบัติการในเบื้องต้น

1.2.2 วิธีการและเทคนิค

1.2.2.1 การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน (P)

ผู้วิจัยเริ่มสร้างความคุ้นเคยกับชุมชนเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคณะกรรมการหมู่บ้าน ประธานหรือหัวหน้ากลุ่ม และชาวบ้านทั่วไป โดยขอเข้าร่วมสังเกตการณ์การประชุมต่าง ๆ ของชุมชน การร่วมพูดคุยกับอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) และชาวบ้านที่มาออกกำลังกายและเดินแอโรบิกทุกเย็น ณ ลานปูนด้านหน้าอาคารเอนกประสงค์บ้านบ่อหิน รวมถึงการเข้าร่วมกิจกรรมงานบุญ งานประเพณีของชุมชน เช่น งานทำบุญข้าวหลาม งานทำบุญประจำปีศาลหลวงเตี้ย เป็นต้น

1.2.2.2 การจัดทำร่างแผนการจัดเวทีประชาคมสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน (P)

ผู้วิจัยจัดทำร่างแผนการจัดเวทีประชาคมสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน โดยประเด็นเนื้อหาเวทีประชาคมเน้นการสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน ความสำคัญ ประโยชน์ที่จะได้รับจากการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน การเรียนรู้และกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน การกำหนดเป้าหมายความสำเร็จของการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และการกำหนดบุคคล กลุ่มบุคคลแกนนำขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

1.2.2.3 การหาหรือผู้นำชุมชนเพื่อวางแผนการจัดเวทีประชาคมสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน (P)

ผู้วิจัยร่วมหาหรือเกี่ยวกับการจัดเวทีประชาคมสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชนกับผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน โดยให้ตรวจสอบ ให้ข้อเสนอแนะใน

ร่างแผนการจัดเวทีประชาคมสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งนายนิमित สกุลพงษ์ ผู้ใหญ่บ้านบ่อหิน เสนอให้จัดเวทีประชาคมในวันอาทิตย์ที่ 5 เมษายน 2558 เนื่องจากวันดังกล่าวจะมีการประชุมสามัญประจำปี 2558 ของกองทุนหมู่บ้านบ่อหิน ซึ่งจะมีคนมาเข้าร่วมประชุมจำนวนมาก และทุกครัวเรือน จากการหารือจึงสรุปได้ว่า จะจัดเวทีประชาคมสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชนในวันอาทิตย์ที่ 5 เมษายน 2558 โดยดำเนินการจัดเวทีประชาคมหลังการประชุมสามัญประจำปีกองทุนหมู่บ้านและพักรับประทานอาหารกลางวันเสร็จเรียบร้อยแล้ว

1.2.2.4 การประชาสัมพันธ์เวทีประชาคมสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน (P)

ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ดำเนินการประชาสัมพันธ์ข่าวการจัดเวทีประชาคมสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชนให้คนในชุมชนทราบ ทางหอกระจายข่าวหมู่บ้าน และผู้วิจัยจัดทำป้ายไว้นิลประชาสัมพันธ์ติดไว้ที่หน้าอาคารเอนกประสงค์บ้านบ่อหินก่อนเวทีประชาคม 1 สัปดาห์

1.2.2.5 การจัดเวทีประชาคมสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน (A)

ผู้วิจัย ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านร่วมกันจัดเวทีประชาคมเวทีประชาคมสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชนในวันอาทิตย์ที่ 5 เมษายน 2558 ระหว่างเวลา 13.10 - 15.30 น. รวมใช้เวลา 2.30 ชั่วโมง มีคณะกรรมการหมู่บ้าน ประชาชนในหมู่บ้าน และผู้แทนหน่วยงานภาคีเครือข่ายเข้าร่วมเวทีประชาคม จำนวน 95 คน โดยเวทีประชาคมดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้

1.2.2.6 การสรุปผลการจัดเวทีประชาคม และผลการสังเกต (O)

หลังเสร็จสิ้นเวทีประชาคมสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน ผู้วิจัยและผู้อำนวยความสะดวกร่วมกันสรุปผลการจัดเวทีประชาคม และสรุปผลการสังเกตอย่างไม่เป็นทางการระหว่างจัดเวทีประชาคมตามประเด็นต่อไปนี้ 1) กระบวนการเวทีชุมชน เป็นไปตามแผนหรือไม่เป็นไปตามแผนที่กำหนด อย่างไร 2) บรรยากาศ สภาพแวดล้อมโดยรวมของเวทีชุมชน 3) ความสนใจ การให้ความสำคัญของผู้เข้าร่วมเวทีชุมชน 4) การมีส่วนร่วมซักถาม แสดงความคิดเห็น หรือให้ข้อเสนอแนะ 5) บุคคล กลุ่มบุคคลที่เป็นแกนหรือมีบทบาทมากในเวทีชุมชน 6) ข้อกังวลใจ หรือประเด็นการต่อต้าน การไม่เห็นด้วย

1.2.2.7 การสะท้อนผลปฏิบัติการเวทีประชาคมสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน (R)

ผู้วิจัยจัดให้มีการสะท้อนผลปฏิบัติการเวทีประชาคมสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน โดยให้ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมเขียนแสดงความคิดเห็นลงในกระดาษที่มีรูปทรงต่าง ๆ กัน คือ กระดาษรูปผลไม้เขียนสิ่งที่ได้เรียนรู้จากเวทีประชาคม กระดาษรูปดอกไม้เขียนสิ่งที่พอใจมากที่สุดจากเวทีประชาคม และกระดาษรูปใบไม้เขียนสิ่งที่ควรปรับปรุงแก้ไขในการจัดเวทีประชาคม ซึ่งกิจกรรมนี้แม้ขณะทำงานจะแจกกระดาษให้ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมทุกคน แต่มีผู้เขียนแสดงความคิดเห็นจำนวนไม่ถึงร้อยละ 50 ถึงแม้จะมีการกระตุ้นและให้กำลังใจกับคนที่เขียนหนังสือไม่คล่อง หรือผู้อำนวยการความสะดวกจะช่วยเขียนความคิดเห็นให้ก็ตาม

1.2.3 เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

1.2.3.1 แผนการจัดเวทีประชาคมสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน (P-4)

1.2.3.2 แบบสังเกตผลการจัดเวทีประชาคมสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน (P-5)
(รายละเอียดปรากฏในภาคผนวก ค)

1.3 ขั้นตอนการวางแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน (Paln-3)

1.3.1 วัตถุประสงค์

เพื่อร่วมจัดทำแผนปฏิบัติการการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

1.3.2 วิธีกรและเทคนิค

1.3.2.1 การวิเคราะห์ ทบทวนกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนเพื่อกำหนดขอบเขตของแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (P)

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ ทบทวนกระบวนการสร้างอัตลักษณ์เพื่อนำมาใช้เป็นกรอบในการกำหนดแผนปฏิบัติการและกิจกรรมที่จะต้องดำเนินการ

1.3.2.2 การศึกษารูปแบบการจัดทำแผนปฏิบัติการของหมู่บ้านและจัดทำโครงร่างแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (P)

ผู้วิจัยศึกษาเอกสารแผนชุมชน และแผนต่าง ๆ ของบ้านบ่อหินเพื่อนำมาจัดทำโครงร่างแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

1.3.2.3 การประชุมปฏิบัติการจัดทำแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (A)

ผู้วิจัยและคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนร่วมกันประชุมปฏิบัติการเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ในวันที่ 11 เมษายน 2558 เวลา 18.30 – 20.45 น. มีคณะทำงาน ฯ เข้าร่วมประชุมจำนวน 11 คน โดยผู้วิจัยนำโครงสร้างแผนปฏิบัติการ ฯ ที่จัดทำขึ้นมาร่วมกันพิจารณา หลังจากนั้นจึงร่วมกันจัดทำรายละเอียดแผนปฏิบัติการ ฯ โดยใช้เทคนิคการอภิปราย และการระดมพลังสมอง

1.3.2.4 การตรวจสอบความสมบูรณ์ ความเป็นไปได้ของแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (O)

เมื่อจัดทำแผนเสร็จแล้ว ผู้วิจัยและคณะทำงานสร้าง อัตลักษณ์ชุมชนร่วมกันตรวจสอบความสมบูรณ์ ความเป็นไปได้ของแผนปฏิบัติการอีกครั้ง และผู้วิจัยรับผิดชอบนำไปแก้ไขและจัดพิมพ์ตามที่คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนเห็นชอบ

1.3.2.5 การสนทนากลุ่มเพื่อสะท้อนผลปฏิบัติการจัดทำแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (R)

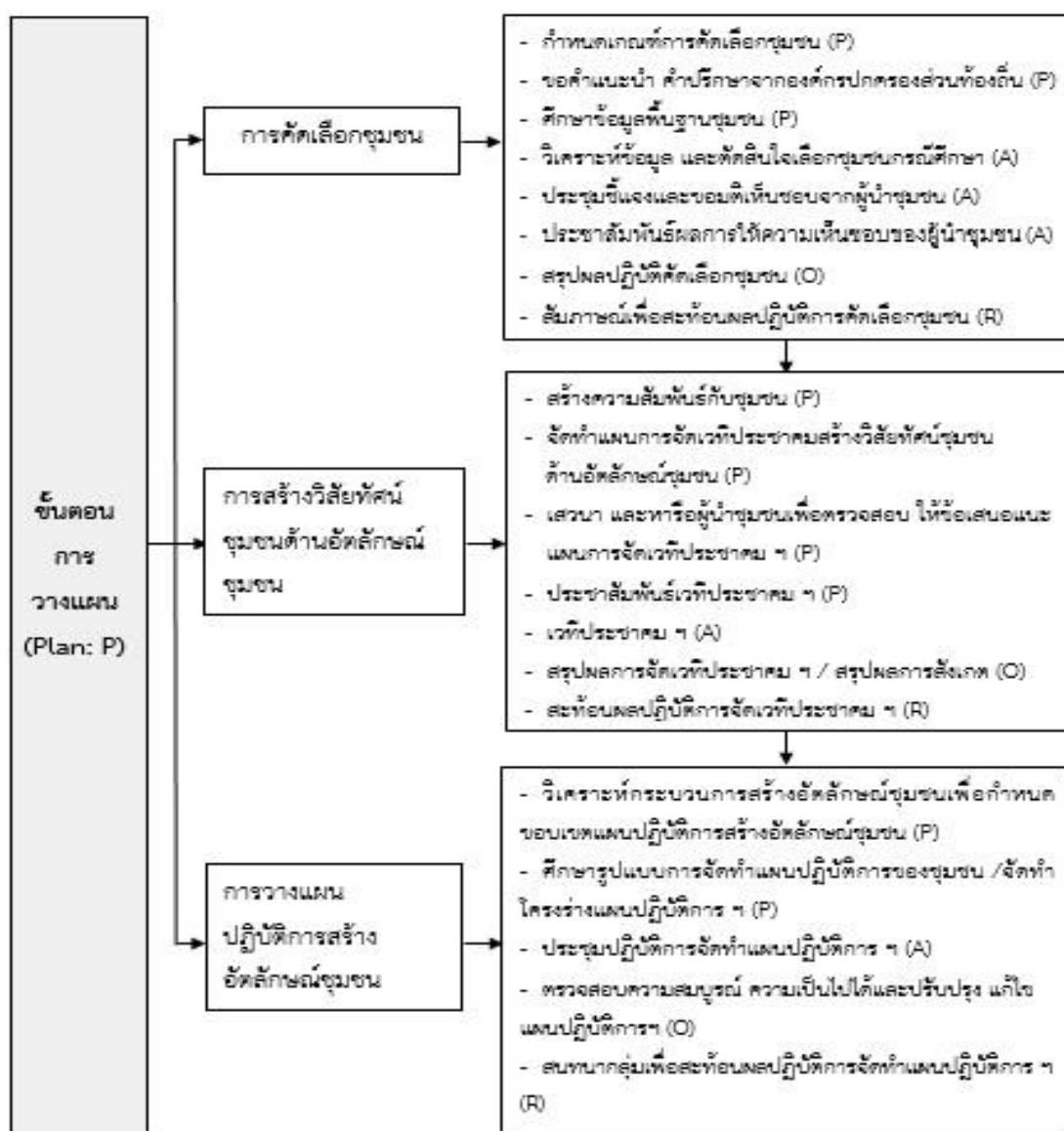
คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนร่วมสะท้อนผลปฏิบัติการจัดทำแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน โดยการสนทนากลุ่มหลังการปฏิบัติ (After Action Review: AAR) การจัดทำแผน ฯ โดยมีประเด็นการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย 1) การจัดทำแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ อย่างไร 2) ปัจจัยที่ทำให้ปฏิบัติการบรรลุ หรือไม่บรรลุวัตถุประสงค์ 3) ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติการ 4) สิ่งที่ต้องปรับปรุง แก้ไขให้ดีขึ้น หากต้องดำเนินการในครั้งต่อไป 5) สิ่งที่ได้เรียนรู้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์จากการจัดทำแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

1.3.3 เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

ประเด็นการสะท้อนผลปฏิบัติการจัดทำแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ตามแบบ PAR-1 (รายละเอียดปรากฏในภาคผนวก ค)

โดยสรุป ในขั้นตอนการวางแผน (Plan) มีขั้นตอนย่อย วิธีการและเทคนิคแสดงเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้

แผนภูมิที่ 14 ขั้นตอนย่อยและวงจรปฏิบัติการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคม เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในขั้นตอนการวางแผน (Plan)

2. ขั้นตอนการปฏิบัติ

ในขั้นตอนการปฏิบัติ (Action) มีขั้นตอนปฏิบัติการย่อย 7 ขั้นตอน โดยผู้วิจัย กำหนดรหัสขั้นตอนย่อยเป็น Act-1- Act 7 แต่ละขั้นตอนย่อยมีวัตถุประสงค์ วิธีการและเทคนิค และ เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

2.1 ขั้นตอนการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน (Act-1)

2.1.1 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อร่วมกำหนดข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมและเกณฑ์การวัดระดับทุนทางสังคม
- 2) เพื่อร่วมพัฒนาเครื่องมือในการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน
- 2) เพื่อร่วมสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านบ่อหิน

2.1.2 วิธีการและเทคนิค

2.1.2.1 การกำหนดข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมและเกณฑ์การวัดระดับทุนทางสังคม (P) มีการดำเนินการดังนี้

1) ผู้วิจัยศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน ตัวชี้วัดศักยภาพภาพชุมชนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ ตัวชี้วัดศักยภาพชุมชนของกรมพัฒนาชุมชน ตัวชี้วัดสุขภาพตำบลของกระทรวงมหาดไทย และตัวชี้วัดสุขภาพชุมชนของกระทรวงสาธารณสุข

2) ประชุมปฏิบัติการกำหนดข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมและพัฒนาเครื่องมือจัดเก็บและบันทึกข้อมูลชุมชน

ผู้วิจัยจัดการประชุมปฏิบัติการเพื่อกำหนดข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม เกณฑ์วัดค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม และพัฒนาเครื่องมือจัดเก็บและบันทึกข้อมูลชุมชน โดยเชิญผู้แทนชุมชนบ้านบ่อหิน และผู้แทนหน่วยงานภาคีเครือข่าย ได้แก่ พัฒนาการตำบลตะพง ผู้บริหาร กศน. และ ครู กศน.ตำบลตะพง เพื่อร่วมกำหนดข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม และเกณฑ์การวัดค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม ในวันที่ 11 – 12 มีนาคม 2558 ณ ห้องประชุมสถาบันกศน. ภาคตะวันออก มีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งสิ้น 11 คน

อย่างไรก็ตาม เมื่อได้ข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมและเกณฑ์วัดค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม ผู้วิจัยให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมดังกล่าว ได้รับคำแนะนำว่าข้อมูลบ่งชี้บางข้อมูลไม่มีความจำเป็น และบางตัวมีความหมายซ้ำซ้อนกัน ให้ทบทวนตัดออก หรือบูรณาการข้อมูลบ่งชี้ใหม่ ส่วนแบบสำรวจและบันทึกข้อมูลชุมชน ซึ่งเป็น

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเครื่องมือหนึ่ง ผู้วิจัยขอความอนุเคราะห์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสมด้วย และดำเนินการแก้ไข เพิ่มเติมตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ

2.1.2.2 การประชุมปฏิบัติการชี้แจง วางแผนปฏิบัติการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน และการอบรมเสริมความรู้วิธีการและเทคนิคการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูล (P)

ผู้วิจัยและคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินร่วมจัดการประชุมปฏิบัติการ ในวันอาทิตย์ที่ 19 เมษายน 2558 ศาลาเอนกประสงค์บ้านบ่อหิน ระหว่างเวลา 15.00 - 17.00 น. เพื่อ 1) ชี้แจงข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม และแบบสำรวจและบันทึกข้อมูลชุมชน 2) อบรมเสริมความรู้เกี่ยวกับวิธีการและเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูล และการบันทึกข้อมูลแก่คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน อาทิ แผนผังประวัติชุมชน ปฏิทินฤดูกาล ปฏิทินเศรษฐกิจชุมชน ปฏิทินประเพณี วัฒนธรรมชุมชน เป็นต้น และ 3) วางแผนปฏิบัติการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลชุมชนบ้านบ่อหิน โดยดำเนินการกำหนดระยะเวลาการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลชุมชนบ้านบ่อหิน กำหนดทีมผู้รับผิดชอบดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการประชุมกลุ่มย่อย คณะทำงานได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับเกณฑ์การวัดค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมบางข้อมูลว่าไม่เหมาะสม ได้แก่ เกณฑ์วัดค่าคะแนนป่าชุมชน ซึ่งพิจารณาจากขนาดของพื้นที่ป่าชุมชนเปรียบเทียบกับพื้นที่ทั้งหมดของชุมชน โดยไม่มีการพิจารณาความอุดมสมบูรณ์ ประโยชน์ รวมทั้งการบริหารจัดการป่าชุมชน และเสนอให้ใช้เกณฑ์การแบ่งกลุ่มป่าชุมชนของสำนักงานส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งแบ่งกลุ่มป่าชุมชนเป็น 4 กลุ่ม คือ ป่าชุมชนพัฒนาดีมาก ป่าชุมชนพัฒนาปานกลาง ป่าชุมชนควรปรับปรุง และป่าชุมชนที่ควรยกเลิก

2.1.2.3 การประชาสัมพันธ์ ชี้แจงกลุ่ม องค์กรในชุมชน และหน่วยงานภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง (P)

ผู้วิจัยและผู้ใหญ่บ้านดำเนินการประสานงานเพื่อชี้แจงกลุ่มองค์กรในชุมชนและหน่วยงานภาคีเครือข่ายที่เป็นแหล่งข้อมูล เพื่อขอความร่วมมือในการให้ข้อมูลช่วยเหลือ อำนวยความสะดวกในการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนบ้านบ่อหิน และผู้ใหญ่บ้านบ่อหินดำเนินการประชาสัมพันธ์การสำรวจข้อมูลชุมชนครั้งนี้ทางหอกระจายข่าวหมู่บ้าน

2.1.2.4 ปฏิบัติการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลชุมชน (A)

คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินแต่ละทีมร่วมปฏิบัติการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลชุมชนบ้านบ่อหิน ระหว่างวันที่ 20 - 26 เมษายน 2558 โดยใช้แบบสำรวจและบันทึกข้อมูลชุมชนที่ร่วมกันพัฒนาเป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแต่ละทีมจัดเก็บข้อมูลเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมที่แต่ละทีมรับผิดชอบ รายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 9 การเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลชุมชนบ้านบ่อหิน

ข้อมูล	คณะทำงานเก็บรวบรวมข้อมูลและบันทึกข้อมูล	วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
1. ทั่วไป	ผู้วิจัย ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ประธานและผู้แทนกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน (อช.) ผู้แทนกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติ	การศึกษาทะเบียนข้อมูลหมู่บ้าน ฐานข้อมูลทะเบียนราษฎร์ ข้อมูล จปฐ. และข้อมูล กชช. 2 ค และการสำรวจภาคสนาม
2. ด้านสังคม การเมือง การปกครอง	ผู้วิจัย ผู้ใหญ่บ้าน	การศึกษาเอกสารกลุ่มต่าง ๆ การสัมภาษณ์
3. ด้านการศึกษา ศาสนา ประเพณีและ วัฒนธรรม	ผู้วิจัย ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ประธานและผู้แทนกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน (อช.)	การศึกษาทะเบียนข้อมูลหมู่บ้าน เอกสารข้อมูล จปฐ. และข้อมูล กชช.2 ค การสัมภาษณ์ และการสำรวจภาคสนาม
4. ด้านเศรษฐกิจ	ผู้วิจัย ประธานและผู้แทนกองทุนหมู่บ้าน	การศึกษาเอกสารกลุ่มกองทุนต่าง ๆ การสัมภาษณ์ และการสำรวจภาคสนาม
5. ด้านสาธารณสุข	ประธานและผู้แทนกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)	การศึกษาเอกสารข้อมูล จปฐ. ข้อมูล กชช.2 ค และการสำรวจภาคสนาม
6. ด้านทรัพยากร ธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม	ประธานและผู้แทนกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติและป่าชุมชน	การศึกษาทะเบียนข้อมูลหมู่บ้าน การสัมภาษณ์ และการสำรวจภาคสนาม
7. ปัญหา ความ ต้องการ และแนวทาง การพัฒนาชุมชน	ผู้วิจัย ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	การศึกษาแผนพัฒนาหมู่บ้าน การสัมภาษณ์

2.1.2.5 การประชุมกลุ่มเพื่อตรวจสอบและบันทึกข้อมูลชุมชน (O) และสะท้อนผลปฏิบัติการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลชุมชน (R)

ผู้วิจัยและคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ร่วมจัดประชุมกลุ่ม ในวันที่ 26 เมษายน 2558 เวลา 18.00 – 19.00 น. ณ ลานศาลาเอนกประสงค์บ้านบ่อหิน เพื่อร่วมกันตรวจสอบข้อมูลชุมชน และการบันทึกข้อมูลที่แต่ละกลุ่มรับผิดชอบจัดเก็บ ซึ่งมีบางกลุ่มที่ข้อมูลไม่ครบถ้วน หรือเมื่อตรวจสอบแล้วพบว่าบางข้อมูลไม่ถูกต้อง จึงมอบหมายให้กลุ่มนั้น ๆ กลับไปขอข้อมูลกับแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องอีกครั้ง หลังจากนั้น ผู้วิจัยจึงรวบรวมข้อมูลทั้งหมด มาจัดพิมพ์ในแบบบันทึกข้อมูลชุมชนบ้านบ่อหิน เพื่อเตรียมสู่ขั้นตอนการวิเคราะห์ระดับทุนทางสังคมต่อไป

นอกจากนี้ในการประชุมกลุ่มดังกล่าว เมื่อดำเนินการตรวจสอบข้อมูลที่เก็บรวบรวมแล้ว จึงจัดให้มีการสะท้อนผลปฏิบัติการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลชุมชน โดยมีประเด็นการสะท้อนผล 5 ประเด็น คือ 1) การเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลชุมชนบ้านบ่อหินบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ อย่างไร 2) มีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้ปฏิบัติการบรรลุ หรือไม่บรรลุวัตถุประสงค์ 3) ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นในกระบวนการการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลชุมชนบ้านบ่อหินมีอะไรบ้าง 4) สิ่งที่ต้องปรับปรุง แก้ไขให้ดีขึ้น หากต้องการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลชุมชนในครั้งต่อไป 5) สิ่งที่ได้เรียนรู้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์จากการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลชุมชน

2.1.3 เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1.3.1 แบบสำรวจและบันทึกข้อมูลชุมชน (A-1)

2.1.3.2 ประเด็นการสะท้อนผลปฏิบัติการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน ตามแบบ PAR-1
(รายละเอียดปรากฏในภาคผนวก ค)

2.2 ขั้นตอนการวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน (Act-2)

2.2.1 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อร่วมวิเคราะห์สถานะข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน
- 2) เพื่อร่วมวิเคราะห์ระดับศักยภาพทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน

2.2.2 วิธีการและเทคนิค

2.2.2.1 การออกแบบวิธีการวิเคราะห์ทุนทางสังคม (P)

ผู้วิจัยหรือพัฒนากรตำบลตะพง และร่วมออกแบบและจัดทำร่างวิธีการวิเคราะห์ทุนทางสังคมโดยกำหนดวิธีการและขั้นตอนการวิเคราะห์ทุนทางสังคมประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก คือ

1) การวิเคราะห์สถานะข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม เป็นการนำข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมแต่ละตัวบ่งชี้ แต่ละประเภททุนมาหาค่าคะแนน ตามเกณฑ์วัดค่าคะแนนที่กำหนดไว้ 3 ระดับ คือ 3 2 1 และ 0 ในกรณีที่ไม่มีข้อมูลบ่งชี้ นั้น และแปลความหมายออกมาเป็นสูง ปานกลาง หรือต่ำ และไม่มีข้อมูลบ่งชี้

2) การวิเคราะห์ระดับศักยภาพทุนทางสังคม เป็นการประเมินระดับความพร้อมของทุนทางสังคม โดยการนำเอาค่าคะแนนของข้อมูลบ่งชี้ทางสังคมแต่ละประเภทมาหาค่าเฉลี่ยรวม แล้วพิจารณาศักยภาพทุนทางสังคมจากเกณฑ์ระดับศักยภาพทุนที่กำหนด 3 ระดับ คือ

ค่าเฉลี่ย 2.01 – 3.00 หมายถึง ศักยภาพทุนทางสังคมอยู่ในระดับสูง

ค่าเฉลี่ย 1.01 – 2.00 หมายถึง ศักยภาพทุนทางสังคมอยู่ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 0.00 – 1.00 หมายถึง ศักยภาพทุนทางสังคมอยู่ในระดับต่ำ

การหาค่าเฉลี่ยรวมระดับศักยภาพของทุนแต่ละประเภท ใช้สูตรการคำนวณหาผลรวมของข้อมูล หรือค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) คือ

$$\bar{X} = \frac{\sum x}{n}$$

$\bar{X}$ = ค่าเฉลี่ยรวมของทุน

EX = ผลบวกของค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุกตัวบ่งชี้ของทุน

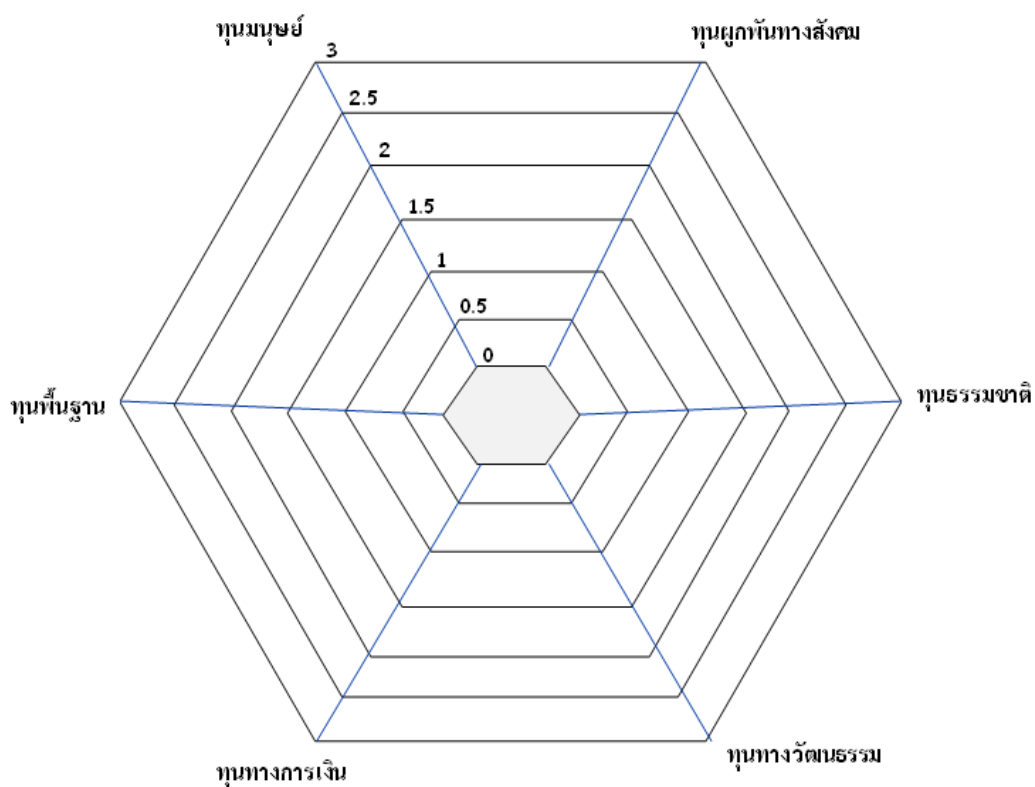
N = จำนวนข้อมูลบ่งชี้ทั้งหมดของทุน

3) การเปรียบเทียบระดับศักยภาพทุนทางสังคม

ผู้วิจัยออกแบบให้มีการเปรียบเทียบระดับศักยภาพทุนทางสังคมแต่ละประเภท หลังจากดำเนินการวิเคราะห์ระดับศักยภาพทุนทางสังคมทั้ง 6 ประเภทเสร็จแล้ว ทั้งนี้เพื่อให้เห็นระดับศักยภาพของแต่ละทุนได้อย่างชัดเจนว่าทุนใดมีศักยภาพในระดับใดสูงหรือต่ำกว่าทุนอื่น ๆ มากน้อยเพียงใด โดยนำค่าคะแนนเฉลี่ยทุนทางสังคมแต่ละประเภทมาแสดงตำแหน่งในแผนภูมิหกเหลี่ยมใยแมงมุม (Hexagon Spiderweb Chart) ตัวอย่างที่ปรากฏในแผนภาพต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 15 แผนภูมิหกเหลี่ยมใยแมงมุม (Hexagon Spiderweb Chart)

2.2.2.2 การจัดทำร่างแผนการจัดเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านป่อหิน และจัดทำเอกสารแนวทางการวิเคราะห์ทุนทางสังคม (P)

ผู้วิจัยจัดทำร่างแผนการจัดเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านป่อหิน และเอกสารแนวทางการวิเคราะห์ทุนทางสังคมฉบับย่อ เพื่อให้คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการวิเคราะห์ทุนของชุมชนในเวทีประชาคม

2.2.2.3 การประชุมกลุ่มเพื่อวางแผนการจัดเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านป่อหิน (P)

ผู้วิจัยและคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านป่อหินร่วมประชุมกลุ่มเพื่อวางแผนการจัดเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านป่อหิน ในวันที่ 28 มิถุนายน 2558 เวลา 15.00 – 16.00 น. ณ ศาลาอเนกประสงค์บ้านป่อหิน ในการประชุมได้ร่วมศึกษาร่างแนวทางการวิเคราะห์ทุนทางสังคม และเสริมความรู้แก่คณะทำงานสร้าง

อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินเกี่ยวพันขั้นตอนและวิธีการวิเคราะห์ทุนทางสังคม ร่วมให้ข้อคิดเห็น และปรับปรุง แก้ไข นอกจากนี้ยังได้ชักชวนขั้นตอนการจัดเวทีประชาคม ตลอดจนแบ่งงานและมอบหมายภารกิจในการจัดเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน

2.2.2.4 การเชิญกลุ่มเป้าหมายร่วมเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน (P)

ผู้วิจัยหรือคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนเกี่ยวกับการเชิญกลุ่มเป้าหมายร่วมเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคม และมีความเห็นร่วมกันว่าควรเน้นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ที่รู้ข้อมูลชุมชนเป็นอย่างดี สามารถให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น หรือให้ข้อเสนอแนะได้อย่างตรงไปตรงมา และเป็นอิสระ โดยผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้เสนอรายชื่อบุคคลที่ควรเชิญเข้าร่วมเวทีประชาคม และผู้วิจัยร่วมกับผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำส่งจดหมายเชิญร่วมเวทีประชาคม

2.2.2.5 การประชาสัมพันธ์เวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน (P)

ผู้ใหญ่บ้านดำเนินการประชาสัมพันธ์เวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหินทางหอกระจายข่าวบ้านหมู่บ้าน และผู้วิจัยจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ติดบริเวณด้านหน้าศาลาเอนกประสงค์บ้านบ่อหิน

2.2.2.6 เวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน (A)

คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินร่วมจัดเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน ในวันอาทิตย์ที่ 5 กรกฎาคม 2558 เวลา 18.00 - 21.00 น. ณ ศาลาศาลหลวงเตี้ยบ้านบ่อหิน มีผู้เข้าร่วมเวทีประชาคม รวมจำนวน 59 คน ประกอบด้วย

1. ผู้วิจัย และผู้อำนวยการความสะอาด รวมจำนวน 3 คน
2. คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน จำนวน 11 คน
3. คณะกรรมการหมู่บ้าน ประธานกลุ่ม องค์กรในชุมชนที่ไม่ใช่คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน จำนวน 15 คน
4. ประชาชนบ้านบ่อหิน หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง จำนวน 28 คน
5. ภาคีเครือข่ายชุมชน ได้แก่ พัฒนาการตำบล สาธารณสุขตำบล จำนวน 2 คน

การจัดเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน ดำเนินการตามแผนการจัดเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคมที่กำหนดไว้

2.2.2.7 การประชุมกลุ่มเพื่อสรุปผลการจัดเวทีประชาคม (O) และการสะท้อนผลการจัดเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน (R)

ผู้วิจัยและคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินร่วมประชุมกลุ่มย่อยหลังจัดเวทีเสร็จ เพื่อสรุปผลการจัดเวทีประชาคม และสะท้อนผลการจัดเวทีวิเคราะห์ทุนทางสังคมบ้านบ่อหิน โดยมีประเด็นการประชุมสะท้อนผล 5 ประเด็น คือ 1) การวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหินบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ อย่างไร 2) มีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้ปฏิบัติการวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหินบรรลุ หรือไม่บรรลุวัตถุประสงค์ 3) ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นในกระบวนการวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหินมีอะไรบ้าง 4) สิ่งที่ต้องปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น หากต้องดำเนินการวิเคราะห์ทุนทางสังคมในครั้งต่อไป 5) สิ่งที่ได้เรียนรู้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์จากเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน

2.2.3 เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

2.2.3.1 แผนการจัดเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน (A-2)

2.2.3.2 ประเด็นการสะท้อนผลปฏิบัติการวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน ตามแบบ PAR-1

(รายละเอียดปรากฏในภาคผนวก ค)

2.3 ขั้นตอนการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (Act-3)

2.3.1 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อร่วมวิเคราะห์ ระบุลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชนบ้านบ่อหิน
- 2) เพื่อร่วมวิเคราะห์ และตัดสินใจกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

2.3.2 วิธีการและเทคนิค

2.3.2.1 การจัดทำร่างแผนการจัดเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน และจัดเตรียมเอกสารประกอบการจัดเวทีประชาคม (P)

ผู้วิจัยจัดทำร่างแผนการจัดเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน และเอกสารประกอบการจัดเวทีประชาคม ได้แก่ สรุปผลการวิเคราะห์ทุนทางสังคม

ของชุมชนบ้านบ่อหิน และแผนพับเรื่องอัตลักษณ์ชุมชนและการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน และใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการจัดเวทีประชาคมของคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

2.3.2.2 การตรวจคุณภาพแผนการจัดเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (P)

ผู้วิจัยขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจคุณภาพแผนการจัดเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน และดำเนินการปรับปรุง แก้ไขแผนการจัดเวทีประชาคมดังกล่าวตามข้อเสนอแนะ

2.3.2.3 การเชิญกลุ่มเป้าหมายร่วมเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (P)

ผู้วิจัย ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหรือเกี่ยวกับการเชิญกลุ่มเป้าหมายร่วมเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน โดยเน้นการเชิญผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ที่เคยเข้าร่วมเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2558 ทั้งนี้เพื่อความต่อเนื่อง และความสามารถในการใช้ผลการวิเคราะห์ทุนทางสังคมมา กำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน โดยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำส่งจดหมายเชิญร่วมเวทีประชาคมด้วยตนเอง

2.3.2.4 การประชุมกลุ่มเพื่อวางแผนการจัดเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (P)

ผู้วิจัยและคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินร่วมจัดประชุมกลุ่มเพื่อวางแผนการจัดเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ในวันเสาร์ที่ 25 กรกฎาคม 2558 เวลา 17.00 – 19.00 น. ณ ศาลาศาลหลวงเตี้ยบ้านบ่อหิน ในการประชุมมีการอธิบายแนวทาง ขั้นตอนและวิธีการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน รับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และปรับปรุงแก้ไขแผนการจัดเวทีประชาคม การชักชวนขั้นตอนการจัดเวทีประชาคม ตลอดจนแบ่งงานและมอบหมายภารกิจ

2.3.2.5 การประชาสัมพันธ์เวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (P)

ผู้ใหญ่บ้านดำเนินการประชาสัมพันธ์เวทีประชาคม กำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินทางหอกระจายข่าวบ้านบ่อหิน และผู้วิจัยจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ ติดบริเวณด้านหน้าศาลาศาลหลวงเตี้ยบ้านบ่อหิน

2.3.2.6 การจัดเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (A)

คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนจัดเวทีประชาคม กำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ในวันอาทิตย์ที่ 26 กรกฎาคม 2558 เวลา 18.00 - 21.00 น. ณ ศาลาศาลหลวงเตี้ยบ้านบ่อหิน มีผู้เข้าร่วมเวทีประชาคม รวมจำนวน 53 คน ประกอบด้วย

1. ผู้วิจัย และผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและพัฒนาสุขภาพชุมชน รวมจำนวน 3 คน
2. คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน จำนวน 8 คน
3. คณะกรรมการหมู่บ้าน ประธานกลุ่ม องค์กรในชุมชนที่ไม่ใช่คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน จำนวน 11 คน
4. ประชาชนบ้านบ่อหิน หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอมะนัง จังหวัดระยอง จำนวน 29 คน
5. ภาควิชาครีเอทีฟชุมชน ได้แก่ พัฒนาการตำบล คุรุศน. ตำบลตะพง จำนวน 2 คน

ในเวทีประชาคม คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินได้ดำเนินการตามแผนการจัดเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน อย่างไรก็ตาม เมื่อใช้เวลาได้ 3 ชั่วโมงเศษ สภาประชาคมดำเนินได้เพียงขั้นตอนการระบุลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น จากการสังเกตของผู้วิจัยเห็นว่า ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมแสดงอาการอ่อนล้า ประกอบกับส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับประทานอาหารเย็น ถึงแม้ผู้วิจัยจะขอต่อเวลาไปอีกประมาณ 10 นาทีเพื่อให้มีการสรุปอัตลักษณ์ชุมชน แต่ไม่สามารถหาข้อสรุปและตัดสินใจกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนได้ จึงยุติเวทีประชาคมไว้ก่อน

2.3.2.7 การประชุมกลุ่มเพื่อสรุปผลการจัดเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (O) และการสะท้อนผลการจัดเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (R)

ผู้วิจัยและคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินร่วมประชุมกลุ่มย่อยหลังการจัดเวทีประชาคม เพื่อสรุปผลการจัดเวทีประชาคม และสะท้อนผลการจัดเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน โดยมีประเด็นการสะท้อนผล 5 ประเด็น คือ 1) การกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ อย่างไร 2) มีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้

ปฏิบัติการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินบรรลุ หรือไม่บรรลุวัตถุประสงค์ 3) ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นในกระบวนการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินมีอะไรบ้าง 4) สิ่งที่ต้องปรับปรุง แก้ไขให้ดีขึ้น หากต้องดำเนินการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินในครั้งต่อไป และ 5) สิ่งที่ได้เรียนรู้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์จากเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

นอกจากนี้ ผู้วิจัยและคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินได้หารือเรื่อง การดำเนินงานต่อเนื่องเพื่อกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน คณะทำงานเสียงส่วนใหญ่เห็นว่าควรจัดประชุมกลุ่มย่อย เพราะลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชนมีความชัดเจนแล้ว และผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมในวันดังกล่าวเห็นชอบลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นเหล่านี้แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องจัดเวทีประชาคมซ้ำ หรือจัดกิจกรรมในรูปแบบอื่นกับคนกลุ่มใหญ่อีก

2.3.3 เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

2.3.3.1 แผนการจัดเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

(A-3)

2.3.3.2 ประเด็นการสะท้อนผลปฏิบัติการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน

บ้านบ่อหิน ตามแบบ PAR-1

(รายละเอียดปรากฏในภาคผนวก ค)

2.4 ขั้นตอนการสนทนากลุ่มเพื่อทบทวนและกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

(Act-4)

2.4.1 วัตถุประสงค์

เพื่อร่วมทบทวนข้อเสนอลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชน ระบุและตัดสินใจกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน

2.4.2 วิธีการและเทคนิค

2.4.2.1 การจัดทำประเด็นการสนทนากลุ่ม และจัดเตรียมเอกสาร

ประกอบการสนทนา (P)

ผู้วิจัยจัดทำประเด็นการสนทนากลุ่ม และเอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม ได้แก่ รายละเอียดลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของบ้านบ่อหิน 4 ลักษณะ และร่างข้อความแสดงอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินที่บูรณาการลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น 4 ลักษณะของหมู่บ้าน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสนทนากลุ่มและการตัดสินใจกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน

2.4.2.2 การเชิญกลุ่มเป้าหมายร่วมการสนทนากลุ่ม (P)

ผู้วิจัยหรือผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในการเชิญกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 15 คน โดยนอกจากคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนแล้ว เน้นการเชิญภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิของหมู่บ้าน และผู้นำกลุ่มที่มีความเกี่ยวข้องกับลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของบ้านบ่อหิน และต้องเป็นผู้ที่เข้าร่วมเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน ในวันที่ 5 กรกฎาคม 2558 และเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ในวันที่ 26 กรกฎาคม 2558 ทั้งนี้เพื่อความเข้าใจที่ตรงกันและความต่อเนื่อง ซึ่งพบว่ากว่าร้อยละ 80 เป็นคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินอยู่แล้ว เมื่อได้รายชื่อแล้ว ผู้วิจัยเป็นผู้เชิญกลุ่มเป้าหมายโดยใช้วิธีการไปพบและเชิญด้วยตนเอง และการเชิญทางโทรศัพท์

2.4.2.3 การสนทนากลุ่มเพื่อทบทวนและกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (A)

คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนจัดการสนทนากลุ่มเพื่อทบทวนและกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ในวันอาทิตย์ที่ 30 สิงหาคม 2558 เวลา 18.00 - 21.00 น. ณ ศาลาศาลหลวงเดี่ยวบ้านบ่อหิน มีผู้ร่วมการสนทนากลุ่ม รวมจำนวน 14 คน ประกอบด้วย

1. ผู้วิจัยและผู้อำนวยความสะดวก จำนวน 3 คน
2. คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน จำนวน 10 คน
3. ผู้ทรงคุณวุฒิของหมู่บ้าน จำนวน 1 คน

ในการสนทนากลุ่ม ดำเนินการตามประเด็นที่กำหนด และสามารถกำหนดอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านบ่อหินจากลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นทั้ง 4 ลักษณะ โดยยังถือว่าเป็น (ร่าง)อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ที่ต้องผ่านกระบวนการยืนยัน รับรองและยอมรับร่วมกันของคนในชุมชน และเนื่องจากการพิจารณาและตัดสินใจกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินเสร็จอย่างรวดเร็ว ผู้วิจัยจึงเพิ่มประเด็นการสนทนากลุ่มอีก 2 ประเด็น คือ

- 1) วิธีการสร้างการรับรู้ และการยอมรับในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน
- 2) กิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

ซึ่งผู้ร่วมสนทนากลุ่มได้หารือ และอภิปรายอย่างกว้างขวาง ได้ข้อสรุปใน 2 ประเด็นข้างต้นด้วย

2.4.2.4 การสรุปผลการจัดสนทนากลุ่มเพื่อทบทวนและกำหนด
 วัตถุประสงค์ชุมชนบ้านบ่อหิน (O) และการสะท้อนผลการจัดสนทนากลุ่มเพื่อทบทวนและกำหนด
 วัตถุประสงค์ชุมชนบ้านบ่อหิน (R)

เนื่องจากผู้ร่วมการสนทนากลุ่มส่วนใหญ่เป็นคณะทำงาน
 สร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินอยู่แล้ว ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการอภิปรายสรุปงานหลังเสร็จการสนทนา
 (After action review) เพื่อสะท้อนผลการดำเนินการสนทนากลุ่ม โดยมีประเด็นอภิปราย 4 ประเด็น
 ดังนี้ 1) ปัจจัยที่ทำให้การสนทนากลุ่มบรรลุวัตถุประสงค์ 2) ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นในกระบวนการ
 สนทนากลุ่ม 3) สิ่งที่ต้องปรับปรุง แก้ไขให้ดีขึ้น หากต้องดำเนินการสนทนากลุ่มในครั้งต่อไป 4) สิ่ง
 ที่ได้เรียนรู้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์จากการสนทนากลุ่ม

2.4.3 เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

2.4.3.1 ประเด็นเนื้อหาการสนทนากลุ่มเพื่อทบทวนและกำหนด
 วัตถุประสงค์ชุมชนบ้านบ่อหิน (A-4)

2.4.3.2 ประเด็นการสะท้อนผลปฏิบัติการสนทนากลุ่มเพื่อทบทวน
 และกำหนดวัตถุประสงค์ชุมชนบ้านบ่อหิน ตามแบบ PAR-1
 (รายละเอียดปรากฏในภาคผนวก ค)

2.5 ขั้นตอนการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างวัตถุประสงค์ชุมชนบ้านบ่อหิน

(Act-5)

เนื่องจากกระบวนการกำหนดวัตถุประสงค์ชุมชนบ้านบ่อหิน ไม่สามารถให้
 ชาวบ้านบ่อหินทุกคนมาร่วมกิจกรรมได้ ทั้งในเวทีประชาคมกำหนดวัตถุประสงค์ชุมชน และการสนทนา
 กลุ่มเพื่อทบทวนและกำหนดวัตถุประสงค์ชุมชนบ้านบ่อหิน คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน
 จึงเห็นควรให้จัดเวทีรับฟังความคิดเห็น โดยไม่ต้องจัดเวทีเป็นการเฉพาะ แต่ให้อาศัยจังหวะที่มีการจัด
 ประชุมหมู่บ้าน หรือวันอื่น ๆ ที่มีการเชิญชาวบ้านทั้งหมู่บ้านมาร่วมประชุม ซึ่งในเวลาต่อมา
 ผู้ใหญ่บ้านบ่อหินแจ้งว่าจะมีการประชุมสมาชิกกองทุนหมู่บ้านเพื่อร่วมหารือและตัดสินใจเกี่ยวกับ
 การรับเงินกองทุนหมู่บ้านเพิ่ม จำนวน 1 ล้านบาทตามนโยบายการกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากของ
 รัฐบาล ในวันที่อาทิตย์ที่ 27 กันยายน 2558 เวลา 9.30 น. เป็นต้นไป คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน
 บ้านบ่อหินจึงเห็นชอบให้จัดเวทีรับฟังความคิดเห็นในวันดังกล่าว

2.5.1 วัตถุประสงค์

1) เพื่อร่วมชี้แจง สื่อสารให้ชาวบ้านบ่อหินรับรู้ เข้าใจในร่างวัตถุประสงค์
 ชุมชนบ้านบ่อหิน

2) เพื่อร่วมหารือ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน และกิจกรรมเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

2.5.2 วิธีการและเทคนิค

2.5.2.1 การจัดทำเอกสารประกอบการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (P)

ผู้วิจัยจัดทำเอกสารประกอบการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ได้แก่ บัตรข้อความอัตลักษณ์ชุมชนบ่อหิน และสรุปกิจกรรมเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

2.5.2.2 การประสานงานประธานกองทุนหมู่บ้านเพื่อจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (P)

ผู้วิจัยและผู้ใหญ่บ้านประสานงาน และหารือประธานกองทุนหมู่บ้านบ่อหิน เพื่อขอจัดเวทีการรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน หลังการประชุมเฉพาะกิจสมาชิกกองทุนหมู่บ้านบ่อหิน ในวันที่ 27 กันยายน 2558 ซึ่งประธานกลุ่มกองทุนหมู่บ้านบ่อหินไม่ขัดข้อง โดยคาดการณ์ว่าการประชุมสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน จะแล้วเสร็จเวลาประมาณ 10.30 น.

2.5.2.3 การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (A)

คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ในวันอาทิตย์ที่ 27 กันยายน 2558 เวลา 11.00 - 11.45 น. ณ ศาลาเอนกประสงค์บ้านบ่อหิน มีผู้ร่วมเข้าร่วมเวทีรับฟังความคิดเห็น รวมจำนวน 61 คน ประกอบด้วย

1. ผู้วิจัยและผู้อำนวยความสะดวก จำนวน 2 คน
2. คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน จำนวน 6 คน

คน

3. ประชาชนบ้านบ่อหิน หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอเมือง

จังหวัดระยอง จำนวน 53 คน

2.5.2.4 การประชุมกลุ่มเพื่อสรุปผลการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น ต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (O) และการสะท้อนผลการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่าง อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (R)

ผู้วิจัย ผู้อำนวยการความสะอาดจากภายนอก และคณะทำงาน สร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินร่วมประชุมกลุ่มหลังการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น เพื่อสรุปผลการจัด เวทีรับฟังความคิดเห็น และสะท้อนผลการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้าน บ่อหิน โดยมีประเด็นการสะท้อนผล 5 ประเด็น ดังนี้ 1) การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น เรื่อง อัต ลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน บรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ อย่างไร 2) มีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้ปฏิบัติการรับ ฟังความคิดเห็นบรรลุ หรือไม่บรรลุวัตถุประสงค์ 3) ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นในกระบวนการรับฟัง ความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินมีอะไรบ้าง 4) สิ่งที่ต้องปรับปรุง แก้ไขให้ดีขึ้น หากต้อง ดำเนินการรับฟังความคิดเห็นในครั้งต่อไป 5) สิ่งที่ได้เรียนรู้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์จากเวทีรับ ฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

2.5.3 เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

2.5.3.1 แผนการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชน บ้านบ่อหิน (A-5)

2.5.3.2 ประเด็นการสะท้อนผลปฏิบัติการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น ต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ตามแบบ PAR-1

(รายละเอียดปรากฏในภาคผนวก ค)

2.6 ขั้นตอนการจัดกิจกรรมเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (Act-6)

2.6.1 วัตถุประสงค์

เพื่อร่วมดำเนินการกำหนดกิจกรรม และจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ ชุมชนบ้านบ่อหินเพื่อสื่อสาร สร้างการรับรู้ ความเข้าใจ และการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

2.6.2 วิธีการและเทคนิค

2.6.2.1 การประชุมหารือคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน บ้านบ่อหินเพื่อวางกรอบการสื่อสาร และจัดกิจกรรมเสริมสร้างการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน (P)

ผู้วิจัยและคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินร่วม ประชุมหารือเกี่ยวกับการดำเนินการสื่อสารอัตลักษณ์ชุมชน และกิจกรรมที่จะเสริมสร้างการเรียนรู้ อัตลักษณ์ชุมชน ในวันเสาร์ที่ 3 ตุลาคม 2558 เวลา 18.00 - 19.30 น. ณ อาคารเอนกประสงค์บ้าน

บ่อหิน เพื่อกำหนดขอบเขตของงานและกิจกรรมเสริมสร้างการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชนที่จะดำเนินการ ทั้ง 7 กิจกรรมที่กำหนดไว้ในขั้นตอนการสนทนากลุ่ม และจากเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชน โดยที่ประชุมเห็นชอบร่วมกันว่า จำเป็นต้องใช้งบประมาณดำเนินการ จึงควรจัดทำโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนจากภาคเอกชน

2.6.2.2 การจัดทำโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชนบ้าน

บ่อหิน (P)

ผู้วิจัยร่วมกับผู้ใหญ่บ้านจัดทำโครงการความร่วมมือภายใต้ชื่อ โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน และเสนอโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่เขตตำบลตะพง ซึ่งมีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และขนาดกลางตั้งอยู่จำนวน 5 แห่ง โดยผู้นำชุมชนเสนอให้ขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากบริษัทไออาร์พีซี จำกัด (มหาชน) เนื่องจากบริษัทนี้ได้ให้การสนับสนุนกับบ้านบ่อหินมาโดยตลอด

2.6.2.3 การจัดกิจกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจใน

อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (A)

กิจกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินที่กำหนดทั้ง 7 กิจกรรม แต่ละกิจกรรมมีการมอบหมายผู้รับผิดชอบดำเนินการ ให้ผู้รับผิดชอบเป็นผู้ตัดสินใจดำเนินการโดยไม่ต้องมาขอความเห็นอีก เช่น การจัดทำ Facebook หมู่บ้าน การออกแบบป้ายประชาสัมพันธ์ข้อความอัตลักษณ์ชุมชน เป็นต้น แต่บางกิจกรรมต้องประชุมอย่างไม่เป็นทางการหลายครั้งเพื่อขอความคิดเห็น และขอมติเห็นชอบ เช่น การจัดทำตราสัญลักษณ์หมู่บ้าน การแต่งกลอน การจัดงานชุมชนลูกหลานหลวงเตี้ย 3 รุ่น 3 ้วย สานสายใจเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน เป็นต้น

รายละเอียดของกิจกรรม วิธีดำเนินการ เป้าหมาย ระยะเวลา และงบประมาณที่ใช้ในกิจกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 10 กิจกรรม วิธีดำเนินการ เป้าหมาย ระยะเวลาและงบประมาณการจัดกิจกรรมการสื่อสาร
เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

กิจกรรมหลัก	วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินการ	เป้าหมาย	ระยะเวลา	งบประมาณ
1. การจัดทำตราสัญลักษณ์ (Logo) หมู่บ้านบ่อหิน	เพื่อให้หมู่บ้านมีตราสัญลักษณ์ประจำหมู่บ้านที่บ่งบอกอัตลักษณ์ชุมชน	1. ประสานงานผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบให้ออกแบบตราสัญลักษณ์ 2. ขอความเห็นชอบจากคณะทำงาน ฯ 3. ปรับปรุงแบบตราสัญลักษณ์ 4. จัดจ้างทำกราฟฟิกคอมพิวเตอร์	ตราสัญลักษณ์ (Logo) หมู่บ้านบ่อหิน จำนวน 1 แบบ	พฤศจิกายน 2558	-
2. การแต่งกลอน และทำเพลงประจำหมู่บ้านบ่อหิน	1. เพื่อให้หมู่บ้านมีกลอนประจำหมู่บ้าน 2. เพื่อให้หมู่บ้านมีเพลงประจำหมู่บ้านที่สะท้อนเรื่องราวและอัตลักษณ์ชุมชน	1. ประสานงานภูมิปัญญาหมู่บ้านที่มีความสามารถให้เป็นผู้ประพันธ์บทกลอน 2. ตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ และขอความเห็นชอบจากคณะทำงาน ฯ 3. ปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ 4. นำเนื้อหาในบทกลอนมาปรับเป็นเนื้อเพลงประจำหมู่บ้านบ่อหิน 5. จัดจ้างทำทำนองดนตรีประกอบเพลง 6. อัดเสียงและบันทึกเพลง	1. กลอนประจำหมู่บ้านบ่อหิน จำนวน 1 บท 2. เพลงประจำหมู่บ้าน จำนวน 1 บทเพลง	ตุลาคม - ธันวาคม 2558	-

ตารางที่ 10 กิจกรรม วิธีดำเนินการ เป้าหมาย ระยะเวลาและงบประมาณการจัดกิจกรรมการสื่อสาร เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

กิจกรรมหลัก	วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินการ	เป้าหมาย	ระยะเวลา	งบประมาณ
3. การจัด ทำเอกสาร ประชาสัมพันธ์ หมู่บ้าน	เพื่อให้หมู่บ้านมี เอกสาร ประชาสัมพันธ์ หมู่บ้าน โดยเน้น การนำเสนอข้อมูล สำคัญของหมู่บ้าน และอัตลักษณ์ ชุมชน	1. จัดทำเนื้อหาและ ออกแบบแผ่นพับ 2. ตรวจสอบความ ครบถ้วน สมบูรณ์ และ ขอความเห็นชอบจาก คณะทำงาน ฯ 3. บรรณาธิการเนื้อหา 4. จัดพิมพ์เอกสาร แผ่นพับ	แผ่นพับ ประชาสัมพันธ์ หมู่บ้าน จำนวน 1 ชุด	พฤศจิกายน 2558	-
4. การทำ ป้าย ประชาสัมพันธ์ ข้อความ อัตลักษณ์ ชุมชน	เพื่อให้หมู่บ้านมี ป้ายประชาสัมพันธ์ (Cutout) ข้อความอัตลักษณ์ ชุมชนแบบถาวร	1. ออกแบบป้าย ประชาสัมพันธ์ 2. จัดจ้างทำป้าย ชนิด แผ่นเหล็กสี ขนาด 1 x 2 เมตร 3. ดำเนินการติดตั้งป้าย ริมถนนทางเข้าหมู่บ้าน	ป้ายประชาสัมพันธ์ ข้อความ อัตลักษณ์ ชุมชน จำนวน 1 ป้าย	พฤศจิกายน 2558	10,000
5. การสร้าง Facebook หมู่บ้าน	เพื่อให้หมู่บ้านมี ช่องทางในการ ประชาสัมพันธ์ ชุมชนบ้านบ่อหิน โดยเน้นข้อมูลที่ เกี่ยวข้องกับ อัตลักษณ์ชุมชน	1. ประชุมผู้นำชุมชน และกลุ่มเยาวชนบ้าน บ่อหิน 2. ออกแบบจัดทำ Facebook บ้านบ่อหิน 3. ประชาสัมพันธ์ รัับ สมัคร โดยเน้นกลุ่ม คนทำงานและเยาวชน มาเป็นสมาชิก	Facebook บ้านบ่อหิน จำนวน 1 เฟส	พฤศจิกายน 2558	-

ตารางที่ 10 กิจกรรม วิธีดำเนินการ เป้าหมาย ระยะเวลาและงบประมาณการจัดกิจกรรมการสื่อสาร เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

กิจกรรมหลัก	วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินการ	เป้าหมาย	ระยะเวลา	งบประมาณ
6. การจัดทำมุมอ่านหนังสือ	เพื่อให้หมู่บ้านมีมุมอ่านหนังสือ ณ บริเวณศาลหลวงเตี้ย และ ป่าชุมชนเขาขยายตาเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในการพัฒนาให้เป็นที่แหล่งเรียนรู้	1. ประสานงาน กศน. อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง ในการจัดทำมุมอ่านหนังสือ 2. รับบริจาคหนังสือเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ พุทธศาสนา 3. จัดทำ จัดซื้อชั้นวางหนังสือ ตู้หนังสือ 4. จัดมุมที่อ่านหนังสือบ้านบ่อหิน	ที่อ่านหนังสือของหมู่บ้านจำนวน 1 แห่ง	พฤศจิกายน - ธันวาคม 2558	3,000
7. การจัดงาน “ชุมชนลูกหลานหลวงเตี้ย 3 รุ่น 3 วัย สานสายใจเรียนรู้ อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน”	1. เพื่อให้คนในชุมชนได้รับรู้ และเรียนรู้ อัตลักษณ์ชุมชน 2. เพื่อเสริมสร้างความรัก ความสามัคคี และความผูกพันของคนในชุมชน 3. เพื่อสร้างความตระหนักในการมีส่วนร่วม และความ เป็นเจ้าของชุมชน	1. ประชุมวางแผนจัดงานร่วมกับผู้นำชุมชนและผู้ทรงคุณวุฒิ 2. จัดงาน “ชุมชนลูกหลานหลวงเตี้ย 3 รุ่น 3 วัย สานสายใจ เรียนรู้ อัตลักษณ์ชุมชน” โดยจัดในลักษณะกิจกรรมกลุ่ม และฐานการเรียนรู้ 3 ฐาน 1) ฐานป่าชุมชน 2) ฐานศาลหลวงเตี้ยและศาลหลวงพ่อโสธร (จำลอง) 3) ฐานการร้องเพลงแก้บน	จัดงานชุมชน 1 ครั้ง / 1 วัน จำนวน 100 คน	ธันวาคม 2558	15,000

2.6.2.4 การประชุมหารือ รายงานและสรุปความก้าวหน้า และปรับแผนการจัดกิจกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (O)

ผู้วิจัยร่วมประชุมกลุ่มกับคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินและผู้ทรงคุณวุฒิ ในวันที่ 8 พฤศจิกายน 2558 เวลา 18.00 – 20.00 น. ณ ศาลาากลางตำบลบ้านบ่อหิน เพื่อรายงานผลการดำเนินงาน และความก้าวหน้าของการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ หารือการจัดกิจกรรมที่ยังไม่ได้ดำเนินการ ตลอดจนปรับแผนการจัดกิจกรรม เนื่องจากโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภาคเอกชนตามที่ร้องขอ โดยสรุปที่ประชุมได้นำเสนอความก้าวหน้า หารือ และหาข้อสรุปในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- 1) พิจารณาให้ความเห็น แก้ไข และเพิ่มเติมรายละเอียดเกี่ยวกับ (ร่าง) ตราสัญลักษณ์หมู่บ้าน (ร่าง) บทกลอนประจำหมู่บ้าน และ(ร่าง) แผ่นพับประชาสัมพันธ์หมู่บ้าน
- 2) หารือจุดติดตั้งป้ายประชาสัมพันธ์ (Cutout) ข้อความอัตลักษณ์ชุมชนแบบถาวร และแจ้งชื่อภาคเอกชนที่สนับสนุนค่าจัดจ้างทำป้าย ซึ่งได้แก่ บริษัทเอช ซี สตาร์ค จำกัด ประเทศไทย (H.C. Starck Co., Ltd) โดยสนับสนุนงบประมาณการจัดทำป้ายเป็นเงินจำนวน 10,000 บาท (หนึ่งหมื่นบาท)
- 3) หารือเกี่ยวกับแนวทางการจัดทำ Facebook หมู่บ้าน สถานที่และรูปแบบการจัดมุมอ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน
- 4) ปรับแผนการจัดงานชุมชนหลากหลายแหล่ง 3 รุ่น 3 วัย สานสายใจเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน

2.6.2.5 การประชุมกลุ่มเพื่อสะท้อนผลการจัดกิจกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินในภาพรวม (R)

ผู้วิจัยและคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินร่วมประชุมกลุ่มเพื่อสะท้อนผลการจัดกิจกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ในวันอังคารที่ 1 ธันวาคม 2558 หลังจากจัดกิจกรรมปลูกป่าและปักป้ายชื่อสมุนไพรในบริเวณป่าชุมชนเขายายตาร่วมกับบริษัทปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) และโรงเรียนวัดยายดาเสร็จสิ้น โดยมีประเด็นการสะท้อนผล 4 ประเด็นคือ 1) กิจกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ อย่างไร 2) มีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้กิจกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินบรรลุ หรือไม่บรรลุวัตถุประสงค์ 3) ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นในกิจกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินมีอะไรบ้าง และ 4) สิ่งที่ได้เรียนรู้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์จากกิจกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

2.6.3 เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

ประเด็นการสะท้อนผลปฏิบัติการจัดกิจกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ตามแบบ PAR-1 (รายละเอียดปรากฏในภาคผนวก ค)

2.7 ขั้นตอนการสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (Act-7)

2.7.1 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อร่วมวิเคราะห์ความต้องการ และศักยภาพในการพัฒนาชุมชนบ้านบ่อหิน โดยใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน
- 2) เพื่อร่วมวางแผนพัฒนาชุมชนระยะสั้น (1 ปี) และแผนระยะกลาง (3-5 ปี) โดยใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

2.7.2 วิธีการและเทคนิค

2.7.2.1 การประชุมกลุ่มเพื่อวางแผนการจัดเวทีประชาคมสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (P)

ผู้วิจัยและคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน หรือร่วมกันในอาทิตย์ที่ 13 ธันวาคม 2558 เวลา 18.00 – 19.00 น. ณ ลานปูนศาลาเอนกประสงค์ บ้านบ่อหิน เพื่อเสนอแนวทาง และวิธีการจัดเวทีประชาคมเพื่อสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน และกำหนดกลุ่มเป้าหมายผู้เข้าร่วมเวทีประชาคม โดยชุมชนเห็นว่าควรให้ประชาชนทุกกลุ่มวัยของหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาชุมชนตนเอง

2.7.2.2 การจัดทำแผนการจัดเวทีประชาคมสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (P)

ผู้วิจัยจัดทำร่างแผนการจัดเวทีประชาคมสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน โดยเลือกใช้เทคนิคกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม A-I-C (Appreciation – Influence – Control) เป็นกระบวนการหลักในการสร้างการมีส่วนร่วมในการวางแผนและการตัดสินใจต่าง ๆ ตลอดการเข้าร่วมเวทีประชาคม

2.7.2.3 การเชิญกลุ่มเป้าหมายร่วมเวทีประชาคมสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (P)

ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ประสานงาน และเชิญกลุ่มเป้าหมายด้วยตนเองและทางโทรศัพท์ จำนวนทั้งสิ้น 40 คน โดยในครั้งนี้นำเชิญเด็กและเยาวชนมาร่วมเวทีประชาคมด้วย

2.7.2.4 การจัดเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ และเอกสารประกอบการจัดเวทีประชาคมสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (P)

ผู้วิจัย และผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและพัฒนาชุมชนบ้านบ่อหิน (P) ต้องใช้ในขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการ AIC ตามแผนการจัดเวทีประชาคมที่กำหนด รวมทั้งเอกสารประกอบการชี้แจงผู้เข้าร่วมเวทีประชาคม ได้แก่ คำอธิบายอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

2.7.2.5 การประชาสัมพันธ์เวทีประชาคมสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (P)

ผู้ใหญ่บ้านดำเนินการประชาสัมพันธ์เวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน โดยการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ติดบริเวณด้านหน้าศาลาศาลหลวงเตี้ยบ้านบ่อหิน

2.7.2.6 การจัดเวทีประชาคมสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (A)

ผู้วิจัยและคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนร่วมจัดเวทีประชาคมสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ในวันอาทิตย์ที่ 27 ธันวาคม 2558 เวลา 17.00 – 20.30 น. ณ ศาลาศาลหลวงเตี้ยบ้านบ่อหิน มีผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมรวมจำนวน 44 คน ประกอบด้วย

1. ผู้วิจัย และผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและพัฒนาชุมชนบ้านบ่อหิน จำนวน 3 คน
2. คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน จำนวน 8 คน
3. คณะกรรมการหมู่บ้าน ประธานกลุ่ม องค์กรในชุมชนที่ไม่ใช่คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน จำนวน 2 คน
4. ประชาชนบ้านบ่อหิน หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอเมืองจังหวัดระยอง จำนวน 30 คน ซึ่งในจำนวนนี้เป็นเด็กและเยาวชนที่กำลังเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา จำนวน 9 คน
5. ภาศึเครือข่ายชุมชน ได้แก่ ครู กศน.ตำบลตะพง จำนวน 1 คน

ในการจัดเวทีประชาคม คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ได้ดำเนินการตามแผนการจัดเวทีประชาคมสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน แต่ในช่วงท้ายของเวทีประชาคมต้องรวบรัด และตัดกิจกรรมย่อยไปหลายกิจกรรม ได้แก่ การคัดเลือกและจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรมที่จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนในอนาคต การกำหนดผู้รับผิดชอบกิจกรรม และการจัดทำโครงร่างแผนพัฒนาชุมชนที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งเป็นไปตามข้อเสนอของผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมส่วนใหญ่ เนื่องจากเห็นว่ากิจกรรมเหล่านี้ สามารถมอบหมายให้คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินดำเนินการได้

2.7.2.7 การสรุปผลการจัดเวทีประชาคมสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (O) และการสะท้อนผลการจัดเวทีประชาคมสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (R)

ผู้วิจัยและคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินร่วมประชุมกลุ่มย่อยหลังการจัดเวทีประชาคม เพื่อสรุปผลการจัดเวทีประชาคม และสะท้อนผลการจัดเวทีประชาคมสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน โดยมีประเด็นการสะท้อนผล 5 ประเด็น คือ 1) การสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ อย่างไร 2) มีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้ปฏิบัติการสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินบรรลุ หรือไม่บรรลุวัตถุประสงค์ 3) ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นในกระบวนการสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินมีอะไรบ้าง 4) สิ่งที่ต้องปรับปรุง แก้ไขให้ดีขึ้น หากต้องดำเนินการสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนในครั้งต่อไป และ 5) สิ่งที่ได้เรียนรู้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์จากเวทีประชาคมสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

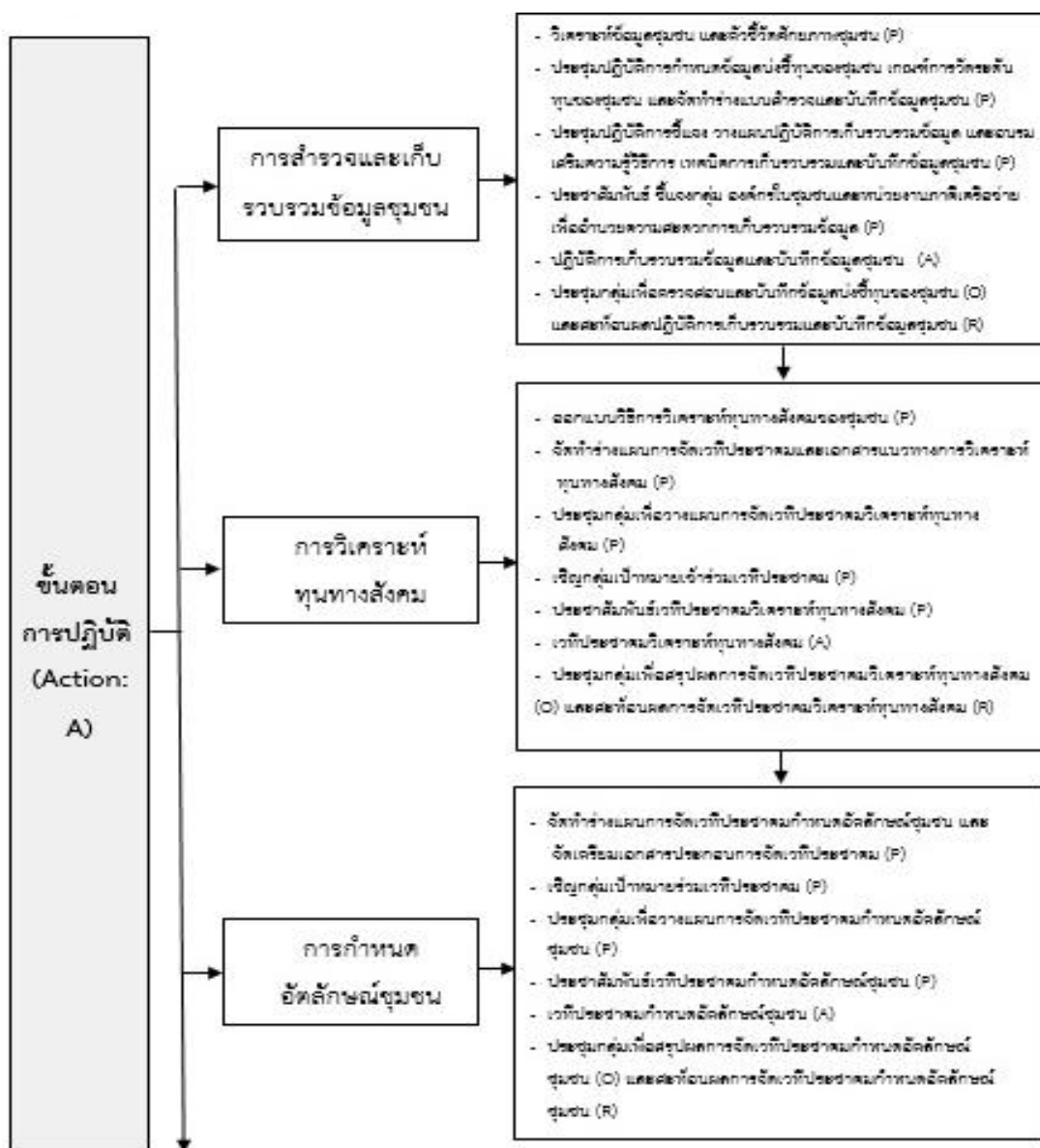
2.7.3 เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

2.3.3.1 แผนการจัดเวทีประชาคมสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (A-6)

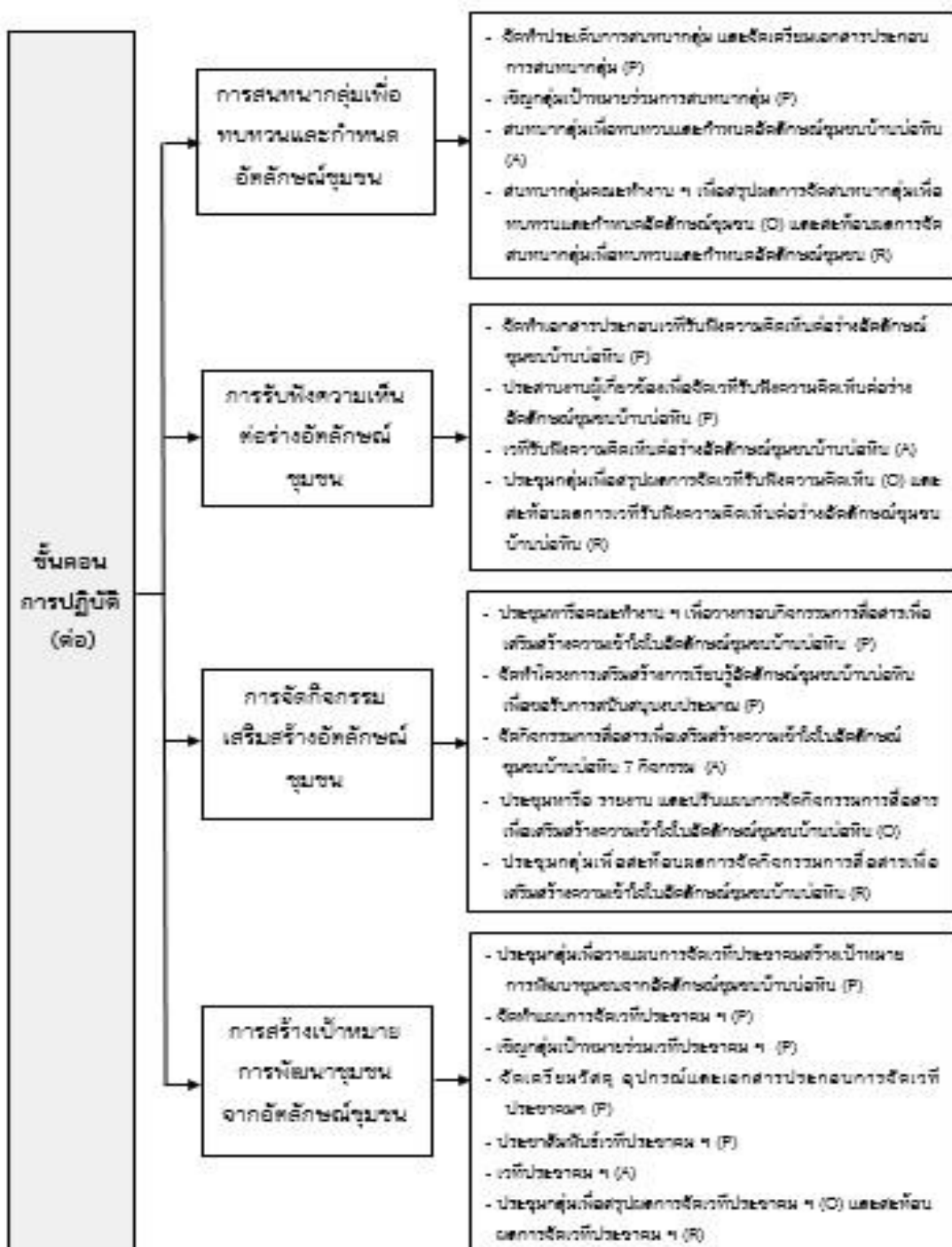
2.3.3.2 ประเด็นการสะท้อนผลปฏิบัติการสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ตามแบบ PAR-1 (รายละเอียดปรากฏในภาคผนวก ค)

โดยสรุป ในขั้นตอนการปฏิบัติ (Action) มีขั้นตอนย่อย วิธีการและเทคนิคแสดงเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้

แผนภูมิที่ 16 ขั้นตอนย่อยและวงจรปฏิบัติการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคม เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในขั้นตอนการปฏิบัติ (Action)

แผนภูมิที่ 16 ขั้นตอนย่อยและวงจรปฏิบัติการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคม เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในขั้นตอนการปฏิบัติ (Action) (ต่อ)

3. ขั้นตอนการสังเกตผลจากการปฏิบัติ

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และปฏิบัติการวิจัยในแต่ละขั้นตอนย่อย แต่ละกิจกรรมได้ดำเนินการสังเกต ตรวจสอบ และรวบรวมผลการปฏิบัติ (Observe) มาโดยตลอดอยู่แล้ว นอกจากนี้ประเด็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนนี้มีประเด็นไม่มาก มุ่งเน้นเพื่อทบทวน ตรวจสอบ และรวบรวมข้อมูล สภาพปรากฏการณ์ อันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินในขั้นตอนต่าง ๆ ในภาพรวมเท่านั้น ผู้วิจัยและคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินจึงเห็นว่าควรใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) โดยบูรณาการกับการสนทนากลุ่มเพื่อประเมินผล และสะท้อนผลการปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในภาพรวม

ดังนั้น รายละเอียดขั้นตอนการสังเกตผลจากการปฏิบัติ (Observe) โดยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม จึงอธิบายรวมในขั้นตอนการสะท้อนผล

4. ขั้นตอนการสะท้อนผล

ในขั้นตอนการสะท้อนผล (Reflect) มีขั้นตอนปฏิบัติการย่อย 2 ขั้นตอน โดยผู้วิจัยกำหนดรหัสขั้นตอนย่อยเป็น Ref-1- Ref-2 แต่ละขั้นตอนย่อยมีวัตถุประสงค์ วิธีการและเทคนิค และเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

4.1 ขั้นตอนการสนทนากลุ่มเพื่อทบทวน ตรวจสอบผล และประเมินผล สะท้อนผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (Ref-1)

4.1.1 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อร่วมทบทวน ตรวจสอบ และรวบรวมข้อมูลผลที่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินในภาพรวม
- 2) เพื่อร่วมประเมินผลและสะท้อนผลของการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินที่มีต่อชุมชนในภาพรวม
- 3) เพื่อร่วมยืนยันอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

4.1.2 วิธีการและเทคนิค

- 4.1.2.1 การจัดทำประเด็นการสนทนากลุ่ม และจัดเตรียมเอกสารประกอบการสนทนา (P)

ผู้วิจัยจัดทำประเด็นการสนทนากลุ่ม และเอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม โดยประเด็นการสนทนากลุ่ม แบ่งได้เป็น 2 กลุ่มประเด็น ได้แก่

1) ประเด็นการทบทวน ตรวจสอบ และรวบรวมข้อมูล สภาพ ปรัชญาการณที่ เป็นผลที่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

2) ประเด็นการประเมินผล และสะท้อนผลปฏิบัติการวิจัย และกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

สำหรับเอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม ได้แก่ สรุปภาพรวมขั้นตอนและผลปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

4.1.2.2 การเชิญกลุ่มเป้าหมายร่วมการสนทนากลุ่ม (P)

ผู้วิจัยหารือกับผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในการเชิญกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 16 คน ประกอบด้วย

- 1) ผู้วิจัย และผู้อำนวยการความสะอาด จำนวน 2 คน
- 2) คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน จำนวน 10 คน (ในจำนวนนี้มีผู้ทรงคุณวุฒิหมู่บ้าน และประธานกลุ่มที่เกี่ยวข้องรวมอยู่ด้วย)
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 2 คน
4. ภาศึเครือข่ายชุมชน ได้แก่ พัฒนาการตำบล ครู กศน. จำนวน 2 คน

และผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้เชิญกลุ่มเป้าหมาย โดยใช้วิธีการไปพบและเชิญด้วยตนเอง และการเชิญทางโทรศัพท์

4.1.2.3 การจัดสนทนากลุ่มเพื่อทบทวน ตรวจสอบผล และประเมินผล สะท้อนผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (A)

ผู้วิจัยและคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินร่วมจัดการสนทนากลุ่มเพื่อทบทวน ตรวจสอบผล และประเมินผล สะท้อนผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ในวันอาทิตย์ที่ 10 มกราคม 2558 เวลา 18.00 - 21.00 น. ณ ศาลาศาลหลวงเตี้ยบ้านบ่อหิน มีผู้ร่วมการสนทนากลุ่ม รวมจำนวน 11 คน ประกอบด้วย

- 1) ผู้วิจัย และผู้อำนวยการความสะอาด จำนวน 2 คน
- 2) คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน จำนวน 7 คน
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 2 คน

4.1.2.4 สรุปผลการจัดสนทนากลุ่มเพื่อทบทวน ตรวจสอบผล และประเมินผล สะท้อนผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (O)

ผู้วิจัยเป็นผู้สรุปผลการสนทนากลุ่มเพื่อทบทวน ตรวจสอบ และประเมินผล สะท้อนผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินทั้งหมด

4.1.3 เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

ประเด็นเนื้อหาการสนทนากลุ่มเพื่อทบทวน ตรวจสอบผล และประเมินผล สะท้อนผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (R-1) (รายละเอียดปรากฏในภาคผนวก ค)

4.2 ขั้นตอนการนำเสนอผลต่อสาธารณะ (Ref-2)

4.2.1 วัตถุประสงค์

เพื่อร่วมประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินด้วยวิธีการ และช่องทางที่หลากหลาย

4.2.2 วิธีการและเทคนิค

4.2.2.1 การหาหรือผู้นำชุมชนเพื่อกำหนดแนวทางการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินต่อสาธารณะ และจัดทำข้อมูล ประเด็นการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ (P)

ผู้วิจัยหารือกับผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ่อหิน ในวันที่ 17 มกราคม 2559 ณ ศาลาเอนกประสงค์บ้านบ่อหิน เพื่อหาหรือ พิจารณาวิธีการหรือช่องทางการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ตลอดจนจัดทำขอบเขตข้อมูลหรือประเด็นเนื้อหาที่จะประชาสัมพันธ์ เผยแพร่

4.2.2.2 ปฏิบัติการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (A)

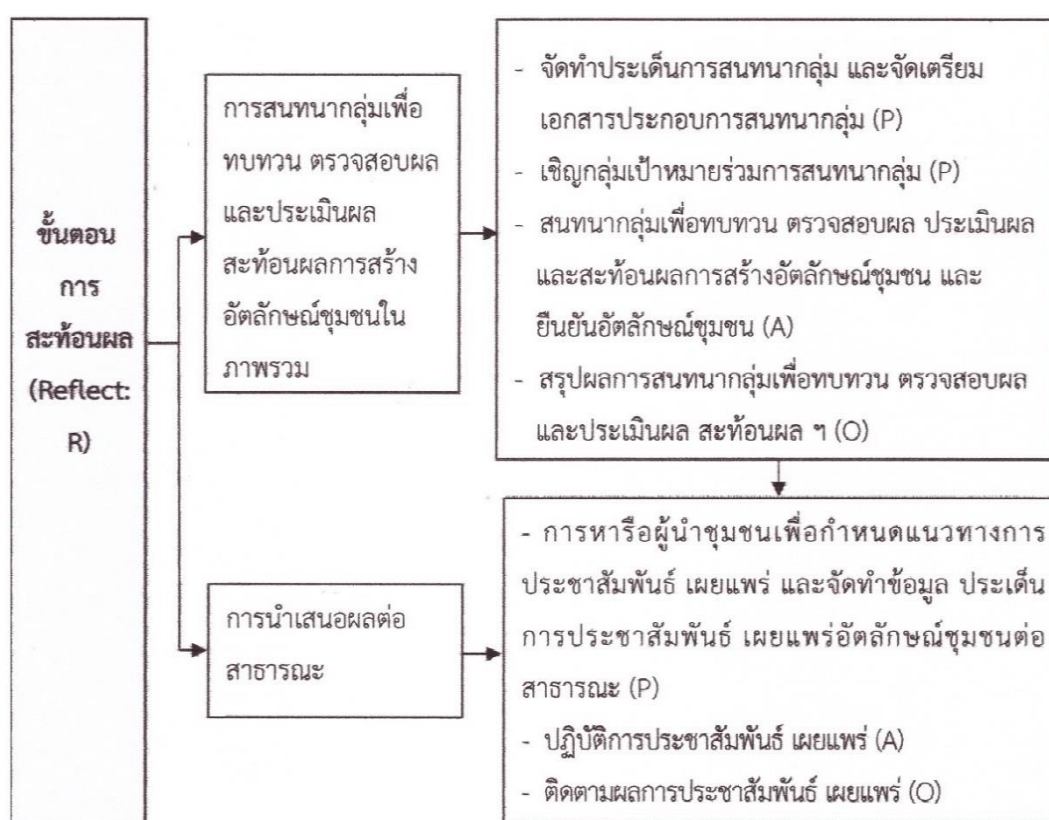
การดำเนินการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ต่อสาธารณะตามวิธีการ และช่องทางที่กำหนด

4.2.2.3 การสรุปผลการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (O)

ผู้วิจัยร่วมกับผู้ใหญ่บ้านดำเนินการติดตาม และสรุปผล ปฏิบัติการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินต่อสาธารณะ

โดยสรุป ในขั้นตอนการสะท้อนผล (Reflect) มีขั้นตอนย่อย วิธีการและเทคนิคแสดงเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้

แผนภูมิที่ 17 ขั้นตอนย่อยและวงจรปฏิบัติการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวความคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคม เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในขั้นตอนการสะท้อนผล (Reflect)

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้

ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์สังเคราะห์ปัจจัย และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้ไปใช้ ประเด็นการวิเคราะห์ ประกอบด้วย

1. ปัจจัยภายในชุมชนที่มีผลเชิงบวกหรือเชิงสนับสนุนต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้
2. ปัจจัยภายนอกชุมชนที่มีผลเชิงบวกหรือเชิงสนับสนุนต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้
3. เงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลและการตีความข้อมูลแบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงจรปฏิบัติการ และขั้นตอนต่าง ๆ ซึ่งมีการประเมินผล สะท้อนผลปฏิบัติการในประเด็นปัจจัย และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อกิจกรรมการเรียนรู้ทุกกิจกรรม ตลอดจนการสังเกตแบบมีส่วนร่วม มาดำเนินการวิเคราะห์หาปัจจัย และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อกระบวนการ นอกจากนี้ยังจัดการสนทนากลุ่มคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นและผู้ทรงคุณวุฒิหมู่บ้านเพื่อประเมินผล สะท้อนผลปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในภาพรวมอีกครั้ง ขั้นตอนการวิเคราะห์ดำเนินการตามลำดับ ดังนี้

1. พิจารณา จำแนกและจัดกลุ่มข้อมูล
2. วิเคราะห์องค์ประกอบ หาความสัมพันธ์ ความเชื่อมโยง ตลอดจนลักษณะร่วมหรือโครงสร้างร่วมของข้อมูล
3. ตีความ หาความหมายหรือคำอธิบายของแบบแผนความสัมพันธ์ หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น
4. สรุปข้อมูล
5. ทบทวน ตรวจสอบความครบถ้วน สมบูรณ์อีกครั้ง

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัย เรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอผลการวิจัยในบทนี้เป็น 4 ตอน โดยในตอนที่ 1 และ 2 นำเสนอผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่นำไปสู่ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยในแต่ละตอนด้วย ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ สังเคราะห์ทุนทางสังคมที่เป็นฐานในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน นำเสนอผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผน (Plan) และบางขั้นตอนย่อยในขั้นตอนการปฏิบัติ (Action) ที่นำไปสู่ผลการวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนกรณีศึกษา ดังนี้

- 1.1 ผลการคัดเลือกชุมชน (Plan-1)
- 1.2 ผลการสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน (Plan-2)
- 1.3 ผลการวางแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (Plan-3)
- 1.4 ผลการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนบ้านบ่อหิน (Act-1)
- 1.5 ผลการวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน (Act-2)

ตอนที่ 2 ผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน นำเสนอผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในขั้นตอนการปฏิบัติ (Action) ที่ต่อเนื่องจากปฏิบัติการในตอนที่ 1 ขั้นตอนการสังเกตผลจากการปฏิบัติ (Observe) ขั้นตอนการสะท้อนผล (Reflect) และผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ดังนี้

- 2.1 ผลการกำหนดลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชนบ้านบ่อหิน ในเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (Act-3)
- 2.2 ผลการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ในการสนทนากลุ่มเพื่อทบทวนและกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (Act-4)
- 2.3 ผลการรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (Act-5)
- 2.4 ผลการจัดกิจกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (Act-6)

2.5 ผลการสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (Act-7)

2.6 ผลการทบทวน ตรวจสอบผล และประเมินผล สะท้อนผลกระบวนการเรียนรู้ เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน (Ref-1)

2.7 ผลการนำเสนอผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนต่อสาธารณะ (Ref-2)

2.8 ผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน บนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

ตอนที่ 3 ผลการศึกษาปัจจัย และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้าง อัตลักษณ์ชุมชนไปใช้

ตอนที่ 4 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

รายละเอียดผลการวิเคราะห์ข้อมูล มีดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ สังเคราะห์ทุนทางสังคมที่เป็นฐานในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

1.1 ผลการคัดเลือกชุมชน (Plan-1)

ในการคัดเลือกชุมชนกรณีศึกษาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน มีผลปฏิบัติการคัดเลือกชุมชน ดังนี้

1.1.1 ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานชุมชนบ้านบ่อหิน หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอมะนัง จังหวัดระยอง เพื่อประกอบการตัดสินใจเลือกเป็นชุมชนกรณีศึกษา มีรายละเอียด ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 11 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านบ่อหินเพื่อประกอบการตัดสินใจเลือกเป็นชุมชนกรณีศึกษา

ประเด็นศึกษา	ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านบ่อหิน
1. ที่ตั้ง	ตั้งในเขตตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ห่างจากตัวอำเภอเมือง 15 กิโลเมตร และห่างจากที่ทำกร อบต.ตะพงประมาณ 5 กิโลเมตร
2. จำนวนครัวเรือน	ครัวเรือนอาศัยอยู่จริงจำนวน 169 ครัวเรือน สภาพการตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นหย่อม ๆ มีบางครัวเรือนชาวสวนยางที่อยู่ห่างใจกลางหมู่บ้าน แต่การเดินทางไปมาสะดวก
3. จำนวนประชากร	ประชากรตามครัวเรือนที่อยู่อาศัยจริง จำนวน 490 คน โดยเพศชายและเพศหญิงมีสัดส่วนใกล้เคียงกัน
4. สาธารณูปโภค	มีสาธารณูปโภคพื้นฐานของหมู่บ้านที่มีสภาพการใช้งานได้ในระดับดี เช่น ไฟฟ้า ประปาหมู่บ้าน ถนนที่ครอบคลุมการคมนาคมภายในหมู่บ้าน มีศาลาเอนกประสงค์บ้านบ่อหิน และศาลาศาลหลวงเตี้ยเป็นศูนย์กลางของการจัดกิจกรรมหมู่บ้าน
5. การคมนาคม	ใช้เวลาเดินทางจากตัวอำเภอเมืองประมาณ 10 นาที อยู่ห่างจากที่ทำงานของผู้วิจัยประมาณ 7 กิโลเมตรใช้เวลาเดินทาง 5 นาที มีถนนลาดยางและถนนคอนกรีตเป็นบางช่วงจากถนนใหญ่เข้าสู่หมู่บ้าน ภายในหมู่บ้านมีถนนคอนกรีต และลาดยางตลอดเส้นทางที่บ้านเรือนตั้งอยู่ ส่วนถนนตามตรอกซอยส่วนใหญ่ยังเป็นถนนลูกรัง
6. ความสัมพันธ์และพลังอำนาจของผู้นำชุมชน	ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้านเป็นที่ยอมรับ นับถือของคนในหมู่บ้าน หลายคนเป็นกรรมการหมู่บ้าน และประธานหรือหัวหน้ากลุ่มด้วย โดยความโปร่งใส การเป็นแบบอย่างที่ดี และการสื่อสารอย่างต่อเนื่องกับคนในหมู่บ้านมีส่วนสำคัญให้ชาวบ้านให้การยอมรับและให้ความร่วมมือกับผู้นำชุมชน
7. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน	การมีส่วนร่วมของชาวบ้านอยู่ในระดับปานกลาง ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามกฎ กติกา หรือคำร้องขอต่าง ๆ แต่สำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ มักเป็นครัวเรือน และบุคคลเดิม ๆ ที่เข้าร่วมเป็นประจำ โดยส่วนใหญ่เป็นวัยกลางคนและผู้สูงอายุที่ทำสวน ทำงานที่บ้าน ส่วนคนในวัยเรียนและวัยทำงานที่ทำงานสถานประกอบการ โรงงานมักไม่เข้าร่วมกิจกรรมหมู่บ้าน

ตารางที่ 11 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านบ่อหินเพื่อประกอบการตัดสินใจเลือกเป็นชุมชนกรณีศึกษา (ต่อ)

ประเด็นศึกษา	ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านบ่อหิน หมู่ 14
8. ภาควิชา ในชุมชน	นอกจากหน่วยงานราชการ อาทิ พัฒนาชุมชน เกษตรตำบล โรงพยาบาลชุมชนตำบล และ องค์การบริหารส่วนตำบลแล้ว ยังมีโรงงานอุตสาหกรรมที่เข้ามาส่งเสริมการพัฒนาหมู่บ้านทั้งด้านสิ่งแวดล้อม และการส่งเสริมประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ โดยให้การสนับสนุนงบประมาณการจัดกิจกรรม
9. สภาพปัญหา และความ ต้องการชุมชน โดยรวมของ ชุมชน	ส่วนใหญ่เป็นปัญหาการประกอบอาชีพทำสวนของชาวบ้าน เช่น ต้นทุนการผลิตสูง น้ำไม่เพียงพอในฤดูแล้ง เป็นต้น ส่วนความต้องการของชุมชนเน้นโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการดำรงชีวิตที่สะดวกยิ่งขึ้น และการแก้ปัญหาน้ำขาดแคลน และการส่งเสริมการประกอบอาชีพ เช่น การประกันราคาผลผลิต การเกษตร การอุดหนุนกลุ่มอาชีพต่าง ๆ
10. ผลการ ประเมิน ความจำเป็น พื้นฐานของ หมู่บ้าน (จปฐ.) ประจำปี 2557	<p>ผลการประเมินความจำเป็นพื้นฐานของหมู่บ้าน (จปฐ.) ประจำปี 2557 จากตัวชี้วัดจำนวน 30 ตัวชี้วัด พบว่า</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีตัวชี้วัดที่คนหรือครัวเรือนผ่านเกณฑ์การประเมินเต็มร้อยละ 100 จำนวน 16 ตัวชี้วัด - มีตัวชี้วัดที่คนหรือครัวเรือนไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน แต่ต่ำกว่าร้อยละ 5 จำนวน 9 ตัวชี้วัด (ร้อยละ 0.21 – 2.37) - มีตัวชี้วัดที่คนหรือครัวเรือนไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน สูงกว่าร้อยละ 5 ขึ้นไป จำนวน 5 ตัวชี้วัด (ร้อยละ 6.53 – 16.57) ซึ่งได้แก่ ครัวเรือนมีการออมเงิน คนในครัวเรือนไม่ดื่มสุรา คนในครัวเรือนไม่สูบบุหรี่ ครัวเรือนมีการจัดบ้านเรือนเป็นระเบียบเรียบร้อย และครัวเรือนมีน้ำใช้ตลอดปี <p>ผลการประเมินชี้ให้เห็นว่า โดยภาพรวมประชาชนและครอบครัวของบ้านบ่อหินมีคุณภาพชีวิตที่ดี บรรลุเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานในระดับที่น่าพอใจ ซึ่งสอดคล้องกับผลการประเมินระดับการพัฒนาหมู่บ้าน ที่สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองระยอง จัดให้เป็นหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 3 (ก้าวหน้า)</p>

จากข้อมูลพื้นฐานชุมชนในตารางที่ 11 บ้านบ่อหินเป็นหมู่บ้านขนาดกลาง มีลักษณะเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากตัวอำเภอและจังหวัดมากนัก และประชากรไม่หนาแน่นจนเกินไป หมู่บ้านมีความพร้อมด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน ทั้งไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ และการคมนาคมที่สะดวก ผู้นำชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับสมาชิกชุมชน เป็นที่ยอมรับ นับถือของชาวบ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และมีภาคีเครือข่ายที่หลากหลายทั้งภาครัฐและเอกชน นอกจากนี้ จากผลการประเมินความจำเป็นพื้นฐานของหมู่บ้าน (จปฐ.) ประจำปี 2557 พบว่า ประชาชนและครอบครัวของบ้านบ่อหินมีคุณภาพชีวิตที่ดี จัดเป็นหมู่บ้านในระดับก้าวหน้า หรือหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 3 ตามการจัดระดับของกรมการพัฒนาชุมชน และสภาพปัญหาและความต้องการชุมชนโดยรวมของชุมชนส่วนใหญ่เป็นปัญหาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ

จากข้อมูลพื้นฐานชุมชนข้างต้น ผู้วิจัยวิเคราะห์ พบว่า บ้านบ่อหิน หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง มีที่ตั้ง ขนาดหมู่บ้าน และจำนวนประชากรที่พอเหมาะกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีโครงสร้างหรือสาธารณูปโภคพื้นฐานที่จะอำนวยความสะดวกให้กิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ตามกระบวนการวิจัยสามารถดำเนินการไปได้สะดวก นอกจากนี้ กลไกสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการวิจัย ซึ่งได้แก่ ผู้นำชุมชน และชาวบ้านยังมีคุณลักษณะเชิงบวกต่อการวิจัย คือ มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีส่วนร่วมกับชุมชนในระดับหนึ่ง ผู้วิจัยเห็นว่าชุมชนบ้านบ่อหิน หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง มีความเหมาะสมและมีศักยภาพเพียงพอที่จะร่วมปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาระบบการเรียนรู้โดยใช้แนวความคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน จึงตัดสินใจเลือกให้เป็นชุมชนกรณีศึกษา

1.1.2 ผลการประชุมชี้แจงและขอมติจากผู้นำชุมชน

ผลจากการประชุมชี้แจงและขอมติจากคณะกรรมการหมู่บ้าน บ่อหิน ในวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2558 ที่ประชุมให้ความเห็นชอบอย่างเป็นทางการเป็นเอกฉันท์ให้บ้านบ่อหินเป็นพื้นที่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน นอกจากนี้ คณะกรรมการหมู่บ้านบางท่าน ให้ข้อเสนอ ข้อเสนอแนะที่จะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการวิจัยหลายประการ อาทิ

นายนิมิต สกุลพงษ์ ผู้ใหญ่บ้าน ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับเวลาที่ควรจัดกิจกรรม และลักษณะของกิจกรรม โดยกล่าวว่า “ที่นี่ส่วนใหญ่ทำสวนยาง สวนผลไม้ ช่วงนี้เป็นช่วงสำคัญของคนทำสวน ผลไม้กำลังออกดอก ออกช่อ ติดลูกอ่อน ต้องดูแลเป็นพิเศษเหมือนดูแลเด็กอ่อนเลย จะว่างก็โน้น เย็น 6 โมง เสร็จจากสวน เตรียมข้าวปลาเสร็จ อาบน้ำอาบทำถึงมาได้ อาจารย์ต้องจัดช่วงนั้นไม่อย่างนั้นก็เสาร์ อาทิตย์ไปเลย...” หรือ “กิจกรรมต้องอย่ามาก ไม่ต้องมากพิธี ไม่ต้องพิธีเปิดเย็น เย้อ ผมเห็นหลายครั้งแล้ว เสียเวลา กว่าจะได้เริ่มเข้าเนื้อ มาถึงเราไหว้พระ ไหว้ศาลก็เป็นมงคลแล้ว

ไม่ต้องแนะนำคนนั้นคนนี้ เพราะเราก็เห็น ๆ กันอยู่ เดี่ยวอาจารย์ก็คุ้นเอง....” และ“.....ผมเห็นเอกสารอาจารย์ ผมหนักใจนะ ถ้ามีภาษาอังกฤษแบบนี้ ผมกลัวชาวบ้านจะกลัว ไม่มาร่วมกิจกรรมหรือมาครั้งเดียว แล้วเขาไม่เข้าใจ เขาเห็นว่ามันยากต่อไปก็ไม่มาแล้ว” (การประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านบ่อหิน วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2558)

นายธรรมรัตน์ ใจรักษ์ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการว่า “เวลาจะทำกิจกรรม ต้องนัดล่วงหน้า ไม่ใช่อยู่ๆวันพรุ่งนี้ มะรินนี้จะจัด ไม่มีใครมาให้ได้หรือหน้าแจ้งผู้ใหญ่ล่วงหน้าว่าวันไหน ก็คน ทางเราจะได้ใช้หอกระจายข่าวให้ได้ ต้องย้ำบ่อย ๆ เพราะชาวบ้านไม่จำหรือกว่าวันไหน คือมันมีหลายเรื่องที่ต้องคิดต้องจำ....กิจกรรมนี้ก็คน ก็ประสานทางประธานหรือหัวหน้ากลุ่มที่คิดว่าเกี่ยวข้อง.....” (การประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านบ่อหิน วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2558)

นายอำนาจ อ่างศิลา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และที่ปรึกษาคณะกรรมการหมู่บ้าน ให้ข้อคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมว่า “ช่วงนี้น่าจะรวมตัวกันยากสักหน่อย เมฆาถึงต้นกรกฏาเลยหละ ช่วงนี้ก็ให้น้ำ ให้อายุ น้ำนี้ขาดไม่ได้เลย เฉพาะอย่างยิ่งสวนที่ตอน พอปลายเมฆาก็ทยอยเก็บผลแล้ว กิจกรรมที่จะจัดอาจารย์ต้องเร่งทำให้เสร็จก่อนปลายเดือนเมษายน ไม่อย่างนั้นก็ต้องรอหลังผลไม่หมดราวๆ กรกฏาไป พวกสวนยางไม่ต้องห่วง ช่วงนั้นปิดหน้ายางอยู่แล้ว ชาวสวนนี้แหละ บางคนมีทั้งสวนยางสวนผลไม้” และ “ผมอยากให้อายุที่มีกิจกรรมหมู่บ้านอยู่แล้ว เช่น ประชุมประจำเดือน ฝากเงิน ล้างจะออมทรัพย์ประจำเดือน เพราะชาวบ้านเขาต้องมาอยู่แล้ว กรรมการหมู่บ้านด้วย คนมาก และจะได้ไม่เสียเวลาออกบ้านหลาย ๆ ครั้ง”

โดยสรุป คณะกรรมการหมู่บ้านบ่อหินให้ข้อเสนอแนะ สรุปได้ดังนี้

- 1) ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นผู้มีงานทำ เวลาที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ คือ 18.00 น. เป็นต้นไป ซึ่งเป็นเวลาที่ชาวบ้านเสร็จภารกิจในครัวเรือนแล้ว หรืออาจเป็นวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ แล้วแต่ความสะดวก
- 2) กระบวนการวิจัย หรือกิจกรรมที่ดำเนินการควรกระชับ ไม่ยืดเยื้อ ไม่จำเป็นต้องมีพิธีการ เช่น พิธีเปิด-ปิด การแนะนำชื่อ เป็นต้น
- 3) ขอให้ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย อย่าใช้ภาษาวิชาการหรือภาษาอังกฤษ เพราะจะทำให้ชาวบ้านไม่เข้าใจ เปื่อหน่าย และจะไม่มาร่วมกิจกรรมในครั้งต่อไป
- 4) มีการนัดหมายวัน เวลา สถานที่ล่วงหน้า และมีการประชาสัมพันธ์ทางหอกระจายข่าวเพื่อย้ำเตือนเป็นระยะ ๆ เพราะชาวบ้านไม่สามารถจดจำได้ทุกเรื่อง

5) การประสานงานผู้เข้าร่วมกิจกรรม ให้ประสานและติดตามกับประธาน หรือ หัวหน้ากลุ่มเป็นหลัก

6) ในช่วงปลายเดือนเมษายนถึงเดือนกรกฎาคม ชาวบ้านที่ทำสวนผลไม้เป็นอาชีพหลักจะไม่มีเวลาว่างมาร่วมกิจกรรม เพราะต้องดูแลให้น้ำต้นผลไม้ หลังจากนั้นช่วงเดือนพฤษภาคม เป็นต้นไปเป็นฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิต ดังนั้น กิจกรรมต่าง ๆ ควรเร่งดำเนินการให้เสร็จก่อนปลายเดือนเมษายน ไม่เช่นนั้นต้องรอหลังฤดูเก็บเกี่ยวผลไม้เสร็จสิ้น

7) การจัดกิจกรรมให้อาศัยจังหวะที่ชุมชนมีกิจกรรมประจำเดือน เช่น การประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน การฝากเงินกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ เป็นต้น เพื่ออำนวยความสะดวกให้คณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านที่จะมาร่วมกิจกรรมโดยไม่ต้องเสียเวลาดูแล และเดินทางหลายครั้ง

1.1.3 ผลการสัมภาษณ์เพื่อสะท้อนผลปฏิบัติการคัดเลือกชุมชน

จากการสัมภาษณ์พบว่า กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 100 ทราบว่าจะมีการวิจัยในพื้นที่ของหมู่บ้าน และมีการขอความร่วมมือชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรม และเห็นด้วยที่ชุมชนจะเป็นพื้นที่วิจัย เพราะไม่ได้เสียหายอะไร ร้อยละ 80 ยังไม่มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องอัตลักษณ์ชุมชนอย่างแท้จริง บางคนเข้าใจว่าเป็นเรื่องการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมเท่านั้น และเมื่อสอบถามว่าจะเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้หรือไม่ กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 60 ระบุว่าจะเข้าร่วม ในขณะที่อีกร้อยละ 40 ไม่แน่ใจและขอตัดสินใจเป็นครั้ง ๆ ถ้าหากจัดกิจกรรมช่วงที่มีเวลาว่างก็จะเข้าร่วมกิจกรรม

โดยสรุป ผลของปฏิบัติการคัดเลือกชุมชนข้างต้น ได้ชุมชนกรณีศึกษาที่คณะกรรมการหมู่บ้านให้ความเห็นชอบให้เป็นพื้นที่วิจัย ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ที่กำหนด จำนวน 1 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านบ่อหิน หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง

1.2 ผลการสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน (Plan-2)

ในการสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน มีผลปฏิบัติการ ดังนี้

1.2.1 ผลที่ได้จากเวทีประชาคมสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน

1) ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมรับรู้ และมีความรู้ ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน วัตถุประสงค์และกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

2) ชุมชนร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนที่ชัดเจน คือ

2.1) วิสัยทัศน์ คือ รู้อัตลักษณ์ ร่วมกันดำรงอัตลักษณ์ให้อยู่คู่ชุมชน

2.2) เป้าหมายของการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน คือ

(1) ชุมชนบ้านบ่อหินมีอัตลักษณ์ชุมชน

(2) ชาวบ้านบ่อหินรับรู้และยอมรับในอัตลักษณ์ชุมชน

(3) ชาวบ้านบ่อหินมีส่วนร่วมในกิจกรรมสร้างอัตลักษณ์

ชุมชน

3) มีคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ่อหินที่มีตัวแทนจากทุกกลุ่มองค์กรของชุมชน จำนวน 12 คน ประกอบด้วยบุคคล 3 กลุ่ม คือ

3.1) ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน รวมจำนวน 2 คน

3.2) ประธานกลุ่ม หรือหัวหน้ากลุ่ม จำนวน 4 คน จาก 4 กลุ่ม ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน (อช.) กลุ่มป่าชุมชน กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติ

3.3) ชาวบ้านบ่อหินที่สมัครใจร่วมเป็นคณะทำงาน หรือที่ผู้นำชุมชน ประธานกลุ่ม หรือหัวหน้ากลุ่มเป็นผู้เสนอ จำนวน 6 คน

(รายชื่อคณะทำงานการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ่อหิน ปรากฏในภาคผนวก ข)

1.2.2 ผลการสะท้อนผลปฏิบัติการจัดเวทีประชาคมสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน

จากการสะท้อนผลของผู้เข้าร่วมเวทีประชาคม โดยการเขียนความเห็นตามประเด็นที่กำหนด 3 ประเด็น สรุปผลได้ดังนี้

1) สิ่งที่ได้เรียนรู้จากเวทีประชาคม ประกอบด้วย ความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน (ความหมาย ประเภทของอัตลักษณ์ชุมชน) และกระบวนการวิจัยที่ผู้วิจัยจะดำเนินการในหมู่บ้าน

2) สิ่งที่น่าสนใจมากที่สุดจากเวทีประชาคม ประกอบด้วย ความประทับใจในความเป็นกันเองของผู้วิจัยและผู้อำนวยความสะดวกจากภายนอก อาหารกลางวันและอาหารว่าง และเครื่องดื่ม การได้มาพบปะเพื่อนบ้าน และการได้รับความรู้ใหม่

3) สิ่งที่ต้องปรับปรุงแก้ไขในการจัดเวทีประชาคม ประกอบด้วย วิทยากรควรพูดให้เข้าใจง่าย ๆ ไม่วกวน และให้พูดเสียงดังมากกว่านี้ แผ่นพับตัวหนังสือควรใหญ่กว่านี้ วิดีทัศน์ไม่ชัดเจน และเสียงเบา บางช่วงไม่ได้ยิน โดยเฉพาะด้านหลังเวทีประชาคม ควรปรับปรุงเครื่องเสียงให้ดังเพียงพอ และไม่หอนหรือก้องสะท้อน และควรจัดพัดลมให้เพียงพอกับจำนวนคน

1.2.3 ผลการสังเกตอย่างไม่เป็นทางการระหว่างการจัดเวทีประชาคมสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน สรุปผลการสังเกตได้ดังนี้

1) กระบวนการเวทีประชาคมเป็นไปตามแผนการจัดเวทีประชาคมที่กำหนดไว้

2) บรรยากาศ สภาพแวดล้อมโดยรวมของเวทีประชาคม มีความเป็นกันเอง มีการพูดคุยหยอกล้อกัน แต่ไม่ได้ทำให้กิจกรรมต่าง ๆ เสียเวลา

3) ความสนใจ การให้ความสำคัญของผู้เข้าร่วมเวทีประชาคม ผู้เข้าร่วมเวทีชุมชนให้ความสนใจในระยะแรกของการจัดเวที โดยเฉพาะในกิจกรรมการเสวนาสาสมัครมาร่วมทำกิจกรรมหน้าเวทีเพื่ออธิบายเกี่ยวกับอัตลักษณ์บุคคล

4) การมีส่วนร่วมซักถาม แสดงความคิดเห็น หรือให้ข้อเสนอแนะมีน้อยมาก ส่วนใหญ่นั่งรับฟังจากผู้วิจัย โดยไม่มีการซักถามใด ๆ อย่างไรก็ตามพบว่า ผู้เข้าร่วมเวทีให้ความสนใจอ่านเนื้อหาในแผ่นพับ เมื่อสอบถามว่าอ่านแล้วเข้าใจหรือไม่ ส่วนใหญ่ตอบว่าเข้าใจและชอบที่มีรูปภาพประกอบ แต่ตัวหนังสือควรขนาดใหญ่กว่านี้

5) บุคคล กลุ่มบุคคลที่เป็นแกนหรือมีบทบาทมากในเวทีประชาคม ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และที่ปรึกษาคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยเป็นผู้แสดงความคิดเห็นหรือตอบคำถามเป็นลำดับแรก ๆ ตลอดจนเสนอแนวทางหรือข้อสรุปต่าง ๆ

6) ข้อกังวลใจ หรือประเด็นการต่อต้าน การไม่เห็นด้วยของผู้เข้าร่วมเวทีประชาคม พบว่า ไม่มีการต่อต้านหรือการไม่เห็นด้วย อย่างไรก็ตาม ในช่วงท้ายของเวทีประชาคม ได้กล่าวถึง การจัดกิจกรรมในครั้งต่อไป และสอบถามเพื่อห้วงเสียงพบว่า ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมที่เป็นเกษตรกรชาวสวนจะออกตัวว่า ในช่วงปลายเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายนเป็นช่วงบำรุงต้นผลไม้ และช่วงเก็บเกี่ยวผลไม้ ชาวสวนจะไม่มีเวลาว่าง ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ อาทิ นางสุภลักษณ์ กริตกรำ เกษตรกรบ้านบ่อหิน ได้กล่าวว่า “ฉันทำสวนผลไม้ แบบว่าเดือนเมษายนถึงกรกฎาคม ฉันไม่ว่างหรอก ที่บ้านไม่มีเด็กช่วย ทำกันสองคนทั้งสิ้น ปีนี้เขาว่าจะแล้งด้วย ต้องบำรุงต้นเลี้ยงน้ำ เร่งปุ๋ย ปีที่แล้วฉันโดนไรแดงเสียหายไปเยอะเหมือนกัน ถ้าจัดงานทั้งวันฉันคงมาร่วมไม่ได้ ถ้าแป๊บ ๆ ก็น่าจะได้อยู่” (เวทีประชาคม วันที่ 5 เมษายน 2558) เมื่อผู้วิจัยสอบถามว่าหากเปลี่ยนเวลามาเป็นช่วงเย็น ถึงกลางคืนจะได้หรือไม่ ได้รับคำตอบว่าถ้าเป็นกิจกรรมที่ใช้เวลาไม่นาน เช่น 30 นาที หรือ 1 ชั่วโมงอาจสามารถเข้าร่วมได้ แต่ถ้าใช้เวลามากกว่านี้คงไม่ไหวเพราะเหนื่อยล้าจากงานสวนทั้งวันแล้ว

1.3 ผลการวางแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (Paln-3)

ในการประชุมปฏิบัติการวางแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน มีผลปฏิบัติการ ดังนี้

1.3.1 ผลปฏิบัติการจัดทำแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินและผู้วิจัย ร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน โดยใช้กรอบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ในขั้นตอนการปฏิบัติ ขั้นตอนการสังเกตผล และขั้นตอนการสะท้อนผลเป็นแนวทางการจัดทำแผน เนื้อหาแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ประกอบด้วย ความเป็นมา วิสัยทัศน์และเป้าหมายความสำเร็จ รายชื่อคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน และแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้หลัก 7 กิจกรรม ได้แก่ 1) การสำรวจและวิเคราะห์ชุมชน 2) ปฏิบัติการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน 3) ปฏิบัติการสร้างสรรค์กิจกรรมเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน 4) ปฏิบัติการสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน 5) การสังเกตผลจากการปฏิบัติในภาพรวม 6) การประเมินผลและสะท้อนผลในภาพรวม 7) การนำเสนอผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนต่อสาธารณะ โดยแผนดังกล่าวคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินจะใช้เป็นแนวทางในปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนต่อไป

1.3.2 ผลการสนทนาเพื่อสะท้อนผลปฏิบัติการจัดทำแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

จากการสนทนากลุ่มคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน สรุปการสะท้อนผลได้ดังนี้

1) การจัดทำแผนปฏิบัติการครั้งนี้บรรลุวัตถุประสงค์ แต่เป็นแผนที่ใช้กำหนดรายละเอียดคร่าว ๆ เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินเท่านั้น หากมีสถานการณ์จำเป็นที่ไม่สามารถดำเนินการตามแผนได้ สามารถปรับให้เหมาะสม สอดคล้องกับสถานการณ์ได้ตลอดเวลา

2) ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ปฏิบัติการบรรลุวัตถุประสงค์ คือ การใช้กรอบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งมีขั้นตอนปฏิบัติการตามแนวทางการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนมาจัดทำร่างแผนปฏิบัติการ ทำให้การกำหนดรายละเอียดต่าง ๆ ทำได้เร็วขึ้น

3) ปัญหา อุปสรรคสำคัญ คือ ไฟฟ้าในห้องประชุมอาคารเอนกประสงค์บ้านบ่อหินไม่สว่าง และเสียงเพลงจากกลุ่มเต้นแอโรบิกที่เต้นออกกำลังกายที่ลานปูนด้านนอกอาคารเอนกประสงค์ดังมาก จนต้องขอความอนุเคราะห์ให้ลดเสียงลง

4) สิ่งที่ต้องปรับปรุง แก้ไขให้ดีขึ้น คือ การปรับปรุงแสงสว่างในห้องประชุม และการหลีกเลี่ยงเวลาไม่ให้ตรงกับการออกกำลังกายของกลุ่มเต้นแอโรบิก

5) สิ่งที่คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนได้เรียนรู้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จากกิจกรรมการวางแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ได้แก่ วิธีการวางแผน

ปฏิบัติการแบบครบวงจรคุณภาพ (การวางแผน การปฏิบัติ การตรวจสอบและการประเมินผล) ซึ่งจะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเขียนแผนชุมชนเสนอองค์การบริหารส่วนตำบลได้

1.4 ผลการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนบ้านบ่อหิน (Act-1)

ในขั้นตอนสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนบ้านบ่อหิน มีผลปฏิบัติการ ดังนี้

1.4.1 ผลการกำหนดข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม และเกณฑ์วัดค่าคะแนนทุนทางสังคมบ้านบ่อหิน

ผลการกำหนดข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมบ้านบ่อหิน พบว่า ทุนทางสังคม 6 ประเภท มีข้อมูลบ่งชี้จำนวนทั้งสิ้น 35 ตัวบ่งชี้ แบ่งเป็น ทุนมนุษย์จำนวน 7 ตัวบ่งชี้ ทุนผูกพันทางสังคมจำนวน 5 ตัวบ่งชี้ ทุนธรรมชาติจำนวน 6 ตัวบ่งชี้ ทุนทางวัฒนธรรมจำนวน 6 ตัวบ่งชี้ ทุนทางการเงินจำนวน 5 ตัวบ่งชี้ และทุนพื้นฐานจำนวน 6 ตัวบ่งชี้ รายละเอียดข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมและเกณฑ์การวัดค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมบ้านบ่อหิน ปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 12 ข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมและเกณฑ์การวัดค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนของชุมชน

ข้อมูลบ่งชี้ ทุนทางสังคม	เกณฑ์วัดค่าคะแนน
ทุนมนุษย์ ประกอบด้วย 7 ตัวบ่งชี้	
1. โครงสร้างประชากร	3 = มีประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 ปีขึ้นไป-60 ปีเต็ม) มากกว่าร้อยละ 60 2 = มีประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 ปีขึ้นไป-60 ปีเต็ม) ร้อยละ 30 - 60 1 = มีประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 ปีขึ้นไป-60 ปีเต็ม) น้อยกว่าร้อยละ 30
2. ระดับการศึกษาของคนในชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของประชากรอายุมากกว่า 15 ปีขึ้นไปจบการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของประชากรอายุมากกว่า 15 ปีขึ้นไปจบการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของประชากรอายุมากกว่า 15 ปีขึ้นไปจบการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี
3. การมีงานทำของคนในชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 ปีขึ้นไป - 60 ปีเต็ม) มีงานทำ 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 ปีขึ้นไป - 60 ปีเต็ม) มีงานทำ 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 ปีขึ้นไป - 60 ปีเต็ม) มีงานทำ
4. การเรียนรู้ของคนในชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนเคยได้รับการอบรมจากหน่วยงานต่าง ๆ ในรอบ 5 ปี 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนเคยได้รับการอบรมจากหน่วยงานต่าง ๆ ในรอบ 5 ปี 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนเคยได้รับการอบรมจากหน่วยงานต่าง ๆ ในรอบ 5 ปี
5. ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น	3 = มีผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นที่ยอมรับมากกว่า 5 คน/สาขาหรือด้าน 2 = มีผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น 3 - 5 คน/สาขาหรือด้าน 1 = มีผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น 1 - 2 คน/สาขาหรือด้าน (คำจำกัดความของคำว่า ผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ปรากฏในหมายเหตุท้ายตาราง) ¹⁻²

ตารางที่ 12 ข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมและเกณฑ์การวัดค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนของชุมชน (ต่อ)

ข้อมูลบ่งชี้ ทุนทางสังคม	เกณฑ์วัดค่าคะแนน
6. ความเข้มแข็ง ของผู้นำชุมชน	<p>3 = ชุมชนหรือผู้นำชุมชนได้รับรางวัลหรือการยกย่องว่ามีการดำเนินการพัฒนาชุมชนที่ดีเด่นในระดับจังหวัดขึ้นไป มากกว่า 5 รางวัลหรือเรื่อง ภายในระยะเวลา 5 ปี</p> <p>2 = ชุมชนหรือผู้นำชุมชนได้รับรางวัลหรือการยกย่องว่ามีการดำเนินการพัฒนาชุมชนที่ดีเด่นในระดับจังหวัดขึ้นไป 3 - 5 รางวัลหรือเรื่อง ภายในระยะเวลา 5 ปี</p> <p>1 = ชุมชนหรือผู้นำชุมชนได้รับรางวัลหรือการยกย่องว่ามีการดำเนินการพัฒนาชุมชนที่ดีเด่นในระดับจังหวัดขึ้นไป 1 - 2 รางวัลหรือเรื่อง ภายในระยะเวลา 5 ปี (คำจำกัดความของคำว่า ผู้นำชุมชนและการพัฒนาชุมชน ปรากฏในหมายเหตุท้ายตาราง)³⁻⁴</p>
7. สุขภาพอนามัย ของคนในชุมชน	<p>ใช้ตัวชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) หมวดที่ 1 สุขภาพดี (คนไทยสุขภาพดีและอนามัยดี) มีตัวชี้วัด 7 ตัวชี้วัด โดย</p> <p>3 = ตัวชี้วัดผ่าน 6 - 7 ตัวชี้วัด</p> <p>2 = ตัวชี้วัดผ่าน 4 - 5 ตัวชี้วัด</p> <p>1 = ตัวชี้วัดผ่าน 1 - 3 ตัวชี้วัด</p> <p>(รายละเอียดตัวชี้วัด จปฐ. หมวดที่ 1 สุขภาพดี ปรากฏในหมายเหตุท้ายตาราง)⁵</p>
ทุนผูกพันทางสังคม	ประกอบด้วย 5 ตัวบ่งชี้
1. ความรัก ความ สามัคคี และความ ไว้นับถือเชื่อใจของคน ในชุมชน	<p>3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนไม่มีปัญหาความขัดแย้ง การทะเลาะเบาะแว้งระหว่างกัน</p> <p>2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนไม่มีปัญหาความขัดแย้ง การทะเลาะเบาะแว้งระหว่างกัน</p> <p>1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนไม่มีปัญหาความขัดแย้ง การทะเลาะเบาะแว้งระหว่างกัน</p>
2. การพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและ กัน	<p>3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนมีการพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน</p> <p>2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนมีการพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน</p> <p>1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนมีการพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน</p>

ตารางที่ 12 ข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมและเกณฑ์การวัดค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนของชุมชน (ต่อ)

ข้อมูลบ่งชี้ ทุนทางสังคม	เกณฑ์วัดค่าคะแนน
3. การมีส่วนร่วมของ คนในชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่ม และหรือองค์กรใน ชุมชนอย่างน้อย 1 กลุ่ม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่ม องค์กรนั้นอย่าง ต่อเนื่อง 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่ม และหรือองค์กรในชุมชน อย่างน้อย 1 กลุ่ม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่ม องค์กรนั้นอย่างต่อเนื่อง 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่ม และหรือองค์กรใน ชุมชนอย่างน้อย 1 กลุ่ม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่ม องค์กรนั้นอย่าง ต่อเนื่อง
4. การปฏิบัติตาม กฎ ระเบียบ กติกา ของชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ กติกาของชุมชน 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ กติกาของชุมชน 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ กติกาของชุมชน
5. ความภาคภูมิใจ และความผูกพันกับ ชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนช่วยดูแล บำรุงรักษา พัฒนาท้องถิ่น 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนช่วยดูแล บำรุงรักษา พัฒนาท้องถิ่น 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนช่วยดูแล บำรุงรักษา พัฒนาท้องถิ่น
ทุนธรรมชาติ ประกอบด้วย 6 ตัวบ่งชี้	
1. แหล่งน้ำธรรมชาติ	3 = มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างทั่วถึงและ เพียงพอตลอดทั้งปี 2 = มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างทั่วถึง แต่ ไม่เพียงพอตลอดทั้งปี 1 = มีแหล่งน้ำธรรมชาติแต่คนในชุมชนไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างทั่วถึง และไม่เพียงพอตลอดทั้งปี
2. ป่าชุมชน	3 = เป็นป่าชุมชนกลุ่มพัฒนาดีมาก ตามเกณฑ์ของกรมป่าไม้ 2 = เป็นป่าชุมชนกลุ่มพัฒนาปานกลาง ตามเกณฑ์ของกรมป่าไม้ 1 = เป็นป่าชุมชนกลุ่มควรปรับปรุง ตามเกณฑ์ของกรมป่าไม้ (รายละเอียดตัวชี้วัดและเกณฑ์การจัดกลุ่มป่าชุมชนของกรมป่าไม้ ปรากฏ ในหมายเหตุท้ายตาราง) ⁶

ตารางที่ 12 ข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมและเกณฑ์การวัดค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนของชุมชน (ต่อ)

ข้อมูลบ่งชี้ ทุนทางสังคม	เกณฑ์วัดค่าคะแนน
3. ดิน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของพื้นที่ในชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ของดิน 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของพื้นที่ในชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ของดิน 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของพื้นที่ในชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ของดิน
4. แร่ธาตุ และหรือ แหล่งพลังงาน	3 = มีแร่ธาตุสำคัญ หรือแหล่งพลังงานในพื้นที่มากกว่า 2 ชนิด/แหล่ง และนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่อง 2 = มีแร่ธาตุสำคัญ หรือแหล่งพลังงานในพื้นที่ 2 ชนิด/แหล่ง และนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่อง 1 = แร่ธาตุสำคัญ หรือแหล่งพลังงานในพื้นที่ 1 ชนิด/แหล่ง และนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่อง
5. พืชพรรณ ัญญาหารตาม ธรรมชาติ	3 = มากกว่าร้อยละ 20 ของพื้นที่ในชุมชนมีพืชพรรณ ัญญาหารตามธรรมชาติ 2 = ร้อยละ 10 - 20 ของพื้นที่ในชุมชนมีพืชพรรณ ัญญาหารตามธรรมชาติ 1 = น้อยกว่าร้อยละ 10 ของพื้นที่ในชุมชนมีพืชพรรณ ัญญาหารตามธรรมชาติ
6. แหล่งท่องเที่ยว ธรรมชาติ	3 = มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ และมีการพัฒนาต่อยอดอย่างต่อเนื่อง 2 = มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ และมีการพัฒนาต่อยอดแต่ไม่ต่อเนื่อง 1 = มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ แต่ไม่มีการพัฒนาต่อยอด
ทุนทางวัฒนธรรม	ประกอบด้วย 6 ตัวบ่งชี้
1. ความคิด ความเชื่อ	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนมีความคิด ความเชื่อที่เอื้อต่อการพัฒนา ชุมชน 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนมีความคิด ความเชื่อที่เอื้อต่อการพัฒนา ชุมชน 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนมีความคิด ความเชื่อที่เอื้อต่อการพัฒนา ชุมชน
2. ค่านิยม	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนมีค่านิยมที่พึงประสงค์ของสังคมไทย 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนมีค่านิยมที่พึงประสงค์ของสังคมไทย 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนมีค่านิยมที่พึงประสงค์ของสังคมไทย

ตารางที่ 12 ข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมและเกณฑ์การวัดค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนของชุมชน (ต่อ)

ข้อมูลบ่งชี้ ทุนทางสังคม	เกณฑ์วัดค่าคะแนน
3. วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น	<p>3 = มีวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น และมีการสืบทอดให้คนรุ่นหลังในชุมชนอย่างต่อเนื่อง</p> <p>2 = มีวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น และมีการสืบทอดให้คนรุ่นหลังในชุมชนแต่ไม่มีความต่อเนื่อง</p> <p>1 = มีวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น แต่ไม่มีการสืบทอดให้คนรุ่นหลังในชุมชน</p>
4. โบราณสถาน โบราณวัตถุ	<p>3 = มีโบราณสถาน หรือโบราณวัตถุในพื้นที่มากกว่า 2 แห่ง หรืออย่าง</p> <p>2 = มีโบราณสถาน หรือโบราณวัตถุในพื้นที่ 2 แห่ง หรืออย่าง</p> <p>1 = มีโบราณสถาน หรือโบราณวัตถุในพื้นที่ 1 แห่ง หรืออย่าง</p>
5. ศิลปหัตถกรรม ท้องถิ่น	<p>3 = มีศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น และมีการสืบทอดให้คนรุ่นหลังในชุมชนอย่างต่อเนื่อง</p> <p>2 = มีศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น และมีการสืบทอดให้คนรุ่นหลังในชุมชนแต่ไม่มีความต่อเนื่อง</p> <p>1 = มีศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น แต่ไม่มีการสืบทอดให้คนรุ่นหลังในชุมชน (คำจำกัดความของคำว่า ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น ปรากฏในหมายเหตุท้ายตาราง)⁷</p>
6. แหล่งท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรม	<p>3 = มีแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม และมีการพัฒนาต่อยอดอย่างต่อเนื่อง</p> <p>2 = มีแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม และมีการพัฒนาต่อยอดแต่ไม่ต่อเนื่อง</p> <p>1 = มีแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม แต่ไม่มีการพัฒนาต่อยอด</p>
ทุนทางการเงิน ประกอบด้วย 5 ตัวบ่งชี้	
1. การมีที่อยู่อาศัย หรือที่ดินทำกิน	<p>3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนมีที่อยู่อาศัยหรือที่ดินทำกินเป็นของตนเอง</p> <p>2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนมีที่อยู่อาศัยหรือที่ดินทำกินเป็นของตนเอง</p> <p>1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนมีที่อยู่อาศัยหรือที่ดินทำกินเป็นของตนเอง</p>

ตารางที่ 12 ข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมและเกณฑ์การวัดค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนของชุมชน (ต่อ)

ข้อมูลบ่งชี้ ทุนทางสังคม	เกณฑ์วัดค่าคะแนน
2. รายได้เฉลี่ยของ คนในชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 50 ของคนมีงานทำมีรายได้เฉลี่ยมากกว่า 50,000 บาทต่อปี 2 = ร้อยละ 30 - 50 ของคนมีงานทำมีรายได้เฉลี่ย 30,000 - 50,000 บาทต่อปี 1 = น้อยกว่าร้อยละ 30 ของคนมีงานทำมีรายได้เฉลี่ยน้อยกว่า 30,000 บาท ต่อปี
3. การออมของคน ในชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนมีการออมเงินและการออมรูปแบบอื่น ๆ 2 = ร้อยละ 30 - 50 ของครัวเรือนมีการออมเงินและการออมรูปแบบอื่น ๆ 1 = น้อยกว่าร้อยละ 30 ของครัวเรือนมีการออมเงินและการออมรูปแบบอื่น ๆ
4. หนี้สินของคน ในชุมชน	3 = น้อยกว่าร้อยละ 30 ของครัวเรือนมีหนี้สินมากกว่า 30,000 บาท 2 = ร้อยละ 30 - 50 ของครัวเรือนมีหนี้สินมากกว่า 30,000 บาท 1 = มากกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนมีหนี้สินมากกว่า 30,000 บาท
5. แหล่งทุนและ กองทุนสวัสดิการ ในชุมชน	3 = มีแหล่งทุนดอกเบี้ยต่ำ และหรือกองทุนสวัสดิการเพื่อคนในชุมชนใน ลักษณะให้เปล่า หรือจากการเป็นสมาชิก มากกว่า 2 แหล่ง/กองทุน ที่คนใน ชุมชนเข้าถึง และสามารถสนองความต้องการของผู้ขอรับบริการได้อย่างทั่วถึง 2 = มีแหล่งทุนดอกเบี้ยต่ำ และหรือกองทุนสวัสดิการเพื่อคนในชุมชนใน ลักษณะให้เปล่า หรือจากการเป็นสมาชิก 2 แหล่ง/กองทุน ที่คนในชุมชน เข้าถึง และสามารถสนองความต้องการของผู้ขอรับบริการได้อย่างทั่วถึง 1 = มีแหล่งทุนดอกเบี้ยต่ำ และหรือกองทุนสวัสดิการเพื่อคนในชุมชนใน ลักษณะให้เปล่า หรือจากการเป็นสมาชิก 1 แหล่ง/กองทุน ที่คนในชุมชน เข้าถึง และสามารถสนองความต้องการของผู้ขอรับบริการได้อย่างทั่วถึง
ทุนพื้นฐาน ประกอบด้วย 6 ตัวบ่งชี้	
1. น้ำเพื่อการบริโภค อุปโภค	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนมีน้ำสะอาดดื่มและใช้สอยในครัวเรือน และหรือน้ำเพื่อการเกษตรอย่างเพียงพอตลอดปี 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนมีน้ำสะอาดดื่มและใช้สอยในครัวเรือน และหรือน้ำเพื่อการเกษตรอย่างเพียงพอตลอดปี 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนมีน้ำสะอาดดื่มและใช้สอยในครัวเรือน และหรือน้ำเพื่อการเกษตรอย่างเพียงพอตลอดปี

ตารางที่ 12 ข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมและเกณฑ์การวัดค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนของชุมชน (ต่อ)

ข้อมูลบ่งชี้ ทุนทางสังคม	เกณฑ์วัดค่าคะแนน
2. ไฟฟ้า	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนมีไฟฟ้าใช้ 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนมีไฟฟ้าใช้ 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนมีไฟฟ้าใช้
3. ถนน	3 = มีถนนลาดยางหรือถนนคอนกรีตครอบคลุมเส้นทางคมนาคมทั้งหมดในชุมชน 2 = มีถนนลาดยางหรือถนนคอนกรีต แต่ไม่ครอบคลุมเส้นทางคมนาคมในชุมชนทั้งหมด 1 = มีถนนลูกรังครอบคลุมเส้นทางคมนาคมทั้งหมดในชุมชน
4. หอกระจายข่าวหรือเสียงตามสาย	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนสามารถรับฟังข่าวสารจากหอกระจายข่าวหรือเสียงตามสาย 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนสามารถรับฟังข่าวสารจากหอกระจายข่าวหรือเสียงตามสาย 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนสามารถรับฟังข่าวสารจากหอกระจายข่าวหรือเสียงตามสาย
5. ที่ดินและสิ่งปลูกสร้างสาธารณะประโยชน์เพื่อชุมชน	3 = มีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างสาธารณะประโยชน์เพื่อชุมชนมากกว่า 1 แห่งที่คนในชุมชนเข้าถึงได้สะดวก และสามารถใช้จ่ายเงินกิจกรรมสาธารณะได้อย่างต่อเนื่อง 2 = มีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างสาธารณะประโยชน์เพื่อชุมชน 1 แห่งที่คนในชุมชนเข้าถึงได้สะดวก และสามารถใช้จ่ายเงินกิจกรรมสาธารณะได้อย่างต่อเนื่อง 1 = มีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างสาธารณะประโยชน์เพื่อชุมชน 1 แห่ง แต่คนในชุมชน ไม่สะดวกในการเข้าถึง และไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่อง
6. การดูแลรักษาความปลอดภัยในชุมชน	3 = มีระบบการดูแลรักษาความปลอดภัยครอบคลุมมากกว่าร้อยละ 80 ของพื้นที่ชุมชน 2 = มีระบบการดูแลรักษาความปลอดภัยครอบคลุมร้อยละ 50 - 80 ของพื้นที่ชุมชน 1 = มีระบบการดูแลรักษาความปลอดภัยครอบคลุมน้อยกว่าร้อยละ 50 ของพื้นที่ชุมชน

หมายเหตุ คำอธิบายข้อความของเกณฑ์วัดค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม

1. ผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้าน หมายถึง บุคคลที่มีองค์ความรู้ ความเชี่ยวชาญเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และนำความรู้นั้นมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต หรือเป็นประโยชน์ต่อชุมชน ท้องถิ่น และมีการเผยแพร่ ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ผู้อื่นในระดับชุมชน ท้องถิ่น
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง บุคคลที่มีองค์ความรู้ ความเชี่ยวชาญเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และนำความรู้นั้นมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต หรือเป็นประโยชน์ต่อชุมชน สังคมในวงกว้าง และมีการเผยแพร่ ถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างแพร่หลาย กว้างขวางระดับประเทศ
3. ผู้นำชุมชน หมายถึง บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งจากหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นให้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน รวมถึงประธาน หรือหัวหน้ากลุ่ม องค์กรที่มีการจัดตั้งในชุมชน
4. การพัฒนาชุมชน หมายถึง การดำเนินงานที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงระบบ สภาพ หรือการดำเนินงานให้ดีขึ้นในด้านต่าง ๆ อาทิ ด้านสาธารณสุข ด้านการศึกษา ด้านการพัฒนา ด้านการบริหารจัดการ ด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น
5. ตัวชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) หมวดที่ 1 สุขภาพดี (คนไทยสุขภาพดีและอนามัยดี) 7 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย
  - 5.1. เด็กแรกเกิดมีน้ำหนักไม่น้อยกว่า 2,500 กรัม (คน)
  - 5.2. เด็กแรกเกิด - 12 ปี ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคครบตามตารางสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรค (คน)
  - 5.3. เด็กแรกเกิดได้กินนมแม่อย่างเดียวอย่างน้อย 6 เดือนแรกติดต่อกัน (คน)
  - 5.4. ทุกคนในครัวเรือนกินอาหารถูกสุขลักษณะ ปลอดภัย (ครัวเรือน)
  - 5.5. คนในครัวเรือนมีการใช้ยาเพื่อบำบัด บรรเทาอาการเจ็บป่วยเบื้องต้นอย่างเหมาะสม (ครัวเรือน)
  - 5.6. คนอายุ 35 ปีขึ้นไป ได้รับการตรวจสุขภาพประจำปีเพื่อคัดกรองความเสี่ยง (คน)
  - 5.7. คนอายุ 6 ปีขึ้นไป ออกกำลังกายอย่างน้อยสัปดาห์ละ 3 วัน วันละ 30 นาที
6. ตัวชี้วัดและเกณฑ์การจัดกลุ่มป่าชุมชน ของสำนักงานส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีตัวชี้วัดเพื่อการพิจารณา 16 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย
  - 6.1. มีกลุ่มดูแลรักษาป่าชุมชนในระดับหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง
  - 6.2. มีการจัดตั้งกลุ่มดูแลรักษาป่าเป็นเครือข่ายในระดับตำบลขึ้นไปอย่างต่อเนื่อง
  - 6.3. มีคณะกรรมการป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง
  - 6.4. มีการประชุมป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง

- 6.5 มีการจัดตั้งกฎข้อบังคับของชุมชนในการบริหารจัดการป่า
- 6.6 ชุมชนมีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ทุกรูปแบบ เพื่อให้ความรู้ด้านป่าชุมชนแก่บุคคลทั่วไปและสมาชิกในชุมชน
- 6.7 มีการดำเนินกิจกรรมในป่าชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ
- 6.8 ได้รับรางวัลหรือประกาศเกียรติคุณหรือการสนับสนุนงบประมาณในทุกรูปแบบจากหน่วยงานหรือองค์กรต่าง
- 6.9 เคยสมัครเข้าประกวดเพื่อรับรางวัลด้านป่าชุมชนกับหน่วยงานต่าง ๆ
- 6.10 สมาชิกชุมชนได้รับประโยชน์ในทุกรูปแบบจากป่าชุมชน
- 6.11 ปัจจุบันพื้นที่ป่าชุมชนไม่ถูกบุกรุกจากบุคคลภายในชุมชนหรือภายนอกชุมชน
- 6.12 พื้นที่ป่าชุมชนได้รับการอนุมัติจากกรมป่าไม้อย่างต่อเนื่อง
- 6.13 สภาพป่าในพื้นที่ป่าชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์หรือมีการเปลี่ยนแปลงของสภาพป่าไปในทางที่ดีขึ้น หรือมีการขยายพื้นที่ป่าชุมชนมากขึ้น
- 6.14 ชุมชนมีการสืบทอดเจตนารมย์ในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่องไม่ขาดตอน
- 6.15 มีคณะกรรมการป่าชุมชนติดต่อประสานงานหรือมีกิจกรรมร่วมกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้อย่างต่อเนื่อง
- 6.16 มีการดำเนินการเพื่อลดการพึ่งพิงจากป่า

โดยแต่ละตัวชี้วัดมีค่าคะแนนเท่ากัน คือ ตัวชี้วัดละ 1 คะแนน เกณฑ์การแบ่งกลุ่มป่าชุมชนมีเกณฑ์ ดังนี้

คะแนน 10 – 16 คะแนน	จัดเป็นป่าชุมชนพัฒนาดีมาก
คะแนน 5 – 9 คะแนน	จัดเป็นป่าชุมชนพัฒนาปานกลาง
คะแนน 1 – 4 คะแนน	จัดเป็นป่าชุมชนควรปรับปรุง
คะแนน 0 คะแนน	จัดเป็นป่าชุมชนที่ควรยกเลิก

7. ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น หมายถึง สิ่งที่ชาวบ้านสร้างสรรค์ขึ้นโดยมีลักษณะเฉพาะหรือเอกลักษณ์ท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน เป็นงานอดิเรก หรือเป็นงานเสริมเพิ่มรายได้ ครอบคลุมศิลปกรรมที่เป็นสถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประติมากรรม

1.4.2 ผลการจัดทำร่างแบบสำรวจและบันทึกข้อมูลชุมชนบ้านบ่อหิน

ผู้วิจัย ผู้แทนชุมชนบ้านบ่อหิน และผู้แทนหน่วยงานภาคีเครือข่ายร่วมกันจัดทำแบบสำรวจและบันทึกข้อมูลชุมชน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนที่จะนำไปวิเคราะห์ระดับทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน โดยให้ครอบคลุมข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมทั้ง 6 ประเภทข้างต้น แบบสำรวจและบันทึกข้อมูลชุมชน แบ่งเป็นด้านๆ รวม 7 ด้าน ได้แก่

- 1) ข้อมูลทั่วไป
- 2) ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ
- 3) ข้อมูลด้านสังคม การเมือง การปกครอง
- 4) ข้อมูลด้านการศึกษา ศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม
- 5) ข้อมูลด้านสาธารณสุข
- 6) ข้อมูลด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชน
- 7) ข้อมูลด้านปัญหา ความต้องการ และแนวทางการพัฒนาของชุมชน

1.4.3 ผลการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนบ้านบ่อหิน

ผลจากปฏิบัติการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลของคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินและอาสาสมัคร ซึ่งแบ่งความรับผิดชอบเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลเป็นทีม รวม 7 ทีม โดยใช้แบบสำรวจและบันทึกข้อมูลชุมชนที่ร่วมกันพัฒนาเป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล และมีการประชุมกลุ่มคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน เพื่อร่วมปฏิบัติการตรวจสอบข้อมูลชุมชน และการบันทึกข้อมูลที่แต่ละกลุ่มรับผิดชอบ ได้ข้อมูลชุมชนบ้านบ่อหินทั้ง 7 ด้าน ซึ่งมีสาระโดยสังเขปดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไป

1.1 ประวัติชุมชน

พื้นที่บ้านบ่อหินในปัจจุบัน เดิมเป็นส่วนหนึ่งของบ้านยายดา หมู่ 3 ตำบลตะพง อำเภอมะนัง จังหวัดระยอง ในปี พ.ศ.2545 แยกพื้นที่บางส่วนของบ้านยายดาออกมาเป็นบ้านบ่อหิน หมู่ 14 จนถึงปัจจุบันบ้านบ่อหิน มีผู้ใหญ่บ้านปกครองมาแล้วรวมจำนวน 3 คน

1.2 ที่ตั้งและอาณาเขต

บ้านบ่อหิน หมู่ 14 เป็นหมู่บ้านในเขตการปกครองของตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดระยอง อยู่ห่างจากอำเภอเมืองระยองประมาณ 15 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากที่ทำการบริหารส่วนตำบลตะพง (อบต.ตะพง) และตลาดกลางสินค้าเกษตรตะพง ระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร มีอาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับบ้านศาลเจ้า หมู่ 11 ตำบลตะพง

ทิศใต้ ติดต่อกับบ้านยายดา หมู่ 3 และบ้านห้วยมะเฟือง หมู่ 15 ตำบลตะพง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับแนวเขายายดา (เขาส่าเกาคั่ว)

ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านหนองกบ หมู่ 2 และบ้านยายดา หมู่ 3 ตำบลตะพง

1.3 ภูมิศาสตร์ของชุมชน

บ้านบ่อหินมีพื้นที่รวมประมาณ 1,600 ไร่ หรือ 2.56 ตารางกิโลเมตร แบ่งพื้นที่เป็นพื้นที่อยู่อาศัย ประมาณ 174 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร จำนวน 1,156 ไร่ พื้นที่ใช้สอยอื่น ๆ จำนวน 200 ไร่ และพื้นที่ป่าชุมชน จำนวน 133 ไร่ ซึ่งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่ากระเจด-เพ-แกลง

ภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มสลับกับที่ดอนลูกฟูก มีภูเขาขนาดเล็กอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน คือ เขายายดาหรือเขาส่าเกาคั่ว และเขาพระบาทซึ่งเป็นต้นกำเนิดของคลองสำคัญหลายสายที่ไหลผ่านพื้นที่ตำบลตะพง

ลักษณะอากาศร้อนชื้น ฝนตกมากในฤดูฝนเนื่องจากที่ตั้งติดภูเขา แต่เดิมในช่วงฤดูแล้งเดือนมีนาคม - เมษายนน้ำในแหล่งน้ำต่าง ๆ จะแห้งขอด ทำให้เกษตรกรขาดน้ำ ต่อมาได้มีการฟื้นฟูป่าชุมชน และมีการสร้างฝายชะลอน้ำบนพื้นที่ป่าชุมชนเขายายดาที่บ้านบ่อหินดูแล ปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้งจึงหมดไป

1.4 ครัวเรือนและประชากร

บ้านบ่อหินครัวเรือนตามทะเบียนราษฎร์ จำนวน 279 หลังคาเรือน แต่ครัวเรือนตามที่มีผู้อยู่อาศัยจริง ณ ช่วงที่ดำเนินการสำรวจ จำนวน 169 หลังคาเรือน

ประชากรตามทะเบียนราษฎร์ รวมจำนวน 756 คน ในขณะที่จำนวนประชากร ณ ช่วงที่ดำเนินการสำรวจ (ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานบ้านบ่อหิน ปี 2558) มีจำนวน จำนวน 490 คน เป็นเพศชาย 237 คน และเพศหญิง 253 คน

ในหมู่บ้านมีผู้พิการรุนแรง ขาดขาทั้งสองช่วยเหลือตนเองไม่ได้ จำนวน 1 คน และมีผู้พิการไม่รุนแรง ช่วยเหลือตนเองได้ จำนวน 8 คน โดยเป็นผู้พิการทางจิต ผู้พิการทางสติปัญญา และผู้พิการทางร่างกาย เช่น ร่างกายแคระแกรน พิการขา

1.5 โครงสร้างพื้นฐาน

บ้านบ่อหินมีประปาหมู่บ้านที่สามารถอุปโภคได้ตลอดปี แหล่งน้ำที่สร้างขึ้นมีบ่อน้ำสาธารณะ จำนวน 1 บ่อ และบ่อน้ำบาดาล จำนวน 2 บ่อ เนื่องจากหมู่บ้านตั้งอยู่บริเวณเชิงเขา ยายดา มีน้ำไหลลงแหล่งน้ำธรรมชาติและที่ชุมชนสร้างขึ้น จึงไม่มีปัญหาการขาดน้ำในฤดูแล้ง

ครัวเรือนในหมู่บ้านที่มีไฟฟ้าใช้เกือบทุกครัวเรือน ภายในหมู่บ้านมีไฟฟ้าส่องสว่างสาธารณะเป็นช่วง ๆ ตามทางแยก อาคารสาธารณะ และเขตชุมชนหนาแน่น

ทุกครัวเรือนในหมู่บ้านมีโทรศัพท์บ้านหรือมือถือใช้ บางครัวเรือนมีการติดตั้ง อินเทอร์เน็ต

บ้านบ่อหินมีหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน มีลำโพงกระจายเสียง จำนวน 2 จุด การกระจายเสียงครอบคลุมร้อยละ 80 ของครัวเรือนที่สามารถการรับฟังได้อย่างชัดเจน

ถนนในหมู่บ้านมีทั้งถนนคอนกรีตและลาดยาง ครอบคลุมตลอดเส้นทางคมนาคม ที่มีบ้านเรือนหรือสวนของประชาชน ส่วนถนนตามตรอก ซอยมีทั้งที่เป็นถนนคอนกรีต และถนนลูกรัง

บ้านบ่อหินไม่มีตลาดสดในหมู่บ้าน มีสวนสาธารณะและสนามเด็กเล่น จำนวน 1 มีศูนย์กลางการจัดกิจกรรมชุมชน จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ ศาลาเอนกประสงค์บ้านบ่อหิน และศาลาสาลหลวงเตี้ยบ้านบ่อหิน

หมู่บ้านมีการจัดระบบดูแล รักษาความปลอดภัยในชุมชนโดยผู้นำชุมชน ชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ.) และอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน

2. ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

ครัวเรือนบ้านบ่อหินเกือบทุกครัวเรือนมีที่ดินอยู่อาศัย และหรือทำกินของตนเอง ประชาชนส่วนใหญ่การประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำสวนผลไม้ และสวนยางพารา รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนในชุมชน ประมาณ 50,000 บาทต่อปี ครัวเรือนมีการออมกับกองทุนหมู่บ้านและกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ในขณะที่เดียวกันก็มีหนี้สินจากการกู้เงินกองทุนหมู่บ้านเช่นเดียวกัน

ผลผลิตสำคัญของชุมชน ส่วนใหญ่เป็นพืชผลทางการเกษตร คือ ผลไม้ เช่น ทุเรียน เงาะ มังคุด มะม่วง และยางพารา ภายในหมู่บ้านไม่มีธุรกิจขนาดใหญ่ มีเพียงร้านขายของชำขนาดเล็ก กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตร 1 แห่งที่เป็นกิจการของคนในหมู่บ้าน กิจการรีสอร์ทขนาดเล็ก จำนวน 1 แห่ง โดยเจ้าของเป็นคนนอกหมู่บ้าน และกิจการการท่องเที่ยวเชิงผจญภัย โดยเจ้าของกิจการเป็นชาวต่างประเทศ

3. ข้อมูลด้านสังคม การเมือง การปกครอง

ผู้นำชุมชนแบบเป็นทางการ ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งกรรมการส่วนใหญ่เป็นประธาน หรือหัวหน้ากลุ่มในชุมชน และส่วนหนึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิของหมู่บ้าน การดูแลลูกบ้านแบ่งพื้นที่เป็นกลุ่ม ๆ ส่วนผู้นำชุมชนแบบไม่เป็นทางการ ประกอบด้วย พระเจ้าอาวาสวัดยายดา และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์

ชาวบ้านบ่อหินมีความรัก ความสามัคคี ผูกพันกันฉันท์พี่น้องมาตั้งแต่รุ่นก่อน ๆ และคนรุ่นใหม่ได้รับการปลูกฝังให้รักและสามัคคีกัน ไม่มีปัญหาการทะเลาะ เบาะแว้ง ความขัดแย้งรุนแรงระหว่างกัน และภายในชุมชน มีการตั้งกฎเกณฑ์ ระเบียบของหมู่บ้าน โดยมีการประชาสัมพันธ์ ธรรมนูญ และติดป้ายตามถนน และจุดสำคัญต่าง ๆ ภายในชุมชน แต่ไม่ได้กำหนดบทลงโทษไว้ ส่วนใหญ่หากมีการฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ ระเบียบ ผู้นำชุมชนก็จะว่ากล่าวตักเตือน

กลุ่ม องค์กรในชุมชนบ้านบ่อหิน แบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ 1) กลุ่ม องค์กรจัดตั้งโดยหน่วยงานราชการ ได้แก่ กลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน (อช.) กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) กลุ่มสตรีอาสาหรือกลุ่มแม่บ้าน กองทุนหมู่บ้าน กองทุนแม่ของแผ่นดิน 2) กลุ่ม องค์กรที่ชุมชนริเริ่มและจัดตั้งขึ้นเอง ได้แก่ กลุ่มป่าชุมชน กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ กลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน กลุ่มแอร์โบริค และกลุ่มต้นกล้าอาชีพ ซึ่งเป็นเป็นกลุ่มย่อย ๆ อีก เช่น กลุ่มชาวสวน กลุ่มชา-ตะไคร้ กลุ่มเพาะเห็ด โดยส่วนใหญ่คนในครัวเรือนเข้าร่วมเป็นสมาชิกอย่างน้อย 1 กลุ่มกิจกรรมของชุมชน

4. ข้อมูลด้านการศึกษา ศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม

ระดับการศึกษาของคนในชุมชน ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 42.24 รองลงมาคือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 15.10 ระดับอนุปริญญาหรือเทียบเท่า ร้อยละ 12.45 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ 11.63 ระดับปริญญาตรี ร้อยละ 9.59 ระดับอนุปริญญา ร้อยละ 3.67 ส่วนที่เหลือมีระดับสูงกว่าปริญญาตรี และอัตราการเรียนต่อของนักเรียนระดับการศึกษาภาคบังคับ และระดับมัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 100

ในหมู่บ้านไม่มีสถานศึกษา และแหล่งการเรียนรู้ตั้งอยู่ในพื้นที่ แต่มีในชุมชนใกล้เคียงในรัศมี 5 กิโลเมตร และสามารถเดินทางได้สะดวก

ร้อยละ 100 ของคนในชุมชนนับถือศาสนาพุทธ และมีความเชื่อเกี่ยวกับหลวงเตี้ยหรือเจ้าป่าเจ้าเขาที่คอยดูแลปกป้องรักษาป่า และชาวบ้าน และมีการบนและแก้บนกับศาลหลวงเตี้ยและศาลหลวงพ่อโสธร (จำลอง) มีประเพณี เทศกาลสำคัญ ได้แก่ ทำบุญหมู่บ้านประจำปีและปิดทองหลวงพ่อโสธร (จำลอง) ประเพณีบุญข้าวหลาม ประเพณีบุญข้าวกระยาสาต ประเพณีสงกรานต์และแห่พระหลวงพ่อโสธรจำลอง

บ้านบ่อหินมีผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านที่มีองค์ความรู้ ความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ โดยเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนบ้านบ่อหินและชุมชนใกล้เคียง ได้แก่ แพทย์แผนไทย หมอทำขวัญนาค เกษตรกรรม (การทำสวนผลไม้) การบริหารจัดการกองทุน การท่องเที่ยวเชิงเกษตร และการร้องเพลง แก๊บน

5. ข้อมูลด้านสาธารณสุข

บ้านบ่อหินไม่มีโรงพยาบาล หรือสถานพยาบาลเอกชนตั้งอยู่ในชุมชน แต่มีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ตั้งใกล้ชุมชนในรัศมี 5 กิโลเมตร และสามารถเดินทางได้สะดวก จากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานบ้านบ่อหิน ปี 2558 พบว่า เด็กแรกเกิดทุกคน ได้กินนมแม่ แต่ไม่ได้กินติดต่อกันถึง 6 เดือน เด็กแรกเกิดถึง 12 ปีทุกคนได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคครบตามตารางสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรค นอกจากนี้ พบว่า คนอายุ 35 ปีขึ้นไปทุกคนได้รับการตรวจสุขภาพประจำปีเพื่อคัดกรองความเสี่ยง ร้อยละ 100 ของครัวเรือนที่ได้รับประทานอาหารถูกสุขลักษณะ ปลอดภัย และมีอัตราการมีและใช้ส้วมราดน้ำ ร้อยละ 100

6. ข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

บ้านบ่อหินมีแหล่งน้ำธรรมชาติ 1 แหล่ง คือ คลองยายดาหรือคลองลำดวนที่คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างทั่วถึง แต่หน้าแล้งน้ำจะแห้งขอด

บ้านบ่อหินมีป่าชุมชนเนื้อที่กว่า 133 ไร่ เป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งกำเนิดแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญของตำบลตะพง และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ

7. ปัญหา ความต้องการ และแนวทางการพัฒนาของชุมชน

ปัญหาสำคัญของชุมชนเป็นปัญหาในการประกอบอาชีพ ได้แก่ เกษตรกรประสบปัญหาต้นทุนการผลิตสูง เช่น ค่าปุ๋ยเคมี สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ค่าฮอร์โมนบำรุง ปัญหาพืชผลการเกษตรไม่แน่นอน ดินเสื่อมและขาดความอุดมสมบูรณ์ ปัญหาสารเคมีตกค้างในดิน น้ำส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ รวมทั้งเกิดการตีแยของแมลงและโรคพืช ปัญหากลุ่มอาชีพต่าง ๆ ขาดการพัฒนาความรู้ ทักษะต่อเนื่อง ส่วนความต้องการของชุมชนบ้านบ่อหิน ยังเป็นความต้องการด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การขยายเขตการติดตั้งไฟฟ้าแรง การขยายเขตประปาหมู่บ้าน การสร้างสวนสาธารณะ การแก้ปัญหาน้ำท่วมขังและการขุดลอกคลอง ลำรางสาธารณะภายในหมู่บ้าน การขุดลอกขยายสระเก็บน้ำ และการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยการอุดหนุนทุนสำหรับกลุ่มอาชีพต่าง ๆ

ข้อมูลชุมชนบ้านบ่อหินข้างต้น จากการตรวจสอบและประมวลผลแล้ว พบว่า เป็นข้อมูลที่ครอบคลุมการวิเคราะห์ทุนทางสังคม 5 ประเภท ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนผูกพันทางสังคม ทุนธรรมชาติ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางการเงิน และทุนพื้นฐาน ตลอดจนข้อมูลประกอบอื่น ๆ อาทิ ปัญหาของชุมชน

ความต้องการของชุมชน และแนวทางการพัฒนาชุมชน สำหรับข้อมูลที่บ่งชี้ทุนผูกพันทางสังคม คือ ข้อมูลด้านสังคม การเมือง การปกครองยังไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ซึ่งนายนิมิต สกกุลพงษ์ ผู้ใหญ่บ้าน เสนอว่า “บางอย่างเป็นเรื่องจิตใจ เป็นเรื่องจับต้องยาก มันอธิบายยาก ที่ผ่านมามีบ้านบ่อหินก็ไม่เคยเก็บ ข้อมูลแบบนี้สักที ผมเสนอว่ารอไปคุยกันในวันที่จัดประชุมใหญ่ คนเยอะๆ ดีกว่า ให้คนอื่น ๆ ช่วยคิด ช่วยเพิ่มเติมข้อมูล ช่วยตัดสินใจจะแม่นยำกว่า ให้ผมฟันธงผมก็ไม่มั่นใจเหมือนกัน” (ประชุมกลุ่ม คณะทำงานสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนบ้านบ่อหิน วันที่ 26 เมษายน 2558)

1.4.4 ผลการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อสะท้อนผลปฏิบัติการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลชุมชนบ้านบ่อหิน

จากการประชุมกลุ่มย่อย สรุปการสะท้อนผลได้ดังนี้

1) การเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลชุมชนบ้านบ่อหินบรรลุวัตถุประสงค์ สามารถเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลตามแบบฟอร์มที่กำหนดได้เกือบครบถ้วน ยกเว้น ข้อมูลด้านสังคม การเมือง การปกครองที่ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ อาทิ ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน ความรัก ความสามัคคีและความไว้วางใจกันของคนในชุมชน การพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความภาคภูมิใจ และความผูกพันที่มีต่อชุมชน ความเชื่อ ค่านิยมของคนในชุมชน เป็นต้น ข้อมูลเหล่านี้ส่วนใหญ่ได้มาจากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโส ที่ปรึกษาหมู่บ้าน รองนายก อบต.ตะพง ถึงแม้จะมีการให้ข้อมูลที่สอดคล้องกัน แต่ข้อมูลเป็นนามธรรมจนไม่สามารถนำมาใช้วัดค่าคะแนนกับเกณฑ์วัดค่าคะแนนที่กำหนดไว้

2) ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ปฏิบัติการเก็บรวบรวมข้อมูลและบันทึกข้อมูลบรรลุวัตถุประสงค์ เนื่องจากข้อมูลส่วนใหญ่มีการบันทึก รวบรวมไว้แล้ว คณะทำงานเพียงแต่ ทบทวน ตรวจสอบความถูกต้อง ความเป็นปัจจุบันของข้อมูล นอกจากนี้การมีแบบฟอร์มการสำรวจ และบันทึกข้อมูลที่ละเอียด มีการซักซ้อมความเข้าใจกันก่อนลงมือปฏิบัติการมีส่วนทำให้การดำเนินงานรวดเร็ว

3) ปัญหา อุปสรรคที่สำคัญในกระบวนการการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน ได้แก่ ข้อมูลบางข้อมูลมีเอกสารอ้างอิงหลายชุด หลายปี แต่ข้อมูลไม่ตรงกัน ทำให้ผู้รวบรวมข้อมูลสับสน อาทิ พื้นที่ป่าชุมชน ขนาดของหนองน้ำ ความยาวของถนนประเภทต่าง ๆ เป็นต้น จึงต้องให้ผู้นำชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจว่าข้อมูลจากแหล่งใดถูกต้อง ตลอดจนการไม่มีเกณฑ์ในการวิเคราะห์ และตัดสินใจบุคคลใดจัดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือปราชญ์

4) สิ่งที่ต้องปรับปรุง แก้ไขให้ดีขึ้นหากมีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนในครั้งต่อไป เช่น การให้คำจำกัดความข้อมูลบ่งชี้ให้ชัดเจน เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือปราชญ์

ว่าเป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะอย่างไร ควรเป็นบุคคลที่ได้รับการรับรองจากองค์กรภายนอกหรือเพียงได้รับการยอมรับนับถือจากคนในชุมชน เป็นต้น

5) สิ่งที่คุณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนได้เรียนรู้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์จากการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลชุมชน ได้แก่ การจัดทำข้อมูลชุมชนด้วยเทคนิคใหม่ เช่น Timeline หรือแผนผังประวัติศาสตร์ชุมชน ปฏิทินฤดูกาล ปฏิทินเศรษฐกิจชุมชน ปฏิทินวัฒนธรรมชุมชน เป็นต้น ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการปรับข้อมูลหมู่บ้านที่มีอยู่แล้วให้สมบูรณ์ อำนวยง่าย และทันสมัยขึ้น

1.5 ผลการวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน (Act-2)

1.5.1 ผลการวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน

ผลการวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหินที่เป็นฐานในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เป็นผลมาจากการจัดเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน โดยใช้ข้อมูลชุมชนที่สำรวจ เก็บรวบรวมและประมวลผลแล้ว มาประกอบการตัดสินใจให้ค่าคะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนด ปฏิบัติการวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน ดำเนินการ 3 ขั้นตอน คือ การวิเคราะห์สถานะข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม การวิเคราะห์ระดับศักยภาพทุนทางสังคม และการเปรียบเทียบระดับศักยภาพทุนทางสังคม สรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 13 ผลการวิเคราะห์ค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน

ทุนทางสังคม และข้อมูลบ่งชี้	ผลการประเมิน		เหตุผลประกอบโดยสังเขป
	ค่าคะแนน	แปลผล	
ทุนมนุษย์			
1. โครงสร้าง ประชากร	3	สูง	บ้านบ่อหินมีประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 ปีขึ้นไป-60 ปีเต็ม) รวมร้อยละ 71.63 มีประชากรวัยแรงงานอายุน้อยกว่า 15 ปี รวมร้อยละ 12.24 และมีประชากรวัยแรงงานอายุ 60 ปีขึ้นไป รวมร้อยละ 16.12
2. ระดับการศึกษา ของคนในชุมชน	2	ปานกลาง	ร้อยละ 53.49 ของประชากรอายุมากกว่า 15 ปีขึ้นไปจบการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี และร้อยละ 46.51 จบการศึกษาต่ำกว่าภาคบังคับ 9 ปี
3. การมีงานทำของ คนในชุมชน	3	สูง	ประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 ปีขึ้นไป - 60 ปีเต็ม) มีทั้งสิ้นจำนวน 351 คน และร้อยละ 100 มีงานทำ โดยส่วนใหญ่ร้อยละ 66.67 มีอาชีพเกษตรกรรมทำสวนผลไม้ และสวนยางพารา
4. การเรียนรู้ ของคนในชุมชน	2	ปานกลาง	ร้อยละ 60 ของครัวเรือนเคยได้รับการอบรมจากหน่วยงานต่าง ๆ ในรอบ 5 ปี โดยส่วนใหญ่จะเป็นการอบรมที่จัดโดยหน่วยงานราชการที่ดำเนินการกับกลุ่ม องค์กรในชุมชน เช่น การอบรมของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน การอบรมอาชีพของสมาชิกกลุ่มสตรีอาสา เป็นต้น

ตารางที่ 13 ผลการวิเคราะห์ค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

ทุนทางสังคม และข้อมูลบ่งชี้	ผลการประเมิน		เหตุผลประกอบโดยสังเขป
	ค่าคะแนน	แปลผล	
5. ผู้รู้ ปราชญ์ ชาวบ้าน หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น	2	ปาน กลาง	มีผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านที่มีองค์ความรู้ ความ เชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ โดยเป็นที่ยอมรับของคน ในชุมชนบ้านบ่อหินและชุมชนใกล้เคียง จำนวน 6 คนหรือสาขา แต่ก็พบว่าการถ่ายทอด องค์ความรู้ยังไม่เป็นระบบ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน บางคนใช้วิธีจดจำความรู้ ทักษะที่ ตนมี ไม่มีการ บันทึกองค์ความรู้เป็นลายลักษณ์อักษร ในขณะที่ เดียวกันเยาวชนในชุมชนไม่สนใจที่จะเรียนรู้ และสืบทอดภูมิปัญญา
6. ความเข้มแข็ง ของผู้นำชุมชน	2	ปาน กลาง	ภายในระยะเวลา 5 ปี บ้านบ่อหินได้รับรางวัล หรือได้รับการยกย่องเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ดีเด่น 4 รางวัลหรือเรื่อง ได้แก่ <ol style="list-style-type: none"> 1. รางวัลกองทุนหมู่บ้านดีเด่นระดับจังหวัด ประจำปี พ.ศ. 2557 2. การยกย่องให้เป็นหมู่บ้านที่บริหารจัดการป่า ชุมชนได้ดีเด่น โดยเป็นป่าชุมชนกลุ่มพัฒนาดี มาก 3. การยกย่องให้เป็นหมู่บ้านนำร่องการป้องกัน ไข้เลือดออก ปี พ.ศ 2557 เนื่องจากคนในชุมชน ปลอดโรคไข้เลือดออกร้อยละ 100 4. รางวัลชนะเลิศการแข่งขันเปตอง ประเภท ทีมระดับจังหวัด 3 ปีซ้อน (ปี 2555 – 2557)

ตารางที่ 13 ผลการวิเคราะห์ค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

ทุนทางสังคม และข้อมูลบ่งชี้	ผลการประเมิน		เหตุผลประกอบโดยสังเขป
	ค่าคะแนน	แปลผล	
7. สุขภาพอนามัย ของคนในชุมชน	3	สูง	<p>จากข้อมูล จปฐ. ปี 2558 หมวดที่ 1 สุขภาพดี (คนไทยสุขภาพดีและอนามัยดี) พบว่าผ่านเกณฑ์ 6 ตัวชี้วัด คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. เด็กแรกเกิดทุกคนมีน้ำหนักไม่น้อยกว่า 2,500 กรัม (จำนวน 3 คน) 2. เด็กแรกเกิด – 12 ปีทุกคนได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคครบตามตารางสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรค (จำนวน 57 คน) 3. ทุกคนในครัวเรือนกินอาหารถูกสุขลักษณะปลอดภัย (จำนวน 169 ครัวเรือน) 4. คนในครัวเรือนมีการใช้ยาเพื่อบำบัด บรรเทาอาการเจ็บป่วยเบื้องต้นอย่างเหมาะสม (จำนวน 169 ครัวเรือน) 5. คนอายุ 35 ปีขึ้นไป ได้รับการตรวจสุขภาพประจำปีเพื่อคัดกรองความเสี่ยง (จำนวน 308 คน) 6. คนอายุ 6 ปีขึ้นไป ออกกำลังกายอย่างน้อย สัปดาห์ละ 3 วัน ๆ ละ 30 นาที (จำนวน 469 คน) <p>ส่วนตัวชี้วัดที่ไม่ผ่านเกณฑ์มี 1 ตัวชี้วัดคือ เด็กแรกเกิดทุกคนได้กินนมแม่อย่างเดียวน้อย 6 เดือนแรกติดต่อกัน พบว่าเด็กแรกเกิดมีจำนวน 3 คน แต่ทุกคนได้รับนมแม่ไม่ครบ 6 เดือน เนื่องจากแม่ต้องทำงานนอกบ้าน</p>
คะแนนเฉลี่ย	2.43	สูง	

ตารางที่ 13 ผลการวิเคราะห์ค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

ทุนทางสังคม และข้อมูลบ่งชี้	ผลการประเมิน		เหตุผลประกอบโดยสังเขป
	ค่าคะแนน	แปลผล	
ทุนผูกพันทางสังคม			
1. ความรัก ความสามัคคี และ ความไว้น้ำใจ ของคนในชุมชน	3	สูง	ร้อยละ 100 ของครัวเรือนไม่มีปัญหาความ ขัดแย้ง การทะเลาะเบาะแว้งระหว่างกัน จาก บันทึกประจำวันของผู้ใหญ่บ้าน พบว่ามีเพียง การทะเลาะเบาะแว้งภายในครอบครัว ในเรื่อง ส่วนตัว หรือสามีภรรยาทะเลาะกัน ไม่ส่งผล กระทบต่อส่วนรวม
2. การพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกัน และกัน	3	สูง	ร้อยละ 100.00 ของครัวเรือนการพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น การช่วยเหลือเมื่อ เจ็บป่วย การลงแรงทำงานซ่อมแซมบ้าน ฯลฯ
3. การมีส่วนร่วม ของคนในชุมชน	3	สูง	ร้อยละ 94.08 ของครัวเรือนเข้าร่วมเป็น สมาชิกอย่างน้อย 1 กลุ่มกิจกรรมของชุมชน และร้อยละ 5.92 (10 ครัวเรือน) ไม่ได้ร่วมเป็น สมาชิกกลุ่มใด และครัวเรือนส่วนใหญ่มีส่วน ร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น การร่วม ประชุมต่างๆ ของหมู่บ้าน การร่วมกิจกรรม พัฒนาในวันสำคัญ และการมีส่วนร่วมภายใน กลุ่มที่ตนเองเป็นสมาชิก โดยกลุ่มที่มีกิจกรรม การมีส่วนร่วมมากที่สุด คือ กลุ่มอาสาสมัคร สาธารณสุขหมู่บ้าน
4. การปฏิบัติตาม กฎ ระเบียบ กติกา ของชุมชน	3	สูง	ร้อยละ 100 ของครัวเรือนปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ กติกาของชุมชน มีบุคคลเพียงส่วน น้อยที่ฝ่าฝืน เช่น ชีรฉัตรยานยนต์ด้วย ความเร็วสูงหรือเสียงดัง แต่เมื่อว่ากล่าว ตักเตือนแล้วก็ไม่กระทำอีก เป็นต้น

ตารางที่ 13 ผลการวิเคราะห์ค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

ทุนทางสังคม และข้อมูลบ่งชี้	ผลการประเมิน		เหตุผลประกอบโดยสังเขป
	ค่าคะแนน	แปลผล	
5. ความภาคภูมิใจ และความผูกพันกับ ชุมชน	3	สูง	ร้อยละ 100 ของครัวเรือนมีความภาคภูมิใจใน ชุมชน ความเป็นชุมชน และการได้เป็นสมาชิก ของชุมชน มีความผูกพันภายในระหว่าง ชาวบ้านด้วยกันเอง และความผูกพันที่มีต่อ ชุมชน รวมถึงคนต่างถิ่นที่มาตั้งรกรากอยู่ใน ชุมชน เมื่อมาอาศัยอยู่ในชุมชนจะรู้สึกอบอุ่น ผูกพัน และอยากมีส่วนร่วมในการดูแล พัฒนา ท้องถิ่น
คะแนนเฉลี่ย	3.00	สูง	
ทุนธรรมชาติ			
1. แหล่งน้ำ ธรรมชาติ	2	ปานกลาง	มีแหล่งน้ำธรรมชาติ 1 แหล่ง คือ คลองยายดา หรือคลองลำตวนที่สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่าง ทั่วถึง แต่ไม่เพียงพอตลอดทั้งปี
2. ป่าชุมชน	3	สูง	มีป่าชุมชนบ้านบ่อหิน เนื้อที่ 133 ไร่ หรือ ประมาณร้อยละ 11 ของพื้นที่ชุมชน เป็นป่า ชุมชนกลุ่มพัฒนาดีมาก ตามเกณฑ์การจัดกลุ่ม ป่าชุมชนของสำนักงานส่งเสริมการจัดการป่า ชุมชน มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งกำเนิด แหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญของตำบลตะพง และ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ในปี 2551 ได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว จากการประกวดป่า ชุมชน และชุมชนได้บริหารจัดการ พัฒนาต่อยอด อย่างต่อเนื่อง โดยมี กลุ่มป่าชุมชนและกลุ่ม อนุรักษ์ธรรมชาติเป็นองค์กรหลักในการดูแล รักษาป่า มีกิจกรรมบำรุง รักษาป่าร่วมกับ หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนทุกปี

ตารางที่ 13 ผลการวิเคราะห์ค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

ทุนทางสังคม และข้อมูลบ่งชี้	ผลการประเมิน		เหตุผลประกอบโดยสังเขป
	ค่าคะแนน	แปลผล	
3. ดิน	3	สูง	จากข้อมูล กชช. 2 ค ปี 2558 ร้อยละ 75 - 90 ของพื้นที่ในชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ของดินในระดับพอใช้ ลักษณะเป็นดินร่วนปนทราย
4. แร่ธาตุ และหรือ แหล่งพลังงาน	1	ต่ำ	ไม่เคยมีการสำรวจ หรือสอบถามหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับแร่ธาตุในชุมชน แต่ชุมชนทราบว่าทรายที่มีในชุมชนเป็นทรายที่มีซิลิกาสูง สำหรับแหล่งพลังงาน มีแหล่งพลังงานน้ำจากเขายายดา ซึ่งชุมชนนำมาใช้ประโยชน์โดยการทำท่อส่งน้ำจากต้นน้ำบนเขา เพื่อท่อน้ำลงไปในสระเก็บกักน้ำเชิงเขายายดาเพื่อรองน้ำเบื้องต้น หลังจากนั้นจึงส่งน้ำให้ไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำเพื่อผลิตน้ำประปาหมู่บ้าน แต่ในช่วงฤดูแล้ง น้ำบนภูเขาจะแห้ง (ประมาณ 3- 4 เดือน) ไม่มีน้ำไหลลงอ่างเก็บน้ำ
5. พืชพรรณ ธัญญาหารตาม ธรรมชาติ	3	สูง	ประมาณร้อยละ 40 ของพื้นที่ในชุมชนมีพืชพรรณ ธัญญาหารตามธรรมชาติหลากหลายชนิด โดยเฉพาะในป่าชุมชนที่สามารถเก็บมาบริโภคได้ตลอดปี เช่น หน่อไม้ เห็ด ผัก พื้นบ้านต่าง ๆ
6. แหล่งท่องเที่ยว ธรรมชาติ	3	สูง	มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ได้แก่ สวนสมุนไพรเขายายดา และน้ำตกเขายายดา (ฝายชะลอน้ำ) บริเวณป่าชุมชนบ้านบ่อหิน ซึ่งมีการพัฒนาต่อยอดมาอย่างต่อเนื่อง มีนักท่องเที่ยวทั้งภายในจังหวัดและต่างจังหวัดมาท่องเที่ยวเสมอ
คะแนนเฉลี่ย	2.50	สูง	

ตารางที่ 13 ผลการวิเคราะห์ค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

ทุนทางสังคม และข้อมูลบ่งชี้	ผลการประเมิน		เหตุผลประกอบโดยสังเขป
	ค่าคะแนน	แปลผล	
ทุนทางวัฒนธรรม			
1. ความคิด ความเชื่อ	3	สูง	ร้อยละ 90 ของครัวเรือนมีความคิด ความเชื่อที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน ชาวบ้านบ่อหินมีความศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงเตี้ยหรือเจ้าป่าเจ้าเขายายดาที่คอยดูแลปกป้องรักษาป่าและชาวบ้าน ส่งผลให้คนในชุมชนมีความผูกพันกัน
2. ค่านิยม	3	สูง	ร้อยละ 100 ของครัวเรือนมีค่านิยมที่พึงประสงค์ของสังคมไทย ชาวบ้านส่วนใหญ่ได้รับการปลูกฝังค่านิยมที่ดีงามของไทย อาทิ ความกตัญญู การยึดถือคุณธรรม การประพฤติดีประพฤติชอบ และการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี
3. วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น	3	สูง	มีประเพณีท้องถิ่น เช่น สงกรานต์ การทำบุญข้าวหลาม การทำบุญข้าวกระยาสาต การร้องเพลงแก้บน เป็นต้น และมีการสืบทอดให้คนรุ่นหลังในชุมชนอย่างต่อเนื่อง
4. โบราณสถาน โบราณวัตถุ	0	-	ไม่มีโบราณสถาน โบราณวัตถุในหมู่บ้าน
5. ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น	1	ต่ำ	ศิลปหัตถกรรมที่มีในชุมชนมี 1 อย่างคือ การจักสานเครื่องใช้ไม้ไผ่ โดยมีผู้สูงอายุ 3 - 4 คนที่มีความรู้ ทักษะด้านการจักสาน แต่ไม่มีการถ่ายทอดให้คนรุ่นหลัง เนื่องจากไม่มีคนสนใจเรียนรู้ และขาดการส่งเสริมจริงจัง

ตารางที่ 13 ผลการวิเคราะห์ค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

ทุนทางสังคม และข้อมูลบ่งชี้	ผลการประเมิน		เหตุผลประกอบโดยสังเขป
	ค่าคะแนน	แปลผล	
6. แหล่งท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรม	3	สูง	มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ชุมชนสร้างขึ้น จากความเชื่อ ความศรัทธาที่มีต่อหลวงเตี้ยหรือ เจ้าป่าเจ้าเขายายดา จึงมีการก่อสร้างศาลหลวง เตี้ย และศาลประดิษฐานพระพุทธรูปหลวง พ่อโสธร(จำลอง) บริเวณเชิงเขายายดา ปัจจุบัน มีประชาชนทั้งในจังหวัดระยองและต่างจังหวัด มาสักการะศาลทั้งสองศาลเป็นประจำ
คะแนนเฉลี่ย	2.17	สูง	
ทุนทางการเงิน			
1. การมีที่อยู่อาศัย หรือที่ดินทำกิน	3	สูง	ร้อยละ 99.41 (168 ครัวเรือน) ของครัวเรือน มี ที่อยู่อาศัยหรือที่ดินทำกินเป็นของตนเอง มีเพียง 1 ครัวเรือนที่ไม่มีที่อยู่อาศัยหรือที่ดินทำ กินเป็นของตนเอง
2. รายได้เฉลี่ยของ คนในชุมชน	3	สูง	ร้อยละ 85 ของคนมีงานทำมีรายได้เฉลี่ย มากกว่า 50,000 บาทต่อปี
3. การออมของคน ในชุมชน	3	สูง	ร้อยละ 83.43 (141 ครัวเรือน) ของครัวเรือน มี การออมเงินและการออมรูปแบบอื่น ๆ และร้อย ละ 16.57 (28 ครัวเรือน) ไม่มีการออม
4. หนี้สินของคน ในชุมชน	1	ต่ำ	ร้อยละ 60 ของครัวเรือนมีหนี้สินมากกว่า 30,000 บาทกับกองทุนหมู่บ้านชุมชน และ กองทุนอื่น ๆ ในชุมชน

ตารางที่ 13 ผลการวิเคราะห์ค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

ทุนทางสังคม และข้อมูลบ่งชี้	ผลการประเมิน		เหตุผลประกอบโดยสังเขป
	ค่าคะแนน	แปลผล	
5. แหล่งทุนและ กองทุนสวัสดิการ ในชุมชน	3	สูง	มีแหล่งทุนดอกเบี๋ยดำที่คนในชุมชนเข้าถึง และสามารถสนองความต้องการคนในชุมชนได้ทั่วถึง จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ กองทุนหมู่บ้านบ่อหิน เงินทุนหมุนเวียนหมู่บ้าน และกองทุนของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ที่ให้บริการแก่สมาชิกกลุ่ม และมีกองทุนสวัสดิการเพื่อคนในชุมชนในลักษณะให้เปล่าและจากการเป็นสมาชิก 3 กองทุน ได้แก่ กองทุนเพื่อนช่วยเพื่อน กองทุนชาวสวน และ ฅาปนกิจสงเคราะห์หมู่บ้าน
คะแนนเฉลี่ย	2.60	สูง	
ทุนพื้นฐาน			
1. น้ำเพื่อการ บริโภค อุปโภค	3	สูง	มีประปาหมู่บ้าน โดยร้อยละ 91.72 ของครัวเรือน ใช้น้ำประปา ที่เหลือใช้บ่อน้ำและน้ำบาดาล จากข้อมูล จปฐ. ปี 2558 ร้อยละ 98.82 ของครัวเรือนมีน้ำสะอาดบริโภคเพียงพอตลอดปี มีเพียงร้อยละ 1.18 (2 ครัวเรือน) ไม่มีน้ำสะอาดบริโภคเพียงพอตลอดปี ร้อยละ 92.31 ของครัวเรือนมีน้ำสะอาดใช้เพียงพอตลอดปี และร้อยละ 7.69 (13 ครัวเรือน) ที่ไม่มีน้ำสะอาดใช้ ส่วนน้ำเพื่อการเกษตร ร้อยละ 100 ของครัวเรือน เกษตรกรมีน้ำเพื่อการเกษตรใช้เพียงพอตลอดปี โดยเกษตรกรที่อาศัยริมคลองลำสวนที่ไหลผ่านกลางหมู่บ้าน จะใช้น้ำจากคลองในการเกษตร ส่วนเกษตรกรที่ไม่อยู่ติดคลองจะขุดสระน้ำเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้เองในฤดูแล้ง

ตารางที่ 13 ผลการวิเคราะห์ค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

ทุนทางสังคม และข้อมูลบ่งชี้	ผลการประเมิน		เหตุผลประกอบโดยสังเขป
	ค่าคะแนน	แปลผล	
2. ไฟฟ้า	3	สูง	มีไฟฟ้าเข้าถึงหมู่บ้าน ร้อยละ 99.41 (168 คราวเรือน) ของครัวเรือนมีไฟฟ้าใช้ มีเพียงร้อยละ 0.56 (1 ครัวเรือน) ซึ่งเป็นสำนักซีที่ไม่ประสงค์จะใช้ไฟฟ้า
3. ถนน	3	สูง	มีถนนลาดยาง หรือถนนคอนกรีตครอบคลุมเส้นทางคมนาคมหมู่บ้าน แต่มีบางช่วงที่ชำรุดเนื่องจากมีรถบรรทุกหิน ดินวิ่งเข้า-ออกทุกวัน
4. หอกระจายข่าว หรือเสียงตามสาย	3	สูง	มีหอกระจายข่าว 1 แห่ง โดยร้อยละ 95 ของครัวเรือนสามารถรับฟังข่าวสารจากเสียงตามสายของหมู่บ้านได้อย่างชัดเจน
5. ที่ดินและสิ่งปลูก สร้างสาธารณะ ประโยชน์เพื่อชุมชน	3	สูง	มีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างสาธารณะประโยชน์เพื่อชุมชนมากกว่า 1 แห่งที่คนในชุมชนเข้าถึงได้สะดวก และสามารถใช้อำนาจนิติกรรมสาธารณะได้อย่างต่อเนื่อง ได้แก่ ศาลาเอนกประสงค์บ้านบ่อหิน ศาลาศาลหลวงเตี้ยศาลาบาบระกำ และสวนสาธารณะและสนามเด็กเล่นบริเวณศาลหลวงพ่อโสธร (จำลอง)
6. การดูแล รักษา ความปลอดภัยใน ชุมชน	3	สูง	มีระบบการดูแล รักษาความปลอดภัยครอบคลุมมากกว่าร้อยละ 80 ของพื้นที่ชุมชน โดยมีชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ.) ที่ผ่านการอบรมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 8 คน เป็นกลุ่มหลักในการลาดตระเวน ดูแลความปลอดภัยในหมู่บ้าน โดยได้รับค่าตอบแทนเล็กน้อยจากเงินสวัสดิการหมู่บ้าน
คะแนนเฉลี่ย	3.00	สูง	
คะแนนเฉลี่ยทั้ง 6 ทุน	2.62	สูง	

จากตารางที่ 13 ผลการวิเคราะห์พบว่า ในภาพรวมทุนทางสังคมของชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา ชุมชนบ้านบ่อหิน หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง มีระดับศักยภาพอยู่ในระดับสูง ($\bar{X} = 2.62$) โดยทุนทางสังคมทั้ง 6 ประเภท มีระดับศักยภาพในระดับสูงทุกประเภท เรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ ทุนผูกพันทางสังคม และทุนพื้นฐาน ($\bar{X} = 3.00$) ทุนทางการเงิน ($\bar{X} = 2.60$) ทุนมนุษย์ ($\bar{X} = 2.43$) ทุนธรรมชาติ ($\bar{X} = 2.50$) และทุนทางวัฒนธรรม ($\bar{X} = 2.17$) ตามลำดับ

หากพิจารณาเป็นรายทุน ทุนมนุษย์ ซึ่งมีข้อมูลบ่งชี้ทุนจำนวน 7 ตัวบ่งชี้ พบว่า มีข้อมูลบ่งชี้ที่มีค่าคะแนนสูง จำนวน 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ โครงสร้างประชากร การมีงานทำของคนในชุมชน และสุขภาพอนามัยของคนในชุมชน ข้อมูลบ่งชี้ที่มีค่าคะแนนปานกลาง จำนวน 4 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ระดับการศึกษาของคนในชุมชน การเรียนรู้ของคนในชุมชน ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น และความเข้มแข็งของผู้นำ

ทุนผูกพันทางสังคม ซึ่งมีข้อมูลบ่งชี้ทุนจำนวน 5 ตัวบ่งชี้ พบว่า ข้อมูลบ่งชี้ทุนผูกพันทางสังคมทุกตัวบ่งชี้มีค่าคะแนนสูง

ทุนธรรมชาติ ซึ่งมีข้อมูลบ่งชี้ทุนจำนวน 6 ตัวบ่งชี้ พบว่า มีข้อมูลบ่งชี้ที่มีค่าคะแนนสูง จำนวน 4 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ป่าชุมชน ดิน พืชพรรณ ัญญาอาหารตามธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ข้อมูลบ่งชี้ที่มีค่าคะแนนปานกลาง จำนวน 1 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ แหล่งน้ำธรรมชาติ และข้อมูลบ่งชี้ที่มีค่าคะแนนต่ำ จำนวน 1 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ แร่ธาตุ และหรือแหล่งพลังงาน

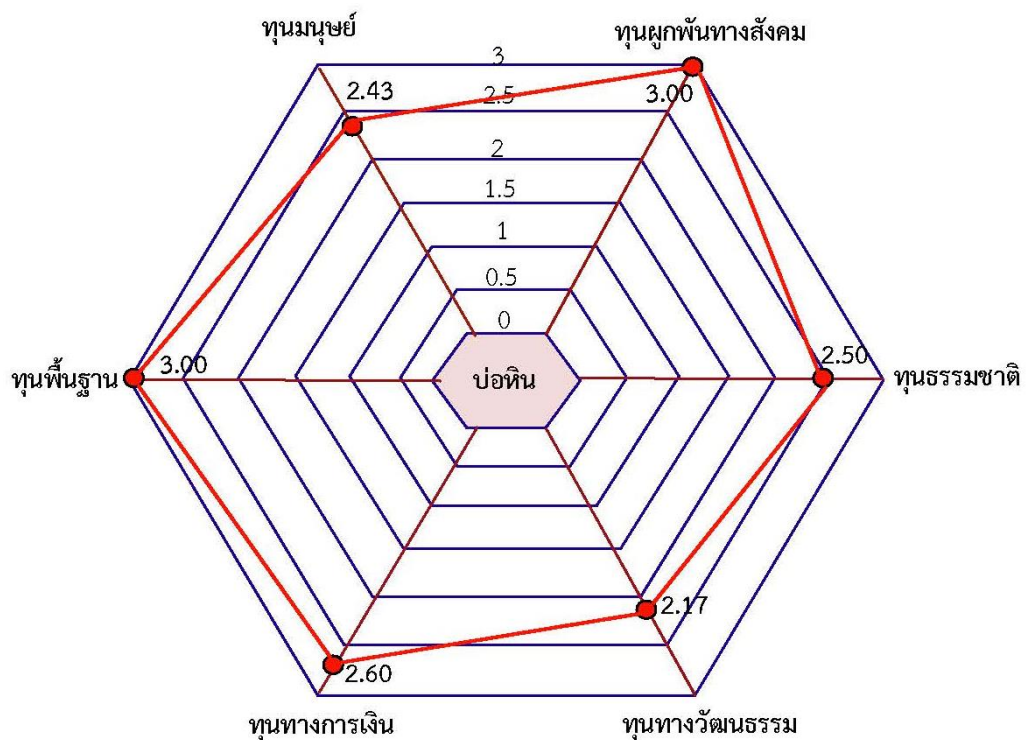
ทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งมีข้อมูลบ่งชี้ทุนจำนวน 6 ตัวบ่งชี้ พบว่า มีข้อมูลบ่งชี้ที่มีค่าคะแนนสูง จำนวน 4 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณีท้องถิ่น และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ข้อมูลบ่งชี้ที่มีค่าคะแนนต่ำ จำนวน 1 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น และข้อมูลบ่งชี้ที่ไม่มีค่าคะแนน คือ เป็นข้อมูลบ่งชี้ที่ไม่มีในชุมชนบ้านบ่อหิน จำนวน 1 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ

ทุนทางการเงิน ซึ่งมีข้อมูลบ่งชี้ทุนจำนวน 5 ตัวบ่งชี้ พบว่า มีข้อมูลบ่งชี้ที่มีค่าคะแนนสูง จำนวน 4 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ การมีที่อยู่อาศัยหรือที่ดินทำกิน รายได้เฉลี่ยของคนในชุมชน การออมของคนในชุมชน แหล่งทุนและกองทุนสวัสดิการในชุมชน และข้อมูลบ่งชี้ที่มีค่าคะแนนต่ำ จำนวน 1 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ หนี้สินของคนในชุมชน

ทุนพื้นฐาน ซึ่งมีข้อมูลบ่งชี้ทุนจำนวน 6 ตัวบ่งชี้ พบว่า ข้อมูลบ่งชี้ทุนพื้นฐานทุกตัวบ่งชี้มีค่าคะแนนสูง

ผลการวิเคราะห์ทุนทางสังคมทั้ง 6 ประเภท เมื่อนำค่าคะแนนเฉลี่ยของแต่ละทุนมาแสดงตำแหน่งในแผนภูมิหกเหลี่ยมใยแมงมุม (Hexagon Spiderweb Chart) เพื่อเปรียบเทียบระดับศักยภาพทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน ปรากฏผลดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 18 เปรียบเทียบระดับศักยภาพทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน

1.5.2 ผลการสะท้อนผลปฏิบัติการวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน

จากการประชุมกลุ่มย่อยคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินสรุปการสะท้อนผลได้ดังนี้

1) การวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหินบรรลุวัตถุประสงค์สามารถดำเนินการวิเคราะห์ค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหินทั้ง 6 ทุน ข้อมูลบ่งชี้ได้เสร็จในเวลาที่กำหนด โดยส่วนใหญ่อาศัยข้อมูลชุมชนที่คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินเป็นผู้เก็บรวบรวมเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจค่าคะแนน ยกเว้นข้อมูลเชิงคุณภาพที่นอกจากจะอาศัยข้อมูลที่จัดเก็บแล้ว ต้องอาศัยข้อมูล การยืนยันและการรับรองอย่างเป็นทางการจากผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมด้วย

2) ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ปฏิบัติการวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหินบรรลุลวัตถุประสงค์ ได้แก่ ความพร้อม และการเตรียมการอย่างดีของคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน การมีเอกสารประกอบที่ทำให้เข้าใจเกณฑ์ตัดสินค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้แต่ละข้อมูล การมีข้อมูลชุมชนที่มีการประมวลข้อมูลสำคัญไว้แล้ว วิธีการวิเคราะห์ที่ไม่ยุ่งยาก ซับซ้อนเกินไปสำหรับผู้ร่วมเวทีประชาคม การมีสื่อป้ายไวนิลขนาดใหญ่ที่ช่วยให้ผู้เข้าร่วมเวทีได้เห็นภาพรวมทั้งหมดของทุน และสามารถเปรียบเทียบระดับของทุนแต่ละทุนได้

3) ปัญหา อุปสรรคสำคัญที่เกิดขึ้นในกระบวนการวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน คือ แสงสว่างในศาลาศาลาลงแต่ไม่เพียงพอ เนื่องจากจัดกิจกรรมในเวลา กลางคืน ระหว่าง 18.00 - 21.00 น. โดยเฉพาะตอนกลางศาลาและด้านหลังศาลา การจัดที่นั่งแบบแถวหลายตอนทำให้ผู้เข้าร่วมเวทีที่อยู่ด้านหลังไม่มีปฏิสัมพันธ์กับวิทยากรกระบวนการและมองเห็นป้ายไวนิลข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมไม่ชัดเจน

4) สิ่งที่ต้องปรับปรุง แก้ไขหากต้องดำเนินการวิเคราะห์ทุนทางสังคมในครั้งต่อไป คือ การที่มีผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมจำนวนมากควรต้องพิจารณาการจัดที่นั่งที่จะทำให้ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมทุกคนได้มองเห็นวิทยากรกระบวนการและสื่อต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึงและชัดเจน เช่น จัดเป็นรูปเกือกม้า หรือรูปครึ่งวงกลม เป็นต้น และการจัดทำเอกสารข้อมูลเพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้ศึกษา ทำความเข้าใจ ควรใช้ตัวอักษรขนาดใหญ่กว่าปกติ

5) สิ่งที่คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนได้เรียนรู้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์จากเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคม ได้แก่ ข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม เกณฑ์วัดค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม ขั้นตอนและวิธีการวิเคราะห์ทุนทางสังคมที่ทำให้ได้ข้อมูลที่เชื่อถือได้ ดังที่ นายประสาธ อ่างศิลา สมาชิก อบต.ตะพง และประธานกองทุนหมู่บ้านบ่อหินได้กล่าวว่า “การวิเคราะห์ทุนชุมชนที่เราทำไปเนี่ย มันมีหลักมีการ มีขั้นตอน ที่ผ่านมาเวลาเราจะคำนวณอะไรก็ใช้การคุยกัน ไม่เอาข้อมูลมาพูด มาดูกัน แล้วก็สรุปกันเอง ผู้ใหญ่ว่าไง คนนี้ว่าไง ตกลงเป็นอย่างนี้ใช้ไหม ผมว่าต่อไปบ้านเราต้องใช้ข้อมูลมาตัดสิน” (การประชุมกลุ่มหลังการจัดเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน วันที่ 5 กรกฎาคม 2558) นอกจากนี้ คณะทำงานยังสะท้อนอีกว่าได้เรียนรู้เกี่ยวกับเทคนิคการให้ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมได้แสดงความคิดเห็นโดยการเขียนอย่างอิสระ แทนการพูดซึ่งเหมาะสมสำหรับสมาชิกชุมชนที่ขี้อาย ไม่กล้าพูด ไม่กล้าแสดงออก

ตอนที่ 2 ผลการพัฒนาระบบการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐาน ทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

ผลการพัฒนาระบบการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เป็นผลที่เกิดจากปฏิบัติการที่ต่อเนื่องจากปฏิบัติการในตอนที่ 1 จนเสร็จสิ้นกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งนำไปสู่ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการพัฒนาระบบการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน รายละเอียดดังนี้

2.1 ผลการกำหนดลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชนบ้านบ่อหิน ในเวที ประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (Act-3)

2.1.1 ผลการกำหนดลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชนบ้านบ่อหิน

ในเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน เมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2558 ในขั้นตอนย่อยของการระบุลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชน วิทยากรกระบวนการเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมเวทีประชาคมเสนอความคิดอย่างอิสระ โดยกระตุ้นให้ใช้ผลการวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหินมาประกอบการคิด วิเคราะห์ ซึ่งมีการเสนอลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชนบ้านบ่อหิน 4 ลักษณะ คือ ได้แก่ ป่าชุมชนเขายายดา ศาลหลวงเตี้ยและศาลหลวงพ่อโสธร (จำลอง) ความรัก ความสามัคคีของคนในชุมชน และการร้องเพลงแก้บน หลังจากนั้นจึงนำลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นมาวิเคราะห์ห้วงองค์ประกอบของความโดดเด่น และลักษณะด้อย หรือข้อเสียที่ละประเด็นอย่างละเอียด โดยใช้แผนผังก้างปลาเป็นสื่อในการคิด วิเคราะห์ ตัวอย่างข้อมูล เหตุผลและความโดดเด่น อาทิ

นายนิมิต สกุลพงษ์ ผู้ใหญ่บ้าน บอกเล่าข้อมูลเบื้องต้นป่าชุมชนเขายายดาว่า “ป่าชุมชนผืนนี้มี 3 โฉนด ตอนแรกให้บ่อหินดูแล 70 ไร่ ต่อมาผู้ใหญ่บ้านคนเก่าเขาขอจดทะเบียนเพิ่มอีก รวมๆ แล้วตอนนี้ 133 ไร่ พื้นที่น้อยกว่าหมู่ 11 เยอะนะ แต่เราก็ทำเต็มที่ มีหลายหน่วยหลายบริษัท มาช่วย จนได้รางวัลลูกโลกสีเขียว ปี 2551” (เวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน วันที่ 26 กรกฎาคม 2558)

นายวิสัย โพธิ์แก้ว ภูมิปัญญาท้องถิ่น และประธานกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติ เล่าถึงสภาพป่าเขายายดาเมื่อ 20 ปีก่อนว่า “เมื่อก่อนทรุดโทรมมาก ต่างคนต่างไปตัดไปวาง ห้ามก็ไม่ฟัง ไม่มีใครห้ามได้ ที่นี้พอถึงหน้าแล้งซี น้ำบนเขาไม่ลงมา แห้งแล้ง แล้วไฟไหม้ป่าอีก มีอยู่ปีหนึ่งไหม้หนักมาก ต้องเกณฑ์คนออกไปทำแนวกันไฟกันเพราะมันใกล้บ้านเข้ามาทุกที ไม่ได้หลับไม่ได้นอน ต้องอยู่เวรเฝ้า หลังจากนั้นก็เลยมานั่งคุยกันว่าจะทำยังไงดี จะปล่อยให้เป็นอย่างนี้ทุกปีๆ เหรอ เริ่มคิดได้

เพราะเราอาจป่าไผ่ใหม่ เมื่อก่อนตอนมีป่าเรามีน้ำ ไฟป่าถึงมีก็แค่ใหม่เป็นหย่อมๆ ไม่ลามมาก .....ก็เริ่มปลูกป่ากัน ชุมชนทำเองก่อน จนราชการเห็น บริษัทเห็น ปตท. เอสซีจี ไออาร์พีซี คราวนี้มาช่วยกันใหญ่” (เวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน วันที่ 26 กรกฎาคม 2558)

นายสอาด วงษ์เสียม ผู้ทรงคุณวุฒิหมู่บ้าน ซึ่งมีบ้านอยู่ใกล้ทางขึ้นป่าชุมชนเขาขยายดา กล่าวถึงตำนานความลึกลับเขาขยายดาว่า “เขายายตามีเรื่องเล่าถึงความอัศจรรย์ คนเก่าคนแก่เขาเล่าว่าข้างบนมีสระบัว มีวัดเขาเรียกวัดลับแล บุญไม่ถึงจะไม่เห็นเป็นขวัญตา คนบาปหนาจะมองเห็นเป็นป่าทึบ พอถึงเทศกาลเทศน์มหาชาติ จะได้ยินเสียงดนตรีไทย ระนาด ฆ้องกลองทั้งคืน... ผมอยู่ตีนเขาผมเคยได้ยินนะ มันเพราะ เสียงดังมาจากบนเขา” (เวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน วันที่ 26 กรกฎาคม 2558)

นายกำพล อินทวงษ์ คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน กล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่าชุมชนเขาขยายดาในปัจจุบันว่า “ผมไม่ใช่คนบ่อหินโดยกำเนิด ผมรับราชการที่สถานีส่งสัญญาณโทรทัศน์ของกรมประชาสัมพันธ์ เขาขยายดา ขับรถไปกลับบ้านกับสถานีหลายสิบปี เห็นการเปลี่ยนแปลงมาตลอด ที่นี่อุดมสมบูรณ์ ทุกวันนี้หมึกก็ยังมีเยอะ หมูป่า เก้ง ลิง กระรอก กระแต ไม่ต้องพูดถึงที่น่าสนใจคือ ไม้หายาก ต้นชกเนียบ ปกติจะขึ้นที่ภาคใต้แน่ แต่เขายายตามีต้นชก ชกที่เอามาทำลูกขิดอะ ต้นสำรองก็เยอะ .....” (เวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน วันที่ 26 กรกฎาคม 2558)

นายอำนาจ อ่างศิลา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และที่ปรึกษาคณะกรรมการหมู่บ้าน เล่าถึงความเชื่อของคนในชุมชนบ้านบ่อหินที่มีต่อศาลหลวงเตี้ย และการสร้างศาลหลวงเตี้ยว่า “คนที่นี่จะทำอะไรต้องบอก หรือขอหลวงเตี้ย ลูกหลานจะเดินทางไกล ไปเรียนหนังสือ ไปทำงาน พ่อแม่ก็ไปไหว้หลวงเตี้ยขอพรให้ลูกปลอดภัย เจ็บป่วยเบาหนักก็บนหลวงเตี้ยให้หาย ให้บรรเทา ให้ค้าขายดี ให้ถูกหวยก็ขอหลวงเตี้ย คนที่นี่ถือกันอย่างนี้มาหลายชั่วคนแล้ว.....ที่ดินที่ตั้งศาลตอนนี้ศักดิ์สิทธิ์นี้จะบอกให้ มีคนจะเอาไปเป็นของตัว ผมก็บอกเขาว่าอย่าเลย ให้ไปเอาที่อื่น เลยไปหน่อยก็ยังดี แต่เขาไม่เชื่อสุดท้ายก็มีอันเป็นไป อยู่บ่อหินไม่ได้” (เวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน วันที่ 26 กรกฎาคม 2558)

นายวิชัย นามมนตรี ชาวบ้านบ่อหิน กล่าวถึงความศรัทธาของผู้คนที่มีต่อหลวงเตี้ยว่า “เดี๋ยวนี้ไม่เฉพาะคนบ่อหินที่มาไหว้หลวงเตี้ย หมูใกล้เคียงเขาก็มา ต่างอำเภอ คนกรุงเทพฯยังมาเลย เขาเคยมาบนแล้วได้ตั้งใจก็กลับมาแก้บน ชื้อช้างคู่มาแก้บน คนขี่จักรยานออกกำลังกายผ่านมาก็แวะไหว้ศาล แวะพักเหนื่อย ช่วงผลไม้ปีนี้นักท่องเที่ยวแวะมาเยอะนะ จะด้วยศรัทธาหรือตามป้ายมา

ก็ไม่รู้ บางวันคนแน่นรถติด ....” (เวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน วันที่ 26 กรกฎาคม 2558)

นายวิไลย์ โพธิ์แก้ว ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่อง การร้องเพลงแกบน กล่าวถึงการร้องเพลงแกบนที่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อ ความศรัทธาต่อหลวงเตี้ยว่า “ผมไม่รู้ว่ามีมาตั้งแต่เมื่อไหร่ ผมโตจำความได้ก็ได้ยินเพลงแกบนแล้ว ผมชอบร้องเพลง ก็ครูพักลักจำเอา ไม่เคยจด ..... หมูอื่นไม่มีนะร้องเพลงแกบน มีหมู 14 กับหมู 3 นี้แหละ ตอนนั้นก็ร้องกันได้หกเจ็ดคน คนบนเพราะเขาเชื่อหลวงเตี้ย ไม่บนร้องเพลงก็ได้ แต่ถ้าบนไว้ก็ต้องแก่ ผมไม่คิดค่าใช้จ่ายแล้วแต่จะให้ ของไหว้ต้องเตรียมมาเอง ผมไม่ทำให้ แต่แนะนำให้ได้ว่ามีอะไรบ้าง” (เวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน วันที่ 26 กรกฎาคม 2558)

และนายกำพล อินทวงษ์ คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน กล่าวยืนยันถึงความรัก ความสามัคคีของคนในชุมชนบ้านบ่อหินว่า “อย่างที่บอกผมกับภรรยาไม่ใช่คนบ่อหินโดยกำเนิด มาทำงาน ละก็ซื้อที่ดินปลูกบ้านที่นี่ ผมเป็นคนบ่อหินมา 20 ปีแล้ว ยืนยันได้ว่าคนที่นี้รักผูกพันกันจริง ๆ ตอนผมมาอยู่ใหม่ ๆ ผมได้รับไมตรีจิต ความเอื้ออาทรจากคนบ่อหินอย่างดี คนที่นี้เป็นอย่างนี้ง่าย ๆ ช่วยเหลือกัน ห่วงใยกันมีอะไรแบ่งให้กัน มันถึงไม่มีปัญหา ไม่มีอาชญากรรม เราช่วยกันดูแลสร้างความเข้มแข็ง ไม่เฉพาะในหมู่อันนี้ 14 นะ คนบ่อหินมีความผูกพันกับหมู 3 หมู 11 เพราะเคยอยู่หมูเดียวกัน เป็นพี่เป็นน้องกันมา ทุกวันนี้มีงานบุญอะไรก็ยังไปร่วมกันอยู่” (เวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน วันที่ 26 กรกฎาคม 2558)

โดยสรุป องค์ประกอบของลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชนบ้านบ่อหินมีดังนี้

ตารางที่ 14 สรุปผลการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของบ้านบ่อหิน

ความโดดเด่น	ลักษณะด้อย ข้อเสีย ข้อจำกัด
ข้อเสนอที่ 1 ป่าชุมชนเขายายดา	
เป็นพื้นที่ป่าชุมชน จำนวน 133 ไร่ ซึ่งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่ากระเจด-เพ-แกลง บ้านบ่อหินของจังหวัดยะเบียน เป็นป่าชุมชนกับกรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์	
เป็นป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ จัดอยู่ในกลุ่มป่าชุมชนกลุ่มพัฒนาดีมาก ตามเกณฑ์การจัดกลุ่มป่าชุมชนของสำนักงานส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้	
เป็นแหล่งต้นน้ำ มีแอ่งน้ำใหญ่ด้านบนเขา ซึ่งหล่อเลี้ยงผืนป่าให้ชุ่มชื้น และเป็นต้นกำเนิดของคลองหลายสาย ได้แก่ คลองตะพง คลองยายดา คลองตะเคียน ซึ่งไหลผ่านหลายหมู่บ้านของตำบลตะพงก่อนไหลลงสู่ทะเลอ่าวไทยบริเวณหาดแม่รำพึง	
เป็นป่าที่มีความหลากหลายทางนิเวศวิทยา <ul style="list-style-type: none"> - มีพรรณไม้หายาก เช่น ต้นชก ต้นสำโรง - พืชสมุนไพรนานาชนิด - สัตว์ป่า โดยส่วนใหญ่เป็นสัตว์ป่าทั่วไป เช่น หมู เม่น หมูป่า เก้ง อีเห็น ลิง พังพอน กระรอก กระแต เป็นต้น - นก ซึ่งมีการจัดทำข้อมูลและบันทึกว่ามีในป่าชุมชนมากกว่า 100 ชนิด 	อันตรายจากสัตว์ป่า สัตว์มีพิษ เช่น หมู เม่น งูจาง เป็นต้น
ชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดูแลการบำรุง รักษาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ถึง 3 กลุ่ม และมีการทำงานอย่างบูรณาการ ได้แก่ 1) กลุ่มป่าชุมชน 2) กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติ 3) กลุ่มกองทุนฝายชะลอน้ำ โดยเฉพาะกลุ่มป่าชุมชน มีการแต่งตั้งคณะกรรมการดูแลป่าชุมชนถึง 50 คน	ยังมีบุคคลภายนอกที่ฝ่าฝืน ลักลอบเข้ามาล่าสัตว์ โดยพกพาอาวุธปืน ทำให้ชาวบ้านที่พบเห็นไม่กล้าจะขัดขวาง หรือไล่ออกไปจากป่า เนื่องจากเกรงกลัวอันตรายจากคนเหล่านั้น

ตารางที่ 14 สรุปผลการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของบ้านบ่อหิน (ต่อ)

ความโดดเด่น	ลักษณะด้อย ข้อเสีย ข้อจำกัด
<p>มีการสร้างฝายชะลอน้ำ เพื่อชะลอน้ำในฤดูฝนไม่ให้ไหลแรง ชะหน้าดิน และเก็บกักน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง ซึ่งได้เพิ่มความชุ่มชื้น ความอุดมสมบูรณ์ให้กับป่าชุมชนบ้านบ่อหิน และหมู่บ้านใกล้เคียงในตำบลตะพงซึ่งเคยประสบปัญหาขาดแคลนน้ำในช่วงเดือนเมษายน – พฤษภาคม ไม่เกิดปัญหาเรื่องขาดแคลนน้ำ ฝายชะลอน้ำในลักษณะขั้นบันไดเริ่มก่อสร้างใน ปี พ.ศ. 2549 โดยได้รับสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดระยอง และการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ปตท.) และมีการซ่อมแซมบำรุงให้มีสภาพใช้งานได้ดีทุก ๆ ปี ปัจจุบันมีฝายชะลอน้ำประมาณ 10,000 ฝาย</p>	
<p>จากป่าเสื่อมโทรม มีการลักลอบตัดต้นไม้เป็นหย่อม ๆ ทำให้พื้นที่ป่าแห้งแล้ง บริเวณน้ำบนเขาตกลง เมื่อจัดให้เป็นป่าชุมชนในความดูแลของบ้านบ่อหิน ได้รับการบำรุงฟื้นฟูอย่างจริงจังจนได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ประเภทชุมชน ในปี 2551 จากโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติของราชการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย และชุมชนยังบำรุง รักษาป่าเพื่อดำรงความอุดมสมบูรณ์นี้ มาได้โดยตลอด</p>	
<p>มีการรวบรวมพืชสมุนไพร และพัฒนาเป็นสวนสมุนไพรธรรมชาติเขายายดา โดยได้รับเงินทุนสนับสนุนจากบริษัท ไออาร์พีซี จำกัด (มหาชน) อย่างต่อเนื่อง</p>	
<p>เป็นแหล่งท่องเที่ยว และแหล่งเรียนรู้เชิงธรรมชาติที่สำคัญของจังหวัด</p>	<p>ยังไม่ได้รับการประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเท่าที่ควร</p>

ตารางที่ 14 สรุปผลการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของบ้านบ่อหิน (ต่อ)

ความโดดเด่น	ลักษณะด้อย ข้อเสีย ข้อจำกัด
ข้อเสนอที่ 2 ศาลหลวงเตี้ย และศาลหลวงพ่อโสธร (จำลอง)	
<p>ศาลหลวงเตี้ย และศาลหลวงพ่อโสธร (จำลอง) เป็นสถานที่เคารพ นับถือของชุมชน โดย</p> <p>1) ศาลหลวงเตี้ยซึ่งก่อตั้งเมื่อปี 2536 จากความเชื่อว่าเป็นเจ้าป่าเจ้าเขาคอยปกป้องดูแล รักษาป่า ชาวบ้านมีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงเตี้ย จะมีการไปบนบานที่ศาลหลวงเตี้ยและมีการแก้บนหากสิ่งที่ขอเป็นไปตามที่บนไว้</p> <p>2) ศาลพระพุทธรูปโสธร (จำลอง) ซึ่งก่อตั้งเมื่อปี 2549 จากความศรัทธาที่มีต่อองค์หลวงพ่อโสธร ชาวบ้านร่วมกันหล่อองค์พระจำลอง พร้อมก่อสร้างศาลเพื่อประดิษฐานองค์หลวงพ่อโสธร ใกล้เคียง ๆ กับศาลหลวงเตี้ย</p>	<p>เป็นเรื่องของความเชื่อ ความศรัทธาต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ</p>
<p>หมู่บ้านอื่นที่มีพื้นที่ติดเขายายดา มีการจัดทำศาลหลวงเตี้ยขนาดเล็ก ๆ คล้ายศาลพระภูมิ ไม่มีหมู่บ้านใดจัดสร้างศาลหลวงเตี้ยที่เป็นศาลาถาวรแบบศาลหลวงเตี้ยบ้านบ่อหิน ทำให้ชาวบ้านหมู่บ้านใกล้เคียงนิยมมาสักการะ บูชาศาลหลวงเตี้ยบ้านบ่อหิน</p>	
<p>ทำเลที่ตั้งของทั้งสองศาล ตั้งอยู่เชิงเขายายดา เนื้อที่ประมาณ 1 ไร่ โดยบริเวณดังกล่าวเป็นทางขึ้นไปชมสวนสมุนไพรเขายายดา และฝ่ายชะลอน้ำเขายายดาหรือเรียกกันว่าน้ำตกเขายายดาด้วย และจะมีงานทำบุญศาลทั้งสองศาลเป็นประจำทุกปี</p>	<p>- ไม่ติดถนนใหญ่ ต้องขับรถเข้าไปจากถนนสุขุมวิทประมาณ 10 กิโลเมตร</p> <p>- ป้ายบอกทางมีขนาดเล็ก และป้ายมีน้อย บางคนขับรถเข้าไปแล้วหลงทาง เนื่องจากมีทางแยกย่อยหลายทางแยก</p>
<p>องค์พระรูปหลวงพ่อโสธร (จำลอง) ได้รับพระราชทานพระบรมสารีริกธาตุจากสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลสังฆปริณายก</p>	

ตารางที่ 14 สรุปผลการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของบ้านบ่อหิน (ต่อ)

ความโดดเด่น	ลักษณะด้อย ข้อเสีย ข้อจำกัด
การสักการบูชา หรือทำบุญต่าง ๆ กับศาลทั้งสองศาล ไม่มีเชิงพาณิชย์เข้ามาเกี่ยวข้อง มีรูปเทียนบริการให้ผู้ที่มาศรัทธา แต่ดอกไม้หรือของไหว้อื่นๆ หรือของแก้บน ผู้มากราบไหว้ต้องเตรียมมาเอง	
เป็นขวัญ กำลังใจ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน บ้านบ่อหิน หมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลตะพง และบุคคลทั่วไปทั้งในจังหวัดระยอง และต่างจังหวัดที่มีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของทั้งสองศาล นอกจากนี้ชาวบ้านบางคนยังเชื่อว่ามีสิ่งมหัศจรรย์และอาถรรพ์บนเขา ซึ่งคนมีบุญเท่านั้นจะรับรู้หรือสัมผัสได้ เช่น สามารถมองเห็นวัดและสระบัวบนยอดเขา ได้ยินเสียงดนตรี (ระนาด ซอ และกลอง) ก้องมาจากเขาในช่วงที่การเทศน์ มหาชาติ เป็นต้น	
ชาวบ้านและบุคคลภายนอกที่เคยบนบานกับศาลทั้งสองศาล และสมหวังดังที่ขอ เช่น ขอให้ขายที่ดินได้ราคาดี ขอให้ลูกถือเตอเรือรางวัลใหญ่ ขอให้ได้เปลี่ยนงานทำที่ดีกว่าเดิม เป็นต้น จะกลับมาแก้บน ซื่อของถวายศาล เช่น ข้าว กล้วย และจะบอกกล่าวกับคนในหมู่บ้านและเพื่อนฝูงถึงความศักดิ์สิทธิ์ของศาล และรำลึกกันไปอย่างรวดเร็ว	
ปัจจุบันเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแห่งหนึ่งของจังหวัด ในช่วงเดือนเมษายน-กรกฎาคมนอกจากจะมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวเทศกาลชม-ชิมผลไม้ตามสวนผลไม้ต่าง ๆ หรือพักค้างคืนโฮมสเตย์ นักท่องเที่ยวจำนวนหนึ่งจะเดินทางแวะไปสักการะศาลหลวงเตี้ยและศาลหลวงพ่อโสธร (จำลอง) และหรือขึ้นไปชมน้ำตกเขายายดาซึ่งอยู่ในบริเวณเดียวกัน	

ตารางที่ 14 สรุปผลการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของบ้านบ่อหิน (ต่อ)

ความโดดเด่น	ลักษณะด้อย ข้อเสีย ข้อจำกัด
ข้อเสนอที่ 3 การร้องเพลงแก้บน	
การร้องเพลงแก้บนมีเฉพาะในชุมชนบ้านบ่อหิน หมู่ 14 และบ้านยายตา หมู่ 3	
การร้องเพลงแก้บนเกิดขึ้นจากความเชื่อในความคิดดีสิทธ์ของหลวงเตี้ยหรือเจ้าป่าเจ้าเขายายตาที่ชาวบ้านอัญเชิญให้มาสถิต ณ ศาลหลวงเตี้ยบริเวณเชิงเขายายตา เมื่อชาวบ้านมีความทุกข์ เจ็บป่วย หรือต้องการบनบาน ขอพรจากหลวงเตี้ยจะมาไหว้ศาลหลวงเตี้ยและบนบานขอให้สำเร็จสมความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการ และเมื่อผู้บนบานสมหวังในสิ่งที่ต้องการจะมาแก้บนตามที่ได้สัญญาไว้	
การร้องเพลงแก้บน จะมีการรำประกอบด้วย โดยนางรำจะรำเป็นคู่ ๆ สูงสุด 9 คู่หรือ 18 คน แต่การรำประกอบแล้วแต่ความต้องการของผู้ว่าจ้างหรือที่บนบานกับศาลไว้ อาจใช้นางรำเพียง 3 คู่ หรือ 6 คู่ ก็ได้	ไม่มีการจัดระบบการรำประกอบเพลงแก้บน อาทิ - ไม่มีการกำหนดท่ารำที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน เมื่อมีการรำนางรำแต่ละคนจึงรำตามสไตล์ และท่วงท่าที่ตนเองถนัด - การแต่งกาย ไม่มีเครื่องแต่งกายหรือชุดรำที่เป็นแบบเดียวกัน แล้วแต่ความสะดวกของนางรำ ดังนั้น บางคนจึงใส่กางเกง บางคนใส่ผ้าถุง
ไม่มีการกำหนดค่าจ้างในการร้องเพลงและรำแก้บนแล้วแต่ศรัทธาของผู้ว่าจ้างจะให้ป็นสินน้ำใจแก่ผู้ร้องเพลงแก้บนและนางรำ โดยทั่วไปจะให้นางรำคนละ 50 - 100 บาท ส่วนเครื่องเซ่นไหว้ผู้มาแก้บนเตรียมมาเอง	

ตารางที่ 14 สรุปผลการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของบ้านบ่อหิน (ต่อ)

ความโดดเด่น	ลักษณะด้อย ข้อเสีย ข้อจำกัด
มีภูมิปัญญา และผู้รู้ที่สามารถร้องเพลงแก้มันได้ในชุมชน จำนวน 7 คน	ไม่มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ เนื่องจากภูมิปัญญาที่สามารถร้องเพลงแก้มันก็ใช้วิธีการครูพักลักจำ จากผู้อาวุโสตั้งแต่เด็ก และใช้วิธีการจดจำเนื้อเพลง ยังไม่มีการบันทึกเนื้อเพลงให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา หรือเก็บไว้เป็นลายลักษณ์อักษร
อุปกรณ์ประกอบการร้องเพลงแก้มัน ได้แก่ ชุดกลองและฉิ่ง ฉาบ ซึ่งได้รับบริจาคจากบริษัทไออาร์พีซี จำกัด (มหาชน)	
ข้อเสนอที่ 4 ความรัก ความสามัคคีของคนในชุมชน	
ชาวบ้านบ่อหินมีความรัก ความสามัคคี ผูกพันกันฉันท์พี่น้องมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายาย และคนรุ่นใหม่ได้รับการปลูกฝังให้รักและสามัคคีกัน	
ความรัก ความสามัคคี ความผูกพันมีการถ่ายทอดถึงคนต่างถิ่นที่เข้ามาอาศัยในชุมชน ในฐานะเขย สะใภ้ ญาติ หรือคนที่มาตั้งรกรากใหม่ในชุมชน ทำให้ผู้มาอาศัยรู้สึกปลอดภัย อบอุ่นใจ	
การแสดงออกถึงความรัก ความสามัคคี ผูกพันเห็นได้ชัดในเทศกาล วันสำคัญของหมู่บ้าน ที่ชาวบ้านทุกเพศวัย มาร่วมทำกิจกรรมของชุมชนอย่างพร้อมเพรียง หรือเมื่อมีใครได้รับความเดือนร้อน ประสพภัยทั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน และชาวบ้านจะให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยตามแต่สถานการณ์	ยังมีสมาชิกชุมชนบางคนที่วางเฉย ไม่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน

2.1.2 ผลการสะท้อนผลปฏิบัติการจัดเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

จากการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อสะท้อนผลปฏิบัติการจัดเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน สรุปการสะท้อนผลได้ดังนี้

1) การกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์ เนื่องจากใช้เวลาดำเนินการในขั้นตอนระบุลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชนไปมากกว่า 3 ชั่วโมงเศษ จนกระทั่งเวลา 21.00 น. คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินจึงเห็นควรยุติเวทีประชาคมไว้ก่อน และให้นัดหมายเพื่อดำเนินการต่อในภายหลัง

2) ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ปฏิบัติการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินไม่บรรลุวัตถุประสงค์ คือ ขั้นตอนและกิจกรรมต่าง ๆ ใช้เวลาในการดำเนินการมากกว่าเวลาที่กำหนดในแผน อาทิ ขั้นตอนการทบทวนและสะท้อนผลการวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน กำหนดเวลา 20 นาที ใช้เวลาในการดำเนินการทบทวนจริง 35 นาที ขั้นตอนการระบุลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชน และกำหนดเป็นอัตลักษณ์ชุมชน กำหนดเวลา 2 ชั่วโมง แต่ใช้เวลาจริงกว่า 2 ชั่วโมงเศษและทำได้เพียงการระบุลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชน และวิเคราะห์องค์ประกอบของความโดดเด่น และลักษณะด้อย หรือข้อเสีย

3) ปัญหา อุปสรรคสำคัญที่เกิดขึ้นในกระบวนการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน คือ การเสนอประเด็นลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชน ตลอดจนการแสดงความคิดเห็นอื่น ๆ จะมีเพียงกลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นเพศชายที่เสนอประเด็น และร่วมแสดงความคิดเห็นตลอดการจัดเวทีประชาคม ส่วนผู้ร่วมเวทีประชาคมคนอื่น ๆ โดยเฉพาะที่เป็นเพศหญิงเกือบทั้งหมดไม่มีการแสดงความคิดเห็น หรือข้อเสนอใด ๆ ถึงแม้ผู้วิจัยจะกระตุ้นให้ร่วมแสดงออกก็ตาม

4) สิ่งที่ต้องปรับปรุง แก้ไขหากต้องดำเนินการจัดเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนในครั้งต่อไป คือ ขั้นตอนการทบทวนการดำเนินงาน หรือผลที่ได้จากการดำเนินงานควรกระชับ ตรงประเด็นให้มากที่สุด และควรทบทวนการเชิญบุคคลเข้าร่วมเวทีประชาคมเพื่อให้ได้บุคคลที่สามารถให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ได้

5) สิ่งที่คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนได้เรียนรู้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์จากเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ได้แก่ วิธีการระบุและวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชน การเตรียมความพร้อมของผู้เข้าร่วมเวทีประชาคม โดยการทบทวนการดำเนินงานและผลการดำเนินงานครั้งก่อน ๆ เทคนิคการสร้างความรู้ ความเข้าใจ และความแตกต่างเกี่ยวกับเอกลักษณ์ อัตลักษณ์บุคคล อัตลักษณ์ของชุมชน และสัญลักษณ์ และการสังเกตปฏิบัติการและการควบคุมการจัดเวทีประชาคม

2.2 ผลการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ในการสนทนากลุ่มเพื่อทบทวน และกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (Act-4)

2.2.1 ผลการกำหนดร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

เนื่องจากปฏิบัติการในเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ไม่สามารถสรุปและตัดสินใจกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนได้ จึงมีการสนทนากลุ่มคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ภูมิปัญญาท้องถิ่นและผู้ทรงคุณวุฒิหมู่บ้านอีกครั้ง เพื่อพิจารณา ทบทวน ลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของหมู่บ้านละกำหนดเป็นอัตลักษณ์ชุมชน ผลของการสนทนากลุ่มผู้ร่วมสนทนายืนยันและเห็นชอบอย่างเป็นเอกฉันท์ว่าลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นทั้ง 4 ลักษณะ คือ ป่าชุมชน เขายายดา ศาลหลวงเตี้ยและศาลหลวงพ่อโสธร (จำลอง) ความรัก ความสามัคคีของคนในชุมชน และการร้องเพลงแก้บน เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านบ่อหิน โดยระบุว่าป่าชุมชนเขายายดาเป็นอัตลักษณ์เด่นที่สุดของหมู่บ้าน

นอกจากนี้ ผู้ร่วมสนทนากลุ่มยังได้ระดม ประมวลความคิดเห็น และร่วมกันเขียนข้อความ (ร่าง) อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินได้ ซึ่งข้อความจะปรากฏลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นยกเว้นเรื่อง การร้องเพลงแก้บน ซึ่งผู้ร่วมสนทนากลุ่มเห็นว่าไม่ปรากฏในข้อความก็ได้ เนื่องจากเป็นองค์ประกอบหนึ่งของศาลหลวงเตี้ยอยู่แล้ว ข้อความ (ร่าง) อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินมีดังนี้

“ชุมชนวิถีเกษตรสร้างชาติ พลิกฟื้น พื้พิทักษ์และอนุรักษ์ป่าชุมชนด้วยความเชื่อและศรัทธาต่อหลวงเตี้ย ผู้คนเกาะเกี่ยว ผูกพันกันด้วยศรัทธาเจ้าป่าเจ้าเขา และสายใยแห่งความรัก และสามัคคีที่มีต่อกัน”

2.2.2 ผลการกำหนดกิจกรรมเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

ในการสนทนากลุ่ม เนื่องจากการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนดำเนินการเสร็จอย่างรวดเร็ว ผู้ร่วมสนทนาจึงใช้เวลาหารือเกี่ยวกับกิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ซึ่งผู้ร่วมสนทนากลุ่มทุกคนเห็นด้วยว่าในเบื้องต้นนี้ กิจกรรมการเสริมสร้างร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินควรเน้นกิจกรรมเพื่อสร้างการรับรู้และความตระหนักในอัตลักษณ์ชุมชนให้กับคนในชุมชนก่อน ดังที่นายอำนาจ อ่างศิลา ภูมิปัญญาท้องถิ่น กล่าวถึงเป้าหมายของกิจกรรมเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินว่า *“กิจกรรมที่เราจะทำ เบื้องต้นนี้อาเป็นว่าเน้นให้คนบ่อหินได้รู้ว่าอัตลักษณ์บ้านเราคืออะไร มีที่มาที่ไปยังไง อัตลักษณ์ทั้ง 4 อย่างนี้ คือหัวใจ 4 ห้องของบ่อหิน แต่ละห้องสำคัญยิ่งไ้กับบ้านเราก็พอ ยังไม่ต้องคิดไกลไปเรื่องอื่น”* นอกจากนี้ นายอำนาจ อ่างศิลา ยังให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกิจกรรมเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนว่า *“กิจกรรมที่จะทำ ผมอยากให้นันถาวรนะ*

อะไรก็ได้ง่าย ๆ แต่ติดตาติดใจคน รู้ว่านี่ของดีของเรา อัตลักษณ์บ้านเรา เอาที่เข้าใจง่าย ๆ เด็กก็เข้าใจ ผู้ใหญ่ก็รู้ ไม่ใช่จัดงาน จัดประชุมอบรมแล้วก็จบ มันไม่ได้อะไรเสียเวลา เสียเงิน”

(การสนทนากลุ่ม วันที่ 30 สิงหาคม 2558) ซึ่งผู้ร่วมสนทนากลุ่มได้ร่วมระดมความคิดเห็น วิเคราะห์ เสนอ และกำหนดกิจกรรมเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินได้ จำนวน 7 กิจกรรม ได้แก่

- 1) การจัดทำตราสัญลักษณ์ (Logo) หมู่บ้านบ่อหิน
- 2) การแต่งกลอน และเพลงประจำหมู่บ้าน
- 3) การจัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์หมู่บ้าน
- 4) การจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ (Cutout) ข้อความอัตลักษณ์ชุมชน
- 5) การจัดทำเฟซบุ๊ก (Facebook) หมู่บ้านบ่อหิน
- 6) การจัดทำที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านบ่อหิน
- 7) การจัดงานชุมนุม 3 รุ่น 3 วัย สานสายใจเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน

2.2.3 ผลการสะท้อนผลการสนทนากลุ่มเพื่อทบทวนและกำหนดอัตลักษณ์

ชุมชนบ้านบ่อหิน

จากการอภิปราย สรุปการสะท้อนผลได้ ดังนี้

1) ปัจจัยที่ทำให้การสนทนากลุ่มบรรลุวัตถุประสงค์ ได้แก่ การสนทนากลุ่มครั้งนี้เป็นการสนทนากับกลุ่มคนจำนวนไม่มาก และบุคคลเหล่านี้ล้วนเป็นผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ตามกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนมาตั้งแต่ต้น เป็นผู้ที่มีความเข้าใจในวัตถุประสงค์ และเป้าหมายความสำเร็จของการดำเนินงาน และจากกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผ่าน ๆ มา บุคคลเหล่านี้เป็นผู้ให้ข้อมูล ผู้เสนอความคิดเห็น และให้ข้อเสนอแนะมาโดยตลอด ดังนั้น การอภิปราย การพิจารณาข้อเสนอและการตัดสินใจต่าง ๆ จึงไม่ซับซ้อน สามารถทำได้อย่างรวดเร็ว และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

2) ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นในกระบวนการสนทนากลุ่ม ได้แก่ ผู้ร่วมสนทนากลุ่มบางคนมาช้า ทำให้ต้องรอ และเมื่อเริ่มสนทนาไปแล้ว มีคนเข้าร่วมเพิ่มเติม จำเป็นต้องมีการทบทวน ย้อนกลับไปประเด็นสนทนาที่ผ่านมาแล้วอีกเพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน

3) สิ่งที่ควรปรับปรุง แก้ไขให้ดีขึ้น หากต้องดำเนินการสนทนากลุ่มในครั้งต่อไป ได้แก่ จัดหมายเชิญเข้าร่วมกิจกรรม หรือการนัดหมายด้วยวิธีอื่น ๆ ต้องกำชับให้ผู้ได้รับเชิญตรงต่อเวลา เพราะการมาสายส่งผลกระทบต่อกลุ่มเป้าหมายคนอื่น ๆ ที่ต่างมีภารกิจ และภาระงานต่อครอบครัว

4) สิ่งที่ได้เรียนรู้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์จากการสนทนากลุ่ม ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มระบุตรงกันว่า ได้เรียนรู้ว่าทุนของชุมชนมีความสำคัญต่อชุมชนมาก ทำให้มองเห็นสภาพชุมชนว่าเป็นอย่างไร ทุนของชุมชนยังทำให้มองเห็นอัตลักษณ์ของชุมชนได้ชัดเจน

2.3 ผลการรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (Act-5)

ผลที่ได้จากเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน คือ คนในชุมชนบ้านบ่อหินมีการรับรู้ และมีความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน และกิจกรรมเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน และจากการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อสะท้อนผลปฏิบัติการรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน สรุปการสะท้อนผลได้ดังนี้

1) การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินบรรลุวัตถุประสงค์ คือ ผู้เข้าร่วมเวทีรับฟังความคิดเห็นรับรู้ และเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน โดยไม่มีข้อโต้แย้งหรือข้อสงสัยใด ๆ และรับรู้ว่าคุณชุมชน โดยคณะกรรมการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินจะดำเนินกิจกรรมอะไรบ้าง เพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนต่อไป

2) ปัจจัยที่ทำให้ปฏิบัติการรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินบรรลุวัตถุประสงค์ ได้แก่ มีการทบทวนกระบวนการ ขั้นตอนการดำเนินการตั้งแต่ต้น ผู้เข้าร่วมเวทีรับฟังความคิดเห็นส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมตามกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน โดยเฉพาะการเข้าร่วมเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคม และเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ทำให้สามารถความเข้าใจที่มา และการได้มาของอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินเป็นอย่างดี ถึงแม้จะไม่ได้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเพื่อทบทวนและกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินก็ตาม

3) ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นในกระบวนการรับฟังความคิดเห็น เรื่อง อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ได้แก่ วิทยากรกระบวนการกังวลว่าเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินจะใช้เวลาาน และเกินเวลา 12.00 น. ที่ได้ตกลงกับคณะทำงานและชาวบ้านไว้ จึงทำให้พูดเร็ว และรวบรัดเนื้อหา โดยเฉพาะกิจกรรมการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินที่ไม่ได้พูดถึงรายละเอียดของแต่ละกิจกรรม ซึ่งหากสามารถแจ้งรายละเอียดให้ชาวบ้านได้รับรู้ จะเป็นการสร้างแรงจูงใจให้มาร่วมกิจกรรมที่จะจัดได้

4) สิ่งที่ควรปรับปรุง แก้ไขให้ดีขึ้น หากต้องดำเนินการรับฟังความคิดเห็นในครั้งต่อไป ได้แก่ วิทยากรกระบวนการควรชี้แจงรายละเอียดให้ครบถ้วน เมื่อใกล้จะหมดเวลาก็สามารถแจ้งและขออนุญาตต่อเวลากับผู้เข้าร่วมเวทีได้ แต่ไม่ควรเกิน 15-20 นาที

5) สิ่งที่ได้เรียนรู้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์จากเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ได้แก่ การเตรียมความพร้อมของคณะทำงาน ๆ เป็นสิ่งจำเป็นมาก การมี

เวลาเตรียมตัวน้อย และไม่สามารถจัดทำเอกสารประกอบการชี้แจงได้ละเอียด เป็นความยากที่จะสร้างความรู้ ความเข้าใจให้กับผู้เข้าร่วมกิจกรรม และการที่วิทยากรกระบวนการใช้วิธีการพูด เล่าให้ฟังอย่างเดียว ผู้ฟังอาจฟังและจำรายละเอียดได้ไม่ครบถ้วน

2.4 ผลการจัดกิจกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (Act-6)

2.4.1 ผลการจัดกิจกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

กิจกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินทั้ง 7 กิจกรรมที่ชุมชนร่วมกันกำหนดและดำเนินการนั้น แต่ละกิจกรรมมอบหมายให้มีผู้รับผิดชอบหลัก และมีการประชุม การปรึกษาหารือเพื่อขอความคิดเห็นและตัดสินใจร่วมกันทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการหลายครั้ง รายละเอียดผลการจัดกิจกรรมดังนี้

1) การจัดทำตราสัญลักษณ์ (Logo) หมู่บ้านบ่อหิน ที่มีองค์ประกอบและสื่อความหมายอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน อันได้แก่ ป่าชุมชนเขายายดา ศาลหลวงเตี้ยและศาลหลวงพ่อโสธร (จำลอง) และความรัก ความสามัคคีของคนในชุมชน (ตัวอย่างตราสัญลักษณ์บ้านบ่อหิน ปรากฏในภาคผนวก จ)

2) การแต่งกลอน และเพลงประจำหมู่บ้าน โดยการประสานงานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านวรรณกรรม ซึ่งอยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียงเป็นผู้ประพันธ์บทกลอน เนื้อหาบทกลอนสะท้อนสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนและอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน บทกลอนที่แต่งมีชื่อกลอนว่า “บ้านบ่อหิน ถิ่นยายดา” มีลักษณะเป็นกลอนแปด จำนวนทั้งหมด 6 บท ส่วนการทำเพลงประจำหมู่บ้านบ่อหิน โดยการแต่งทำนอง และแปลงเนื้อหาบทกลอน “บ้านบ่อหิน ถิ่นยายดา” ให้เป็นบทเพลงนั้น เนื่องจากค่าใช้จ่ายในการจัดจ้างแต่งทำนองเพลง อัดเสียงในห้องอัดเสียงมีราคาสูงมาก ชุมชนเห็นว่าควรประสานและขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญ เช่น ครูสอนดนตรีของโรงเรียน หรือนักดนตรีในชุมชน หรือชุมชนใกล้เคียงดีกว่า ดังนั้น เพลงประจำหมู่บ้านบ่อหินจึงอยู่ในระหว่างการหาผู้จัดทำเพลง (ตัวอย่างกลอนประจำหมู่บ้านบ่อหิน ปรากฏในภาคผนวก จ)

3) การจัดทำแผ่นพับประชาสัมพันธ์หมู่บ้าน ที่มีตราสัญลักษณ์บ้านบ่อหิน และข้อความแสดงอัตลักษณ์ หรือบทกลอนประจำหมู่บ้านเผยแพร่ในแผ่นพับด้วย

4) การจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ (Cutout) ข้อความอัตลักษณ์ชุมชน โดยเป็นป้ายที่ทำจากแผ่นเหล็กสีน้ำเงิน-ขาว ขนาดความกว้าง 1 เมตร ความยาว 2 เมตร และทำการเทปูน

ติดตั้งแบบถาวรที่ซุ้มประตูทางเข้าหมู่บ้านที่ผู้สัญจรไปมาสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน โดยคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนได้เห็นชอบร่วมกันปรับข้อความให้เหมาะสม สละสลวยขึ้น ดังนี้

*ชุมชนลูกหลานหลวงเตี้ย พื้นฟู พืทักษ์ อนุรักษ์ผืนป่าและสิ่งแวดล้อมชุมชนให้เป็น
“พื้นที่ปอดจังหวัดระยอง” ดินแดนเกษตรกรรมสร้างชาติที่ผู้คนเกาะเกี่ยว ผูกพันกัน
ด้วยสายใยแห่งศรัทธา และความรัก ความสามัคคีที่มีต่อกัน*

5) การจัดทำเฟสบุ๊ก (Facebook) หมู่บ้านบ่อหิน โดยใช้ชื่อเฟสบุ๊กว่า “บ้านบ่อหิน ถิ่นเขายายดา” หน้าเฟสบุ๊กมีตราสัญลักษณ์บ้านบ่อหินเป็นภาพประจำตัว และเนื้อหาการนำเสนอเน้นกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

6) การจัดทำที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านบ่อหิน โดยการพิจารณาครั้งแรกกำหนดให้มีการจัดมุมอ่านหนังสือที่เน้นหนังสือธรรมะ และหนังสือเกี่ยวกับป่าไม้และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบริเวณศาลาศาลหลวงเตี้ย เขิงเขายายดา แต่ต่อมาได้เปลี่ยนสถานที่ในอาคารเอนกประสงค์บ้านบ่อหิน ซึ่งอยู่ใจกลางหมู่บ้านและเป็นสถานที่หลักในการจัดกิจกรรมของหมู่บ้าน

7) การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ดำเนินการ 2 ครั้ง ดังนี้

7.1) การจัดงาน Mini 3 รุ่น 3 วัย เรียนรู้ป่าชุมชน ในวันอาทิตย์ที่ 11 ตุลาคม 2558 ณ ศาลาศาลหลวงเตี้ยบ้านบ่อหิน และบริเวณป่าชุมชนบ้านบ่อหิน เวลา 09.00–12.00 น. มีเด็ก เยาวชนและผู้ปกครองของเด็กเข้าร่วมกิจกรรม รวมจำนวน 48 คน กิจกรรมการเรียนรู้ประกอบด้วย นันทนาการ การให้ความรู้เรื่อง อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน สภาพป่าเขายายดาในอดีตและปัจจุบัน พรรณไม้ พืชสมุนไพรและสัตว์ป่าที่มีบนเขายายดา และการจัดทำฝายทดน้ำและประโยชน์ของฝาย

7.2) การจัดกิจกรรมเรียนรู้ป่าชุมชนและสวนสมุนไพรเขายายดา ในวันอังคารที่ 1 ธันวาคม 2558 ณ ศาลาศาลหลวงเตี้ยบ้านบ่อหิน และบริเวณสวนสมุนไพรเขายายดา โดยเป็นกิจกรรมความร่วมมือร่วมกันของชุมชนบ้านบ่อหิน โรงเรียนวัดยายดา และบริษัทปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) ระยอง มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมรวมจำนวน 92 คน กิจกรรมการเรียนรู้ประกอบด้วย นันทนาการ การให้ความรู้เรื่อง อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน น้ำและป่าไม้ (วิทยากรจากภายนอกโดยบริษัทปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) เป็นผู้เชิญ) และการแบ่งกลุ่มย่อยเพื่อเรียนรู้สมุนไพรเขายายดา

2.4.2 ผลการสะท้อนผลการจัดกิจกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

จากการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อสะท้อนผลการจัดกิจกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน สรุปการสะท้อนผลได้ดังนี้

1) กิจกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินบรรลุวัตถุประสงค์ในทุกกิจกรรม แต่การดำเนินงานบางกิจกรรมยังไม่แล้วเสร็จสมบูรณ์ ได้แก่ การจัดทำเพลงประจำหมู่บ้าน การจัดทำหนังสือประจำหมู่บ้าน

2) ปัจจัยที่ทำให้กิจกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินบรรลุวัตถุประสงค์ ประกอบด้วย การประสานงานอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่องของผู้เกี่ยวข้อง โดยการใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารกันทั้งทางโทรศัพท์ และไลน์ แอปพลิเคชั่น การประชุมหรือรายงานความก้าวหน้าทำให้การทำงานเป็นไปตามแผนที่วางไว้ นอกจากนี้ การมอบความไว้วางใจให้ผู้รับผิดชอบกิจกรรมว่าจะรับผิดชอบและเลือกสิ่งที่ดีที่สุดให้กับชุมชน

3) ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นในการจัดกิจกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ประกอบด้วย กิจกรรมหลายกิจกรรมต้องใช้งบประมาณจัดจ้างทำ เมื่อไม่ได้รับสนับสนุนงบประมาณ จึงจำเป็นต้องขอรับการสนับสนุนจากองค์กรใหม่ ทำให้เสียเวลารอฟังผลการพิจารณา และบางกิจกรรมไม่ได้รับการสนับสนุนก็ต้องปรับแผนการจัดกิจกรรมใหม่

4) สิ่งที่คุณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินระบุว่าได้เรียนรู้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์จากกิจกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ประกอบด้วย การจัดทำโครงการความร่วมมือเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากภาคเอกชน การกำหนดกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน ความรู้เพิ่มเติมจากผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการปลูกสมุนไพร การจัดทำฝ่ายชลประทานแบบต่าง ๆ และการบำรุงรักษาป่าไม้และแหล่งต้นน้ำ

2.5 ผลการสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (Act-7)

2.5.1 ผลการสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

เป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ได้มาจากการจัดเวทีประชาคมเพื่อสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน โดยผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมมีส่วนร่วมกำหนดสภาพที่คาดหวังจะให้ชุมชนเป็นในอนาคต ระบุความต้องการในอนาคต และคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินได้นำข้อมูลความต้องการมากำหนดกิจกรรมและโครงการที่จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้มีสภาพที่คาดหวังในอนาคต สรุปได้ดังนี้

1) สภาพชุมชนที่คาดหวังให้เป็นในอนาคต คือ ประชาชนมีความมั่นคงในอาชีพ ชุมชนที่มีความสมบูรณ์ทางธรรมชาติ มีป่าชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งต้นไม้และสัตว์ป่า เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ มีสถานที่ออกกำลังกายประจำหมู่บ้าน หมู่บ้านสะอาด ปลอดภัย คนในชุมชนมีจิตใจดี ยึดมั่นในหลักธรรม มีความรักใคร่ สามัคคีกัน และดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2) กิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนไปสู่สภาพที่คาดหวังให้เป็นในอนาคต แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กิจกรรมที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้เลยและไม่จำเป็นต้องใช้งบประมาณ ดำเนินการ และหรือได้รับการสนับสนุนงบประมาณ และวัสดุ อุปกรณ์จากหน่วยงาน และภาคเอกชน เป็นประจำอยู่แล้ว 2) โครงการตามแผนระยะสั้น (1 ปี) และ 3) โครงการตามแผนระยะกลาง (3-5 ปี) ซึ่งจำเป็นต้องใช้งบประมาณทั้งจากราชการและภาคเอกชน รายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 15 เป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

งาน/กิจกรรม/โครงการ	สอดคล้องกับอัตลักษณ์	วัตถุประสงค์	ขั้นตอนและวิธีการ	เป้าหมายหรือกลุ่มเป้าหมาย
กิจกรรมที่สามารถดำเนินการได้ทันที				
1. กิจกรรมปฏิบัติธรรมวันพระ	ด้านสังคม	เพื่อพัฒนาจิตใจและส่งเสริมความรักความสามัคคีของคนในชุมชน	1. ประชาสัมพันธ์ เชิญชวนชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรม 2. จัดกิจกรรมสวดมนต์ ทำสมาธิทุกวันพระ และวันสำคัญทางศาสนา	ประชาชนในชุมชนหรือประชาชนทั่วไป
2. กิจกรรมชาเลี้ยงเก็บขยะ	ด้านทรัพยากรธรรมชาติ	เพื่อให้หมู่บ้านสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ	1. จัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครเก็บขยะหมู่บ้าน โดยเน้นเด็กและเยาวชน 2. จัดกิจกรรมขับรถชาเลี้ยงเก็บขยะตามเส้นทางคมนาคมของหมู่บ้าน	1. กิจกรรมเก็บขยะทุกสัปดาห์ 2. อาสาสมัครจำนวน 1 กลุ่ม
3. กิจกรรมปลูกต้นไม้ พรรณไม้หายาก และพืชสมุนไพร	ด้านทรัพยากรธรรมชาติ	เพื่ออนุรักษ์ ขยายพรรณไม้หายาก พืชสมุนไพร และเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของป่าชุมชน เขายายดา	1. จัดหาพรรณไม้หายาก พืชสมุนไพร 2. จัดกิจกรรมปลูกป่าในวันสำคัญ เช่น วันแม่ 12 สิงหาคม วันพ่อ 5 ธันวาคม เป็นต้น	จัดกิจกรรมปลูกป่าอย่างน้อย 2 ครั้ง/ปี
โครงการตามแผนพัฒนาระยะสั้น (1 ปี)				
4. โครงการปลูกต้นไม้ ดอกไม้ตลอดสองข้างทางหมู่บ้าน	ด้านทรัพยากรธรรมชาติ	เพื่อสร้างภูมิทัศน์หมู่บ้านให้สวยงาม และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ	1. รับผิดชอบ/จัดซื้อพันธุ์ไม้ และพันธุ์ไม้ดอก ไม้ประดับ 2. จัดกิจกรรมปลูกต้นไม้ และดอกไม้ตลอดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงเกษตรและธรรมชาติ	อย่างน้อย 1 เส้นทาง (จากปากทางเข้าหมู่บ้านถึงบริเวณศาลหลวงเตี้ย)

ตารางที่ 15 เป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนตารางนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

งาน/กิจกรรม /โครงการ	สอดคล้อง กับอัตลักษณ์	วัตถุประสงค์	ขั้นตอนและวิธีการ	เป้าหมายหรือ กลุ่มเป้าหมาย
5. โครงการ พัฒนา เส้นทาง ท่องเที่ยว เชิงเกษตร และ ธรรมชาติ	ด้าน ทรัพยากร ธรรมชาติ	เพื่อพัฒนาเส้นทาง คมนาคมในหมู่บ้าน และบริเวณโดยรอบ เชิงเขาขยายตาให้เป็น เส้นทางท่องเที่ยวเชิง เกษตรและธรรมชาติ	1. กำหนดเส้นทางในหมู่บ้าน ที่สะอาด ภูมิทัศน์สวยงาม และมีความปลอดภัย 2. จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ และป้ายบอกทาง 3. ส่งเสริมคนในชุมชนและ ชุมชนใกล้เคียงวิ่งออกกำลังกาย หรือปั่นจักรยานตาม เส้นทางที่พัฒนา	อย่างน้อย 1 เส้นทาง
6. โครงการ พัฒนาแหล่ง เรียนรู้ ธรรมชาติ	ด้าน ทรัพยากร ธรรมชาติ	เพื่อพัฒนาป่าชุมชน ขยายตา จุดสำคัญ และบริเวณโดยรอบ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ธรรมชาติ	1. กำหนดจุดสำคัญที่จะ ส่งเสริมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ เช่น บริเวณสวนสมุนไพร บริเวณฝายชะลอน้ำ 2. พัฒนาจุด หรือบริเวณ เรียนรู้ เช่น ติดตั้งป้ายบอก ทาง ป้ายอธิบายข้อมูล พัฒนาบริเวณให้สะอาด สวยงาม 3. พัฒนาวิทยากร ผู้ให้ข้อมูล ประจำจุดเรียนรู้ ผสมผสาน กันทั้งวัยผู้ใหญ่และเยาวชน 4. ประชาสัมพันธ์โครงการ	อย่างน้อย 1 แหล่งเรียนรู้

ตารางที่ 15 เป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

งาน/กิจกรรม /โครงการ	สอดคล้อง กับอัตลักษณ์	วัตถุประสงค์	ขั้นตอนและวิธีการ	เป้าหมายหรือ กลุ่มเป้าหมาย
โครงการตามแผนพัฒนาระยะกลาง (3-5 ปี)				
7. โครงการ ก่อสร้างสถาน ปฏิบัติ ธรรม	ด้านสังคม และด้าน วัฒนธรรม	เพื่อให้มีสถานที่ให้ คนในชุมชนมาร่วม ปฏิบัติธรรม	1. ออกแบบอาคาร 2. ระดมทุน จัดหา งบประมาณการก่อสร้าง และ ติดตั้งสาธารณูปโภคพื้นฐาน	อาคารถาวร จำนวน 1 อาคาร (บริเวณ ใกล้ศาลหลวง เตี้ย และศาล หลวงพ่อโสธร (จำลอง)
8. โครงการ สร้าง สวนหย่อม และสนาม กีฬาหมู่บ้าน	ด้านสังคม และด้าน ทรัพยากร ธรรมชาติ	เพื่อส่งเสริมการ ออกกำลังกายและ รักษาสุขภาพของ คนในชุมชน และ ส่งเสริม การท่องเที่ยวเชิง ธรรมชาติของ หมู่บ้าน	1. ออกแบบสวนหย่อมและ สนามกีฬาหมู่บ้าน 2. จัดหางบประมาณการ ก่อสร้าง และติดตั้งอุปกรณ์ เครื่องกีฬาต่าง ๆ	1 แห่ง (บริเวณเชิง เขาขยายตา)

จากตาราง กิจกรรม และโครงการที่เป็นเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน มีทั้งหมด 8 กิจกรรม/โครงการ แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กิจกรรมที่สามารถดำเนินการได้ทันที โดยเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติและด้านสังคม 2) โครงการตามแผนระยะสั้น (1 ปี) โดยเป็นโครงการที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติทั้งหมด และ 3) โครงการตามแผนระยะกลาง (3-5 ปี) โดยเป็นโครงการที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ชุมชนทั้งด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และด้านทรัพยากรธรรมชาติ

2.5.2 ผลการสะท้อนผลปฏิบัติการจัดเวทีประชาคมสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

จากการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อสะท้อนผลปฏิบัติการจัดเวทีประชาคมสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน สรุปการสะท้อนผลได้ดังนี้

1) การสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินไม่บรรลุวัตถุประสงค์ทั้งหมด ผลที่ได้จากรับจากกระบวนการ AIC ในเวทีประชาคมได้เพียงภาพอนาคตของชุมชนบ้านบ่อหินที่คนในชุมชนคาดหวัง และความต้องการที่สอดคล้องกับภาพอนาคตที่ต้องการให้ชุมชนเป็นส่วนการกำหนดงาน/กิจกรรม/โครงการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน และกิจกรรมอื่นๆ ที่ต่อเนื่องไม่สามารถดำเนินการต่อเนื่องได้ การดำเนินการที่เหลือ คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนและผู้วิจัยจึงนำข้อมูลความต้องการมาจัดทำเป็น(ร่าง) แผนพัฒนาชุมชนบ้านบ่อหินจากอัตลักษณ์ชุมชนในภายหลัง

2) ปัจจัยที่ทำให้การวิเคราะห์ กำหนดกิจกรรมที่จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนในอนาคต การคัดเลือกและจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรมที่จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนในอนาคต การกำหนดผู้รับผิดชอบกิจกรรม และการจัดทำโครงร่างแผนพัฒนาชุมชนบ้านบ่อหินที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ชุมชนไม่บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ เพราะกลุ่มผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมส่วนใหญ่ที่ไม่ใช่ผู้นำชุมชน ไม่เคยกำหนดงาน กิจกรรม หรือโครงการมาก่อน เคยเป็นแต่ผู้สะท้อนปัญหาและความต้องการของตนเอง ประกอบกับในช่วงท้ายของเวทีประชาคม ผู้นำชุมชนบางคนติดภารกิจงานเลี้ยงปีใหม่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้ขาดความเชื่อมโยงกันระหว่างผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนชุมชนและผู้เข้าร่วมเวทีประชาคม นอกจากนี้ผู้วิจัยและผู้อำนวยความสะดวกยังไม่มีความสามารถพอที่จะกระตุ้น ปรับกิจกรรมให้ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมสามารถแปลงความคาดหวัง ความต้องการไปสู่การกำหนดงาน กิจกรรม และโครงการพัฒนาชุมชนได้

3) ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นในกระบวนการสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ได้แก่ เวลาในการจัดเวทีประชาคมน้อยเกินไปเมื่อเทียบกับกิจกรรมการเรียนรู้ที่วางแผนไว้ และแสงสว่างของสถานที่จัดเวทีประชาคมไม่เพียงพอ ทำให้การทำกิจกรรมกลุ่มย่อยไม่ราบรื่น ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมบางคนต้องปลีกตัวจากกลุ่มไปเขียนงานของตนเองในที่มีแสงสว่างเพียงพอ

4) สิ่งที่ควรปรับปรุง แก้ไขให้ดีขึ้น ได้แก่ การเชิญกลุ่มเป้าหมายผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมไม่จำเป็นต้องมีจำนวนมาก แต่ต้องเป็นผู้ที่สามารถสะท้อนความต้องการของตนเอง ของชุมชน และสามารถแปลงความต้องการมาเป็นงาน กิจกรรม หรือโครงการพัฒนาต่าง ๆ ได้ ควรเชิญผู้เชี่ยวชาญภายนอกด้านการจัดทำแผนชุมชนมาเป็นวิทยากรให้ความรู้ และเวลาในการจัดเวทีประชาคมสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนควรใช้เวลาอย่างน้อย 6 ชั่วโมง

5) สิ่งที่คุณทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนได้เรียนรู้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์จากเวทีประชาคมสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ได้แก่ เทคนิคการเรียนรู้ชุมชนในอดีต ปัจจุบัน เทคนิคการสร้างภาพอนาคตของชุมชนเพื่อหาความต้องการที่แท้จริงของคนในชุมชน

2.6 ผลการทบทวน ตรวจสอบผล และประเมินผล สะท้อนผลกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน (Ref-1)

จากการสนทนากลุ่มเพื่อทบทวน ตรวจสอบผล และประเมินผล สะท้อนผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน สรุปได้ตามประเด็นการสนทนา ดังนี้

1) ผลของปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ คือ ชุมชนบ้านบ่อหินมีอัตลักษณ์ชุมชน โดยชาวบ้านบ่อหินรับรู้ และยอมรับในอัตลักษณ์นั้น รวมทั้งมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินกำหนดมาจากลักษณะอันโดดเด่นของชุมชน และผ่านการรับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชน และมีการปรับแต่งจากร่างเดิมในขั้นตอนการจัดกิจกรรมเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน จนสุดท้ายเป็นอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินที่สมาชิกของชุมชนยอมรับ

2) แนวคิดสำคัญของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ประกอบด้วย

(1) คนในชุมชนต้องค้นหา เรียนรู้ และเข้าใจทุนของชุมชน และศักยภาพของชุมชนตนเองให้ถ่องแท้ ดังที่ นายนิมิต สุกุลพงษ์ ผู้ใหญ่บ้านกล่าวว่า “ตอนแรกผมยังไม่เข้าใจว่าอาจารย์จะวิเคราะห์ทุนชุมชนทำไม มันมาเกี่ยวอะไรกับอัตลักษณ์ ผมสงสัยนะ แต่พอถึงวันจัดเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุน ผมถึงเข้าใจว่าข้อมูลทุนสำคัญยังไง สำหรับผมในฐานะผู้นำชุมชนมันมีประโยชน์มาก ผมว่าผมรู้จักบ่อหินดีแล้วนะ แต่พอศึกษาทุนชุมชนก็ยิ่งทำให้รู้มากขึ้น แล้วผมสังเกตวันที่จัดเวทีวิเคราะห์ทุน คนที่มาร่วมเข้ามีความสุขนะ เขาอยากพูด อยากให้ข้อมูล อยากรู้ว่าข้อนี้จะได้คะแนนเท่าไร เขาบอกผมว่าเขาได้รู้จักบ่อหินดีขึ้น หรือที่เราอ่านที่เขาเขียนในต้นไม้แห่งการเรียนรู้ส่วนใหญ่เขียนว่าได้รู้จักบ้านตัวเองมากขึ้น” (การสนทนากลุ่ม วันที่ 10 มกราคม 2559)

(2) คนในชุมชนต้องมีส่วนร่วม เป็นการเรียนรู้ร่วมกัน เรียนในสิ่งเดียวกันและเข้าใจได้ตรงกัน ซึ่งสอดคล้องกับที่นายอำนาจ อ่างศิลา ภูมิปัญญาท้องถิ่น กล่าวว่า “เรื่องที่อาจารย์มาทำกับบ่อหิน มาช่วยสร้างอัตลักษณ์ชุมชนนี่นะ พูดไปมันก็ยากอยู่นะ ไปเล่าให้ใครฟัง อธิบายโดยที่คนนั้นไม่ได้ลงมือทำตามแบบที่บ่อหินทำ ไม่มีทางสำเร็จ คนบ่อหินต้องมาทำด้วยกัน ร่วมด้วยช่วยกัน มาเรียนพร้อม ๆ กัน มาแล้วรู้เรื่องเหมือนกัน แล้วสังเกตใหม่ว่าคนที่มาร่วมงานทุกครั้งจะเข้าใจเร็วกว่า

คนมาๆ ขาด ๆ เมื่อครั้งที่เอาเด็กเอาเยาวชนมาช่วยคิดด้วย ผมว่าดีมากนะ เด็กเขามีความคิดดี ๆ ควรฟังเขาเพราะเขาจะอยู่อีกนาน” (การสนทนากลุ่ม วันที่ 10 มกราคม 2559)

(3) การเรียนรู้ตามกระบวนการเรียนรู้ต้องเป็นขั้นเป็นตอนอย่างต่อเนื่อง หากยังไม่รู้ไม่เข้าใจต้องเรียนรู้ซ้ำ ๆ จนเข้าใจ จึงจะไปเรียนรู้ขั้นตอนอื่นได้

(4) การตัดสินใจต่าง ๆ เกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชนต้องยึดหลักการประชาธิปไตย ใช้เสียงข้างมากตัดสินใจ

(5) เนื้อหาการเรียนรู้ไม่ไกลตัวเกินไป เรียนรู้จากตัวอย่าง หรือประสบการณ์ที่ไม่แตกต่างกับบริบทของชุมชน ดังที่นายสอาด วงษ์เสียม ผู้ทรงคุณวุฒิหมู่บ้าน กล่าวย้อนหลังถึงกิจกรรมช่วงต้น ๆ ที่ผู้วิจัยดำเนินการ “ตอนแรก ๆ ที่อาจารย์อธิบายเรื่องอัตลักษณ์ ฉายวิดีโอตัวอย่างชุมชนให้ดู เล่าเมืองอะไรที่อาจารย์ไปต่างประเทศมา ผมบอกตรงๆ ว่าไม่เข้าใจ กลับไปบ้านนั่งคิดก็ยังไม่เข้าใจว่าเขาสร้างอัตลักษณ์ได้ยังไง แต่พอได้คุยเรื่องตลาดน้ำเกาะกลอย คุยเรื่องชุมชนวัดสมานรัตนาราม ที่บางคล้า ผมเข้าใจทันทีได้ว่าอัตลักษณ์คืออะไร เกิดได้ยังไง” (การสนทนากลุ่ม วันที่ 10 มกราคม 2559)

3) วัตถุประสงค์ของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน คือ เพื่อให้คนในชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ ขั้นตอน วิธีการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนและแนวทางการดำรงอัตลักษณ์ชุมชน

4) กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินมีความสลับซับซ้อนสูง และมีระดับความยากสำหรับชาวบ้านที่จะเรียนรู้หรือดำเนินการได้ด้วยตนเอง ต้องอาศัยนักพัฒนามาช่วยดำเนินการ และขั้นตอนต่าง ๆ ต้องเป็นไปตามขั้นตอน ไม่เร่งรีบ

5) ขั้นตอน กิจกรรมการเรียนรู้ในกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินที่มีความสำคัญมาก และจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องดำเนินการ ได้แก่ ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล รวมทั้งการประมวลผลข้อมูล เพื่อนำไปวิเคราะห์ทุนของชุมชน ขั้นตอนการวิเคราะห์ทุนทางสังคม และขั้นตอนการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งนายประสาธ อ่างศิลา สมาชิก อบต. และประธานกองทุนหมู่บ้านบ่อหิน ได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นนี้ว่า “หัวใจสำคัญของการสร้างอัตลักษณ์หมู่บ้าน สำหรับผมมี 3 ส่วนครับ หนึ่งคือ เก็บข้อมูลชุมชน ที่ผ่านมาระยะนี้เราไม่เข้มงวด พอครั้งนี้เราเก็บจริงจัง ผลที่ออกมามันก็ดี ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์กับหมู่บ้านมาก ไม่เฉพาะเรื่องอัตลักษณ์เท่านั้น เขาไปใช้วางแผนได้ทุกอย่าง อย่างที่สองคือ การวิเคราะห์ทุน ผมว่ามันดีนะ วิธีการดีมากมันน่าเชื่อถือ และขั้นการเลือกจุดเด่นของหมู่บ้าน เลือกอัตลักษณ์หมู่บ้านก็ยิ่งสำคัญ ตอนนี้อย่างไรก็ตาม ๆ เอาที่บ้านเรามีจริง ๆ มาพูดกัน .....”

(การสนทนากลุ่ม วันที่ 10 มกราคม 2559)

ส่วนขั้นตอน กิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความจำเป็นน้อย ได้แก่ ขั้นตอนการสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน เพราะชุมชนสามารถดำเนินการเองได้ในวาระการจัดทำแผนชุมชนประจำปี

5) ขั้นตอน กิจกรรมการเรียนรู้ในกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้เอง โดยไม่ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญ หรือองค์กร หน่วยงานภายนอกช่วยดำเนินการ ได้แก่ กิจกรรมการเรียนรู้การสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนในขั้นตอนการการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน กิจกรรมการเรียนรู้การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นในขั้นตอนการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน ขั้นตอนการสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน และขั้นตอนการนำเสนอผลต่อสาธารณะ ส่วนขั้นตอน กิจกรรมการเรียนรู้อื่น ๆ ชุมชนเห็นว่าไม่สามารถดำเนินการเองได้ ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญ หรือองค์กร หน่วยงานภายนอกเป็นผู้ดำเนินการ และจัดการเรียนรู้

6) ปัจจัยที่ทำให้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินดำเนินการได้สำเร็จ ได้แก่ (1) ผู้นำชุมชนและชาวบ้านให้ความสำคัญกับการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่หน่วยงาน องค์กรภายนอกเข้ามาส่งเสริม (2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นและผู้ทรงคุณวุฒิของหมู่บ้านเข้ามามีบทบาทในกระบวนการเรียนรู้ทั้งในฐานะแกนนำ และในฐานะผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังคำกล่าวของนายอำนาจ อ่างศิลา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ว่า “เรื่องนี้มีผมเห็นว่าดี ตอนแรกทีผู้ใหญ่มาคุยนอกรอบกับผม ผมว่าเป็นเรื่องดี ไม่ได้เสียหายอะไร คนบ้านเราจะได้หูตากว้างไกล รู้เรื่องใหม่ ๆ เหมือนมือถือเืองอยากใช้แต่กลัวใช้ไม่เป็น พอรู้แล้วใช้ไปแล้วก็ไม่มีอะไรน่ากลัว ผมว่าคนเราต้องหาความรู้เรื่อยๆ ถึงจะดี แล้วผมก็บอกผู้ใหญ่ตั้งแต่แรกว่า เรื่องนี้ผู้ใหญ่ ผู้ช่วยต้องเป็นหลัก หัวหน้ากลุ่มด้วย ถ้าไม่นำชาวบ้าน มันสำเร็จยาก” (การสนทนากลุ่ม วันที่ 10 มกราคม 2559) และ (3) บรรยากาศที่จูงใจให้ชาวบ้านอยากเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น สถานที่จัดกิจกรรม อาหารและเครื่องดื่ม ความสนุกสนานที่ได้เจอเพื่อนบ้าน ความอบอุ่น ความเป็นกันเองของผู้จัดกิจกรรม เป็นต้น

สำหรับปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ (1) กิจกรรมการเรียนรู้ที่จัด หรือเนื้อหาการอบรมให้ความรู้ที่ชาวบ้านเรียนรู้ไม่ยากจนเกินไป และมีการอธิบายหรือยกตัวอย่างให้เข้าใจง่าย และ (2) การได้เรียนรู้กับนักวิชาการ นักพัฒนาทำให้ชาวบ้านมีความเชื่อมั่น มีความสนใจ กระตือรือร้นที่จะเรียนรู้มากกว่าการเรียนรู้จากคนในชุมชนด้วยตนเอง แต่อย่างไรก็ตาม วิทยากรต้องเก่ง ไม่เครียด และสร้างความสนุกสนานให้ชาวบ้านได้ด้วย ดังที่นายธรรมรัตน์ ใจรักษ์ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านกล่าวว่า “คนบ่อหินถ้าให้คนบ้านเดียวกันบอก หรือสอนมักไม่ฟังกัน ไม่ค่อยเชื่อ แต่ถ้าเป็นนักวิชาการนำเขาจะฟัง เพราะข้าราชการมีความรู้มีเหตุมีผล จะให้ความสนใจ ตั้งใจกว่า มีแรงกระตุ้นชาวบ้านเขาเชื่อฟังข้าราชการนะ” (การสนทนากลุ่ม วันที่ 10 มกราคม 2559)

7) เงื่อนไขที่ต้องคำนึงถึงในการดำเนินการตามกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ประกอบด้วย (1) การจัดกิจกรรมแต่ละครั้งต้องพิจารณาช่วงเวลา และเวลาที่เหมาะสม สอดคล้องกับเวลาว่างของชาวบ้าน (2) การมีคณะทำงานช่วยเหลือหรืออำนวยความสะดวกทั่วไป เพื่อให้การจัดกิจกรรมเป็นไปด้วยความราบรื่น ต่อเนื่อง และรวดเร็ว เพราะการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แต่ละครั้งมีเวลาจำกัดเพียงครั้งละ 3 ชั่วโมง

8) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

ผู้ร่วมสนทนากลุ่ม ซึ่งประกอบด้วย คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้ทรงคุณวุฒิหมู่บ้านได้สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตัวเอง และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในภาพรวมที่ได้จากการพูดคุยกันเอง และการสังเกต อาทิ

นายนิมิต สกุลพงษ์ ผู้ใหญ่บ้าน กล่าวว่า “ผมได้รู้เรื่องใหม่ ๆ หลายเรื่อง แต่ที่ผมเห็นว่าเป็นประโยชน์มากคือ การเก็บข้อมูลชุมชนแบบเอาทุกเรื่อง 360 องศา แล้วเอามาวิเคราะห์ว่าของเราอยู่จุดไหน มันทำให้เรารู้ว่าอันไหนเรามี มีมากมีน้อย อันไหนเราไม่มี จะได้คิดต่อว่าแล้วทำยังไงถึงจะให้มัน.....ได้ความรู้เรื่องทุนอีก อย่างที่เคยคุย เมื่อก่อนพูดถึงทุน ก็นึกแต่กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มลัจจะ ตอนนี่เข้าใจแล้วว่าไม่ใช่เงินอย่างเดียว ทุกอย่างในหมู่บ้าน ไฟฟ้า น้ำประปา ถนนเป็นทุนหมด” หรือ “อีกเรื่องที่ผมได้ ผมได้เห็นความคิดดี ๆ เห็นความสามารถของหลายคนที่ไม่เคยเห็น บางคนไม่เคยเห็นแสดงอะไรมาก่อนก็ได้เห็น และผมว่าเป็นความคิดที่เอาได้ คนอื่นนึกไม่ถึง หรือกิจกรรมที่ผ่านมาที่เราเอาเด็ก เขาวชนมาทำกิจกรรมด้วย ผมได้เห็นว่าเขามีความคิดดี ๆ นะ ถึงบางอย่างที่เขาเสนอมาจะทำลำบาก” (การสนทนากลุ่ม วันที่ 10 มกราคม 2559)

และ “ตั้งแต่เราเอาป้ายอัตลักษณ์ขึ้นตรงทางเข้า มีคนนอกหมู่บ้านที่เขาผ่านมาเห็นถามผมหลายคนนะว่าคืออะไร มาได้ยังไง ผมก็เล่าให้เขาฟัง เขาชมนะว่าดี หมู่ 14 โชคดีที่มีคนมาช่วยทำ ทำไม่หมู่บ้านเขาไม่ได้ทำ เขาก็อยากมีอัตลักษณ์ของหมู่บ้านเหมือนกัน ผมฟังผมก็ภูมิใจนะ เหมือนที่อาจารย์ว่า หมู่ 14 จะเป็นหมู่บ้านแรกที่มีอัตลักษณ์ ก็เป็นจริง ๆ มันภูมิใจที่ได้เป็นตัวอย่าง ผมขับรถเข้าออกทุกวันนี่เห็นป้ายผมก็ยังภูมิใจทุกครั้ง .....โลโกหมู่บ้านก็มีคนถามเยอะ ถามว่าได้มายังไง รูปนี้หมายถึงอะไร ตรงนี้แปลว่าอะไร แล้วจะเอาไปทำอะไร ผมก็ตอบเขาไปว่าจะใช้เป็นสัญลักษณ์หมู่บ้าน เวลาทำจดหมาย หรือประกาศ หรือเอกสารของหมู่บ้านก็จะใช้ตราขึ้นบนหัวกระดาษ หรือกลุ่มไหนจะเอาไปใช้เป็นตรากลุ่มก็ได้ ....กลอนประจำหมู่บ้านเราก็มี เหลือแต่เพลงที่ยังไม่เสร็จ.....” (การสนทนากลุ่ม วันที่ 10 มกราคม 2559)

นายอำนาจ อ่างศิลา ภูมิปัญญาท้องถิ่น กล่าวว่า “ที่ผมเห็นว่าเปลี่ยนในทางดี คือ ชาวบ้านมีส่วนร่วมมากขึ้น นอกจากงานบุญแล้ว ถ้าว่าเป็นกิจกรรมอื่นจะมีไม่กี่คน ทำอะไรก็คนนี้แหละ หน้าที่แหละนับคนได้ คนอื่นเขาแค่รู้ว่าทำอะไร ได้อะไรแต่ไม่มาร่วม แต่งานนี้หลายคนมาร่วม ทำตั้งแต่ต้นจนจบ แล้วการที่ให้เขามีส่วนคิด เสนอความคิด ทำให้เขารู้สึกว่าเขามีความสำคัญ เขาได้ใช้ความคิดเขาให้เป็นประโยชน์กับหมู่บ้าน ผมว่าเขาภูมิใจลึก ๆ นะ .....เรื่องความภูมิใจเนี่ย เดิมผมก็ภูมิใจในบ้านบ่อหินของผมอยู่แล้ว ผมเพียรปลูกป่ามาหลายสิบปี ปลูกทุกปี ใครไม่ทำผมก็ทำของผมเอง แต่ต่อไปถ้าเราจะย้ายว่าอัตลักษณ์ของเราคือ ป่าชุมชน คือศาลหลวงเตี้ย เราต้องช่วยกันอนุรักษ์นะ ถ้าทำได้ผมจะภูมิใจมาก ๆ เด็ก เยาวชนต้องมาช่วยกัน อย่ามัวแต่เที่ยวห้าง เล่นโทรศัพท์.....” (การสนทนากลุ่ม วันที่ 10 มกราคม 2559)

นายวิสัย โพธิ์แก้ว ภูมิปัญญาท้องถิ่น และประธานกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติ กล่าวว่า “สำหรับผมได้รู้เรื่องใหม่ ๆ จากอาจารย์ จากวิทยากร SCG เรื่องของสมุนไพรเนี่ยยังต้องศึกษากันอีกเยอะ ต่อไปผมว่าเราจะได้คนมาช่วยอีกหลายคน เพราะเขารู้แล้วว่ามันมีประโยชน์ ต้องช่วยกันบำรุงขยายต่อ .....นี่แหละ เราก็ใช้โลโก้ ใช้กลอน ใช้ป้ายทางเข้านี้แหละย้าคนของเรา ให้เห็นว่าบ่อหินมีของดีที่ควรอนุรักษ์ ควรภาคภูมิใจ เรื่องป่าเราไม่กลัว เรามีเครือข่ายดี มีทุนทำอยู่แล้ว สำหรับผมภาคภูมิใจมาก ๆ ที่ให้การร้องแค้นเป็นอัตลักษณ์สำคัญ ผมหวังลึก ๆ ว่าจะมีคนสานต่อไม่ให้สูญหาย” (การสนทนากลุ่ม วันที่ 10 มกราคม 2559)

นายธรรมรัตน์ ใจรักษ์ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กล่าวว่า “สำหรับผมก็คล้ายคนอื่น ๆ ละครับ นอกนั้นก็วิธีการทำงานกับคนอื่น การแบ่งงานกันทำ ใครถนัดอะไร ใครช่วยทางนี้ได้ คนละไม้ละมือ การจะทำอะไรต้องวางแผนกันก่อน ซ้อมกันก่อน เพราะขนาดซ่อมบางทีก็ยังมีล้มล้มนี้เลย..... และก็ได้รับความรู้ว่าที่เราทำกันมาเนี่ยเป็นการเรียนรู้ เมื่อก่อนเราทำเวที่ชุมชน ก็คิดว่าเพื่อประชุมมาตกลงกัน มาหาแนวทางทำเรื่องนั้นเรื่องนี้ ไม่ได้คิดว่าเป็นการเรียนรู้อะไร แต่พอมาทำเรื่องนี้ ผมถึงรู้ว่าผมได้เรียนรู้ไปด้วย เรียนและรู้จากคนอื่น ฟังเขาคิดเขาพูด แล้วก็คิดตามก็ได้รู้อะไรดี ๆ เยอะ .....เรื่องความภูมิใจเนี่ยมีอยู่แล้ว ไม่ใช่ภูมิใจว่าได้ร่วมทำอัตลักษณ์นะครับ แต่ภูมิใจว่าบ้านบ่อหินมีสิ่งดีมีของดีที่มีค่าทางจิตใจ มีความภาคภูมิใจที่อยู่ในหมู่บ้านนี้ เป็นคนบ่อหิน .....ส่วนการเปลี่ยนแปลงที่เห็นชัด ก็คือ เห็นคนมาร่วมกับชุมชนมากขึ้น คนที่เคยนิ่งเฉยก็มาร่วมกิจกรรม คนที่เคยทำเท่านี้ มาบ้างไม่มาบ้างก็ขยายทำมากขึ้น” (การสนทนากลุ่ม วันที่ 10 มกราคม 2559)

นางสาวฉันท์คุณา ภูมิมาหา แกนนำกิจกรรมปฏิบัติธรรมวันพระ กล่าวสั้น ๆ ว่า “ศาลหลวงเตี้ยเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนบ่อหินนานแล้ว ผู้ใหญ่จะรู้ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองหมู่บ้าน แต่เด็ก ๆ เขาจะไม่ค่อยสนใจ แต่การได้รู้ว่าอัตลักษณ์ของบ่อหินคืออะไร ศาลหลวงเตี้ยก็

เป็นอัตลักษณ์ของเรา จะทำให้เด็กๆ วัยรุ่นมีความเคารพ นับถือมากขึ้น สำหรับหนูภูมิใจที่ได้เป็นคนบ่อหิน ที่ผ่านมาชาวบ้านมักมองชุมชนอื่นว่าดีกว่าบ้านตัวเอง บ้านนั้นมีไอ้นี้ บ้านโน้นมีไอ้นี้ แต่ไม่คิดว่าบ้านตัวเองมีอะไรดี ถ้ารู้เขาจะภูมิใจมากขึ้น” (การสนทนากลุ่ม วันที่ 10 มกราคม 2559)

โดยสรุป การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินมีดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงของบุคคล ได้แก่

1.1 การมีความรู้ในเรื่องใหม่ ๆ เช่น ความรู้เรื่องทุนทางสังคม ความรู้เรื่องการวิเคราะห์ทุนทางสังคม ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศของป่าโดยวิทยากรภายนอก วิธีการและกิจกรรมที่ชุมชนได้เรียนรู้ที่หลากหลายมากขึ้น ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นประโยชน์ในการวางแผนเพื่อบริหารจัดการชุมชนและกิจกรรมพัฒนาชุมชนได้

1.2 การมีความภาคภูมิใจเพิ่มมากขึ้น โดยเป็นความภาคภูมิใจต่อชุมชนบ้านบ่อหินที่มีสิ่งดี ๆ ที่ชุมชนอื่นไม่มี ภูมิใจที่ได้เป็นสมาชิกของชุมชน และภูมิใจที่ชุมชนได้สร้างอัตลักษณ์ของชุมชนให้เป็นแบบอย่างได้

1.3 การมีความรู้สึกที่ดี มีมุมมองที่ดีต่อคนอื่นมากขึ้น มองเห็นความสามารถของคนในชุมชนผ่านการแสดงออกในรูปของการแสดงความคิดเห็น การให้ข้อเสนอแนะ และการปฏิบัติ

1.4 ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย มีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจจากการมีศาลหลวงเตี้ย ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ชุมชนหนึ่งของหมู่บ้าน

2. การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนที่เพิ่มขึ้น คนในชุมชนบางส่วนมีความตื่นตัว สนใจที่จะร่วมกิจกรรมส่วนรวมมากขึ้น

2.7 ผลการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนต่อสาธารณะ (Ref-2)

ผลปฏิบัติการในขั้นตอนการนำเสนอผลต่อสาธารณะ ได้มีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน 3 วิธีการ คือ

1) การประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินในที่ประชุมประจำเดือนผู้นำท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลตะพง ประจำเดือนมีนาคม 2559

2) การประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ของหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ชุมชน ทาง Facebook บ้านบ่อหิน ถิ่นเขายายดาอย่างต่อเนื่อง

3) การประชาสัมพันธ์ เผยแพร่กระบวนการและผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน บ้านบ่อหินทางสี่วิตุกระจายเสียง รายการ “กศน.เพื่อนเรียนรู้” ทางสถานีวิทยุกระจายเสียง อุดุนิยมวิทยาลงจังหวัดระยอง โดยเป็นบทความความยาวประมาณ 8 นาที

2.8 ผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจ ชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

ผลของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชนบ้านบ่อหิน หมู่ 14 ตำบล ตะพง อำเภอมะนัง จังหวัดระยองที่นำเสนอไปแล้วในตอนต้น 1 และตอนที่ 2 ข้างต้น ผู้วิจัยสามารถ วิเคราะห์ข้อมูลจากปฏิบัติการและผลที่ได้ในแต่ละกิจกรรมการเรียนรู้ สรุปเป็นกระบวนการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อ หิน รายละเอียดดังนี้

2.8.1 แนวคิดของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจ ชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐาน ทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินมีแนวคิดสำคัญ ดังนี้

1) กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบน ฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ยึดหลักการมีส่วนร่วม โดยการร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วม วางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์หรือความภาคภูมิใจ

2) กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน บนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคม ซึ่งคนใน ชุมชนต้องรู้จักตนเอง รู้จักทรัพยากรที่มีในชุมชน และสามารถนำทุนทางสังคมนั้นมาใช้ใน กระบวนการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม

3) กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน บนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้แบบองค์รวม (Holistic) ทุก ๆ ด้านของชุมชน เชื่อมโยงไปพร้อม ๆ กัน ให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ชุมชนที่เป็นผลรวมของลักษณะ เฉพาะที่โดดเด่นที่บ่งบอก หรือแสดงถึงตัวตนที่แท้จริงของชุมชน โดยไม่เน้นอัตลักษณ์ด้านใดด้านหนึ่ง

2.8.2 วัตถุประสงค์ของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้คนในชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะ และสามารถใช้ความรู้ ทักษะในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

2.8.3 กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ประกอบด้วยขั้นตอน 11 ขั้นตอน คือ

- 1) ขั้นตอนการเห็นปัญหาและความต้องการในการพัฒนาชุมชน
- 2) ขั้นตอนการสร้างความเข้าใจ และความตระหนักในอัตลักษณ์ชุมชน
- 3) ขั้นตอนการกำหนดแผนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน
- 4) ขั้นตอนการศึกษาชุมชน
- 5) ขั้นตอนการวิเคราะห์ทุนทางสังคม
- 6) ขั้นตอนการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน
- 7) ขั้นตอนการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชน
- 8) ขั้นตอนการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน
- 9) ขั้นตอนการถอดบทเรียน และประเมินผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน
- 10) ขั้นตอนการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนต่อสาธารณะ
- 11) ขั้นตอนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนโดยใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ชุมชน

โดยขั้นตอนที่ 1 – 3 เป็นขั้นตอนในขั้นเตรียมการ ขั้นตอนที่ 4 – 8 เป็นขั้นตอนในขั้นการปฏิบัติ ขั้นตอนที่ 9 – 10 เป็นขั้นตอนในขั้นการประเมินผล และขั้นตอนที่ 11 เป็นขั้นตอนหลังจากที่ผู้วิจัยถอดตัวออกมาจากชุมชนแล้ว เป็นขั้นตอนที่ชุมชนบ้านบ่อหินนำผลที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ทั้ง 11 ขั้นตอนข้างต้น มีลำดับและความสัมพันธ์ของกระบวนการ ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 19 กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคม
เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคม เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินทั้ง 11 ขั้นตอน แต่ละขั้นตอนมีกิจกรรมการเรียนรู้ รวมทั้งสิ้น 25 กิจกรรมการเรียนรู้ รายละเอียดดังนี้

1. ขั้นตอนการเห็นปัญหาและความต้องการในการพัฒนาชุมชน

ขั้นตอนการเห็นปัญหาและความต้องการในการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย กิจกรรมการเรียนรู้ 2 กิจกรรม คือ

1.1 การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาชุมชน เป็นกิจกรรมที่ ผู้นำชุมชน คือ คณะกรรมการหมู่บ้านร่วมประชุมเพื่อรับฟังการชี้แจงข้อมูลเกี่ยวกับนโยบาย ความสำคัญและความจำเป็น และประโยชน์ของการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน การวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และวิเคราะห์ความต้องการ ความจำเป็นของชุมชนในการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ก่อนตัดสินใจลงมติให้ความเห็นชอบให้ชุมชนเป็น พื้นที่ปฏิบัติการวิจัย

1.2 การประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างการรับรู้เบื้องต้นให้กับสมาชิกชุมชน เป็น กิจกรรมที่ผู้นำชุมชน โดยผู้ใหญ่บ้านบ่อหินดำเนินการประชาสัมพันธ์ผลการลงมติให้ความเห็นชอบให้ ชุมชนเป็นพื้นที่ปฏิบัติการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้าง อัตลักษณ์ชุมชนทางหอกระจายข่าวหมู่บ้านเพื่อให้กับคนในชุมชนได้รับรู้เป็นเบื้องต้นว่าจะมี การดำเนินการในเรื่องดังกล่าว

กิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าว ส่งผลให้คณะกรรมการหมู่บ้านบ่อหิน มีความรู้ ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมี ส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เห็นความสำคัญและความจำเป็นที่ จะสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และให้ความเห็นชอบให้หมู่บ้านเป็นพื้นที่วิจัย ตลอดจนคนในชุมชนได้รับรู้ เบื้องต้นว่าจะมีการดำเนินการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน

2. ขั้นตอนการสร้างความเข้าใจ และความตระหนักในอัตลักษณ์ชุมชน

ขั้นตอนการสร้างความเข้าใจ และความตระหนักในอัตลักษณ์ชุมชนประกอบด้วย กิจกรรมการเรียนรู้ 2 กิจกรรม คือ

2.1 การกำหนดแผนการทำเวทีประชาคมสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ ชุมชน เป็นประชุมปรึกษาหารือร่วมกันของผู้นำชุมชนและผู้วิจัย ซึ่งประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วย ผู้ใหญ่บ้านเพื่อออกแบบ และวางแผนการจัดเวทีประชาคมสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ และสร้างความตระหนักในความสำคัญ ความจำเป็นของอัตลักษณ์ชุมชน

2.2 เวทีประชาคมสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน เป็นกิจกรรมเพื่อเรียนรู้ ทำความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน วัตถุประสงค์และกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน รวมทั้งร่วมกันกำหนดเป้าหมายความสำเร็จของสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และร่วมกันสรรหาและกำหนดบุคคล กลุ่มบุคคลที่จะเป็นแกนนำในปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

กิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าว ส่งผลให้สมาชิกชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน มีเป้าหมายของปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และมีคณะทำงานการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ่อหินที่มีตัวแทนจากทุกกลุ่ม องค์กรของชุมชน

3. ขั้นตอนการกำหนดแผนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

ขั้นตอนการกำหนดแผนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ 1 กิจกรรม คือ ปฏิบัติการกำหนดแผนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน โดยการประชุมปฏิบัติการร่วมกันของคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินและผู้วิจัย เพื่อจัดทำแผนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ซึ่งนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

4. ขั้นตอนการศึกษาชุมชน

ขั้นตอนการศึกษาชุมชน ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ 4 กิจกรรม คือ

4.1 การกำหนดข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมและจัดทำแบบจัดเก็บและบันทึกข้อมูลชุมชน เป็นการประชุมปฏิบัติการร่วมกันระหว่างผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พัฒนาการตำบล ครู กศน.ตำบล และผู้วิจัย เพื่อกำหนดข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมและจัดทำแบบจัดเก็บและบันทึกข้อมูลชุมชน

4.2 การกำหนดแผนการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน และเรียนรู้วิธีการ เทคนิคการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลชุมชน เป็นการประชุมปฏิบัติการร่วมกันของคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ตัวแทนกลุ่มในชุมชนที่ได้รับมอบหมายให้ร่วมสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนและผู้วิจัย เพื่อกำหนดแผนการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน และในขณะเดียวกันคณะทำงานรับการอบรมเสริมความรู้เกี่ยวกับวิธีการ เทคนิคการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลชุมชน

4.3 ปฏิบัติการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน เป็นปฏิบัติการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนร่วมกันของ คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ตัวแทนกลุ่มในชุมชนและผู้วิจัย ตามประเภทข้อมูลได้รับมอบหมายให้จัดเก็บ โดยใช้แบบสำรวจและบันทึกข้อมูลชุมชนที่พัฒนาขึ้น

4.4 ปฏิบัติการตรวจสอบข้อมูลและบันทึกข้อมูลชุมชน เป็นประชุมปฏิบัติการร่วมกันของคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ตัวแทนกลุ่มในชุมชน และผู้วิจัย เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่จัดเก็บ แก้ไขข้อมูล และดำเนินการบันทึกข้อมูล

กิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าว ส่งผลให้ชุมชนได้ข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม เกณฑ์วัดค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม และข้อมูลชุมชนบ้านบ่อหินที่นำมาใช้เป็นฐานในการวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชน

5. ขั้นตอนการวิเคราะห์ทุนทางสังคม

ขั้นตอนการวิเคราะห์ทุนทางสังคม ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ 2 กิจกรรม คือ

5.1 การกำหนดแผนการทำเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคม เป็นการประชุมเพื่อปรึกษาหารือร่วมกันของคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินและผู้วิจัย เพื่อพิจารณาปรับปรุง แก้ไขร่างแผนการจัดเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคม และซักซ้อมการจัดเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคม

5.2 เวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคม เป็นการเรียนรู้ ทำความเข้าใจเกี่ยวกับทุนทางสังคม ข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม และปฏิบัติการวิเคราะห์สถานะข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม และวิเคราะห์ระดับศักยภาพทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน

กิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าว ส่งผลให้ชุมชนได้ข้อมูลสถานะข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมแต่ละตัวบ่งชี้ และระดับศักยภาพทุนทางสังคมซึ่งจะนำมาใช้เป็นฐานในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

6. ขั้นตอนการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน

ขั้นตอนการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ 5 กิจกรรม คือ

6.1 การกำหนดแผนการทำเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน เป็นการประชุมเพื่อปรึกษาหารือร่วมกันของคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินและผู้วิจัย เพื่อพิจารณาปรับปรุง แก้ไขร่างแผนการจัดเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน และซักซ้อมการจัดเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน

6.2 เวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน เป็นการเรียนรู้ ทำความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชน วิธีการวิเคราะห์เพื่อลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชน และปฏิบัติการกำหนดลักษณะเฉพาะอันโดดเด่นของชุมชน โดยพิจารณาจากฐานทุนทางสังคม

6.3 การทบทวนและกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน และกำหนดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชน เป็นการสนทนากลุ่มของ คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิหมู่บ้าน และผู้วิจัย เพื่อทบทวนลักษณะเฉพาะอันโดดเด่นของชุมชน และวิเคราะห์ ระบุ และตัดสินใจกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน

6.4 เวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชน เป็นการระดม และรับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชนเกี่ยวกับร่างอัตลักษณ์ชุมชน และกรอบกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชน ที่ได้จากเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน และการสนทนากลุ่มเพื่อทบทวน และกำหนดร่างอัตลักษณ์ชุมชน

6.5 การประชาสัมพันธ์ร่างอัตลักษณ์ชุมชน เป็นการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ ร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินทางหอกระจายข่าวหมู่บ้าน เพื่อให้กับคนในชุมชนได้รับรู้ทั่วกัน โดยเฉพาะคนที่ไม่ได้เข้าร่วมเวทีประชาคมกำหนดร่างอัตลักษณ์ชุมชน และเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชน

กิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าว ส่งผลให้ชุมชนสามารถกำหนดร่างอัตลักษณ์ชุมชน กรอบแนวทางในการจัดกิจกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชน และคนในชุมชนได้รับรู้อัตลักษณ์ของชุมชนตนเอง

7. ขั้นตอนการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชน

ขั้นตอนการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชน ประกอบด้วย กิจกรรมการเรียนรู้ 3 กิจกรรม คือ

7.1 การกำหนดแผนการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชน เป็นการประชุมเพื่อปรึกษาหารือร่วมกันของคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน และผู้วิจัย เพื่อกำหนดรายละเอียดของกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชนในด้าน กลุ่มเป้าหมาย ระยะเวลา งบประมาณ และผู้รับผิดชอบดำเนินหลัก

7.2 ปฏิบัติการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชน ตามแผนที่กำหนดไว้

7.3 การทบทวน รายงานความก้าวหน้า และปรับแผนกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชน เป็นการประชุมร่วมกันของคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน หรือเฉพาะผู้รับผิดชอบกิจกรรมนั้น ๆ ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อทบทวน หรือ รายงานความก้าวหน้าและปรับแผนการจัดกิจกรรมเป็นระยะ ๆ ตามความจำเป็น

กิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าว ส่งผลให้คนในชุมชนได้รับรู้ มีความเข้าใจในอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความภาคภูมิใจ ความผูกพันที่มีต่อชุมชน และความรัก ความสามัคคีระหว่างกันของคนในชุมชนบ้านบ่อหิน

8. ขั้นตอนการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน

ขั้นตอนการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ 2 กิจกรรม คือ

8.1 การกำหนดแผนการทำเวทีประชาคมกำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชน จากร่างอัตลักษณ์ชุมชน เป็นการประชุมเพื่อปรึกษาหารือร่วมกันของคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน บ้านบ่อหิน และผู้วิจัย เพื่อพิจารณาปรับปรุง แก้ไขร่างแผนการจัดเวทีประชาคมสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน และซักซ้อมการจัดเวทีประชาคมสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน

8.2 เวทีประชาคมกำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากร่างอัตลักษณ์ชุมชน เป็นปฏิบัติการวิเคราะห์ความต้องการ และศักยภาพในการพัฒนาชุมชนบ้านบ่อหิน และร่วมกำหนดแผนพัฒนาชุมชนโดยใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ชุมชน

กิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าว ส่งผลให้ชุมชนมีกรอบแนวทางและกิจกรรมการพัฒนาชุมชนโดยใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ชุมชน ทั้งแผนการพัฒนาที่สามารถดำเนินการได้ทันที ในระยะสั้นและในระยะยาว

9) ขั้นตอนการถอดบทเรียน และประเมินผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

ขั้นตอนการถอดบทเรียน และประเมินผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ 1 กิจกรรม คือ การทบทวน ตรวจสอบผล และประเมินผล สะท้อนผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในภาพรวม เป็นการสนทนากลุ่มร่วมกันระหว่าง คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิหมู่บ้าน และผู้วิจัย เพื่อร่วมทบทวน ตรวจสอบ และรวบรวมผลที่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ร่วมประเมินผลและสะท้อนผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในภาพรวม และร่วมยืนยันอัตลักษณ์ของชุมชน

กิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าว ชุมชนได้ยืนยันอัตลักษณ์ของชุมชน และได้ข้อมูลผลสำเร็จของปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินในภาพรวม ตลอดจนข้อมูลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนในระยะสั้น

10) ขั้นตอนการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนต่อสาธารณะ

ขั้นตอนการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนต่อสาธารณะ ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ 2 กิจกรรม คือ

10.1 การกำหนดแนวทางการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชน และจัดทำข้อมูล ประเด็นการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชน เป็นการประชุมหารืออย่างไม่เป็นทางการร่วมกันของคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินและผู้วิจัย เพื่อระดมความคิดเห็น

กำหนดแนวทาง หรือวิธีการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชน รวมทั้งจัดทำข้อมูลหรือประเด็น เพื่อประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินต่อสาธารณะ และมอบหมายผู้รับผิดชอบ ดำเนินการ

10.2 ปฏิบัติการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชน เป็นการดำเนินการ ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินต่อสาธารณะผ่านสื่อต่าง ๆ โดยผู้ที่ได้รับ มอบหมายให้ดำเนินการ

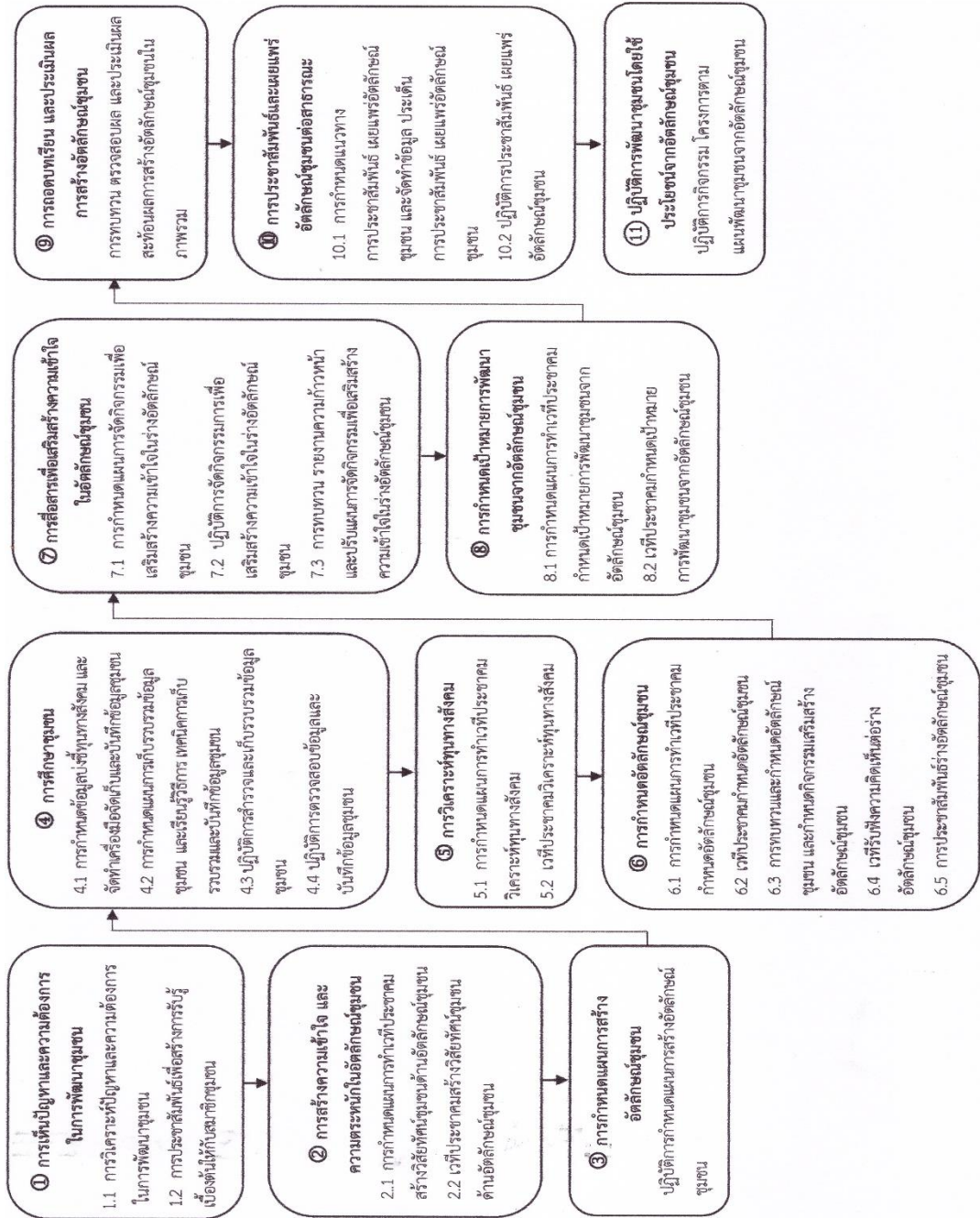
กิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าว ส่งผลให้ชุมชนได้ประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ อัตลักษณ์ของชุมชนต่อสาธารณะทางสื่อวิทยุกระจายเสียง ทาง Facebook และในการประชุมผู้นำ ท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล

11) ขั้นตอนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนโดยใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ชุมชน

ขั้นตอนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนโดยใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ชุมชน กิจกรรม การเรียนรู้ คือ ปฏิบัติการกิจกรรม โครงการตามแผนพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนในระยะต่าง ๆ ซึ่งกำหนดไว้ในขั้นตอนการสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน

ขั้นตอนและกิจกรรมการเรียนรู้ของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้าง พลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน แสดงได้ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 20 ขั้นตอนและกิจกรรมการเรียนรู้ของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

2.8.2 การนำทุนทางสังคมมาใช้เป็นฐานในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ชุมชนได้นำทุนทางสังคมมาใช้เป็นฐานในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน โดยการเลือกใช้ทุนทางสังคมเป็นการพิจารณาและตัดสินใจร่วมกันของคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน และในบางกรณีเป็นการพิจารณาและตัดสินใจร่วมกันของผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ ว่าในกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในภาพรวม และในรายกิจกรรมการเรียนรู้ควรใช้ทุนทางสังคมประเภทใดบ้าง และแต่ละประเภทจะเลือกใช้ตัวบ่งชี้ทุนทางสังคมด้านใดบ้าง ไม่ได้มีลักษณะของการใช้ทุนทางสังคมประเภทใด ประเภทหนึ่งโดยนำตัวบ่งชี้ของทุนประเภทนั้น ๆ มาใช้ทั้งหมด รายละเอียดดังนี้

1) ทุนมนุษย์เป็นทุนทางสังคมสำคัญที่สุดในการเสริมสร้างพลังอำนาจ โดยเฉพาะผู้นำชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นกลไกหลักและสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน โดยผู้นำชุมชนนั้นมีบทบาทอย่างเป็นทางการในการอำนวยความสะดวกให้การวิจัยเชิงปฏิบัติแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนดำเนินการได้ และในฐานะคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ส่วนภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีบทบาทในฐานะผู้นำบารมี และคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ส่วนทุนมนุษย์ด้านอื่น ๆ ได้แก่ ระดับการศึกษาของคนในชุมชน การมีงานทำของคนในชุมชน (อาชีพ) และการเรียนรู้ของคนในชุมชน นำมาใช้เป็นข้อมูลการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับสภาพและคุณลักษณะของคนในชุมชน

2) ทุนผูกพันทางสังคม เป็นทุนที่มีความสำคัญรองจากทุนมนุษย์ ในกระบวนการเรียนรู้มีการนำทุนผูกพันทางสังคมด้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ความรัก ความสามัคคีและความไว้วางใจของคนในชุมชน และความภาคภูมิใจและความผูกพันกับชุมชน มาใช้เสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในขั้นตอนต่าง ๆ ของกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อกระตุ้น สร้างแรงจูงใจ และสร้างความตระหนักในการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ และปฏิบัติการต่าง ๆ ทั้งกลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้

3) ทุนธรรมชาติ มีการนำทุนธรรมชาติด้านป่าชุมชนมาใช้ในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนภายหลังที่มีการวิเคราะห์และกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนแล้ว เนื่องจากป่าชุมชนเป็นอัตลักษณ์เด่นของหมู่บ้านบ่อหิน และมีความเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ชุมชนด้านอื่น ๆ ดังนั้นกิจกรรมการเรียนรู้ภายหลังที่มีการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนแล้ว จึงเป็นกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนเป็นหลัก ส่วนอัตลักษณ์อื่น ๆ เป็นส่วนเสริม

4) ทูททางวัฒนธรรม มีการนำทูททางวัฒนธรรมด้านความเชื่อ ค่านิยม และ วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นมาใช้เป็นข้อมูลการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับวัฒนธรรม ชุมชน และวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในชุมชน

5) ทูทพื้นฐาน มีการนำทูทด้านหอกระจายข่าวมาใช้เป็นเครื่องมือจัดกิจกรรม การเรียนรู้ และใช้เป็นช่องทางในการสื่อสารระหว่างภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทูททางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ในขณะที่ ทูทพื้นฐานด้านสาธารณูปโภค คือ น้ำ ไฟฟ้า ที่ดินและสิ่งปลูกสร้างสาธารณะประโยชน์เพื่อชุมชน นำมาใช้เป็นกลไกสนับสนุนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

สำหรับทูททางการเงิน ซึ่งประกอบด้วย ทูทด้านการมีที่ดินอยู่อาศัยหรือทำกิน รายได้เฉลี่ยของคนในชุมชน การออมของคนในชุมชน หนี้สินของคนในชุมชน แหล่งทุนและกองทุน สวัสดิการเพื่อคนในชุมชน พบว่า ไม่ได้นำมาใช้ในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในกระบวนการ เรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทูททางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เนื่องจากในกระบวนการเรียนรู้ และกิจกรรมการเรียนรู้ที่จะสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ไม่มีกระบวนการ เรียนรู้และกิจกรรมการเรียนรู้ใดที่มีความเกี่ยวข้อง และมีความจำเป็นต้องใช้ทูททางการเงิน

2.8.3 การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิด การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทูททางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในกระบวนการ เรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทูททางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน บ้านบ่อหิน พบว่า มีการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนโดยใช้วิธีการต่าง ๆ โดยแต่ละกระบวนการเรียนรู้ ใช้วิธีการเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ และกลุ่มเป้าหมาย ของกระบวนการเรียนรู้นั้น ๆ

รายละเอียดของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนแต่ละวิธีการมีดังนี้

1) การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน

การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนเป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนที่นำมาใช้ ในขั้นตอนการศึกษาชุมชน ขั้นตอนการวิเคราะห์ทูททางสังคม ขั้นตอนการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน และขั้นตอนการสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน โดยในขั้นตอนการศึกษาชุมชน เป็นการส่งเสริมให้คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินและชาวบ้านที่ได้รับมอบหมาย ดำเนินการสำรวจ เก็บรวบรวมข้อมูล และบันทึกข้อมูลชุมชนที่เป็นข้อมูลบ่งชี้และนำไปใช้ในการ วิเคราะห์ทูทของชุมชน

ส่วนในขั้นตอนอื่น ๆ เป็นการกระตุ้น ส่งเสริม และระดมความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ในการตรวจสอบ แก้ไขข้อมูล หรือให้ข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ไม่สมบูรณ์ และร่วมวิเคราะห์ ตัดสินใจโดยใช้ข้อมูลชุมชนและทุนของชุมชนเป็นฐานในการตัดสินใจ

2) การวางแผนและการตัดสินใจร่วมกัน

การวางแผนและการตัดสินใจร่วมกันเป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนที่นำมาใช้ในกระบวนการเรียนรู้ทุก ๆ ขั้นตอน โดยระยะแรกในช่วงขั้นตอนการเห็นปัญหาและความต้องการในการพัฒนาชุมชน และขั้นตอนการศึกษาชุมชน เป็นการวางแผนและการตัดสินใจร่วมกันของผู้วิจัยและผู้นำชุมชน โดยใช้วิธีการพูดคุย การเสวนา และการหารือ แต่หลังจากที่มีการจัดตั้งคณะทำงานในนาม คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินแล้ว การวางแผนเพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ จะเป็นการตัดสินใจร่วมกันของคณะทำงาน ๆ ซึ่งประกอบด้วยผู้นำชุมชน ประธานหรือหัวหน้ากลุ่ม องค์กรในชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นและผู้ทรงคุณวุฒิ โดยใช้วิธีการประชุมปฏิบัติการ และการสนทนากลุ่ม

และเมื่อเข้าสู่ปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ตั้งแต่ขั้นตอนการศึกษาชุมชน ขั้นตอนการวิเคราะห์ทุนทางสังคม ขั้นตอนการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน ขั้นตอนการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชน และขั้นตอนการสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน นอกเหนือจากคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนแล้ว ชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้จะมีส่วนร่วมในการวางแผนและการตัดสินใจในบางกิจกรรมด้วย

3) การส่งเสริมภาวะผู้นำและการพัฒนาแกนนำ

การส่งเสริมภาวะผู้นำและแกนนำเป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนที่นำมาใช้ในกระบวนการเรียนรู้ทุก ๆ ขั้นตอน โดยระยะแรกในช่วงขั้นตอนการเห็นปัญหาและความต้องการในการพัฒนาชุมชน และขั้นตอนการทำความเข้าใจและสร้างความตระหนักในอัตลักษณ์ชุมชน เป็นการส่งเสริมภาวะผู้นำชุมชน โดยการชี้แจง กระตุ้นเพื่อสร้างความตระหนักในความรับผิดชอบต่อท้องถิ่น และการสร้างสรรค์การพัฒนาชุมชนไปสู่ภาวะที่ดีขึ้น

และหลังจากมีคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน การส่งเสริมภาวะผู้นำและแกนนำเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการวางแผนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในภาพรวม ร่วมวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ร่วมจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ร่วมติดตามผลการดำเนินงาน และร่วมสะท้อนผลหลังปฏิบัติการกิจกรรมการเรียนรู้ และภาพรวมของกระบวนการเรียนรู้

4) การพัฒนาความรู้ ทักษะที่จำเป็นสำหรับการทำงานเป็นกลุ่ม

การพัฒนาความรู้ ทักษะที่จำเป็นสำหรับการทำงานเป็นกลุ่ม เป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนที่นำมาใช้ในกระบวนการเรียนรู้ทุก ๆ ขั้นตอน แบ่งได้เป็น 3 กลุ่มเป้าหมาย คือ

4.1) ผู้นำชุมชน โดยในระยะแรกของปฏิบัติการวิจัยเป็นการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจของผู้นำชุมชน โดยใช้วิธีการชี้แจง การแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ และการแสดงความคิดเห็น ส่วนเนื้อหาสาระเกี่ยวกับความสำคัญและความจำเป็น และประโยชน์ของการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

4.2) คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน เป็นการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และทักษะที่จำเป็นต้องใช้ในการร่วมปฏิบัติการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยใช้วิธีการชี้แจง การอภิปราย การแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ การระดมความคิดเห็น การอบรมเสริมความรู้ การลงมือปฏิบัติจริง และการทบทวน สะท้อนผลปฏิบัติการ เนื้อหาสาระของการพัฒนาจำแนกได้ 3 กลุ่มเนื้อหา ได้แก่ (1) เนื้อหาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน และความรู้อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน โดยมีลักษณะทั้งเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ เช่น ความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน ความรู้เกี่ยวกับทุนทางสังคม เป็นต้น (2) เนื้อหาเกี่ยวกับชุมชน เช่น ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม เป็นต้น และ (3) เนื้อหาความรู้ ทักษะเพื่อการปฏิบัติ เช่น การจัดเวทีประชาคม การจัดทำแผนปฏิบัติการ การเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน เป็นต้น

4.3) สมาชิกชุมชนบ้านบ่อหินที่เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจและทักษะการร่วมปฏิบัติการในกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้วิธีการชี้แจง การสาธิต และยกตัวอย่าง การอภิปราย การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ การระดมความคิดเห็น และการลงมือปฏิบัติจริง ในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเรียนรู้นั้น ๆ

5) การสร้างพันธมิตรและระบบความร่วมมือระหว่างกัน

การสร้างพันธมิตรและระบบความร่วมมือระหว่างกัน เป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนที่นำมาใช้ใน 2 ขั้นตอน คือ (1) ขั้นตอนการศึกษาชุมชน โดยการสร้างพันธมิตรและระบบความร่วมมือภายในชุมชนมีการประสานงาน และประชาสัมพันธ์ผ่านหอกระจายข่าวเพื่อแจ้งให้กลุ่ม องค์กรต่าง ๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคนในชุมชนรับรู้ และให้ความร่วมมือกับคณะทำงานในการเก็บรวบรวม ส่วนการสร้างพันธมิตรและระบบความร่วมมือภายนอกชุมชน เป็นการประสานงานและขอความร่วมมือกับหน่วยงาน และข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลที่จัดเก็บ ได้แก่ สำนักทะเบียนขององค์การบริหารส่วนตำบลและอำเภอ และพัฒนากรตำบล (2) ขั้นตอนการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความ

เข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชน เป็นการสร้างพันธมิตรและระบบความร่วมมือกับบุคคล หน่วยงานราชการ องค์กรภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง อาทิ การบูรณาการกิจกรรมเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เรื่อง ป่าชุมชน กับกิจกรรมการปลูกป่าและกิจกรรมซ่อมบำรุงฝายชะลอน้ำขององค์กรภาคเอกชน การประสานงาน ขอความร่วมมือภูมิปัญญาท้องถิ่นหมู่บ้านใกล้เคียงในการแต่งกลอนเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน การประสานงานและจัดทำโครงการขอรับการสนับสนุนงบประมาณการจัดกิจกรรมเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนจากองค์กรเอกชนที่มีที่ตั้งใกล้เคียงกับชุมชน เป็นต้น

6) การติดต่อสื่อสารภายในชุมชน

การติดต่อสื่อสารภายในชุมชน เป็นวิธีการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนที่ชุมชนนำมาใช้ในกระบวนการเรียนรู้ทุก ๆ ขั้นตอน โดยในปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินมีการสร้างระบบและใช้การติดต่อสื่อสารภายในชุมชน แบ่งเป็น 2 ช่องทาง คือ

6.1) การติดต่อสื่อสารด้วยสื่อท้องถิ่น คือ หอกระจายข่าวหมู่บ้าน โดยใช้ในการแจ้งข้อมูล ข่าวสารการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การรายงานผลการดำเนินงาน และหรือ ความก้าวหน้าของการดำเนินงานให้กับคนในชุมชน ซึ่งจะทำให้สมาชิกชุมชนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ได้รับรู้ความเคลื่อนไหว แม้การใช้สื่อดังกล่าวจะไม่ได้สร้างความรู้ ความเข้าใจที่ลึกซึ้ง เหมือนกับที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ได้รับก็ตาม

6.2) การสื่อสารด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ คือ โทรศัพท์เคลื่อนที่ โดยใช้การโทรศัพท์ และการส่งข้อความทางไลน์แอปพลิเคชัน (Line) ในการติดต่อสื่อสารกับผู้นำชุมชน และ คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เพื่อหารือ ขอคำปรึกษาแนะนำ และนัดหมายการประชุม ซึ่งทำให้ การดำเนินงานต่าง ๆ ไปได้อย่างสะดวก รวดเร็ว ไม่เสียเวลาของบุคคลกลุ่มนี้ ซึ่งมีภารกิจทั้งการบริหารจัดการหมู่บ้าน และการประกอบอาชีพส่วนตัว

7) การปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง

การปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง เป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนที่นำมาใช้ในกระบวนการเรียนรู้ทุก ๆ ขั้นตอน ในภาพรวมของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิด การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนมีความเชื่อมโยง ต่อเนื่อง และเป็นไปตามลำดับอยู่แล้ว นอกจากนี้ในแต่ละขั้นตอน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็น ปฏิบัติการที่มีความต่อเนื่องเช่นเดียวกัน

8) การประเมินผลและการสะท้อนผล

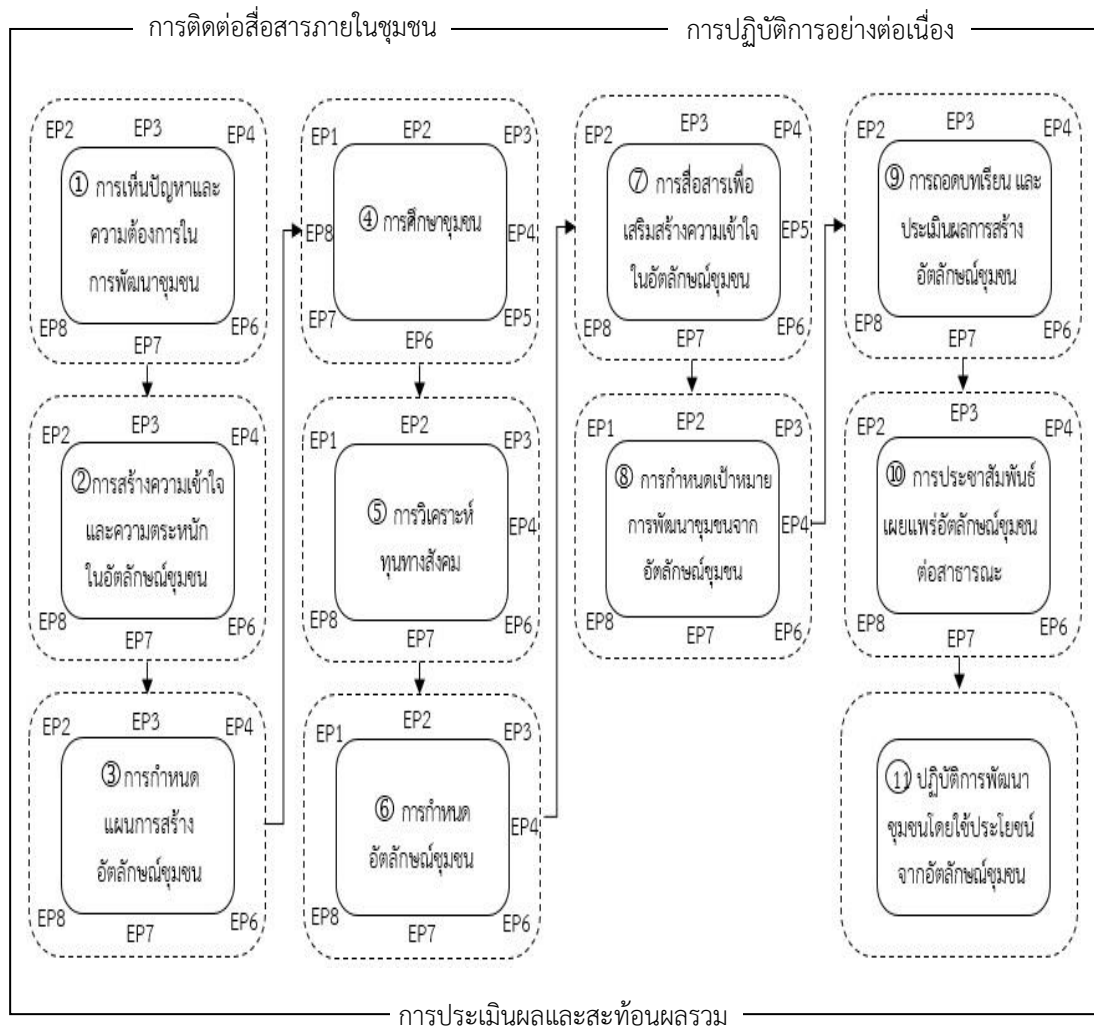
กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินมีการประเมินผลและการสะท้อนผลในภาพรวมของกระบวนการเรียนรู้ และกิจกรรมการเรียนรู้มีการประเมินผลและการสะท้อนผลปฏิบัติการในทุก ๆ กิจกรรมด้วย โดยแบ่งการประเมินผล และสะท้อนผลเป็น 2 กลุ่ม คือ

8.1) คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เป็นการประเมินผลและสะท้อนผล การร่วมดำเนินการและร่วมจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผล และสะท้อนผลใช้วิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมระหว่างดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ การสะท้อนผลหลังปฏิบัติการ (After Action Review: AAR) ของคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และการประเมินคุณภาพผลงานหรือชิ้นงานที่ได้จากการปฏิบัติ ผ่านการสนทนากลุ่ม และหรือการประชุมกลุ่ม

8.2) สมาชิกในชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นการสะท้อนผลผลการเรียนรู้ที่ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้แต่ละครั้ง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง และการเขียนข้อความสะท้อนผลการเรียนรู้

การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนที่นำมาใช้ในกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน แสดงได้ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 21 การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

วิธีการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

1. การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน (รหัส EP1)
2. การวางแผนและการตัดสินใจร่วมกัน (รหัส EP2)
3. การส่งเสริมภาวะผู้นำและการพัฒนาแกนนำ (รหัส EP3)
4. การพัฒนาความรู้ ทักษะที่จำเป็นสำหรับการทำงานเป็นกลุ่ม (รหัส EP4)
5. การสร้างพันธมิตรและระบบความร่วมมือระหว่างกัน (รหัส EP5)
6. การติดต่อสื่อสารภายในชุมชน (รหัส EP6)
7. การปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง (รหัส EP7)
8. การประเมินผลและการสะท้อนผล (รหัส EP8)

2.8.4 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอน 11 ขั้นตอนที่กล่าวมาแล้ว แต่ละขั้นตอนมีองค์ประกอบย่อย 4 ประการ ได้แก่ กิจกรรมการเรียนรู้ เนื้อหาสาระหรือองค์ความรู้ แหล่งการเรียนรู้ และการประเมินผล รายละเอียดองค์ประกอบดังกล่าว จะสะท้อนให้เห็นการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน โดยเป็นข้อมูลที่ได้มาจากการสังเกต การสอบถาม การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการของคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินและผู้วิจัย ระหว่างการปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมตามกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ตลอดจนข้อมูลจากการสะท้อนผลการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ของสมาชิกชุมชนบ้านบ่อหิน และการสะท้อนผลการปฏิบัติงานของคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน โดยผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล ยกเว้นในขั้นตอนที่ 11 ขั้นตอนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนโดยใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ผู้วิจัยถอดตัวออกจากชุมชนไปแล้ว รายละเอียดองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 16 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบน
ฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

กิจกรรมการเรียนรู้	เนื้อหาสาระ หรือองค์ความรู้	แหล่ง การเรียนรู้	การ ประเมินผล
1. การเห็นปัญหาและความต้องการในการพัฒนาชุมชน			
<p>1.1 การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาชุมชน</p> <p>1.1.1 การทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ในการประชุมชี้แจงคณะกรรมการหมู่บ้าน</p> <p>1.1.2 การศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับนโยบาย ความสำคัญและความจำเป็น และประโยชน์ของการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>1.1.3 การอภิปราย แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความจำเป็นของการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>1.1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล และตัดสินใจเห็นชอบที่จะดำเนินการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p>	<p>1. นโยบาย ความสำคัญ และความจำเป็นของการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และประโยชน์ที่จะได้รับจากการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>2. ชุมชนกรณีตัวอย่างที่สร้างและใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>3. วัตถุประสงค์ และกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>4. การส่งเสริม สนับสนุนที่ ต้องการได้จาก คณะกรรมการชุมชน</p>	<p>1. ผู้ใหญ่บ้าน</p> <p>2. ผู้วิจัย</p> <p>3. เอกสาร ประกอบการชี้แจง</p> <p>4. ชุมชนกรณีตัวอย่าง</p>	<p>การสังเกต</p> <p>ปฏิบัติการ</p> <p>ตอบรับของผู้นำชุมชน</p>
<p>1.2 การประชาสัมพันธ์สร้างการรับรู้เบื้องต้นให้กับคนในชุมชน</p> <p>ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน และการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนทางหอกระจายข่าวหมู่บ้าน</p>	<p>ความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชนโดยย่อ และกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p>	<p>1. หอกระจายข่าวบ้านบ่อหิน</p> <p>2. ผู้ใหญ่บ้าน</p>	<p>การสัมภาษณ์เพื่อศึกษาผล การรับรู้ และความคิดเห็นที่ชุมชนจะเป็นพื้นที่การวิจัย และการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย</p>

ตารางที่ 16 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน
บนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

กิจกรรมการเรียนรู้	เนื้อหาสาระ หรือองค์ความรู้	แหล่ง การเรียนรู้	การ ประเมินผล
2. การสร้างความเข้าใจ และความตระหนักในอัตลักษณ์ชุมชน			
<p>2.1 การกำหนดแผนการทำเวทีประชาคม สร้างวิสัยทัศน์ด้านอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>2.1.1 การทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ และเป้าหมายของการประชุมหารือผู้นำ ชุมชนเพื่อออกแบบ และวางแผนการจัด เวทีประชาคม ฯ</p> <p>2.1.2 การศึกษาแนวทางการจัดเวที ประชาคมตามร่างแผนการจัดเวที ประชาคม ฯ</p> <p>2.1.3 การแสดงความคิดเห็น และให้ ข้อเสนอแนะต่อร่างแผนการจัดเวที ประชาคม ฯ</p> <p>2.1.4 การแบ่งงานและมอบหมาย ภารกิจในการร่วมจัดเวทีประชาคม ฯ</p>	<p>1. การทำเวทีประชาคม ให้มีประสิทธิภาพ</p> <p>1.1 ขั้นตอนและวิธีการ</p> <p>1.2 ประเด็นเนื้อหา</p> <p>1.3 สื่อ อุปกรณ์เพื่อ การเรียนรู้</p> <p>1.4 ระยะเวลา</p> <p>2. องค์ความรู้เพื่อสร้าง วิสัยทัศน์ด้านอัตลักษณ์ ชุมชน</p> <p>2.1 อัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>2.2 กระบวนการเรียนรู้ แบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้าง อัตลักษณ์ชุมชน</p>	<p>1. ผู้วิจัย</p> <p>2. ร่างแผน การจัดเวที ประชาคม ฯ</p>	<p>1. การสังเกต ระหว่างการประชุม</p> <p>2. การประเมิน ความชัดเจน ความเป็นไปได้ ของแผนการจัด เวทีประชาคม ฯ</p>
<p>2.2. เวทีประชาคมสร้างสร้างวิสัยทัศน์ ด้านอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>2.2.1 การทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ และเป้าหมายของเวทีประชาคม ฯ</p> <p>2.2.2 การศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับ นโยบาย ความสำคัญ ความจำเป็น และ ประโยชน์ของการเสริมสร้างอัตลักษณ์ ชุมชน และความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ อัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>2.2.3 การอภิปราย แสดงความคิดเห็น เกี่ยวกับเป้าหมายความสำเร็จของการ เรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p>	<p>1. นโยบาย ความสำคัญ ความจำเป็นและ ประโยชน์ที่จะได้รับจาก การเสริมสร้างอัตลักษณ์ ชุมชน</p> <p>2. ความหมายของ อัตลักษณ์ชุมชน และ ความแตกต่างระหว่าง อัตลักษณ์ เอกลักษณ์ และสัญลักษณ์</p> <p>3. ชุมชนกรณีตัวอย่างที่ สร้างและใช้ประโยชน์ จากอัตลักษณ์ชุมชน</p>	<p>1. ผู้ใหญ่บ้าน</p> <p>2. ผู้ทรงคุณวุฒิ หมู่บ้าน</p> <p>3. ผู้วิจัย</p> <p>4. สื่อแผ่นพับ</p> <p>5. สื่อบุคคล (อาสาสมัคร)</p> <p>6. วิดีทัศน์ชุมชน กรณีตัวอย่าง</p>	<p>1. การสังเกต การมีส่วนร่วม ของผู้เข้าร่วม เวทีประชาคม ฯ</p> <p>2. การสะท้อนผล สิ่งที่ได้เรียนรู้ ความพึงพอใจ และความคิดเห็น ต่อเวทีประชาคม ฯ</p>

ตารางที่ 16 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน
บนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

กิจกรรมการเรียนรู้	เนื้อหาสาระ หรือองค์ความรู้	แหล่ง การเรียนรู้	การ ประเมินผล
<p>2.2.4 การอภิปราย แสดงความคิดเห็น เสนอและกำหนดบุคคล กลุ่มบุคคลที่จะเป็นแกนนำขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>2.2.5 การสะท้อนความคิดเห็นสิ่งที่ได้เรียนรู้จากเวทีประชาคม ฯ</p>	<p>4. วัตถุประสงค์และกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>5. เป้าหมายความสำเร็จของการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>6. แกนนำเพื่อการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p>		
3. การกำหนดแผนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน			
<p>การกำหนดแผนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>1. การทำความเข้าใจวัตถุประสงค์และเป้าหมายการประชุมปฏิบัติการจัดทำแผนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>2. การศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบของร่างแผน ฯ และกิจกรรมการเรียนรู้ตามกรอบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>3. การอภิปราย แสดงความคิดเห็น และให้ข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไข ปรับปรุงร่างแผน ฯ</p> <p>4. การสนทนากลุ่มเพื่อสรุปและสะท้อนผลการจัดทำแผน ฯ</p>	<p>1. โครงสร้างและองค์ประกอบของแผนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>2. กรอบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>3. กิจกรรมการเรียนรู้ตามกรอบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p>	<p>1. คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>2. ผู้วิจัย</p> <p>3. ร่างแผนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p>	<p>1. การสังเกตระหว่างการประชุมปฏิบัติการ</p> <p>2. การประเมินความชัดเจนความเป็นไปได้ของแผน ฯ</p> <p>3. การสนทนากลุ่มเพื่อสะท้อนผลหลังปฏิบัติการ (After Action Review: AAR) จัดทำแผน ฯ</p>

ตารางที่ 16 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบน
ฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

กิจกรรมการเรียนรู้	เนื้อหาสาระ หรือองค์ความรู้	แหล่ง การเรียนรู้	การ ประเมินผล
4. การศึกษาชุมชน			
<p>4.1 การกำหนดข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมและจัดทำแบบจัดเก็บและบันทึกข้อมูลชุมชน</p> <p>4.1.1 การทำความเข้าใจวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการประชุมปฏิบัติการกำหนดข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมและจัดทำแบบจัดเก็บและบันทึกข้อมูลชุมชน</p> <p>4.1.2 การศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับแนวทางการวิเคราะห์ทุนทางสังคม และตัวอย่างตัวชี้วัดศักยภาพชุมชน</p> <p>4.1.3 การอภิปราย แสดงความคิดเห็น และให้ข้อเสนอแนะเพื่อกำหนดข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม เกณฑ์วัดค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน</p> <p>4.1.4 การแสดงความคิดเห็น และให้ข้อเสนอแนะ และปฏิบัติการออกแบบ และจัดทำแบบสำรวจและบันทึกข้อมูลชุมชน</p>	<p>1. แนวทางการวิเคราะห์ทุนทางสังคม</p> <p>2. ตัวชี้วัดศักยภาพชุมชนของหน่วยงานต่าง ๆ</p> <p>3. ข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม</p> <p>4. เกณฑ์วัดค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม</p> <p>5. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน</p> <p>6. เครื่องมือการสำรวจและบันทึกข้อมูลชุมชน</p>	<p>1. ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน</p> <p>2. พัฒนาการตำบล</p> <p>3. ผอ. กศน.อำเภอ</p> <p>4. ครู กศน.ตำบล</p> <p>5. ผู้วิจัย</p> <p>6. เอกสารเกี่ยวกับการพัฒนาทุนชุมชน</p> <p>7. เว็บไซต์เกี่ยวกับการพัฒนาทุนทางสังคมและตัวชี้วัดศักยภาพชุมชน</p>	<p>1. การสังเกตระหว่างการประชุมปฏิบัติการ</p> <p>2. การประเมินความชัดเจนความครบถ้วนของข้อมูลบ่งชี้และเกณฑ์วัดค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม</p> <p>3. การประเมินความชัดเจนความสมบูรณ์ของแบบสำรวจและบันทึกข้อมูล</p>

ตารางที่ 16 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน
บนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

กิจกรรมการเรียนรู้	เนื้อหาสาระ หรือองค์ความรู้	แหล่ง การเรียนรู้	การ ประเมินผล
<p>4.2 การกำหนดแผนการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน และอบรมเสริมความรู้วิธีการและเทคนิคการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูล</p> <p>4.2.1 การทำความเข้าใจวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการประชุมปฏิบัติการเพื่อกำหนดแผนการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน</p> <p>4.2.2 การศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานชุมชนเพื่อวิเคราะห์ทุนทางสังคมและแบบสำรวจและบันทึกข้อมูลชุมชน</p> <p>4.2.3 การอภิปราย แสดงความคิดเห็น และให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานชุมชนและแบบสำรวจและบันทึกข้อมูลชุมชน</p> <p>4.2.4 การอบรมเสริมความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการ และเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูล และการบันทึกข้อมูล</p> <p>4.2.5 ปฏิบัติการกำหนดแผนการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลชุมชนบ้านบ่อหิน</p> <p>4.2.6 การทบทวน ตรวจสอบแผนการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลชุมชนบ้านบ่อหิน</p>	<p>1. ข้อมูลพื้นฐานชุมชน 7 ด้าน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไป ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม การเมือง การปกครอง ด้านการศึกษา ศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม ด้านสาธารณสุข ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และปัญหา ความต้องการ และแนวทางการพัฒนาชุมชน</p> <p>2. แบบสำรวจและบันทึกข้อมูลชุมชน</p> <p>3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน</p> <p>4. การบันทึกข้อมูลชุมชน</p> <p>5. แผนการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลชุมชน</p>	<p>1. ผู้ใหญ่บ้าน</p> <p>2. หัวหน้ากลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน (อช.)</p> <p>3. ผู้วิจัย</p> <p>4. เอกสารตัวแบบและเทคนิคการจัดกระทำข้อมูลชุมชน</p>	<p>1. การสังเกตระหว่างการประชุม</p> <p>2. การประเมินความชัดเจน ความสมบูรณ์ของแบบสำรวจและบันทึกข้อมูล</p> <p>3. การประเมินความเข้าใจได้ของแผนการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลชุมชน</p>

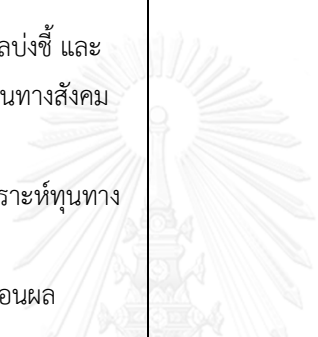
ตารางที่ 16 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน
บนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

กิจกรรมการเรียนรู้	เนื้อหาสาระ หรือองค์ความรู้	แหล่ง การเรียนรู้	การ ประเมินผล
<p>4.3 ปฏิบัติการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน</p> <p>4.3.1 การประชาสัมพันธ์ ชี้แจงและขอความอนุเคราะห์กลุ่ม องค์กรในชุมชน เรื่อง การสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน</p> <p>4.3.2 ปฏิบัติการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยวิธีการต่างๆ ตามลักษณะของข้อมูล ได้แก่</p> <ul style="list-style-type: none"> - การศึกษาเอกสาร รายงาน ทะเบียนข้อมูลชุมชน - การสัมภาษณ์ - การสังเกต - การสำรวจภาคสนาม 	ข้อมูลชุมชนแต่ละด้าน ที่แต่ละทีมรับผิดชอบ จัดเก็บและบันทึกข้อมูล	<p>1. คณะกรรมการหมู่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน / ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการหมู่บ้าน)</p> <p>2. ประธานหรือหัวหน้ากลุ่ม/องค์กรในชุมชน</p> <p>3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น / ผู้รู้ / ผู้สูงอายุในชุมชน</p>	<p>1. ประเมินความถูกต้อง ความครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อมูลชุมชน</p> <p>2. ประชุมกลุ่มเพื่อสะท้อนผล</p>
<p>4.4 ปฏิบัติการตรวจสอบข้อมูลและบันทึกข้อมูลชุมชน</p> <p>4.4.1 การอภิปราย แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และการแก้ไขปัญหา การเก็บรวบรวมข้อมูลและบันทึกข้อมูลชุมชนแต่ละด้าน</p> <p>4.4.2 การศึกษาวิธีการตรวจสอบความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือของข้อมูลชุมชน</p> <p>4.4.3 การอภิปราย แสดงความคิดเห็น และปฏิบัติการตรวจสอบความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือของข้อมูลชุมชน</p> <p>4.4.4 การแสดงความคิดเห็นเพื่อสะท้อนผลปฏิบัติการชุมชนศึกษา</p>	วิธีการตรวจสอบ ความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือของข้อมูลชุมชน	<p>4. พัฒนาการตำบล</p> <p>5. ผู้วิจัย</p> <p>6. สำนักทะเบียน อบต. และอำเภอ</p> <p>7. สถานที่ต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ป่าชุมชน หนองน้ำเพื่อประปาหมู่บ้าน ร้านค้า เป็นต้น</p>	<p>สะท้อนผล</p> <p>ปฏิบัติการ (AAR) เก็บรวบรวมและ การบันทึกข้อมูลชุมชน</p>

ตารางที่ 16 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวความคิดเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน
บนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

กิจกรรมการเรียนรู้	เนื้อหาสาระ หรือองค์ความรู้	แหล่ง การเรียนรู้	การ ประเมินผล
5. การวิเคราะห์ทุนทางสังคม			
<p>5.1 การกำหนดแผนการทำเวทีประชาคม วิเคราะห์ทุนทางสังคม</p> <p>5.1.1 การทำความเข้าใจวัตถุประสงค์และ เป้าหมายของการประชุมคณะทำงานสร้าง อัตลักษณ์ชุมชนเพื่อกำหนดแผนการทำเวที ประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคม</p> <p>5.1.2 การศึกษาแนวทางการวิเคราะห์ ทุนทางสังคม</p> <p>5.1.3 การอภิปราย แสดงความคิดเห็น และ ให้ข้อเสนอแนะต่อร่างแผนการทำเวทีประชาคมฯ</p> <p>5.1.4 การชักซ้อมขั้นตอนตามแผนการทำเวที ประชาคม ฯ</p> <p>5.1.5 การแบ่งงานและมอบหมายภารกิจ ในการร่วมทำเวทีประชาคม ฯ</p>	<p>แนวทางการวิเคราะห์ ทุนทางสังคม</p> <p>1. ข้อมูลบ่งชี้ทุนทาง สังคม</p> <p>2. เกณฑ์วัดค่าคะแนน ข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม</p> <p>3. ขั้นตอนและวิธีการ วิเคราะห์ทุนทางสังคม</p>	<p>1. ผู้ใหญ่บ้าน/ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน</p> <p>2. ภูมิปัญญา ท้องถิ่น</p> <p>3. ผู้วิจัย</p> <p>4. เอกสารร่าง แผนการทำ เวทีประชาคม วิเคราะห์ ทุนทางสังคม</p>	<p>1. การสังเกต ระหว่างการประชุม</p> <p>2. การประเมิน ความชัดเจน ความเป็นไปได้ ของแผนการทำ เวทีประชาคมฯ</p>
<p>5.2 เวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคม</p> <p>5.2.1 การทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ และ เป้าหมายของเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคม</p> <p>5.2.2 การศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับทุนทางสังคม ข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม และเกณฑ์วัดค่าคะแนน ข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม</p> <p>5.2.3 การศึกษาวิธีการตัดสินค่าคะแนนข้อมูล บ่งชี้ทุนทางสังคม และวิธีการประเมินศักยภาพ ทุนทางสังคม</p>	<p>1. ความรู้เบื้องต้น เกี่ยวกับทุนทางสังคม</p> <p>2. ข้อมูลบ่งชี้ทุนทาง สังคม</p> <p>3. เกณฑ์วัดค่าคะแนน ข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม</p> <p>4. วิธีการตัดสินค่า คะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนทาง สังคม</p> <p>5. วิธีการประเมิน ศักยภาพทุนทางสังคม</p>	<p>1. คณะทำงาน สร้างอัตลักษณ์ ชุมชน</p> <p>2. ภูมิปัญญา ท้องถิ่น</p> <p>3. ผู้ทรงคุณวุฒิ หมู่บ้าน</p> <p>4. ประธานกลุ่ม ในชุมชน เช่น กลุ่ม อสม. กลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น</p>	<p>1. การสังเกต ระหว่างเวที ประชาคม ฯ</p> <p>2. การสะท้อน ผลสิ่งที่ได้เรียนรู้ ของผู้เข้าร่วม เวทีประชาคม ฯ</p> <p>3. การประชุม กลุ่มเพื่อ สะท้อนผล หลังปฏิบัติการ (AAR) เวที ประชาคม ฯ</p>

ตารางที่ 16 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน บน
ฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

กิจกรรมการเรียนรู้	เนื้อหาสาระ หรือองค์ความรู้	แหล่ง การเรียนรู้	การ ประเมินผล
5.2.4 การอภิปราย แสดงความคิดเห็น ตรวจสอบ แก้ไขและให้ข้อมูลชุมชนที่เกี่ยวข้อง กับข้อมูลบ่งชี้เพิ่มเติม 5.2.5 การตัดสินใจให้ค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ ทุนทางสังคมแต่ละตัวบ่งชี้ 5.2.6 การสรุปค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ และ การวิเคราะห์ ประเมินศักยภาพทุนทางสังคม ของชุมชน 5.2.7 การอภิปรายผลการวิเคราะห์ทุนทาง สังคม 5.2.8 การสรุปผลและการสะท้อนผล ปฏิบัติการวิเคราะห์ทุนทางสังคม		5. พัฒนาการ ตำบล 6. สาธารณสุข ตำบล 7. เอกสาร ความรู้เกี่ยวกับ ทุนทางสังคม 8. เอกสาร ข้อมูลพื้นฐาน ชุมชนบ้าน บ่อหิน	
6. การกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน			
6.1 การกำหนดแผนการทำเวทีประชาคม กำหนดร่างอัตลักษณ์ชุมชน 6.1.1 การทำความเข้าใจวัตถุประสงค์และ เป้าหมายของการประชุมคณะกรรมการสร้าง อัตลักษณ์ชุมชนเพื่อกำหนดแผนการทำเวที ประชาคมกำหนดร่างอัตลักษณ์ชุมชน 6.1.2 การศึกษาแนวทางการวิเคราะห์ และกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน 6.1.3 การอภิปราย แสดงความคิดเห็น และ ให้ข้อเสนอแนะต่อแผนการทำเวที ประชาคม ฯ 6.1.4 การชักชวนขั้นต้นตามแผนการทำ เวทีประชาคม ฯ 6.1.5 การแบ่งงานและมอบหมายภารกิจ ในการร่วมทำเวทีประชาคม ฯ	แนวทางการวิเคราะห์และ กำหนดอัตลักษณ์ชุมชน 1. การระบุลักษณะ เฉพาะที่โดดเด่นของชุมชน 2. การวิเคราะห์ความ โดดเด่น ลักษณะด้วย ข้อเสียหรือข้อจำกัดของ ลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น ของชุมชน 3. การระบุอัตลักษณ์ ชุมชน	1. ภูมิปัญญา ท้องถิ่น 2. ผู้วิจัย 3. เอกสารร่าง แผนการทำเวที ประชาคม กำหนด อัตลักษณ์ชุมชน	1. การสังเกต ระหว่าง การประชุม 2. การประเมิน ความชัดเจน ความเป็นไปได้ ของแผนการจัด เวทีประชาคมฯ

ตารางที่ 16 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน
บนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

กิจกรรมการเรียนรู้	เนื้อหาสาระ หรือองค์ความรู้	แหล่ง การเรียนรู้	การ ประเมินผล
<p>6.2 เวทีประชาคมกำหนดร่างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>6.2.1 การทำความเข้าใจวัตถุประสงค์และเป้าหมายของเวทีประชาคมกำหนดร่างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>6.2.2 การศึกษา ทบทวนผลการวิเคราะห์ทุนทางสังคม เนื้อหาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชนและความเชื่อมโยงของอัตลักษณ์และทุนทางสังคม</p> <p>6.2.3 การอภิปราย แสดงความคิดเห็นเพื่อระบุลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชน</p> <p>6.2.4 การวิเคราะห์ และวิพากษ์คุณลักษณะโดดเด่น ลักษณะด้อย ข้อยเสียหรือข้อจำกัดของลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชน</p> <p>6.2.5 การสรุปผลและการสะท้อนผลปฏิบัติการกำหนดร่างอัตลักษณ์ชุมชน</p>	<p>1. ผลการวิเคราะห์ทุนทางสังคมบ้านบ่อหิน</p> <p>2. ความหมายของอัตลักษณ์ชุมชน และความแตกต่างระหว่างอัตลักษณ์เอกลักษณ์และสัญลักษณ์</p> <p>3. ประเภทของอัตลักษณ์ชุมชน และความเชื่อมโยงของอัตลักษณ์ชุมชนและทุนทางสังคม</p> <p>4. การระบุลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชน</p> <p>5. การวิเคราะห์ความโดดเด่น ลักษณะด้อย ข้อยเสียหรือข้อจำกัดของลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชน</p>	<p>1. ผู้ใหญ่บ้าน</p> <p>2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น</p> <p>3. ผู้ทรงคุณวุฒิหมู่บ้าน</p> <p>4. ผู้วิจัย</p> <p>5. เอกสารสรุปผลการวิเคราะห์ทุนทางสังคมบ้านบ่อหิน</p>	<p>1. การสังเกตระหว่างการจัดเวทีประชาคมฯ</p> <p>2. การสะท้อนผลสิ่งที่ได้เรียนรู้ของผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมฯ</p> <p>3. การประชุมกลุ่มเพื่อสะท้อนผลหลังปฏิบัติการ (AAR) เวทีประชาคมฯ</p>
<p>6.3 การทบทวน กำหนดร่างอัตลักษณ์ชุมชน และกำหนดกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>6.3.1 การทำความเข้าใจวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการสนทนากลุ่มเพื่อทบทวนและกำหนดร่างอัตลักษณ์ชุมชน และกำหนดกรอบกิจกรรมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>6.3.2 การทบทวนผลการวิเคราะห์ทุนทางสังคม และการระบุลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชน</p> <p>6.3.3 การอภิปราย แสดงความคิดเห็น และการตัดสินใจกำหนดร่างอัตลักษณ์ชุมชน</p>	<p>1. ผลการวิเคราะห์ทุนทางสังคม</p> <p>2. ผลการระบุลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชน</p> <p>3. ร่างอัตลักษณ์ชุมชนที่เป็นผลสะท้อนจากลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชน</p> <p>4. กรอบกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชน</p>	<p>1. คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>2. ผู้ทรงคุณวุฒิหมู่บ้าน</p> <p>3. ผู้วิจัย</p> <p>4. เอกสารสรุปลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชน</p>	<p>1. การสังเกตระหว่างการสนทนากลุ่ม</p> <p>2. การประเมินผลที่ได้รับจากการสนทนากลุ่ม</p>

ตารางที่ 16 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน บน
ฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

กิจกรรมการเรียนรู้	เนื้อหาสาระ หรือองค์ความรู้	แหล่ง การเรียนรู้	การ ประเมินผล
<p>6.3.4 การวิพากษ์ร่างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>6.3.5 การอภิปราย การระดมพลังสมองเพื่อกำหนดกรอบกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>6.3.6 การสรุปผล และการสะท้อนผล ปฏิบัติการกำหนดร่างอัตลักษณ์ชุมชน และ กรอบกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้าใจใน ร่างอัตลักษณ์ชุมชน</p>			
<p>6.4 เวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>6.4.1 การทำความเข้าใจวัตถุประสงค์และเป้าหมายของเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>6.4.2 การทำความเข้าใจกระบวนการ วิธีการ ได้มาซึ่งอัตลักษณ์ชุมชน และร่างอัตลักษณ์ ชุมชน</p> <p>6.4.3 การแสดงความคิดเห็นต่อร่าง อัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>6.4.4 การศึกษากรอบกิจกรรมเพื่อสร้าง ความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>6.4.5 การอภิปราย แสดงความคิดเห็นต่อ กรอบกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้าใจในร่าง อัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>6.4.6 การสรุปผล และการสะท้อนผล ปฏิบัติการรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ ชุมชน</p>	<p>1. กระบวนการ วิธีการ กำหนดอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>2. ร่างอัตลักษณ์ชุมชน บ้านบ่อหิน</p> <p>3. กรอบกิจกรรมเพื่อ สร้างความเข้าใจในร่าง อัตลักษณ์ชุมชน</p>	<p>1. คณะทำงาน สร้างอัตลักษณ์ ชุมชน</p> <p>2. ภูมิปัญญา ท้องถิ่น</p> <p>3. ผู้ทรงคุณวุฒิ หมู่บ้าน</p> <p>4. ผู้วิจัย</p>	<p>1. การสังเกต ระหว่างการทำ เวทีรับฟังความ คิดเห็น</p> <p>2. การประชุม กลุ่มเพื่อ สะท้อนผล หลังปฏิบัติการ (AAR) เวทีรับ ฟังความคิดเห็น</p>

ตารางที่ 16 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน
บนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

กิจกรรมการเรียนรู้	เนื้อหาสาระ หรือองค์ความรู้	แหล่ง การเรียนรู้	การ ประเมินผล
<p>6.5 การประชาสัมพันธ์ร่างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>6.5.1 การจัดทำข้อมูลเพื่อประชาสัมพันธ์ร่างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>6.5.2 การประชาสัมพันธ์ทางหอกระจายข่าวบ้านบ่อหิน</p>	<p>1. กระบวนการ วิธีการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>2. ร่างอัตลักษณ์ชุมชน</p>	<p>1. คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>2. หอกระจายข่าวบ้านบ่อหิน</p>	<p>การติดตามข้อมูลสะท้อนกลับหลังการประชาสัมพันธ์</p>
7. การสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชน			
<p>7.1 การกำหนดแผนการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>7.1.1 การทำความเข้าใจวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการประชุมคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนเพื่อกำหนดแผนการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>7.1.2 การอภิปราย แสดงความคิดเห็น และให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกิจกรรม ฯ</p> <p>7.1.3 ปฏิบัติการกำหนดแผนการจัดกิจกรรม ฯ</p> <p>7.1.4 การจัดทำโครงการขอรับการสนับสนุนงบประมาณการจัดกิจกรรม ฯ</p> <p>7.1.5 การแบ่งงานและมอบหมายภารกิจในการจัดกิจกรรม ฯ</p>	<p>กิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>1. วัตถุประสงค์ของกิจกรรม ฯ</p> <p>2. ขั้นตอน วิธีการจัดกิจกรรม ฯ</p> <p>3. เป้าหมายและกลุ่มเป้าหมายของกิจกรรม ฯ</p> <p>4. งบประมาณดำเนินการ</p> <p>3. ระยะเวลาดำเนินการ</p>	<p>1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น</p> <p>2. ผู้วิจัย</p> <p>3. เอกสารกรอบกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชน</p>	<p>1. การสังเกตระหว่างการประชุม</p> <p>2. การประเมินความชัดเจนความเป็นไปได้ของแผนการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชน</p>

ตารางที่ 16 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน
บนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

กิจกรรมการเรียนรู้	เนื้อหาสาระ หรือองค์ความรู้	แหล่ง การเรียนรู้	การ ประเมินผล
<p>7.2 การจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>7.2.1 การประชุม การสนทนากลุ่มเพื่อปรึกษาหารืออย่างไม่เป็นทางการเพื่อเตรียมการจัดทำ จัดจ้าง และหรือจัดกิจกรรมเสริมสร้างความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชนของผู้รับผิดชอบกิจกรรมแต่ละกลุ่ม</p> <p>7.2.2 การวิเคราะห์ และตัดสินใจให้ความเห็นชอบต่อกิจกรรมเสริมสร้างความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชนแต่ละกิจกรรม</p> <p>7.2.3 ปฏิบัติการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชนแต่ละกิจกรรม</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ป่าชุมชน 2. การรักษาต้นน้ำ 3. การทำฝายชะลอน้ำและการดูแล บำรุงฝายชะลอน้ำ 4. พันธุ์ไม้หายาก และสมุนไพรพื้นบ้าน 5. การบำรุงและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมชุมชน 6. ตำนานหลวงเตี้ย 7. ตำนานหลวงพ่อโสธร 8. การร้องเพลงแก๊บน การรำแก๊บน และเครื่องแก๊บน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น 2. ผู้ทรงคุณวุฒิหมู่บ้าน 3. ครู กศน. ตำบล 4. วิทยากรจากภายนอก 5. ฐานเรียนรู้ป่าชุมชน 5.1 สวน สมุนไพรร 5.2 ฝายต้นน้ำ 6. ศาลหลวงเตี้ย 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การสังเกตระหว่างการประชุม/การสนทนากลุ่ม 2. การสังเกตระหว่างการจัดกิจกรรมเสริมสร้างความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชน
<p>7.3 การทบทวน รายงานความก้าวหน้าและปรับแผนการจัดกิจกรรมเสริมสร้างความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>7.3.1 การนำเสนอความก้าวหน้าและผลการจัดกิจกรรมเสริมสร้างความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>7.3.2 การอภิปรายผล ปัญหา อุปสรรคของการจัดกิจกรรม ฯ</p> <p>7.3.3 การแสดงความคิดเห็น และให้ข้อเสนอแนะเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาลอุปสรรค หรือปรับกิจกรรม ฯ (บางกิจกรรม)</p> <p>7.3.4 ปฏิบัติการจัดกิจกรรมที่ยังไม่แล้วเสร็จ</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ผลการดำเนินงานหรือความก้าวหน้าของกิจกรรมเสริมสร้างความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชน 2. ปัญหา อุปสรรคของการดำเนินการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชน 3. แนวทางการแก้ไขปัญหา อุปสรรค 	<ol style="list-style-type: none"> 1. คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน 2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3. ผู้ทรงคุณวุฒิหมู่บ้าน 4. ผู้วิจัย 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การสังเกตระหว่างการประชุมหารือ 2. การประชุมกลุ่มเพื่อสะท้อนผลหลังปฏิบัติการ (AAR) จัดกิจกรรมเสริมสร้างความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชน

ตารางที่ 16 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน
บนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

กิจกรรมการเรียนรู้	เนื้อหาสาระ หรือองค์ความรู้	แหล่ง การเรียนรู้	การประเมินผล
8. การกำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน			
<p>8.1 การกำหนดแผนการทำเวทีประชาคม กำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัต ลักษณ์ชุมชน</p> <p>8.1.1 การทำความเข้าใจวัตถุประสงค์และ เป้าหมายของการประชุมคณะทำงานสร้าง อัตลักษณ์ชุมชนเพื่อกำหนดแผนการทำเวที ประชาคมกำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชน จากร่างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>8.1.2 การศึกษากระบวนการวางแผนแบบ มีส่วนร่วมด้วยเทคนิค AIC</p> <p>8.1.3 การอภิปราย แสดงความคิดเห็น และให้ข้อเสนอแนะร่างแผนการทำเวที ประชาคม ฯ 8.1.4 การชักซ้อมขั้นตอนตาม แผนการทำ เวทีประชาคม ฯ</p> <p>8.1.5 การแบ่งงานและมอบหมายภารกิจ ในการทำเวทีประชาคม ฯ</p>	<p>1. กระบวนการวางแผน แบบมีส่วนร่วมด้วย เทคนิค AIC</p> <p>2. แผนการทำเวที ประชาคมกำหนด เป้าหมายการพัฒนา ชุมชนจากร่างอัตลักษณ์ ชุมชน</p> <p>2.1 ขั้นตอน และวิธีการ</p> <p>2.2 ประเด็นเนื้อหาของ เวทีประชาคม</p> <p>2.3 สื่อ อุปกรณ์เพื่อ การเรียนรู้</p> <p>2.4 ระยะเวลาที่ใช้ใน แต่ละขั้นตอน</p>	<p>1. ภูมิปัญญา ท้องถิ่น</p> <p>2. ผู้วิจัย</p> <p>3. เอกสารร่าง แผนการทำ เวทีประชาคม ฯ</p>	<p>1. การสังเกต ระหว่างการ ประชุม</p> <p>2. การประเมิน ความชัดเจน ความเป็นไปได้ ของแผนการทำ เวทีประชาคม ฯ</p>

ตารางที่ 16 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน
บนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

กิจกรรมการเรียนรู้	เนื้อหาสาระ หรือองค์ความรู้	แหล่ง การเรียนรู้	การ ประเมินผล
<p>8.2 เวทีประชาคมกำหนดเป้าหมาย การพัฒนาชุมชนจากร่างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>8.2.1 การทำความเข้าใจวัตถุประสงค์และ เป้าหมายของเวทีประชาคมกำหนดเป้าหมาย การพัฒนาชุมชนจากร่างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>8.2.2 การทบทวน วิเคราะห์การ ดำเนินงานและผลการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม ร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>8.2.3 การอภิปราย ให้ข้อมูล แสดงความ คิดเห็นสภาพในอดีต และสภาพปัจจุบันของ ชุมชน</p> <p>8.2.4 การแบ่งกลุ่มย่อยอภิปราย ระดม พลังสมองทำกิจกรรมวาดภาพชุมชนที่ คาดหวังให้เป็นในอนาคต</p> <ul style="list-style-type: none"> - รายบุคคล - ภาพรวมของกลุ่ม <p>8.2.5 การอภิปราย สรุปภาพรวมสภาพ ชุมชนที่คาดหวังให้เป็นในอนาคต</p> <p>8.2.6 การแบ่งกลุ่มย่อยอภิปราย ระดมพลัง สมองกำหนดกิจกรรมที่ควรดำเนินการเพื่อให้ ชุมชนพัฒนาไปสู่สภาพที่คาดหวังให้เป็นใน อนาคต</p> <p>8.2.7 การอภิปราย สรุปภาพรวมกิจกรรม ที่ควรดำเนินการเพื่อให้ชุมชนพัฒนาไปสู่ สภาพที่คาดหวังให้เป็นในอนาคต</p> <p>8.2.8 การสรุปผล และการสะท้อนผล ปฏิบัติการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชน จากร่างอัตลักษณ์ชุมชน</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. สภาพชุมชนในอดีตและ ปัจจุบัน 2. สภาพชุมชนที่คาดหวัง จะเป็นในอนาคต 3. กิจกรรมพัฒนาชุมชนไป สู่สภาพที่คาดหวังให้เป็น ในอนาคต 5. การพัฒนาชุมชนจาก อัตลักษณ์ชุมชน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ภูมิปัญญา ท้องถิ่น 2. ผู้ทรงคุณวุฒิ หมู่บ้าน 3. สมาชิก อบต. ประจำหมู่บ้าน 4. ผู้วิจัย 5. วิทยากร ประมวลภาพ กิจกรรมการ เรียนรู้เพื่อ สร้างอัตลักษณ์ ชุมชน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การสังเกต ระหว่าง การทำเวที ประชาคม ฯ 2. การประชุม กลุ่มเพื่อ สะท้อนผลหลัง ปฏิบัติการ (AAR) เวที ประชาคม ฯ

ตารางที่ 16 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน
บนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

กิจกรรมการเรียนรู้	เนื้อหาสาระ หรือองค์ความรู้	แหล่ง การเรียนรู้	การ ประเมินผล
9. การถอดบทเรียน และประเมินผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน			
<p>การทบทวน ตรวจสอบผล และประเมินผล สะท้อนผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนใน ภาพรวม</p> <p>1. การทำความเข้าใจวัตถุประสงค์และ เป้าหมายของการสนทนากลุ่มเพื่อทบทวน ตรวจสอบผลการดำเนินงาน และประเมินผล สะท้อนผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในภาพรวม</p> <p>2. การทบทวน วิเคราะห์ และสรุป การดำเนินงาน และผลการดำเนินงานแบบมี ส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในภาพรวม</p> <p>3. การอภิปราย แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ ผลผลิต และผลลัพธ์ของการดำเนินงาน แบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>4. การอภิปราย แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้าง อัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>5. การอภิปรายทั่วไป และการยืนยัน อัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>5. การสรุปผลการสนทนากลุ่ม</p>	<p>1. สภาพ หรือปรากฏการณ์ ที่เป็นผลที่เกิดขึ้นจากการมี ส่วนร่วมสร้างอัตลักษณ์ ชุมชน</p> <p>2. แนวคิด หลักการสำคัญ ของกระบวนการเรียนรู้ แบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้าง อัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>3. คุณลักษณะเด่น ด้อย และปัญหา อุปสรรคของ กระบวนการเรียนรู้แบบ มีส่วนร่วมเพื่อสร้าง อัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>4. ปัจจัยที่ทำให้ กระบวนการเรียนรู้แบบ มีส่วนร่วมเพื่อสร้าง อัตลักษณ์ชุมชนดำเนิน การได้สำเร็จ</p> <p>5. เงื่อนไขที่ต้องคำนึงถึง ในกระบวนการเรียนรู้ แบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้าง อัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>6. การเปลี่ยนแปลงที่ เกิดขึ้นในชุมชน</p>	<p>1. คณะทำงาน สร้างอัตลักษณ์ ชุมชน</p> <p>2. ภูมิปัญญา ท้องถิ่น</p> <p>3. ผู้ทรงคุณวุฒิ หมู่บ้าน</p> <p>4. ผู้วิจัย</p>	<p>การสังเกต ระหว่างการ สนทนากลุ่ม</p>

ตารางที่ 16 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน
บนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน (ต่อ)

กิจกรรมการเรียนรู้	เนื้อหาสาระ หรือองค์ความรู้	แหล่ง การเรียนรู้	การ ประเมินผล
10. การประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนต่อสาธารณะ			
<p>10.1 การกำหนดแนวทางการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ และจัดทำข้อมูล ประเด็นการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>10.1.1 การหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการ ช่องทางการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนต่อสาธารณะ</p> <p>10.1.2 การกำหนดวิธีการ ช่องทางการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนต่อสาธารณะ</p> <p>10.1.3 การกำหนดขอบข่ายประเด็นเนื้อหาประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชน ต่อสาธารณะ</p> <p>10.1.4 การสรุปผลการหารือ</p> <p>10.1.5 การมอบหมายภารกิจในการประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนต่อสาธารณะ</p>	<p>1. วิธีการ ช่องทางการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>2. สาระสำคัญ ประเด็นเนื้อหาการประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชน</p>	<p>1. คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>2. ผู้วิจัย</p>	<p>1. การสังเกตระหว่างการทำหรือ</p> <p>2. ประเมินความเป็นไปได้ของแนวทางการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่</p>
<p>10.2 ปฏิบัติการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>ปฏิบัติการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนต่อสาธารณะ ด้วยวิธีการ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การรายงานผลในการประชุมประจำเดือน ผู้นำท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล - การเขียนบทความลงหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น - การเผยแพร่ทางโซเชียลมีเดีย คือ Facebook หมู่บ้าน 	<p>1. ความเป็นมาของกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>2. กระบวนการได้มาซึ่งอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน</p> <p>3. อัตลักษณ์ชุมชน และภาพตัวแทนอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน</p>	<p>1. ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน</p> <p>2. ผู้วิจัย</p>	<p>การติดตามข้อมูลสะท้อนกลับหลังการประชาสัมพันธ์</p>

จากตารางที่ 16 กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ประกอบด้วยขั้นตอน 10 ขั้นตอน แต่ละขั้นตอนมีองค์ประกอบย่อย 4 องค์ประกอบ คือ กิจกรรมการเรียนรู้ เนื้อหาสาระหรือองค์ความรู้ แหล่งการเรียนรู้ และการประเมินผล ผู้วิจัยสามารถสรุปสาระสำคัญขององค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบได้ดังนี้

1. กิจกรรมการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน มีทั้งสิ้น 24 กิจกรรมการเรียนรู้ โดยภาพรวมกิจกรรมการเรียนรู้เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อให้เกิดการเรียนรู้องค์ความรู้ใหม่ แลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์เดิม การระดมความคิด วิเคราะห์ แสวงหาคำตอบร่วมกัน และมีการสะท้อนความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระ วิธีการจัดการเรียนรู้เป็นการประชุมหารือ การประชุมปฏิบัติการ การสนทนากลุ่ม และการอบรมเสริมความรู้ และเวทีเรียนรู้ของชุมชน เมื่อพิจารณากิจกรรมการเรียนรู้ของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย สามารถจำแนกได้ดังนี้

1.1 กลุ่มผู้นำชุมชน และคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทในการวิเคราะห์ ตัดสินใจ การวางแผนออกแบบ และจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน กิจกรรมการเรียนรู้ของคนกลุ่มนี้ ส่วนใหญ่ใช้วิธีการประชุมหารือ การประชุมปฏิบัติการ การสนทนากลุ่ม และการอบรมเสริมความรู้ ส่วนวิธีการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้จากการพูดคุย การอภิปราย แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดและประสบการณ์ การให้ข้อเสนอแนะ การศึกษาจากสื่อ การสังเกต และการลงมือปฏิบัติเพื่อสร้างผลงานที่นำไปสู่ปฏิบัติการต่าง ๆ ตามกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

1.2 กลุ่มสมาชิกชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละกระบวนการ แต่ละกิจกรรมการเรียนรู้เน้นการใช้เวทีการเรียนรู้ของชุมชน ได้แก่ เวทีประชาคม และเวทีรับฟังความคิดเห็น ส่วนวิธีการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้จากการฟัง การศึกษาจากสื่อต่าง ๆ การอภิปราย แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดและประสบการณ์ และการลงมือปฏิบัติ นอกจากนี้ ยังมีการเรียนรู้ผ่านสื่อท้องถิ่นอีกด้วย

2. เนื้อหาสาระหรือองค์ความรู้ สาระ ข้อมูล และสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ในกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน โดยพิจารณาได้หลายมิติ มิติของเนื้อหาสาระ จำแนกได้ 3 กลุ่มเนื้อหาหลัก ได้แก่ 1) เนื้อหาสาระหรือองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน และเนื้อหาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องับกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน โดยมีลักษณะทั้งเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ เช่น ความรู้

เกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน ความรู้เกี่ยวกับทุนทางสังคม แนวทางการวิเคราะห์ทุนทางสังคม แนวทางการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน เป็นต้น และ 2) เนื้อหาสาระหรือองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นองค์ความรู้ที่ได้มีจากการลงมือปฏิบัติ เช่น ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ข้อมูลลงชี้ทุนทางสังคม ระดับศักยภาพทุนทางสังคม คุณลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชน เป็นต้น และ 2) เนื้อหาสาระหรือองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทาง วิธีการและขั้นตอนปฏิบัติการต่าง ๆ ซึ่งเป็นองค์ความรู้สำหรับคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ในฐานะที่เป็นผู้วิจัยร่วม นอกเหนือจากเนื้อหาที่เรียนรู้เช่นเดียวกับสมาชิกชุมชนในแต่ละกิจกรรมการเรียนรู้แล้ว คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนยังได้เรียนรู้องค์ความรู้ที่จำเป็นต้องนำไปใช้ในการร่วมปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมด้วย อาทิ การจัดเวทีประชาคม โครงสร้าง/องค์ประกอบของแผนปฏิบัติการ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน เครื่องมือการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วมด้วยเทคนิค AIC เป็นต้น

3. แหล่งการเรียนรู้ แหล่งสาระความรู้ ข้อมูล และสารสนเทศของกระบวนการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ส่วนใหญ่เป็นแหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล และเป็นแหล่งการเรียนรู้ภายในชุมชน ดังนี้

3.1 แหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล บุคคลภายในชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ ผู้นำชุมชน โดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้ทรงคุณวุฒิหมู่บ้าน ส่วนแหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคลจากภายนอกชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ ผู้วิจัย ส่วนพัฒนาการตำบล สาธารณสุขตำบล และครู กศน. ตำบล ส่วนใหญ่มีบทบาทในการสนับสนุนข้อมูลชุมชน รวมทั้งวิทยากรจากภายนอกที่ร่วมให้ความรู้ในกระบวนการสร้างสรรค์กิจกรรมเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนเท่านั้น

3.2 แหล่งการเรียนรู้ประเภทสถานที่และสถาบัน สถานที่และสถาบันภายในชุมชน ได้แก่ ร้านค้าชุมชน ศาลหลวงเตี้ย ศาลหลวงพ่อโสธร ศาลาจัดกิจกรรมในหมู่บ้าน และสถานที่และสถาบันภายนอกชุมชน ได้แก่ สำนักทะเบียนองค์การบริหารส่วนตำบลตะพง และสำนักทะเบียนอำเภอเมืองระยอง

3.3 แหล่งการเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ หนองน้ำ คลอง และป่าชุมชนเขายายดา ซึ่งมีฐานการเรียนรู้หลายจุด เช่น สวนสมุนไพรร ฝายต้นน้ำ เป็นต้น

3.4 แหล่งการเรียนรู้ประเภทสื่อ ได้แก่ สื่อเอกสาร สื่อแผ่นพับประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ หนังสือ วิทยุทัศน์ แผ่นภาพ หอกระจายข่าวหมู่บ้าน และเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง

4. การประเมินผล การประเมินผลในกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน พบว่า มีการประเมินผลทุก ๆ กิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้วิธีการต่าง ๆ ได้แก่ การสังเกตระหว่างดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ การสะท้อนผลการเรียนรู้ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม การสะท้อนผลหลังปฏิบัติการ (After Action Review) ของคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และการประเมินคุณภาพผลงานหรือชิ้นงานที่ได้จาก

การปฏิบัติ ซึ่งหากพิจารณาวงจรของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ซึ่งมีกระบวนการและกิจกรรมการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องกัน จึงกล่าวได้ว่า กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน มีการทบทวน ตรวจสอบ และประเมินทั้งก่อนดำเนินกิจกรรม (Before Action Evaluation) ระหว่างดำเนินกิจกรรม (During Action Evaluation) และหลังดำเนินกิจกรรมเสร็จสิ้น (After Action Evaluation)

ผลผลิตที่ได้จากการปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินที่กล่าวมาข้างต้น คือ อัตลักษณ์ชุมชนที่สมาชิกชุมชนบ้านบ่อหินยอมรับร่วมกัน ประกอบด้วย อัตลักษณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติ คือ ป่าชุมชนเขายายดา อัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรม คือ ศาลหลวงเตี้ยและศาลหลวงพ่อโสธร (จำลอง) และการร้องเพลงแก้มัน และอัตลักษณ์ด้านสังคม คือ ความรัก ความสามัคคีของคนในชุมชน ข้อความแสดงอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินที่สะท้อนถึงตัวตนของชุมชนบ้านบ่อหิน จึงประกอบด้วยความโดดเด่นดังกล่าว ยกเว้นเรื่องการร้องเพลงแก้มันที่ชุมชนเห็นว่าไม่จำเป็นต้องเน้นข้อความเพราะเป็นส่วนหนึ่งของศาลหลวงเตี้ยอยู่แล้ว ดังนี้

*ชุมชนลูกหลานหลวงเตี้ย พี่นฟู พัทธ์ชัย อนุรักษ์ผืนป่าและสิ่งแวดล้อมชุมชนให้เป็น
“พื้นที่ปลอดจังหวัดระยอง” ดินแดนเกษตรกรรมสร้างชาติที่ผู้คนเกาะเกี่ยว ผูกพันกัน
ด้วยสายใยแห่งศรัทธา และความรัก ความสามัคคีที่มีต่อกัน*

ตอนที่ 3 ผลการศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในชุมชนกรณีศึกษาบ้านบ่อหินหมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ผู้วิจัยพบว่ามีปัจจัย และเงื่อนไขการดำเนินการที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้ ดังนี้

3.1 ปัจจัยภายในชุมชนที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้

1) ผู้นำชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ การพัฒนาชุมชนไปสู่จุดที่ดีขึ้น เป็นผู้ประสานงานการจัดกระบวนการเรียนรู้ เป็นแกนนำในการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ และปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีระหว่างเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ บทบาทของผู้นำชุมชนนอกจากจะอยู่ในฐานะผู้นำหมู่บ้านที่อำนวยความสะดวกให้กิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินไปได้ด้วยความราบรื่นแล้ว ยังเป็นคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน โดยทำหน้าที่เสมือนประธานคณะทำงานดังกล่าว ดังนั้น ปฏิบัติการใด ๆ จึงมักเริ่มต้นจากผู้นำชุมชนเป็นคนแรก หรือกลุ่มแรกก่อนเสมอ นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนยังมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของสมาชิกชุมชนในการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ และมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมกรรมการเรียนรู้ของสมาชิกชุมชนอีกด้วย

2) สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนด้วยความเต็มใจ เนื่องจากมองเห็นเห็นความสำคัญและมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเอง พัฒนาครอบครัว และชุมชนให้ดีขึ้น ซึ่งส่งผลให้สมาชิกชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ตามกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนด้วยความสมัครใจ และส่วนใหญ่เข้ามามีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง สม่าเสมอ หรือหากไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมใดได้จะคอยติดตามข่าวสาร สอบถามความคืบหน้าของปฏิบัติการจากผู้ใหญ่บ้าน หรือคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

3) สมาชิกชุมชนมีความเชื่อมั่น ศรัทธาในตัวผู้นำชุมชนและแกนนำว่าการที่เห็นชอบให้ชุมชนเป็นพื้นที่กรณีศึกษาได้ผ่านการไตร่ตรอง พิจารณาอย่างดีแล้ว และมีความมั่นใจในตัวผู้วิจัยว่ามีเจตนาดีต่อชุมชน เป็นการวิจัยเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาอย่างแท้จริง ซึ่งความเชื่อมั่นดังกล่าวมีส่วนสนับสนุนต่อการตัดสินใจสมาชิกชุมชนให้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยความเต็มใจ และมีความมุ่งมั่น ตั้งใจในการเรียนรู้ร่วมกันคนอื่น ๆ

4) ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้ทรงคุณวุฒิหมู่บ้านที่เข้ามามีบทบาทในกระบวนการเรียนรู้ตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จสิ้น ทั้งในฐานะแกนนำและในฐานะผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องราว ประวัติความเป็นมา และเหตุการณ์สำคัญ ๆ ของชุมชน ซึ่งโดยปกติคนในชุมชนที่มีวัยกลางคนขึ้นไปมักชอบมาพูดคุย เสวนากับภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้ทรงคุณวุฒิของหมู่บ้านอยู่แล้ว ดังนั้น กลุ่มคนเหล่านี้จึงมีอิทธิพลคล้ายคลึงกับผู้นำชุมชนคือ เป็นแรงจูงใจสำคัญให้คนในชุมชนตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อที่จะได้มาเรียนรู้ร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้ทรงคุณวุฒิของหมู่บ้าน และการที่คนกลุ่มนี้เป็นผู้อาวุโส เป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชน จึงส่งผลต่อพฤติกรรมกรรมการเรียนรู้ของผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยเช่นกัน

5) สภาพแวดล้อม และบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ซึ่งส่งผลต่อการสร้างแรงจูงใจให้คนในชุมชนเข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และมีส่วนร่วมกับกิจกรรมการเรียนรู้ตามความสามารถของตนเอง ได้แก่

5.1) สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และเอื้ออำนวยต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ สถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยในระยะแรก การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ใช้ศาลาเอนกประสงค์บ้านบ่อหิน ซึ่งอยู่ใจกลางหมู่บ้านและเป็นอาคารหลักในการจัดกิจกรรมของหมู่บ้าน แต่พบว่าเวลาจัดกิจกรรมการเรียนรู้มักตรงกับเวลาที่กลุ่มแม่โรบิคมาออกกำลังกายและทำกิจกรรมรักษาสภาพ ทำให้มีเสียงรบกวนขณะจัดกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมไม่มีสมาธิ ต่อมาได้หารือกับคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน และปรับเปลี่ยนมาใช้ศาลาสาลหลวงเตี้ย ซึ่งอยู่บริเวณเชิงเขาบายตา ไกลจากใจกลางหมู่บ้านประมาณ 1 กิโลเมตร บริเวณดังกล่าวมีภูมิทัศน์ที่สวยงามร่มรื่น และเงียบสงบ นอกจากนี้ยังมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ พร้อมเพรียง ไม่ว่าจะเป็นไฟฟ้า น้ำประปา โต๊ะ เก้าอี้ กระจาดไวท์บอร์ด ห้องครัวประกอบอาหาร และอุปกรณ์เครื่องครัว

5.2) การสร้างบรรยากาศที่อบอุ่น เป็นกันเอง การเคารพผู้สูงอายุและผู้ทรงคุณวุฒิ และการให้เกียรติซึ่งกันและกัน นอกจากนี้การเอาใจใส่ เอื้ออาทรต่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญ การพูดคุย ไล่ถามถึงสุขภาพ หรือครอบครัว แม้กระทั่งการดูแลบุตรหลานที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมพามาด้วยเนื่องจากไม่มีคนดูแล โดยจัดเตรียมขนม เครื่องดื่มสำหรับเด็กไว้เป็นการเฉพาะ จัดคนดูแลให้เด็กได้เล่นหรืออ่านหนังสือ เพื่อไม่ให้ไปรบกวนสมาธิผู้ปกครองที่เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ และหากผู้ปกครองไม่สามารถร่วมรับประทานอาหารเย็นหลังเสร็จสิ้นกิจกรรมการเรียนรู้ได้ คณะทำงานจะจัดเตรียมอาหารใส่ถุงไว้ให้กลับไปรับประทานที่บ้าน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นการสร้างความประทับใจ ความสนิทสนมระหว่างกัน

6) การสร้างข้อผูกพันร่วมกัน (Commitments) ในการเรียนรู้ เพื่อให้เป็นเป้าหมายร่วมและสิ่งยึดโยงเกาะเกี่ยวกันบนพื้นฐานเพื่อประโยชน์ของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นข้อผูกพันระหว่างผู้วิจัยและคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน หรือระหว่างผู้วิจัย คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนและชาวบ้าน เป็นสิ่งสำคัญที่ต้องสร้างให้เกิดในระยะแรกของการดำเนินงาน เพราะข้อผูกพันที่มีต่อกันจะทำให้การเรียนรู้มีเป้าหมาย ทิศทางที่แน่นอน มีพันธะสัญญาที่ทำให้เกิดการสร้างสรรค์กิจกรรมและการปฏิบัติเพื่อให้เป็นไปตามพันธะสัญญา หรือความคาดหวังที่ร่วมกันกำหนดในกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

กลยุทธ์การสร้างข้อผูกพันร่วมกัน ผู้วิจัยออกแบบให้อยู่ในกระบวนการและกิจกรรมการเรียนรู้การสร้างวิสัยทัศน์ของชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน และกระบวนการวางแผน

ปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน โดยการร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายความสำเร็จของการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

7) การนำกลยุทธ์ *ท้องถิ่นนิยม (Localism)* มาใช้ในการในการสร้างการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ กระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความต้องการที่จะพัฒนา สร้างสิ่งที่ดีให้กับชุมชนในฐานะสมาชิกและเจ้าของชุมชนคนหนึ่ง และเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนด้วยความเต็มใจ และอย่างต่อเนื่อง โดยผู้วิจัยใช้วิธีการสร้างวาทกรรมให้สมาชิกชุมชนตระหนักในบทบาทของตนเอง และความสำคัญของปฏิบัติการที่จะดำเนินการร่วมกัน โดยเน้นย้ำวาทกรรมนั้น ซ้ำๆ ทุกครั้งในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น “หมู่บ้านอื่นในตำบลยังไม่มีอัตลักษณ์ เราจะเป็นหมู่บ้านแรกที่มีอัตลักษณ์ชุมชน” หรือ “หมู่บ้านเราจะเป็นหมู่บ้านแรกที่คนในชุมชนร่วมกันสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน” หรือ “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมครั้งนี้ ผลของการวิจัยจะเกิดองค์ความรู้ใหม่จะเป็นคุณประโยชน์ต่อชุมชนอื่นๆ ในประเทศ” เป็นต้น

8) การสร้างทีมงาน (Teamwork) ที่เข้มแข็ง เพื่อให้เป็นกลไกหลักในการบริหารจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้ดำเนินไปตามแผนที่กำหนด ปรับปรุงกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสม ตลอดจนสามารถร่วมกันแก้ไขปัญหา อุปสรรคให้ลุล่วงได้ โดยมีการสร้างพลังการทำงานให้กับทีมงานอย่างต่อเนื่อง ผ่านการประชุม การสนทนากลุ่ม การเสวนา การหารือทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมทั้งการวิเคราะห์และจำแนกบทบาทและศักยภาพของทีมงานแต่ละคนว่ามีความสามารถระดับใด ควรขอความร่วมมือหรือมอบหมายงานในลักษณะใดให้ดำเนินการ ในกรณีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ผู้วิจัยสร้างทีมงานขึ้นมาในนามของคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน ประธานกลุ่มในชุมชน และผู้ทรงคุณวุฒิหมู่บ้าน ในกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ปฏิบัติการต่าง ๆ เริ่มต้นที่คณะทำงานดังกล่าว ซึ่งส่งผลให้การจัดการกระบวนการเรียนรู้ดำเนินไปตามแผนที่กำหนดไว้ แม้จะเกิดความล่าช้าในบางกระบวนการ และปฏิบัติการส่วนใหญ่สามารถดำเนินการให้ลุล่วงตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรมการเรียนรู้ได้ หรือหากไม่บรรลุวัตถุประสงค์คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนและผู้วิจัยสามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาและปรับกิจกรรมการเรียนรู้ให้สำเร็จได้

อย่างไรก็ตาม พบว่า กลุ่มผู้นำชุมชนทั้งผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำธรรมชาติเหล่านี้ แม้จะมีส่วนร่วมในระดับมากถึงระดับร่วมจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ร่วมวางแผน และร่วมตัดสินใจ แต่ความคิดริเริ่ม (Initiative) และความคิดสร้างสรรค์ (Creative) ยังถือว่าอยู่ในระดับต่ำ

9) ระบบการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ทั้งการติดต่อสื่อสารทางโทรศัพท์ และไลน์แอปพลิเคชัน (Line) ระหว่างผู้วิจัยและคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เพื่อหารือขอคำปรึกษาแนะนำ การตัดสินใจต่าง ๆ รวมถึงการนัดหมายการประชุม ทำให้การดำเนินงานต่าง ๆ

เป็นไปอย่างสะดวก รวดเร็ว ไม่เสียเวลาของบุคคลกลุ่มนี้ ซึ่งมีภารกิจทั้งการบริหารจัดการหมู่บ้าน และการประกอบอาชีพส่วนตัว และการติดต่อสื่อสารระหว่างคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนกับ สมาชิกชุมชน โดยมีหอกระจายข่าวหมู่บ้านเป็นช่องทางหลัก ทำให้การติดต่อสื่อสาร การประชาสัมพันธ์ข่าวสาร ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้มีความรวดเร็ว และทั่วถึง โดยเฉพาะต่อ สมาชิกชุมชนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ ทั้งนี้เพื่อให้คนกลุ่มนี้ได้รับรู้ความเคลื่อนไหว ความก้าวหน้าของการปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง

3.2 ปัจจัยภายนอกชุมชนที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้

1) ความคาดหวังของผู้บริหารองค์กรส่วนท้องถิ่นที่มีต่อชุมชนกรณีศึกษา ทำให้ชุมชนบ้านบ่อหินมีความมุ่งมั่น และมีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิด การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน โดยก่อนเข้าปฏิบัติการ วิจัยในพื้นที่ ผู้วิจัยมีหนังสือจากมหาวิทยาลัยเพื่อขอความอนุเคราะห์ห้องค์การบริหารส่วนตำบลในการสนับสนุนให้ชุมชนกรณีศึกษาให้ความร่วมมือในการวิจัย นอกจากนี้ผู้วิจัยได้มีโอกาสพูดคุย และ รายงานผลการปฏิบัติการวิจัยกับผู้บริหารและข้าราชการประจำขององค์การบริหารส่วนตำบล อยู่เสมอ ซึ่งทำให้มีการติดตามผลการดำเนินงานกับผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้านบ่อหินในที่ ประชุมประจำเดือนผู้นำชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลที่สังกัด

2) การเห็นตัวอย่างชุมชนอื่นที่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม มาเป็นชุมชนที่ มุ่งความสำเร็จเชิงเศรษฐกิจมากจนขาดความสมดุล สร้างความเดือดร้อนให้คนในชุมชนตนเอง และ ชุมชนใกล้เคียง ทำให้ผู้นำชุมชนและสมาชิกชุมชนส่วนใหญ่มองเห็นความสำคัญในการดำรงความเป็น ตัวตนของชุมชน รวมถึงการรักษาวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของตนเองไว้ โดยชาวบ้านบ่อหินได้วิเคราะห์ ตนเอง และเปรียบเทียบกับชุมชนใกล้เคียง คือ บ้านยายดา หมู่ที่ 3 จากชุมชนที่มีลักษณะคล้ายกัน คือ ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมสวนผลไม้ แต่ปัจจุบันบ้านยายดามีการพัฒนาให้เป็น หมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงเกษตร สวนผลไม้ถูกพัฒนาให้เป็นที่พักแบบโฮมสเตย์และแหล่งท่องเที่ยวในช่วง ฤดูผลไม้ของจังหวัดระยอง ซึ่งทำให้เกิดปรากฏการณ์การจราจรติดขัดอย่างหนักในหมู่บ้านยายดา และหมู่บ้านใกล้เคียง เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวมาเป็นจำนวนมาก และมีการตั้งร้านหรือเพิงขายผลไม้ และผักพื้นบ้านริมถนนทางเข้าหมู่บ้านซึ่งเป็นถนนสายหลักของตำบล นอกจากนี้ยังพบว่ามีการลัก ขโมยผลไม้ ผักในสวนของคนอื่นในหมู่บ้านตนเองและหมู่บ้านใกล้เคียง รวมทั้งการเข้าไปเก็บของป่า เพื่อนำไปจำหน่ายให้นักท่องเที่ยว เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้แม้จะเกิดในช่วงระยะสั้น 3 - 4 เดือนต่อปี แต่เป็นสิ่งที่ชาวบ้านบ่อหินไม่อยากจะเกิดกับชุมชนของตนเอง และชุมชนเห็นว่าควรให้คนในชุมชนได้ เรียนรู้อัตลักษณ์ของตนเองน่าจะเป็นหนทางหนึ่งในการรักษาวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของตนเองไว้

3) การประสานงาน และการบูรณาการกิจกรรมร่วมกันของผู้วิจัย หน่วยงานราชการ องค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ทำให้มีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน สามารถประหยัดคน ประหยัดงบประมาณ และประหยัดเวลา ทั้งเวลาของหน่วยงาน องค์กรร่วมจัด และเวลาของชาวบ้าน ที่เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้อีกด้วย โดยที่ทุกภาคีเครือข่ายบรรลุวัตถุประสงค์ของตนเองที่กำหนดไว้ ตัวอย่างการบูรณาการกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น กิจกรรมสร้างเสริมอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน เรื่อง ป่าชุมชน ได้มีการประสานงานและจัดกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้วิจัย โรงเรียนวัดยายดา และ บริษัทปูนซีเมนต์แห่งประเทศไทยจำกัด (มหาชน) โดยคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนรับผิดชอบ การให้ความรู้เรื่องอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน และสมทบเงินค่าอาหารว่างของผู้เข้าร่วมกิจกรรม การเรียนรู้ โรงเรียนวัดยายดารับผิดชอบต่อการนำคณะครู และเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาสามารถร่วม กิจกรรม และบริษัทปูนซีเมนต์แห่งประเทศไทยจำกัด (มหาชน) รับผิดชอบต่อจัดหาวิทยากรให้ความรู้ เรื่อง การอนุรักษ์ป่าและแหล่งต้นน้ำ และสนับสนุนค่าอาหารกลางวัน เป็นต้น

4) การเรียนรู้จากบุคคลภายนอกชุมชน ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้มีความ กระตือรือร้น ให้ความสนใจ และมีความตั้งใจที่จะเรียนรู้ และร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ เป็นอย่าง ดี มีบรรยากาศของการเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวา จากข้อมูลการสะท้อนผลในภาพรวม ผู้ร่วมสนทนากลุ่ม สะท้อนผลด้านปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ชอบที่จะได้เรียนรู้กับ นักพัฒนาที่เป็นบุคคลภายนอก มากกว่าคนในชุมชนด้วยตนเอง มีความกระตือรือร้น และอยากรู้ อยากเห็น ดังนั้น ถึงแม้กิจกรรมการเรียนรู้บางกิจกรรม ชุมชนสามารถดำเนินการเองได้ แต่จะไม่มี แรงจูงใจเท่ากับการได้เรียนรู้จากบุคคลภายนอก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.3 เงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิด การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้

1) เงื่อนไขพื้นฐานของชุมชน

เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ไม่ใช่กระบวนการ เรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาวิกฤติของชุมชน ที่ทำให้ชุมชนต้องเรียนรู้เพื่อนำองค์ความรู้ไปแก้ปัญหา ก้าวข้าม วิกฤติต่าง ๆ อย่างเร่งด่วน แต่กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนเป็นการเรียนรู้เพื่อการ พัฒนาตนเอง พัฒนาชุมชนให้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม ดังนั้นชุมชนที่เหมาะสมจะเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ควรเป็นชุมชนที่ครัวเรือน และคนในชุมชนมีความพร้อมและความมั่นคง ทางเศรษฐกิจในระดับหนึ่ง คนในชุมชนมีเวลาเพียงพอที่จะเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ นอกเหนือจาก การประกอบอาชีพ

2) เงื่อนไขด้านเวลา

2.1) กระบวนการเรียนรู้ต้องการเวลาในการเรียนรู้เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ เวลาในการบ่มเพาะความรู้ และตกผลึกเป็นองค์ความรู้ใหม่ของคนในชุมชน ดังนั้น กิจกรรมการเรียนรู้จึงควรเป็นไปตามลำดับขั้นตอน แต่ละขั้นตอนต้องใช้เวลาเพื่อให้แน่ใจว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ ความเข้าใจอย่างชัดเจนแล้วจึงจะดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ขั้นต่อ ๆ ไปได้

2.2) เวลาในการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้แต่ละครั้ง แต่ละกิจกรรมการเรียนรู้ต้องเหมาะสม ครั้งละไม่น้อยกว่า 3 – 6 ชั่วโมง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความยากง่าย ความสลับซับซ้อนของเนื้อหาที่ต้องการให้ชุมชนเรียนรู้

3) เงื่อนไขการจัดการ

3.1) การขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนให้มีประสิทธิภาพ ควรมีคณะทำงานที่มีบทบาทเป็นทั้งที่ปรึกษาเนื่องจากรู้บริบทชุมชนและคนในชุมชนเป็นอย่างดี เป็นผู้ร่วมดำเนินการ และหรือสนับสนุนการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ โดยระดับการมีส่วนร่วมของคณะทำงานต้องได้รับการพัฒนาให้ถึงขีดความสามารถในการวางแผนและตัดสินใจได้

3.2) กระบวนการ และกิจกรรมการเรียนรู้แต่ละกิจกรรม ต้องมีการเตรียมการที่ดี เพื่อบริหารเวลาที่มีอยู่อย่างจำกัดให้คุ้มค่าและได้ประโยชน์สูงสุด ทั้งการสร้าง ความเข้าใจ และการชักจูงขั้นตอน วิธีการกับผู้อำนวยความสะดวก และคณะทำงาน ๆ การจัดเตรียมเอกสาร วัสดุอุปกรณ์ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การจัดเตรียมสถานที่ การจัดเตรียมอาหารว่างและเครื่องดื่ม ฯลฯ

3.3) การกำหนดบทบาทของภาคีเครือข่ายที่ชัดเจน ว่าต้องการให้ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างไร และระดับใด เพราะหากไม่ชัดเจน ชุมชนจะเกิดความสับสนเคลือบแคลงว่าวัตถุประสงค์การเข้ามาในชุมชนของผู้วิจัย และภาคีเครือข่ายคืออะไรแน่

ตอนที่ 4 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

จากการที่ผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน หมู่ 14 ตำบล ตะพง อำเภอมะนัง จังหวัดระยอง โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จากเดิมที่ชุมชนไม่เคยมีการกำหนดอัตลักษณ์ของชุมชนมาก่อน คนในชุมชนไม่มีความรู้ ความเข้าใจว่า อัตลักษณ์คืออะไร มีความสำคัญอย่างไร และจะสร้างอัตลักษณ์ชุมชนอย่างไร เมื่อปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อน และใช้การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

และทุนทางสังคมเป็นส่วนสนับสนุนให้ปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินมีประสิทธิภาพเสร็จสิ้นลง ผลผลิตที่ชุมชนที่ได้จากปฏิบัติการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติการ ร่วมติดตามและประเมินผล คือ อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินที่ผ่านการยอมรับจากคนในชุมชน การมีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวความคิดเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ยังผลต่อการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นทั้งในระดับบุคคล ระดับชุมชน อาทิ ผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้มีความรู้ในเรื่องใหม่ ๆ ที่สามารถนำไปใช้เป็นประโยชน์ในการวางแผนเพื่อบริหารจัดการชุมชนและกิจกรรมพัฒนาชุมชนได้ การมีอัตลักษณ์ชุมชนทำให้มีความภาคภูมิใจต่อชุมชนมากขึ้น มีความภูมิใจที่ได้เป็นสมาชิกของชุมชน และมีความภูมิใจที่ชุมชนได้สร้างสิ่งที่เป็นแบบอย่างให้กับชุมชนอื่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของคนในชุมชนเพิ่มมากขึ้น เป็นต้น

จากการวิเคราะห์ และสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวความคิดเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนที่ดำเนินการในชุมชนบ้านบ่อหิน หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ผู้วิจัยพบข้อมูลสำคัญ และเห็นว่าปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน มีข้อขัดข้องบางประการ โดยปัญหาและอุปสรรคสำคัญคือ เวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แต่ละครั้งที่ไม่เพียงพอ ซึ่งทำให้กิจกรรมการเรียนรู้บางกิจกรรมไม่บรรลุวัตถุประสงค์ และต้องมีการเพิ่มกิจกรรมการเรียนรู้ในบางขั้นตอน แม้ผล (Output) ของกระบวนการเรียนรู้ครั้งนี้จะได้อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินก็ตาม ดังนั้น หากชุมชนอื่น ๆ จะนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวความคิดเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้ ควรให้ความสำคัญกับข้อมูลเหล่านี้ ดังนี้

4.1 แนวคิดของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวความคิดเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

แนวคิดสำคัญที่เป็นกรอบ แนวทางสู่ปฏิบัติการต่าง ๆ ของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวความคิดเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน คือ

1) การมีส่วนร่วม (Participation) การมีกระบวนการทำงานร่วมกัน เปิดโอกาสให้ร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมวางแผนและตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์หรือความภาคภูมิใจบนพื้นฐานความเป็นประชาธิปไตย ด้วยบรรยากาศที่ดี และการยอมรับคุณค่า ความคิดเห็นของผู้อื่น รวมไปถึงการพัฒนาไปสู่การมีส่วนร่วมในระดับสูง จนเกิดความรู้สึกที่ลึกไปถึงการมีข้อผูกพัน มีความรับผิดชอบหรือเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน

2) ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ (Community-based Learning) โดยคนในชุมชน เรียนรู้จากการปฏิบัติการจริงในชุมชน มีการศึกษาทุนทางสังคมเพื่อทำความเข้าใจชุมชน รู้ทรัพยากร ตลอดจนสถานะต่าง ๆ ของชุมชนอย่างถ่องแท้ และนำทุนทางสังคมเหล่านั้นมาใช้เป็นฐานการเรียนรู้ ทั้งในแง่ของเทคนิค วิธีการเรียนรู้ เนื้อหาสาระ แหล่งการเรียนรู้ ตลอดจนการประเมินผลการเรียนรู้

3) การเรียนรู้แบบองค์รวม (Holistic) เป็นการเรียนรู้ในทุกแง่มุมทุก ๆ ด้านของชุมชน เชื่อมโยงไปพร้อม ๆ กัน ไม่เฉพาะเจาะจงด้านใดด้านหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ทรัพยากร ฯลฯ

4.2 วัตถุประสงค์ของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

วัตถุประสงค์ของกระบวนการเรียนรู้ คือ เพื่อให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกัน และสามารถใช้ความรู้ ทักษะสร้างอัตลักษณ์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วมได้

4.3 กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

4.3.1 ขั้นตอนและกิจกรรมการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ประกอบด้วยขั้นตอนการเรียนรู้ย่อย 11 ขั้นตอน แต่ละขั้นตอนมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่สำคัญ ดังนี้

1) ขั้นตอนการเห็นปัญหาและความต้องการในการพัฒนาชุมชน

กิจกรรมการเรียนรู้ที่สำคัญ ได้แก่ การเสวนาผู้นำชุมชน ทั้งผู้นำชุมชนแบบทางการ และผู้นำชุมชนตามธรรมชาติ เพื่อศึกษาปัญหา และความต้องการ หรือแนวทางที่ชุมชนต้องการพัฒนาชุมชนไปสู่ภาวะที่ดีขึ้น

2) ขั้นตอนการสร้างความเข้าใจ และความตระหนักในอัตลักษณ์ชุมชน

กิจกรรมการเรียนรู้ที่สำคัญ ได้แก่ 1) เวทีประชาคมเรื่อง อัตลักษณ์ชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน และตระหนักในความสำคัญ ความจำเป็นของการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน โดยในเวทีนี้อาจให้กลุ่มเป้าหมายร่วมกันกำหนดเป้าหมายความสำเร็จของการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และแสวงหาแกนนำร่วมปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนด้วย เพื่อให้เป็นพันธมิตร ศึกษาดำเนินงานร่วมกันต่อไป 2) การประชาสัมพันธ์ความรู้เรื่อง อัตลักษณ์ชุมชนทางสื่อและกิจกรรมของชุมชน โดยใช้ช่องทางการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ทางสื่อที่มีในชุมชน ได้แก่ หอกระจาย

ชาวหมู่บ้าน รวมทั้งผ่านการประชุม กิจกรรมหรือเวทีเรียนรู้อื่นในชุมชน เช่น การประชุมหมู่บ้าน การประชุมกลุ่มต่าง ๆ

3) ขั้นตอนการกำหนดแผนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

กิจกรรมการเรียนรู้ที่สำคัญ ได้แก่ การประชุมกำหนดแผนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน โดยคณะบุคคลแกนนำและผู้เกี่ยวข้อง และมีการนำแผนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้เป็นแนวทางดำเนินการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน อย่างไรก็ตามแผนสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความจำเป็นและเหมาะสมกับสถานการณ์

4) ขั้นตอนการศึกษาชุมชน

กิจกรรมการเรียนรู้ที่สำคัญ ได้แก่ (1) การประชุมกำหนดข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมและจัดทำเครื่องมือจัดเก็บและบันทึกข้อมูลชุมชน (2) การประชุมกำหนดแผนการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน (3) การอบรมเสริมความรู้เกี่ยวกับวิธีการ เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน (4) ปฏิบัติการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน (5) ปฏิบัติการตรวจสอบข้อมูลและบันทึกข้อมูลชุมชน

5) ขั้นตอนการวิเคราะห์ทุนทางสังคม

กิจกรรมการเรียนรู้ที่สำคัญ ได้แก่ เวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคม เพื่อร่วมกันวิเคราะห์สถานะของข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม และร่วมวิเคราะห์ระดับศักยภาพทุนทางสังคมของชุมชน

6) ขั้นตอนการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน

กิจกรรมการเรียนรู้ที่สำคัญ ได้แก่ (1) เวทีประชาคมกำหนดร่างอัตลักษณ์ชุมชน เพื่อร่วมกันเสนอลักษณะเฉพาะอันโดดเด่นของชุมชน และกำหนดเป็นร่างอัตลักษณ์ชุมชน (2) เวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชน (3) การประชาสัมพันธ์ร่างอัตลักษณ์ชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนทั้งหมดได้รับรู้ทั่วกัน

7) ขั้นตอนการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชน

กิจกรรมการเรียนรู้ที่สำคัญ ได้แก่ (1) การประชุมกำหนดกิจกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชน (2) ปฏิบัติการจัดกิจกรรมการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชน

8) ขั้นตอนการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน

กิจกรรมการเรียนรู้ที่สำคัญ ได้แก่ เวทีประชาคมกำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากร่างอัตลักษณ์ชุมชน เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ความต้องการและศักยภาพในการพัฒนาชุมชน และกำหนดแผนการพัฒนาชุมชนโดยใช้ประโยชน์จากร่างอัตลักษณ์ชุมชน

9) ขั้นตอนการถอดบทเรียน และประเมินผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

กิจกรรมการเรียนรู้ที่สำคัญ ได้แก่ การประชุมถอดบทเรียนและประเมินผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เพื่อร่วมกันทบทวน ตรวจสอบผลการปฏิบัติงาน ประเมินผล และสะท้อนผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในภาพรวม ตลอดจนเพื่อดำเนินการยืนยันอัตลักษณ์ที่แท้จริงของชุมชน

10) ขั้นตอนการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนสู่สาธารณะ

กิจกรรมการเรียนรู้ที่สำคัญ ได้แก่ (1) การประชุมหารือ กำหนดแนวทาง และวิธีการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชน (2) ปฏิบัติการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชน

11) ขั้นตอนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนโดยใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ชุมชน

กิจกรรมการเรียนรู้ที่สำคัญ คือ ปฏิบัติการกิจกรรม โครงการตามแผนพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนในระยะต่าง ๆ

กระบวนการเรียนรู้ทั้ง 11 ขั้นตอนข้างต้นล้วนมีความสำคัญทุกขั้นตอน แต่ขั้นตอนที่เป็นหัวใจสำคัญของการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน คือ ขั้นตอนการสร้างความเข้าใจ และความตระหนักในอัตลักษณ์ชุมชน ขั้นตอนการศึกษาชุมชน ขั้นตอนการวิเคราะห์ทุนทางสังคม และขั้นตอนการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน โดยความเข้าใจและความตระหนักในอัตลักษณ์ชุมชนนั้นมีความสำคัญยิ่ง เพราะหากคนในชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักในความสำคัญ ความจำเป็นของอัตลักษณ์ชุมชนแล้ว ย่อมทำให้กระบวนการสร้างอัตลักษณ์สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนขั้นตอนการศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ทุนทางสังคม และการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนนั้น เป็นกระบวนการที่ทำให้ชุมชนสามารถมองเห็นจุดเด่นของตนเอง สามารถสะท้อนคุณลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นจนนำไปสู่การกำหนดเป็นอัตลักษณ์ที่แท้จริงของชุมชนได้ ทั้ง 3 ขั้นตอนดังกล่าว มีกิจกรรมการเรียนรู้ย่อย ๆ หลายกิจกรรม การดำเนินงานตามขั้นตอนและกิจกรรมการเรียนรู้ควรมีความต่อเนื่อง และไม่ควรวนระยะห่างของกิจกรรมการเรียนรู้แต่ละขั้นตอนนานเกินไป เพราะเนื้อหาสาระการเรียนรู้ และปฏิบัติการมีความเกี่ยวเนื่อง และส่งผลถึงกัน ในขณะที่กิจกรรมการเรียนรู้ทุก ๆ กิจกรรมเน้นการมีส่วนร่วม โดยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ การระดมความคิดวิเคราะห์ แสวงหาคำตอบร่วมกันให้มากที่สุด รวมถึงให้มีการสะท้อนความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระ

4.3.2 เนื้อหาสาระหรือองค์ความรู้

เนื้อหาสาระหรือองค์ความรู้เพื่อการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ประกอบด้วย 3 กลุ่มเนื้อหาหลัก ได้แก่ 1) เกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เช่น ความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน ความรู้เกี่ยวกับทุนทางสังคม แนวทางการวิเคราะห์ทุนทางสังคม แนวทางการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน เป็นต้น 2) เกี่ยวกับชุมชน เช่น ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม ระดับศักยภาพทุนทางสังคม คุณลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชน เป็นต้น และ 2) เกี่ยวกับแนวทาง วิธีการและขั้นตอนปฏิบัติการต่าง ๆ ซึ่งเป็นองค์ความรู้สำหรับคณะบุคคลแกนนำ เพื่อให้กระบวนการเรียนรู้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

4.3.3 แหล่งการเรียนรู้

แหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน คือ แหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล โดยเฉพาะบุคคลภายในชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้รู้ หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนบุคคลจากภายนอกชุมชนที่มีบทบาทในการให้ความรู้เชิงวิชาการ แนวทางปฏิบัติ และสนับสนุนข้อมูลชุมชน เช่น พัฒนาการตำบล สาธารณสุขตำบล และครู กศน. ตำบล ส่วนแหล่งการเรียนรู้ประเภทสถานที่ และสถาบัน ประเภททรัพยากรธรรมชาติ และประเพณีสือ นวัตกรรม และเทคโนโลยี มีความสำคัญรองลงมา

4.3.4 การประเมินผล

การประเมินผลในกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ควรมีการประเมินผลทุก ๆ กิจกรรมการเรียนรู้ โดยคณะบุคคลแกนนำ ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ การสังเกตระหว่างดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ การสะท้อนผลการเรียนรู้ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม การสะท้อนผลหลังปฏิบัติการ (After Action Review) และการประเมินคุณภาพผลงานหรือชิ้นงานที่ได้จากการปฏิบัติ

ในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนข้างต้น สิ่งที่ต้องดำเนินการควบคู่กันไปตั้งแต่เริ่มกระบวนการเรียนรู้ คือ การเสริมสร้างพลังอำนาจให้กับผู้เกี่ยวข้อง เพราะการที่จะให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งและมีคุณภาพ ต้องเสริมสร้างพลังให้คนเหล่านั้นมีความเชื่อมั่นในตัวเองว่ามีความรู้ ความสามารถเพียงพอ มีความตระหนักว่าสิ่งที่ดำเนินการมีความสำคัญต่อส่วนรวม และสามารถใช้พลังความรู้ ทักษะที่ตนเองมีร่วมปฏิบัติการ และตัดสินใจต่าง ๆ ในกระบวนการเรียนรู้ได้

นอกจากนี้ การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนที่มีประสิทธิภาพอาศัยฐานทุนทางสังคมที่มีในชุมชน สำหรับกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน **ทุนทางสังคมที่สำคัญที่สุด คือ ทุนมนุษย์ โดยเฉพาะผู้นำชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น** ซึ่งเป็นกลไกหลักและสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ให้สำเร็จและมีประสิทธิภาพ ส่วนทุนอื่น ๆ ได้แก่ ทุนผูกพันทางสังคม ทุนธรรมชาติ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางการเงิน และทุนพื้นฐาน สามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับสภาพและคุณลักษณะของคนในชุมชน เหมาะสมกับวัฒนธรรมชุมชน และวิถีชีวิตชุมชน และหรือนำมาใช้เป็นกลไกสนับสนุนการจัดกระบวนการเรียนรู้ อาทิ สถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกในกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การใช้ทุนทางสังคมควรพิจารณาเลือกใช้ให้เหมาะสมตามระดับศักยภาพทุนแต่ละประเภทของแต่ละชุมชน ซึ่งย่อมแตกต่างกันไปตามบริบทชุมชน แต่สิ่งที่ควรคำนึงถึงมี 2 ประการ คือ 1) การเลือกใช้ทุนทางสังคมต้องเป็นการพิจารณาและตัดสินใจอย่างรอบคอบร่วมกันของคนในชุมชน และ 2) การใช้ทุนทางสังคมไม่จำเป็นต้องใช้ทุนใดทุนหนึ่งโดยเฉพาะ หรือใช้ทุนประเภทนั้น ๆ ทุก ๆ ด้าน อาจเลือกใช้ทุนทางสังคมหลาย ๆ ทุนที่มีส่วนเสริมกันได้ หรือเลือกใช้ทุนทางสังคมเฉพาะด้านที่มีศักยภาพในระดับสูง หรือปานกลางในกรณีที่เห็นว่ามีความจำเป็นต้องใช้

วิธีการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมในกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนมีหลายวิธีการ ที่สำคัญได้แก่

1) การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน เพื่อศึกษาข้อมูลของชุมชนในทุก ๆ ด้านและเชิงลึก และนำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์ศักยภาพ หรือวิเคราะห์ระดับทุนทางสังคมนั้นเอง โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในทุก ๆ ขั้นตอน โดยในระยะแรกของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน จำเป็นต้องดำเนินการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนอย่างเต็มรูปแบบด้วยขั้นตอนและวิธีการข้างต้น แต่ในกระบวนการเรียนรู้ย่อยอื่น ๆ อาจเป็นเพียงการนำข้อมูลมาทบทวน ตรวจสอบ แก้ไขหรือเพิ่มเติมในส่วนที่ไม่สมบูรณ์ เพื่อเป็นฐานในการวิเคราะห์ และตัดสินใจตามกระบวนการเรียนรู้ย่อยนั้น ๆ

2) การวางแผนและการตัดสินใจร่วมกัน เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีกรอบและแนวทางการดำเนินงานร่วมกันและมีความชัดเจน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการร่วมวางแผนและการตัดสินใจต่าง ๆ ของคณะบุคคลที่ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้แทนชุมชนในการปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน แต่บางกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้ร่วมกิจกรรมเป็นผู้มีส่วนร่วมวางแผน และตัดสินใจด้วย

3) การส่งเสริมภาวะผู้นำหรือพัฒนาแกนนำ เพื่อกระตุ้น ส่งเสริมให้ผู้นำชุมชน และคณะบุคคลแกนนำมีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง มีความรู้ ทักษะที่จำเป็นต่อการนำสมาชิกกลุ่ม และใช้ศักยภาพของตนเองในการอำนวยความสะดวกให้ปฏิบัติการต่าง ๆ บรรลุเป้าหมาย

4) **การพัฒนาความรู้ ทักษะที่จำเป็นสำหรับการทำงานกลุ่ม** เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ และทักษะแก่ผู้มีส่วนร่วมกระบวนการเรียนรู้ในเนื้อหา หรือองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับ กระบวนการนั้น ๆ

5) **การติดต่อสื่อสารภายในชุมชน** เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานร่วมกัน โดยสร้างระบบและให้มีช่องทางการติดต่อสื่อสารที่หลากหลาย สะดวกและรวดเร็ว ทั้งสื่อที่มีในชุมชน เช่น เสียงตามสาย หอกระจายข่าว หรือวิทยุชุมชน เป็นต้น และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ โทรศัพท์เคลื่อนที่ และแท็บเล็ต ด้วยวิธีการโทรศัพท์ และการส่งข้อความทางไลน์แอฟพลิเคชั่น (Line)

6) **การปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง** เพื่อกระตุ้น ส่งเสริมให้กระบวนการเรียนรู้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ตามลำดับขั้นตอนในห้วงเวลาที่ชุมชนเห็นว่าเหมาะสม และเพื่อให้ปฏิบัติการยังคงอยู่ในความสนใจของสมาชิกชุมชน โดยใช้แผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนที่เป็นเครื่องมือกระตุ้นให้ การขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้มีความต่อเนื่อง

7) **การประเมินผล และการสะท้อนผลการดำเนินงาน** เพื่อให้ชุมชนได้ตรวจสอบ ประเมินผลสำเร็จของการดำเนินงาน รวมทั้งสะท้อนผลการดำเนินงานเพื่อให้มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นในทุก ๆ กระบวนการเรียนรู้ย่อย และในภาพรวม โดยวิธีการประเมินผล และสะท้อนผลควรใช้วิธีแตกต่างกัน ขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายของกิจกรรมการเรียนรู้

วิธีการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่า **การวางแผนและ ตัดสินใจร่วมกัน การติดต่อสื่อสารภายในชุมชน การปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง และการประเมินผล และสะท้อนผล** เป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนที่ควรนำไปใช้ในกระบวนการเรียนรู้ทุก ๆ กระบวนการย่อย ส่วนการส่งเสริมภาวะผู้นำและพัฒนาแกนนำ การพัฒนาความรู้ ทักษะที่จำเป็น สำหรับการทำงานเป็นกลุ่มนั้น พิจารณานำไปใช้ตามความจำเป็นของแต่ละกระบวนการย่อย ในขณะที่ การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนนั้น ดำเนินการในระยะแรกของกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้มีฐานข้อมูล ทั่วไปและฐานข้อมูลทุนทางสังคมที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในกระบวนการเรียนรู้ต่อไป แต่หลังจากนั้น จะมีการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนเพิ่มเติมหรือไม่ ขึ้นอยู่กับความจำเป็น

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสภาพแวดล้อม และเงื่อนไข (Context) ของแต่ละชุมชนมีความ แตกต่างกัน ดังนั้น การนำทุนทางสังคมมาใช้ในการเสริมสร้างพลังอำนาจย่อมมีความแตกต่างกัน เช่นเดียวกับการเสริมสร้างพลังอำนาจ แต่ละชุมชนย่อมมีการเสริมสร้างพลังอำนาจที่แตกต่างกัน ทั้ง วิธีการ และระดับของการเสริมสร้างพลังอำนาจ

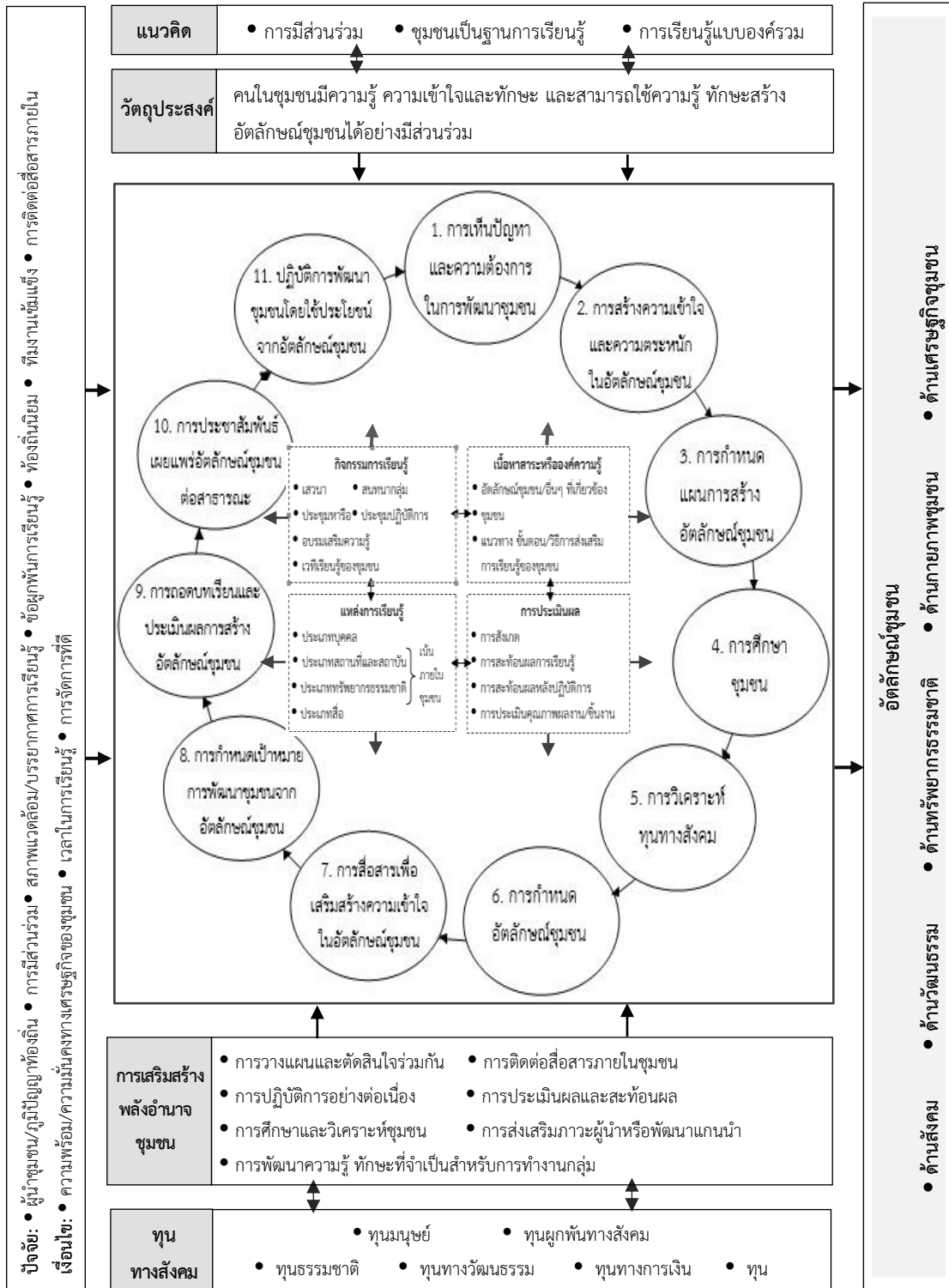
นอกจากนี้ การนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบน ฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้ ยังต้องคำนึงถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อ ความสำเร็จด้วย ปัจจัยสำคัญซึ่งส่วนใหญ่เป็นปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน และภูมิปัญญา

ท้องถิ่นให้ความสำคัญกับการเรียนรู้สิ่งใหม่ และเข้ามามีบทบาทในกระบวนการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ การสร้างข้อผูกพัน การเรียนรู้ร่วมกัน การสร้างความรู้สึกรักท้องถิ่น (ท้องถิ่นนิยม) การสร้างทีมงานที่เข้มแข็ง และการติดต่อสื่อสารที่หลากหลายและมีประสิทธิภาพ ส่วนเงื่อนไขสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ เงื่อนไขพื้นฐานของชุมชน ซึ่งหมายถึง ชุมชนมีความพร้อม และมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เงื่อนไขด้านเวลา ทั้งเวลาที่เพียงพอในการสร้างความรู้ ความเข้าใจ และบ่มเพาะความรู้ของคนในชุมชน และเวลาที่เหมาะสมในการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้แต่ละครั้ง และเงื่อนไขการจัดการที่ดี อาทิ การเตรียมการจัดกิจกรรม การบริหารทรัพยากรการเรียนรู้ การกำหนดบทบาทของวิทยากร คณะบุคคลแกนนำ ตลอดจนภาคีเครือข่าย เป็นต้น

กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคม เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน แสดงได้ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 22 กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคม เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวความคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ และสังเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนที่เป็นฐานในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน 2) พัฒนาการกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวความคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน 3) ศึกษาปัจจัย และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวความคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้ โดยการวิจัยมี 3 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ และสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน โดยใช้วิธีการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และเชื่อมโยงไปสู่การออกแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาอัตลักษณ์ชุมชน แนวคิดที่เกี่ยวข้องมี 4 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน แนวคิดทุนทางสังคม และแนวความคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวความคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชนกรณีศึกษา จำนวน 1 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านบ่อหิน หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง โดยนำผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้ง 4 แนวคิด มาพัฒนาเป็นร่างกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน โดยใช้แนวความคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเป็นแนวคิดหลักในการขับเคลื่อนกระบวนการวิจัย วงจรปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมประกอบด้วยขั้นตอนหลักและขั้นตอนย่อย ดังนี้

1. ขั้นตอนการวางแผน (Plan) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนย่อย ได้แก่ 1) การคัดเลือกชุมชน 2) การสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน และ 3) การวางแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

2. ขั้นตอนการปฏิบัติ (Action) ประกอบด้วย 7 ขั้นตอนย่อย ได้แก่ 1) การสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน 2) การวิเคราะห์ทุนทางสังคม 3) การกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน 4) การสนทนากลุ่มเพื่อทบทวนและกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน 5) การรับฟังความคิดเห็น เรื่อง

อัตลักษณ์ชุมชน 6) การสร้างสรรค์กิจกรรมเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และ 7) การสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน

3. ขั้นตอนการสังเกตผลจากการปฏิบัติ (Observe) เป็นปฏิบัติการร่วมกับขั้นตอนการสะท้อนผล

4. ขั้นตอนการสะท้อนผล (Reflect) ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนย่อย ได้แก่ 1) การสนทนากลุ่มเพื่อทบทวน ตรวจสอบผล และประเมินผล สะท้อนผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในภาพรวม และ 2) การนำเสนอผลต่อสาธารณชน

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้ ใช้กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลและการตีความข้อมูลแบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีการประเมินผล สะท้อนผลปฏิบัติการในประเด็นปัจจัย และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อกิจกรรมการเรียนรู้ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมระหว่างดำเนินการวิจัยมาวิเคราะห์หาปัจจัย และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อกระบวนการโดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย โดยมีรายละเอียดผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ สังเคราะห์ทุนทางสังคมที่เป็นฐานในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

ในภาพรวมทุนทางสังคมของชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา ชุมชนบ้านบ่อหิน หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง มีระดับศักยภาพอยู่ในระดับสูง ($\bar{X} = 2.62$) โดยทุนทางสังคมทั้ง 6 ประเภท มีระดับศักยภาพในระดับสูงทุกประเภท เรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ ทุนผูกพันทางสังคม และทุนพื้นฐาน ($\bar{X} = 3.00$) ทุนทางการเงิน ($\bar{X} = 2.60$) ทุนมนุษย์ ($\bar{X} = 2.43$) ทุนธรรมชาติ ($\bar{X} = 2.50$) และทุนทางวัฒนธรรม ($\bar{X} = 2.17$) ตามลำดับ

2. ผลการพัฒนาระบบการเรียนรู้โดยใช้แนวความคิดเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน บนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

2.1 กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวความคิดเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐาน ทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวความคิดเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ประกอบด้วยขั้นตอน 11 ขั้นตอน และกิจกรรมการเรียนรู้ 25 กิจกรรม ดังนี้

- 1) ขั้นตอนการเห็นปัญหาและความต้องการในการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ 2 กิจกรรม คือ (1) การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาชุมชน และ (2) การประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างการรับรู้เบื้องต้นให้กับสมาชิกชุมชน
- 2) ขั้นตอนการสร้างความเข้าใจ และความตระหนักในอัตลักษณ์ชุมชน ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ 2 กิจกรรม คือ (1) การกำหนดแผนการทำเวทีประชาคมสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน และ (2) เวทีประชาคมสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน
- 3) ขั้นตอนการกำหนดแผนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ประกอบด้วย 1 กิจกรรมการเรียนรู้ คือ ปฏิบัติการกำหนดแผนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน
- 4) ขั้นตอนการศึกษาชุมชน ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ 4 กิจกรรม คือ (1) การกำหนดข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมและจัดทำเครื่องมือจัดเก็บและบันทึกข้อมูลชุมชน (2) การกำหนดแผนการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน และอบรมเสริมความรู้เกี่ยวกับวิธีการ เทคนิคการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลชุมชน (3) ปฏิบัติการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน และ (4) ปฏิบัติการตรวจสอบข้อมูลและบันทึกข้อมูลชุมชน
- 5) ขั้นตอนการวิเคราะห์ทุนทางสังคม ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ 2 กิจกรรม คือ (1) การกำหนดแผนการทำเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคม และ (2) เวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคม
- 6) ขั้นตอนการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ 5 กิจกรรม คือ (1) การกำหนดแผนการทำเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน (2) เวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน (3) การทบทวนและกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน และกำหนดกิจกรรมเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชน (4) เวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชน และ (5) การประชาสัมพันธ์ร่างอัตลักษณ์ชุมชน

7) ขั้นตอนการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชน ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ 3 กิจกรรม คือ (1) การกำหนดแผนการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชน (2) ปฏิบัติการจัดกิจกรรมเสริมสร้างความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชน และ (3) การทบทวน รายงานความก้าวหน้าและปรับแผนการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในร่างอัตลักษณ์ชุมชน

8) ขั้นตอนการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ 2 กิจกรรม คือ (1) การกำหนดแผนการทำเวทีประชาคมกำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน และ (2) เวทีประชาคมกำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน

9) ขั้นตอนการถอดบทเรียน และประเมินผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ประกอบด้วย 1 กิจกรรมการเรียนรู้ คือ การทบทวน ตรวจสอบผล และประเมินผล สะท้อนผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในภาพรวม

10) ขั้นตอนการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนต่อสาธารณะ ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ 2 กิจกรรม คือ (1) การกำหนดแนวทางการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชน และจัดทำข้อมูล ประเด็นการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชน และ (2) ปฏิบัติการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชน

11) ขั้นตอนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนโดยใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ชุมชน กิจกรรมการเรียนรู้ คือ ปฏิบัติการกิจกรรม โครงการตามแผนพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน

2.2 การนำทุนทางสังคมมาใช้เป็นฐานในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

การนำทุนทางสังคมมาใช้เป็นฐานในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบ้านบ่อหิน พบว่า ทุนทางสังคมที่นำมาใช้มีเพียง 5 ทุน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนผูกพันทางสังคม ทุนธรรมชาติ ทุนทางวัฒนธรรม และทุนพื้นฐาน โดยทุนมนุษย์เป็นทุนทางสังคมที่สำคัญที่สุดในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน โดยเฉพาะทุนมนุษย์ด้านผู้นำชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นกลไกหลักและสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ทุนที่มีความสำคัญรองลงมาได้แก่ ทุนผูกพันทางสังคม โดยทุนผูกพันทางสังคม ด้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ความรัก ความสามัคคีและความไว้วางใจของคนในชุมชน และความภาคภูมิใจและความผูกพันกับชุมชน ถูกนำมาใช้ในการกระตุ้น สร้างแรงจูงใจ และสร้างความตระหนักในการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ และในระหว่างปฏิบัติการต่าง ๆ ทั้งกลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน และผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้

ส่วนทุนมนุษย์ด้านอื่น ๆ ได้แก่ ระดับการศึกษาของคนในชุมชน การมีงานทำของคนในชุมชน (อาชีพ) และการเรียนรู้ของคนในชุมชน และทุนทางวัฒนธรรมด้านความเชื่อ ค่านิยม และวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น นำมาใช้เป็นข้อมูลการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับสภาพและคุณลักษณะของคนในชุมชน วัฒนธรรมชุมชน และวิถีชีวิตของคนในชุมชน ขณะที่ทุนพื้นฐานนำมาใช้เป็นเครื่องมือจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นกลไกสนับสนุนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และใช้เป็นช่องทางในการติดต่อสื่อสาร และสุดท้าย ทุนธรรมชาติ พบว่ามีการนำทุนธรรมชาติด้านป่าชุมชนมาใช้ในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนภายหลังที่มีการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนแล้ว เนื่องจากป่าชุมชนเป็นอัตลักษณ์เด่นของชุมชน ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จึงเป็นกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวข้องกับป่าชุมชนเป็นหลัก

สำหรับทุนทางการเงิน พบว่า ไม่ได้นำมาใช้ในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน เนื่องจากไม่มีกระบวนการและกิจกรรมการเรียนรู้โดยของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนที่มีความเกี่ยวข้อง และมีความจำเป็นต้องใช้ทุนทางการเงิน

2.3 การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคม

การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อส่งเสริมผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินให้มีความตระหนัก ความเชื่อมั่นในคุณค่าอำนาจและความสามารถของตนเอง มีความรู้ ทักษะในการทำงานร่วมกัน และสามารถใช้ความรู้ ทักษะ ความสามารถนั้นในกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนที่นำมาใช้ ประกอบด้วย 8 วิธีการ ได้แก่ 1) การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน 2) การวางแผนและการตัดสินใจร่วมกัน 3) การส่งเสริมภาวะผู้นำและการพัฒนาแกนนำ 4) การพัฒนาความรู้ ทักษะที่จำเป็นสำหรับการทำงานเป็นกลุ่ม 5) การสร้างพันธมิตรและระบบความร่วมมือระหว่างกัน 6) การติดต่อสื่อสารภายในชุมชน 7) การปฏิบัติตัวอย่างต่อเนื่อง และ 8) การประเมินผลและการสะท้อนผล โดยแต่ละกระบวนการใช้วิธีการเสริมสร้างพลังอำนาจแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของกระบวนการนั้น ๆ

3. ผลการศึกษาปัจจัย และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้

3.1 ปัจจัยภายในชุมชน ประกอบด้วย

1) ผู้นำชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เป็นผู้ประสานงาน เป็นแกนนำในการเรียนรู้ และเป็นตัวอย่างที่ดี นอกเหนือจากบทบาทในการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ดำเนินไปได้ด้วยดีแล้ว ผู้นำชุมชนยังมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ และพฤติกรรมกรรมการเรียนรู้ของสมาชิกชุมชนอีกด้วย

2) สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนด้วยความเต็มใจ ซึ่งทำให้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ หรือหากไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมใดได้จะคอยติดตามข่าวสาร สอบถามความคืบหน้าของการปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง

3) สมาชิกชุมชนมีความเชื่อมั่นในตัวผู้วิจัย ผู้นำชุมชน และแกนนำ ซึ่งความเชื่อมั่นดังกล่าวมีส่วนสนับสนุนต่อการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยความเต็มใจและมีความตั้งใจที่จะเรียนรู้

4) ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้ทรงคุณวุฒิของหมู่บ้านที่เป็นทั้งแกนนำและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และมีบทบาทคล้ายกับผู้นำชุมชน คือ มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของสมาชิกชุมชนในการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ และพฤติกรรมกรรมการเรียนรู้

5) สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ซึ่งส่งผลต่อการสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกชุมชนเข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และมีส่วนร่วมกับกิจกรรมการเรียนรู้ตามความสามารถของตนเอง

6) การสร้างข้อผูกพันร่วมกัน (Commitments) ในการเรียนรู้ ทำให้การเรียนรู้มีเป้าหมาย มีข้อผูกพันที่ทำให้เกิดกิจกรรมและการปฏิบัติเพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมาย หรือสัญญาที่กำหนดร่วมกัน

7) การนำกลยุทธ์ *ท้องถิ่นนิยม (Localism)* มาใช้ในการสร้างการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ โดยการสร้างวาทกรรม และเน้นย้ำวาทกรรมนั้น ซ้ำๆ เพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักในบทบาทของตนเอง มีความต้องการที่จะพัฒนา สร้างสิ่งที่ดีให้กับชุมชนในฐานะสมาชิกและเจ้าของชุมชนคนหนึ่ง

8) การสร้างทีมงานที่เข้มแข็ง เพื่อให้เป็นกลไกหลักในการบริหารจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้ดำเนินไปตามแผนที่กำหนด ปรับปรุงกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสม ตลอดจนสามารถร่วมกันแก้ไขปัญหา อุปสรรคให้ลุล่วงได้

9) ระบบการติดต่อสื่อสารที่หลากหลาย และมีประสิทธิภาพ ซึ่งทำให้การติดต่อประสานงาน การตัดสินใจต่าง ๆ ของคณะกรรมการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนเป็นไปอย่างสะดวก รวดเร็ว และทำให้การประชาสัมพันธ์ข่าวสาร ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชนสามารถทำได้รวดเร็ว และทั่วถึง

3.2 ปัจจัยภายนอกชุมชน ประกอบด้วย

1) ความคาดหวังของผู้บริหารองค์กรส่วนท้องถิ่นที่มีต่อชุมชน ทำให้ชุมชนมีความมุ่งมั่น และมีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวความคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

2) การเห็นกรณีตัวอย่างชุมชนอื่นที่ประสบปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชน ทำให้ผู้นำชุมชนและสมาชิกชุมชนส่วนใหญ่มองเห็นความสำคัญในการดำรงความเป็นตัวตนของชุมชนไว้ การเรียนรู้อัตลักษณ์ของชุมชนจะเป็นหนทางหนึ่งในการรักษาวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของตนเองไว้

3) การประสานงาน และการบูรณาการกิจกรรมร่วมกันของผู้วิจัย และภาคีเครือข่ายในบางกิจกรรมการเรียนรู้ ทำให้มีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน สามารถประหยัดงบประมาณ และประหยัดเวลา ทั้งเวลาของหน่วยงาน องค์กรร่วมจัด และเวลาของชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ โดยที่ทุกภาคีเครือข่ายบรรลุวัตถุประสงค์ของตนเองที่กำหนดไว้

4) การเรียนรู้จากบุคคลภายนอกชุมชน ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้มีความกระตือรือร้น ให้ความสนใจ และมีความตั้งใจที่จะเรียนรู้ และร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ เป็นอย่างดี มีบรรยากาศการเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวา

3.3 เงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จ

1) เงื่อนไขพื้นฐานของชุมชน โดยชุมชนที่เหมาะสมจะเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ควรเป็นชุมชนคนที่มีความพร้อม มีเวลา และมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับหนึ่ง

2) เงื่อนไขด้านเวลา แบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ เวลาในการสร้างความรู้ ความเข้าใจ เวลาในการบ่มเพาะความรู้ และตกผลึกเป็นองค์ความรู้ใหม่ของคนในชุมชน และเวลาที่เหมาะสมในการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้แต่ละครั้ง แต่ละกิจกรรมการเรียนรู้

3) เงื่อนไขการจัดการ ได้แก่ การมีคณะกรรมการที่มีบทบาทเป็นที่ปรึกษา ผู้ร่วมดำเนินการ และหรือสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การเตรียมการที่ดีเพื่อบริหารเวลาที่มีอยู่อย่างจำกัดให้คุ้มค่าและได้ประโยชน์สูงสุด และการกำหนดบทบาทของภาคีเครือข่ายที่ชัดเจน

อภิปรายผล

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย เรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน มีประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายผล แบ่งกลุ่มได้ 3 กลุ่ม ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ และสังเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนที่เป็นฐานในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน 2) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน 3) การศึกษาปัจจัย และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้ รายละเอียดดังนี้

1. การวิเคราะห์ และสังเคราะห์ทุนทางสังคมที่เป็นฐานในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

1.1 การวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน มีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ทุนทางสังคมที่ใช้เป็นฐานในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน โดยมีกระบวนการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้อง 2 กระบวนการ คือ กระบวนการชุมชนศึกษา และกระบวนการวิเคราะห์ทุนทางสังคม ผลการวิเคราะห์ สังเคราะห์ทุนทางสังคม พบว่า ในภาพรวมทุนทางสังคมบ้านบ่อหินมีศักยภาพอยู่ในระดับสูง และทุนทางสังคมทั้ง 6 ประเภทมีระดับศักยภาพในระดับสูงทุกประเภท เรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ ทุนผูกพันทางสังคม ทุนพื้นฐาน ทุนทางการเงิน ทุนมนุษย์ ทุนธรรมชาติ และทุนทางวัฒนธรรม ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวเป็นไปตามสภาพความเป็นจริงของชุมชนที่ปรากฏตามข้อมูลสนับสนุนการวัดค่าคะแนนของข้อมูลบ่งชี้แต่ละตัว กระบวนการได้มาซึ่งข้อมูลชุมชนที่สนับสนุนข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม รวมทั้งกระบวนการวิเคราะห์ทุนทางสังคมที่ดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนโดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการ ผลการวิเคราะห์ สังเคราะห์ทุนทางสังคมดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นศักยภาพที่แท้จริงของชุมชน และทุนทั้ง 6 ประเภท เป็นทุนทางสังคมที่ชุมชนนำมาใช้เป็นฐานในการบริหารจัดการตนเอง และในกระบวนการพัฒนาต่าง ๆ

การที่ทุนผูกพันทางสังคม และทุนพื้นฐานของชุมชนมีระดับศักยภาพสูงที่สุดนั้น อาจเป็นเพราะชุมชนบ้านบ่อหิน มีลักษณะเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท ที่ความเจริญด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานเข้าถึงชุมชน ไม่ว่าจะเป็นไฟฟ้า ถนน และยังมีสาธารณูปโภคอื่น ๆ ที่ชุมชนบริหารจัดการได้เอง เช่น ประปาหมู่บ้าน แต่ขณะเดียวกันในทางสังคม ยังคงลักษณะชุมชนชนบทที่ผู้คนมีความผูกพันทางสังคมสูง ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลชุมชนบ้านบ่อหินที่พบว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่มีถิ่นกำเนิดใน

ชุมชน และยังคงมีครัวเรือนที่มีลักษณะครอบครัวขยายอยู่จำนวนมาก ดังนั้นชาวบ้านบ่อหินจึงมีความรัก ความสามัคคี ผูกพันกันฉันท์พี่น้อง นอกจากนี้คนรุ่นใหม่ในชุมชน คนต่างถิ่นที่เข้ามาอาศัยในชุมชนในฐานะเช่าเช่า สะไก้ หรือญาติ หรือที่มาตั้งรกรากใหม่ในชุมชน ที่ได้รับการปลูกฝังในเรื่องความรักและสามัคคี การพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือกันและกันอีกด้วย

สำหรับทุนทางวัฒนธรรม ที่มีระดับศักยภาพต่ำที่สุด โดยเฉพาะทุนทางวัฒนธรรมด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ ซึ่งมีค่าคะแนนเป็น 0 และด้านศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น ซึ่งมีค่าคะแนนเป็น 1 นั้น อาจเป็นเพราะชุมชนบ้านบ่อหินเป็นชุมชนจัดตั้งใหม่ที่มีอายุเพียง 13 ปี และแยกพื้นที่ออกมาจากชุมชนเดิม โดยไม่มีสถานที่สำคัญ หรือสถาบันทางสังคมใด ๆ อยู่ในเขตพื้นที่ของชุมชนเลย ไม่ว่าจะเป็นวัด โรงเรียน หรือโรงพยาบาลชุมชน ประกอบกับเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทที่ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำสวนผลไม้ สวนยางพารา การดำรงวัฒนธรรมบางอย่างและการให้ความสนใจในศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นจึงมีน้อย

1.2 ผลการวิเคราะห์ สังเคราะห์ทุนทางสังคมข้างต้น เป็นผลการวิเคราะห์ที่มาจากข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมที่ ซึ่งได้จากการวิเคราะห์ตัวชี้วัดศักยภาพชุมชนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ได้แก่ ตัวชี้วัดศักยภาพทุนชุมชนของกรมพัฒนาชุมชน ตัวชี้วัดสุขภาวะตำบลของกระทรวงมหาดไทย และตัวชี้วัดสุขภาพชุมชนของกระทรวงสาธารณสุข โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปใช้เป็นตัวชี้วัดระดับศักยภาพของชุมชนในด้านนั้น ๆ กับทุกชุมชนในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ในกรณีของทุนทางธรรมชาติ ข้อมูลบ่งชี้ทุนทางธรรมชาติบางข้อมูลอาจไม่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์เฉพาะ และแตกต่างจากชุมชนทั่วไป เช่น ชุมชนชาวเล ชุมชนชาวแพ ริมแม่น้ำ เป็นต้น ดังนั้น การกำหนดข้อมูลบ่งชี้ของทุนธรรมชาติ จำเป็นต้องพิจารณากำหนดให้เหมาะสม สอดคล้องกับบริบทที่แท้จริงของชุมชนนั้น ๆ ทั้งนี้ เพราะการวิเคราะห์ทุนทางสังคมในกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานะของข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม และระดับศักยภาพทุนทางสังคมของชุมชนนั้นๆ โดยไม่ได้ต้องการเปรียบเทียบกับชุมชนอื่นใด ดังนั้น ข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมจึงจำเป็นต้องสอดคล้องกับบริบทของชุมชนให้มากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับ โกวินท์ พวงงาม (2553) ที่กล่าวถึงทุนทางสังคม ว่าเป็นทุนที่มีอยู่ภายในชุมชนทั้งหลาย เป็นทุนหลักที่มีความสำคัญต่อการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นที่สุด

1.3 ผลการวิเคราะห์ทุนทางสังคม มีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ในขั้นตอนการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน ด้วยวิธีการที่เป็นระบบและปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในขั้นตอนการศึกษาชุมชน และขั้นตอนการวิเคราะห์ทุนทางสังคม ส่งผลให้ได้ข้อมูลระดับศักยภาพทุนทางสังคมของชุมชนที่แท้จริง และพบว่าระดับศักยภาพทุน และข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมแต่ละด้าน สามารถสะท้อน (Reflect) ให้คนในชุมชนมองเห็นลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของ

ชุมชนได้อย่างชัดเจน เพราะอัตลักษณ์ชุมชนนั้นจะแสดงออกมาผ่านระบบสัญลักษณ์ทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ (บุญเทียน ทองประสาน, 2531 ; กรมการพัฒนาชุมชน, 2553) เช่น วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ความเชื่อ อาชีพ ลักษณะภูมิศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งก็คือข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมแต่ละข้อมูลนั่นเอง ดังนั้น เมื่อถึงขั้นตอนการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน การนำผลการวิเคราะห์ทุนทางสังคมมาพิจารณา ทบทวน พบว่าชุมชนสามารถระบุลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชนได้ง่าย รวดเร็ว และเมื่อระดมพลังสมองเพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงบวก องค์ประกอบเชิงลบของลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นแต่ละลักษณะ และการตัดสินใจกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนสามารถทำได้อย่างรวดเร็ว และเป็นผลการตัดสินใจที่ปราศจากความเห็นต่าง เนื่องจากมีการรับรู้เรื่องทุนทางสังคม และลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชนมาโดยตลอด สอดคล้องกับแนวทางการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนที่ How to create an identity for a community (2012) เสนอว่า การศึกษาวิเคราะห์ชุมชนจัดเป็นขั้นตอนแรกของการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เพื่อให้สมาชิกชุมชนรู้ว่าชุมชนมีอะไรที่เหมือนกันหรือร่วมกัน ชุมชนได้ร่วมกันฝ่าฟันปัญหาอุปสรรคอะไรมาบ้าง และได้เรียนรู้อะไร ทุนทางสังคมมีอะไรบ้าง และชุมชนจะมีวิธีการอย่างไรในการใช้ทุนทางสังคม หลังจากนั้นจึงเป็นขั้นตอนการตัดสินใจระบุอัตลักษณ์ชุมชน เช่นเดียวกับแนวทางการค้นหาและกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนของ กรมการพัฒนาชุมชน (2553) ที่กำหนดให้มีการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน และนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชนมาวิเคราะห์เพื่อค้นหาอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชน หรือความเป็นตัวตนของชุมชน โดยมีขอบเขตข้อมูลการวิเคราะห์ เช่น ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชุมชน ประเพณี วัฒนธรรมความเชื่อ สภาพพื้นที่ สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติชุมชน เป็นต้น หลังจากนั้นจึงเป็นเวทีประชาคมร่วมกันตัดสินใจระบุอัตลักษณ์ชุมชน

2. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

ผลของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน มีประเด็นที่นำมาอภิปราย ประกอบด้วย แนวคิดของกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ การนำทุนทางสังคมมาใช้เป็นฐานในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ รายละเอียดดังนี้

2.1 แนวคิดของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

จากผลการนำร่างกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปปฏิบัติจริง โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิง

ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ชุมชนกรณีศึกษา ได้พัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิด การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนที่มีแนวคิดพื้นฐาน สำคัญที่ทำให้กระบวนการเรียนรู้บรรลุวัตถุประสงค์ คือ แนวคิดการมีส่วนร่วม แนวคิดชุมชนเป็นฐาน การเรียนรู้ และแนวคิดการพัฒนาแบบองค์รวม ทั้งนี้ เป็นเพราะปัจจัยนำเข้าในการพัฒนาร่าง กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน คือ การบูรณาการผลการวิเคราะห์ สังเคราะห์แนวคิดที่เกี่ยวข้อง 4 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชุมชน แนวคิดทุนทางสังคม แนวคิด การเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชน และเมื่อนำไปปฏิบัติจริงในชุมชนกรณีศึกษา พบว่าแนวคิด เหล่านี้ล้วนเป็นรากฐานสำคัญของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน บนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

1) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เป็นแนวคิดพื้นฐานสำคัญที่สุดของกระบวนการ เรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้และสำเร็จตามวัตถุประสงค์ คนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในทุก ๆ ขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ตั้งแต่ต้นจนเสร็จสิ้น ระดับการมีส่วนร่วมมีตั้งแต่การร่วมคิด ร่วม วิเคราะห์ ร่วมวางแผนและตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผล ไปจนถึงร่วมรับผลประโยชน์หรือ ความภาคภูมิใจ สอดคล้องกับที่ อภิญญา เวชยชัย (2555) กล่าวถึง กระบวนการทำงานที่เกี่ยวข้องกับ บุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบันทางสังคมที่ต้องปฏิบัติการเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับต่าง ๆ โดยต้องมึ ความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ (Humanistic Value) ว่ามนุษย์แต่ละบุคคล มีศักยภาพและมึ ความสามารถที่จะเรียนรู้ เปลี่ยนแปลงและพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง เน้นการกระจายอำนาจ ไม่ใช่ รูปแบบการสั่งการ แต่เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียมีโอกาสให้ร่วมวางแผน ร่วม ตัดสินใจ ร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหา ร่วมประเมินผล บนพื้นฐานแนวคิดประชาธิปไตย (Democratization) ด้วยบรรยากาศที่ดี การยอมรับคุณค่าและสิทธิของผู้อื่น รวมไปถึงการพัฒนาไปสู่ การมีส่วนร่วมในระดับสูง ที่เน้นความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากร กิจกรรมในชุมชนอันแสดงนัยยะของ ความคิด ความรับผิดชอบ ความผูกพัน ความรู้สึกที่เป็นหนึ่งร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน ดังนั้น การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน บนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้จึงเป็นศูนย์กลางการ เรียนรู้ มีการใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อให้เกิดการเรียนรู้องค์ความรู้ใหม่ แลกเปลี่ยนความรู้และ ประสบการณ์เดิม การระดมความคิด วิเคราะห์ แสวงหาคำตอบร่วมกัน และมีการสะท้อนความ คิดเห็นอย่างเป็นอิสระ วิธีการจัดการเรียนรู้ส่วนใหญ่เป็นการประชุมหารือ การประชุมปฏิบัติการ การ สนทนากลุ่ม การอบรมเสริมความรู้ และเวทีเรียนรู้ของชุมชนรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับ สีลาภรณ์ นาครทรรพ (2539) เดวิท แมทิวส์ (จิรวุฒิ เสนาคำ แบล, 2540) อดุลย์ วังศรีคุณ (2543)

กาลัก เต๊ะชั้นหมาก (2543) และโกวิท พวงงาม (2553) ที่ระบุว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็น การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม การจัดการเรียนรู้เน้นกระบวนการกลุ่ม ผ่านวิธีการพูดคุย แลกเปลี่ยน ความรู้ ความคิดเห็นระหว่างกัน วิพากษ์ วิจารณ์ ตั้งคำถาม แสวงหาคำตอบและแนวทางเลือก ร่วมกัน การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง ฝึกฝน การทดลอง การผลิต การปรับปรุง ตลอดจนประเมินผล สรุปบทเรียนร่วมกัน

2) กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทาง สังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ (Community-based Learning) ฐานการเรียนรู้สำคัญของกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน คือ ทุนทางสังคมของ ชุมชนนั่นเอง นอกจากการที่คนในชุมชนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติการจริงในชุมชน ยังต้องมีการ การศึกษา วิเคราะห์ทุนทางสังคมเพื่อทำความเข้าใจชุมชน รู้ทรัพยากรตลอดจนสถานะต่าง ๆ ของ ชุมชนตนเองอย่างถ่องแท้ และสามารถเลือกใช้ทุนทางสังคมเหล่านั้นมาใช้เป็นฐานการเรียนรู้ ทั้งในแง่ ของเทคนิค วิธีการเรียนรู้ เนื้อหาสาระ แหล่งการเรียนรู้ ตลอดจนการประเมินผลการเรียนรู้ ในกรณี ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ได้นำเอาทุนทางสังคม ที่ผ่านการศึกษา วิเคราะห์อย่างเป็นระบบโดยคนในชุมชน มาใช้เป็นฐานในการพัฒนากระบวนการ เรียนรู้ด้วย ไม่ว่าจะเป็น 1) ทุนมนุษย์ โดยเฉพาะผู้นำชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นกลไกหลัก และสำคัญที่สุดในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ในฐานะเป็นแกนนำสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ และผู้ให้ข้อมูลหรือแหล่งการเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ นอกจากนี้ ทุนมนุษย์ด้านอื่น ๆ ได้แก่ ระดับการศึกษา ของคนในชุมชน การมีงานทำของคนในชุมชน (อาชีพ) และการเรียนรู้ของคนในชุมชน นำมาใช้ในการ ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับสภาพและคุณลักษณะของคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการ เลือกวิธีการและเทคนิคการเรียนรู้ การกำหนดระดับความยากง่ายของเนื้อหาที่จะถ่ายทอด แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน การระดับความยากง่ายของกิจกรรมเพื่อฝึกทักษะต่าง ๆ ให้กับผู้เข้าร่วม กิจกรรม การกำหนดวิธีการประเมินผล เป็นต้น 2) ทุนผูกพันทางสังคม ได้แก่ การมีส่วนร่วมของคน ในชุมชน ความรัก ความสามัคคีและความไว้วางใจของคนในชุมชน และความภาคภูมิใจและความ ผูกพันกับชุมชน นำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อกระตุ้น สร้างความตระหนัก และสร้าง แรงจูงใจ ในการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ 3) ทุนธรรมชาติด้านป่าชุมชน ซึ่งหลังจากที่ชุมชนได้ กำหนดให้ป่าชุมชนเป็นอัตลักษณ์เด่นของชุมชนแล้ว กิจกรรมการเรียนรู้หลังจากนั้นจึงเป็นกิจกรรม การเรียนรู้ที่เกี่ยวกับป่าชุมชนเป็นหลัก 4) ทุนทางวัฒนธรรม ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม และวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น นำมาใช้ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมชุมชน และวิถี ชีวิตของคนส่วนใหญ่ในชุมชน เช่น การกำหนดเวลาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ พิธีการและธรรมเนียม ปฏิบัติในการจัดประชุม ประเพณีอาหารและเครื่องดื่มที่ควรจัดให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรม เป็นต้น 5) ทุน

พื้นฐาน ได้แก่ หอกระจายข่าว และสาธารณูปโภคต่าง ๆ นำไปใช้เป็นเครื่องมือจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นช่องทางในการสื่อสาร นำมาใช้เป็นกลไกสนับสนุนการจัดการกระบวนการเรียนรู้ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เป็นต้น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้บนฐานของทุนทางสังคม

3) กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้แบบองค์รวม (Holistic) โดยเป็นองค์รวมใน 2 มิติ คือ องค์รวมขององค์ความรู้ โดยการบูรณาการองค์ความรู้ใหม่และองค์ความรู้ดั้งเดิมของชุมชน กระบวนการเรียนรู้ได้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่ คือ องค์ความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน และองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ที่นับว่าเป็นเรื่องใหม่สำหรับชุมชน บูรณาการกับองค์ความรู้ดั้งเดิมของชุมชน เช่น ประวัติศาสตร์ชุมชน เหตุการณ์ต่าง ๆ ความเชื่อ ค่านิยม ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีปฏิบัติ ฯลฯ ซึ่งในกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนจะสะท้อนได้จากกิจกรรมการเรียนรู้ที่ตนเอง วิทยากรกระบวนการเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ใหม่ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมด้วยวิธีการต่าง ๆ แต่การยกตัวอย่าง การระดมความคิดเห็นจะเป็นการให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนำองค์ความรู้เดิม ประสบการณ์เดิมทั้งของตนเอง และของชุมชนมาร่วมแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ อภิญา เวชชัย (2555) ที่ว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน กิจกรรมการเรียนรู้ต้องเป็นกิจกรรมที่มีการจัดการเรียนรู้ใหม่ เป็นการเรียนรู้ที่ผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้และประสบการณ์สากล ซึ่งเป็นความรู้หลายชุดและบูรณาการอย่างเป็นองค์รวม

ความเป็นองค์รวมอีกมิติหนึ่ง คือ องค์รวมของการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน กระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนที่เป็นสภาพจริง ช่วงเวลาปัจจุบัน โดยให้ความสำคัญกับทุก ๆ มิติในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรชุมชน หรือโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน ดังนั้น กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน จึงครอบคลุมสภาพการณ์ทุกมิติของชุมชน เห็นได้จากการกำหนดข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม 35 ตัวบ่งชี้ครอบคลุมทุนทางสังคมทั้ง 6 ประเภท การสร้างเครื่องมือและการสำรวจข้อมูลชุมชนที่ครอบคลุมทั้งด้าน การวิเคราะห์ทุนชุมชน และการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน จวบจนเมื่อได้กำหนดอัตลักษณ์ชุมชนแล้ว กิจกรรมการเรียนรู้หลังจากนั้นจึงเน้นเฉพาะที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชนที่กำหนด จากการศึกษาแนวทางการส่งเสริมการค้าและกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนของ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย แม้จะมีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาอาชีพในอนาคต แต่กระบวนการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนจำเป็นต้องศึกษาข้อมูลของชุมชนทุก ๆ ด้านมาประกอบการค้นหา วิเคราะห์กำหนดอัตลักษณ์ชุมชน เช่น ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชุมชน ประเพณี วัฒนธรรม

ธรรม ความเชื่อ สภาพพื้นที่ สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เป็นต้น (กรมการพัฒนาชุมชน, 2553)

2.2 กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

1) กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ประกอบด้วยขั้นตอน 10 ขั้นตอน คือ 1) การเห็นปัญหาและความต้องการในการพัฒนาชุมชน 2) การทำความเข้าใจ และสร้างความตระหนักในอัตลักษณ์ชุมชน 3) การกำหนดแผนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน 4) การศึกษาชุมชน 5) การวิเคราะห์ทุนทางสังคม 6) การกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน 7) การสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชน 8) การกำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน 9) การถอดบทเรียน และประเมินผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และ 10) การประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนต่อสาธารณะ จะเห็นได้ว่าขั้นตอนดังกล่าวเป็นไปตามกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนและกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนที่ผู้วิจัยวิเคราะห์ สังเคราะห์ได้จากการศึกษาแนวคิดอัตลักษณ์ชุมชนและแนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน และนำมาเป็นปัจจัยนำเข้าในการพัฒนาร่างกระบวนการเรียนรู้ และนำไปปฏิบัติจริงในชุมชนกรณีศึกษา โดยกระบวนการเรียนรู้ขั้นตอนที่ 1 – 3 เป็นกระบวนการเรียนรู้ในขั้นการเตรียมการและวางแผน ในกรณีที่มีการริเริ่มกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนมาจากบุคคลภายนอก ขั้นตอนการเห็นปัญหาและความต้องการในการพัฒนาชุมชน ขั้นตอนการสร้างความเข้าใจ และความตระหนักในอัตลักษณ์ชุมชน และขั้นตอนการกำหนดแผนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน มีความจำเป็นที่ต้องดำเนินการอย่างรอบคอบ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดฉันทามติ (Consensus building) จากชุมชนในการดำเนินการ การนำเสนอแนวความคิด และสร้างความเข้าใจให้คนในชุมชนเป็นเบื้องต้นในสิ่งจะดำเนินการ การกำหนดเป้าหมายความสำเร็จของการดำเนินงาน การสร้างทีมงานที่จะเป็นกลุ่มแกนร่วมดำเนินการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน รวมทั้งการจัดทำแผนปฏิบัติการที่จะใช้เป็นเข็มทิศและกรอบการดำเนินงานสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน สอดคล้องกับข้อเสนอแนะของ Yoo et.al. (2004) ว่าขั้นตอนแรกของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน คือ ขั้นตอนการเข้าสู่ชุมชน โดยดำเนินการประชุมร่วมกับผู้นำชุมชนและองค์กรชุมชน การฝึกอบรมผู้อำนวยความสะดวกเรื่องการศึกษาชุมชน การวางแผนกลยุทธ์ การสร้างความเข้าใจในขั้นตอนการดำเนินงาน และการอภิปรายภารกิจและเป้าหมายการดำเนินงาน

สำหรับขั้นตอนที่ 4 – 8 เป็นกระบวนการเรียนรู้ในชั้นปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งประกอบด้วย การศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ทุนทางสังคม การกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน การสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชน และการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน กระบวนการข้างต้นเป็นไปตามขั้นตอนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนตามแนวทางที่ How to create an identity for a community (2012) และกรมการพัฒนาชุมชน (2553) เสนอไว้ ซึ่งประกอบด้วย การศึกษา วิเคราะห์ชุมชน การระบุลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชน การตัดสินใจและกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน การสร้างสรรค์กิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อัตลักษณ์ชุมชน และการสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนโดยใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ชุมชน โดยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในชุมชนกรณีศึกษา พบว่า ขั้นตอนการศึกษาชุมชน ขั้นตอนการวิเคราะห์ทุนทางสังคม และขั้นตอนการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน เป็นขั้นตอนสำคัญที่จำเป็นและขาดไม่ได้ของกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เพราะเป็นการปฏิบัติที่ทำให้ชุมชนสามารถสะท้อนลักษณะที่โดดเด่นและนำไปสู่การกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนที่แท้จริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ และทั้ง 3 ขั้นตอนดังกล่าวควรปฏิบัติการต่อเนื่องกัน ไม่ควรเว้นระยะเวลาของการเรียนรู้ห่างกันนานเกินไป เพราะเนื้อหาสาระที่ต้องสร้างความรู้ ความเข้าใจมีความต่อเนื่องและส่งผลต่อกัน

ส่วนขั้นตอนที่ 9 – 10 คือ การถอดบทเรียน และประเมินผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนต่อสาธารณชนนั้น นับเป็นการดำเนินการในขั้นการประเมินผลที่มีความจำเป็นในการสร้างทักษะในการตรวจสอบ ประเมินผลตนเองของชุมชน สร้างการรับรู้ในอัตลักษณ์ที่ต่อเนื่อง กว้างขวางทั่วถึงภายในชุมชน และภายนอกชุมชน อันจะนำไปสู่การสร้างควมภาคภูมิใจ ความรักหวงแหนท้องถิ่น ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาชุมชน

2) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน` ดำเนินการโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ซึ่งเป็นกระบวนการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนด้วยการส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า แสวงหาคำตอบอย่างเป็นระบบเพื่อการแก้ปัญหาหรือสร้างความรู้ใหม่ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงชุมชน ซึ่งเป็นหัวใจของการสร้างพลังให้ชุมชนท้องถิ่น สร้างความเป็นเจ้าของงานพัฒนาของคนในท้องถิ่น แทนที่จะเป็นนักพัฒนาจากภายนอก การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ถูกนำมาใช้ในฐานะเครื่องมือสร้างกระบวนการเรียนรู้ใหม่ และเป็นกระบวนการเรียนรู้ของคนใน วัตถุประสงค์ของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนที่ร่วมกันกำหนด สอดคล้องกับแนวทางการวิจัยแบบมีส่วนร่วม คือ เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในกระบวนการ

สร้างอัตลักษณ์ชุมชน และเพื่อเสริมสร้างความภาคภูมิใจ ความผูกพัน จิตสำนึกรักและหวงแหนชุมชน และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ดังนั้น การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในทุก ๆ ขั้นตอนจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง กระบวนการวิจัยออกแบบวงจรปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในรูปแบบของเกลียว (Spiral) ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการวางแผน (Plan) ขั้นตอนการปฏิบัติ (Action) ขั้นตอนการสังเกตผลจากการปฏิบัติ (Observe) และขั้นตอนการสะท้อนผล (Reflect) โดยจุดเน้นปฏิบัติการอยู่ที่การเรียนรู้ร่วมกันตลอดกระบวนการ โดยใช้วิธีการของกระบวนการกลุ่ม (Group Process) ที่มีการตัดสินใจร่วมกัน ร่างกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนที่ผู้วิจัยนำมาใช้ขับเคลื่อนกระบวนการเป็นเพียงตะเกียงส่องทางในการปฏิบัติเท่านั้น ในการปฏิบัติจริงมีการปรับเปลี่ยน หรือลดทอนการปฏิบัติตามความคิดเห็น และการตัดสินใจของผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการนั้น ๆ ในปฏิบัติการผู้วิจัยจำกัดบทบาทของตนเองให้ทำหน้าที่เป็นผู้นำในการวางแผน หรือออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เบื้องต้น เป็นผู้นำในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลที่มีความยากและสลับซับซ้อน และถ่ายทอดให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยเนื้อหาสาระ และวิธีการที่ทำให้เข้าใจได้ง่ายและชัดเจน เป็นผู้อำนวยการความสะดวกในกิจกรรมการเรียนรู้ ที่ต้องกระตุ้นผู้เข้าร่วมกิจกรรม แต่บางครั้งในกรณีที่กลุ่มไม่สามารถคิดวิเคราะห์หรือกำหนดทางเลือกในแนวทางที่ถูกต้องได้ ผู้วิจัยต้องชี้แนะทางความคิดต่อกันบ้างโดยเป็นการชี้แนะตามหลักความเป็นจริงและความเป็นไปได้ แต่โดยรวมแล้ว การตัดสินใจต่าง ๆ ต้องเป็นฉันทามติหรือความคิดเห็นที่สอดคล้องกันของคนในชุมชน แนวทางปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมข้างต้น จัดได้ว่าเป็นการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่มุ่งให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ มีความรู้ ความเข้าใจ (Cognitive) รวมทั้งเห็นคุณค่าในสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ด้วยตนเอง นอกจากนี้ยังมีความสอดคล้องอย่างมากกับแนวทางการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนที่เน้นกระบวนการสร้างหรือการก่อตัวของอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งมีลักษณะเป็นอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) โดยอัตลักษณ์ร่วมจะมีการก่อรูปภายในกลุ่ม ทั้งในกลุ่มเล็กและขยายขอบเขตไปสู่การก่อรูปในกลุ่มใหญ่โดยสมาชิกภายในกลุ่มเอง และขยายขอบเขตไปสู่การแสดงความเป็นสมาชิกและอัตลักษณ์อันโดดเด่นของกลุ่มใหญ่ต่อสังคมภายนอกในที่สุด (Worchel and Coutant, 2004) ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมช่วยส่งเสริมกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนที่มีหลักการสำคัญ คือ การสร้างอัตลักษณ์ชุมชนที่เกิดจากกระบวนการภายในและระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กรในชุมชนเอง (Self Identification) โดยไม่รวมถึงกระบวนการสร้างและกำหนดอัตลักษณ์ที่เกิดจากภายนอก (Outsider) ได้อย่างแท้จริง

2.3 การนำทุนทางสังคมมาใช้เป็นฐานในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน

การนำทุนทางสังคมมาใช้เป็นฐานในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนนั้น พบว่า มีทั้งสัมพันธ์ และไม่สัมพันธ์กับระดับศักยภาพทุนทางสังคม และค่าคะแนนของข้อมูลบ่งชี้ โดยทุนมนุษย์เป็นทุนทางสังคมที่สำคัญที่สุดที่นำมาใช้ในการเสริมสร้างพลังอำนาจ ทั้งที่มีระดับศักยภาพของทุนน้อยกว่าทุนอื่น ๆ โดยเฉพาะผู้นำชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีค่าคะแนนระดับปานกลาง แต่เป็นปัจจัยสำคัญและนำมาใช้ในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนมากที่สุด ในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนผู้นำชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกลไกหลักและสำคัญ ทั้งในฐานะคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน แกนนำ และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมครั้งนี้ ผู้วิจัยเข้าไปประสานงานครั้งแรกอย่างเป็นทางการ โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งเป็นต้นสังกัดเป็นผู้ประสานงาน มีหนังสือขอความร่วมมือจากมหาวิทยาลัย มีการประชุมหารือ และขอความเห็นจากคณะกรรมการหมู่บ้าน และในการสร้างทีมงาน ผู้นำชุมชนทั้งผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำธรรมชาติหรือผู้นำบารมี เช่น ผู้ทรงคุณวุฒิหมู่บ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เข้าร่วมเป็นคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนด้วย ปรากฏการณ์ดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับภาวะผู้นำและระดับการมีส่วนร่วมของกลุ่มบุคคลเหล่านี้ เพราะคุณลักษณะของผู้นำชุมชนย่อมมีภาวะผู้นำ มีจิตสำนึกส่วนรวมและระดับการมีส่วนร่วมมากกว่าชาวบ้านทั่วไปในชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของ Maton (2008) ที่ระบุว่า ภาวะผู้นำและทีมงานเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน ในมิติของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ผู้นำชุมชน ทั้งผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำธรรมชาติจัดเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน (สุพจน์ แสงเงิน, 2546 ; รัตนา ไตสกุล, 2548 ; อัญธิกา ชั่งกฤษ, 2554) เช่นกัน

ส่วนทุนผูกพันทางสังคม ซึ่งมีระดับศักยภาพที่สูงที่สุด พบว่า ทุนผูกพันทางสังคมด้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ด้านความรัก ความสามัคคีและความไว้วางใจของคนในชุมชน และด้านความภาคภูมิใจและความผูกพันกับชุมชน นำมาใช้เสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนด้านจิตวิทยาการเรียนรู้ ทั้งในกลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ ในขั้นตอนต่าง ๆ ของกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อกระตุ้น สร้างแรงจูงใจ และสร้างความตระหนักในการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ และปฏิบัติการต่าง ๆ ตลอดจนเป็นการสร้างข้อผูกพันการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (Learning Engagement) การนำทุนทางสังคมข้างต้นมาใช้ในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนทำให้ทั้งกลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เต็มใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ และส่วนใหญ่เป็นการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้

อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ในระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ก็มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ตามความสามารถและความถนัดของแต่ละคน ซึ่งสอดคล้องกับที่ Putnam (1995) กล่าวว่าทุนทางสังคมที่มีลักษณะเป็นเครือข่าย บรรทัดฐาน และความไว้วางใจกันในสังคม เป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำเนินงานร่วมกัน (Collective Action) เพื่อการพัฒนา การแก้ไขปัญหาและการรักษาผลประโยชน์ร่วมกันในสังคม มีลักษณะเป็นผลประโยชน์ของสาธารณะอันเกิดจากกิจกรรมทางสังคม การสร้างบรรทัดฐานของการพึ่งพาอาศัยกันในชุมชน และการเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อส่วนรวม (Networks of Civic Engagement) บนพื้นฐานของความไว้วางใจต่อกัน หากคนในชุมชนร่วมกันสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์จะเป็นการเพิ่มศักยภาพการทำงานได้มากกว่าการทำงานแบบปัจเจกบุคคล ขณะที่ Rissel (1994) ได้เสนอว่าการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนต้องมีการสร้างพลังอำนาจทางจิตวิทยา (Psychological Empowerment) ที่จะช่วยสร้างความเป็นเจ้าของชุมชน (Sense of Community) เมื่อความเป็นเจ้าของชุมชนผนวกกับนโยบายร่วม ปฏิบัติการทางสังคม และปฏิบัติการเพื่อเพิ่มระดับการควบคุมทรัพยากรต่าง ๆ ของชุมชนจะเป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในที่สุด โดยการมีส่วนร่วมเป็นรากฐานสำคัญในการเสริมสร้างพลังอำนาจ แนวคิดการสร้างพลังอำนาจทางจิตวิทยาดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาของ รัตนา โตสกุล และคณะ (2548) ซึ่งพบว่า เงื่อนไขทางจิตวิสัย (Subjective Condition) ซึ่งหมายถึง การเกิดจิตสำนึกของคนในชุมชนในการรับรู้ เข้าใจ และตระหนักถึงเท่าทันต่อสาเหตุแห่งความทุกข์ที่มา การตระหนักถึงเท่าทันสภาวะที่ทำให้คนในชุมชนเกิดการหยุดคิด สะท้อนกลับ ทบทวนเรื่องราวสภาพที่ผ่านมาจากอดีตถึงปัจจุบันเป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

ในขณะที่ทุนทางการเงิน ไม่ได้นำมาใช้ในการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนในกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการวิจัยครั้งนี้เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน กิจกรรมการเรียนรู้และปฏิบัติการต่าง ๆ เน้นการสร้างความรู้ ความเข้าใจ และทักษะของกระบวนการชุมชน ไม่ใช่กระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจที่ออกมาในรูปของการฝึกอบรมอาชีพ หรือการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจที่จำเป็นต้องใช้ทุนทางการเงิน

2.4 การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน นำกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนมาใช้ เพื่อพัฒนาบุคคล กลุ่มบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ให้มีความตระหนัก ความเชื่อมั่นในคุณค่า อำนาจและความสามารถของตนเอง มีความรู้ ทักษะในการทำงานร่วมกัน และสามารถใช้

ความรู้ ทักษะ ความสามารถนั้นในกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม การเสริมสร้างพลังอำนาจ ชุมชนบ้านบ่อหิน ประกอบด้วย 8 วิธีการ ได้แก่ การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน การวางแผนและการตัดสินใจร่วมกัน การส่งเสริมภาวะผู้นำและการพัฒนาแกนนำ การพัฒนาความรู้ ทักษะที่จำเป็นสำหรับการทำงานเป็นกลุ่ม การสร้างพันธมิตรและระบบความร่วมมือระหว่างกัน การติดต่อสื่อสารภายในชุมชน การปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง และการประเมินผลและการสะท้อนผล โดยแต่ละกระบวนการใช้วิธีการเสริมสร้างพลังอำนาจแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของกระบวนการนั้น ๆ และพบว่ามีเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน 6 วิธีการที่นำมาใช้ในทุก ๆ กระบวนการของกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ การวางแผนและการตัดสินใจร่วมกัน การส่งเสริมภาวะผู้นำและการพัฒนาแกนนำ การพัฒนาความรู้ ทักษะที่จำเป็นสำหรับการทำงานเป็นกลุ่ม การติดต่อสื่อสารภายในชุมชน การปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง และการประเมินผลและการสะท้อนผล

สำหรับการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน เป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนที่นำมาใช้ในขั้นตอนการศึกษาชุมชน ขั้นตอนการวิเคราะห์ทุนทางสังคม ขั้นตอนการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน และขั้นตอนการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน โดยในขั้นตอนการศึกษาชุมชนเป็นการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนอย่างละเอียดทุกแง่มุม ส่วนในขั้นตอนอื่น ๆ เป็นไปในลักษณะการศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มเติม โดยการทบทวน ตรวจสอบ แก้ไขข้อมูลชุมชนให้ถูกต้อง หรือให้ข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อความสมบูรณ์ เพื่อร่วมวิเคราะห์ ตัดสินใจโดยใช้ข้อมูลชุมชนและทุนทางสังคมเป็นฐานในการตัดสินใจ จะเห็นได้ว่าในกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนไม่ได้ดำเนินการครั้งเดียวแล้วเสร็จสิ้น แต่มีการศึกษา วิเคราะห์ชุมชนต่อเนื่องในอีกหลายกระบวนการ ซึ่งจะแตกต่างจากกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนที่ Purcell (2005) ระบุ โดยขั้นตอนแรกของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเป็นขั้นตอนการเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับบุคคล (แกนนำ) หลังจากนั้นเป็นขั้นตอนปฏิบัติการทางจิตวิทยา แล้วจึงเป็นขั้นตอนการพัฒนาองค์กรในชุมชน ซึ่งมีขั้นตอนการศึกษา วิเคราะห์ชุมชนและความต้องการของชุมชนรวมอยู่ด้วย

ส่วนวิธีการสร้างพันธมิตรและระบบความร่วมมือระหว่างกันนั้น ในปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในชุมชนกรณีศึกษา พบว่า แม้กระบวนการเรียนรู้จะเน้นการมีส่วนร่วม (Participation) แต่กลับพบว่า ส่วนใหญ่เป็นระบบความร่วมมือกันภายในชุมชน การสร้างพันธมิตรและระบบความร่วมมือระหว่างกันเครือข่ายภายนอกชุมชนมีน้อยมาก โดยนำไปใช้ในกระบวนการเรียนรู้ 2 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนการศึกษาชุมชน เพื่อขอความร่วมมือบุคคล หน่วยงาน องค์กร ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และ 2) ขั้นตอนการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชน เพื่อขอความร่วมมือสนับสนุนทรัพยากร และร่วมจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ

กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้ภายในของคนในชุมชน ที่จะร่วมวิเคราะห์ สังเคราะห์ และกำหนดอัตลักษณ์กันเอง โดยผู้วิจัยหรือนักพัฒนาซึ่งเป็นบุคคลภายนอกเป็นเพียงผู้กระตุ้น ส่งเสริม สนับสนุนด้วยกระบวนการเรียนรู้เท่านั้น องค์ความรู้ที่จำเป็นต้องเรียนรู้เพื่อใช้ในการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนล้วนเกี่ยวข้องกับเรื่องราว สภาพ ปรากฏการณ์ของชุมชน ดังนั้น ความจำเป็นในการสร้างพันธมิตรและระบบความร่วมมือภายนอกชุมชนจึงมีน้อยไปด้วย แตกต่างจากกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนของ Purcell (2005) ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างเครือข่ายประชาชนในชุมชน เครือข่ายระหว่างองค์กรชุมชน และการเชื่อมโยงระหว่างองค์กรชุมชนกับหน่วยงานอื่นในระดับมาก

อย่างไรก็ตาม ในปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในชุมชนกรณีศึกษา พบว่า ระบบการสื่อสารภายในชุมชน เป็นวิธีการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนที่มีประสิทธิภาพวิธีการหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับ Narayan (2002) ที่ระบุว่า การเข้าถึงข้อมูล (Access to Information) เป็นองค์ประกอบสำคัญของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน และ Yoo et al. (2004) ระบุว่า การสื่อสารแบบเปิดเป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน การสื่อสารภายในชุมชน โดยแบ่งเป็น 2 ช่องทาง คือ 1) การสื่อสารด้วยสื่อท้องถิ่น คือ หอกระจายข่าวหมู่บ้าน เพื่อการสื่อสารกับสมาชิกชุมชนในวงกว้าง โดยเฉพาะคนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ และ 2) การสื่อสารด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ คือ โทรศัพท์เคลื่อนที่ แท็บเล็ต โดยการโทรศัพท์พูดคุยและการส่งข้อความทางไลน์แอฟพลิเคชั่น (Line) กับผู้นำชุมชน และคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

2.5 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

1) กิจกรรมการเรียนรู้ของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน กระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วยขั้นตอน 10 ขั้นตอน แต่ละขั้นตอนมีกิจกรรมการเรียนรู้ย่อย รวมทั้งสิ้น 24 กิจกรรมการเรียนรู้ โดยภาพรวมกิจกรรมการเรียนรู้เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ โดยใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อให้เกิดการเรียนรู้สิ่งใหม่ แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์เดิม การระดมความคิด วิเคราะห์ แสวงหาทางเลือก แบ่งปันและสะท้อนความคิดเห็น อย่างเป็นอิสระ โดยแนวคิดพื้นฐานแล้วอัตลักษณ์ชุมชนมีลักษณะเป็นอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) ในการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน สมาชิกทุกคนในชุมชนควรมีส่วนร่วมในการสร้าง แต่ในทางปฏิบัติย่อมเป็นไปได้ที่ทุกคนจะเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ด้วยภาระหน้าที่ ความจำเป็น ข้อจำกัดและเหตุผลต่าง ๆ ดังนั้น ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน จึงมีการเลือกใช้วิธีการ เทคนิคการเรียนรู้ที่เหมาะสม หลากหลายวิธีการ ทั้งการพูดคุย

การปรึกษาหารือ การประชุมชี้แจง การประชุมปฏิบัติการ การประชุมกลุ่มย่อย การสนทนากลุ่ม เวทีประชาคม เวทีรับฟังความคิดเห็น และการใช้สื่อท้องถิ่นเพื่อชี้แจงและประชาสัมพันธ์ ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ สีลาภรณ์ นาครทรรพ (2539) สรุปไว้ว่าเป็นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการกลุ่ม โดยการร่วมกันพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เรียนรู้ซึ่งกันและกัน วิพากษ์วิจารณ์ ตั้งคำถาม หาคำตอบ หาแนวทางและอื่น ๆ เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดพลังของสติปัญญาที่ได้จากการระดมสมอง และเป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง จากการพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุและหาแนวทางแก้ไข เมื่อได้ข้อตกลงแล้ว สมาชิกก็นำไปลงมือปฏิบัติร่วมกัน เพื่อหาทางแก้ไขให้ดีขึ้น ขณะที่ ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546) สรุปวิธีการ เทคนิคที่ใช้ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ของชุมชน 1) เทคนิคการประชุมอย่างมีส่วนร่วม เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์กับคนอื่น โดยเรียนรู้ที่จะใช้เหตุผลของการตัดสินใจร่วมกัน 2) เทคนิคการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้วยกระบวนการกลุ่ม เพื่อร่วมกันคิด ร่วมกันทำ สร้างสรรค์ความรู้โดยกลุ่ม จัดกลุ่มแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแบ่งปันทรัพยากรการเรียนรู้ ให้กำลังใจให้แก่กันและกัน และมีความรับผิดชอบร่วมกัน และยังเป็นการเรียนรู้ที่ต้องแสวงหาความรู้ และสร้างความรู้ ความเข้าใจด้วยตนเอง 3) การเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน 4) เวทีการเรียนรู้ของชุมชน และ 5) การใช้สื่อเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ โดยบทบาทของสื่อจะต้องเป็นฝ่ายกระตุ้นจิตสำนึกให้ประชาชน มีความคิด และมีความสามารถตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ 6) เทคนิค A-I-C เพื่อระดมความคิดในการวางแผนพัฒนาหมู่บ้าน

เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายของกิจกรรมการเรียนรู้แต่ละกิจกรรมมีความแตกต่างกัน มีทั้งกลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ แต่ละกลุ่มมีบทบาท ความเกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนรู้แตกต่างกัน ดังนั้นการใช้กระบวนการกลุ่มกับกลุ่มเป้าหมายจึงใช้วิธีการ และระดับแตกต่างกันด้วย โดยกลุ่มผู้นำชุมชน ใช้วิธีการพูดคุย การประชุมชี้แจง และการประชุมหารือ กลุ่มคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนใช้วิธีการประชุมกลุ่ม การประชุมปฏิบัติการ การสนทนากลุ่ม การอบรมเสริมความรู้ และการลงมือปฏิบัติ ในขณะที่กลุ่ม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ส่วนใหญ่ใช้เวทีการเรียนรู้ของชุมชน ทั้งเวทีประชาคม และเวทีรับฟังความคิดเห็น โดยเวทีการเรียนรู้เน้นการเรียนรู้จากการฟัง การศึกษาจากสื่อต่าง ๆ การอภิปราย แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดและประสบการณ์ และการลงมือปฏิบัติ

2) เนื้อหาสาระหรือองค์ความรู้เพื่อการเรียนรู้ในกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิด การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน จำแนกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) เนื้อหาสาระเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน 2) เนื้อหาสาระเกี่ยวกับชุมชน และเนื้อหาสาระเกี่ยวกับวิธีการ ขั้นตอนที่ต้องนำไปใช้ในการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

เช่น การจัดเวทีประชาคม การจัดทำแผนปฏิบัติการ การเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน เป็นต้น ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แต่ละครั้ง จะมีการร่วมกำหนดเนื้อหาหรือองค์ความรู้ที่ต้องการให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เรียนรู้ โดยส่วนใหญ่จะนำเสนอเนื้อหาเชิงทฤษฎี หรือเชิงหลักการเป็นส่วนเกริ่นนำ มีการจัดทำเอกสารสรุปเนื้อหาประกอบในลักษณะแผ่นพับ เอกสารประกอบการประชุม และเอกสารประกอบการจัดเวทีประชาคม หลังจากนั้นจึงเป็นการยกตัวอย่างการตั้งคำถามเพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ โดยเน้นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว หรือที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน มีความคุ้นเคย หรือมีประสบการณ์ตรงกับเรื่องนั้น ๆ ซึ่งจะทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้คนอื่น ๆ สามารถเข้าใจเรื่องราวได้ง่าย มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์อย่างหลากหลายในหมู่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่มีวัยแตกต่างกัน จนไปถึงการลงมือปฏิบัติการต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรมการเรียนรู้ นั้น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับ สีลาภรณ์ นาคทรพรพ (2539) ที่กล่าวถึงองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนว่า เนื้อหาความรู้ของการเรียนรู้ของชุมชนเป็นเนื้อหาในเชิงปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี และเป็นรูปธรรมมากกว่านามธรรม และ อภิญญา เวชยชัย (2555) ที่กล่าวว่า องค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน องค์ความรู้จากชีวิตจะเป็นการสร้างความรู้ ความเข้าใจให้คนในชุมชนได้เข้าใจระบบนิเวศลึกซึ้ง รอบด้าน

3) แหล่งการเรียนรู้ เป็นองค์ประกอบสำคัญขององค์ประกอบหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน แหล่งสาระความรู้ ข้อมูล และสารสนเทศของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน พบว่า มีความหลากหลายทั้งแหล่งการเรียนรู้ภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ทั้งแหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล เช่น ผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิหมู่บ้าน และนักพัฒนาที่ปฏิบัติงานในชุมชน เป็นต้น แหล่งการเรียนรู้ประเภทสถานที่และสถาบัน เช่น ร้านค้าชุมชน ศาลาจัดกิจกรรมในหมู่บ้าน สำนักทะเบียน ข้อมูลของทางราชการ เป็นต้น แหล่งการเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ เช่น หนองน้ำ ป่าชุมชน เป็นต้น และแหล่งการเรียนรู้ประเภทสื่อ เช่น เอกสาร แผ่นพับ วิดีทัศน์ หอกระจายข่าวหมู่บ้าน เวปไซด์ เป็นต้น โดยบริบทชุมชนไทย แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนมีหลากหลายลักษณะ ดังที่ สีลาภรณ์ นาคทรพรพ (2539) ได้อธิบายฐานการเรียนรู้ ซึ่งเป็นองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนว่าหมายถึง แหล่งของการเรียนรู้ของชุมชนที่มีอยู่รอบตัวทั้งในครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชน และต่างชุมชน ในธรรมชาติ เช่นเดียวกับผู้ให้การเรียนรู้ที่มีมากมาย อาทิ พ่อแม่ เพื่อน พระ นักบวช หรือผู้นำศาสนา ครู ช่าง ฯลฯ รวมทั้งเครือข่ายและองค์กรชาวบ้าน ตลอดจนสถาบันการเรียนรู้ของชุมชน และทรัพยากรอื่น ๆ อดุลย์ วังศรีคุณ (2543) กล่าวถึงฐานการเรียนรู้ ซึ่งเป็นแหล่งความรู้ของชุมชนว่าประกอบด้วย 2 ลักษณะ คือ ฐานการเรียนรู้ภายในชุมชน ได้แก่ ผู้นำ สมาชิก เครือญาติ ผู้สูงอายุ วัด พระ ปราชญ์ ภูมิปัญญา ครู เวทีที่ประชุม คณะกรรมการดำเนินงานและสภาพแวดล้อม และฐานการเรียนรู้ภายนอกชุมชน ได้แก่ ชุมชน บุคคล องค์กรภายนอก แหล่งศึกษาดูงาน และ

สื่อมวลชน อย่างไรก็ตาม สำหรับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน พบว่า แหล่งการเรียนรู้ส่วนใหญ่เป็นการเรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล โดยนอกเหนือจากผู้วิจัยในฐานะวิทยากรกระบวนการหลักที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องแล้ว แหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคลล้วนมาจากภายในชุมชนทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นผู้นำชุมชน โดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิหมู่บ้าน และประธานกลุ่มหรือองค์กรในชุมชน ในฐานะผู้มีข้อมูลและผู้รู้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน ในขณะที่การใช้แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นสถาบัน หรือสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในและนอกชุมชนจะน้อยมาก จะมีเฉพาะในขั้นตอนการศึกษาชุมชนเท่านั้น ทั้งนี้เป็นเพราะกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนเน้นการเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับชุมชน มีความต้องการข้อมูล สารความรู้เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเป็นส่วนใหญ่ และแหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคลเหล่านี้เป็นล้วนเป็นบ่อเกิด หรือเจ้าของข้อมูล หรือเป็นศูนย์รวมของข้อมูลชุมชนต่าง ๆ

4) การประเมินผลกิจกรรมการเรียนรู้ ในกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน มีการประเมินผลอย่างต่อเนื่องในทุก ๆ ระยะของปฏิบัติการ และในทุกกิจกรรมการเรียนรู้ นั่นคือมีการประเมินผลก่อนดำเนินกิจกรรม (Before Action Evaluation) ระหว่างดำเนินกิจกรรม (During Action Evaluation) และหลังดำเนินกิจกรรมเสร็จสิ้น (After Action Evaluation) โดยใช้วิธีการต่าง ๆ ได้แก่ การสังเกตระหว่างดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ การสะท้อนผลการเรียนรู้ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม การสะท้อนผลหลังปฏิบัติการของคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และการประเมินคุณภาพผลงานหรือชิ้นงานที่ได้จากการปฏิบัติ การประเมินผลดังกล่าวมีความเกี่ยวข้อง สัมพันธ์กับกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) ซึ่งในวงจรปฏิบัติการวิจัยกำหนดให้มีขั้นตอนการสะท้อนผล ที่เป็นเสมือนการประเมินผลที่ได้มาจากการสะท้อนผลเชิงวิพากษ์ และในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปปฏิบัติจริง ได้ออกแบบให้มีการประเมินผล และสะท้อนผลการปฏิบัติทั้งในขั้นตอนหลัก และขั้นตอนย่อย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการประเมินผล และสะท้อนผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหา และการปรับปรุงกิจกรรมการเรียนรู้ และแผนปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนให้มีความเหมาะสมตลอดเวลาและทันที่ สอดคล้องกับที่

สีลาภรณ์ นาคทรพรพ (2539) เสนอว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการ ซึ่งการประเมินผลเป็นทักษะหนึ่งที่ต้องพัฒนา โดยเป็นการประเมินระหว่างปฏิบัติด้วยตนเอง เป็นการพัฒนาไปสู่ความสามารถในการควบคุมตนเอง ไม่รอให้ผู้อื่นมาเร่งรัด ตักเตือน สามารถตัดสินใจด้วยตนเองได้ ดำเนินการปรับปรุงทันทีทันใด และการปรับปรุงอยู่เสมอ

เป็นการสร้างนิสัยในการพัฒนางาน ทำงานให้มีคุณภาพ ประสิทธิภาพสูงขึ้นอยู่เสมอ เช่นเดียวกับ
 วิจารณ์ พาณิชย์ (2546 อ้างถึงใน โกวิทย์ พวงงาม, 2553) ได้กล่าวถึงแนวทางการจัดการเรียนรู้ของ
 ชุมชนที่เน้นการจัดการความรู้ด้วยการประเมิน การทบทวนตนเอง การผลิตซ้ำ และการสร้างความรู้
 วิธีการจัดการในแนวใหม่

2.6 อัตลักษณ์ชุมชน

ผลการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน เป็นมติร่วมกันของชุมชน อัตลักษณ์
 ของชุมชนประกอบด้วยลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น 4 ประการ ได้แก่ ป่าชุมชนเขายายดา ศาลหลวงเตี้ย
 และศาลหลวงพ่อโสธร (จำลอง) ความรัก ความสามัคคีของคนในชุมชน และการร้องเพลงแก้บน โดย
 ป่าชุมชนจัดเป็นอัตลักษณ์เด่นของหมู่บ้าน อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินจึงประกอบไปด้วยอัตลักษณ์
 ด้านทรัพยากรธรรมชาติ อัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ด้านสังคม และหากพิจารณาผลการ
 วิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบ่อหิน จะเห็นได้ว่าอัตลักษณ์ชุมชนมีความสัมพันธ์กับค่าคะแนน
 ข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของชุมชน ได้แก่ ทุนธรรมชาติด้านป่าชุมชน ทุนทาง
 วัฒนธรรมด้านความคิด ความเชื่อ และด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทุนผูกพันทางสังคมด้าน
 ความรัก ความสามัคคีและความไว้วางใจของคนในชุมชน ล้วนเป็นข้อมูลบ่งชี้ที่มีค่าคะแนนใน
 ระดับสูงทั้งสิ้น

สำหรับกิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน มีวัตถุประสงค์เพื่อ
 สร้างความรู้ ความเข้าใจ และการรับรู้ในอัตลักษณ์ให้กับคนในชุมชน กิจกรรมเสริมสร้างอัตลักษณ์
 ชุมชนบ้านบ่อหินประกอบด้วย 7 กิจกรรม คือ 1) การทำตราสัญลักษณ์ (Logo) หมู่บ้าน 2) การแต่ง
 กลอน และทำเพลงประจำหมู่บ้าน 3) การจัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์หมู่บ้าน 4) การทำป้าย
 ประชาสัมพันธ์ (Cutout) แบบถาวรแสดงข้อความอัตลักษณ์ชุมชน 5) การทำ Facebook หมู่บ้าน
 6) การพัฒนาศาลหลวงเตี้ย และป่าชุมชนเขายายดาเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม และแหล่งเรียนรู้
 เชิงธรรมชาติ และ 7) การจัดกิจกรรมเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน จะเห็นได้ว่ากิจกรรมเสริมสร้างอัต
 ลักษณ์ชุมชนส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมเชิงสัญลักษณ์ ไม่ว่าจะเป็นตราสัญลักษณ์หมู่บ้าน กลอนและเพลง
 ประจำหมู่บ้าน ป้ายแสดงข้อความอัตลักษณ์ชุมชน หรือ Facebook ซึ่งชุมชนเห็นพ้องกันว่าเป็นสิ่งที่
 สามารถถ่ายทอดให้สมาชิกชุมชนสามารถรับรู้ ทำความเข้าใจได้ง่าย สามารถซึมซับไว้ในความจำได้
 ดีกว่าวิธีการอื่น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Chitgopeker (2007) ที่พบว่า ระบบสัญลักษณ์
 เรื่องราวเล่าขานสืบต่อกันมา ประเพณี และเครือข่ายทางสังคมเป็นแหล่งกำเนิดของอัตลักษณ์ หรือ
 ความเป็นตัวตนของชุมชน ช่วยทำให้การส่งเสริมอัตลักษณ์ชุมชนในเชิงปฏิบัติจริงได้

3. ปัจจัย และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้

ผลการศึกษาปัจจัย และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้ พบว่าปัจจัยภายในชุมชน ปัจจัยภายนอกชุมชน และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้ไปใช้หลายประการ และมีประเด็นอภิปราย รายละเอียดดังนี้

3.1 ปัจจัยภายในชุมชนที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้

ปัจจัยภายในชุมชนที่มีอิทธิพล และส่งผลต่อความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน สมาชิกชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การสร้างข้อผูกพันร่วมกัน การใช้กลยุทธ์ ท้องถิ่นนิยม และการสร้างทีมงาน (Teamwork) ที่เข้มแข็ง และระบบการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ

1) จากผลการศึกษาปัจจัยภายในชุมชนข้างต้น จะเห็นได้ว่า คน เป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ คนในที่นี้ประกอบด้วยบุคคล กลุ่มบุคคลหลายสถานะ ตั้งแต่ผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิของหมู่บ้าน และสมาชิกชุมชน สอดคล้องกับที่ พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอุ่น) (2548) และกาญจนา แก้วรอด (2550) ที่สรุปว่า คนในชุมชน ซึ่งได้แก่ ผู้นำ แกนนำชุมชน ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ และสมาชิกชุมชน เป็นกลไกและองค์ประกอบสำคัญของการจัดการเรียนรู้ของชุมชน โดยบทบาทและอิทธิพลที่มีต่อกระบวนการเรียนรู้ของแต่ละกลุ่มคนข้างต้น จะแตกต่างกัน ในระยะเริ่มแรกของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน กลุ่มผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการมีบทบาทในการตัดสินใจให้ความเห็นชอบและยินยอมให้ชุมชนเป็นพื้นที่กรณีศึกษา พร้อมให้ข้อเสนอแนะทั่วไปที่ผู้วิจัยสามารถนำไปใช้ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสม สอดคล้องกับวิถีปฏิบัติของชุมชน ร่วมจัดเวทีประชาคมเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชนซึ่งเปรียบเสมือนการนำเสนอกระบวนการเรียนรู้ต่อสาธารณะชนเป็นเวทีแรก และบทบาทในการเลือกตัวบุคคลเป็นคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เมื่อมีการจัดตั้งคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ประธานหรือหัวหน้ากลุ่มในชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้ทรงคุณวุฒิหมู่บ้าน กลุ่มคนเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการอำนวยความสะดวกให้กระบวนการเรียนรู้สามารถดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ร่วมกันกำหนด โดยร่วมให้ข้อมูลชุมชน ร่วมวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ร่วมจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ร่วมติดตามผล และสะท้อนผลการปฏิบัติ สอดคล้องกับข้อสรุปของ อุดุลย์ วงศ์ศรีคุณ (2543) สุพจน์ แสงเงิน (2546) รัตนา โตสกุล และคณะ (2548) และ อัญธิกา ชั่งกฤษ (2554) ที่เห็นสอดคล้องกันว่า ผู้นำชุมชน ซึ่งหมายถึง ผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้นำ สภาผู้นำ คณะแกนนำชุมชนซึ่งเป็นตัวแทนจากสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ และผู้นำธรรมชาติ เช่น ผู้รู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยผู้นำควรเป็นที่ยอมรับ จากคนในชุมชน มีความรู้ ความสามารถ มีความตั้งใจและตระหนักต่อการมีส่วนร่วม รับผิดชอบต่อหน้าที่ ของตนเอง เป็นตัวกลางเชื่อมประสานคนในชุมชน และปฏิบัติเป็นแบบอย่างแก่คนทั่วไป ในขณะที่ สมาชิกในชุมชนมีบทบาทในการให้ข้อมูลชุมชนที่เกี่ยวข้องกับตนเอง และครอบครัว เข้าร่วมกิจกรรม การเรียนรู้ โดยมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ ร่วมแสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะ และร่วมตัดสินใจในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ชุมชน

2) สภาพแวดล้อม และบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เป็นปัจจัยสำคัญใน การจูงใจให้คนในชุมชนเข้าร่วมมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้าง พลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนอย่างต่อเนื่องจนเสร็จสิ้นกระบวนการ โดยมีส่วนร่วมในกระบวนการและกิจกรรมการเรียนรู้ตามบทบาทและความสามารถของตนเอง สอดคล้องกับที่อุดุลย์ วงศ์ศรีคุณ (2543) และ ภูริต โศภนคณาภรณ์ (2555) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการ เรียนรู้ของชุมชน สรุปว่า บรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และการสร้างบรรยากาศ การ เรียนรู้เป็นปัจจัย และกระบวนการสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ในขณะที่ อรศรี งามวิทยาพงศ์ (2549) กล่าวถึง บริบทสำคัญที่เป็นตัวกำหนดคุณภาพของการเรียนรู้ 2 ประการ คือ โครงสร้างความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ แบบแนวนอน (Horizontal) มากกว่าแนวตั้ง และระบบ ความสัมพันธ์เชิงสังคม (Social Relation) มากกว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจหรือผลประโยชน์ (Power Relation) ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน สภาพแวดล้อมที่ เหมาะสมและเอื้ออำนวยต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ คือ การเลือกใช้สถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งมีภูมิทัศน์ที่สวยงาม ร่มรื่น เงียบสงบ และมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ พร้อมเพียง ส่วน การสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้นั้น เป็นการทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้มีความรู้สึก อบอุ่น เป็นกันเอง แสดงความเคารพนับถือกับผู้สูงอายุและผู้ทรงคุณวุฒิหมู่บ้าน เอาใจใส่และให้ เกียรติผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งทำให้เกิดความประทับใจ ความสนิทสนมระหว่างกัน ในแง่ของการเรียนรู้ ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความสบายใจ ผ่อนคลายไม่กลัวว่าจะต้องมาเรียนรู้เรื่อง ยากๆ ซ้ำซ้อน และมีความกระตือรือร้นที่จะได้เรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน

3) การสร้างข้อผูกพันร่วมกัน เกิดจากการตระหนักร่วมกันว่ากระบวนการ เรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ ชุมชน ประกอบด้วยขั้นตอนและกิจกรรมการเรียนรู้หลายขั้นตอน หลายกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความต่อเนื่อง

และจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในชุมชนอย่างต่อเนื่องด้วยเช่นกัน ดังนั้น การสร้าง การมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิด การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนสามารถดำเนินได้ ครบถ้วนจนชุมชนสามารถสร้างอัตลักษณ์ชุมชนได้ นอกจากนี้ในบางขั้นตอน เช่น ขั้นตอน การวิเคราะห์ทุนทางสังคม ขั้นตอนการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน และขั้นตอนการสื่อสารเพื่อเสริมสร้าง ความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนจำเป็นต้องดำเนินการต่อเนื่องกันและผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ ควร เป็นกลุ่มคนเดิมเนื่องจากเนื้อหา องค์ความรู้มีความต่อเนื่อง สัมพันธ์กัน ด้วยเหตุผลข้างต้น จึงจำเป็น อย่างยิ่งที่ต้องสร้าง สภาพะการคงอยู่ของการมีส่วนร่วมการเรียนรู้ (learning engagement) ให้เกิด ในหมู่สมาชิกของชุมชน ดังที่ สุพจน์ แสงเงิน (2546) สรุปปัจจัยพื้นฐานที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ในชุมชน ปัจจัยหนึ่งคือ จิตสำนึกร่วมภายในชุมชน ซึ่งเกิดจากการมีความรู้สึกภายในจิตใจของ ชาวบ้านในชุมชน ซึ่งจิตสำนึกร่วมนี้นำไปสู่การมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองให้ดีขึ้น ผู้วิจัย ใช้กลยุทธ์และปฏิบัติการเชิงจิตวิทยาเพื่อสร้างข้อผูกพันร่วมกัน (Commitments) โดยการร่วมกัน กำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายความสำเร็จของการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และร่วมกันจัดทำแผนการ สร้างอัตลักษณ์ชุมชน นอกจากนี้ ยังใช้กลยุทธ์ท้องถิ่นนิยม (Localism) โดยการใช้วาทกรรมเชิงบวก ชั่ว ๆ กับผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความตระหนัก เกิดความรู้สึก เป็นเจ้าของชุมชน มีความต้องการจะพัฒนา สร้างสิ่งดี ๆ ให้กับชุมชนในฐานะสมาชิกและเจ้าของ ชุมชนคนหนึ่ง และเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนด้วยความเต็มใจอย่างต่อเนื่อง

4) การสร้างทีมงาน (Teamwork) ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน มีการจัดตั้งทีมงานการทำงาน ซึ่งได้มาจากการร่วมสรรหา และ กำหนดตัวบุคคลในขั้นตอนการสร้างความเข้าใจและสร้างความตระหนักในอัตลักษณ์ชุมชนในนาม ของคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการ หมู่บ้าน ประธานหรือหัวหน้ากลุ่มในชุมชน และผู้ทรงคุณวุฒิหมู่บ้าน ซึ่งมีการเสนอตัวบุคคล จำนวน ทั้งสิ้น 12 คน อย่างไรก็ตาม เมื่อดำเนินการไปได้ระยะหนึ่ง พบว่า มีคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน จำนวน 6 คนเท่านั้นที่มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยมีบทบาทสำคัญในการร่วม วางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และร่วมประเมินผล สะท้อนผลปฏิบัติการ รวมทั้ง การทำหน้าที่ผู้ประสานงานและอำนวยความสะดวกทั่วไป จึงถือได้ว่าในกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน คณะทำงาน สร้างอัตลักษณ์ชุมชนมีบทบาทและทำหน้าที่เสมือนผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) นั่นเอง สอดคล้องกับที่ อัญธิกา ช่งกฤษ (2554) สรุปว่า สถาผู้นำองค์กรชุมชน สถาผู้นำ คณะแกนนำชุมชน เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยกลุ่มคนเหล่านี้เป็นตัวแทนจากสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ที่เป็นที่ยอมรับ มีความรู้ ความสามารถ มีความตั้งใจและตระหนักต่อการมีส่วนร่วม ทำงานร่วมกัน

เพื่อพัฒนาชุมชน สมาชิกให้ความเชื่อถือ เป็นแบบอย่างได้ กล้าคิด กล้านำ กล้าทำในสิ่งที่ดี รัฐบาลพบหน้าทีของตนเอง ทำงานเป็นทีม และเป็นตัวกลางเชื่อมประสานคนในชุมชน อย่างไรก็ตาม การกระตุ้น ส่งเสริมให้กลุ่มคนเหล่านี้มีความคิดริเริ่ม (Initiative) และความคิดสร้างสรรค์ (Creative) ในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการ และหรือกิจกรรมการเรียนรู้ยังไม่ประสบผลสำเร็จ

3.2 ปัจจัยภายนอกชุมชนที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้

ปัจจัยภายนอกชุมชนที่มีอิทธิพล และส่งผลต่อความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ได้แก่ ความคาดหวังของผู้บริหารองค์กรส่วนท้องถิ่นที่มีต่อชุมชน การเห็นกรณีตัวอย่างชุมชนอื่นที่ประสบปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชน การประสานงาน และการบูรณาการกิจกรรมร่วมกันของผู้วิจัย และภาคีเครือข่าย และการเรียนรู้จากบุคคลภายนอกชุมชน

1) ความคาดหวังของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีต่อชุมชน ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในที่นี้ คือ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตะพง ซึ่งเป็นหัวหน้าปกครองสูงสุดฝ่ายการเมืองของตำบลที่ชุมชนบ้านบ่อหินสังกัด ทั้งนี้ เป็นเพราะผู้วิจัยประสานขอความร่วมมือเป็นลำดับขั้น โดยมีหนังสือขอความร่วมมือทั้งกับองค์การบริหารส่วนตำบลตะพง และหมู่บ้านบ่อหินโดยตรง และมีโอกาสได้พูดคุย รายงานความก้าวหน้าของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนตำบลอยู่เสมอทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งทำให้มีการติดตามผลการดำเนินงานกับผู้ใหญ่บ้านบ่อหิน ในที่ประชุมประจำเดือนผู้นำชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบล ความคาดหวังของผู้บริหารองค์กรส่วนท้องถิ่นที่มีต่อชุมชนกรณีศึกษานี้ นอกจากผู้นำหมู่บ้านจะรับรู้แล้ว ยังมีการถ่ายทอดให้สมาชิกชุมชนได้รับรู้ด้วยว่าผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนตำบลคาดหวังอะไรจากหมู่บ้าน และใช้เป็นปฏิบัติการจิตวิทยาเพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วมของคนชุมชนในชุมชน ในประเด็นที่ว่าหมู่บ้านบ่อหินจะเป็นหมู่บ้านต้นแบบให้หมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบล ซึ่งทำให้ผู้นำชุมชนและสมาชิกชุมชนบ้านบ่อหินมีความมุ่งมั่น ให้ความร่วมมือ และมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างแข็งขัน การกระตุ้นให้เกิดความมุ่งมั่นนี้ สอดคล้องกับ สุพจน์ แสงเงิน (2546) ที่กล่าวถึง แรงผลักดันจากผู้นำชุมชนว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน ซึ่งหมายรวมถึงผู้นำตามธรรมชาติและผู้นำที่เป็นทางการที่มีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ต่าง ๆ ผู้นำเหล่านี้จะเป็นตัวกลไกในการขับเคลื่อนให้เกิดความสามัคคีในชุมชนรวมทั้งการพัฒนาชุมชนในทุก ๆ ด้าน เพียงแต่ผู้นำชุมชนในประเด็นนี้ หมายถึง ผู้นำชุมชนที่อำนาจทางการปกครองในระดับที่สูงกว่าผู้นำหมู่บ้าน

2) การเห็นกรณีตัวอย่างชุมชนอื่นที่ประสบปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชน เป็นปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญของการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และการให้คนในชุมชนเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชนของตนเอง ดังที่กล่าวไปแล้วว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ไม่ใช่กระบวนการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหา หรือวิกฤติของชุมชน ที่ทำให้ชุมชนจำเป็นต้องมาเรียนรู้เพื่อนำความรู้ไปแก้ไขปัญหา ดังที่ อัญธิกา ช่งฤกษ์ (2554) สรุปข้อค้นพบว่า ความตระหนักในปัญหาและการเปลี่ยนแปลง โดยชุมชนมีปัญหาและทุกคนรู้สึกว่าเป็นปัญหาของตนเอง การรับรู้ข้อมูลที่แท้จริงเกี่ยวกับชุมชน เปิดเวทีเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยน เห็นความสำคัญของการเสียสละ ทำงานเพื่อชุมชนด้วยความสมัครใจ รู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน และมีส่วนร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่องเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างจิตสำนึกการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น แต่กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนเป็นการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง พัฒนาชุมชนให้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน พบว่า ชุมชนกรณีศึกษาได้เห็นตัวอย่างชุมชนใกล้เคียงมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม แล้วประสบปัญหา และชุมชนไม่ยอมให้เกิดขึ้นกับชุมชนของตนเอง เมื่อผู้วิจัยนำเสนอกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ชุมชนกรณีศึกษาจึงไม่ปฏิเสธที่จะเข้าร่วมกระบวนการ เพราะต้องการสร้างความตระหนัก การรับรู้ในอัตลักษณ์ของชุมชน สอดคล้องกับที่ สุพจน์ แสงเงิน (2546) ระบุว่า ความต้องการปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เนื่องจากวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ส่งผลต่อวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพ จึงมีความต้องการที่จะดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ มีความอยู่ดี กินดี และสามารถพึ่งพาตนเองได้ อันนำไปสู่การต่อยอดการเรียนรู้และประสบการณ์เดิมของชาวบ้านที่เคยมีมา ขณะที่ รัตนา โดสกุล และคณะ (2548) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจากผู้นำบารมี พบว่า เงื่อนไขทางวัตถุวิสัย (Objective Condition) เป็นเงื่อนไขทางวัตถุที่สัมพันธ์กับบริบทด้านการพัฒนาสังคมไทย เป็นสภาพแวดล้อมโดยรวมและโดยรอบ อันเป็นพื้นฐานของเหตุแห่งทุกข์ของชุมชน จนทำให้เกิดความตระหนักและมีกระบวนการเรียนรู้เพื่อแสวงหาทางเลือก

3) การประสานงานและการบูรณาการกิจกรรมร่วมกันของผู้วิจัย และภาคีเครือข่าย

ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน แม้จะมีการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน โดยใช้วิธีการสร้างพันธมิตรและระบบความร่วมมือกันกับบุคคล หน่วยงาน องค์กรภาคีเครือข่ายที่มีฐานปฏิบัติการในชุมชน แต่พบว่า ความร่วมมือระหว่างกันมีน้อยกว่าที่วางแผนไว้ โดยมีประสานงานและให้ความร่วมมือกันในปฏิบัติการ 2 ขั้นตอนเท่านั้น คือ (1) ขั้นตอนการศึกษาชุมชน โดยการสร้างพันธมิตรและระบบความร่วมมือทั้งภายในชุมชน และภายนอกชุมชนในการขอความร่วมมือสำรวจและเก็บรวบรวม

ข้อมูลชุมชนที่หน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้องเป็นเจ้าของข้อมูล และ (2) ขั้นตอนการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชน เป็นการสร้างพันธมิตรและระบบความร่วมมือกับบุคคล หน่วยงานราชการ องค์กรภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ความร่วมมือเป็นไปในลักษณะการให้ความช่วยเหลือแบบให้เปล่า การบริจาค และการบูรณาการกิจกรรมการเรียนรู้ อาทิ การขอความร่วมมือภูมิปัญญาท้องถิ่นหมู่บ้านใกล้เคียงในการแต่งกลอนเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน การขอรับเงินสนับสนุนจัดทำป้ายคัดเอาส์ข้อความแสดงอัตลักษณ์ชุมชน การบูรณาการวิทยากรและกิจกรรมการเรียนรู้เรื่อง ป่าชุมชน กิจกรรมการปลูกป่าและการซ่อมบำรุงฝายชะลอน้ำ เป็นต้น ความร่วมมือดังกล่าวทำให้กิจกรรมการเรียนรู้บรรลุวัตถุประสงค์ ลดการซ้ำซ้อนของกิจกรรมและกลุ่มเป้าหมาย ลดค่าใช้จ่ายของแต่ละองค์กร และประหยัดเวลาของชุมชนอีกด้วย สอดคล้องกับ ัญญติกา ชังกฤษ (2554) ที่สรุปว่า การสนับสนุนของภาคีเครือข่าย ความร่วมมือระหว่าง องค์กรภายในและภายนอกชุมชน ทั้งภาครัฐและเอกชน ที่ให้การสนับสนุนและส่งเสริมทรัพยากรต่าง ๆ ควบคู่กับการส่งเสริมการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนในมิติด้านต่าง ๆ เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

4) การเรียนรู้จากบุคคลภายนอกชุมชน ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน สมาชิกของ ชุมชนกรณีศึกษาได้เรียนรู้กับบุคคลภายนอก ซึ่งหมายถึง ผู้วิจัยที่เป็นวิทยากรกระบวนการหลัก ผู้อำนวยความสะดวกจากภายนอกที่ผู้วิจัยขอความร่วมมือให้ช่วยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และวิทยากร ที่จัดหาโดยองค์กรภาคเอกชนในกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนเรื่อง ป่าชุมชน จาก การสะท้อนผลของคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน พบว่า คนในชุมชนชื่นชอบที่จะเรียนรู้ และ ทำกิจกรรมกับบุคคลภายนอกมากกว่าการสอน การอบรม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเอง เพราะ การเรียนรู้กับบุคคลภายนอก ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีการตื่นตัว กระตือรือร้น และให้ความร่วมมือ ความสนใจในการเรียนรู้มากกว่าการเรียนรู้กันเองในชุมชน ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ผู้วิจัยที่เป็น วิทยากรกระบวนการหลัก ต้องสวมบทบาทครูผู้สอน ผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ในเกือบทุกกิจกรรม การเรียนรู้ ซึ่งแตกต่างจากที่ รัตนา โตสกุล และคณะ (2548) กล่าวถึงผลการศึกษาระบบการเรียนรู้ ของชุมชนจากผู้นำบารมีซึ่งพบว่า นักพัฒนา นักวิชาการ และการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก เป็นเงื่อนไขสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ แต่จะมีบทบาท มีส่วนสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของ ชุมชน โดยการตั้งคำถามกระตุ้นให้ชุมชนได้มีโอกาสหยุดคิด ทบทวนและไตร่ตรอง เป็นส่วนที่ช่วย เสริมพลังชุมชนในด้านการคิด วิเคราะห์เท่านั้น

3.3 เงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้

ผลการศึกษาเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้ พบว่ามีเงื่อนไข 3 ประการ คือ เงื่อนไขเกี่ยวกับพื้นฐานของชุมชน เงื่อนไขเวลา และเงื่อนไขเกี่ยวกับการจัดการ มีประเด็นอภิปรายดังนี้

1) เงื่อนไขพื้นฐานของชุมชน ด้วยแนวคิดและคุณลักษณะของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ไม่ใช่กระบวนการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหา หรือวิกฤติของชุมชน แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนให้ดียิ่งขึ้น ชุมชนที่เหมาะสมจะเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ควรเป็นชุมชนที่มีความพร้อมและความมั่นคงทางเศรษฐกิจพอสมควร ไม่ใช่ชุมชนที่ประกอบด้วยสมาชิกชุมชนที่มีปัญหาเรื่องรายได้ ชาวบ้านต้องดิ้นรนทำมาหากินเพื่อหาเงินเลี้ยงตัวเอง เลี้ยงครอบครัว ซึ่งแน่นอนว่าจะไม่มีแรงจูงใจและเวลาเพียงพอที่จะเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ สอดคล้องกับวรพิทย์ มีมาก (2550) ได้ศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยของพลังอำนาจประชาชนจากการเสริมสร้างพลังพบว่า ความมั่นคงในชีวิตและการไม่เป็นภาระ เป็นพลังอำนาจระดับสัมพันธภาพเชิงสังคมของพลังอำนาจชุมชน

2) กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ประกอบด้วยกระบวนการเรียนรู้ 11 ขั้นตอน และกิจกรรมการเรียนรู้ 25 กิจกรรม ซึ่งจำเป็นต้องใช้ระยะเวลาดำเนินการยาวนาน ในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ให้ครบวงจรทุกขั้นตอน นอกจากนี้ อัตลักษณ์ชุมชนยังนับว่าเป็นเรื่องใหม่สำหรับชุมชน กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ยังมีขั้นตอน วิธีการปฏิบัติที่ยุ่งยาก สลับซับซ้อนพอสมควร ดังนั้นในแต่ละกระบวนการเรียนรู้ จำเป็นต้องใช้เวลาแก่คนในชุมชนเพื่อให้เรียนรู้ทำความเข้าใจ และตกผลึกความรู้เป็นองค์ความรู้ใหม่ของพวกเขา สอดคล้องกับแนวคิดของ อรศรี งามวิทยาพงศ์ (2549) ที่ว่า กระบวนการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ต้องการคือ ศักยภาพและความสามารถใหม่ในการสร้างสรรค์ได้นั้น จะต้องมีเงื่อนไขของเวลาที่พอเพียง เพราะบุคคลมีความแตกต่าง หลากหลายในมิติต่าง ๆ มากมาย ทั้งโดยธรรมชาติและโดยวัฒนธรรม ภูมิหลัง อีกทั้งกระบวนการเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยการเชื่อมโยงองค์ประกอบด้วยความต่อเนื่อง กระบวนการเรียนรู้จึงต้องอาศัยเวลาที่เพียงพอ โดยเฉพาะกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ และในเนื้อหาบางประเด็นที่ต้องการเวลาที่เพียงพอแก่การตกผลึกใหม่ขององค์ประกอบต่าง ๆ

3) เงื่อนไขการจัดการ การจัดการในที่นี้ หมายถึงกระบวนการทำงานหรือกิจกรรมที่ผู้เกี่ยวข้องร่วมกันทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในระยะเวลาที่เหมาะสม และภายใต้ทรัพยากรที่มี ซึ่งสอดคล้องกับ อรศรี งามวิทย์พงศ์ (2549) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ต้องการ ต้องมีเงื่อนไขของการจัดการ (Management) โดยเฉพาะกระบวนการเรียนรู้ที่มีเป้าหมายของการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ เพื่อให้ช่องทางและบริบทของการเรียนรู้เกิดขึ้น หรือการเรียนรู้ที่มีอยู่เดิมมีคุณภาพเพิ่มขึ้น การจัดการจะช่วยให้กระบวนการเรียนรู้ไม่ได้เกิดตามยถากรรม ความบังเอิญ หรือตามธรรมชาติ หากแต่เกิดอย่างมีเจตน์จำนง มีเป้าหมาย โดยมีการวางแผน กำหนด กลไก กระบวนการ ฯลฯ ที่จะเอื้อให้เกิดบริบทใดที่มีการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างสืบเนื่องจะกลายเป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้ สำหรับการจัดการของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนนั้น ให้ความสำคัญกับการจัดการใน 3 ประเด็น คือ (1) การสร้างทีมทำงาน เพื่อให้เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนให้มีประสิทธิภาพ ทีมทำงานของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนกรณีศึกษา เรียกชื่อว่า คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ และผู้นำธรรมชาติ ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้ทรงคุณวุฒิหมู่บ้าน โดยส่งเสริมสนับสนุนให้มีบทบาทเป็นทั้งที่ปรึกษาการวิจัย เนื่องจากมีความรู้บริบทชุมชนและคนในชุมชนเป็นอย่างดี เป็นผู้ร่วมวางแผนและตัดสินใจ ร่วมจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และหรือสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และร่วมประเมินผล สะท้อนผล โดยระดับการมีส่วนร่วมของคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนได้รับการพัฒนาให้ถึงขีดความสามารถในการวางแผนและตัดสินใจได้ (2) การเตรียมการที่ดี โดยกระบวนการและกิจกรรมการเรียนรู้แต่ละกิจกรรม ต้องมีการเตรียมการที่ดี เพื่อบริหารเวลาที่มีอยู่อย่างจำกัดให้คุ้มค่าและได้ประโยชน์สูงสุด นอกจากจะเตรียมการด้านเนื้อหา ด้านเอกสาร วัสดุ อุปกรณ์ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านสถานที่ ฯลฯการสร้าง ความเข้าใจ และการชักชวนขั้นตอน วิธีการกับผู้อำนวยความสะดวก และคณะทำงานเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งที่ต้องดำเนินการทุกครั้ง ก่อนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ทั้งนี้เพื่อให้ปฏิบัติการเป็นไปตามแผนที่กำหนด และมีประสิทธิภาพ และ (3) การกำหนดบทบาทของภาคีเครือข่ายให้ชัดเจนว่าต้องการให้มีความเกี่ยวข้อง และบทบาทในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในระดับใด อย่างไร เพื่อป้องกันปัญหาการนำภารกิจงานประจำของหน่วยงานมาแทรกซ้อนในกระบวนการ และกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความสับสน และเบื่อหน่าย

ข้อเสนอแนะ

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชน ท้องถิ่น

1.1.1 ชุมชนสามารถนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชน กรณีกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีส่วนร่วมคนในชุมชนกับผู้วิจัยและภาคีเครือข่ายซึ่งเป็นบุคคลภายนอกชุมชน โดยการวิเคราะห์และตัดสินใจต่าง ๆ เป็นกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน ภายใต้การกระตุ้น ส่งเสริม สนับสนุนของผู้วิจัยและภาคีเครือข่าย ชุมชนสามารถนำกระบวนการเรียนรู้ไปใช้ทั้งกระบวนการ และหรือนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทชุมชน และเป้าหมายการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน แต่แนวปฏิบัติควรยึดตามแนวคิดสำคัญของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งได้แก่ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ และกระบวนการเรียนรู้แบบองค์รวม นอกจากนี้ ควรให้ความสำคัญกับการดำเนินงานที่มีเป้าหมายและทิศทางที่ชัดเจน โดยใช้วิธีการวางแผนร่วมกัน และใช้แผนเป็นแนวทางการปฏิบัติร่วมกัน ในการประยุกต์ใช้ สามารถประยุกต์ในประเด็นต่อไปนี้

1) การปรับลดหรือเพิ่มกระบวนการเรียนรู้ และกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมในกรณีที่ชุมชนริเริ่มการเรียนรู้ด้วยตนเอง อาทิ กระบวนการรับรู้และตัดสินใจของชุมชนไม่จำเป็นต้องมีประชุมเพื่อชี้แจง สร้างความเข้าใจให้กับผู้นำชุมชน เพราะผู้นำชุมชนเป็นผู้ริเริ่มให้นำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปดำเนินการอยู่แล้ว นอกจากนี้ กระบวนการอื่น ๆ อาจสามารถบูรณาการเข้ากับภารกิจปกติของการบริหารจัดการชุมชนได้ เช่น กระบวนการวางแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน กระบวนการสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน กระบวนการประเมินผล และสะท้อนผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และกระบวนการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนต่อสาธารณชนเป็นต้น หรือในกรณีที่ชุมชนสามารถวางแผนและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้นานกว่า 3 ชั่วโมง

ในแต่ละครั้ง เช่น จัดได้ครั้งละ 6 ชั่วโมง ก็สามารถบูรณาการกิจกรรมการเรียนรู้ได้ เช่น จัดเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน ครั้งเดียว โดยไม่จำเป็นต้องจัดการสนทนากลุ่มเพื่อทบทวน และกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน เป็นต้น แต่กระบวนการเรียนรู้ที่มีความสำคัญและขาดไม่ได้ คือ กระบวนการชุมชนศึกษา กระบวนการวิเคราะห์ทุนทางสังคม และกระบวนการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งจำเป็นต้องดำเนินการอย่างละเอียด ใช้เวลาในการสร้างความรู้ ความเข้าใจและลงมือปฏิบัติการร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

2) การกำหนดข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมให้เหมาะสม สอดคล้องกับบริบทของชุมชน ชุมชนที่นำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้ จำเป็นต้องพิจารณาข้อมูลชุมชนที่เป็นข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม เพราะข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมเป็นปัจจัยนำเข้าสำคัญของกระบวนการวิเคราะห์ทุนทางสังคม และกระบวนการกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน อันจะนำไปสู่การกำหนดอัตลักษณ์ที่แท้จริงของชุมชน

3) กิจกรรมการเรียนรู้ ควรใช้วิธีการและเทคนิคการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และกระบวนการกลุ่มที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพและคุณลักษณะของคนในชุมชน วัฒนธรรมชุมชน และวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในชุมชน นอกจากนี้ ควรพิจารณาปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนที่ผู้วิจัยนำเสนอด้วย เพื่อประกอบการตัดสินใจออกแบบและพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนให้เหมาะสมกับชุมชน

1.1.2 ชุมชนควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมและพัฒนาแกนนำรุ่นใหม่ในกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนที่มีความหลากหลาย เช่น วิทยอาสา โดยเฉพาะเยาวชน ประชาชนวัยแรงงาน ที่ชุมชนควรให้ความสำคัญในฐานะทรัพยากรบุคคลที่จะเจริญเติบโตเป็นสมาชิกและพลังสำคัญของชุมชนในอนาคต นอกเหนือจากการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ความตระหนักในอัตลักษณ์ชุมชนแล้ว ควรส่งเสริมให้เยาวชน ประชาชนวัยแรงงานเป็นแกนนำขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนด้วย เปิดโอกาสให้แกนนำรุ่นเยาว์เหล่านี้ได้ใช้พลังความคิดพลังสมองสร้างสรรค์ตามวัยและประสบการณ์ของเขา สะท้อนมุมมองของตนที่มีต่อชุมชน หรือเชื่อมโยงชุมชนกับสถานการณ์ภายนอกที่เขามีหรือได้รับประสบการณ์มา ซึ่งจะช่วยให้กระบวนการเรียนรู้มีความหลากหลาย รอบด้านมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้าง อัตลักษณ์ชุมชนของแกนนำรุ่นใหม่ ยังส่งผลต่อความต่อเนื่อง ยั่งยืนของอัตลักษณ์ชุมชน เพราะหากแกนนำรุ่นใหม่มีความเข้าใจ รับรู้ และตระหนักถึงความเป็นตัวตนของชุมชน มีความภาคภูมิใจต่อชุมชนท้องถิ่น จนเกิดความรัก ความผูกพัน ความรู้สึกรับผิดชอบต่อท้องถิ่น ย่อมสามารถ

สร้างสรรค์กระบวนการดำรงอัตลักษณ์ชุมชน รวมถึงนำไปต่อยอดกระบวนการพัฒนาชุมชนด้านอื่น ๆ ได้อีกด้วย

1.1.3 ชุมชนสามารถนำกระบวนการวิเคราะห์ทุนทางสังคมไปประยุกต์ใช้ในกิจกรรมพัฒนาชุมชนด้านอื่น ๆ เนื่องจากกระบวนการวิเคราะห์ทุนทางสังคมตามกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอน และวิธีการดำเนินการอย่างเป็นระบบและมีความน่าเชื่อถือ ประกอบด้วย การวิเคราะห์สถานะข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมของชุมชน โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบผสมผสาน ระหว่างวิธีการวิเคราะห์เชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ระดับศักยภาพทุนทางสังคม โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อเปรียบเทียบและแปลค่าจากเกณฑ์ที่กำหนด และการเปรียบเทียบระดับศักยภาพทุนทางสังคมแต่ละประเภท เพื่อให้เห็นระดับศักยภาพของทุนทั้งหมดในภาพรวม โดยขั้นตอนและวิธีการดังกล่าวเป็นการดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชนผ่านเวทีการเรียนรู้ของชุมชน ผลของการวิเคราะห์ทุนทางสังคมสามารถนำมาใช้เป็นฐานข้อมูลในการดำเนินวางแผนและพัฒนากิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนในมิติต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม ชุมชนพึงระลึกเสมอว่า ปัจจัยนำเข้าของการวิเคราะห์ทุนทางสังคม คือ ข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมนั้น ต้องเป็นข้อมูลที่มีความถูกต้อง ครบถ้วน สมบูรณ์ตามสภาพที่เป็นจริงของชุมชน จึงจะทำให้การวิเคราะห์ทุนทางสังคมมีความถูกต้อง และแม่นยำ ดังนั้นกระบวนการได้มาซึ่งข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม ตั้งแต่การสำรวจข้อมูลชุมชน การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูลชุมชนจำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ ละเอียดรอบคอบ และเป็นจริงด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ ชุมชนต้องตระหนักว่าวัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์ทุนทางสังคมนั้น เพื่อให้รู้ว่าศักยภาพของชุมชนอยู่ในระดับใด มีทุนทางสังคมใดที่มีศักยภาพสูงควรนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน ทุนทางสังคมใดที่มีศักยภาพต่ำที่ควรพัฒนาให้มีศักยภาพที่สูงขึ้น และหรือควบคุมไม่ให้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชน การวิเคราะห์ทุนทางสังคมไม่ใช่เพื่อนำระดับศักยภาพทุนทางสังคมไปเปรียบเทียบกับชุมชนอื่นว่ามีมาก-น้อยต่างกันเท่าไร อย่างไร ซึ่งจะทำให้ผลการวิเคราะห์มีแนวโน้มที่จะคลาดเคลื่อนได้ เนื่องจากผู้วิเคราะห์ไม่ต้องการให้ผลการวิเคราะห์ทุนทางสังคมอยู่ในระดับต่ำ

1.1.4 ชุมชนสามารถนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปประยุกต์ใช้เพื่อต่อยอดการสร้างและพัฒนาอัตลักษณ์ชุมชนด้านใดด้านหนึ่ง ได้แก่ อัตลักษณ์ด้านสังคม อัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรม อัตลักษณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติ อัตลักษณ์ด้านกายภาพชุมชน และอัตลักษณ์ด้านเศรษฐกิจชุมชน ที่ชุมชนเล็งเห็นว่ามีโดดเด่นและมีศักยภาพที่จะพัฒนาต่อยอดในเชิงลึก และเชิงสร้างสรรค์ เพื่อ

ประโยชน์ทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาคุณภาพชีวิต และหรือการสร้าง ความภาคภูมิใจ ความผูกพันต่อถิ่นกำเนิด จิตสำนึกรักและหวงแหนชุมชน เป็นต้น

1.1.5 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่เป็นหน่วยปกครองหมู่บ้าน และชุมชน ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเทศบาลสามารถนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปประยุกต์ใช้ เพื่อการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในระดับตำบลและเทศบาล โดยผลักดันให้เป็นวาระของตำบล และใช้กระบวนการจัดทำแผนชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในทุกหมู่บ้านและชุมชนในเขตพื้นที่รับผิดชอบ โดยสร้างกลไกและระบบการทำงาน เช่น คณะทำงานระดับตำบลและหมู่บ้าน ทีมวิทยากร เป็นต้น ตลอดจนการสนับสนุนทรัพยากรจัดกระบวนการเรียนรู้

1.2 ข้อเสนอแนะสำหรับองค์กร หน่วยงานพัฒนา

1.2.1 หน่วยงานภาครัฐระดับปฏิบัติงาน และภาคเอกชนที่มีฐานการพัฒนาในชุมชนควรส่งเสริมให้มีการพัฒนาทุนทางสังคมของชุมชน โดยใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ใน 2 ขั้นตอนต่อไปนี้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาทุนทางสังคม นั่นคือ 1) ขั้นตอนการศึกษาชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลพื้นฐานชุมชน และข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคมที่เป็นจริง และ 2) ขั้นตอนการวิเคราะห์ทุนทางสังคม เพื่อวิเคราะห์สถานะข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม และวิเคราะห์ระดับศักยภาพทุนทางสังคมของชุมชนในภาพรวม โดยกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเน้นการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมในทุก ๆ ขั้นตอน

1.2.2 หน่วยงานภาครัฐระดับปฏิบัติงาน และภาคเอกชนสามารถนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปประยุกต์ใช้ เพื่อส่งเสริมให้ชุมชน ท้องถิ่นสามารถสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ดำรงอัตลักษณ์ชุมชน และการส่งเสริมการนำอัตลักษณ์ชุมชนไปพัฒนาต่อยอด หรือใช้ประโยชน์เชิงสร้างสรรค์ โดยประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทชุมชน ทั้งในประเด็นความเหมาะสมของกระบวนการเรียนรู้ ข้อมูลบ่งชี้ทุนทางสังคม และกิจกรรมการเรียนรู้ โดยหน่วยงาน องค์กรพัฒนามีบทบาทในการกระตุ้น ส่งเสริม สนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ เป็นวิทยากรถ่ายทอดองค์ความรู้ หรือทักษะที่จำเป็น เป็นที่ปรึกษาหรือพี่เลี้ยง และร่วมติดตาม ประเมินผลการดำเนินงาน

1.3 ข้อเสนอแนะสำหรับนโยบาย

1.3.1 รัฐควรผลักดันและสานต่อนโยบายการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็ง และสร้างภูมิคุ้มกันให้คนในชุมชน ด้วยแนวทางการส่งเสริม สนับสนุนการค้นหอัตลักษณ์อันโดดเด่น

ของชุมชน และการสร้างกระบวนการเรียนรู้และปลูกฝังความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนต่อเนื่องในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับใหม่ คือ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) จากที่เคยกำหนดเป็นนโยบายมาแล้วในยุทธศาสตร์การพัฒนาค้นคว้าสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืนของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) แต่ไม่ได้รับการสนองตอบในทางปฏิบัติจากหน่วยงานภาครัฐเท่าที่ควร โดยเน้นย้ำ สร้างความเข้าใจในความสำคัญของการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนในทุกกระดับ และมีการกำกับ ติดตามการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างจริงจัง

1.3.2 รัฐควรนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนที่ได้จากการวิจัยนี้ มากำหนดเป็นกรอบ แนวทางการส่งเสริมการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนให้ชัดเจน เพื่อให้หน่วยงาน องค์กรพัฒนาชุมชนสามารถไปใช้หรือประยุกต์ใช้กับชุมชนได้อย่างเหมาะสม มีประสิทธิภาพ

1.3.3 รัฐควรมอบนโยบายการส่งเสริมการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของหน่วยงาน องค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้อง หรือกำหนดเป็นวาระแห่งชาติ เพื่อให้หน่วยงาน องค์กรภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องนั้นดำเนินการส่งเสริม สนับสนุนการค้นหาอัตลักษณ์อันโดดเด่นของชุมชน และการสร้างกระบวนการเรียนรู้และปลูกฝังความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนในทุกชุมชน รวมทั้งการส่งเสริมการนำอัตลักษณ์ชุมชนไปพัฒนาต่อยอด หรือใช้ประโยชน์เชิงสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์และสะท้อนอัตลักษณ์ของพื้นที่หรือชุมชน เช่น การพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนที่มีการสร้างสรรค์สินค้าและบริการใหม่ ๆ รวมถึงการสร้างความมั่นคงทางวัฒนธรรม และการสร้างความเข้าใจในพหุวัฒนธรรม โดยการดำเนินงานในระยะแรก อาจดำเนินการในลักษณะการรณรงค์ การส่งเสริม หรือการประกวดชุมชนต้นแบบการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เพื่อให้เป็นตัวอย่างการปฏิบัติที่ดี (Best Practice) ให้ชุมชนอื่นๆ ได้เรียนรู้และนำกระบวนการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษาบทบาททุนทางสังคมในการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน การดำรงอัตลักษณ์ชุมชน รวมถึงการใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ชุมชนในชุมชนที่มีบริบทแตกต่าง

2.2 การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการสร้างและการดำรงอัตลักษณ์ชุมชนที่มีทุนทางสังคมที่ต่างกัน เพราะความแตกต่าง ความหลากหลายของแต่ละชุมชน มีผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนทั้งในแง่ขององค์ประกอบ วิธีการและเทคนิค การบริหารจัดการ และกลไกสนับสนุนต่าง ๆ ผลการศึกษาจะทำให้ได้กระบวนการสร้างและการดำรงอัตลักษณ์ชุมชนของชุมชนที่

หลากหลาย ชุมชนที่มีคุณลักษณะคล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกัน สามารถเลือกสรรและประยุกต์กระบวนการไปใช้ให้เหมาะสม

2.3 การวิจัยการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนเฉพาะด้าน โดยเป็นการศึกษาเพื่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในเชิงเจาะลึกอัตลักษณ์ด้านใดด้านหนึ่งของชุมชน ซึ่งชุมชนที่เหมาะสมจะดำเนินการวิจัยในลักษณะนี้ ควรเป็นชุมชนที่มีทุนชุมชนที่โดดเด่น และมีความต้องการ หรือมีทิศทางการพัฒนาชุมชนที่ชัดเจน เช่น ต้องการพัฒนาธุรกิจชุมชน ต้องการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เป็นต้น

2.4 การวิจัยเพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์จากอัตลักษณ์ชุมชน โดยเป็นการวิจัยต่อยอดเพื่อพัฒนา และส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชนที่มีอัตลักษณ์ของชุมชนแล้ว และต้องการนำอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้ประโยชน์เชิงสร้างสรรค์ให้กับชุมชน

2.5 การวิจัยเพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนระดับตำบลหรือเทศบาล เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่มีหน่วยการศึกษา คือ หมู่บ้าน หรือชุมชนในเขตปกครองนั้น ๆ โดยการพัฒนาคู่ขนานกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนให้ส่งผลถึงการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนระดับตำบล หรือระดับเทศบาล ทั้งนี้ วัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความเข้มแข็งของชุมชนที่มีบริบทและขอบเขตอำนาจการปกครองเดียวกัน

2.6 การศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจภาคีเครือข่ายในงานพัฒนาชุมชน ถึงแม้ผลการวิจัยการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน พบว่า บทบาทของภาคีเครือข่ายของชุมชนได้แก่ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง และองค์กรการพัฒนาเอกชนจะน้อยกว่าที่ควรจะเป็น แต่หากได้มีการศึกษาหลักการ องค์ประกอบ วิธีการ ขั้นตอน ตลอดจนปัจจัย เงื่อนไขของการเสริมสร้างพลังอำนาจภาคีเครือข่ายในการพัฒนาชุมชน จะทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจในงานพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการที่มีประสิทธิภาพต่อไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กนกรัตน์ กิตติวิวัฒน์. (2543). *การจัดการทุนทางสังคมในชุมชนเมือง: ศึกษากรณีเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์บางซื่อพัฒนา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กรภัค จำยประยูร. (2549). *การนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อเสริมพลังอำนาจภาคประชาชนด้านความเป็นประชาธิปไตย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2553). *คู่มือแนวทางการบูรณาการแผนชุมชน*. กรมการพัฒนาชุมชน: สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน.
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2555). *แนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างทุนชุมชนสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์*. สำนักพัฒนาทุนและองค์การการเงินชุมชน: กรมการพัฒนาชุมชน.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2538). *เครื่องทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- กาญจนา รอดแก้ว. (2550). *การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง*. (ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาสัก เต๊ะชันหมาก. (2543). *สรุปผลการวิจัยกระบวนการพัฒนาประชาสังคมสำหรับสภาวัดธรรมจังหวัด*. กรุงเทพมหานคร: กรมศาสนา.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2544). *ชุมชนนิยม: ฝ่าวิกฤติชุมชนล่มสลาย*. กรุงเทพมหานคร: ชัคเชสมิเดียม.
- โกวิท ประวาลพุกษ์. (2542). *พัฒนาการศึกษาแท้และแท้พัฒนางาน*. กรุงเทพมหานคร: เดอะมาสเตอร์กรุ๊ปเมเนจเม้นท์.
- โกวิท พวงงาม. (2553). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น Community and Local Self Governance*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชิตชงค์ ส. นันทนาเนตร. (2543). *การศึกษาปวงชนกับการพัฒนาประชาคม*. *วารสารการศึกษานอกโรงเรียน*, 4(1), 27-30.
- ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. (2553). *อัตลักษณ์ชุมชน : อัตลักษณ์และการพัฒนาเพื่อเคลื่อนเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ของชุมชน = Community Identities*. สงขลา: โครงการจัดตั้งศูนย์อิสลามศึกษาเพื่อการบูรณาการ.

- ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. (2552). *อัตลักษณ์และการเคลื่อนไหวทางสังคมของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชน
เก้าเลี้ยวจังหวัดสงขลา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์), มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- เดวิท แมทิวส์. (2540). *จากปัจเจกสู่สาธารณะ: กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง*
(ฐิรุฒม์ เสนาคำ, แปล). กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ทิตินา แคมณี, พิมพ์พันธ์ เตชะคุปต์ และชนาธิป พรกุล. (2545). *กระบวนการเรียนรู้ : ความหมาย
แนวทางการพัฒนา และปัญหาข้อใจ*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ
(พว).
- ธีรยุทธ บุญมี. (2547). การเมืองเรื่องพื้นที่ : "เกาะรัตนโกสินทร์" อนุรักษ์อะไร ทำลายอะไร. ใน
ธรรมศาสตร์และการเมืองเรื่องพื้นที่ *ธรรมศาสตร์และการเมืองเรื่องพื้นที่*. กรุงเทพมหานคร:
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- นภาพรณ หะวานนท์ และพิสมัย รัตนโรจน์สกุล. (2548). *รายงานผลการวิจัยการเสริมสร้างทุนทาง
สังคมเพื่อชุมชนเข้มแข็ง*. กรุงเทพฯ ฯ: โครงการปริญญาเอกพัฒนศึกษาศาสตร์ บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นิตากร รพีพัฒน์. (2550). *การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางสังคมของคนในชุมชนแออัด: กรณีศึกษา
ชุมชนหัวฝาย อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์),
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุญเทียน ทองประสาน. (2531). *แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในงานพัฒนา*. กรุงเทพฯ ฯ: สำนักงาน
เลขาธิการสภาการศึกษา.
- ประเวศ วะสี. (2542). *ชุมชนเข้มแข็ง ทุนทางสังคมของไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานกองทุนเพื่อสังคมและธนาคารออมสิน.
- ปวีณา โกมารกุล ญ นคร. (2546). *กระบวนการเรียนรู้อัตลักษณ์มุสลิมของสตรีมุสลิม กรณีศึกษา
: สตรีมุสลิมในชุมชนท่าอิฐ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์), มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร, พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, สหัทธยา วิเศษ, จันทนา เบญจทรัพย์, และชลกาญจน์
ฮาซันนารี. (2546). *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา* (พิมพ์ครั้งที่ 2).
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2549). *กระบวนการเรียนรู้และจัดการความรู้ของชุมชน*. กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ. (2547). *วาทกรรมทุนทางสังคม : กระบวนการสร้างแนวคิดและปฏิบัติการใน
บริบทการพัฒนาของไทย (พ.ศ. 2540 - 2546)*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์),
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอุ่น). (2539). *นวัตกรรมการศึกษา : คน ชุมชน และการพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร: โครงการสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- พัฒนา กิติอาษา. (2552). *ทุนทางสังคมกับการพัฒนาประเทศ* (ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัฒนา กิติอาษา. (2546). *ท้องถิ่นนิยม* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: กองทุนอินทร์-สมเพื่อ การวิจัยทางมานุษยวิทยา.
- พิสมัย รัตน์โรจน์สกุล. (2545). *ทุนชุมชนเงื่อนไขในการดำรงอยู่ของชุมชนในระบบทุนนิยม*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจบัณฑิต), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. (2542). *ชุมชนเข้มแข็ง ทุนทางสังคมของไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน กองทุนเพื่อสังคมและธนาคารออมสิน.
- ภูริต โสภณคนาภรณ์. (2555). *การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างชุมชนแห่งความสุข*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มงคล พนมมิตร. (2551). *การดำรงอัตลักษณ์ของชุมชนกลุ่มน้อยในภาคเหนือ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจบัณฑิต), มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มิ่งขวัญ คงเจริญ. (2553). *การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้าง ความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- เยาวลักษณ์ จุลมกร. (2550). *การสื่อสารการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทาง วัฒนธรรมไทยทรงดำ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัตนา โตสกุล และคณะ. (2548). *เดินที่ละก้าว กินข้าวทีละคำ : ภูมิปัญญาในการจัดการความรู้ของ ชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วรพิทย์ มีมาก. (2550). *รัฐกับการเสริมสร้างพลัง (empowerment) ประชาชน/ชุมชน บทความ วิชาการประกอบการสัมมนา การประชุมวิชาการรัฐประศาสนศาสตร์กับการเสริมสร้างพลัง อำนาจของประชาชนครั้งที่ 1*. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- วรรณดี สุทธิธรากร. (2556). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการ: การวิจัยเพื่อเสริมภาพและการสรรค์สร้าง*. กรุงเทพมหานคร: สยามปริทัศน์
- วรวุฒิ โรมรัตน์พันธ์. (2548). *ทุนทางสังคม*. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อ ชุมชนเป็นสุข (สรส.).

- วรวิทย์ โธมรัตน์พันธ์. (2552). *ทุนทางสังคม กระบวนทัศน์ใหม่ในการจัดการสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพมหานคร: โครงการส่งเสริมการสร้างตำรา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิจารณ์ พานิช. (2546). *การจัดการความในยุคลังคมและเศรษฐกิจบนฐานความรู้*. กรุงเทพฯ ฯ: สถาบันการจัดการความรู้เพื่อสังคม.
- วิทยากร เชียงกุล. (2552). *อธิบายศัพท์จิตวิทยาและการพัฒนาตนเอง*. กรุงเทพมหานคร: สายธาร.
- วิลาวัลย์ คำจตุ. (2550). *ทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดในประเทศไทย*. (ปริญา มหบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภย์มานุษยวิทยาสรินธร (องค์การมหาชน). (2546). *อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ*. (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, แปล). กรุงเทพฯ: ศุภย์มานุษยวิทยาสรินธร (องค์การมหาชน).
- สถาบันวิจัยสังคม. (2550). *การศึกษาศักยภาพทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม: รายงานฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สรสรเสริญ วงศ์ชะอุ่ม. (2546). *ทุนทางสังคม : รากฐานสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2541). *การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ*. กรุงเทพมหานคร: แอมิเทรตติ้ง.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2548). *ทุนทางสังคมฉบับประชาชน*. กรุงเทพมหานคร: 21 เซ็นจูรี่.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2549). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554)*. กรุงเทพฯ ฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎมนตรี.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙*. กรุงเทพฯ ฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติสำนักงานกฤษฎมนตรี.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2554.). *สังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบ รุ่นที่ 2*. กรุงเทพมหานคร: วี.ที.ซี.คอมมิวนิเคชั่น.
- สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (ม.ป.ป). *เอกสารสาระหลักการ และแนวคิดประกอบการดำเนินงาน กคน. คัมภีร์ กคน*. กรุงเทพมหานคร: เอ็น.เอ.รัตนะเทรตติ้ง.
- สีลาภรณ์ บัวสาย. (2547). *พลังท้องถิ่น : บทสังเคราะห์งานวิจัยด้านชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

- สีลาภรณ์ นาครทรรพ. (2539). *การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุจินดา สุขกำเนิด และสมพจน์ สมบูรณ์. (2542). *ทุนทางสังคม : การกู่กู่กุดชุมชนอีสาน* ขอนแก่น: ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาการสาธารณสุขมูลฐานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
- สุพจน์ แสงเงินและคณะ. (2546). *รายงานการวิจัยกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนแผ่นดินทองคอยรุตต์แก้ว*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เสกสรร สรรสรพิสิทธิ์. (2546). *อัตลักษณ์ของไทยลื้อและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม : กรณีศึกษาบ้านแม่สาบ ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เสรี พงศ์พิศ และวิชิต นันทสุวรรณ. (2545). *แผนแม่บทชุมชน ประชาพิจัยและพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- เสรี พงศ์พิศ. (2537). *ฐานคิดจากแผนแม่บทสู่วิสาหกิจชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโลกสีเขียว.
- เสรี พงศ์พิศ. (2551). *แนวคิด แนวปฏิบัติยุทธศาสตร์พัฒนาท้องถิ่น*. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- เสรี พงศ์พิศ. (2553). *ปฏิรูปสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: พลังปัญญา.
- อดุลย์ วังศรีคุณ. (2543). *การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง : การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาอภิมาน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อดิพร ทองหล่อ. (2546). *รูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจอาจารย์พยาบาลสังกัดสถาบันพระบรมชนก*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อภิญา เพ็ญฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์ (Identity) การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- อภิญา เวชยชัย. (2555). *การเสริมพลังอำนาจในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์*. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2543). *มุมมองเรื่อง ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนมนุษย์ ในบริบทวิกฤติเศรษฐกิจและผลกระทบทางสังคม. ใน บั้วพันธ์ พรหมพักพิง และสุวิทย์ อธิศาสตร์ (บรรณาธิการ), ทุนทางสังคม: มรดกเก่าจะปรอดจริงหรือ*. ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- อรรถจักร สัตยานุรักษ์. (2548). *ประวัติศาสตร์เพื่อชุมชน ทิศทางใหม่ของการศึกษาประวัติศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อรรถศรี งามวิทยาพงศ์. (2549). *กระบวนการเรียนรู้ในสังคมไทยและการเปลี่ยนแปลง : จากยุคชุมชนถึงยุคพัฒนาความทันสมัย*. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยการจัดการทางสังคม.
- อรรถศรี งามวิทยาพงศ์. (2546). *กระบวนการทัศน์และการจัดการความยากจนในชนบทของรัฐในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-8 : พ.ศ. 2504 - 2544*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจบัณฑิต), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อัญธิกา ชั่งกลุข. (2554). *กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างเสริมจิตสำนึกการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. (2541). *การระดมทุนเพื่อสังคม*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. (2544.). *มิติชุมชน วิถีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อุไรวรรณ พวงสายใจ. (2545). *ทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน*. (ปริญญาโทบริหารธุรกิจบัณฑิต), มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เอนก นาคะบุตร. (2545). *ทุนทางสังคมและประชาสังคมในเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: 21 เซ็นจูรี

ภาษาอังกฤษ

- Adhikari, K. P., & Goldey, P. (2010). Social capital and its “Downside”: the impact on sustainability of induced community-based organizations in Nepal. *World Development Publication*, 38(2), 184-194.
- Aronowitz, E. (1988). Advocacy and Empowerment: Mental Health Care in the Community (Book). *Social Work*, 33(2), 177-177. Retrieved from <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=5282293&site=ehost-live&scope=site>
- Ashmore, D. R., Deaux, K., & Volpe, M. T. (2004). An organizing framework for collective identity: Articulation and significance of multidimensionality. *Psychological Bulletin*, 130(1), 101-102
- Block, A. (2007). *Attitudes and beliefs about preserving language as a form of ethnic identity in the Mexican community*. (1442676 M.S.W.), California State

- University, Long Beach, Ann Arbor. Retrieved from
<http://search.proquest.com/docview/304709002?accountid=15637>
- Bourdieu, P. (1986). *The Form of Capital*. New York: Greenwood Press.
- Bruner, J. S. (1963). *The Process of Education*. Cambridge Massachusetts: Harvard University Press.
- Chitgopekar, A. S. (2007). *Communal and personal identity structuration: An examination of Asian-Indian Marathi identity*. (3243882 Ph.D.), Arizona State University, Ann Arbor. Retrieved from
<http://search.proquest.com/docview/304895218?accountid=15637>
- Clutterbuck, D., & Kernaghan, S. (1995). *The power of employment: The hidden talent of employees*. London: Kogan Page.
- Coleman, J. (1990). *Foundations of social theory*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Craig, G. (2002). Towards the Measurement of Empowerment: the Evaluation of Community Development. *Journal of the Community Development Society*, 33(1), 124-146. doi:10.1080/15575330209490146
- Croff, S., & Bresford, P. (2000). Empowerment. In M. Davis (Ed.), *The Blackwell encyclopedia of social work*. Oxford: Blackwell.
- Department of Sociology, Iowa state University. (2013). Community Capitals Retrieved from <http://www.soc.iastate.edu/staff/cflora/ncrcrd/capitals.htm>.
- Duff, R. R. (2005). *Communitarian perspectives on corporate governance*. (Doctoral Dissertation), Sheffield Hallam University.
- Flora, C. B. (2004). Community Dynamics and Social Capital Retrieved from <http://sustainableag.unl.edu/pdf/flora03ch7.pdf>
- Geartner, S. L., Dovidio, J. F., Jason, A. N., Brenda, S. B., Christine, M. W., Houlette, M., & Loux, S. (2000). The common ingroup identity model for reducing intergroup bias: progress and challenges. In D. Capozza & R. Brown (Eds.), *Social identity process*. London: Sage.
- Gudaitis, L. (2013). Tools for action: Analysing the effectiveness of community indicator projects in realising community empowerment Retrieved from <http://liagudaitis.blogspot.com/2007/04/tools-for-action-understanding.html>.

- Gutierrez, L. M., Parsons, R. J., & Cox, E. O. (1998). *Empowerment in Social Work Practice. A Sourcebook*.
- Hart, M. (1999). *Guide to sustainable community indicators* (2nd ed.). North Andover, MA.
- How to create an identity for a community. (2012). Retrieved from http://www.ehow.com/how_7644387_create-identity-community.html.
- Hur, M.H. (2006). Empowerment in terms of theoretical perspectives: Exploring a typology of the process and components across disciplines. *Journal of Community Psychology*, 34(5): 523-540.
- Johnson, J. H. (2002). A conceptual model for enhancing community competitiveness in the new economy. *Urban Affairs Review*, 37(6), 763-779.
- Kay, A. (2006). Social capital, the social economy and community development. *Community Development Journal*, 41(2), 160-173.
- Lord, J., & Hutchison, P. (1993). The process of empowerment: Implications for theory and practice. *Canadian Journal of Community Mental Health*, 12(1), 5-22.
- Marilynn, B. B., & Miles, H. (2004). *Self and social identity*. Oxford, UK: Backwell.
- Maton, K. I. (2008). Empowering community settings: Agents of individual development, community betterment, and positive social change. *American Journal of Community Psychology*, 41(1-2), 4-21. doi:10.1007/s10464-007-9148-6
- Narayan, D. (2002). *Empowerment and poverty reduction: A source book*. Washington, D.C.: The International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank.
- Ortigas, D. C. (2000). *A social psychological approach to community empowerment*. Quezon city, Philippine: ADMU Press.
- Payne, M. (1991). *Modern social work theory: A critical introduction*. London: Macmillan Education.
- Purcell, R. (2005). *Working in the community: Perspectives for change*. North Carolina: Lulu.

- Putnam, R. D. (1995). Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy*, 6(1), 65-78.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Rappaport, J. (1987). Toward a theory for terms of empowerment /exemplars of prevention community psychology. *American Journal of Community Psychology*, 15(2), 121-148.
- Rissel, C. (1994). Empowerment: the holy grail of health promotion? . *Health Promotion International*, 9(1), 39-47.
- Rose, P., & Kiger, G. (1995). Intergroup Relations: Political action and identity in the deaf community. *Disability & Society*, 10(4), 521-528.
doi:10.1080/09687599550023480
- Rose, S. M., & Black, B. L. (1985). *Advocacy and empowerment: Mental health care in the community*. Boston: Routledge and Kegan Paul.
- Schuftan, C. (1996). The community development dilemma: What is really empowering? *Community Development Journal*, 31(3), 260-264.
- Service Nova Scotia and Municipal Relation. (2012). *Community identity* Retrieved from <http://www.gov.ns.ca/snsmr/muns/plan/identity.asp> Retrieved Decemember 21
- Stangor, C. (2004). *Social groups in action and interaction*. New York: Psychology Press.
- The University of Minnesota Extension Center. (2013). *Social capital and our community*. Retrieved from <http://www.extension.umn.edu/community/.../social-capital-com>.
- Titeca, K., & Vervisch, T. (2008). The dynamics of social capital and community associations in Uganda: Linking capital and its consequences. *World Development*, 36(11), 2205-2222.
- Vogt, J. F., & Murrell, K. L. (1990). *Empowerment in organizations: How to spark exceptional performance*. San Diego: University Associates.
- Webster, M. (2005). *New collegiate dictionary of the english language UN Abridged*. Spring Field Mass: GXC Merison.

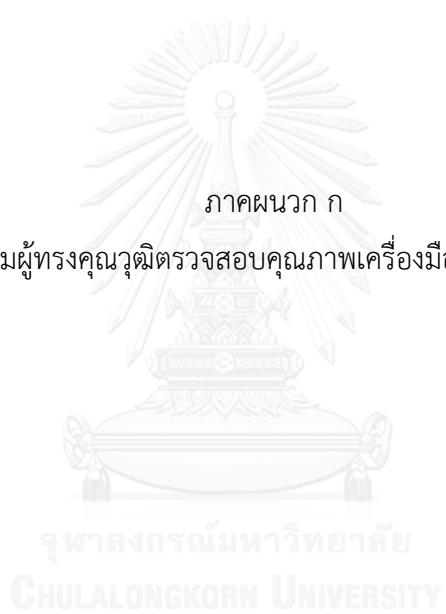
- Woodward, K. (2000). *Identity and difference*. London Sage.
- Woolock, M. (2001). The place of social capital in understanding social and economic outcomes. *Isuma: Canadian Journal of Policy Research*, 2(1), 1-17.
- Worchel, S., & Coutant, D. (2004). *It takes two to tango: Relating group identity to individual identity within the framework of group development*. Oxford, UK: Backwell.
- World Bank Institute. (2007). *Empowerment in practice: Analysis and implementation*. Washington, D.C.: World Bank Institute.
- Yoo, S., Weed, N. E., Lempa, M. L., Mbondo, M., Shada, R. E., & Goodman, R. M. (2004). Collaborative community empowerment: An illustration of a six-step process. *Health Promotion Practice*, 5(3), 256-265.
- Zahra, A., & McGehee, N. G. (2013). Volunteer Tourism: A Host Community Capital Perspective. *Annals of Tourism Research*, 42(1), 22-45.

ภาคผนวก ก
รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

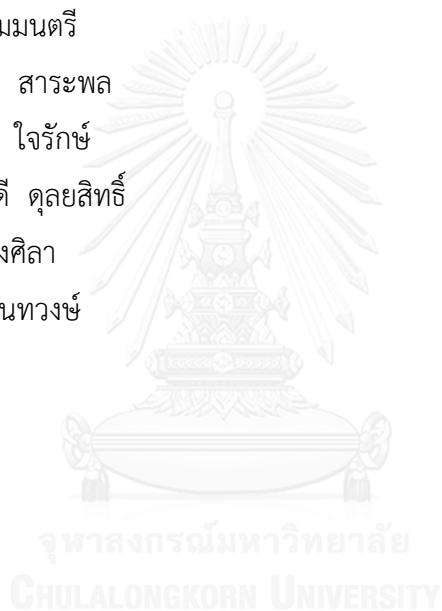
ที่	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง	สังกัด /สถานที่ทำงาน	ความเชี่ยวชาญ/ ความชำนาญ เฉพาะ
1.	รศ. ดร.ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์	- คณบดีคณะ มนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ - อาจารย์สาขาวิชา สังคมศาสตร์	คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ	การพัฒนาชุมชน / อัตลักษณ์ชุมชน
2.	รศ. ดร.ชูเกียรติ ลีสุวรรณ	อาจารย์ (ข้าราชการ บำนาญ)	สาขาการศึกษานอก ระบบ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	การวิจัยเชิง ปฏิบัติการแบบ มีส่วนร่วม
3.	ผศ. ดร.วีรฉัตร สุปัญญา	อาจารย์	ภาควิชาการศึกษา ตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	การจัด กระบวนการเรียนรู้
4.	อาจารย์ ดร.ภัทรพล มหาพันธ์	หัวหน้าภาควิชา การศึกษาตลอด ชีวิต	ภาควิชาการศึกษา ตลอดชีวิต คณะ ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร	ในชุมชน
5.	ดร. วิรุพห์ นิลโมจน์	ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะ ด้านมาตรฐาน การศึกษา	สำนักงาน กศน. กระทรวงศึกษาธิการ	การวัดและ ประเมินผล การศึกษา

ภาคผนวก ข
รายนามคณะกรรมการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

รายนามคณะกรรมการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน
บ้านป่อหิน หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง

1. นายนิมิต สกุลพงษ์
2. นายธรรมรัตน์ ใจรักษ์
3. นายอำนาจ อ่างศิลา
4. นายประสาท อ่างศิลา
5. นายวิสัย โพธิ์แก้ว
6. นายสอาด วงษ์เสงี่ยม
7. นายวิชัย นามมนตรี
8. นางนงลักษณ์ สาระพล
9. นางสาวราตรี ใจรักษ์
10. นางสาวณัฐฤดี ดุลยสิทธิ์
11. นายสนุก อ่างศิลา
12. นายกำพล อินทวงษ์

เครื่องมือการวิจัยที่ P-1

แบบศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเพื่อคัดเลือกชุมชนกรณีศึกษา

ชุมชน.....

หมู่บ้าน..... หมู่ที่.....

ตำบล/เทศบาล .....อำเภอ.....

จังหวัด.....

 เก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างวันที่ .....เดือน.....พ.ศ.....-.....

คำชี้แจง

แบบศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเพื่อคัดเลือกชุมชนกรณีศึกษาฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อใช้ในการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน เพื่อประกอบการตัดสินใจคัดเลือกชุมชนกรณีศึกษา ซึ่งเป็นขั้นตอนย่อยขั้นตอนหนึ่งในขั้นตอนการวางแผน (Plan) ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

ข้อมูลพื้นฐานที่จัดเก็บและศึกษา ประกอบด้วยข้อมูล 10 ด้าน คือ ที่ตั้ง จำนวนครัวเรือน จำนวนประชากร สาธารณูปโภค การคมนาคม ผู้นำชุมชน ความสัมพันธ์และอิทธิพลที่มีต่อชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ภาวศึหรือข่ายในชุมชน สภาพ ปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยรวม และผลการประเมินความจำเป็นพื้นฐานของหมู่บ้าน (จปฐ.) ประจำปี 2557

การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการหลากหลายวิธี ได้แก่ 1) การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ จากเอกสาร รายงานข้อมูลของชุมชน 2) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม องค์กรในชุมชน 3) การสังเกต และ 4) การสำรวจภาคสนาม

การบันทึกข้อมูลมีลักษณะเป็นการอธิบายสภาพ และสรุปความตามประเด็นที่กำหนด

ข้อมูลจัดเก็บและศึกษา

1. ที่ตั้งของชุมชน

.....
 .....

2. จำนวนครัวเรือน

.....
 .....

3. จำนวนประชากร

.....
 .....

4. สาธารณูปโภค

.....
 .....

5. การคมนาคม

.....
.....

6. ผู้นำชุมชน ความสัมพันธ์และอิทธิพลที่มีต่อชุมชน

.....
.....

7. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

.....
.....

8. ภาควิชาหรือข่ายในชุมชน

.....
.....

9. สภาพ ปัญหาและความต้องการของชุมชนโดยรวม

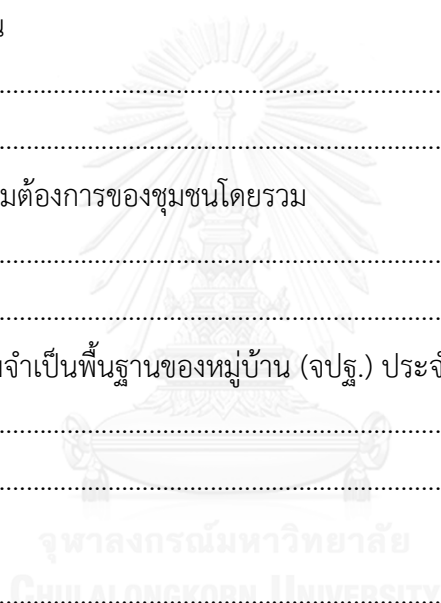
.....
.....

10. ผลการประเมินความจำเป็นพื้นฐานของหมู่บ้าน (จปฐ.) ประจำปี 2557

.....
.....

11. อื่น ๆ

.....
.....
.....

ประเด็นเนื้อหาการชี้แจงวัตถุประสงค์และขอความเห็นชอบคณะกรรมการชุมชน เพื่อคัดเลือกชุมชนกรณีศึกษา

คำชี้แจง

ประเด็นเนื้อหาการชี้แจงวัตถุประสงค์และขอความเห็นชอบคณะกรรมการชุมชนฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางการชี้แจงวัตถุประสงค์ และการขอความเห็นชอบจากคณะกรรมการชุมชนในการที่จะให้ชุมชนเป็นพื้นที่กรณีศึกษา และสนับสนุนให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ซึ่งเป็นขั้นตอนย่อยขั้นตอนหนึ่งในขั้นตอนการวางแผน (Plan) ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการชี้แจงด้วยตนเอง

ชื่อชุมชน..... บ้านบ่อหิน .....

หมู่บ้าน..... บ่อหิน ..... หมู่ที่ ..... 14 ..... ตำบล..... ตะพง .....

อำเภอ .....เมือง ..... จังหวัด..... ระยอง .....

สถานที่จัดประชุมคณะกรรมการชุมชน..... ศาลาเอนกประสงค์บ้านบ่อหิน .....

วัน เดือน ปีจัดประชุมคณะกรรมการชุมชน ..... 15 กุมภาพันธ์ 2558 .....

ประเด็นเนื้อหาการชี้แจง

1. นโยบายรัฐในการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน
2. ความสำคัญและความจำเป็นของการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน
3. ประโยชน์ที่จะได้รับจากการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน
4. กรณีตัวอย่างชุมชนที่สร้างอัตลักษณ์และใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ชุมชน
5. วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน
6. กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน
7. การส่งเสริม สนับสนุนที่ต้องการได้รับจากคณะกรรมการชุมชนตลอดกระบวนการวิจัย
8. มติของคณะกรรมการชุมชนที่เข้าร่วมประชุม

4. อีกลักษณะด้านกายภาพชุมชน เป็นอีกลักษณะที่เกี่ยวข้องกับสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะ ดันนิชิต หรือเป็นปัจจัยพื้นฐานในการผลิตที่สนับสนุนการค้าระหว่างชุมชน ได้แก่ อาคารสิ่งปลูกสร้าง เครื่องมือ เครื่องใช้ พืชพันธุ์ ป่าประเวศ ถนน ทางเดิน การติดตั้งสื่อสารภายในชุมชน

5. อีกลักษณะชุมชนด้านเศรษฐกิจชุมชน เป็นลักษณะเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการผลิต การจำหน่ายและการบริโภคของชุมชน เช่น การประกอบอาชีพ การรวมกลุ่มการผลิต กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนในชุมชน เป็นต้น รวมถึงการจัดทำบัญชีการผลิต และบัญชีการค้าระหว่าง ชุมชน ได้แก่ กองทุน ธนาคารชุมชน กลุ่มออมทรัพย์หรือการดำเนินงานในรูปแบบอื่น ๆ

ความสำคัญและประโยชน์ที่ได้รับจากการสร้างอีกลักษณะชุมชน

อีกลักษณะชุมชนมีความสำคัญต่อบุคคล กลุ่ม และชุมชน เป็นพลังที่ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ความเคารพในตัวเอง และหยิ่งผยอง ทำให้สมาชิกในชุมชนมีความผูกพัน มีสำนึกความรับผิดชอบต่อกันและกัน คอกลุ่มและต่อชุมชน และเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์ให้กับตนเอง กลุ่มและชุมชน นอกจากนี้ ยังสามารถนำอีกลักษณะชุมชนมาใช้ในการพัฒนาสินค้าและธุรกิจชุมชน ตลอดจนส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่นได้อีกด้วย

การสร้างอีกลักษณะชุมชน

อีกลักษณะไม่ใช่ความหมายที่มีอยู่แล้วโดยอัตโนมัติในตัวของมันเอง หรือกำเนิดขึ้นพร้อมกับชุมชนหรือสิ่งของ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น กระบวนการสร้างอีกลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้ของชนในการสร้างความหมายคุณค่า ผ่านการปฏิบัติ สติปัญญา การปรับเปลี่ยนแปลงให้เกิดความตระหนักและสำนึกในความรับผิดชอบของตนเอง การสร้างอีกลักษณะชุมชนก็เช่นเดียวกัน ต้องมีกระบวนการที่เป็นระบบ มีขั้นตอน 5 ขั้นตอน การที่ช่วยให้ชุมชนสามารถสร้าง พื้นฟูหรือผลิตซ้ำ และดูแลอีกลักษณะอย่างยั่งยืนที่โดดเด่น เป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนขึ้นมาได้ โดยอาจเป็นกระบวนการสร้างอีกลักษณะใหม่ หรือฟื้นฟูหรือผลิตซ้ำอีกลักษณะเดิมของชุมชน ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคน กลุ่ม และองค์กรในชุมชนเอง ไม่ใช่กระบวนการสร้างอีกลักษณะที่เกิดจากบุคคลภายนอกชุมชน

การวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอีกลักษณะชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอีกลักษณะชุมชน

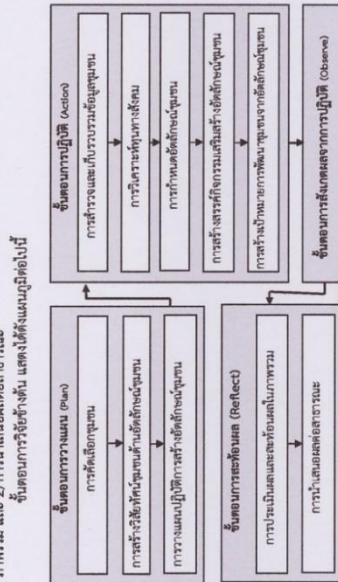
1. เพื่อส่งเสริมการสร้างอีกลักษณะชุมชนด้วยกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม
2. เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอีกลักษณะชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนและสังคมไทย
3. เพื่อศึกษาปัจจัย และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอีกลักษณะชุมชนไปใช้

กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอีกลักษณะชุมชน

กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอีกลักษณะชุมชนใช้กระบวนการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชนที่มีศึกษา มีขั้นตอนดำเนินการ 4 ขั้นตอนหลัก และขั้นตอนปฏิบัติการย่อย ๆ ดังนี้

1. ขั้นตอนการวางแผน ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนย่อย ได้แก่ 1) การคัดเลือกชุมชนกรณีศึกษา 2) การสร้างอีกลักษณะชุมชนต้นแบบอีกลักษณะชุมชน และ 3) การวางแผนปฏิบัติการสร้างอีกลักษณะชุมชน
- 2) ขั้นตอนการปฏิบัติ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนย่อย ได้แก่ 1) การสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลอีกลักษณะชุมชน 2) การวิเคราะห์ทางสังคม 3) การกำหนดอีกลักษณะชุมชน 4) การสร้างสรรค์กิจกรรมเสริมสร้างอีกลักษณะชุมชน และ 5) การสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอีกลักษณะชุมชน
3. ขั้นตอนการสังเกตผลจากการปฏิบัติ ซึ่งเป็นกระบวนการตรวจสอบ ติดตามผลที่เกิดจากการปฏิบัติว่าประสบความสำเร็จหรือไม่ อย่างไร
4. ขั้นตอนการสะท้อนผล ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนย่อย ได้แก่ 1) การประเมินผลและสะท้อนผลในภาพรวม และ 2) การนำเสนอผลต่อสาธารณะ

ขั้นตอนการวิจัยข้างต้น แสดงได้ดังแผนภูมิต่อไปนี้

ประเด็นการสัมภาษณ์เพื่อสะท้อนผลการคัดเลือกชุมชนกรณีศึกษา

คำชี้แจง

ประเด็นการสัมภาษณ์เพื่อสะท้อนผลการคัดเลือกชุมชนกรณีศึกษานี้ จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและประชาชนเกี่ยวกับการรับรู้ว่าคุณชุมชนเป็นพื้นที่กรณีศึกษาเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งเป็นขั้นตอนย่อยขั้นตอนหนึ่งในขั้นตอนการวางแผน (Plan) ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน โดยผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์ด้วยตัวเอง

ประเด็นการสัมภาษณ์

1. ท่านทราบหรือไม่ว่าชุมชนได้รับการคัดเลือกเป็นพื้นที่วิจัยเกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน
2. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่ชุมชนได้รับการคัดเลือกเป็นพื้นที่วิจัยเกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน
3. ท่านมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชนหรือไม่ อย่างไร
4. ท่านจะเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนหรือไม่

แผนการจัดเวทีประชาคม สร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน

แผนการจัดเวทีประชาคมฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดเวทีประชาคมสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ซึ่งเป็นขั้นตอนย่อยขั้นตอนหนึ่งในขั้นตอนการวางแผน (Plan) ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

ชื่อชุมชน..... บ้านบ่อหิน .....

หมู่บ้าน..... บ่อหิน ..... หมู่ที่..... 14 .....ตำบล..... ตะพง .....

อำเภอ .....เมือง ..... จังหวัด..... ระยอง .....

สถานที่จัดเวทีประชาคม..... ศาลาเอนกประสงค์บ้านบ่อหิน .....

วัน เดือน ปีจัดเวทีประชาคม..... 5 เมษายน 2558 .....

วัตถุประสงค์การจัดเวทีประชาคม

1. เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน ความสำคัญ ประโยชน์ที่จะได้รับจากการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน
2. เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน
3. เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายความสำเร็จของการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน
4. เพื่อกำหนดบุคคล กลุ่มบุคคลแกนนำขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคม

ผู้ร่วมเวทีประชาคมสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน จำนวน 54 คน ประกอบด้วย

1. ผู้วิจัย และผู้อำนวยการอาสาสมัคร รวมจำนวน 3 คน
2. คณะกรรมการหมู่บ้าน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลประจำหมู่บ้าน และกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 22 คน
3. ประธานหรือหัวหน้ากลุ่ม องค์กรในชุมชนที่ไม่ได้เป็นกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 5 คน
4. ประชาชนบ้านบ่อหิน หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง จำนวน 20 คน
5. ภาคีเครือข่ายชุมชนทั้งภาครัฐ และเอกชน ได้แก่ พัฒนาการตำบล เกษตรตำบล ผู้แทนมวลชนสัมพันธ์บริษัทและโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งในเขตตำบลตะพง จำนวน 4 คน

แผนดำเนินการจัดเวทีประชาคม

ผู้ดำเนินกิจกรรมการตามแผนดำเนินการนี้ คือ ผู้วิจัยซึ่งเป็นวิทยากรกระบวนการหลัก ผู้อำนวยการอาสาสมัครจากภายนอก และคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งเป็นทั้งผู้ร่วมอำนวยความสะดวกและผู้เข้าร่วมกิจกรรมเวทีประชาคม

วัตถุประสงค์	วัตถุประสงค์	ขั้นตอน/วิธีการ	เนื้อหา	อุปกรณ์/สื่อ	เวลา
1. เพื่อสร้างบรรยากาศและแรงจูงใจในการร่วมเรียนรู้ในเวทีประชาคม	1. การลงทะเบียนและนำเข้าสู่เวทีประชาคม	ผู้อำนวยการอาสาสมัคร 1. ลงทะเบียนผู้เข้าร่วมเวที 2. แจกแผ่นพับความรู้เกี่ยวกับข้อตกลงชุมชนและกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างข้อตกลงชุมชน	1. เอกสารประกอบเวทีประชาคม 2. บริการและการอำนวยความสะดวกที่จัดให้ระหว่างร่วมเวทีประชาคม	1. สมุดปากกา 2. แผ่นพับความรู้เกี่ยวกับข้อตกลงชุมชน	1 ชั่วโมง
	2. พิธีเปิดเวทีประชาคมโดยผู้นำชุมชน	1. วิทยากรกระบวนการเชิญผู้ใหญ่บ้านบ่อหินเป็นประธานกล่าวเปิดเวทีประชาคม 2. ผู้ใหญ่บ้านบ่อหินกล่าวเปิดเวทีประชาคม 3. วิทยากรกระบวนการแนะนำผู้อำนวยการอาสาสมัคร	1. วัตถุประสงค์การจัดเวทีประชาคม 2. ผลที่คาดว่าจะได้รับจากเวทีประชาคม (ผู้วิจัยจัดเตรียมเนื้อหาให้ประธาน)	คำกล่าวเปิดเวทีประชาคม	5 นาที

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ขั้นตอน/วิธีการ	เนื้อหา	อุปกรณ์/สื่อ	เวลา
2. เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน และกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน	3. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน	<p>วิทยากรกระบวนการ</p> <p>1. เชิญอาสาสมัครมา 4 คน ให้จับคู่กัน แต่ละคู่ให้บอกจุดเด่นของกันและกัน</p> <p>2. อธิบายอัตลักษณ์บุคคลเพื่อเชื่อมโยงไปสู่ความหมายและลักษณะของอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>3. ยกตัวอย่างและชมวีดิทัศน์ชุมชนกรณีตัวอย่างที่มีอัตลักษณ์ชุมชนที่โดดเด่น และสิ่งที่ชุมชนได้รับจากการมีและใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ชุมชน</p>	<p>1. อัตลักษณ์บุคคล</p> <p>2. อัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>3. ชุมชนกรณีตัวอย่างที่มีอัตลักษณ์ชุมชนที่โดดเด่น</p>	<p>1. สื่อบุคคล (อาสาสมัคร)</p> <p>2. แผ่นพับความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>3. วีดิทัศน์ชุมชนกรณีศึกษา</p>	30 นาที
	4. กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน	<p>วิทยากรกระบวนการ</p> <p>อธิบายกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p>	<p>1. กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>2. บทบาทของคนในชุมชนในการมีส่วนร่วมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p>	<p>ป้ายไว้นิล</p> <p>ขั้นตอนปฏิบัติการเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p>	15 นาที
3. เพื่อสร้างพันธสัญญาในปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน	5. กำหนดเป้าหมายความสำเร็จเบื้องต้นของการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน	<p>วิทยากรกระบวนการ</p> <p>1. ทบทวนมติการให้ความเห็นชอบของคณะกรรมการหมู่บ้าน</p> <p>2. ถามคำถาม “เป้าหมายของการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน?”</p> <p>2. สรุปเป้าหมายการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนจากคำตอบและการแสดงความคิดเห็นต่อคำถามข้อ 2</p>	<p>1. มติเห็นชอบของคณะกรรมการหมู่บ้าน</p> <p>2. เป้าหมายการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน</p>	<p>1. กระดาษชาร์ท</p> <p>2. ปากกาเคมี</p>	30 นาที

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ขั้นตอน/วิธีการ	เนื้อหา	อุปกรณ์/สื่อ	เวลา
	6. การสรรหาทีมงานขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน	<p>วิทยากรกระบวนการ</p> <p>1. ถามคำถาม “ใครบ้างควรจะเป็นทีมงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านป่อหิน ?”</p> <p>2. ถามคำถาม “ เราจะมีวิธีการเลือกบุคคลที่จะร่วมเป็นทีมงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนอย่างไร ?”</p> <p>3. ดำเนินการคัดเลือกตามวิธีการที่เสนอ โดยควรให้ครอบคลุมผู้แทนที่มาจากทุกกลุ่ม องค์กรในชุมชน หากไม่ครอบคลุม ให้อธิบายเหตุผล และความจำเป็นที่ต้องให้มีผู้แทนจากทุกกลุ่มและองค์กรมาร่วมเป็นคณะทำงาน</p> <p>4. สรุปผลการกำหนดบุคคลและกลุ่มบุคคลที่จะร่วมเป็นคณะทำงาน ฯ</p>	-	1. กระดาษชาร์ท 2. ปากกาเคมี	30 นาที
4. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมสะท้อนสิ่งที่ได้เรียนรู้ ข้อบกพร่อง และสิ่งที่ควรปรับปรุงแก้ไข	7. สิ่งที่ได้เรียนรู้จากเวทีประชาคม	<p>ผู้อำนวยความสะดวก</p> <p>1. แจกกระดาษรูปผลไม้ ดอกไม้ และใบไม้ ให้ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมทุกคน</p> <p>2. ให้ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมเขียนความคิดเห็นของตนเอง ลงบนกระดาษโดย</p> <p>2.1) เขียนสิ่งที่ได้เรียนรู้จากเวทีประชาคมลงในกระดาษรูปผลไม้</p> <p>2.2) เขียนสิ่งที่พอใจที่สุดและไม่พอใจมากที่สุดลงในกระดาษรูปดอกไม้</p>	-	1. แผ่นไว้นิลรูปต้นไม้ที่มีกิ่งก้าน 2. กระดาษรูปทรงผลไม้ ดอกไม้ และใบไม้ (1 คนได้รับกระดาษรูปละ 1 แผ่น รวม คนละ 3 แผ่น)	15 นาที

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ขั้นตอน/วิธีการ	เนื้อหา	อุปกรณ์/สื่อ	เวลา
		<p>2.3) เขียนสิ่งที่ควรปรับปรุงแก้ไขในการจัดเวทีประชาคมลงในกระดาษรูปใบไม้</p> <p>3. ให้ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมเอากระดาษรูปผลไม้ ดอกไม้ และใบไม้ที่เขียนเสร็จไปติดบนแผ่นไวนิลรูปต้นไม้แห่งการเรียนรู้</p>			
5. เพื่อแสดงความขอบคุณและสร้างแรงจูงใจให้เข้าร่วมกิจกรรมครั้งต่อไป	8. ขอขอบคุณผู้เข้าร่วมเวทีประชาคม	<p>วิทยาการกระบวนการ</p> <p>1. สรุปประเด็นสำคัญที่ได้จากการจัดเวทีประชาคม</p> <p>2. กล่าวขอบคุณการให้ความร่วมมือเข้าร่วมเวทีประชาคม</p> <p>3. กล่าวเชิญชวนให้เข้าร่วมกิจกรรมครั้งต่อไป ซึ่งจะมีการประชาสัมพันธ์ล่วงหน้าตลอดจนการให้การสนับสนุนคณะทำงาน ฯ ในปฏิบัติการต่าง ๆ</p>	<p>1. สรุปประเด็นสำคัญที่ได้จากการจัดเวทีประชาคม</p> <p>2. คำขอบคุณผู้เข้าร่วมเวทีประชาคม</p> <p>2. กิจกรรมการเรียนรู้ที่จะดำเนินการในครั้งต่อไปโดยย่อ และการสนับสนุนที่ต้องการได้จากผู้เกี่ยวข้อง</p>	-	5 นาที

ตัวอย่าง

แผ่นพับความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชนและกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

อัตลักษณ์ชุมชนและการวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

นโยบายรัฐในการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

รัฐบาลให้ความสำคัญกับการส่งเสริม สนับสนุนการค้นพบอัตลักษณ์ชุมชน รวมทั้งส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมสร้างความเข้าใจในพหุวัฒนธรรม อยู่ร่วมกันอย่าง สันติสุข มีความมั่นคงทางวัฒนธรรมและดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ชุมชน โดยมุ่งหวังว่า เมื่อสังคมไทยมีความ และวัฒนธรรมที่งาม ยึดโยงคนไทยให้เป็นปึกแผ่น ลดอิทธิพลของความทันสมัยและความขัดแย้ง ครอบครัวยุคใหม่ไทยที่มีจิตสำนึก และอัตลักษณ์ให้บุตรหลานได้ตระหนักถึงรากเหง้าของตนเองแล้ว จะช่วยสร้างภูมิคุ้มกันของประเทศไทยได้ทางหนึ่ง

อัตลักษณ์ชุมชน

อัตลักษณ์ หมายถึง ลักษณะเฉพาะของบุคคล หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งบ่งบอกหรือแสดงถึงความเป็นตัวตนของบุคคลหรือสิ่งนั้น แสดงออกมาในรูปแบบของสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ตนเองและผู้อื่นสามารถเข้าใจและสื่อสารความหมายได้

อัตลักษณ์แบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ 1) อัตลักษณ์บุคคล และ 2) อัตลักษณ์ร่วม หรือ อัตลักษณ์กลุ่ม

โดยอัตลักษณ์ชุมชนมีลักษณะเป็นอัตลักษณ์ร่วม หรืออัตลักษณ์กลุ่ม

อัตลักษณ์ชุมชน หมายถึง ลักษณะเฉพาะของชุมชนที่บ่งบอก หรือแสดงถึงความเป็นตัวตนของชุมชน ผ่านระบบสัญลักษณ์ทางสังคมหลากหลายรูปแบบ เช่น วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ความเชื่อ อาชีพ ภูมิศาสตร์ สถาบันต่าง ๆ เป็นต้น โดยสมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมกำหนด รับรู้ และยอมรับไปลักษณะเฉพาะนั้น

อัตลักษณ์ชุมชนแบ่งหมวดหมู่ได้ 5 ประเภท คือ

1. อัตลักษณ์ชุมชนด้านสังคม ได้แก่ ระบบความ สัมพันธ์ กฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน ความมีน้ำใจ ความรัก ความผูกพัน เอื้ออาทร ซึ่งพหุอาศัยกัน ความไว้วางใจใจต่อกัน

การวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. เพื่อส่งเสริมการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนด้วยการกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม
2. เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนและสังคมไทย
3. เพื่อศึกษาปัจจัย และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนไปใช้

กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

มีขั้นตอนดำเนินการ 4 ขั้นตอนหลัก และขั้นตอนปฏิบัติการย่อย ๆ ดังนี้

1. ขั้นตอนการวางแผน ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนย่อย ได้แก่ 1) การคัดเลือกชุมชนที่มีศึกษา 2) การสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน และ 3) การวางแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน
2. ขั้นตอนการปฏิบัติ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนย่อย ได้แก่ 1) การสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน 2) การวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคม 3) การกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน 4) การสร้างสรรคกิจกรรมเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน และ 5) การสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน
3. ขั้นตอนการสังเกตผลจากการปฏิบัติ ซึ่งเป็น การตรวจสอบ ติดตามผลที่เกิดจากการปฏิบัติว่า ประสบผลตามวัตถุประสงค์หรือไม่ อย่างไร
4. ขั้นตอนการสะท้อนผล ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนย่อย ได้แก่ 1) การประเมินผลและสะท้อนผลในภาพรวม และ 2) การนำเสนอผลต่อสาธารณะ

2. อัตลักษณ์ชุมชนด้านวัฒนธรรม ซึ่งจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ 1) วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม วิถีการปฏิบัติของคน ประเพณี 2) วัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ศิลปะ หัตถกรรม โบราณวัตถุ โบราณสถาน ผลผลิตในรูปแบบต่าง ๆ

3. อัตลักษณ์ชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงลักษณะเด่น ความงดงามตามธรรมชาติในชุมชน

4. อัตลักษณ์ชุมชนด้านสภาพชุมชน เป็นอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งอำนวยความสะดวกต่อการดำเนินชีวิต หรือเป็นปัจจัยพื้นฐานในการผลิตที่สนับสนุนการค้าหรือชุมชน ได้แก่ อาคารสิ่งปลูกสร้าง ไฟฟ้า น้ำประปา เครื่องมือเครื่องใช้ ถนนหนทาง การสื่อสารภายในชุมชน

5. อัตลักษณ์ชุมชนด้านเศรษฐกิจชุมชน เป็นลักษณะเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการผลิต การจำหน่ายและการบริโภคของชุมชน เช่น การประกอบอาชีพ การรวมกลุ่มการผลิต กิจกรรมทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน เป็นต้น รวมถึงการจัดการปัจจัยการผลิต และปัจจัยการค้าหรือชีวิต ได้แก่ กองทุน ธนาคารชุมชน กลุ่มออมทรัพย์หรือการดำเนินงานในรูปแบบอื่น ๆ

ความสำเร็จและประโยชน์ที่จะได้รับจากการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

อัตลักษณ์ชุมชนมีความสำคัญทั้งต่อบุคคล กลุ่ม และชุมชน เป็นพลังที่ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ความเคารพนับถือในตัวเอง และหมู่คณะ ทำให้สมาชิกในชุมชนมีความผูกพัน มีสำนึก ความรับผิดชอบต่อกันและกัน ต่อกลุ่มและต่อชุมชน และเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์ให้กับตนเอง กลุ่มและชุมชน นอกจากนี้ยังสามารถนำอัตลักษณ์ชุมชนมาใช้ในการพัฒนาสินค้าและธุรกิจชุมชน ตลอดจนส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่นได้อีกด้วย

การสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

อัตลักษณ์ไม่ใช่ความหมายที่มีอยู่แล้วโดยอัตโนมัติในตัวของมันเอง หรือกำเนิดขึ้นพร้อมกับคนหรือสิ่งของ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น กระบวนการสร้างอัตลักษณ์เป็นกระบวนการเรียนรู้ของคนในการสร้างความหมาย คุณค่า ผ่านการปฏิบัติ ผลิตซ้ำการปรับเปลี่ยนจนเกิดความตระหนักและสำนึกในความเป็นตัวตนของตนเอง

การสร้างอัตลักษณ์ชุมชนต้องมีกระบวนการที่เป็นระบบ มีขั้นตอน วิธีการเพื่อให้คนในชุมชนสามารถสร้าง พื้นฟูหรือผลิตซ้ำ และแสดงอัตลักษณ์ทางสังคมที่โดดเด่น เป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนขึ้นมาได้ โดยอาจเป็นกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ หรือฟื้นฟูหรือผลิตซ้ำอัตลักษณ์เดิมที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคน กลุ่ม และองค์กรในชุมชนเอง ไม่ใช่กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ที่เกิดจากบุคคลภายนอกชุมชน

**แบบสังเกตผลการจัดเวทีประชาคม
สร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน**

วัตถุประสงค์

แบบสังเกตผลการจัดเวทีประชาคมฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสังเกต ระหว่างการจัดเวทีประชาคมสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ซึ่งอยู่ในขั้นตอนการวางแผน (Plan) ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน โดยผู้วิจัยและผู้อำนวยการความสะดวกเป็นผู้ดำเนินการสังเกตและสรุปผลการสังเกตร่วมกัน

ชื่อชุมชน..... บ้านบ่อหิน .....

หมู่บ้าน..... บ่อหิน ..... หมู่ที่ ..... 14 ..... ตำบล..... ตะพง .....

อำเภอ ..... เมือง ..... จังหวัด..... ระยอง .....

สถานที่จัดเวทีประชาคม..... ศาลาเอนกประสงค์บ้านบ่อหิน .....

วัน เดือน ปีจัดเวทีประชาคม..... 5 เมษายน 2558 .....

ประเด็นการสังเกต

1. กระบวนการเวทีชุมชน (เป็นไปตามแผนหรือไม่เป็นไปตามแผนที่กำหนด อย่างไร)

.....

.....

.....

2. บรรยากาศ สภาพแวดล้อมโดยรวมของเวทีชุมชน

.....

.....

.....

3. ความสนใจ การให้ความสำคัญของผู้เข้าร่วมเวทีชุมชน

.....

.....

.....

4. การมีส่วนร่วมซักถาม แสดงความคิดเห็น หรือให้ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

5. บุคคล กลุ่มบุคคลที่เป็นแกนหรือมีบทบาทมากในเวทีชุมชน

.....

.....

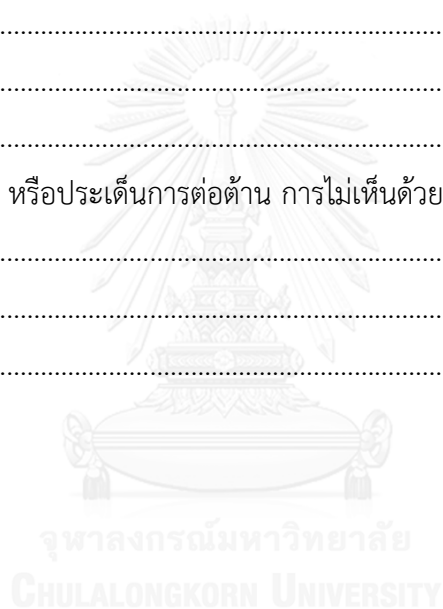
.....

6. ข้อกังวลใจ หรือประเด็นการต่อต้าน การไม่เห็นด้วย

.....

.....

.....

เครื่องมือการวิจัยที่ A-1

แบบสำรวจและบันทึกข้อมูลชุมชน

หมู่บ้าน.....ป่อหิน.....หมู่ที่.....14.....
 ตำบล.....ตะพง.....อำเภอ.....เมือง.....
 จังหวัด.....ระยอง.....

เก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างวันที่ .....20 – 26 เมษายน พ.ศ. 2558 .....

คำชี้แจง

แบบสำรวจและบันทึกข้อมูลชุมชนฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อใช้ในการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านบ่อหิน ที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนกรณีศึกษา ซึ่งเป็นขั้นตอนย่อยขั้นตอนหนึ่งในขั้นตอนการปฏิบัติ (Action) ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

ผู้วิจัยวิเคราะห์และกำหนดข้อมูลที่บ่งชี้ทุนของชุมชน 6 ประเภท ดังตารางต่อไปนี้

ทุนมนุษย์	ทุนผูกพันทางสังคม	ทุนธรรมชาติ
1. โครงสร้างประชากร 2. ระดับการศึกษาของคนในชุมชน 3. การมีงานทำของคนในชุมชน 4. การเรียนรู้ของคนในชุมชน 5. ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน 6. ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน 7. สุขภาพอนามัยของคนในชุมชน	1. ความรัก ความสามัคคี ความไว้วางใจกันของคนในชุมชน 2. การพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในชุมชน 3. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 4. การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ระเบียบ กติกาของชุมชน 5. ความภาคภูมิใจ ความผูกพันที่มีต่อชุมชน	1. แหล่งน้ำธรรมชาติ 2. ป่าไม้ 3. ดิน 4. แร่ธาตุ และหรือแหล่งพลังงาน 5. พืชพรรณ ธัญญาหารตามธรรมชาติ 6. แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ
ทุนทางวัฒนธรรม	ทุนทางการเงิน	ทุนพื้นฐาน
1. ความคิด ความเชื่อ 2. ค่านิยม 3. วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น 4. โบราณสถานโบราณวัตถุ 5. ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น 6. แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	1. การมีที่อยู่อาศัยหรือที่ดินทำกิน 2. รายได้เฉลี่ยของคนในชุมชน 3. การออมของคนในชุมชน 4. หนี้สินของคนในชุมชน 5. แหล่งทุนและกองทุนสวัสดิการในชุมชน	1. น้ำเพื่อการบริโภค อุปโภค 2. ไฟฟ้า 3. ถนน 4. หอกระจายข่าวหรือเสียงตามสาย 5. ที่ดิน สิ่งปลูกสร้างสาธารณะประโยชน์เพื่อชุมชน 6. การดูแล รักษาความปลอดภัยในชุมชน

ข้อมูลที่จัดเก็บประกอบด้วยข้อมูลที่บ่งชี้ตัวของชุมชน แบ่งเป็นด้านๆ รวม 7 ด้าน ได้แก่
 1) ข้อมูลทั่วไป 2) ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ 3) ข้อมูลด้านสังคม การเมือง การปกครอง 4) ข้อมูลด้าน
 การศึกษา ศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม 5) ข้อมูลด้านสาธารณสุข 6) ข้อมูลด้านทรัพยากรและ
 สิ่งแวดล้อมชุมชน 7) ข้อมูลด้านปัญหา ความต้องการ และแนวทางการพัฒนาของชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการหลายวิธีการ ได้แก่ 1) การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ จาก
 เอกสาร รายงานข้อมูลของชุมชน 2) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม องค์กร
 ในชุมชน 3) การสังเกต และ 4) การสำรวจพื้นที่ภาคสนาม

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1.1 ประวัติชุมชน

ความเป็นมาหรือที่มาของชุมชน ผู้นำชุมชนในอดีต และเหตุการณ์สำคัญ ๆ

.....

.....

.....

1.2 ที่ตั้งและอาณาเขต

1.2.1 ที่ตั้ง.....

.....

1.2.2 อาณาเขต

ทิศเหนือ .....

ทิศใต้.....

ทิศตะวันออก.....

ทิศตะวันตก.....

1.3 พื้นที่ของชุมชน รวม ..... ไร่

1.3.1 พื้นที่อยู่อาศัย ..... ไร่

1.3.2 พื้นที่ทำการเกษตร ..... ไร่

- พื้นที่ทำนา ..... ไร่

- พื้นที่ทำไร่ ..... ไร่

- พื้นที่ทำสวน ..... ไร่

- พื้นที่การเกษตรอื่น ๆ ..... ไร่

1.3.3 พื้นที่อื่น ๆ ..... ไร่

1.4 ลักษณะภูมิประเทศ

.....

.....

.....

1.5 ลักษณะภูมิอากาศ

.....

.....

.....

1.6 จำนวนครัวเรือน ..... ครัวเรือน

1.7 จำนวนประชากร

ช่วงอายุ	จำนวนประชากร				รวม	
	เพศชาย		เพศหญิง		คน	ร้อยละ
	คน	ร้อยละ	คน	ร้อยละ		
แรกเกิด - 1 ปีเต็ม						
1 ปีเต็ม - 2 ปี						
3 ปีเต็ม - 5 ปี						
6 ปีเต็ม - 11 ปี						
11 ปีเต็ม - 14 ปี						
15 ปีเต็ม - 17 ปี						
18 ปีเต็ม - 25 ปี						
26 ปีเต็ม - 49 ปี						
50 ปีเต็ม - 60 ปีเต็ม						
มากกว่า 60 ปีเต็มขึ้นไป						
รวม						

1.8 จำนวนผู้พิการ

1.8.1 ผู้พิการรุนแรง ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ จำนวน ..... คน

อธิบายลักษณะความพิการ.....

1.8.2 ผู้พิการไม่รุนแรง ช่วยเหลือตนเองได้ จำนวน ..... คน

อธิบายลักษณะความพิการ.....

1.9 โครงสร้างพื้นฐาน

1.9.1 น้ำเพื่อการบริโภค อุปโภค

1) ประปาภูมิภาคหรือประปาหมู่บ้าน

มี มีประปาใช้ จำนวน ครั้วเรือน .....

ไม่มีประปาใช้ จำนวน ครั้วเรือน .....

ถ้าไม่มีประปาใช้ ใช้น้ำจากแหล่งใด.....

ไม่มี

2) แหล่งน้ำ มีบ่อน้ำ จำนวน .....

มีบ่อน้ำบาดาล จำนวน .....

มีคลอง ลำห้วย หรือหนองน้ำสาธารณะ จำนวน..... แห่ง

1.9.2 ไฟฟ้า มีไฟฟ้าใช้ จำนวน .....

ไม่มีไฟฟ้าใช้ จำนวน .....

1.9.3 โทรศัพท์ มีโทรศัพท์ใช้ จำนวน .....

ไม่มีโทรศัพท์ใช้ จำนวน .....

มีโทรศัพท์สาธารณะ จำนวน .....

1.9.4 ถนน ลักษณะถนน ลาดยางหรือคอนกรีต จำนวน .....

ลูกรัง จำนวน .....

ถนนครอบคลุมเส้นทางคมนาคมในชุมชนหรือไม่ อย่างไร.....

1.9.5 ตลาดชุมชน มี ไม่มี

1.9.6 สนามกีฬา สนามเด็กเล่น หรือสวนสาธารณะ มี ไม่มี

1.9.7 ศาลา อาคาร ศูนย์จัดกิจกรรมชุมชนในลักษณะต่าง ๆ จำนวน .....

ได้แก่.....

1.9.8 หอกระจายข่าว หรือเสียงตามสาย

มี ครอบคลุมการรับฟัง จำนวน .....

ไม่มี

1.9.9 วิทยุชุมชน

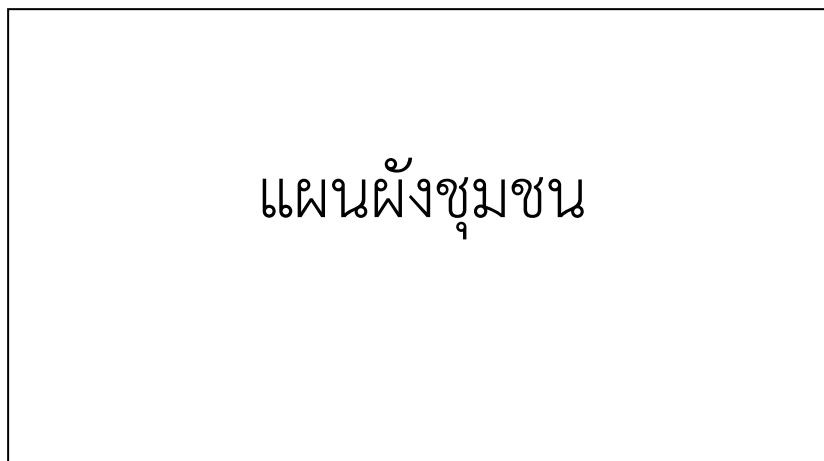
มี ครอบคลุมรัศมีการรับฟัง .....

ไม่มี

1.9.10 ระบบการดูแล รักษาความปลอดภัยในชุมชน

.....

1.10 แผนผังชุมชน

ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

2.1 การมีที่ดินอยู่อาศัยหรือที่ดินทำกิน

- มีที่ดินอยู่อาศัยหรือที่ดินทำกินของตนเอง จำนวน ..... ครัวเรือน
- ไม่มีที่ดินอยู่อาศัยหรือที่ดินทำกินของตนเอง จำนวน ..... ครัวเรือน

2.2 การประกอบอาชีพ

อาชีพหลัก	จำนวน (คน)	ร้อยละ	ข้อมูลประกอบ
ทำนา			
ทำสวน ทำไร่			
เลี้ยงสัตว์			
ค้าขาย			
รับจ้าง			
อาชีพหลัก	จำนวน (คน)	ร้อยละ	ข้อมูลประกอบ
พนักงานบริษัทเอกชน			
รับราชการ หรือ รัฐวิสาหกิจ			
อื่น ๆ			
ไม่มีอาชีพ หรือว่างงาน			
รวมทั้งสิ้น			

2.3 รายได้เฉลี่ยของคนในชุมชน จำนวน.....บาท/ครัวเรือน/ปี
 จำนวนครัวเรือนยากจน (รายได้ไม่ถึง 30,000 บาท/คน/ปี)..... ครัวเรือน

2.4 การออมของคนในชุมชน

1) การออมเงิน จำนวนครัวเรือนที่มีการออม ..... ครัวเรือน
 แหล่งออมเงิน.....

2) การออมรูปแบบอื่น ๆ เช่น สลากออมสิน หุ้น ประกันชีวิต ทอง ฯลฯ จำนวน
 ครัวเรือนที่มีการออม ..... ครัวเรือน

2.5 หนี้สินของคนในชุมชน จำนวนครัวเรือนที่มีหนี้สิน ..... ครัวเรือน
 จำนวนเฉลี่ยหนี้สิน .....บาท/ครัวเรือน

2.6 ผลผลิตสำคัญของชุมชน .....

.....

2.7 ร้านค้า ร้านอาหาร ธุรกิจอื่น ๆ ในชุมชน.....

.....

2.8 แหล่งทุนในชุมชน.....

.....

2.9 กองทุนสวัสดิการเพื่อคนในชุมชน.....

.....

ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านสังคม การเมือง การปกครอง

3.1 ผู้นำชุมชน

1) ผู้นำชุมชนแบบเป็นทางการ ประกอบด้วย .....

.....

2) ผู้นำชุมชนแบบไม่เป็นทางการ ประกอบด้วย .....

.....

ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน.....

.....

3.2 ลักษณะการบริหารจัดการปกครองภายในชุมชน.....

.....

3.3 ลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

3.3.1 ความรัก ความสามัคคี และความไว้น้ำใจกันของคนในชุมชน.....

.....

3.3.2 การพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน.....

.....

3.4 กฎเกณฑ์ ระเบียบ กติกาสำคัญ ๆ ของชุมชน.....

.....

การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ระเบียบ กติกาของชุมชน.....

.....

3.5 กลุ่ม องค์กรในชุมชน ระบุ

1) .....จำนวนสมาชิก.....คน

2) .....จำนวนสมาชิก.....คน

3) .....จำนวนสมาชิก.....คน

4) .....จำนวนสมาชิก.....คน

5) .....จำนวนสมาชิก.....คน

การเป็นสมาชิกกลุ่ม องค์กรในชุมชนของประชาชน.....

.....

3.6 การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน.....

.....

3.7 ความภาคภูมิใจ ความผูกพันที่มีต่อชุมชน.....

ส่วนที่ 4 ข้อมูลด้านการศึกษา ศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม

4.1 ระดับการศึกษาของคนในชุมชน

ระดับการศึกษา	จำนวนประชากร				รวม	
	เพศชาย		เพศหญิง			
	คน	ร้อยละ	คน	ร้อยละ	คน	ร้อยละ
ไม่เคยศึกษา						
อนุบาล / ศูนย์เด็กเล็ก						
ต่ำกว่าชั้นประถมศึกษา						
ชั้นประถมศึกษา (ป. 4, ป. 7, ป. 6)						
ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.ศ. 3 , ม. 3)						
ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.ศ. 5 , ม. 6, ปวช.)						
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า						
ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า						
สูงกว่าปริญญาตรี						
รวม						

4.2 อัตราการเรียนต่อของประชากรวัยเรียน .....

4.3 สถานศึกษา / แหล่งการเรียนรู้

- 1) โรงเรียนระดับประถมศึกษา จำนวน ..... แห่ง
- 2) โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา จำนวน ..... แห่ง
- 3) ศูนย์การเรียนรู้ / แหล่งการเรียนรู้ จำนวน ..... แห่ง ระบุ

4.4 รูปแบบ หรือลักษณะการเรียนรู้ของคนในชุมชน.....

.....

.....

4.5 ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ที่	ชื่อ - สกุล	ลักษณะความเชี่ยวชาญ

4.6 การนับถือศาสนา

- พุทธ จำนวน ..... คน หรือร้อยละ .....
- คริสต์ จำนวน ..... คน หรือร้อยละ .....
- อิสลาม จำนวน ..... คน หรือร้อยละ .....
- อื่น ๆ ระบุ..... จำนวน ..... คน หรือร้อยละ .....

การปฏิบัติตนตามหลักศาสนา.....

.....

.....

4.7 ความเชื่อของคนในชุมชน (เชิงบวก เชิงลบ) .....

.....

.....

4.8 ค่านิยมของคนในชุมชน (เชิงบวก เชิงลบ) .....

.....

.....

4.9 วิถีปฏิบัติ วิธีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน.....

.....

.....

4.10 วัฒนธรรม ประเพณีสำคัญของชุมชน ประกอบด้วย.....

.....
 การยึดถือปฏิบัติตามวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น.....

4.11 โบราณสถาน โบราณวัตถุในชุมชน.....

4.12 ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น.....

4.13 แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....

ส่วนที่ 5 ข้อมูลด้านสาธารณสุข

5.1 สถานพยาบาล โรงพยาบาลชุมชน
 สถานพยาบาลเอกชน จำนวน.....แห่ง

5.2 อัตราการเกิด.....อัตราการตาย.....

5.3 ภาวะโภชนาการ.....

5.4 สุขภาพอนามัยของคนในชุมชน.....

ส่วนที่ 6 ข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(แหล่งน้ำ ป่าไม้ ดิน แร่ธาตุ แหล่งพลังงาน พรรณพืช ัญญาหารตามธรรมชาติ ฯลฯ)

ทรัพยากร	สภาพ	การใช้ประโยชน์ของชุมชน

ส่วนที่ 7 ปัญหา ความต้องการ และแนวทางการพัฒนาของชุมชน

7.1 ปัญหาและสาเหตุของปัญหาของชุมชน .....

.....

.....

.....

.....

.....

7.2 ความต้องการของชุมชน.....

.....

.....

.....

.....

7.3 แนวทางการพัฒนาชุมชน.....

.....

.....

.....

.....

เครื่องมือการวิจัยที่ A-2

แผนการจัดเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคม

แผนการจัดเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคมฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคม หรือทุนของชุมชนบ้านบ่อหิน ซึ่งเป็นขั้นตอนย่อยขั้นตอนหนึ่งในขั้นตอนการปฏิบัติ (Action) ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

ชื่อชุมชน..... บ้านบ่อหิน .....

หมู่บ้าน..... บ่อหิน ..... หมู่ที่ ..... 14 ..... ตำบล..... ตะพง .....

อำเภอ .....เมือง ..... จังหวัด..... ระยอง .....

สถานที่จัดเวทีประชาคม..... ศาลาศาลหลวงเตี้ยบ้านบ่อหิน .....

วัน เดือน ปีจัดเวทีประชาคม..... 5 กรกฎาคม 2558 .....

วัตถุประสงค์การจัดเวทีประชาคม

เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมมีความรู้ ความเข้าใจ และมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชน

ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคม

ผู้ร่วมเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคม จำนวน 54 คน ประกอบด้วย

1. ผู้วิจัย และผู้อำนวยการความสะอาด รวมจำนวน 3 คน
2. คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน จำนวน 12 คน
3. คณะกรรมการหมู่บ้าน ประธานกลุ่ม องค์กรในชุมชนที่ไม่ใช่คณะกรรมการสร้างอัตลักษณ์

ชุมชน จำนวน 15 คน

4. ประชาชนบ้านบ่อหิน หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง จำนวน 20 คน

5. ภาคีเครือข่ายชุมชนทั้งภาครัฐ และเอกชน ได้แก่ พัฒนาการตำบล เกษตรตำบล ผู้แทน

มวลชนสัมพันธ์บริษัทและโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งในเขตตำบลตะพง จำนวน 4 คน

แผนดำเนินการจัดเวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนทางสังคม

ผู้ดำเนินกิจกรรมการตามแผนดำเนินการนี้ คือ ผู้วิจัยซึ่งเป็นวิทยากรกระบวนการหลัก ผู้อำนวยการจากภายนอกเป็นผู้ช่วยวิทยากรกระบวนการ และคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ซึ่งเป็นทั้งผู้ร่วมอำนวยความสะดวก และผู้เข้าร่วมกิจกรรมเวทีประชาคม

(ในแผนฉบับนี้ ชุมชนระบุให้ใช้คำว่า ทุนของชุมชน แทน ทุนทางสังคม เนื่องจากเข้าใจง่ายกว่า)

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ขั้นตอน/วิธีการ	เนื้อหา	อุปกรณ์/สื่อ	เวลา
1. เพื่อสร้างบรรยากาศและแรงจูงใจในการร่วมเรียนรู้ในเวทีประชาคม	1. การลงทะเบียนและนำเข้าสู่เวทีประชาคม	ผู้อำนวยความสะดวก 1. ลงทะเบียนผู้เข้าร่วมเวที 2. แจกเอกสารข้อมูลพื้นฐานชุมชนบ้านบ่อหินและความรู้เกี่ยวกับทุนของชุมชน	1. เอกสารประกอบเวทีประชาคม 2. บริการและการเครื่องอำนวยความสะดวกที่จัดให้ระหว่างร่วมเวทีประชาคม	1. ปากกา 2. เอกสารข้อมูลพื้นฐานชุมชนบ้านบ่อหิน 3. เอกสารทุนของชุมชน	30 นาที
	2. พิธีเปิดเวทีประชาคมโดยผู้นำชุมชน	1. วิทยากรกระบวนการเชิญผู้ใหญ่บ้านบ่อหินเป็นประธานกล่าวเปิดเวทีประชาคม 2. ผู้ใหญ่บ้านบ่อหินกล่าวเปิดเวทีประชาคม 3. วิทยากรกระบวนการแนะนำผู้อำนวยความสะดวก	1. วัตถุประสงค์การจัดเวทีประชาคม 2. ผลที่คาดว่าจะได้รับจากเวทีประชาคม (ผู้วิจัยจัดเตรียมเนื้อหาให้ประธาน)	คำกล่าวเปิดเวทีประชาคม	5 นาที
3. แนะนำต้นไม้แห่งการเรียนรู้ “.....ต้น”	วิทยากรกระบวนการ 1. เชิญผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้เปิดคำกลุ่มโครงต้นไม้แห่งการเรียนรู้ 2. เชิญชวนผู้เข้าร่วมเวทีตั้งชื่อต้นไม้ ซึ่งจะใช้ตลอดกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน	1. วัตถุประสงค์การจัดทำต้นไม้แห่งการเรียนรู้ 2. บทบาทของผู้เข้าร่วมเวทีประชาคม ตลอดจนผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่อไปในการที่จะสร้างใบดอกและผลของต้นไม้แห่งการเรียนรู้	1. วัตถุประสงค์การจัดทำต้นไม้แห่งการเรียนรู้ 2. บทบาทของผู้เข้าร่วมเวทีประชาคม ตลอดจนผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่อไปในการที่จะสร้างใบดอกและผลของต้นไม้แห่งการเรียนรู้	โครงต้นไม้แห่งการเรียนรู้ “.....ต้น”	10 นาที

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ขั้นตอน/วิธีการ	เนื้อหา	อุปกรณ์/สื่อ	เวลา
		3. เสนอชื่อ และลงคะแนนแบบเปิดเผยเพื่อคัดเลือกชื่อต้นไม้แห่งการเรียนรู้			
2. เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับทุนทางสังคมหรือทุนของชุมชน และวิธีการขั้นตอนวิเคราะห์ทุนของชุมชน	4. ทุนของชุมชนและความสำคัญของชุมชน	<p>วิทยากรกระบวนการ</p> <p>1. ถามคำถาม “การมีกองทุนหมู่บ้านได้อย่างไร ?”</p> <p>2. ถามคำถาม “ชุมชนบ้านบ่อหินก่อนมีกองทุนหมู่บ้านกับหลังมีกองทุนหมู่บ้านแตกต่างกันอย่างไร ?”</p> <p>3. อธิบายทุนของชุมชน (เน้นย้ำว่าทุนไม่ได้หมายถึงทุนที่เป็นตัวเงินเท่านั้น)</p> <p>4. อธิบายความสำคัญของทุนชุมชน และเชื่อมโยงให้เห็นความจำเป็นที่จะต้องมี การวิเคราะห์ทุนของชุมชนได้ถูกต้อง แม่นยำ</p>	<p>1. ความหมายของทุนของชุมชน</p> <p>2. ประเภททุนของชุมชน</p> <p>3. ความสำคัญของทุนของชุมชน</p> <p>4. ความจำเป็นที่ต้องวิเคราะห์ทุนของชุมชน</p>	1. เอกสารทุนของชุมชน	15 นาที
	5. วิธีการและขั้นตอนวิเคราะห์ทุนของชุมชน	<p>วิทยากรกระบวนการ</p> <p>1. อธิบายข้อมูลบ่งชี้ทุนของชุมชน และเกณฑ์การวัดค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนของชุมชน</p> <p>2. อธิบายวิธีการและขั้นตอนการวัดค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนของชุมชน และการวิเคราะห์ระดับทุนของชุมชน</p>	<p>1. ข้อมูลและเกณฑ์การวัดค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนของชุมชน</p> <p>2. วิธีการและขั้นตอนการวัดค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนของชุมชน และการวิเคราะห์ระดับทุนของชุมชน</p>	ป้ายไว้นิล ข้อมูลบ่งชี้ทุนของชุมชน	15 นาที

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ขั้นตอน/วิธีการ	เนื้อหา	อุปกรณ์/สื่อ	เวลา
3. เพื่อวิเคราะห์ค่าคะแนน ข้อมูลบ่งชี้ทุนของชุมชน และประเมินระดับทุนของชุมชน	6. Am I 1 or 2 or 3 ?	<p>วิทยาการกระบวนการ</p> <p>1. คัดเลือกคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตัดสินค่าคะแนนจำนวน 3-5 คน</p> <p>2. ดำเนินการวิเคราะห์ค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนของชุมชนที่ละข้อมูล ทีละประเภท โดยคณะทำงานอธิบายข้อมูลพื้นฐานชุมชนที่สำรวจและเก็บรวบรวมได้ประกอบการตัดสินใจให้ค่าคะแนน (1, 2 หรือ 3) ตามเกณฑ์ที่แต่ละข้อมูลกำหนด</p> <p>3. ในกรณีที่มีผู้ทักท้วงผลการให้ค่าคะแนน ผู้ทักท้วงต้องสามารถแสดงข้อมูลประกอบการด้วย และหากยังไม่สามารถตัดสินใจได้ ให้คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้ตัดสินให้ค่าคะแนน</p> <p>4. หากวิเคราะห์หาค่าคะแนนอยู่ในระดับใดให้ผู้อำนวยความสะดวกนำสติ๊กเกอร์หมายเลขนั้น ๆ ไปติดในช่องค่าคะแนนของข้อมูลบ่งชี้ทุนนั้น ๆ บนแผ่นป้ายไว้นิลข้อมูลบ่งชี้ทุนของชุมชน</p>	<p>วิเคราะห์ค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนของชุมชนตามเกณฑ์การวัดค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนของชุมชน</p>	<p>1. ป้ายไว้นิลข้อมูลบ่งชี้ทุนของชุมชน</p> <p>2. ป้ายไว้นิลหกเหลี่ยมเี่ยงมุมแสดงระดับทุนของชุมชน</p> <p>3. สติกเกอร์สีหมายเลข 1,2,3 จำนวนหมายเลขละ.....อัน</p> <p>3. สติกเกอร์วงกลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1 นิ้วสีแดง จำนวน 6 อัน</p>	1.30 นาที

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ขั้นตอน/วิธีการ	เนื้อหา	อุปกรณ์/สื่อ	เวลา
		<p>5. เมื่อดำเนินการวิเคราะห์จนครบทุกข้อมูล ทุกประเภททุนแล้ว ทำการทบทวนและสอบถามผู้ร่วมเวทีอีกครั้งว่ามีข้อสงสัยในผลการวิเคราะห์หรือไม่ หากมีก็สามารถย้อนกลับมาพิจารณาข้อมูลนั้น ๆ ใหม่</p> <p>6. คณะทำงานคำนวณค่าเฉลี่ยรวมของข้อมูลบ่งชี้ทุนของชุมชนแต่ละประเภท</p> <p>7. เปรียบเทียบระดับทุนของชุมชน โดยการนำผลค่าเฉลี่ยรวมของข้อมูลบ่งชี้ทุนของชุมชนแต่ละประเภทมาแสดงตำแหน่งบนป้ายไวเนลทกเหลี่ยมใยมะยมแสดงระดับทุนของชุมชน</p> <p>8. อธิบายสรุปผลการวิเคราะห์ทุนของชุมชนบ้านบ่อหิน และการนำทุนของชุมชนมาประกอบการตัดสินใจกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน</p>			

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ขั้นตอน/วิธีการ	เนื้อหา	อุปกรณ์/สื่อ	เวลา
4. เพื่อให้ ผู้เข้าร่วมเวที ประชาคม สะท้อนสิ่งที่ได้ เรียนรู้	7. สิ่งที่ได้เรียนรู้ จากเวที ประชาคม	ผู้อำนวยการความสะดวก 1. แจกใบไม้แห่งการเรียนรู้ ให้ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคม ทุกคน 2. ให้ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคม เขียนสิ่งใหม่ที่ได้เรียนรู้จาก การมาร่วมเวทีประชาคมครั้ง นี้ คนละ 1 – 2 อย่าง ลงใน ใบไม้แห่งการเรียนรู้ 3. ให้ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคม เอาใบไม้ที่เขียนเสร็จไปผูกไว้ กับกิ่งต้นไม้แห่งการเรียนรู้	องค์ความรู้ใหม่ที่ ผู้เข้าร่วมเวที ประชาคมได้รับ	กระดาษ รูปทรงคล้าย ใบไม้ ซึ่งเจาะ รูและร้อยด้าย สำหรับผูกไว้ แล้ว	10 นาที
5. เพื่อแสดง ความขอบคุณ และสร้าง แรงจูงใจให้เข้า ร่วมกิจกรรม ครั้งต่อไป	8. ขอบคุณ ผู้เข้าร่วมเวที ประชาคม และ นัดหมายการทำ เวทีประชาคม เพื่อกำหนด อัตลักษณ์ชุมชน	วิทยากรกระบวนการ 1. สรุปประเด็นสำคัญที่ได้จาก การจัดเวทีประชาคม 2. กล่าวขอบคุณการให้ความ ร่วมมือเข้าร่วมเวทีประชาคม 2. กล่าวเชิญชวนให้เข้าร่วม เวทีประชาคมเพื่อกำหนด อัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งจะมีการ ประชาสัมพันธ์ล่วงหน้า ตลอดจนการให้การสนับสนุน คณะทำงาน ฯ ในปฏิบัติการ ต่าง ๆ	1. สรุปประเด็น สำคัญที่ได้จาก การจัดเวที ประชาคม 2. คำขอบคุณ ผู้เข้าร่วมเวที ประชาคม 3. กิจกรรม การเรียนรู้ที่จะ ดำเนินการในครั้ง ต่อไปโดยย่อ	-	5 นาที

ตัวอย่างป้ายไวนิลการวิเคราะห์ค่าคะแนนข้อมูลบ่งชี้ทุนของชุมชน

ตารางการวิเคราะห์ “ทุนมนุษย์”

ข้อมูลบ่งชี้	เกณฑ์วัดค่าคะแนน	ผลการประเมิน
1. โครงสร้างประชากร	3 = มีประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 ปีขึ้นไป – 60 ปีเต็ม) มากกว่าร้อยละ 60 2 = มีประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 ปีขึ้นไป – 60 ปีเต็ม) ร้อยละ 30 - 60 1 = มีประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 ปีขึ้นไป – 60 ปีเต็ม) น้อยกว่าร้อยละ 30	
2. ระดับการศึกษาของคนในชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของประชากรอายุมากกว่า 15 ปีขึ้นไปจบการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี 2 = ร้อยละ 50 – 80 ของประชากรอายุมากกว่า 15 ปีขึ้นไปจบการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของประชากรอายุมากกว่า 15 ปีขึ้นไปจบการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี	
3. การมีงานทำของคนในชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 ปีขึ้นไป – 60 ปีเต็ม) มีงานทำ 2 = ร้อยละ 50 – 80 ของประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 ปีขึ้นไป – 60 ปีเต็ม) มีงานทำ 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 ปีขึ้นไป – 60 ปีเต็ม) มีงานทำ	
4. การเรียนรู้ของคนในชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนเคยได้รับการอบรมจากหน่วยงานต่าง ๆ ในรอบ 5 ปี 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนเคยได้รับการอบรมจากหน่วยงานต่าง ๆ ในรอบ 5 ปี 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนเคยได้รับการอบรมจากหน่วยงานต่าง ๆ ในรอบ 5 ปี	
5. ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น	3 = มีผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นที่ยอมรับมากกว่า 5 คน/สาขาหรือด้าน 2 = มีผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น 3 - 5 คน/สาขาหรือด้าน 1 = มีผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น 1 - 2 คน/สาขาหรือด้าน	
6. ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน	3 = ชุมชนหรือผู้นำชุมชนได้รับรางวัลหรือการยกย่องว่ามีการดำเนินการพัฒนาชุมชนที่ดีเด่นในระดับจังหวัดขึ้นไป มากกว่า 5 รางวัลหรือเรื่อง ภายในระยะเวลา 5 ปี 2 = ชุมชนหรือผู้นำชุมชนได้รับรางวัลหรือการยกย่องว่ามีการดำเนินการพัฒนาชุมชนที่ดีเด่นในระดับจังหวัดขึ้นไป 3 - 5 รางวัลหรือเรื่อง ภายในระยะเวลา 5 ปี 1 = ชุมชนหรือผู้นำชุมชนได้รับรางวัลหรือการยกย่องว่ามีการดำเนินการพัฒนาชุมชนที่ดีเด่นในระดับจังหวัดขึ้นไป 1 - 2 รางวัลหรือเรื่อง ภายในระยะเวลา 5 ปี	
7. สุขภาพอนามัยของคนในชุมชน	ใช้ตัวชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) หมวดที่ 1 สุขภาพดี (คนไทยสุขภาพดีและอนามัยดี)	

ตารางการวิเคราะห์ “ ทุนผูกพันทางสังคม ”

ข้อมูลปัจจัย	เกณฑ์วัดค่าคะแนน	ผลการประเมิน
1. ความรัก ความสามัคคี ความไว้น้ำใจ เชื่อใจกันของ คนในชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนไม่มีปัญหาความขัดแย้ง การทะเลาะเบาะแว้งระหว่างกัน 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนไม่มีปัญหาความขัดแย้ง การทะเลาะเบาะแว้งระหว่างกัน 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนไม่มีปัญหาความขัดแย้ง การทะเลาะเบาะแว้งระหว่างกัน	
2. การพึ่งพา อาศัย ช่วยเหลือซึ่ง กันและกันของ คนในชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนมีการพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนมีการพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนมีการพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน	
3. การมีส่วนร่วม ของคน ในชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่ม และหรือองค์กรในชุมชนอย่างน้อย 1 กลุ่ม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่ม องค์กรนั้นอย่างต่อเนื่อง 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่ม และหรือองค์กรในชุมชนอย่างน้อย 1 กลุ่ม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่ม องค์กรนั้นอย่างต่อเนื่อง 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่ม และหรือองค์กรในชุมชนอย่างน้อย 1 กลุ่ม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่ม องค์กรนั้นอย่างต่อเนื่อง	
4. การปฏิบัติ ตามกฎเกณฑ์ ระเบียบ กติกา ของชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ กติกาของชุมชน 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ กติกาของชุมชน 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ กติกาของชุมชน	
5. ความ ภาคภูมิใจ ความผูกพัน ที่มีต่อชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนช่วยดูแล บำรุงรักษา พัฒนาท้องถิ่น 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนช่วยดูแล บำรุงรักษา พัฒนาท้องถิ่น 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนช่วยดูแล บำรุงรักษา พัฒนาท้องถิ่น	

ตารางการวิเคราะห์ “ ทุนธรรมชาติ ”

ข้อมูลบ่งชี้	เกณฑ์วัดค่าคะแนน	ผลการประเมิน
1. แหล่งน้ำธรรมชาติ	3 = มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างทั่วถึงและเพียงพอตลอดทั้งปี 2 = มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างทั่วถึง แต่ไม่เพียงพอตลอดทั้งปี 1 = มีแหล่งน้ำธรรมชาติ แต่ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างทั่วถึงและไม่เพียงพอตลอดทั้งปี	
2. ป่าชุมชน	3 = เป็นป่าชุมชนกลุ่มพัฒนาดีมาก ตามเกณฑ์ของกรมป่าไม้ 2 = เป็นป่าชุมชนกลุ่มพัฒนาปานกลาง ตามเกณฑ์ของกรมป่าไม้ 1 = เป็นป่าชุมชนกลุ่มควรปรับปรุง ตามเกณฑ์ของกรมป่าไม้	
3. ดิน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของพื้นที่ในชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ของดิน 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของพื้นที่ในชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ของดิน 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของพื้นที่ในชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ของดิน	
4. แร่ธาตุและหรือแหล่งพลังงาน	3 = มีแร่ธาตุสำคัญ หรือแหล่งพลังงานในพื้นที่มากกว่า 2 ชนิด/แหล่ง และนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่อง 2 = มีแร่ธาตุสำคัญ หรือแหล่งพลังงานในพื้นที่ 2 ชนิด/แหล่ง และนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่อง 1 = แร่ธาตุสำคัญ หรือแหล่งพลังงานในพื้นที่ 1 ชนิด/แหล่ง และนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่อง	
5. พืชพรรณตามธรรมชาติ	3 = มากกว่าร้อยละ 20 ของพื้นที่ในชุมชนมีพืชพันธุ์ ัญญาหารตามธรรมชาติ 2 = ร้อยละ 10 -20 ของพื้นที่ในชุมชนมีพืชพันธุ์ ัญญาหารตามธรรมชาติ 1 = น้อยกว่าร้อยละ 10 ของพื้นที่ในชุมชนมีพืชพันธุ์ ัญญาหารตามธรรมชาติ	
6. แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ	3 = มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ และมีการพัฒนาต่อยอดอย่างต่อเนื่อง 2 = มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ และมีการพัฒนาต่อยอดแต่ไม่ต่อเนื่อง 1 = มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ แต่ไม่มีการพัฒนาต่อยอด	

ตารางการวิเคราะห์ “ ทูทางวัฒนธรรม ”

ข้อมูลปัจจัย	เกณฑ์วัดค่าคะแนน	ผลการประเมิน
1. ความคิด ความเชื่อ	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนมีความคิด ความเชื่อที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนมีความคิด ความเชื่อที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนมีความคิด ความเชื่อที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน	
2. ค่านิยม	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนมีค่านิยมที่พึงประสงค์ของสังคมไทย 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนมีค่านิยมที่พึงประสงค์ของสังคมไทย 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนมีค่านิยมที่พึงประสงค์ของสังคมไทย	
3. วัฒนธรรม ประเพณี ท้องถิ่น	3 = มีวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น และมีการสืบทอดให้คนรุ่นหลังในชุมชนอย่างต่อเนื่อง 2 = มีวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น และมีการสืบทอดให้คนรุ่นหลังในชุมชน แต่ไม่มี ความต่อเนื่อง 1 = มีวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น แต่ไม่มีการสืบทอดให้คนรุ่นหลังในชุมชน	
4. โบราณสถาน โบราณวัตถุ	3 = มีโบราณสถาน หรือโบราณวัตถุในพื้นที่มากกว่า 2 แห่งหรืออย่าง 2 = มีโบราณสถาน หรือโบราณวัตถุในพื้นที่ 2 แห่งหรืออย่าง 1 = มีโบราณสถาน หรือโบราณวัตถุในพื้นที่ 1 แห่งหรืออย่าง	
5. ศิลป- หัตถกรรม ท้องถิ่น	3 = มีศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น และมีการสืบทอดให้คนรุ่นหลังในชุมชนอย่างต่อเนื่อง 2 = มีศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น และมีการสืบทอดให้คนรุ่นหลังในชุมชน แต่ไม่มี ความต่อเนื่อง 1 = มีศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น แต่ไม่มีการสืบทอดให้คนรุ่นหลังในชุมชน	
6. แหล่ง ท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรม	3 = มีแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม และมีการพัฒนาต่อยอดอย่างต่อเนื่อง 2 = มีแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม และมีการพัฒนาต่อยอดแต่ไม่ต่อเนื่อง 1 = มีแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม แต่ไม่มีการพัฒนาต่อยอด	

ตารางการวิเคราะห์ “ทุนทางการเงิน”

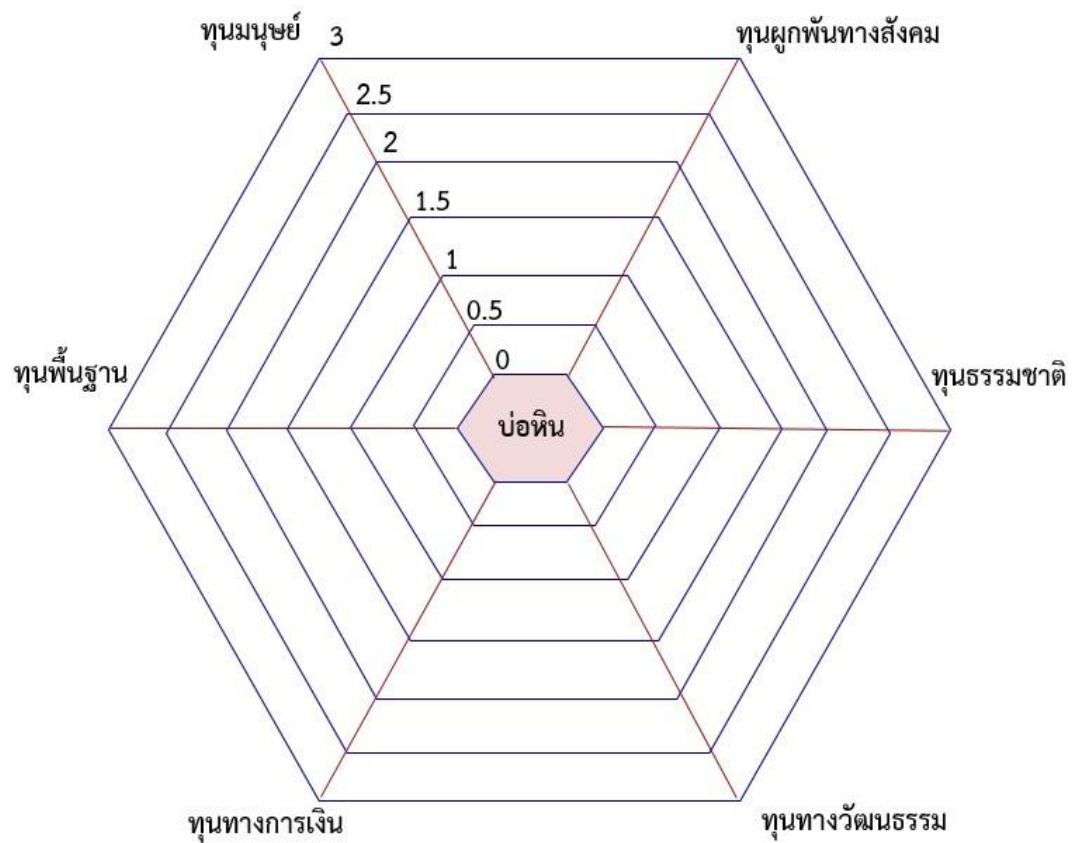
ข้อมูลป่งชี้	เกณฑ์วัดค่าคะแนน	ผลการประเมิน
1. การมีที่อยู่อาศัยหรือที่ดินทำกิน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนมีที่อยู่อาศัยหรือที่ดินทำกินเป็นของตนเอง 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนมีที่อยู่อาศัยหรือที่ดินทำกินเป็นของตนเอง 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนมีที่อยู่อาศัยหรือที่ดินทำกินเป็นของตนเอง	
2. รายได้เฉลี่ยของคนในชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 50 ของคนมีงานทำมีรายได้เฉลี่ยมากกว่า 50,000 บาทต่อปี 2 = ร้อยละ 30 - 50 ของคนมีงานทำมีรายได้เฉลี่ย 30,000 - 50,000 บาทต่อปี 1 = น้อยกว่าร้อยละ 30 ของคนมีงานทำมีรายได้เฉลี่ยน้อยกว่า 30,000 บาทต่อปี	
3. การออมของคนในชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนมีการออมเงินและการออมรูปแบบอื่น ๆ 2 = ร้อยละ 30 - 50 ของครัวเรือนมีการออมเงินและการออมรูปแบบอื่น ๆ 1 = น้อยกว่าร้อยละ 30 ของครัวเรือนมีการออมเงินและการออมรูปแบบอื่น ๆ	
4. หนี้สินของคนในชุมชน	3 = น้อยกว่าร้อยละ 30 ของครัวเรือนมีหนี้สินมากกว่า 30,000 บาท 2 = ร้อยละ 30 - 50 ของครัวเรือนมีหนี้สินมากกว่า 30,000 บาท 1 = มากกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนมีหนี้สินมากกว่า 30,000 บาท	
5. แหล่งทุนและกองทุนสวัสดิการในชุมชน	3 = มีแหล่งทุนดอกเบี้ยต่ำ และหรือกองทุนสวัสดิการเพื่อคนในชุมชนในลักษณะให้เปล่าหรือจากการเป็นสมาชิก มากกว่า 2 แหล่งกองทุน ที่คนในชุมชนเข้าถึง และสามารถ/สนองความต้องการของผู้ขอรับบริการได้อย่างทั่วถึง 2 = มีแหล่งทุนดอกเบี้ยต่ำ และหรือกองทุนสวัสดิการเพื่อคนในชุมชนในลักษณะให้เปล่าหรือจากการเป็นสมาชิก 2 แหล่งกองทุน ที่คนในชุมชนเข้าถึง และสามารถสนองความต้องการของผู้ขอรับบริการได้อย่างทั่วถึง 1 = มีแหล่งทุนดอกเบี้ยต่ำ และหรือกองทุนสวัสดิการเพื่อคนในชุมชนในลักษณะให้เปล่าหรือจากการเป็นสมาชิก 1 แหล่งกองทุน ที่คนในชุมชนเข้าถึง และสามารถสนองความต้องการของผู้ขอรับบริการได้อย่างทั่วถึง	

ตารางการวิเคราะห์ “ ทุนพื้นฐาน ”

ข้อมูลบ่งชี้	เกณฑ์วัดค่าคะแนน	ผลการประเมิน
1. น้ำเพื่อการบริโภคอุปโภค	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนมีน้ำสะอาดดื่มและใช้สอยในครัวเรือน และหรือน้ำเพื่อการเกษตรอย่างเพียงพอตลอดปี 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนมีน้ำสะอาดดื่มและใช้สอยในครัวเรือน และหรือน้ำเพื่อการเกษตรอย่างเพียงพอตลอดปี 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนมีน้ำสะอาดดื่มและใช้สอยในครัวเรือน และหรือน้ำเพื่อการเกษตรอย่างเพียงพอตลอดปี	
2. ไฟฟ้า	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนมีไฟฟ้าใช้ 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนมีไฟฟ้าใช้ 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนมีไฟฟ้าใช้	
3. ถนน	3 = มีถนนลาดยางหรือคอนกรีตครอบคลุมเส้นทางคมนาคมทั้งหมดในชุมชน 2 = มีถนนลาดยางหรือคอนกรีต แต่ไม่ครอบคลุมเส้นทางคมนาคมในชุมชนทั้งหมด 1 = มีถนนลูกรังครอบคลุมเส้นทางคมนาคมทั้งหมดในชุมชน	
4. หอกระจายข่าวหรือเสียงตามสาย	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนสามารถรับฟังข่าวสารจากหอกระจายข่าวหรือเสียงตามสาย 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนสามารถรับฟังข่าวสารจากหอกระจายข่าวหรือเสียงตามสาย 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนสามารถรับฟังข่าวสารจากหอกระจายข่าวหรือเสียงตามสาย	
5. ที่ดินและสิ่งปลูกสร้างสาธารณะประโยชน์เพื่อชุมชน	3 = มีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างสาธารณะประโยชน์เพื่อชุมชนมากกว่า 1 แห่งที่คนในชุมชนเข้าถึงได้สะดวก และสามารถใช้ดำเนินกิจกรรมสาธารณะได้อย่างต่อเนื่อง 2 = มีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างสาธารณะประโยชน์เพื่อชุมชน 1 แห่งที่คนในชุมชนเข้าถึงได้สะดวก และสามารถใช้ดำเนินกิจกรรมสาธารณะได้อย่างต่อเนื่อง 1 = มีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างสาธารณะประโยชน์เพื่อชุมชน 1 แห่ง แต่คนในชุมชนไม่สะดวกในการเข้าถึง และไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่อง	
6. การดูแลรักษาความปลอดภัยในชุมชน	3 = มีระบบการดูแล รักษาความปลอดภัยครอบคลุมมากกว่าร้อยละ 80 ของพื้นที่ชุมชน 2 = มีระบบการดูแล รักษาความปลอดภัยครอบคลุมร้อยละ 50 - 80 ของพื้นที่ชุมชน 1 = มีระบบการดูแล รักษาความปลอดภัยครอบคลุมน้อยกว่าร้อยละ 50 ของพื้นที่ชุมชน	

ตัวอย่างป้ายไวเนล

แผนภูมิหกเหลี่ยมใยแมงมุมประเมินระดับทุนของชุมชนบ้านบ่อหิน

ตัวอย่าง

เอกสารความรู้เกี่ยวกับทุนของชุมชน

เอกสารประกอบ

เวทีประชาคมวิเคราะห์ทุนชุมชนบ้านบ่อหิน

วันที่ 5 กรกฎาคม 2558
ณ ศาลาศาลากลางเตี้ย บ้านบ่อหิน หมู่ 14
ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง

1

1. ความหมายของชุมชน

ทุนของชุมชน หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนที่สามารถนำมาใช้ในการบริหารจัดการตนเองของชุมชน ทำให้ชุมชน สามารถดำรงอยู่และพัฒนาดำเนินได้ มีลักษณะทั้งมวลรวม อันได้แก่ ทุนสังคม ที่ประกอบด้วย ความไว้วางใจ บรรทัดฐาน ค่านิยม การช่วยเหลือเกื้อกูล และวัฒนธรรมต่าง ๆ และทุนที่มีลักษณะรูปธรรม อาทิ คน กลุ่ม องค์กร เครือข่าย หรือภาคประชาชาติ การเงิน ผลิตผล หรือโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ในชุมชน เป็นต้น

2. ความสำคัญของทุนของชุมชน

ทุนของชุมชนมีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชน โดยมีส่วนช่วยส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งที่ดี การพึ่งพาอาศัยกัน การเกื้อหนุน ความเอื้ออาทร ความสามัคคี ความเสียสละ การรวมตัวเพื่อการอยู่อาศัย การทำงานและดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ส่งเสริมให้เกิดการเชื่อมโยงสถาบันต่าง ๆ ในชุมชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วม ทั้งร่วมทางสังคมเพื่อการพัฒนาร่วมกัน ส่งเสริมให้เกิดการเชื่อมโยงสถาบันต่าง ๆ ในชุมชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และภาคการผลิตของชุมชน อันส่งผลให้ชุมชนมีการจัดการตนเอง มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี และนำไปสู่การพัฒนาเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

3. ประเภทของทุนของชุมชน

ทุนของชุมชนแบ่งได้เป็น 6 ประเภท คือ

1. ทุนมนุษย์ หมายถึง ทรัพยากรที่มีศักยภาพในชุมชน ได้แก่ ประชาชน ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส ปราชญ์หรือผู้ป็นผู้รู้ท้องถิ่น
2. ทุนผูกพันทางสังคม หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ก่อตัวขึ้นในชุมชนที่ส่งผลให้คนอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน ได้แก่ กฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน ความมีน้ำใจ ความรักความผูกพัน เอื้ออาทร ที่พหุศาสตร์ ตลอดจนความไว้วางใจเอื้อเฟื้อของหมู่ชนในชุมชน
3. ทุนธรรมชาติ หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมประเภทต่าง ๆ ในชุมชน เช่น แหล่งน้ำธรรมชาติ ภูเขา ดิน น้ำ ลม แสงอาทิตย์ สัตว์ป่า แม่น้ำ ลำธาร พืชพันธุ์ พรรณพืช
4. ทุนทางวัฒนธรรม จำนวนได้เป็น 2 ลักษณะ คือ
  1. วัฒนธรรมชุมชนที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม วิธีการปฏิบัติของคน จารีตประเพณี

4. 2. พัฒนาระบบข้อมูลที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ศิลปะ ทัศนกรรม โบราณวัตถุโบราณสถาน
ผลิตเป็นรูปแบบต่าง ๆ

5. ขุนทางการเงิน หมายถึง สินทรัพย์ในชุมชน ทั้งที่เป็นตัวเงินและทุนในรูปแบบ
ต่าง ๆ เช่น ธนาคารชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนสาธารณะ กองทุนฌานนกิจ
6. ทุนพื้นฐาน หรือทุนที่มนุษย์สร้างขึ้นในชุมชน เพื่ออำนวยความสะดวกหรือเป็น
ปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพ หรือการผลิต การประกอบอาชีพ ได้แก่ อุตสาหกรรมปลูกสร้าง เครื่องมือ
เครื่องใช้ การคมนาคมขนส่ง การสื่อสารโทรคมนาคม

4. ข้อมูลเชิงพื้นที่ของชุมชน

ข้อมูลพื้นฐานทั้งเชิงพื้นที่ของชุมชน จำนวนได้ 6 กลุ่มข้อมูล ได้แก่ ข้อมูลทุนมนุษย์ ข้อมูลทุน
ผู้ก้นทางสังคม ข้อมูลทุนธรรมชาติ ข้อมูลทุนทางวัฒนธรรม ข้อมูลทุนทางการเงิน ข้อมูลทุนพื้นฐาน

ดูรายละเอียดข้อมูลเชิงพื้นที่ของชุมชนได้ในตารางหน้า 3 - 10

5. ขั้นตอนการวิเคราะห์พื้นที่ของชุมชน

5.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานทั้งเชิงพื้นที่และนำไปใช้ในการวิเคราะห์พื้นที่
ของชุมชน ประกอบด้วยขั้นตอนย่อย คือ

- 5.1.1 การเตรียมการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน
- 5.1.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน
- 5.1.3 การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลชุมชน
- 5.1.4 การประมวลผลและบันทึกข้อมูลชุมชน

5.2 การวิเคราะห์ค่าคะแนนข้อมูลชุมชน เป็นการนำเอาข้อมูลทั้งเชิงพื้นที่ของชุมชนแต่ละตัว
มาวิเคราะห์และจะค่าคะแนนตามเกณฑ์ค่าคะแนนข้อมูลทั้งด้านตัวชี้วัดที่ได้แต่ค่าคะแนนออกเป็น 3
ระดับ คือ

- 3 หมายถึง ค่าคะแนนข้อมูลอยู่ในระดับสูง
- 2 หมายถึง ค่าคะแนนข้อมูลอยู่ในระดับปานกลาง
- 1 หมายถึง ค่าคะแนนข้อมูลอยู่ในระดับต่ำ

และให้ค่าคะแนนเป็น 0 ในกรณีข้อมูลไม่มีข้อมูลเพิ่มขึ้น

ดูรายละเอียดเกณฑ์ค่าคะแนนข้อมูลเชิงพื้นที่ของชุมชนได้ในตารางหน้า 3 - 10

5.3 การประเมินศักยภาพของชุมชน เป็นการประเมินระดับความพร้อมของชุมชนของชุมชน
โดยการนำองค์คะแนนข้อมูลเชิงพื้นที่ของชุมชนแต่ละตัวมา ทำค่าเฉลี่ยรวม แล้วพิจารณาศักยภาพจาก
จากเกณฑ์ที่กำหนดคือ

- ค่าเฉลี่ย 2.01 - 3.00 หมายถึง ศักยภาพของชุมชนอยู่ในระดับสูง
- ค่าเฉลี่ย 1.01 - 2.00 หมายถึง ศักยภาพของชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง
- ค่าเฉลี่ย 0.00 - 1.00 หมายถึง ศักยภาพของชุมชนอยู่ในระดับต่ำ

ตารางแสดงข้อมูลเชิงพื้นที่ของชุมชน และเกณฑ์ค่าคะแนนข้อมูลเชิงพื้นที่ของชุมชน

ประเภท ทุน	ข้อมูลเชิงพื้นที่ของ ชุมชน	เกณฑ์ค่าคะแนน
ทุน มนุษย์	1. โครงสร้างประชากร	3 = มีประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 ขึ้นไป - 60 ปีเต็ม) มากกว่าร้อยละ 60 2 = มีประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 ขึ้นไป - 60 ปีเต็ม) ร้อยละ 30 - 60 1 = มีประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 ขึ้นไป - 60 ปีเต็ม) น้อยกว่าร้อยละ 30
	2. ระดับการศึกษาของ คนในชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของประชากรอายุมากกว่า 15 ปีขึ้นไปจบการศึกษา ภาคบังคับ 9 ปี 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของประชากรอายุมากกว่า 15 ปีขึ้นไปจบการศึกษาภาค บังคับ 9 ปี 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของประชากรอายุมากกว่า 15 ปีขึ้นไปจบการศึกษา ภาคบังคับ 9 ปี
	3. อัตราการวัยต่อ ในชุมชน	3 = โฉลกาศึกษาที่เข้ามา มากกว่าร้อยละ 80 ของเด็กชั้น ม.3 ได้เรียนต่อ ชั้น ม.4 หรือเทียบเท่า 2 = โฉลกาศึกษาที่เข้ามา ร้อยละ 50 - 80 ของเด็กชั้น ม.3 ได้เรียนต่อชั้น ม.4 หรือเทียบเท่า 1 = โฉลกาศึกษาที่เข้ามา น้อยกว่าร้อยละ 50 ของเด็กชั้น ม.3 ได้เรียนต่อ ชั้น ม.4 หรือเทียบเท่า 3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 ขึ้นไป - 60 ปีเต็ม) มีงานทำ 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 ขึ้นไป - 60 ปีเต็ม) มี งานทำ 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 ขึ้นไป - 60 ปีเต็ม) มีงานทำ

5

ประเภท ทุน	ข้อมูลเชิงลึกของ ชุมชน	เกณฑ์คัดชุมชน
ทุน ผูกพัน	1. ความรัก ความ สามัคคี และความไว้ เนื้อใจต่อใจของนัก ชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนไม่มีปัญหาความขัดแย้ง การทะเลาะเบาะ แฉะระหว่างกัน 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนไม่มีปัญหาความขัดแย้ง การทะเลาะเบาะแฉะ ระหว่างกัน 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนไม่มีปัญหาความขัดแย้ง การทะเลาะเบาะ แฉะระหว่างกัน
	2. การพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนมีการพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนมีการพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนมีการพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
	3. การมีส่วนร่วมของ คนในชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนมีส่วนร่วมในการรวมต่าง ๆ ของชุมชน 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนมีส่วนร่วมในการรวมต่าง ๆ ของชุมชน 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนมีส่วนร่วมในการรวมต่าง ๆ ของชุมชน
ทุน ทาง สังคม	4. การรวมกลุ่มของคน ในชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนเข้าร่วมเป็นสมาชิกอย่างน้อย 1 กลุ่มกิจกรรม ของชุมชน 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนเข้าร่วมเป็นสมาชิกอย่างน้อย 1 กลุ่ม กิจกรรมของชุมชน 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนเข้าร่วมเป็นสมาชิกอย่างน้อย 1 กลุ่ม กิจกรรมของชุมชน
ทุน	5. การปฏิบัติตน ระเบียบ กติกาของ ชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ กติกาของชุมชน 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ กติกาของชุมชน 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ กติกาของชุมชน
	6. ความภาคภูมิใจ และความผูกพันกับ ชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนช่วยเหลือ บำรุงรักษา พัฒนาท้องถิ่น 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนช่วยเหลือ บำรุงรักษา พัฒนาท้องถิ่น 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนช่วยเหลือ บำรุงรักษา พัฒนาท้องถิ่น

4

ประเภท ทุน	ข้อมูลเชิงลึกของ ชุมชน	เกณฑ์คัดชุมชน
ทุน	5. การเรียนรู้ของ ชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนสนใจรับการอบรมจากหน่วยงานต่าง ๆ ในรอบ 5 ปี 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนสนใจรับการอบรมจากหน่วยงานต่าง ๆ ไม่ รอบ 5 ปี 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนสนใจรับการอบรมจากหน่วยงานต่าง ๆ ในรอบ 5 ปี
	6. ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้มีปัญญาท้องถิ่น	3 = มีผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้มีปัญญาท้องถิ่น 5 คน/ สาขาที่ด้าน 2 = มีผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้มีปัญญาท้องถิ่น 3 - 5 คน/สาขาที่ด้าน 1 = มีผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้มีปัญญาท้องถิ่น 1 - 2 คน/สาขาที่ด้าน 3 = ชุมชนหรือผู้นำชุมชนได้รับการฝึกอบรมหรือมีการดำเนินการพัฒนา ชุมชนที่ติดต่อกันอย่างต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 5 ครั้ง/ปี/เรื่อง ภายในระยะเวลา 5 ปี 2 = ชุมชนหรือผู้นำชุมชนได้รับการฝึกอบรมหรือมีการดำเนินการพัฒนา ชุมชนที่ติดต่อกันอย่างต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 3 - 5 ครั้ง/ปี/เรื่อง ภายในระยะเวลา 5 ปี 1 = ชุมชนหรือผู้นำชุมชนได้รับการฝึกอบรมหรือมีการดำเนินการพัฒนา ชุมชนที่ติดต่อกันอย่างต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 1 - 2 ครั้ง/ปี/เรื่อง ภายในระยะเวลา 5 ปี
ทุน มนุษย์ (๓๒)	7. ความเข้มแข็งของ ผู้นำชุมชน	ใช้วิธีวัดด้วยคะแนนจากเป็นขั้นบันได (๕ ประเด็น) หมวดที่ 1 สุขภาพดี (คนไม่สุขภาพ ดีและขาดสติ) มีมี 7 หัวข้อ ได้แก่ 1. ตั้งแรกเกิด - 12 ปี ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคระบาดรวมทั้งสิ้น ถูกต้องครบถ้วน (๓๒) 2. ตั้งแรกเกิด - 12 ปี ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคระบาดรวมทั้งสิ้น ถูกต้องครบถ้วน (๓๒) 3. ตั้งแรกเกิดได้รับการอบรมอย่างสม่ำเสมอ 6 เดือนมาฉีดวัคซีน (๓๒) 4. ทุคนในครัวเรือนมีเอกสารสุขภาพถูกต้องและ ปกติ (๓๒) (๓๒) 5. คนในครัวเรือนมีการใช้ยาที่ถูกต้อง บรรเทาอาการเจ็บป่วยเบื้องต้นอย่าง เหมาะสม (๓๒) (๓๒) 6. คนอายุ 35 ปีขึ้นไป ได้รับการตรวจสุขภาพประจำปี (๓๒) (๓๒) 7. คนอายุ 3 ปีขึ้นไป ออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ 3 วัน/สัปดาห์ และ 30 นาที ทุกวัน (๓๒)
ทุน	8. สุขภาพอนามัยของ คนในชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนในชุมชนมีความปลอดภัยในชีวิตและ ทรัพย์สิน 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนในชุมชนมีความปลอดภัยในชีวิตและ ทรัพย์สิน 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนในชุมชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
	9. ความปลอดภัยใน ชีวิตและทรัพย์สิน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนในชุมชนมีความปลอดภัยในชีวิตและ ทรัพย์สิน 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนในชุมชนมีความปลอดภัยในชีวิตและ ทรัพย์สิน 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนในชุมชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

6

ประเภท ทุน	ข้อมูลเชิงทุนของ ชุมชน	เกณฑ์วัดค่าคะแนน
ประเภท ทุน	1. แหล่งน้ำธรรมชาติ	3 = มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างทั่วถึงและเพียงพอตลอดทั้งปี 2 = มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างทั่วถึง แต่ไม่เพียงพอตลอดทั้งปี 1 = มีแหล่งน้ำธรรมชาติแต่คนในชุมชนไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างทั่วถึงและไม่เพียงพอตลอดทั้งปี
	2. ป่าชุมชน	3 = เป็นป่าชุมชนกลุ่มพัฒนาดีมาก ตามเกณฑ์ของกรมป่าไม้ 2 = เป็นป่าชุมชนกลุ่มพัฒนาปานกลาง ตามเกณฑ์ของกรมป่าไม้ 1 = เป็นป่าชุมชนกลุ่มเศรษฐกิจปรับปรุง ตามเกณฑ์ของกรมป่าไม้
	3. ดิน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของพื้นที่ในชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ของดิน 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของพื้นที่ในชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ของดิน 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของพื้นที่ในชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ของดิน
ทุน ธรรมชาติ	4. แร่ธาตุ	3 = มีแร่ธาตุสำคัญในพื้นที่มากกว่า 2 ชนิด 2 = มีแร่ธาตุสำคัญในพื้นที่ 2 ชนิด 1 = มีแร่ธาตุสำคัญในพื้นที่ 1 ชนิด
	5. แหล่งพลังงาน	3 = มีแหล่งพลังงานในพื้นที่และนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่อง 2 = มีแหล่งพลังงานในพื้นที่และนำมาใช้ประโยชน์ได้ แต่ไม่ต่อเนื่อง 1 = มีแหล่งพลังงานในพื้นที่ แต่ไม่มีการนำมาใช้ประโยชน์
	6. พืชพรรณ ข้อมูลทาง ธรรมชาติ	3 = มากกว่าร้อยละ 20 ของพื้นที่ในชุมชนมีพืชพรรณ ัญญาหารตามธรรมชาติ 2 = ร้อยละ 10 - 20 ของพื้นที่ในชุมชนมีพืชพรรณ ัญญาหารตามธรรมชาติ 1 = น้อยกว่าร้อยละ 10 ของพื้นที่ในชุมชนมีพืชพรรณ ัญญาหารตามธรรมชาติ
ประเภท ทุน	7. แหล่งท่องเที่ยว ธรรมชาติ	3 = มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง 2 = มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ และมีการพัฒนาต่อเนื่องแต่ไม่ต่อเนื่อง 1 = มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ แต่ไม่มีการพัฒนาต่อยอด
	8. การใช้ประโยชน์ และการบริหารจัดการ สภาพแวดล้อมใน ชุมชน	3 = มีระบบการดูแลการใช้ประโยชน์และการบริหารจัดการสภาพแวดล้อมในชุมชน และมีการพัฒนาต่อเนื่อง 2 = มีระบบการดูแลการใช้ประโยชน์และการบริหารจัดการสภาพแวดล้อมในชุมชน แต่ไม่มีการพัฒนาต่อเนื่อง 1 = ไม่มีระบบการดูแลการใช้ประโยชน์และการบริหารจัดการสภาพแวดล้อมในชุมชน

7

ประเภท ทุน	ข้อมูลเชิงทุนของ ชุมชน	เกณฑ์วัดค่าคะแนน
ประเภท ทุน	1. ความคิด ความเชื่อ	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนมีความคิด ความเชื่อที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนมีความคิด ความเชื่อที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนมีความคิด ความเชื่อที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน
	2. คำนิยม	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนมีความนิยมที่พึงประสงค์ของสังคมไทย 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนมีความนิยมที่พึงประสงค์ของสังคมไทย 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนมีความนิยมที่พึงประสงค์ของสังคมไทย
	3. วัฒนธรรมประเพณี ท้องถิ่น	3 = มีวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น และมีการสืบทอดให้คนรุ่นหลังในชุมชนอย่างต่อเนื่อง 2 = มีวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น และมีการสืบทอดให้คนรุ่นหลังในชุมชนแต่ไม่มีความต่อเนื่อง 1 = มีวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น แต่ไม่มีการสืบทอดให้คนรุ่นหลังในชุมชน
ทุนทาง วัฒนธรรม	4. โบราณสถาน หรือ โบราณวัตถุ	3 = มีโบราณสถาน หรือโบราณวัตถุในพื้นที่มากกว่า 2 แห่งอย่าง/ 2 = มีโบราณสถาน หรือโบราณวัตถุในพื้นที่ 2 แห่งอย่าง/ 1 = มีโบราณสถาน หรือโบราณวัตถุในพื้นที่มากกว่า 1 แห่งอย่าง/ 3 = มีศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีการสืบทอดให้คนรุ่นหลังในชุมชนอย่าง ต่อเนื่อง 2 = มีศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีการสืบทอดให้คนรุ่นหลังในชุมชนแต่ไม่มี ความต่อเนื่อง 1 = มีศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ไม่มีการสืบทอดให้คนรุ่นหลังในชุมชน
	5. ศิลปวัฒนธรรม ท้องถิ่น	3 = มีแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม และมีการพัฒนาต่อยอดอย่างต่อเนื่อง 2 = มีแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม และมีการพัฒนาต่อยอดแต่ไม่ต่อเนื่อง 1 = มีแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม และมีการพัฒนาต่อยอดแต่ไม่ต่อเนื่อง
	6. แหล่งท่องเที่ยว วัฒนธรรม	3 = มีแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม และมีการพัฒนาต่อยอดอย่างต่อเนื่อง 2 = มีแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม และมีการพัฒนาต่อยอดแต่ไม่ต่อเนื่อง 1 = มีแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม แต่ไม่มีการพัฒนาต่อยอด

9

ประเภท ทุน	ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน	เกณฑ์วัดค่าคะแนน
ประเภท ทุน	1. น้ำเพื่อการบริโภค อุปโภค	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนมีน้ำสะอาดดื่มและใช้ภายในครัวเรือน และหรือน้ำเพื่อการเกษตรอย่างเพียงพอตลอดปี 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนมีน้ำสะอาดดื่มและใช้ภายในครัวเรือน และหรือน้ำเพื่อการเกษตรอย่างเพียงพอตลอดปี 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนมีน้ำสะอาดดื่มและใช้ภายในครัวเรือน และหรือน้ำเพื่อการเกษตรอย่างเพียงพอตลอดปี
	2. ไฟฟ้า	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนมีไฟฟ้าใช้ 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนมีไฟฟ้าใช้ 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนมีไฟฟ้าใช้
	3. ถนน	3 = มีถนนลาดยางหรือคอนกรีตครอบคลุมเส้นทางคมนาคมทั้งหมดในชุมชน 2 = มีถนนลาดยางหรือคอนกรีต แต่ไม่ครอบคลุมเส้นทางคมนาคมทั้งหมดในชุมชน ทั้งหมด 1 = มีถนนลูกรังครอบคลุมเส้นทางคมนาคมทั้งหมดในชุมชน
ทุน พื้นฐาน	4. หอกระจายข่าวหรือ เสียงตามสาย	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนสามารถรับฟังข่าวสารจากหอกระจาย ข่าวหรือเสียงตามสาย 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนสามารถรับฟังข่าวสารจากหอกระจายข่าว หรือเสียงตามสาย 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนสามารถรับฟังข่าวสารจากหอกระจาย ข่าวหรือเสียงตามสาย
	5. ทัศนและสิ่งปลูกสร้าง สาธารณะประโยชน์เพื่อ ชุมชน	3 = มีทัศนและสิ่งปลูกสร้างสาธารณะประโยชน์เพื่อชุมชนมากกว่า 1 แห่งที่คน ในชุมชนเข้าถึงได้สะดวก และสามารถใช้งานได้ดำเนินการสาธารณะได้อย่าง ต่อเนื่อง 2 = มีทัศนและสิ่งปลูกสร้างสาธารณะประโยชน์เพื่อชุมชน 1 แห่งที่คนใน ชุมชนเข้าถึงได้สะดวก และสามารถใช้งานได้ดำเนินการสาธารณะได้อย่าง ต่อเนื่อง 1 = มีทัศนและสิ่งปลูกสร้างสาธารณะประโยชน์เพื่อชุมชน 1 แห่ง แต่คนใน ชุมชนไม่สามารถในการเข้าถึง และไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่อง

8

ประเภท ทุน	ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน	เกณฑ์วัดค่าคะแนน
ประเภท ทุน	1. การมีที่อยู่อาศัยหรือ ที่ดินทำกิน	3 = มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนมีที่อยู่อาศัยหรือที่ดินทำกินเป็นของตนเอง 2 = ร้อยละ 50 - 80 ของครัวเรือนมีที่อยู่อาศัยหรือที่ดินทำกินเป็นของตนเอง 1 = น้อยกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนมีที่อยู่อาศัยหรือที่ดินทำกินเป็นของตนเอง
	2. รายได้เฉลี่ยของคน ในชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 50 ของคนมีงานทำมีรายได้เฉลี่ยมากกว่า 50,000 บาท ต่อปี 2 = ร้อยละ 30 - 50 ของคนมีงานทำมีรายได้เฉลี่ย 30,000 - 50,000 บาทต่อ ปี 1 = น้อยกว่าร้อยละ 30 ของคนมีงานทำมีรายได้เฉลี่ยน้อยกว่า 30,000 บาท ต่อปี
ทุนทาง การเงิน	3. การออมของคนใน ชุมชน	3 = มากกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนมีการออมเงินและการออมรูปแบบอื่น ๆ 2 = ร้อยละ 30 - 50 ของครัวเรือนมีการออมเงินและการออมรูปแบบอื่น ๆ 1 = น้อยกว่าร้อยละ 30 ของครัวเรือนมีการออมเงินและการออมรูปแบบอื่น ๆ
	4. หนี้สินของคนใน ชุมชน	3 = น้อยกว่าร้อยละ 30 ของครัวเรือนมีหนี้สินมากกว่า 30,000 บาท 2 = ร้อยละ 30 - 50 ของครัวเรือนมีหนี้สินมากกว่า 30,000 บาท 1 = มากกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนมีหนี้สินมากกว่า 30,000 บาท
ทุน สังคม	5. แหล่งทุนและกองทุน สวัสดิการในชุมชน	3 = มีแหล่งทุนดอกเบี้ยต่ำ และหรือกองทุนสวัสดิการเพื่อคนในชุมชนใน ลักษณะให้เปล่า หรือจากการเป็นสมาชิก มากกว่า 2 แห่ง/กองทุน ที่คนใน ชุมชนเข้าถึง และสามารถสนองความต้องการของผู้รับบริการได้อย่างทั่วถึง 2 = มีแหล่งทุนดอกเบี้ยต่ำ และหรือกองทุนสวัสดิการเพื่อคนในชุมชนใน ลักษณะให้เปล่า หรือจากการเป็นสมาชิก 2 แห่ง/กองทุน ที่คนในชุมชน เข้าถึง และสามารถสนองความต้องการของผู้รับบริการได้อย่างทั่วถึง 1 = มีแหล่งทุนดอกเบี้ยต่ำ และหรือกองทุนสวัสดิการเพื่อคนในชุมชนใน ลักษณะให้เปล่า หรือจากการเป็นสมาชิก 1 แห่ง/กองทุน ที่คนในชุมชน เข้าถึง และสามารถสนองความต้องการของผู้รับบริการได้อย่างทั่วถึง

ประเภท ทุน	ชื่อรุ่น/ชื่อทุนของ ชุมชน	เกณฑ์วัดค่าคะแนน
ทุน พื้นฐาน (๓๒)	8. มีทีมและสิ่งปลูก สร้างสาธารณะ ประโยชน์ให้ชุมชน	3 = มีทีมและสิ่งปลูกสร้างสาธารณะประโยชน์ที่ชุมชนมากกว่า 1 แห่งที่คน ในชุมชนเข้าถึงได้สะดวก และสามารถใช้งานได้กับกิจกรรมสาธารณะได้บ้าง ต่อเนื่อง 2 = มีทีมและสิ่งปลูกสร้างสาธารณะประโยชน์ที่ชุมชน 1 แห่งที่คนใน ชุมชนเข้าถึงได้สะดวก และสามารถใช้งานได้กับกิจกรรมสาธารณะได้อย่าง ต่อเนื่อง 1 = มีทีมและสิ่งปลูกสร้างสาธารณะประโยชน์ที่ชุมชน 1 แห่ง แต่คนใน ชุมชนไม่สามารถใช้งานได้บ้าง และไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่อง
	9. การดูแล รักษาความ ปลอดภัย ในชุมชน	3 = มีระบบการดูแล รักษาความปลอดภัยที่ครอบคลุมมากกว่าร้อยละ 80 ของ พื้นที่ชุมชน 2 = มีระบบการดูแล รักษาความปลอดภัยที่ครอบคลุมร้อยละ 50 - 80 ของ พื้นที่ชุมชน 1 = มีระบบการดูแล รักษาความปลอดภัยที่ครอบคลุมน้อยกว่าร้อยละ 50 ของ พื้นที่ชุมชน

แผนการจัดเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน

แผนการจัดเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดเวทีประชาคมเพื่อระบุ และกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ซึ่งเป็นขั้นตอนย่อยขั้นตอนหนึ่งในขั้นตอนการปฏิบัติ (Action) ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

ชื่อชุมชน..... บ้านบ่อหิน .....

หมู่บ้าน..... บ่อหิน ..... หมู่ที่..... 14 .....ตำบล..... ตะพง .....

อำเภอ .....เมือง ..... จังหวัด..... ระยอง .....

สถานที่จัดเวทีประชาคม..... ศาลาศาลหลวงเตี้ยบ้านบ่อหิน .....

วัน เดือน ปีจัดเวทีประชาคม..... 26 กรกฎาคม 2558 .....

วัตถุประสงค์การจัดเวทีประชาคม

เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมได้เรียนรู้และมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ ระบุ และตัดสินใจ กำหนดอัตลักษณ์ชุมชนอันเป็นลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น แสดงถึงความเป็นตัวตนของชุมชน

ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคม

ผู้ร่วมเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน จำนวน 54 คนประกอบด้วย

1. ผู้วิจัย และผู้อำนวยความสะดวก รวมจำนวน 3 คน
2. คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน จำนวน 12 คน
3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เคยได้รับเชิญและเข้าร่วมเวทีประชาคมเพื่อวิเคราะห์ทุนของชุมชน

เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2558 ซึ่งประกอบด้วย

3.1 คณะกรรมการหมู่บ้าน ประธานกลุ่ม องค์กรในชุมชนที่ไม่ใช่คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน จำนวน 15 คน

3.2 ประชาชนบ้านบ่อหิน หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง จำนวน 20 คน

4. ภาคีเครือข่ายชุมชนทั้งภาครัฐ และเอกชน ได้แก่ พัฒนาการตำบล เกษตรตำบล ผู้แทนมวลชนสัมพันธ์บริษัทและโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งในเขตตำบลตะพง จำนวน 4 คน

แผนดำเนินการจัดเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน

ผู้ดำเนินกิจกรรมการตามแผนดำเนินการนี้ คือ ผู้วิจัยซึ่งเป็นวิทยากรกระบวนการหลัก ผู้อำนวยการจากภายนอกเป็นผู้ช่วยวิทยากรกระบวนการ และคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ซึ่งเป็นทั้งผู้ร่วมอำนวยความสะดวก และผู้เข้าร่วมกิจกรรมเวทีประชาคม

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ขั้นตอน/วิธีการ	เนื้อหา	อุปกรณ์/สื่อ	เวลา
1. เพื่อสร้างบรรยากาศและแรงจูงใจในการร่วมเรียนรู้ในเวทีประชาคม	1. การลงทะเบียนและนำเข้าสู่เวทีประชาคม	ผู้อำนวยความสะดวก 1. ลงทะเบียนผู้เข้าร่วมเวที 2. แจกเอกสารสรุปผลการวิเคราะห์ทุนของชุมชนบ้านบ่อหิน 3. ฉายวีดิทัศน์บรรยากาศการจัดเวทีประชาคมเพื่อวิเคราะห์ทุนของชุมชนที่ดำเนินจัดไปแล้วเมื่อวันที่ 5 ก.ค. 2558 (ฉายวนหลาย ๆ รอบ)	1. เอกสารประกอบเวทีประชาคม 2. ขั้นตอนเวทีประชาคมโดยย่อ 2. บริการและการอำนวยความสะดวกที่จัดให้ระหว่างร่วมเวทีประชาคม	เอกสาร สรุปผลการวิเคราะห์ทุนของชุมชนบ้านบ่อหิน	30 นาที
	2. พิธีเปิดเวทีประชาคมโดยผู้นำชุมชน	1. วิทยากรกระบวนการเชิญผู้ใหญ่บ้านบ่อหินเป็นประธานกล่าวเปิดเวทีประชาคม 2. ผู้ใหญ่บ้านบ่อหินกล่าวเปิดเวทีประชาคม 3. วิทยากรกระบวนการแนะนำผู้อำนวยความสะดวก	1. วัตถุประสงค์การจัดเวทีประชาคม 2. ผลที่คาดว่าจะได้จากเวทีประชาคม	-	5 นาที
	3. การสร้างแนวปฏิบัติ การร่วมเวทีประชาคมเพื่อกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน	วิทยากรกระบวนการ 1. ถามคำถาม “เราจะมีการร่วมเวทีประชาคมครั้งนี้อย่างไรบ้าง” 2. สรุปข้อเสนอออกกฎ กติกาที่มีคนเสนอ และลงมติรับกฎ กติกาอย่างเปิดเผย	กฎ กติกาการร่วมเวทีประชาคม อาทิ การแสดงความคิดเห็น การใช้เครื่องมือสื่อสาร การรับประทานอาหารว่างและเครื่องดื่ม เป็นต้น	กระดาษชาร์ต จำนวน 1 แผ่น	5 นาที

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ขั้นตอน/วิธีการ	เนื้อหา	อุปกรณ์/สื่อ	เวลา
		ในกรณีไม่มีผู้เสนอ วิทยากร กระบวนกรกระตุ้นและหา วิธีการ เพื่อให้มีการเสนอกฎ กติกา โดยอาจยกตัวอย่าง หรือตั้งคำถามเกี่ยวกับแนว ปฏิบัติที่ควรทำ ไม่ควรทำ			
2. เพื่อระบุ ลักษณะเฉพาะ ที่โดดเด่นของ ชุมชน และ กำหนดเป็น อัตลักษณ์ ชุมชน	4. ทบทวนและ สะท้อนผลการ วิเคราะห์ทุนของ ชุมชน	วิทยากรกระบวนกร 1. ทบทวนวิธีการและผล การวิเคราะห์ทุนของชุมชน บ้านบ่อหิน 2. กระตุ้นให้ผู้ร่วมเวที ประชาคมซักถาม แสดง ความคิดเห็นเกี่ยวกับผลการ วิเคราะห์ทุนของชุมชน 3. สะท้อนผลของการมีทุน ของชุมชนแต่ละทุน	ผลการวิเคราะห์ ทุนของชุมชน บ้านบ่อหิน 6 ทุน	1. เอกสาร สรุปผลการ วิเคราะห์ทุน ของชุมชน บ้านบ่อหิน 2. ป้ายไว้นิล ผลการ วิเคราะห์ทุน ของชุมชน บ้านบ่อหิน	20 นาที
	5. ทบทวนเรื่อง อัตลักษณ์ชุมชน (ความหมาย ความสำคัญและ ประเภทของ อัตลักษณ์ชุมชน)	วิทยากรกระบวนกร 1. เชิญอาสาสมัคร จำนวน 2 คน มาเป็นต้นแบบ 2. ให้อาสาสมัครบอก เอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ ของแต่ละฝ่าย 3. อธิบายความแตกต่างของ เอกลักษณ์บุคคล อัตลักษณ์บุคคล และ สัญลักษณ์ โดยใช้ตัวอย่าง บุคคล และตัวอย่าง สัญลักษณ์ในชุมชนและ อธิบายเชื่อมโยงกับ อัตลักษณ์ชุมชน 4. อธิบายทบทวน ความสำคัญและประเภท ของอัตลักษณ์ชุมชน	1. ความหมาย และความ แตกต่างของ เอกลักษณ์ อัตลักษณ์ และ สัญลักษณ์ 2. ความหมาย ความสำคัญ และประเภท ของ อัตลักษณ์ชุมชน	สื่อบุคคล	15 นาที

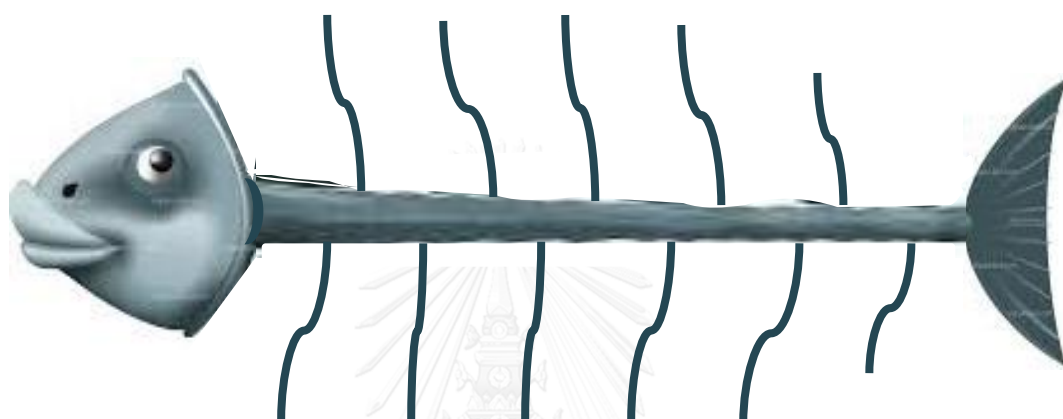

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ขั้นตอน/วิธีการ	เนื้อหา	อุปกรณ์/สื่อ	เวลา
	6. อัตลักษณ์ ชุมชนบ้าน บ่อหิน	<p>วิทยากรกระบวนการ</p> <p>1. ให้ผู้ร่วมเวทีประชาคม เสนอลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น เด่นของชุมชนบ้านบ่อหิน โดยส่งเสริมให้สะท้อน ลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น จากข้อมูลผลการวิเคราะห์ ทุนของชุมชน</p> <p>2. อภิปราย สรุปข้อเสนอ ลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น ของชุมชน</p> <p>3. ให้ผู้ร่วมเวทีประชาคม วิเคราะห์ลักษณะเฉพาะที่ โดดเด่น หรืออัตลักษณ์ ชุมชนแต่ละข้อเสนอ โดย ประยุกต์ใช้เทคนิคก้างปลา (Fish Bone) โดยแบ่งก้างปลาเป็น 2 ซีก - ก้างปลาซีกซ้ายให้ระบุ ลักษณะอันโดดเด่นของ อัตลักษณ์นั้น มีตัวบ่งชี้ ความโดดเด่น เช่น</p> <p>(1) ความโดดเด่น (ไม่ เหมือนใคร ที่อื่นไม่มี)</p> <p>(2) ประโยชน์ คุณค่า (ทั้งรูปธรรมและนามธรรม)</p> <p>(3) ปริมาณและคุณภาพ</p> <p>(4) ความยั่งยืน</p> <p>ฯลฯ</p>	<p>ลักษณะเฉพาะที่ โดดเด่นของชุมชน และตัวบ่งชี้ ลักษณะเฉพาะที่ โดดเด่น</p>	<p>1. ปากกา เมจิก</p> <p>2. กระดาษ ชาร์ตที่วาดรูป ฟังก้างปลาไว้ แล้ว จำนวน 5 – 8 แผ่น</p>	<p>2 ชั่วโมง โดย ประมาณ</p>

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ขั้นตอน/วิธีการ	เนื้อหา	อุปกรณ์/สื่อ	เวลา
		<p>- ก้างปลาซีกขวาให้ระบุลักษณะด้อย หรือข้อบกพร่องของอัตลักษณ์นั้น โดยเขียนลักษณะเด่น และลักษณะด้อยของแต่ละอัตลักษณ์ชุมชนลงในกระดาษชาร์ตรูปผังก้างปลา 1 อัตลักษณ์ต่อ 1 ผังก้างปลา</p> <p>4. อภิปรายผลการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น แต่ละลักษณะ</p> <p>5. ให้ผู้ร่วมเวทีประชาคมประมวลผลการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น และระบุอัตลักษณ์ชุมชน</p> <p>6. ทบทวน สรุปผลการวิเคราะห์และกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน</p>			

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ขั้นตอน/วิธีการ	เนื้อหา	อุปกรณ์/สื่อ	เวลา
3. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคม สะท้อนสิ่งที่ได้เรียนรู้	7. สิ่งที่ได้เรียนรู้จากเวทีประชาคม	ผู้ช่วยวิทยากรกระบวนการ 1. แจก “ใบไม้แห่งการเรียนรู้” ให้ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมทุกคน 2. ให้ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมเขียนสิ่งใหม่ที่ได้เรียนรู้จากการมาร่วมเวทีประชาคมครั้งนี้ คนละ 1 – 2 อย่าง ลงในใบไม้แห่งการเรียนรู้ 3. ให้ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมเอาใบไม้ที่เขียนเสร็จไปผูกไว้กับกิ่งต้นไม้แห่งการเรียนรู้บ้านบ่อหิน	องค์ความรู้ใหม่ที่ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมได้รับ	1 ปากกา 2. กระดาษรูปทรงคล้ายใบไม้ ซึ่งเจาะรูและร้อยด้ายสำหรับผูกไว้แล้ว 3. โคร่งต้นไม้แห่งการเรียนรู้บ้านบ่อหิน	10 นาที
4. เพื่อแสดงความขอบคุณและสร้างแรงจูงใจให้เข้าร่วมกิจกรรมครั้งต่อไป	8. ชี้แจงการรับรองและสร้างการยอมรับในอัตลักษณ์ชุมชน	วิทยากรกระบวนการชี้แจงขั้นตอน วิธีการที่คณะทำงานฯ จะดำเนินการเพื่อให้มีการรับรองและสร้างการยอมรับในอัตลักษณ์ชุมชน อาทิ การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น การประชาสัมพันธ์	ขั้นตอน วิธีการเพื่อการรับรองและสร้างการยอมรับในอัตลักษณ์ชุมชน	-	5 นาที
	9. ขอบคุณผู้เข้าร่วมเวทีประชาคม	วิทยากรกระบวนการ 1. สรุปรประเด็นสำคัญที่ได้จากการจัดเวทีประชาคม 2. กล่าวขอบคุณการให้ความร่วมมือเข้าร่วมเวทีประชาคม	1. สรุปรประเด็นสำคัญที่ได้จากการจัดเวทีประชาคม 2. คำขอบคุณผู้เข้าร่วมเวทีประชาคม	-	5 นาที

ตัวอย่างแผนผังก้างปลา (Fish Bone)

ประเด็นเนื้อหาการสนทนากลุ่มเพื่อทบทวนและกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน

ประเด็นเนื้อหาการสนทนากลุ่มเพื่อทบทวนและกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสนทนากลุ่มเพื่อทบทวนและกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ซึ่งเป็นขั้นตอนย่อยขั้นตอนหนึ่งในขั้นตอนการปฏิบัติ (Action) ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

ชื่อชุมชน..... บ้านบ่อหิน .....

หมู่บ้าน..... บ่อหิน ..... หมู่ที่..... 14 .....ตำบล..... ตะพง .....

อำเภอ .....เมือง ..... จังหวัด..... ระยอง .....

สถานที่จัดการสนทนากลุ่ม ..... ศาลาศาลหลวงเดี่ยวบ้านบ่อหิน .....

วัน เดือน ปีจัดการสนทนากลุ่ม ..... 30 สิงหาคม 2558 .....

วัตถุประสงค์การสนทนากลุ่ม

เพื่อทบทวนข้อเสนอลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชน และระบุ ตัดสินใจกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนที่แสดงถึงความเป็นตัวตนของชุมชน

ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคม

ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเพื่อทบทวนและกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน จำนวน 15 คน
ประกอบด้วย

1. ผู้วิจัย และผู้อำนวยความสะดวก รวมจำนวน 3 คน
2. คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน จำนวน 10 คน (ในจำนวนนี้มีผู้ทรงคุณวุฒิหมู่บ้าน และประธานกลุ่มที่เกี่ยวข้องรวมอยู่ด้วย)
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 2 คน

ประเด็นเนื้อหาการจัดสนทนากลุ่ม

1. ข้อเสนอลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชนบ้านบ่อหิน ที่ได้จากเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน
2. ข้อเสนอลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชุมชนบ้านบ่อหินใหม่
3. ข้อเสนอแสดงอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน
  - 3.1 ข้อเสนอแสดงอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินที่ผู้วิจัยวิเคราะห์ และร่างข้อเสนอในการสนทนากลุ่ม
  - 3.2 ข้อเสนอแสดงอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินที่กำหนดใหม่
4. ผลการตัดสินใจกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน และข้อเสนอแสดงอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

แผนการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

แผนการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดเวทีเพื่อสร้างการรับรู้ ความเข้าใจร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน และร่วมหารือแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ซึ่งเป็นขั้นตอนย่อยขั้นตอนหนึ่งในขั้นตอนการปฏิบัติ (Action) ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

ชื่อชุมชน..... บ้านบ่อหิน .....

หมู่บ้าน..... บ่อหิน ..... หมู่ที่..... 14 .....ตำบล..... ตะพง .....

อำเภอ .....เมือง ..... จังหวัด..... ระยอง .....

สถานที่จัดเวทีรับฟังความคิดเห็น..... ศาลาเอนกประสงค์บ้านบ่อหิน .....

วัน เดือน ปีจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น..... 27 กันยายน 2558 .....

วัตถุประสงค์การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น

1. เพื่อสื่อสารให้ชาวบ้านบ่อหินรับรู้ เข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน
2. เพื่อให้ชาวบ้านบ่อหินได้ร่วมหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน และกิจกรรมเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

ผู้เข้าร่วมเวทีรับฟังความคิดเห็น

ผู้ร่วมเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ประกอบด้วย

1. ผู้วิจัย และผู้อำนวยการความสะอาด รวมจำนวน 2 คน
2. คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน จำนวน 12 คน
3. ประชาชนบ้านบ่อหิน หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง

แผนดำเนินการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

ผู้ดำเนินกิจกรรมการตามแผนดำเนินการนี้ คือ ผู้วิจัยซึ่งเป็นวิทยากรกระบวนการหลัก ผู้อำนวยการจากภายนอกเป็นผู้ช่วยวิทยากรกระบวนการ และคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ซึ่งเป็นทั้งผู้ร่วมอำนวยความสะดวก และผู้เข้าร่วมกิจกรรมเวทีรับฟังความคิดเห็น

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ขั้นตอน/วิธีการ	เนื้อหา	อุปกรณ์/สื่อ	เวลา
<p>การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินครั้งนี้ ไม่มีการลงทะเบียนและพิธีเปิด เนื่องจากดำเนินการจัดต่อจากการประชุมสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน โดยจะมีการลงทะเบียนผู้เข้าร่วมประชุมสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน ตั้งแต่ช่วงเวลา 08.30 -09.30 น.</p>					
1. เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น	1. กล่าวเปิดเวทีและชี้แจงวัตถุประสงค์	วิทยากรกระบวนการ 1. เชิญผู้ใหญ่บ้านบ่อหินเป็นประธานกล่าวเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็น เรื่อง อัตลักษณ์ชุมชน 2. ชี้แจงวัตถุประสงค์การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น 3. แนะนำผู้อำนวยการความสะดวก	1. วัตถุประสงค์การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น 2. ผลที่คาดว่าจะได้รับจากเวทีรับฟังความคิดเห็น	-	5 นาที
	2. กำหนดกติกาการร่วมเวทีรับฟังความคิดเห็น	วิทยากรกระบวนการ 1. ถามคำถาม “เราจะมีกฎกติกาการร่วมเวทีประชาคมครั้งนี้อย่างไรบ้าง” 2. สรุปรายชื่อเสนอ กฎ กติกาที่มีคนเสนอ และลงมติรับกฎ กติกาอย่างเปิดเผย ในกรณีไม่มีผู้เสนอ วิทยากรกระบวนการกระตุ้นและหาวิธีการ เพื่อให้มีการเสนอ กฎ กติกา โดยอาจยกตัวอย่าง หรือตั้งคำถามเกี่ยวกับแนวปฏิบัติที่ควรทำ ไม่ควรทำ	กฎ กติกาการร่วมเวทีประชาคม อาทิ การแสดงความเห็น การใช้เครื่องมือสื่อสาร การรับประทานอาหารว่างและเครื่องดื่ม เป็นต้น	กระดาษชาร์ต จำนวน 1 แผ่น	5 นาที

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ขั้นตอน/วิธีการ	เนื้อหา	อุปกรณ์/สื่อ	เวลา
2. เพื่อแจ้งผลการกำหนด อัตลักษณ์ชุมชน และรับฟัง ความคิดเห็นที่มี ต่ออัตลักษณ์ ชุมชนบ้าน บ่อหิน	3. การรับฟัง ความคิดเห็น ที่มีต่ออัตลักษณ์ ชุมชนบ้าน บ่อหิน	วิทยากรกระบวนการ 1. อธิบาย ทบทวนขั้นตอน การดำเนินการกำหนด อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ที่ดำเนินการมาตั้งแต่ต้น 2. ทบทวนผลการวิเคราะห์ ทุนของชุมชนบ้านบ่อหิน 3. ทบทวนผลการกำหนด ลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น ของชุมชนบ้านบ่อหิน 4. แจ้งผลการกำหนด อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน และอธิบายข้อความแสดง อัตลักษณ์ชุมชนแต่ละ ประเด็น 5. กระตุ้นให้ผู้ร่วมเวทีรับ ฟังความคิดเห็นได้ซักถาม แสดงความคิดเห็น หรือให้ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน 6. สรุปความคิดเห็นที่มีต่อ อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน	1. ขั้นตอนการ ดำเนินการวิจัย โดยย่อ 2. ผลการวิเคราะห์ ทุนของชุมชนบ้าน บ่อหินโดยย่อ 3. ผลการกำหนด ลักษณะเฉพาะที่ โดดเด่นของชุมชน บ้านบ่อหินโดยย่อ 4. ผลการกำหนด อัตลักษณ์ชุมชน บ้านบ่อหิน	1. ป้ายไวนิล ผลการ วิเคราะห์ทุน ของชุมชน บ้านบ่อหิน 2. บัตร ข้อความ แสดง อัตลักษณ์ ชุมชน	40 นาที

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ขั้นตอน/วิธีการ	เนื้อหา	อุปกรณ์/สื่อ	เวลา
3. เพื่อหาแนวทาง การสื่อสารเพื่อเสริมสร้าง ความเข้าใจ ในอัตลักษณ์ ชุมชนบ้าน บ่อหิน	4. การรับฟัง ความคิดเห็น ที่มีต่อกิจกรรม การสื่อสาร เพื่อเสริมสร้าง ความเข้าใจ ในอัตลักษณ์ ชุมชนบ้าน บ่อหิน	วิทยากรกระบวนการ 1. แจ้ง และอธิบายผล การกำหนดกิจกรรม การสื่อสารเพื่อเสริมสร้าง ความเข้าใจในอัตลักษณ์ ชุมชนบ้านบ่อหิน จากการ สนทนากลุ่มคณะทำงาน ภูมิปัญญาและผู้ทรงคุณวุฒิ หมู่บ้าน 2. กระตุ้นให้ผู้ร่วมเวทีรับ ฟังความคิดเห็น 2.1 ซักถาม แสดงความ คิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรม การสื่อสารเพื่อเสริมสร้าง ความเข้าใจในอัตลักษณ์ ชุมชนบ้านบ่อหิน 2.2 เสนอกิจกรรม ใหม่ๆ 3. อภิปราย สรุปผลการ กำหนดกิจกรรม ๓	กิจกรรมการ สื่อสารเพื่อเสริม สร้างความเข้าใจ ในอัตลักษณ์ ชุมชนบ้านบ่อหิน	1. เอกสาร สรุปกิจกรรม เสริมสร้าง อัตลักษณ์ ชุมชนบ้าน บ่อหินจาก การสนทนา กลุ่ม 2. ปากกา เมจิก จำนวน 5 ด้าม 3. กระดาษ ชาร์ต จำนวน 10 แผ่น	40 นาที
4. เพื่อแสดง ความขอบคุณ และสร้าง แรงจูงใจให้เข้า ร่วมกิจกรรม ครั้งต่อไป	5. ขอบคุณ ผู้เข้าร่วมเวที ประชาคม	วิทยากรกระบวนการ 1. สรุปประเด็นสำคัญที่ได้ จากการจัดเวทีรับฟัง ความคิดเห็น 2. กล่าวขอบคุณการให้ ความร่วมมือเข้าร่วมเวที รับฟังความคิดเห็น 3. เชิญชวนให้เข้าร่วม กิจกรรมการสื่อสารเพื่อ เสริมสร้างความเข้าใจใน อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ซึ่งจะมีการประชาสัมพันธ์ ล่วงหน้าต่อไป	1. สรุปประเด็น สำคัญที่ได้จากการ จัดเวทีรับฟังความ คิดเห็น 2. คำขอบคุณ ผู้เข้าร่วมเวทีรับฟัง ความคิดเห็น 2. กิจกรรมการ สื่อสารเพื่อเสริม สร้างความเข้าใจ ในอัตลักษณ์ชุมชน บ้านบ่อหิน	-	5 นาที

แผนการจัดเวทีประชาคมสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชน จากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

แผนการจัดเวทีประชาคมสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดเวทีเพื่อวิเคราะห์ความต้องการ และวางแผนพัฒนาชุมชนบ้านบ่อหิน โดยใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ชุมชน ด้วยเทคนิคกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม A-I-C (Appreciation – Influence – Control) ซึ่งเป็นขั้นตอนย่อยขั้นตอนหนึ่งในขั้นตอนการปฏิบัติ (Action) ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

ชื่อชุมชน..... บ้านบ่อหิน .....

หมู่บ้าน..... บ่อหิน ..... หมู่ที่..... 14 .....ตำบล..... ตะพง .....

อำเภอ .....เมือง ..... จังหวัด..... ระยอง .....

สถานที่จัดเวทีประชาคม..... ศาลาศาลหลวงเตี้ยบ้านบ่อหิน .....

วัน เดือน ปีจัดเวทีประชาคม..... 27 ธันวาคม 2558 .....

วัตถุประสงค์การจัดเวทีประชาคม

1. เพื่อระดมพลังสมองวิเคราะห์ความต้องการ และศักยภาพในการพัฒนาชุมชนบ้านบ่อหินโดยใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน
2. เพื่อวางแผนพัฒนาชุมชนระยะสั้น (1 ปี) และแผนระยะกลาง (3-5 ปี) อย่างมีส่วนร่วมโดยใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคม

ผู้ร่วมเวทีประชาคมสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน จำนวน 40 คน ประกอบด้วย

1. ผู้วิจัย และผู้อำนวยความสะดวก รวมจำนวน 3 คน
2. คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน จำนวน 12 คน

3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งประกอบด้วย คณะกรรมการหมู่บ้าน ประธานกลุ่ม องค์กรในชุมชนที่ไม่ใช่คณะกรรมการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน จำนวน 10 คน

4. ประชาชนบ้านบ่อหิน หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง จำนวน 10 คน

5. ภาคีเครือข่ายชุมชนทั้งภาครัฐ และเอกชน ได้แก่ พัฒนาการตำบล เกษตรตำบล ครู กศน. และผู้แทนมวลชนสัมพันธ์ของบริษัทและโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งในเขตตำบลตะพง จำนวน 5 คน

แผนดำเนินการจัดเวทีประชาคมสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน

ผู้ดำเนินกิจกรรมการตามแผนดำเนินการนี้ คือ ผู้วิจัยซึ่งเป็นวิทยากรกระบวนการหลัก ผู้อำนวยการจากภายนอกเป็นผู้ช่วยวิทยากรกระบวนการ และคณะกรรมการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ซึ่งเป็นทั้งผู้ร่วมอำนวยความสะดวก และผู้เข้าร่วมกิจกรรมเวทีรับฟังความคิดเห็น

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ขั้นตอน/วิธีการ	เนื้อหา	อุปกรณ์/สื่อ	เวลา
1. เพื่อสร้างบรรยากาศและแรงจูงใจในการร่วมเรียนรู้ในเวทีประชาคม	1. ลงทะเบียนและการนำเข้าสู่เวทีประชาคม	ผู้อำนวยการความสะดวก 1. ลงทะเบียนผู้เข้าร่วมเวที 2. ถ่ายวีดิทัศน์ประมวลภาพบรรยากาศการจัดกิจกรรมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินที่ดำเนินการไปแล้ว (ฉายวนหลาย ๆ รอบ)	1. ขั้นตอนเวทีประชาคมโดยย่อ 2. บริการและการอำนวยความสะดวกที่จัดให้ระหว่างร่วมเวทีประชาคม	วีดิทัศน์ ประมวลภาพกิจกรรม เสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน	30 นาที
	2. พิธีเปิดเวทีประชาคมโดยผู้นำชุมชน	1. วิทยากรกระบวนการเชิญผู้ใหญ่บ้านบ่อหินเป็นประธานกล่าวเปิดเวทีประชาคม 2. ผู้ใหญ่บ้านบ่อหินกล่าวเปิดเวทีประชาคม 3. วิทยากรกระบวนการแนะนำผู้อำนวยการความสะดวก	1. วัตถุประสงค์การจัดเวทีประชาคม 2. ผลที่คาดว่าจะได้รับจากเวทีประชาคม	-	5 นาที
	3. การสร้างแนวปฏิบัติกรร่วมเวทีประชาคมเพื่อสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจาก	วิทยากรกระบวนการ 1. ถามคำถาม “เราจะมีกฎกติกาการร่วมเวทีประชาคมครั้งนี้อย่างไรบ้าง” 2. สรุปรวข้อเสนอกฎ กติกาที่มีคนเสนอ และลงมติรับกฎ กติกาอย่างเปิดเผย	กฎ กติกาการร่วมเวทีประชาคม อาทิ การแสดงความคิดเห็น การใช้เครื่องมือสื่อสาร การรับประทานอาหารว่างและ	-	5 นาที

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ขั้นตอน/วิธีการ	เนื้อหา	อุปกรณ์/สื่อ	เวลา
	อัตลักษณ์ชุมชน	ในกรณีไม่มีผู้เสนอ วิทยากร กระบวนการกระตุ้น และหา วิธีการ เพื่อให้มีการเสนอกฎ กติกา โดยอาจยกตัวอย่าง หรือตั้งคำถามเกี่ยวกับแนว ปฏิบัติที่ควรทำ ไม่ควรทำ	เครื่องดื่ม เป็นต้น		
2. เพื่อทำ ความเข้าใจ สภาพความ เป็นจริงของ ชุมชนใน ปัจจุบัน และ สร้างภาพ ความคาดหวัง ที่จะให้ชุมชน เป็นในอนาคต	4. การสร้าง ความเข้าใจ สภาพความ เป็นจริงของ ชุมชนบ้าน บ่อหิน (A-1)	1. ผู้ช่วยวิทยากร กระบวนการดำเนินการ 1.1 แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วม เวทีประชาคมเป็น 4 กลุ่ม ย่อย 1.2 แจกกระดาษ “บ้าน บ่อหินของฉัน” ให้ผู้เข้า ร่วมเวทีทุกคน ๆ ละ 1 แผ่น พร้อมปากกาเมจิกสี กลุ่มละ 1 ชุด 2. วิทยากรกระบวนการให้ ทุกคนวาดภาพสภาพความ เป็นจริงของบ้านบ่อหินใน ปัจจุบันบนกระดาษ โดย วาดเป็นลายเส้นหรือ สัญลักษณ์แทนภาพก็ได้ 3. นำภาพของทุกคนใน กลุ่มมาติดที่ผนังศาลา แล้วอธิบายความหมาย ร่วมกัน 4. รวมให้เป็นภาพเดียว ของแต่ละกลุ่ม 5. ตัวแทนแต่ละกลุ่ม ออกมานำเสนอในที่ประชุม ใหญ่ 6. รวมภาพของทุกกลุ่มให้ เป็นภาพเดียว	สภาพความเป็น จริงของชุมชน บ้าน บ่อหิน	1. ปากกาเมจิก สี 4 ชุด 2. กระดาษ A 4 “บ้านบ่อหิน ของฉัน” จำนวน 40 แผ่น 3. กระดาษชาร์ต จำนวน 10 แผ่น	30 นาที

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ขั้นตอน/วิธีการ	เนื้อหา	อุปกรณ์/สื่อ	เวลา
	5. การสร้างภาพอนาคตของชุมชนบ้านบ่อหิน (A-2)	<ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้ช่วยวิทยากร กระบวนการ แจกกระดาษ “บ้านบ่อหิน ถิ่นเขา ยายดา” ให้ผู้เข้าร่วมเวทีทุกคน ๆ ละ 1 แผ่น 2. วิทยากรกระบวนการให้ทุกคนจินตนาการ และวาดภาพบ้านบ่อหินที่คาดหวังจะให้เป็นในอนาคต 3. นำภาพของทุกคนมาติดที่ผนังศาลา แล้วอธิบายความหมายร่วมกัน 4. รวมให้เป็นภาพเดี่ยวของแต่ละกลุ่ม 5. ตัวแทนแต่ละกลุ่มนำเสนอในที่ประชุมใหญ่ 6. รวมของทุกกลุ่มให้เป็นภาพเดี่ยว โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้และศักยภาพของชุมชน 	สภาพชุมชนบ้านบ่อหินที่คาดหวังจะให้เป็นในอนาคต	<ol style="list-style-type: none"> 1. ปากกาเมจิก สี 4 ชุด 2. กระดาษ A 4 “บ้านบ่อหิน ถิ่นเขา ยายดา” จำนวน 40 แผ่น 3. กระดาษชาร์ต จำนวน 10 แผ่น 	30 นาที
3. เพื่อวิเคราะห์และกำหนดกิจกรรมที่จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนในอนาคต	6. การคิดวิเคราะห์และกำหนดกิจกรรมที่จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนบ้านบ่อหินในอนาคต (I-1)	<ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้ช่วยวิทยากร กระบวนการแจกบัตรคำให้ทุกคน ๆ ละ 1 แผ่น 2. วิทยากรประจำกลุ่มให้ทุกคนในกลุ่มย่อยเขียนกิจกรรมที่ควรดำเนินการเพื่อให้ชุมชนพัฒนาไปสู่สภาพที่คาดหวังให้เป็นในอนาคต ลงในบัตรคำที่แจกเพียงคนละ 1 กิจกรรม 3. นำบัตรคำของทุกคนในกลุ่มมาติดที่ผนังศาลา แล้วอธิบายความหมายร่วมกัน 	กิจกรรมพัฒนาชุมชนบ้านบ่อหินที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ชุมชน	<ol style="list-style-type: none"> 1. ปากกาเมจิกสี 4 ชุด 2. บัตรคำขนาด 4 x 6 นิ้ว จำนวน 40 แผ่น 3. กระดาษชาร์ต จำนวน 10 แผ่น 	30 นาที

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ขั้นตอน/วิธีการ	เนื้อหา	อุปกรณ์/สื่อ	เวลา
		<p>4. คัดเลือกกิจกรรมให้เหลือเพียงกลุ่มละ 3-5 กิจกรรม</p> <p>5. ตัวแทนแต่ละกลุ่มออกมานำเสนอในที่ประชุมใหญ่</p> <p>6. อภิปราย ให้ข้อเสนอแนะและกิจกรรมพัฒนาชุมชนบ้านบ่อหินที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ชุมชน</p>			
	<p>7. การคัดเลือกและจัดลำดับความสำคัญกิจกรรมที่จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนบ้านบ่อหินในอนาคต (1-2)</p>	<p>1. วิทยากรกระบวนการให้ทุกคนเลือกกิจกรรมที่คิดว่ามีความสำคัญและจำเป็นต่อชุมชน เพียงคนละ 3 กิจกรรม โดยใช้วิธีการติดสติ๊กเกอร์สีกิจกรรมที่เลือก โดยเน้นให้คำนึงถึงศักยภาพของชุมชนและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ</p> <p>2. เรียงลำดับคะแนนกิจกรรมที่คัดเลือก หากมีจำนวนกิจกรรมมากเกินไปอาจอภิปรายเพื่อตัดกิจกรรมที่ไม่จำเป็นออก</p> <p>3. จำแนกกิจกรรม (ถ้าจำเป็น) เช่น กิจกรรมที่ชุมชนทำเองได้ กิจกรรมที่ต้องทำร่วมกับผู้อื่น หรือกิจกรรมที่ต้องระดมทรัพยากรจากภายนอก เป็นต้น</p> <p>4. สรุปภาพรวมกิจกรรมพัฒนาชุมชนที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ชุมชน</p>	<p>กิจกรรมพัฒนาชุมชนบ้านบ่อหินที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ชุมชนที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อชุมชนบ้านบ่อหิน</p>	<p>1. ปากกา เมจิกสี 4 ชุด</p> <p>2. กระดาษชาร์ต จำนวน 10 แผ่น</p> <p>3. สติ๊กเกอร์สี จำนวน 120 อัน</p>	<p>20 นาที</p>

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ขั้นตอน/วิธีการ	เนื้อหา	อุปกรณ์/สื่อ	เวลา
4. เพื่อจัดทำ โครงสร้างแผน พัฒนาชุมชน บ้านบ่อหินที่ เกี่ยวข้องกับ อัตลักษณ์ชุมชน	8. การกำหนด ผู้รับผิดชอบ กิจกรรม เบื้องต้น (C-1)	1. วิทยากรกระบวนการ นำอภิปรายเพื่อกำหนด ผู้รับผิดชอบ (บุคคลหรือ กลุ่มบุคคล) แต่ละกิจกรรม ในเบื้องต้น 2. ให้ผู้เข้าร่วมเวทีเสนอ ชื่อผู้รับผิดชอบแต่ละ กิจกรรม 3. ลงมติกำหนด ผู้รับผิดชอบแต่ละกิจกรรม อย่างเปิดเผย	ผู้รับผิดชอบเขียน รายละเอียด กิจกรรมพัฒนา ชุมชนบ้านบ่อหิน ที่เกี่ยวข้องกับ อัตลักษณ์ชุมชน	1. ปากกา เมจิกสี 1 ชุด 2. กระดาษ ชาร์ต จำนวน 1 แผ่น	20 นาที
	9. การจัดทำ โครงสร้าง แผนพัฒนา ชุมชนบ้าน บ่อหินที่ เกี่ยวข้องกับ อัตลักษณ์ชุมชน (C-2)	1. วิทยากรกระบวนการให้ ผู้รับผิดชอบแต่ละกิจกรรม หาลูกทีมเพื่อกำหนด รายละเอียดงานและ กิจกรรมย่อยของแต่ละ กิจกรรม ตามประเด็นดังนี้ 1.1 ชื่อกิจกรรม 1.2 วัตถุประสงค์ 1.3 ขั้นตอน วิธีการ 1.4 เป้าหมายหรือ กลุ่มเป้าหมาย 2. ทีมกิจกรรมแต่ละทีม เขียนรายละเอียดงานและ กิจกรรมย่อย 3. ตัวแทนของแต่ละทีม กิจกรรมออกมานำเสนอใน ที่ประชุมใหญ่ 4. อภิปราย ให้ข้อเสนอแนะ และสรุปงานและกิจกรรม ย่อยของกิจกรรมพัฒนา ชุมชนบ้านบ่อหินที่ เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ ชุมชน	งานและกิจกรรม ย่อยของกิจกรรม พัฒนาชุมชนบ้าน บ่อหินที่เกี่ยวข้อง กับอัตลักษณ์ ชุมชน	1. ปากกา เมจิกสี 1 ชุด 2. กระดาษ ชาร์ต จำนวน 15 แผ่น	30 นาที

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	ขั้นตอน/วิธีการ	เนื้อหา	อุปกรณ์/สื่อ	เวลา
		5. วิทยาการกระบวนการ นัดหมายคณะทำงานสร้าง อัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน เพื่อจัดทำแผนพัฒนาชุมชน บ้านบ่อหิน			
5. เพื่อแสดง ความขอบคุณ ผู้เข้าร่วมเวที ประชาคม	10. ขอบคุณ ผู้เข้าร่วมเวที ประชาคม	วิทยาการกระบวนการ 1. สรุปประเด็นสำคัญที่ได้ จากการจัดเวทีประชาคม 2. กล่าวขอบคุณการให้ความ ร่วมมือเข้าร่วมเวทีประชาคม	1. สรุปประเด็น สำคัญที่ได้จากการ จัดเวทีประชาคม 2. คำขอบคุณ ผู้เข้าร่วมเวที ประชาคม	-	2 นาที่

หมายเหตุ ภายหลังจากการจัดเวทีประชาคมสร้างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนจะนำรายละเอียดงานและกิจกรรมย่อยของกิจกรรมพัฒนาชุมชนบ้านบ่อหินที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ชุมชนที่ได้จากเวทีประชาคม ไปจัดทำเป็นแผนพัฒนาชุมชนเพื่อเสนอองค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงาน องค์กรภาคีเครือข่ายต่อไป

ตัวอย่างกระดาษเพื่อใช้วาดภาพ
สภาพความเป็นจริงของชุมชนบ้านบ่อหิน

บ้านบ่อหินของฉัน

คำชี้แจง โปรดวาดภาพสภาพความเป็นจริงของบ้านบ่อหินในปัจจุบัน ตามความคิดเห็น
ของท่านลงบนกระดาษนี้ โดยอาจวาดเป็นลายเส้น หรือใช้สัญลักษณ์แทนภาพก็ได้
หรือหากไม่สามารถวาดได้ให้เขียนเป็นข้อความความคิดเห็น

ตัวอย่างกระดาษเพื่อใช้วาดภาพ
หมู่บ้านบ่อหินที่คาดหวังจะให้เป็นในอนาคต

บ้านบ่อหิน ถิ่นเขายายดา

คำชี้แจง โปรดวาดภาพบ้านบ่อหินที่คาดหวังจะให้เป็นในอนาคต ตามความคิดเห็นของท่าน
ลงบนกระดาษนี้ โดยอาจวาดเป็นลายเส้น หรือใช้สัญลักษณ์แทนภาพก็ได้ หรือหาก
ไม่สามารถวาดภาพได้ให้เขียนเป็นข้อความความคิดเห็น

ตัวอย่างแบบฟอร์มเขียนรายละเอียดงานและกิจกรรมพัฒนาชุมชนบ้านบ่อหิน
ที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ชุมชน

ชื่องานหรือ กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ขั้นตอนและวิธีการ	เป้าหมาย หรือกลุ่มเป้าหมาย

เครื่องมือการวิจัยที่ R-1

**ประเด็นเนื้อหาการสนทนากลุ่มเพื่อทบทวน ตรวจสอบ
และประเมินผล สะท้อนผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน**

ประเด็นเนื้อหาการสนทนากลุ่มเพื่อทบทวน ตรวจสอบ และประเมินผล สะท้อนผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสนทนากลุ่มเพื่อทบทวน ตรวจสอบ และรวบรวมข้อมูล สภาพ ปรัชญาการณ ที่ เป็นผลที่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งอยู่ในขั้นตอนการสังเกตผลจากการปฏิบัติ (Observe) และเพื่อประเมินผล สะท้อนผลของการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ซึ่งเป็นขั้นตอนย่อยขั้นตอนหนึ่งในขั้นตอนการสะท้อนผล (Reflect) ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

ชื่อชุมชน..... บ้านบ่อหิน .....

หมู่บ้าน..... บ่อหิน ..... หมู่ที่..... 14 ..... ตำบล..... ตะพง .....

อำเภอ ..... เมือง ..... จังหวัด..... ระยอง .....

สถานที่จัดเวทีประชาคม..... ศาลาศาลหลวงเตี้ยบ้านบ่อหิน .....

วัน เดือน ปีจัดเวทีประชาคม..... 10 มกราคม 2559 .....

วัตถุประสงค์การสนทนากลุ่ม

- 1) เพื่อทบทวน ตรวจสอบ และรวบรวมข้อมูล สภาพ ปรัชญาการณ ที่ เป็นผลที่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินในภาพรวม
- 2) เพื่อประเมินผลและสะท้อนผลของการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินที่มีต่อชุมชนในภาพรวม

ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม

ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเพื่อประเมินผลและสะท้อนผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน จำนวน 16 คน ประกอบด้วย

1. ผู้วิจัย และผู้อำนวยความสะดวก จำนวน 2 คน
2. คณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน จำนวน 10 คน (ในจำนวนนี้มีผู้ทรงคุณวุฒิหมู่บ้าน และประธานกลุ่มที่เกี่ยวข้องรวมอยู่ด้วย)
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 2 คน
4. ภาคีเครือข่ายชุมชน ได้แก่ พัฒนาการตำบล ครู กศน. จำนวน 2 คน

ประเด็นเนื้อหาการสนทนากลุ่ม

1. ประเด็นการทบทวน ตรวจสอบ และรวบรวมข้อมูล สภาพ ปรากฏการณ์ที่เป็นผลที่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมโดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ประกอบด้วย

จากเอกสารสรุปภาพรวมขั้นตอนและผลปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมโดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ผลที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอน แต่ละกิจกรรมถูกต้องหรือไม่ อย่างไร

2. ประเด็นการประเมินผล และสะท้อนผลปฏิบัติการวิจัย และกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน ประกอบด้วย

2.1 แนวคิดสำคัญของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินมีอะไรบ้าง

2.2 วัตถุประสงค์ของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินมีอะไรบ้าง

2.3 กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินมีความสลับซับซ้อน ยาก – ง่ายหรือไม่อย่างไร และจะดำเนินการอย่างไรให้มีประสิทธิภาพ

2.4 ขั้นตอน/กิจกรรมในกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน มีขั้นตอน/กิจกรรมใดบ้างที่สำคัญ และจำเป็นต้องดำเนินการ และขั้นตอน/กิจกรรมใดบ้างที่ไม่สำคัญ และหรือไม่จำเป็นต้องดำเนินการ

2.5 ขั้นตอน กิจกรรมในกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวความคิดเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน มีขั้นตอน/กิจกรรมใดบ้างที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้เอง และขั้นตอน/กิจกรรมใดบ้างที่ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญ หรือองค์กร หน่วยงานภายนอกช่วยดำเนินการ

2.6 ปัจจัยที่ทำให้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินดำเนินการได้สำเร็จประกอบด้วยอะไรบ้าง

2.7 เงื่อนไขที่ต้องคำนึงถึงในการดำเนินการตามกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหินประกอบด้วยอะไรบ้าง

2.8 การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

ประเด็นสะท้อนผลการปฏิบัติ

ประเด็นสะท้อนผลการปฏิบัติฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางสะท้อนผลของปฏิบัติการต่าง ๆ ในทุก ๆ ขั้นตอนที่ผู้วิจัยดำเนินการร่วมกับคณะทำงานสร้างอัตลักษณ์ชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสะท้อนผลการดำเนินงาน ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงาน ปัญหา อุปสรรค สิ่งที่ต้องปรับปรุง แก้ไข ตลอดจนสิ่งที่ได้เรียนรู้จากปฏิบัติการนั้น ๆ วิธีการสะท้อนผลใช้การประเมินผลหลังการปฏิบัติ (After Action Review: AAR) โดยใช้เทคนิคหลายเทคนิค อาทิ การประชุมกลุ่มย่อย การสนทนากลุ่ม

วัน เดือน ปีที่สะท้อนผล ..... เวลา ..... น.

สถานที่จัดกิจกรรมสะท้อนผล.....

จำนวนผู้ร่วมปฏิบัติการสะท้อนผล ..... คน

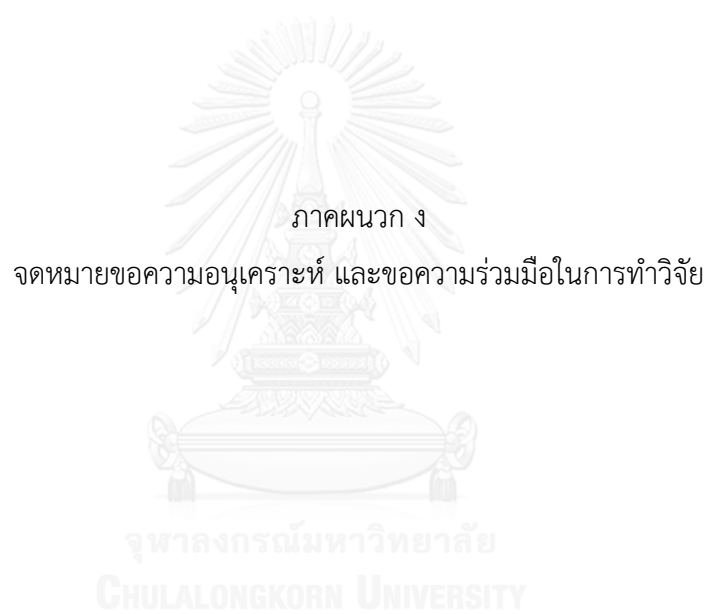
ข้อมูลกิจกรรมหรือปฏิบัติการที่สะท้อนผล

- 1) ชื่อกิจกรรม/ปฏิบัติการ .....
- 2) สถานที่จัดกิจกรรม/ปฏิบัติการ .....
- 3) วัน เดือน ปีที่จัดกิจกรรม/ปฏิบัติการ ..... เวลา .....
- 4) จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม/ปฏิบัติการ ..... คน

ประเด็นสะท้อนผล

1. กิจกรรม/ปฏิบัติการ ..... บรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ อย่างไร
2. มีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้กิจกรรม/ปฏิบัติการ ..... บรรลุ หรือไม่ บรรลุวัตถุประสงค์
3. ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินการมีอะไรบ้าง
4. สิ่งที่ต้องปรับปรุง แก้ไขให้ดีขึ้น หากต้องดำเนินการในครั้งต่อไป
5. สิ่งที่ได้เรียนรู้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์จากกิจกรรม/ปฏิบัติการ.....

ที่ ศธ 0512.6(2791.10)/58- 0923

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพมหานคร 10330

19 กุมภาพันธ์ 2558

เรื่อง ขอใช้พื้นที่ในการเก็บข้อมูลวิจัย

เรียน นายกองค้การบริหารส่วนตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง

ด้วย นางกุลธิดา รัตนโกศล นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาอกระบบ
โรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต อยู่ในระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนา
กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้าง
อัตลักษณ์ของชุมชน” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา และ ดร.ปาน กิมปี เป็น
อาจารย์ที่ปรึกษา ในกรณี นิสิตมีความจำเป็นต้องขอใช้พื้นที่ชุมชนบ้านบ่อหิน หมู่ที่ 14 ตำบลตะพง อำเภอ
เมือง จังหวัดระยอง เป็นพื้นที่วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้ นิสิตผู้วิจัยจะได้
ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้นิสิตได้ใช้พื้นที่ดังกล่าวเพื่อประโยชน์ทาง
วิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.เนาวนิตย์ สงคราม)

รองคณบดี

ปฏิบัติการแทนคณบดี

งานหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ฝ่ายวิชาการ
โทร. 0-2218-2681-2 ต่อ 608

ที่ ศธ 0512.6(2791.10)/58- 0924

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพมหานคร 10330

๑๙ กุมภาพันธ์ 2558

เรื่อง ขอใช้พื้นที่และสถานที่ในการเก็บข้อมูลวิจัย

เรียน ผู้ใหญ่บ้านบ้านบ่อหิน หมู่ที่ 14 ตำบลตะพง อำเภอมือง จังหวัดระยอง

ด้วย นางกุลธิดา รัตนโกศล นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกกระบวน
โรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต อยู่ในระหว่างการทำนงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนา
กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้าง
อัตลักษณ์ของชุมชน” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา และ ดร.ปาน กิมปี เป็น
อาจารย์ที่ปรึกษา ในกรณีนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องขอใช้พื้นที่ชุมชนบ้านบ่อหิน หมู่ที่ 14 ตำบลตะพง อำเภอมือง
จังหวัดระยอง เป็นพื้นที่วิจัย และขอใช้อาคารเอนกประสงค์บ้านบ่อหินเป็นสถานที่สำหรับจัดกิจกรรม
การเรียนรู้ตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้ นิสิตผู้วิจัยจะได้ประสานงาน
ในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้นิสิตได้ใช้พื้นที่ดังกล่าวเพื่อประโยชน์ทาง
วิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.เนาวนิตย์ สงคราม)

รองคณบดี

ปฏิบัติการแทนคณบดี

งานหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ฝ่ายวิชาการ
โทร. 0-2218-2681-2 ต่อ 608

ที่ ศธ 0512.6(2791.10)/58-1128

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพมหานคร 10330

9 มีนาคม 2558

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ด้วย นางกุลธิดา รัตนโกศล นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกกระบวน
โรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต อยู่ในระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนา
กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้าง
อัตลักษณ์ของชุมชน” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา และ ดร.ปาน กิมปี เป็น
อาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้ใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย ทั้งนี้ นิสิตผู้วิจัยจะได้
ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดเป็นผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าวเพื่อประโยชน์ทางวิชาการ
ต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.เนาวนิตย์ สงคราม)

รองคณบดี

ปฏิบัติการแทนคณบดี

งานหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ฝ่ายวิชาการ
โทร. 0-2218-2681-82 ต่อ 608

ที่ ศธ 0512.6(2791.10)/58- 1130

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพมหานคร 10330

9 มีนาคม 2558

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.ชูเกียรติ ลิ้มสุวรรณ

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ด้วย นางกุลธิดา รัตนโกศล นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ
โรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต อยู่ในระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนา
กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้าง
อัตลักษณ์ของชุมชน” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา และ ดร.ปาน กิมปี เป็น
อาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้ใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย ทั้งนี้ นิสิตผู้วิจัยจะได้
ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดเป็นผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าวเพื่อประโยชน์ทางวิชาการ
ต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.เนาวนิตย์ สงคราม)

รองคณบดี

ปฏิบัติการแทนคณบดี

งานหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ฝ่ายวิชาการ
โทร. 0-2218-2681-82 ต่อ 608

ที่ ศธ 0512.6(2791.10)/58- 1129

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพมหานคร 10330

9 มีนาคม 2558

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน อาจารย์ ดร.ภัทรพล มหาพันธ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ด้วย นางกุลธิดา รัตนโกศล นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ โรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต อยู่ในระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา และ ดร.ปาน กิมปี เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้ใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย ทั้งนี้ นิสิตผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดเป็นผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าวเพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.เนาวนิตย์ สงคราม)

รองคณบดี

ปฏิบัติการแทนคณบดี

งานหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ฝ่ายวิชาการ
โทร. 0-2218-2681-82 ต่อ 608

ที่ ศธ 0512.6(2791.10)/58- 1131

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพมหานคร 10330

9 มีนาคม 2558

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน ดร.วิรุพท์ นิลโมจน์

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ด้วย นางกุลธิดา รัตนโกศล นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาจากระบบ
โรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต อยู่ในระหว่างการทำนิพนธ์เรื่อง “การพัฒนา
กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้าง
อัตลักษณ์ของชุมชน” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา และ ดร.ปาน กิมปี เป็น
อาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้ใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย ทั้งนี้ นิสิตผู้วิจัยจะได้
ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดเป็นผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าวเพื่อประโยชน์ทางวิชาการ
ต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.เนาวนิตย์ สงคราม)

รองคณบดี

ปฏิบัติการแทนคณบดี

งานหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ฝ่ายวิชาการ
โทร. 0-2218-2681-82 ต่อ 608

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน งานหลักสูตรและการจัดการเรียนฯ ฝ่ายวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาฯ โทร. 82681-2 ต่อ 608
 ที่ ศธ 0512.6(2791.10)/58- 1132 วันที่ 9 มีนาคม 2558
 เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรฉัตร สุปัญญา

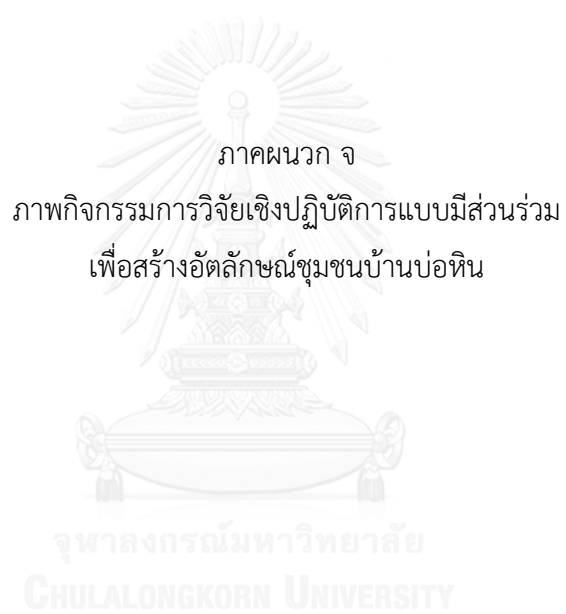
ด้วย นางกุลธิดา รัตนโกศล นิสิตหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ
 โรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต อยู่ในระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนา
 กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้าง
 อัตลักษณ์ของชุมชน” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา และ ดร.ปาน กิมปี เป็น
 อาจารย์ที่ปรึกษา ในกรณีนี้ใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย ทั้งนี้ นิสิตผู้วิจัยจะได้
 ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดเป็นผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าวเพื่อประโยชน์ทางวิชาการ
 ต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

(รองศาสตราจารย์ ดร.เนาวนิตย์ สงคราม)

รองคณบดี

บรรยายภาคเวทีประชาคมเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ชุมชนด้านอัตลักษณ์ชุมชน
5 เมษายน 2558

บรรยากาศการประชุมปฏิบัติการจัดทำแผนปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน
11 เมษายน 2558

บรรยากาศการประชุมชี้แจง วางแผนปฏิบัติการเก็บรวบรวมข้อมูล
และอบรมเสริมความรู้วิธีการและเทคนิคการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลชุมชน
19 เมษายน 2558

บรรยากาศเวทีประชาคมเพื่อวิเคราะห์ทุนของชุมชน
5 กรกฎาคม 2558

บรรยากาศเวทีประชาคมกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน
26 กรกฎาคม 2558

บรรยากาศการสนทนากลุ่มเพื่อทบทวนและกำหนดอัตลักษณ์ชุมชน
30 สิงหาคม 2558

บรรยากาศเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างอัตลักษณ์ชุมชน
27 กันยายน 2558

บรรยากาศกิจกรรมเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน (กิจกรรมเรียนรู้ป่าชุมชน)

11 ตุลาคม 2558 และ 1 ธันวาคม 2558

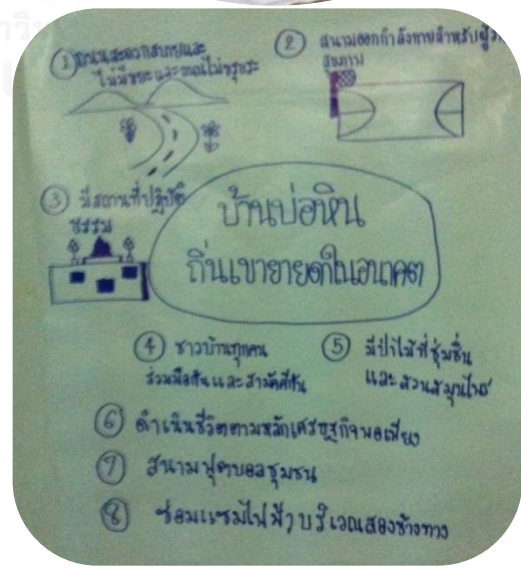
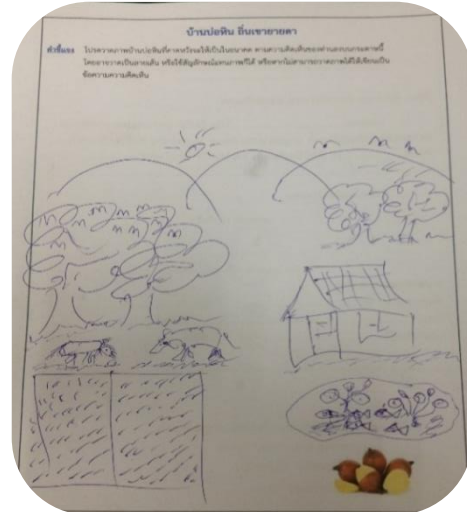
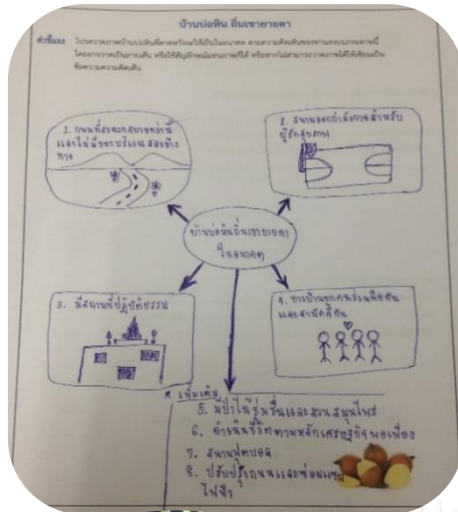

บรรยากาศเวทีประชาคมเพื่อสร้างเป้าหมายพัฒนาชุมชนจากอัตลักษณ์ชุมชน
27 ธันวาคม 2558

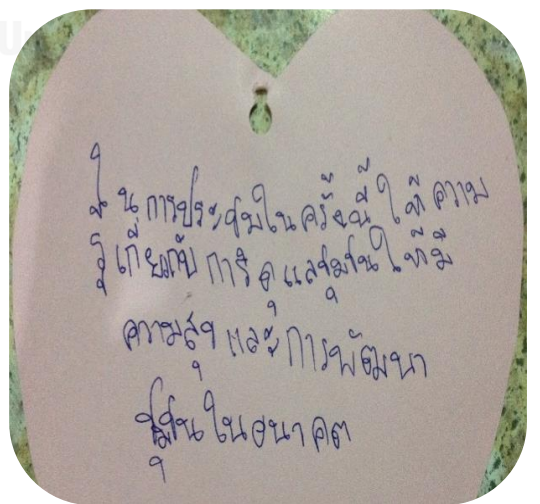
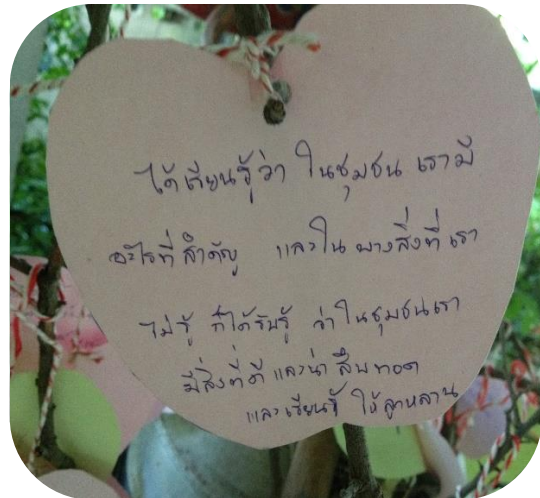
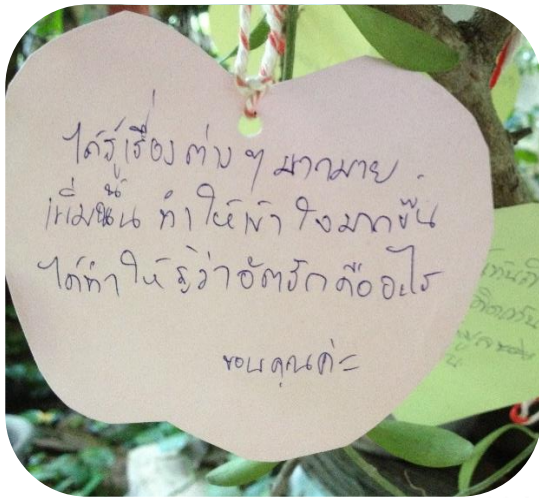

บรรยากาศการสนทนากลุ่มเพื่อประเมินผล สะท้อนผลการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

10 มกราคม 2559

ตัวอย่างผลงานจากกิจกรรมการเรียนรู้รายบุคคล และกลุ่ม

ตัวอย่างความคิดเห็นจากการสะท้อนผลการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้

ตัวอย่างตราสัญลักษณ์หมู่บ้านบ่อหินที่สะท้อนอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

ตัวอย่างป้ายประชาสัมพันธ์ข้อความอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

บ้านบ่อหิน ถิ่นยายดา

ประพันธ์โดย: นายวิเชียร พรหมประสิทธิ์

บ้านบ่อหิน	หมู่สิบสี่	ที่จูงใจ
มีป่าไม้	สายน้ำ	และลำธาร
เขายายดา	นำศึกษา	ต้องสืบสานต์
เอาตำนาน	ย้อนกลับคืน	มาฟื้นฟู
ศาลเจ้าพ่อ	หลวงเตี้ย	ต้องบูชา
เป็นสิ่งซึ่ง	เราศรัทธา	ควรเรียนรู้
ศาสน์ลี้ลับ	นั่นล้ำเลิศ	ควรเชิดชู
อย่าลบหลู่	ดูถูกท่าน	อันตราย
ทั้งวิหาร	หลวงพ่อ	พุทธโสธร
เชิญขอพร	กันเกิดหนา	มากرابไหว้
ให้จตุรูป	บนบาน	ประการใด
ต้องบนไซ้	เป็นไซ้ต้ม	จะสมปอง
เป็นวิถี	ชุมชน	ของชาวบ้าน
เมื่อบนบาน	ได้สำเร็จ	เสร็จถูกต้อง
มาแก้บน	ต้องมีสิ่ง	และมีกลอง
มีนักร้อง	มีนางรำ	ระบำเพลง
ในหมู่ของ	ชุมชน	คนบ่อหิน
เรื่องหากิน	ทั้งปู่ปลา	หากินเก่ง
ถึงหน้านา	ทำนา	พาครั้นเครง
หนุ่มร้องเพลง	เกี่ยวสาว	ชาวชุมชน
เป็นความสุข	ของผู้คน	ชนบท
ไม่พุดปิด	ถ้อยวจี	มีเหตุผล
จะไม่สวม	หน้ากาก	มากเล่ห์กล
นี่คือคน	บ้านบ่อหิน	ถิ่นยายดา

ตัวอย่างกลอนประจำหมู่บ้านที่แสดงถึงอัตลักษณ์ชุมชนบ้านบ่อหิน

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางกุลธิดา รัตนโกศล เกิดวันที่ 6 ตุลาคม 2506 สำเร็จการศึกษาศิลปศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 1) สาขาวิทยุกระจายเสียง ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2528 ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการศึกษานอกระบบ โรงเรียน ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. 2536 และในปี พ.ศ.2554 เข้าศึกษาต่อในหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปัจจุบันดำรงตำแหน่งครู วิทยฐานะเชี่ยวชาญ ที่สถาบันพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดระยอง

